Abdullah ÖCALAN

Bir halkı savunmak

Bir halkı savunmak

Bir Halkı Savunmak
Abdullah ÖCALAN
Weşanên Serxwebûn 135

Birinci Baskı Haziran 2004

İçindekiler

Bir halkı savunmak 7

I. Bölüm

Toplumsal gerçeklik ve birey 15
A- Doğal toplum 18
B- Hiyerarşik devletçi toplum / Köle toplumunun doğuşu 24
C- Devletçi toplum / Köle toplumunun oluşumu 40
D- Feodal devletçi toplum / Olgunlaşmış kölelik toplumu 54
E- Kapitalist devlet ve toplum / Uygarlık krizi 66

II. Bölüm

Demokratik ekolojik toplum 87
Toplumda komünal ve demokratik değerlerin tarihsel özü 87
B- Demokratik ve ekolojik toplum için
bir taslak (proje) düşüncesi 148
1- Krizden çıkış sistemi olarak demokrasi 158
2- Toplumsal cinsiyetçiliğin özgürleştirilmesi 171
3- Toplumsal ekolojiye dönüş 178

III. Bölüm

Ortadoğu uygarlığında kaos ve olası çözümler 189
Giriş 189
Ortadoğu'yu doğru kavrayabilmek / Sorun nedir ve nasıl gelişti 194
Ortadoğu'da güncel durum ve olası gelişmeler 227

IV. Bölüm

Ortadoğu kaosunda Kürt olgusu, Kürt sorunu 271
Giriş 271
Kürdistan toplumunda bazı ayırt edici çizgiler 273
1- Kürt, Kürdistan kavramları ve tarihi için kısa bir taslak 273
2- Kürdistan üzerinde mücadele, savaş ve terör 281
3- Kürdistan kültürü üzerinde zoraki asimilasyon politikaları 296
4- Kürdistan'da etnisite, sınıflaşma ve uluslaşma 299
5- Kürdistan'da resmi ideoloji ve iktidar tarzı 308
6- Kürdistan'da Kürtlerin kendilerini fark etmeleri
ve direnişin kısa özeti 322

V. Bölüm

PKK hareketi eleştiri-özeleştiri ve yeniden yapılanma 331
A- PKK'nin kısa tarihçesi için değerlendirme taslağı 331
1- Birinci PKK'leşme hamlesi 331
2- İkinci PKK'leşme hamlesi 338
3- PKK üzerine bazı değerlendirmeler 340
B- PKK adına eleştiri özeleştiri 348
C- PKK'de yeniden yapılanma sorunları 362
Türkiye Cumhuriyeti'nde reform ve toplumsal dönüşüm 383
D- PKK'de yeniden yapılanma görevleri ve
KOMA GEL dönemi 396

VI. Bölüm

Abdullah Öcalan davasında AİHM ve AB'nin rolü 443

VII. Bölüm

Doğru tanımlanmak isteyen bir kimlik 463
Özet 506

Bir halkı savunmak

Toplumsal gerçeklikten kaçmak zannedildiğinden daha zordur. Özellikle bireyi olunan soy toplumu için bu böyledir. Yedi yaş civarında anayla girilen toplumsal yarış süreci, halk tabiriyle yetmişine kadar öyle gider. Ananın toplumsallaşmanın esas gücü olduğu bilimsel olarak da tespit edilen bir doğrudur. Kişiliğim açısından ilk suçum, ananın bu hakkını kuşkulu bulmam ve toplumsallığıma en erkenden kendi başıma karar vermemdir. Evrenimiz hakkında son bilimsel tespitlere göre en azından yirmi milyar yıllık bir zamanın çok özgün bir yaratımı olan insan toplumunu anasız ve efendisiz olarak yalnız yaşamaya cüret etmem başlı başına incelenmesi gereken bir konudur. Anamın büyük uyarılarını, boğma denemelerini ciddiye alsaydım, yaşadığım trajedilerin yolu açılmayabilirdi. Ama annem binyılların tanrıça kültünün belki de tükenmekte olan en çözümsüz son kalıntı simgesiydi. Çocuk halimle bu simgeden korkmamak kadar sevgi ihtiyacını da pek duymamakta kendimi özgür hissetmekten çekinmedim. Fakat yaşamamın tek şartının onun namus ve onuru olduğunu, bunu korumamdan geçtiğini bir an için olsa dahi unutmadım. Onurunu koruyacaktım, ama kendimce doğru bulduğum biçimde. Bu dersten sonra anam benim için artık yoktu. O tanrıça artığı ilgimden silinirken, benim için ne duyduğunu hiç sorgulama gereğini duymadım. Zalimce bir ayrılış, ama bu bir gerçekti. Kehanetleri mi, bedduaları mı desem, söyledikleri ağırlaşan trajik anlarda hep hatırlanır oldu. En değme bilgenin tespit edemeyeceği doğrulardı bunlar. Bir büyük doğrusu, *"arkadaşlarına çok güveniyorsun, ama çok yalnız kalacaksın"* biçimindeydi. Fakat benim doğrum da, arkadaşlarımla toplumsallığı ben kuracaktım.

Yaşam öykümün kuruluşu böyle başlar. İsteseydi de anamın bana ve-

receği bir toplumu yoktu. Çoktan dağıtılmıştı. Onun yapmak istediği bir yaşam tutamağıydı. Kendisi elde edemeyip bana vermek istiyordu. Babanın hikayesi değişik de olsa benzeriydi. Oldum olası aile gerçekliğimi klan kültünün kalıntısına kendini dayatan, güçten düşmüş, dağılmış, atalardan kalma bir kültürün en iddiasız mirası biçiminde değerlendirdim. Köy toplumunu ve ilkokulla başlayan resmi devlet toplumunu hiç sıcak bulmadım. Pek bir şey de anlayamadım. Görünüşte Türkiye'nin en eski ve tanınmış Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin son sınıfına kadar üstün başarıyla tırmanmıştım. Sonuç, öğrenme yeteneğinin ölümcül bir darbe yemesiydi. Daha sonra seçtiğim devrim okulu, yaşamı daha da öğüten bir acımasız değirmen çarkıydı. Dağ tutkumu baştan esas alsaydım, trajediyi belki yırtardım. Ama buna da arkadaş kurtarma, yaratma endişesi asla fırsat vermedi. Uygarlığımızın son temsilcisi Avrupa'nın hem doğu hem batı kapısına kendimi attığımda, buz gibi sermaye, kar hesapları ortamında kendimi cascavlak bulacaktım. Bu noktada artık beni hiçbir güç yürütmüyordu. Belki de kapılacak bir rüzgarım bile yoktu. Olması da artık ilgimi çekmiyordu. Bu süreçte bazı yoldaşlarım kendilerini cayır cayır yaktılar. Çok sayıda yiğit delikanlı ve kızlar her şeylerini adamaya hazırdılar. Bunlar asla inkara gelmez. Çok büyük direnişler sergilediler. İnanılmaz bir bağlılık gösterdiler. Ama tüm bunlar yalnızlığımı şiddetlendirmekten öteye sonuç vermiyordu.

El birliğiyle tüm kıtaların efendi güçleri sözüm ona komployla beni İmralı adasına derdest ettiklerinde, aklıma gelen bir efsane de Yunan tanrısı Zeus'un yarı-tanrılardan ***Prometheus**'u* Kafkas dağlarında kayalıklara bağlayıp her gün ciğerini kartallara yedirerek yenileyen gerçeğini hatırlamak oldu. Hani şu insanlık için tanrılardan ateşi, özgürlüğü çalan Prometheus! Sanki efsane şahsımda gerçeğe dönüşüyordu.

Bu kısa hayat öyküsüyle AİHM Genel Kurulu'na savunma arasında ne tür bir ilişki var diye bir soru akla gelebilir. Bu savunmayla bu ilişkiyi açığa çıkarmak istiyorum. Sermaye, kar ilişkisinin en değme büyücüden daha büyücü, en zalim tanrı hükümdardan daha acımasız olduğunu bu vesileyle kanıtlamak da önemli bir hedefimdir. Hiçbir yüzyıl 20. yüzyıl kadar acımasız ve kanlı geçmemiştir. Ben bu yüzyılın çocuğuydum ve onu çözmem gerekiyordu.

Ama Batı uygarlığının inanılmaz ideolojik ağırlığının yarattığı toz duman içinde bu gerçekliği anlaşılır bir çözümlemeye tabi tutmak zor bir iştir. Büyücünün ağından çıkmak o kadar kolay değildir. Son oyunda Türk denen olguya da kaybettirilecektir. Geriye belki de hiç yaşan-

maz tortu bir insanlık bırakılacaktır. O halde AİHM Genel Kurulu'nu ciddiye almak ve gerçekten bir yargı gücüyse böyle bir savunmayı geliştirmek anlamlı olabilir.

Ortadoğu son 200 yüzyıldır Avrupa uygarlığının denetim çarkındadır. Günümüzde yaşanan ise tam bir kaos ve günlük trajedilerdir. Yargılayanlar her zaman efendiler olmuştur. Kararları hep tek yanlı olmuştur. Hukuk ellerinde görünüşte adalet terazisinde hak ölçüp dağıtan bir mekanizmadır. Dağıtılan, aslında alınan değer ve kar karşılığında ceza olmuştur.

Avrupa uygarlığı acımasız ve kendi eseri olan 20. yüzyıl savaşları ve haksızlıklarına karşı AB ve onun yargı gücü AİHS ve AİHM'i teşkil etmiştir. AİHM sözde kalmak istemiyorsa, şahsımda yargılananın ne olduğunu doğru tespit etmek durumundadır. Başından itibaren bilinmesi gerekir ki, dar bireysel haklar sınırında bir lütuf, şimdiden yedi yılı bulan bir ağır tecrit karşılığı olamaz. Böylesi bir yaklaşım hem şahsım hem de temsil ettiğim halk için gerçek bir ceza olacaktır. Savunmamda bu cezayı sorgulayacağım. Resmi hukukun ve geleneksel savunma mantığının çok uzağında bir yaklaşım geliştirdiğim açıktır. Böyle geliştirmek zorundayım. En azından Avrupa'nın etkisi altında yaşanan halkların trajedisine bir açıklık getirmek, bir nebze de olsa çözüme katkıda bulunmak bunca yaşananların karşılığı olmalıdır. Özellikle de önü açık yeni trajedilere yol açmamak, savunmanın gücü ve karşılığıyla bağlantılı olacaktır. Toplumsal tarih, Ortadoğu ve Kürt olgularına bu amaçla eğilme ihtiyacı duydum. Ciddiye alınması gereken yeni bir aktör olarak PKK hareketine ve çözümü halinde Ortadoğu'da zincirleme etkiye yol açacak bir Kürt çözümüne yakın tarihten ders almış, özeleştiriye dayalı yeni bir yorum getirmek büyük önem taşımaktadır.

İsrail-Arap trajedisinin modern görünümlü olanının temeli de bir nevi o dönemin Ortadoğu Projesi olan ***1917 Sykes-Picot Antlaşması'yla*** atılmıştı. Görünüşte hiç de günümüze doğru olan vahim gelişmeleri amaçlamıyordu. Kurulan diğer siyasi oluşumlar da birer çözüm araçları olarak düşünülmüştü. Aslında yapılan, Ortadoğu despotik devletçi toplum geleneğine bir 'modern' cila çekmekti. Bu cila günümüzde sapır sapır dökülüyor. Ortaya çıkan, en azından 5.000 yıllık aşiret-etnisite geleneğinin gücüyle kof despotlukların artığı olan aşırı çözümsüz devlet geleneğiydi. Dökülen cilayla birlikte sağ sol, milliyetçilik islamcı sözde aydın ve politik akımlarının da bu toplumsal siyasal gerçeklikten geri kalan bir yanı, farkı yoktu. Küreselleşmenin en güçlü

hamlelerinden birini yaşayan kapitalist toplum sisteminin genel krizinde Ortadoğu'nun payına düşen tek kelimeyle 'kaos'tu. Kaos dönemlerinin kendine has özellikleri vardır. Eski yapılanmalara anlam veren yasalar çözülürken, yenilerinin uç vermeye başladığı kritik ***'aralığı'*** temsil ederler. Bu yaratıcı ***'aralıktan'*** neyin çıkacağını yaşam güçlerinin yeni anlam ve yapılanma çabaları belirleyecektir. Literatürde bu çabalara ideolojik, politik ve ahlaksal mücadele denilmektedir.

Kürtler kaos sürecine sürekli krizde katliam kültürünü enselerinde hisseden acımasız bir geleneğin olumsuz yüküyle girmektedirler. Eğer çok duyarlı bir anlam ve yapısallık yaklaşımıyla yönlendirilmezlerse, Arap-İsrail trajedisini aşan yoğunlukta bir çatışma unsuruna rahatlıkla dönüşebilirler. Despotik devlet altında kötürümleşmiş ve lime lime olmuş toplumsal özellikleri onları her tür dış etkene elverişli kılmaktadır. Zaten geleneksel olarak da bu tarz yönetilmeyi bir kader, değişmeyen paradigma olarak algılamaktadırlar. Fakat yeni küreselleşmenin başını çeken hegemon güç ABD, yeni Ortadoğu projesiyle Kürtleri esaslı bir öğe olarak gündemine alırken süreç daha da hassaslaşmaktadır. Kaba bir denemecilikle politika yürüten ABD, Ortadoğu toplumunda adım başı trajedilere yol açtığı gibi, sonu en belirsiz bir gündemi de bilerek veya bilmeyerek dayatmış gibidir. AB'nin yapacağı, bu süreci daha rasyonel ve kar marjlarına göre ağır ağır takip etmekten başka türlü olmayacaktır. Despotik devlet anlayışının Kürtleri bir olgu olarak görme ve dostlukla yaklaşma gibi bir geleneği yoktur. "Başını kaldırırsa ez" bellenen tek politikadır. Bununla birlikte gırtlağına kadar işbirlikçi hain bir Kürt gelenek 'aileciliği' de hep devrede tutulur. Yerel despotik devlet anlayışlarıyla olduğu kadar, yeni emperyal efendilerle de ilkesiz her türlü işbirliğini yürütmekten çekinmeyecekleri karakterleri gereğidir.

Geriye kalan Kürt olgusu lime lime olmuş, alabildiğine daraltılmış, cehaletin de ötesinde hem zihin hem de yapılanma katliamına uğramış ailecik objeleridir. 'Nasıl kendi olunur'un farkında bile değildirler. Ortadoğu kaosunda bu Kürt objeden her tür amaç için yararlanılabilir. Vahşet tarzı kullanmak kadar, yaşanmaya değer bir Ortadoğu yapılanmasında da son derece elverişli bir malzemedir. Eğer Kürtler "nasıl bir kendileri olmak" sorusuna cevabı demokratik özde vermeyi başarırlarsa, şüphesiz kaostan başarılı çıkışın öncü güçlerinden olacaklardır. Sadece kendilerinin değil, tüm talihsiz bölge halklarının makus talihini yeneceklerdir. 5.000 yıllık acımasız uygarlık geleneğinin kanlı bilançosuna son verebileceklerdir. Başlangıçta yol açtıkları ve hep beslenmesi-

ne körce hizmet ettikleri uygarlık efendilerinin soylarını sona erdirip, halkların özgür soy çağına da en önemli katkıyı yapabileceklerdir.

Aksi halde bölgede emperyal efendilerin hamleleri uzayıp derinleşir ve başarısız olursa, bir 'ölme ve öldürme' gücü olarak İsrail-Filistin'den geri kalmayan rolleri bölge genelinde oynamaktan kurtulamayacaklardır. Şimdiden yaşananlar daha büyük çatışmaların kıvılcımları olmaktan başka anlama gelmeyecektir. İsrail-Filistin devletleri oyunlarına baktığımızda, 'Kürt devleti' oyunlarının geleceğini kestirmek kahinlik yapmayı gerektirmiyor. Silahlı meşru savunmayla, çözüm aracı olarak devlet amaçlı şiddet arasındaki ilkesel farkı çok iyi görmek gerekir.

Dolayısıyla devlet odaklı olmayan, ama kör kaosu da asla uzun süreli yaşam olarak kabul etmeyen gerçekçi bir *'demokratik ve barışçıl yöntemlerle'* çözüm tarzı hayatidir. Hem derin anlam yükünü, hem yaratıcı yapılanmaları üzerinde büyük düşünmek ve tutkuyla yapmak en kutsal çabalardan olsa gerekir. Bu savunmamda hem PKK sorumluluğunun yarattığı büyük acıları hafifletmeye hem de gerçek bir özeleştiri dersi çıkarmış olarak bu çözüm seçeneğini alabildiğine açmaya çalışacağım.

İmralı yargılanma sürecini çok elverişsiz koşullarda da olsa bir demokratik barış arayışı ve çağrısı olarak değerlendirmemi doğru buluyorum. Bu aşamanın niteliksel bir dönüşüm değeri vardı. Hiyerarşik ve devletçi toplum arayışlarını ilkesel olarak terk etme gereğinin hem bilinç hem de çabada yoğunlaştığı bir süreçti. Zor dönemlerin öğretici dersini edindiğim kanısındayım. Kaba bir direnişçilik kadar, alçakça kendini koyuveriş bizzat direndiğim tavırlar oldu. Buradaki savunma Türkiye dönüşümüne önemli katkı sağlamakla birlikte, bundan en çok bilinçli olarak yararlanan AKP adındaki siyasi oluşum oldu. Tüm çabalarıma rağmen benzer bir yararlanmayı demokratik olması gereken sol güçlere yaptıramamak önemli bir kayıp olarak değerlendirilebilir. Demokrasiyi sol değil, sağ tartışıyordu. Tabii kazanan taraf da onlar olacaktı.

AİHM savunmamın temel amacı, Avrupa ve Ortadoğu uygarlıklarını kıyaslamak ve olası gelişmeleri –özellikle Kürtleri– demokratik seçenekli kılmaktı. PKK'nin Güney'e (Irak Kürdistanı'na) çekilmesi de bu yaklaşımın bir gereğiydi. Gelişmeler, ABD işgali bu tavrın doğruluğunu da açığa çıkarmıştır. Dünya çapında tartışılan Ortadoğu'ya yaklaşımlar bu savunmada kapsamlı konulmuştur. Önemini her geçen gün daha iyi ortaya koymaktadır. Batı uygarlığına ne kuru bir ilkel düşmanlık, ne de alışılagelen teslimiyetçi bir yaklaşım söz konusudur. Duruşun özgün, yaratıcı ve sentezci değeri özenle sergilenmeye çalışılmıştır.

Atina Mahkemesi'ne yönelik savunmam da daha somut bir meselenin nasıl ele alınması gerektiğini, oligarşilerin halkları ne hale soktuğunu ustalıkla sergilemektedir. Tarihsel sorunlara halklar açısından bakmanın zorunluluğu bir kez daha tüm önemiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu son savunmam da daha öncekilerle tamamlayıcı nitelikte olacaktır. Türkiye'nin, Küçük Asya'nın hukuksal ve siyasal olarak AB ile bütünleşmesinin müzakere sürecine girmesini göz önünde bulundurmaktadır. Sürecin başarılı gelişiminde Kürt sorunu başat rolü oynayacaktır. Siyasi, demokratik ve insan hakları kriterleri esas olarak bu sorunun çözüm kriterleri olarak da görülebilir. Ama devlet ve hükümet olarak Türkiye'nin kararı içten olmak yerine bir zorunluluk gibi algılanmıştır. Bu yaklaşım Türkiye'nin geleneksel Batı korkusunu göstermekle birlikte, soruna içten ve özgürlükçü bir yaklaşımın kaybetmek şurada kalsın, büyük kazandıracağını anlamlandırmaya çalışacaktır. Cumhuriyetin kuruluşundan beri Musul-Kerkük ile başlayan Batı ile Kürt kartına oynama oyununa artık son vermek gerekiyor. Çünkü cumhuriyet devrimlerinin güdük kalmasına, oligarşik yozlaşmaya ve günümüzde de nitelik değişimine uğramaktan başka bir sonuç vermemiştir. Demokratik cumhuriyetle özgür Kürt yurttaş sentezini önemle ele alıp çözüme gitmek gerçek bütünlük ve demokratikleşmeyi sağlayacaktır. Batı uygarlığının demokratik ve insan hakları seçeneği de bundan farklı bir yaklaşıma şans tanımayacaktır.

Pozitif hukukun ölçüleri göz önünde bulundurulduğunda, haklarımın ciddiyetle irdeleneceğine pek ihtimal vermiyorum. Ayrıca davanın altındaki politik ekonomik zemin ve komplo gerçeğinin gücü hukukun gücünün çok üstündedir. Kaldı ki, hukukun kendisi uzun vadeli kural ve kurumlara bağlanmış siyasetten başka bir şey değildir. AİHM için de bu husus geçerlidir. Ama yine de savunma hakkını kullanmak ahlaki, siyasi ve hukuki bir görevdir. Altı yıldır süren bu savunma savaşımımın, daha önceki ideolojik pratik savunmalarımın hem anlamca hem de yapılandırmalarının çok üstünde olduğuna inanmaktayım. Başkalarını ölümüne yargılamak isteyenler kendilerini de yargılayabilmelidir. Başkalarını savunmak isteyenler önce kendilerini savunmayı bilmelidir. Başkalarını özgür kılmak isteyenler de önce kendilerini özgür kılmayı bilmelidir. Böylece hiç özgür doğmamış çocuklarımızın belki de özgür doğma hakları bir gerçeklik haline gelebilecektir.

I. Bölüm

"Özgürlük ve demokrasi mücadelesi veren
Halk Savunma Güçlerine ithaf olunur"

Toplumsal gerçeklik ve birey

Birey olarak tek başına ağır tecrit koşullarında bir mahkumiyeti yaşarken, diğer yandan hukuksal savunmaya devam ediyorum. Altıncı yıldayım. Tarihte bu denli uzun süren başka bir ağır siyasi davaya örnek bulmak kolay değildir. Daha ne kadar süreceği de belli değildir. Ama davaya da, ısrarla bireysel başvuruya dayalı olduğu, toplumsal ve siyasal etkenlere yer verilmeyeceği bir kural olarak işletilmektedir. AİHM'in bu yaklaşımı açık ki büyük eksiklik içermekte ve beraberinde adil olmayan bir yargılanmaya imkan sunmaktadır. Davam özenle AİHM kapsamına alınırken, tüm siyasi ve toplumsal yanları adeta dışlandı. Açık ki, bu yaklaşım gerçeğin önemli bir yanını gizleme gereği duyuyordu. Bireyi toplumdan koparıp *"haklar sahibi kılıyorum"* yargılamasını da bu temelde yapıyorum demek açığa kavuşturulması gereken en temel konudur. Bu yaklaşım Avrupa uygarlığının özünü teşkil etmektedir. Neredeyse birinci savunmamın tamamını bu gerçekliği açığa çıkarmaya adadım. Tekrar etmeyeceğim. Fakat kısaca bir özetlemeyi yine de gerekli kılmaktadır.

Toplumsallık insan türünün varlık koşuludur. Kendinden önceki primat (insana en yakın familya) türünden kopup insanlaşması, toplumsallaşma düzeyiyle at başı gittiği sosyal bilimin en yakın bir gerçeğidir. Yalnız birey ve toplum halindeki yaşam, birbirinden ne kadar soyutlanırsa soyutlansın, teorik olarak ispatlanamaz bir olgudur. Yalnız birey yoktur. Toplumu yıkılmış birey olabilir, ama en azından bu birey bile yıkılmış toplumunun anılarıyla birlikte ayaktadır. O anılarla yeni toplumsallaşması da anlıktır. İnsan türünün güç kazanması tamamen toplumsal düzeyiyle kurduğu ilişkiye bağlıdır. Bireyi zayıf kılmanın, köleleştirme-

nin en vahşi tarzı, ona dayatılan yalnızlık düzeyidir, yaşadığı tecrittir. Sürüler halindeki köleler, köylü serfler, şehirli işçiler yine bir toplumdurlar. Zaman zaman isyan ederek kendilerini hatırlarlar. Diğer yandan yalnızlık en yaman öğreticidir. Tarihte tüm ünlü bilge ve peygamberlerin inziva süreci de bu gerçeği yansıtır.

Bireysellik son derece çelişkili bir kavramdır. Diğer bir yüzü toplum aleyhine adeta zincirinden boşalmışçasına serbest kılınmasıdır. Toplumun zora dayanmayan kurallı yaşamına ahlak diyoruz. Bireysellik bu ahlakı zorlar. Daha doğrusu Avrupa uygarlığındaki bireycilik ahlakın zayıf kılınmasıyla birlikte gelişir. Doğu uygarlığında toplumun başatlığı esas iken, Batı uygarlığında başat olan bireydir. Bireyin bu tanımından iki farklı sonuç çıkar: Hakim sömürücü birey imparatorluk katına yükselirken, sömürülen mahkum birey en derin köleliği yaşar. Kapitalist sistemin tüm toplum düzeyinde yaydığı genelleşmiş, derinleşmiş köleliğinden 20. yüzyılın vahşi yüzünün çıkması tesadüf değildir. Temel moral değerlerini yitirmiş, bu kadar yaygın efendili bir düzenin kar, kazanç hırsından ötürü yapamayacağı çılgınlık yoktur.

Yaşadığım yalnızlık, mahkumiyet ve tecrit sistemin bu genel yapısıyla bağlantılıdır. Toplum, halk 'kendisi' olmaktan çıkarılmışsa, bunun anlamı en zayıf kılınmış bir yalnızlığın henüz doğarken mahkumusun. Kendin olmaktan çıktığın oranda başka bir toplumla bütünleşirsin. Ama o zaman da artık kendin değilsin. Ya müthiş yalnızlık ya da başka gerçekliğe teslim olmak. Kürt kapanı da dediğim müthiş ikilem buydu. Adeta ölümden, ölüm beğen. Günümüzde farklılık ve 'öteki'nin paylaşımı çok tartışılıyor. Gönüllü, oldukça toplumsal zenginliğin farklılıkları yaratmanın ötekiyle paylaşmakla gelişeceği doğru bir yaklaşımdır. Fakat sistemin planlı tek tipleştirme, homojenleştirme politikası farklıdır. Bu, etnik temizliktir, soykırımdır, asimilasyondur, kendinden olmaktan çıkmadır. Kürt olgusunda yoğun yaşanan politikanın bu türüdür. Bunun kaynağı da 19. ve 20. yüzyılın bio iktidarı, ırkçılığı ve faşizmidir; her tür total iktidar anlayışlarıdır. Güçlü ulus ve ırk yaratmayı amaçlarken, sonuç saldırganlık ve savaş olmaktadır. Şüphesiz bunun kökeni hiyerarşik toplumun ilk kuruluş dönemine kadar gitmektedir. Ama sistemli ve yaygın bir devlet politikası olması 20. yüzyıla özgüdür.

İki büyük dünya savaşı, çok sayıda bölgesel ve yerel savaşlar ancak Batı uygarlığını, özellikle AB normları denilen ilkeler üzerinde olmazsa olmaz bir birliğe zorladı. Avrupa'nın günümüzde yaşadığı, bir nevi insanlığa karşı özeleştiridir. Zincirinden kopmuş bireyin, moral değerlerin zıddı

olarak gelişen bir devlet iktidarının yapamayacağı kötülük yoktur. Hele arkasında sermaye birikiminin kar hırsı yattıktan sonra.

Bu koşullar altında yargılanmam, altındaki komplo bir yana bırakılsa bile iddiasını yitirmiş bir toplumu talepli kılmaktan ötürü, güç ve kar hırsına kapılmış sisteme karşı köklü bir eylem olduğundan ötürü en ağır bir cezayı gerekli kılmaktadır. Bu dayatılıyor. Nerede toplumum, nerede kültürüm, nerede anadilim, özgürlüğüm der demez bu isyan, bölücülük, vatana ihanet oluyor. Osmanlı uygarlığında bu tür bir suç yoktu. Genelde Türk kavim sisteminde de bu tür bir suç yoktur. Bu suç Avrupa uygarlığının bio iktidar, ırkçılık, faşizm ve diğer total iktidar rejimlerinin bir icadı olup, Türk devlet sistemine de 20. yüzyılda ihraç edilmiştir. Bundan dünyanın her tarafı da gereken nasibini almıştır.

Eğer bir suçum varsa, iktidar ve savaş kültüründen benim de bu mikrobu biraz kapmamdır. Özgürlük için devlet iktidarı ve bunun için de savaş adeta müminler için bir Kuran emri gibi anlaşılınca bu oyuna dahil olacaktım. Hemen hemen tüm ezilenler adına yola çıkanların kurtulamadıkları bir hastalıktır bu. Bu temelde sadece hakim sisteme karşı değil, adına her şeyimi ortaya koyduğum Özgürlük mücadelesine karşı da suçluyum. Bunun özeleştirisini sadece teoride değil, yalnızlığımın soylu pratiğinde de sonuna kadar götüreceğim. Fakat ya bir toplumu, halkı kendisi olmaktan zorla ve hileyle çıkarma suçunu sistem nasıl ödeyecek? Yargılama adil olacaksa, tarafların iddiaları dengeli dinlenmeli ve ona göre bir karara gidilmelidir. Bilimle bağını yitirmiş bir yargı asla adil olamaz. Açık ki, toplumsal (sosyal) bilim başvuracağım temel silahım olacaktır. Onunla aydınlandığım oranda doğru yolda yürümek onurlu insan olmanın bir gereğidir.

Topluma bu denli hükmeden bir sistemin doğaya karşı getirdiği yıkım asla göz ardı edilemez. ***Ekolojik*** ve ***feminist*** bir yaklaşım, kaybedilen doğal toplumsal yaşamla bizi tanıştıracak güce sahiptir. Halkların politik seçeneği olan demokrasiyi doğru tanımlayıp çözüm gücünü ortaya koymak en yakıcı konuların başında gelmektedir. Küreselleşmenin yeni dalgası tam bir fetişizm haline getirdiği metaların serbest piyasasını tek seçenek olarak allayıp pullayarak sunarken, aslında en eski hırsızı, gaspçıyı sunduğunu bilerek, ekolojik ve demokratik seçeneğimizi daha da açımlayıp yeni yaşam bayrağımız olarak dalgalandıracağız. Böylece tarihte özgürlük ve eşitlik ideallerini daha güncel ve yaşanır kılarken, bu uğurda atılmış tek bir adımın boşa gitmediğini kanıtlamış olacağız. Nasıl ki doğada varolan bir şey hiç yok olmazsa, toplum için varolmuş bir değer de yok olup gitmez.

Savunmada toplumsal gerçekliğe tekrar yaklaşmam, sağlanan felsefi derinlikle bağlantılıdır. Sosyal bilim olarak felsefe tıpkı doğuş sürecindeki gibi bir rolü günümüzde de oynamak durumundadır. İktidarlaşmış bilime karşı felsefeye dönüş özgür toplumun çıkış ilkesidir. Felsefeye dayanmayan bir demokrasinin kolayca yozlaşacağı ve demagogların elinde halkları yönetmenin en soysuz bir aracı olacağı tarihte ve günümüzde sayısız örnekleriyle kendini göstermiştir. Bunu önlemenin yolu bir yanı etik, bir yanı bilim olan ve ayrılmaz bir bütün olan gelenekle politik mücadeleyi yürütmektir. Sistemin krizinden bu sorumlulukla daha özgür ve eşitliğe dayalı bir yaşam yürüyüşünü, onun dünyasını yaratabiliriz.

A- Doğal toplum

Toplumla doğa arasındaki ilişki sosyal bilimin gittikçe yoğunlaştığı bir alandır. Genel anlamda çevrenin toplum üzerindeki etkisi açık olmasına karşın, bilimsel incelemesi ve felsefeye konu teşkil etmesi yenidir. Toplumsal sistemin çevre üzerinde felaket boyutlarında etkisinin ortaya çıkmasıyla bu ilgi gelişmiştir. Sorunun kaynağı araştırıldığında, doğaya tehlikeli biçimde ters düşmüş hakim toplumsal sistem karşımıza çıkmaktadır. Binlerce yıl süren toplum içi çelişkilerin kaynağında doğal çevreyle yabancılaşmanın yattığı; ne kadar iç toplumsal çelişki ve savaşlar gelişmişse o kadar da doğayla ters düşüldüğü gittikçe artan bilimsel bir netlikle ortaya çıkmaktadır. Günümüzün parolası doğaya hakim olmak, kaynaklarını amansızca ele geçirmek ve sömürmektir. Doğanın vahşetinden bahsedilir. Bu kesinlikle doğru değildir. Kendi cinsine, türüne karşı vahşileşen insanın doğaya karşı da en tehlikeli vahşi konumuna düştüğü yaşanılan çevre sorunlarından bellidir. Hiçbir tür insan kadar bitki ve hayvan türlerini yok etmemiştir. Mevcut hızla yok etme işini sürdürürse, geriye nesli tükenen bir dinozor türüne dönüşmekten kurtulamayacak bir insan sorunuyla karşı karşıyayız. Nüfus artış hızı ve hızla gelişen, kötü kullanılan teknolojisiyle insanın mevcut yıkıcılığı durdurulamazsa, insan yaşamı sürdürülemez bir aşamaya çok da uzun olmayan bir sürede gelip dayanacaktır. Bu gerçeklik toplumun iç yapısında da artan savaşlar, en tehlikeli politik yönetim biçimleri, artan işsizlik, moralden yoksun bir toplum, robotlaşmış bir insanlık olarak dinozorlaşacaktır. Toplumun bu yönlü gelişiminin nedenleri doğru konmadıkça, geleneksel medeniyet, sınıf ve ulus savaşlarının doğru teorik izahları ve çözüm yolları bulunamaz. Sosyolojinin günümüz sorunlarına

'din' kadar bile yanıtlar geliştirememesi sosyal bilimin, dolayısıyla tüm bilimsel yapının sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır. Madem bilim bu kadar gelişmişse, bu kadar çılgınlık neden? Yalnız 20. yüzyılın kanlı bilançosunu tüm insanlık tarihiyle karşılaştırırsak, katbekat üstün olduğu bilinen bir hususdur. Demek ki bilimsel yapıda da çok ciddi yetersizlikler ve yanlışlıklar vardır. Yanlışlıklar bilimin tespitlerinde olmayabilir; yönetim ve kullanım tarzında olabilir. Ama bu bilimi ve bilim adamlarını, kurumlarını sorumluluktan kurtaramaz.

Derinliğine bu hususları tartışmanın yeri burası değil. Kanaatim olarak mevcut bilim adamları ve kurumlarının konumu, Mısır ve Mezopotamya'nın ilk krallıklarındaki rahiplerin bağımlılık konumlarından hem ahlak hem de inanç açısından daha geri ve sorumsuz gibi durmaktadır. Firavun ve Nemrut kral soylarına başkaldıran İbrahimi gelenekli dinler ve peygamberleri, ahlaken ve inanç itibariyle insanlığın gelişiminde büyük rol oynadılar. Bu rol rahip geleneğinin olumlu yönüdür. İktidarın emrindeki bilim adamlarının yaptığı ise, iktidar çılgınlarının eline sürekli imha araçları vermesi ve en son insanlığın başına atomu patlatmasıdır. Demek ki bilim iktidar ilişkisinde vahim bir yanlışlık vardır. Bilimi bir toplum ürünü olarak, en değerli kazanım olarak değerlendirebiliriz. Ama bunca felaketlere yol açmasını ise asla izah edemeyiz. Dolayısıyla bilim adamı ve kurumlarını bu yönüyle kabul ve hatta affedemeyiz. Bu öncelikli çelişkinin izahını bulmadıkça, sosyoloji ve tüm diğer bilimleri neden sorgulamamız gerektiği anlaşılır bir hususdur. Sistem nerede büyük oynadığı, temel yanlışlığı yaptırdığı ve insanlığın geleceğini en belirsizliklerle yüklü bir sürece soktuğunun hesabını yapmadıkça, istediğimiz kadar kurtuluş, özgürlük, eşitlik teori ve pratiklerini geliştirelim, sonuçta yine hakim toplumsal sisteminin değirmenine su taşımaktan kurtulamayız.

Savunmamın önemli bir iddiasını Avrupa uygarlığının temelindeki bu başat çelişkinin nasıl rol oynadığını ortaya koyma çabası teşkil edecektir. Bu çelişki açıklanmadıkça, sistemin diğer vahim yanlışlıkları eksik olarak ortaya konulacaktır. Batı sistemi diğer toplumsal sistemlerin hepsinden daha fazla kendini can alıcı noktalarda gizlemektedir. Bu sistem propagandayla zihniyet ve moral çarpıtmayı en çok geliştiren sistemdir. En özgür çağı temsil etmesini bir yana bırakalım, en gelişkin köleliğin sergilendiği çağ olduğunu kanıtlamamız zor olmayacaktır. Toplumsal biçimleri kendime göre bu nedenle kurgulama gereği duydum. Kendimce daha anlamlı bir izah tarzına başvurdum.

Doğal toplumdan kastım, insan türünün primatlardan kopuşla birlikte

içine girdiği ve hiyerarşik toplumun ortaya çıktığı sürece kadar süren uzun toplumsal zamanda yaşayan insan toplulukları düzenidir. Genellikle klan olarak kavramlaştırılan ve nicelikleri 20-30 dolayında seyreden bu topluluklar için, kullandıkları taş aletleri itibariyle paleolitik ve neolitik dönem insanlığı da denilmektedir. Doğada avcılık ve toplayıcılık temelinde hazır bulduklarıyla beslenmektedirler. Bir anlamda hazır doğa ürünleriyle geçinmektedirler. Bu diğer yakın hayvan türlerine benzeyen bir beslenmedir. Dolayısıyla bir toplumsal sorundan bahsedemeyiz. Klanımız sürekli araştıracak, bulduğunda ya toplayacak ya da avlayacaktır. Aletler ve ateş keşifleri geliştikçe ürünleri daha da artacak, arttıkça tür olarak daha hızlı gelişecek ve primatlarla aradaki mesafe açılacaktır. Evrimin doğal kuralları gelişmeyi belirlemektedir.

Doğal topluma ilişkin açılması gereken bir sorun zihniyet ve ifade ediş tarzına ilişkin olabilir. İnsanın hangi zihniyet aşamasında şekillendiği önemini halen koruyan bir konudur. Bununla ilintili olarak öncelik zihniyete mi, yoksa yapılanma ve aletlere mi verilmelidir? Bu sorunun yanıtı önemlidir. Tarih boyunca gelişen idealist ve materyalist felsefe anlayışlarının temelinde bu ikilem yatmaktadır. Bilimin en son vardığı sınırlar olarak ***'kuantum'*** ve ***'kozmos'*** bize hayli ilginç yaklaşımlar sunmaktadır. Atomaltı parçacık ve dalga fiziği olarak kuantum bambaşka alanlar açmaktadır. Sezgili, özgür tercihli düzenlerden tutalım, aynı anda farklı iki şey olmak, insan yapısından ötürü belirsizliği asla tam aşamama kuralına kadar tespitlere ulaşılmaktadır. Kaba, cansız madde anlayışı tamamen bir tarafa bırakılmaktadır. Tersine son derece canlı, özgür bir evren karşımıza çıkmaktadır. Burada asıl muamma insanda, özellikle zihniyet durumunda yaşanmaktadır. İdealizme, sübjektivizme düşmekten bahsetmiyoruz. Çokça işlenen benzer felsefe tartışmalarına girmiyoruz. Evrende bu kadar çeşitliliğe kuantum sınırlarında yol açıldığı tamamen anlaşılmaktadır.

Artık atom parçacıklarının da ötesinde, dalga parçacık evreninde olup bitenlerin başta 'canlılık' özelliği olmak üzere, varlıkların her çeşidini oluşturduğunu görmekteyiz. Kuantum sezgiselliği derken bunu kast ediyoruz. Gerçekten bu kadar doğal çeşitlilik ancak büyük bir zeka ve özgürlük tercihiyle mümkün olabilir. Kaba, cansız maddeden nasıl bu kadar bitki, çiçek, canlı ve insan zekası türeyebilir? Her ne kadar canlı metabolizması moleküler temelde oluşmaktadır denilse de, moleküllerin atom ve atomların parçacık, parçacıkların dalga parçacık düzeni ve ötesinde olup bitenler izah edilmedikçe, doğal çeşitliliği yetkin izah edebilmemiz mümkün görünmemektedir. Aynı çözümleme tarzını kozmosa ilişkin de yürütebiliriz.

Evrenin büyüklüğünün son sınırlarında (eğer varsa) olup bitenler de kuantum alanındaki olup bitenlere benzemektedir. Burada karşımıza canlı bir evren anlayışı çıkmaktadır. Evrenin kendisi zihni ve maddesi ile bir canlı varlık olamaz mı? Kozmolojide gittikçe tartışılacak bir sorudur bu.

Kuantumla kozmosun orta yerinde duran insana da 'mikro kozmos' diyoruz. Çıkan sonuç şudur: Her iki evreni, kuantumu ve kozmosu anlamak istiyorsan insanı çöz! Gerçekten insan tüm algılamaların öznesidir. Ne kadar bilgimiz varsa insan ürünüdür. Kuantumdan kozmosa kadar tüm alanların bilgisi insanlarca geliştirilmiştir. Esas incelenmesi gereken, insanın algılama sürecidir. Bu bir anlamda evrenin şimdiye kadar ölçülebilen yaklaşık 20 milyar yıllık evrim tarihidir. İnsan gerçekten bir mikro kozmostur. Çünkü onda kuantum düzeni işlemektedir. Atomaltı parçacık ve dalgalardan en gelişmiş DNA moleküllerine kadar maddenin gelişim tarihini görmekteyiz. İlaveten bitki ve hayvanların en alt evresinden insana kadar tüm gelişim süreçlerinin tarihini de görmek mümkündür. Bilimsel olarak net görülmektedir ki, insan cenini biyolojinin tüm gelişim evrelerini tekrarlayarak büyümektedir. Daha sonrasını toplum, evrim tamamlamaktadır. Toplumsal evrimle de bilim bugünkü seviyeye ulaşabilmektedir. Dolayısıyla insanın evrenin bir özeti olduğu bilimsel bir yargıdır.

İnsan yorumumuzu daha da geliştirirsek şu varsayımları ileri sürebiliriz: İnsanın oluştuğu tüm materyallerin canlılık, sezgisellik, özgürlük özellikleri olmasaydı, tüm bu özelliklerin toplu ifadesi olarak insan canlılığı, sezgisi ve özgürlüğü de gelişmeyecekti. Olmayan bir şeyden yeni bir şey doğmaz. Bu tespit cansız madde anlayışımızı çürütmektedir. Şüphesiz insan türü bir organizasyon ve toplum olmadan, bilgili varlık gelişmez. Ama bu organizasyon ve toplumda rol oynayan materyalin bilgisel, sezgisel, anlamsal, özgürlüksel özellikleri olmadan da bilginin vücut bulamayacağı anlaşılır bir husustur. Özünde bir şey yoksa neden yaratılsın? Bu değerlendirme ne tam dış doğadan basit bir yansımanın, ne de insanın Descartesvari bir düşünceciliğin sonucu bilgilendiği yorumunu gerçekçi kılıyor. Doğruya daha yakın görüş, kozmos ve kuantum evrenindeki oluşum özelliklerinin insanda da yaşandığıdır. Tabii kendi özgünlüğü temelinde bu yasalar işlemektedir. Evrenler insanda dile gelmektedir. Çıkan sonuç, evrenin yetkin kavranışı insanın yetkin kavranışından geçer. Felsefede çok ünlü ***'kendini bil'*** yargısı bu gerçeği dile getirmektedir. Kendini bilme tüm bilmelerin temelidir. Kendini bilmeden edinilecek tüm diğer bilmeler bir saplantı olmaktan öteye gidemeyecektir. Bu nedenle de insan toplumunda kendini bilmeden ortaya çıkan tüm kurum ve davranışların sapkın, çarpık

bir role bürünmesi kaçınılmazdır. İnsanın kendi bilgisine dayanmayan bilginin yol açtığı tüm toplumsal sistemlerin anormal, çelişkili, kanlı, sömürülü karakteri bu saplantılı bilgiden ileri gelmektedir. O halde insan toplumunun kabul edilebilir doğal gelişme süreci insanın kendine özgü bilgisinden kaynaklanmalı derken, en temel evrensel, dolayısıyla toplumsal kuraldan bahsetmiş oluyoruz.

Bu varsayım temelinde doğal toplumdaki insan bilgisinin kendi özüne ilişkin yapısı hakkında neler söylenebilir? En azından doğal toplumdaki insan, kendisini birlikte olduğu klan üyeleriyle bir bütün olarak yaşatmak kuralına olmazsa olmaz kabilinden bağlıdır. Klanın bir üyesi diğerinden ayrıcalıklı bir yaşamı düşünemez; klan dışında yaşamı düşünemez. Avcılık yapabilir, hatta yamyamlık da yapabilir. Ama tüm bunlar klanı yaşatmak içindir. Klanda yaşam kuralı 'ya hep ya hiç' kuralıdır. Tüm toplumsal veriler klanların bu özelliğini vurgulamaktadır. Bir kütle ve şahsiyettir. Bireylerin ondan ayrı bir şahsiyeti ve hükmü düşünülmüyor. Klanın önemi, insanın ilk ve temel varolma tarzında yatar. İmtiyazsız, sınıfsız, hiyerarşisi olmayan, sömürü tanımayan toplum biçimidir. Milyonlarca yıl sürmüştür. Bundan şu sonuç çıkar: İnsan türünün toplum olarak gelişimi uzun süre hakimiyet ilişkilerine değil, dayanışma ilkesine dayanır. Doğayı bağrında büyüdüğü bir 'ana' olarak hafızasına yerleştirir. Kendi aralarında ve doğayla bütünlük esastır.

Klan bilincinin sembolü totemdir. ***Totem*** belki de ilk soyut kavramlaştırma düzenidir. Totem dini olarak da değerlendirilen bu düzen ilk kutsallığı, tabu sistemini de oluşturmaktadır. Klan totemin simgesel değerinde kendini kutsamaktadır. İlk ahlak kavramına da bu yoldan ulaşmaktadır. Çok iyi bilincindedir ki, klan topluluğu olmazsa yaşam sürdürülemez. O halde toplumsal varlıkları kutsaldır ve en yüce değer olarak sembolleştirip tapınılmalıdır. Din inancının gücü de bu kaynaktan gelmektedir. Din ilk toplumsal bilinç formu oluyor. Ahlakla bütünlüklüdür. Bilinçten giderek katı bir inanca dönüşüyor. Artık toplum bilinci din formunun geliştirilmesi biçiminde olacaktır. Din bu özelliğiyle toplumun ilk temel hafızası, köklü geleneği ve ahlakın kaynağıdır. Klan toplumu pratiğiyle ne kadar bilinç geliştirse, bunu hep toteme, dolayısıyla kendi yeteneğine bağlamış oluyor. Simgesel olarak totem gerçeğinde ise, insan topluluğunun giderek başarılı olması sürekli kutsamayı da beraberinde getiriyor. Kutsama kutsalın, kutsallık ise toplumun gücü oluyor.

Toplumla oluşan gücün kutsallığı kendini daha açık olarak büyücülükte gösterir. Büyücülük toplumun güçlenme denemesidir. Mevcut bilinç dü-

zeyi ancak büyücülük biçiminde pratikleşebilir. Büyücülük bilimin de anasıdır. Sürekli doğayı gözetleyen, onda yaşam bulan doğumu tanıyan kadın bu toplum tarzının bilgesidir. Büyücülerin daha çok kadın olması bu gerçeğin ifadesidir. Doğal toplumda olup biteni yaşam pratiği gereği en iyi bilen kadındır. Bu dönemden kalma tüm yontularda kadın izi görülmektedir. Klan kadın ana etrafında oluşan bir birliktir. Doğurması, çocuk bakımı onu en iyi toplayıcı ve besleyici konumuna zorlamaktadır. Çocuk sadece anayı tanımaktadır. Erkeğin henüz mülk olarak kadın üzerinde bir etkisi yoktur. Kadının hangi erkekten gebe kaldığı bilinmediği gibi, çocukların hangi kadından olduğu bellidir. Bu doğal zorunluluk, kadına dayalı bir toplumsallığın gücünü de ortaya koymaktadır. Bu dönemde kavramlaştırılan kelimelerin ekseriyetle dişil karakterde olması bu gerçeğin diğer bir kanıtıdır. Erkeğin daha sonra gelişecek savaşçılığı ve hakimiyeti de bu dönemdeki güçlü hayvanları avlama özelliğinden kaynaklanır. Fiziki özellikleri erkeği uzakta av aramaya, klanı tehlikelerden korumaya daha çok zorlamaktadır. Belirleyici olmayan bu roller erkeğin neden silik kaldığını da açıklamaktadır. Klan içinde özel ilişkiler gelişmemiştir. Toplayıcılık ve avcılıkla elde edilen hepsinindir. Çocuklar tüm klanındır. Ne erkek ne de kadın daha özelleşmemiştir. Bu toplum tarzına ilkel komünal denilmesi de bu temel özelliklerinden dolayıdır.

Sonuç olarak klan formu, biçimi; toplumun doğuşu, ilk hafızası, temel bilinç ve inanç kavramlarının gelişme zeminidir. Ondan geriye kalan, sağlıklı bir toplumun doğal çevreye ve kadın gücüne dayalı olması gerçeğidir; insanlığın varolma tarzının kendi içinde sömürüsüz ve baskısız güçlü bir dayanışmayla gerçekleştiğidir. İnsanlık bir anlamda bu temel değerlerin bileşkesidir. Milyonlarca yıl süren bu toplumsal deneyimin yitip gittiğini sanmak saçmadır. Doğada hiçbir şey yok olmadığı gibi, toplumsal varoluş tarzında bu eğilim daha çok gücünü sürdürür.

Bilimin tespit ettiği önemli bir husus, daha sonraki bir gelişmenin bir önceki gelişmeyi de içermesi gerçeğidir. Zıtların birbirini yok ederek geliştiği doğru değildir. Diyalektiğin bu kuralında olan, tez ve antitezin sentezde varlıklarını daha zengin bir oluşum içinde sürdürdüğü biçimindedir. Tüm evrim bu kuralı doğrulamaktadır.

Klan değerlerinin gelişimi yeni sentezler içinde de sürmektedir. Günümüzde eşitlik ve özgürlük kavramları halen en temel kavramlar değerinde olmalarını klan yaşam gerçeğine borçludurlar. Eşitlik ve özgürlük bilinç halinde kavramlaşmadan, doğal haliyle klanın yaşam tarzında gizlidir. Eşitlik ve özgürlük yitirildiğinde, toplumsal hafızada gizli yaşayan bu kav-

ramlar kendilerini gittikçe artan bir tempoda dile getirip yeniden ve üst düzeyde gelişmiş bir toplumun temel ilkeleri olarak dayatacaklardır. Toplum hiyerarşik ve devlet kurumuna doğru evrim gösterdikçe, eşitlik ve özgürlük bu kurumları amansızca takip edecektir. Takip eden esasta (özde) klan toplumunun kendisidir.

B- Hiyararşik devletçi toplum
Köle toplumunun doğuşu

İnsan toplumunun zaman bölünmesi esas alınan ölçülere göre çeşitli biçimlerde yapılabilir. Temel zihniyet biçimleri ölçü alınırsa, kabaca mitolojik, metafizik ve pozitif bilim çağı önemli bir bölünmedir. Sınıf ölçüleri temel alınırsa ilkel komünal, köleci, feodal, kapitalizm ve sosyalizm ve sonrası ayrımı da çokça geliştirilmiştir. Temel kültürel medeniyetler ayrımı da tarihte yoğunca işlenmiştir.

Fakat benim esas almayı daha uygun bulduğum temel dönemsel ayrımın ölçüsü, felsefi bilimsel değeri ağır basan niteliktedir. Evrenin genel işleyiş ilkesini esas almaktadır. Hegel'in oldukça işlediği ve temel felsefesi haline getirdiği tez, antitez ve sentez üçlüsünü sistemin temeli olarak uygulanır kılmak süreçleri daha çok açıklığa kavuşturacaktır. Evrendeki tüm oluşumlar düalistik (ikili) nitelikte ve çelişkili bir yapıyla hareketi mümkün kılmaktadır. Tabii bu hareket kaba mekanik hareket değildir; özde değişimi, çeşitliliği oluşturan yaratıcı bir hareketlenme halidir. Örneğin evreni varlık-yokluk ikilemiyle başlatmak mümkündür. Varlıkla yokluğun karşı karşıya gelişi yeni bir oluşumdur; hareketin kendisidir. Varlık, yokluk olmadan açılamaz, hareketlenemez. Özde oluş, varlığın yokluğa karşı direnmesidir. Varlık yokluğu, yokluk varlığı bitirmeye çalışırken, sonuçta üçüncü bir eğilim, bir nevi sentez olarak oluşum halindeki evren ortaya çıkmaktadır. Buna benzer bir yaklaşım parçacık dalga ikilemidir. Tek başına parçacık ve dalga mümkün olmamakta, ancak birbirleriyle ilişki halinde hareketi, dolayısıyla oluşumu sentezleyebilmektedir.

Yine aynılıkla çeşitlilik ikilemi de benzer sonuçlar yaratmaktadır. Aynılık ancak çeşitlilikle varlığını kanıtlayabilir. Çeşitlilik olmadan aynılık bir nevi yokluk, olmamaktır. Hangi olguya yaklaşırsak aynı durumu görürüz. Daha anlaşılır bir ayrım canlılık ve cansız durum ikilemidir. Genel canlı evrenden farklı olarak, dünya gezegenimizde hareketin

zengin gelişimiyle bir eşikte nitelikçe farklı bir madde ortamından kendi kendini metabolizma ile üretebilen, geliştiren canlı bir ortam doğmaktadır. Burada evrenin sınır tanımayan gelişim gerçeği halen bilimce tam çözümlenememiş olağanüstü bir sıçramayı temsil etmektedir. Canlılık olgusunun tam izahı giderek bilimin en temel konusu olacaktır. Gen haritası ve klonlama bu olgunun çözümlendiği anlamına gelmez. Yine canlılığa yol açan molekül düzenlenmesi de tek başına olguyu izah edemiyor. Şüphesiz canlılık için uygun dış ortam (atmosfer, hidrosfer) ve moleküler düzen gereklidir. Ama bu sadece canlılığın yapı taşlarıdır, maddi düzenidir. Daha önemli olan, bu maddi düzenin canlılık, anlam gibi maddi olmayan gerçeklikle bağlantısıdır. Kaba materyalizmin en önemli yanlışlığı öznelliği, yani canlılık ve anlam olgusunu maddi düzenleniş ile aynı saymasıdır. Kuantum fiziğinde bile bu aynılık yıkılmaktadır. Sezgiye benzer bir izah tarzı zorunlu görülmektedir. Canlılar içinde insandaki zeka (beyin) durumu daha da ilginç bir hal almaktadır. İnsanın kendisi en yetkin düşünen doğa olarak tanımlanabilir.

Daha da önemli olan, doğa kendini neden düşünme ihtiyacı duymaktadır? Maddenin düşünme yeteneğinin asıl kaynağı nereye kadar uzanmaktadır? Bu soruları sorarken kastımız yeni bir tanrı arama problemi yaratmak değildir. Daha çok evren, varlık, doğa denen olguların kaba gözlemlerimizle izah edilmenin çok ötesinde kavramlar olarak çözümlenmeye ihtiyaç gösterdiğidir. Çok zengin, üretken, çeşitli, gelişimde sınır tanımayan bir evren anlayışı (paradigma) ile karşı karşıyayız. İnsanlığın çeşitli dönemlerdeki evren anlayışları, örneğin mitolojik, metafizik ve pozitif bilim paradigmaları karşımıza çok farklı kavrayış ve yaşam duruşları ortaya çıkarır. Mitolojide her şeyin bir tanrısı varken, metafizikte ilk hareket nedeni veya tanrısı görüşü ağır basar; pozitif bilimde her şey kaba materyalizmle izah edilmeye çalışılır. Sıkı bir nedensellik ve düz çizgisel gelişme felsefesi geliştirilir. Tabii daha alt hayvanlar dünyasındaki yaklaşımlar da bilinse çok ilginç olur. Sürüngenler, kuşlar ve memeliler acaba nasıl bir hisle dış ortama bakıyorlar? Halkça söylenen *'öküzün trene baktığı gibi'* benzetmesi ilginçtir. Taşların, kum zerrelerinin bakışımı nasıldır? Onların da bir duruşu vardır. Bir bütün olarak evren, doğa bir duruştur. Hem de sınırsız hareket halindeki bir duruş.

Bu kavramsal açıklamayı şunun için yapıyorum: İnsanlık durumu, varlığı da bir olgudur. Genel bir soyutlama yaparsak, başlangıçtan sona kadar bir olgu olarak varlık sürdürecektir. Karşımıza çıkan önemli soru, bu olgunun tez, antitez ve sentezini nasıl kurmalıyız sorusudur. Eğer anlam gücü

en yüksek varlık olarak insanı ve toplumunu tanımlarsak, bu olgudaki temel ikilemi ve sonul sentezi tespit etmek en bilimsel bir kavramlaşmaya ulaşmak anlamına gelir. Madem insanız, insanla bu kadar ilgileniyoruz, o halde bu varlığın temel diyalektiği (diyalektik; ikilinin tartışması) nasıl seyretmekte ve hangi olası senteze doğru ilerlemekte veya dönüşmektedir? Sosyal bilimlerin başlangıç itibariyle ve öncelikli olarak bu kavramsallaştırmayı çözerek bunu yapması gerekir. Genel evrensel oluşumun en ilginç bir varlık durumu olan insan duruşu, bu temel kavramsal çözümlemeyi yapmadan doğru bir sosyal bilime varamaz. Bu durumda yapılacak olan, sayısız olgular dünyasında boğulmaktır. Sosyal bilimdeki kargaşanın en temel nedenlerinden biri de budur.

Daha mitolojik çağlardan başlayan, tek tanrılı dinlerle ve metafizik felsefe ile daha da karmaşık, karışık hale gelen, pozitif bilim ile iyice kördüğümler bağlayan sosyal olguya ilişkin kavram, varsayım ve teoriler olup biteni izah etmekte sadece yetersiz kalmayıp büyük yanlışlıklarla da dolu kılındılar. İnsanlığın kapitalizm gibi en kanlı ve sömürülü bir döneminin hakim hale gelmesinde bu sosyal olgu izahlarının belirleyici etkisi vardır. İnsanlık eğer öz varlık biçimi olan toplumsallığı doğru çözümlemezse sonu açık ki dinozorluktur. İki büyük savaştan sonra sosyal bilimcilerde her ne kadar bir yenilik arayışı varsa da, bunlar çok sınırlı bazı doğruları tespit etmekten öteye gitmeyen cılız çabalardır. Marksizm gibi en iddialı ekoller bile sınırlı çözüm katkıları yanında özellikle adına hareket ettikleri ezilen ve sömürülenler dünyasını yeni bir dogma ve siyaset anlayışına bağlayıp hakim toplumsal sistemin bir yedeği kılmaktan öteye rol oynayamamıştır. Daha doğrusu idealini gerçekleştirememiştir.

Sosyal bilim alanındaki diğer birçok ekolün ilk ve ortaçağlardaki felsefe ve din gruplarından daha başarılı olamadıkları, olup bitenler karşısındaki rollerinden gayet iyi anlaşılmaktadır. Savaşların jenosit boyutlarında, dizginlenemeyen kar hırsları ve tahrip edilen ekolojide sosyal bilim ve kurumlarının payı temel önceliğe sahiptir. Sosyal bilim ve kurumları tarihin hiçbir dönemiyle kıyaslanmaz biçimde siyasal iktidar ve savaşın hizmetinde olup esas sorumlu konumundadır. Siyasal iktidarı ve savaşları durduramamak, sınırsız kar hırsına set çekememek sosyal bilim ve kurumlarının sadece iflasını değil, insanlığa karşı ihanetini kanıtlamaktadır. Dolayısıyla insanlığın temel problemlerine karşı yeni ve yeterli bir sosyal bilim anlayış ve yapılanması en değerli ve başat çalışma olarak gündemde yerini tutmak zorundadır. Eylem, örgütlenme ancak bu temelde doğru bir yer ve alan bulabilir.

Geliştirmek istediğimiz sosyal bilim anlayışına bu çerçevede yaklaşılmalıdır. Temel kavram ve varsayımlar bu doğrultuda denemeler niteliğinde görülmelidir. Giderek artacak bu çabalar kurumlaşarak çözüm olanaklarını arttırabilirler. En genel kavramlaştırma denememize de bu temelde yaklaşılmalıdır.

İnsanlığın ilk topluluk durumuna hangi tanımlama çerçevesinde 'doğal toplum' diyebileceğimizi bundan önceki bölümde izah etmeye çalıştık. Yine evrene yaklaşım paradigmamızı ortaya koyduk. Klan tarzı toplumsal örgütlenmenin zaman ve mekanda yayılması, giderek çeşitlilik ve hacim kazanması doğası gereğidir. Kadın ana etrafında giderek büyüyen ve kimliğini yetkinleştiren toplulukta erkek boyutunda rahatsızlıkların geliştiğini eldeki verilerden tespit etmekteyiz. Kadın ananın etrafında biriken çocuklar ve kadının kendine yardımcı olma anlamında daha çok yüz verdiği erkekler diğer erkeklerin kıskançlığına ve öfkesine yol açmaktadır. Daha önemlisi ana kadın evcil düzeni geliştirmektedir. Yiyecek, giyecek ve diğer araçsal donanımları bu evcil düzenden toplamaktadır. Gözlemleri ile büyücü kadın durumuna da gelerek bilgelik kazanmaktadır. Bu evcil düzene ne kadar çok çocuk ve dost (yakın) erkek bağlarsa, o kadar güçlü bir ana kadın olmaktadır. Dizginlenemez bir kadın kültünün gelişmesi söz konusudur. Eldeki kanıtlar, daha yaygın tanrıça dinsel düzeni, dildeki dişil öğeler, yontular ana kadının yükselen gücünün açık göstergeleridir. Erkeklerin önemli bir kısmı doğal olarak bu düzenin uzağındadır. Ana kadının yararlı bulmadıkları ve yaşlılar ağırlıklı olarak bu sistemin dışında kalabiliyorlar.

Başlangıçta çok zayıf olan bu çelişki giderek gelişir. Avın gelişmesi erkeğin savaş gücünü ortaya çıkarırken bilgisini de arttırır. Dışlanan yaşlılar bu temelde erkek egemen bir ideolojiye doğru gelişim gösterirler. Özellikle ***'şamanizm'*** dini bu olguyu çarpıcı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Şamanlar daha çok erkek rahiplerin prototipini temsil etmektedir. Kadınlara karşı çok sistemli olarak karşı bir hareket, ev düzeni geliştirmek istiyorlar. Daha önce ana kadının gelişmiş evcil düzeni karşısında basit kulübeler, yarı vahşi gibi barınan erkek şamanizm ile karşı bir ev düzeni oluşturabiliyor. Şamanlarla yaşlı ve tecrübeli erkeklerin ittifakı önemli bir gelişmedir. Aralarına aldıkları bazı genç erkekler üzerinde kurdukları ideolojik güç ile topluluk içindeki konumları giderek güçleniyor. Erkeğin güç kazanmasının niteliği daha çok önem kazanmaktadır. Hem avcılık hem de dışa karşı klanı savunma askeri nitelikte ve öldürmeye, yaralamaya dayalıdır. Bu, savaş kültürünün başlangıcıdır. Ölüm kalım söz konusu olduğun-

da, otorite ve hiyerarşiye bağlı olmak bir zorunluluk olarak gelişiyor. En yetenekli kişi, sözü, otoritesi en yüksek kişi konumuna geliyor. Ana kadın kültü karşısında üstünlüğünü geliştiren farklı kültürün başlangıcı söz konusudur. Sınıflı toplumdan önceki bu otorite ve hiyerarşi gelişimi, tarihin en önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmektedir. Ana kadın kültürü ile nitelikçe farklıdır. Bu kültürde ağırlıklı olan toplayıcılık ve daha sonraki bitki üretimi, savaşı gerektirmeyen barışçıl bir faaliyettir. Erkek ağırlıklı av ise savaş kültürüne, sert otoriteye dayanan bir faaliyettir. Sonuç ataerkil otoritenin kök salmasıdır.

Ataerkil toplumun hiyerarşik ve otoriter yapısı esastır. Hiyerarşik kavramı, şamanın kutsal otoritesi ile birleşen otoritenin yönetim anlayışının ilk örneğini anlamlandırmaktadır. Giderek toplumun üstünde yükselecek bu otorite kurumu, sınıfsallaşma yönlü gelişmeler yoğunlaştıkça devlet otoritesine dönüşecektir. Hiyerarşik otorite daha çok kişiseldir, kurumlaşmamıştır. Dolayısıyla devlet kurumlaşması kadar toplumda hakimiyeti yoktur. Uyum yarı yarıya gönüllüdür. Bağlılık toplumun menfaatleri ile belirlenmektedir. Fakat başlayan süreç devleti doğurmaya açıktır. İlkel komünal toplum bu sürece uzun süre direnir. Elinde ürün biriktiren ancak bunu topluluk üyeleri ile paylaşırsa otoritesine saygı ve bağlılık gösterilir. Biriktirmeye büyük bir suç gözüyle bakılır. En iyi kişi birikimlerini dağıtan kişidir. Halen kabile toplumlarında yaygın olan 'cömertlik' anlayışı kaynağını tarihin bu güçlü geleneğinde bulmaktadır. Bayramlar bile bir nevi fazlayı dağıtım törenleri olarak başlamıştır. Topluluk biriktirmeyi daha başlangıçta kendi üzerlerinde en önemli tehdit olarak görmekte ve ona karşı direnmeyi ahlak ve din anlayışının temeli haline getirmektedir. Tüm dinsel ahlaksal öğretilerde bu geleneğin izlerini güçlü bir biçimde görmek zor değildir. Toplum hiyerarşiye ancak yararlılığı, cömertliliği bir şeyler kazandırdığında onay vermektedir. Bu yönlü hiyerarşi olumlu ve yararlı bir rol oynamaktadır.

Ana kadına dayalı hiyerarşinin bu niteliği halen tüm toplumlarda büyük bir saygı ve otorite olarak kabul gören 'ana' kavramının da tarihsel temelidir. Çünkü ana en zor şartlarda hem doğuran hem besleyen başat öğedir. Bu temelde oluşan kültür ve hiyerarşi, otorite elbette büyük bağlılık görecektir. Toplumsal varlığın temelini oluşturması günümüze kadar 'ana' kavramının gücünün gerçek izahıdır. Sanıldığı gibi bu soyut bir biyolojik doğuruculuk özelliğinden ileri gelmemektedir. 'Ana, tanrıça ana' en önemli toplumsal olgu ve kavram olarak anlaşılmalıdır. Devlet olgusuna tamamen kapalı, onu doğurtmayan tüm özelliklerini bağrında taşımaktadır.

Bu tanımlama çerçevesinde doğal toplumu insan varlığının başlangıç tezi olarak değerlendirmek gerçekçidir. İnsanlık varolmayı bu teze dayanarak başlatmıştır. Ondan öncesi hayvansı yaşamdır. Sonrası ise ona karşıtlık temelinde gelişen hiyerarşik ve devletçi toplum biçimindeki gelişimdir. Zaten bu dönemin antitez karakteri doğal toplumu sürekli bastırması ve geriletmesinden kaynaklanmaktadır. Tez olarak doğal toplum, insan yerleşiminin tüm alanlarında geçerli olduğu gibi, süre olarak da başat olarak neolitik dönemin sonlarına (yaklaşık MÖ 4.000) kadar etkin bir toplumsal sistemdir. Bastırılmış olarak da günümüze kadar tüm toplumsal gözeneklerde varlığını sürdürmektedir. Temel toplumsal kavramlarda da bu süreklilik açıktır. Aile, kabile, ana, kardeşlik, özgürlük, eşitlik, arkadaşlık, cömertlik, dayanışma, bayramlar, yiğitlik, kutsallık vb birçok olgu ve kavramlar bu toplumsal sistemden kalmadır. Buna karşıt hiyerarşik ve devletçi toplum bu sistemi en çok gerileten, bastıran özelliğini en çok sürdüren özelliktedir. Antitez konumunu bu özelliğinden almaktadır. İki toplumsal sistemin iç içeliği de diyalektiğin temel yasalarına son derece uygundur.

Burada dikkat edilmesi gereken diğer önemli bir husus, diyalektik kavrayışımızın tez ve antitezin birbirini yok etme biçiminde değil, *'bastırma ve geriletme'* karakterinde gelişmesidir. Toplumsal sistemler tüm doğada olduğu gibi tez, antitez haline geldiklerinde birbirlerini birlikte taşırlar. Aralarındaki mücadele şüphesiz önemli gelişmelere yol açar. Hiçbir zaman tez eski halinde kalmaz, ama antitez de bir kadiri mutlak olarak kendi öncülünü yemez. Ondan beslenerek ancak kendini geliştirir.

Bu noktada diyalektiği biraz daha açmakta yarar vardır. Dogmatik marksizm döneminde tez ve antitez toplumda yok etme biçiminde yorumlandı. Bu tarz bir yorum aslında yapılan en temel teorik yanlışlıklardan biridir. Biyoloji başta olmak üzere tüm bilimlerde gözlenen özellik, olguların gelişim ve dönüşümlerinde karşılıklı besleyici yanın önem taşıdığıdır. Yok etmeye benzer durumlar istisnaidir. Hakim olan, tez ve antitez konularının birbirini beslemesidir. Bunun en sade ifadesi çocuk anne ikilemidir. Çocuk, ana ile çelişki halinde gelişir. Ama bundan çocuk anayı yok ediyor yorumunu çıkaramayız. Olsa olsa karşılıklı beslenme ile neslin sürdürülmesi olarak değerlendirilebilir. Uç bir nokta yılan fare ikilemidir. Burada bile olan, aşırı fare üreyişi ile yılan ender üreyişi arasında dengenin korunmasıdır. Belki de yılan olmazsa fareler dinozorlardan daha ezici tahrip rolü oynarlardı. Doğadaki varlıkların anlamsız olmadığı, hepsinin belli bir ekolojik anlamı olduğu her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Ama yine de 'uç nokta', 'mutlak sınırlar' kavramı çok sınırlı bir kesitte en azından

kavram olarak geçerli olabilir. Temel doğa yasasının karşılıklı bağlılık biçiminde geliştiği artık tüm bilimlerin fark ettiği bir özelliktir.

Toplum sistemlerini değerlendirirken yapmak istediğim bir değişiklik, zorunluluk ve rastlantılılık konusundaki yaklaşımlara ilişkindir. Kökenini tanrısal yasa anlayışında bulan ve Batı düşünce sisteminde sıkı bir nedensellik ve düz çizgide kesintisiz ilerleme anlayışı, başta açıklamaya çalıştığımız kuantum ve kozmos fiziğindeki gelişmelerle artık geçerliliğini yitirmiştir. Gelişmenin diyalektiğinde *'kaos aralığı'* her olguda kendini göstermektedir. Niteliksel değişimler bu aralığı gerekli kılmaktadır. Bu da kesintisizliğin, düz çizgideki sürekli ilerlemenin zihinsel bir soyutlama, metafizik bir yaklaşım olduğunu ortaya koyar. Aralıktan düz çizgisel bir ilerleme her zaman mümkün değildir. Birçok etkenin o aralıktaki ilişkileri çok sayıda ve çok yönlü gelişmelere yol açabilir.

İnsan toplumunda bu aralıklara kriz bölgesi denilmektedir. Krizden nasıl bir toplumsal gelişmenin çıkacağını ondan etkilenen güçlerin mücadele düzeyleri belirleyecektir. Çok sayıda sistem çıkabilir. Daha ileriye olduğu gibi geriye doğru da çıkabilir. Kaldı ki, ileri geri kavramı izafidir. Sürekli ilerleme evrensel kurama da uymamaktadır. Bu ilke doğru olsaydı, metafizik bir ideacılık geçerli olurdu. Mutlak doğrulardan bahsetmek evrensel oluşum ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Doğa mutlaklar ile gelişmez. Mutlaklık değişmezlik, aynılık demektir. Böyle şeylerin olmadığını varoluş tarzımız kanıtlamaktadır. Doğadaki yasallığın kaos aralıklarına dayalı, insana doğru gelişiminde gayet esnek bir halde olduğu fizik, kimya ve biyoloji bilimlerindeki yasa özelliklerinden çıkarılabilmektedir. İnsan toplumunda ise yasallık son derece esnek bir karaktere sahiptir. Bunun anlamı, yasa aralıkları sık ve çok sayıda yeni yasaların gelişim kaydedebileceğidir. Bununla bağlantılı olarak özgürlük düzeyinin gelişkin olması, insan toplumundaki muazzam çeşitliliği açığa çıkarmaktadır. Esneklik özgürlüğü, özgürlük ise çeşitliliği doğurmaktadır. İnsan bu anlamda kendi yasallığını en çok ve en sık yapan doğa harikası bir varlıktır. Dolayısıyla insan toplumu da aynı zenginlikte bir sıklık ve çoklukla kendi sistem yasalarını oluşturabilmektedir.

Bu temel varsayımlarla şu hususu kanıtlamak istiyorum: Doğal toplumdan zorunlu olarak hiyerarşik ve devletçi toplumun gelişmesi diye bir kanun yoktur. Belki bu yönlü bir eğilim olabilir. Eğilimin zorunlu, kesintisiz ve sonuna kadar olması tamamen yanlış bir varsayımdır. İleridekı bölümde zaman zaman açıklayacağım gibi, sınıflı toplumun ilerlemeler için zorunlu olduğu biçimindeki marksist tespit (ezilen ve sömü-

rülenler adına) yapılan en büyük yanlışlıklardan biridir. Bu, sosyalizmi peşinen sınıf hakimiyetine terk etmektedir. Bu yanlış, marksizmin yaklaşık 150 yıllık tarihinde bir kapitalizm yedeği haline getirilmiş olmasının en temel nedenidir. Devleti, sınıfları ve zoru toplumsal gelişmenin, ilerlemenin kaçınılmaz evreleri olarak görmek, organik, doğal toplumun günümüze kadar muazzam direnmesini küçümsemek, hatta yok saymaktadır. Tarihi kendiliğinden tahakküm güçlerine hediye etmektedir. Sınıfların varlığını kader olarak görmek, belki de farkında olmadan hakim sınıfların ideologluğuna alet olmaktır. Bu yönüyle ezilen ve sömürülenler adına en tehlikeli bir rolü oynamaktır. Tarih bu tür ideolojik ve politik akımların adeta istilası altında bırakılmıştır.

Hiyerarşi ve sınıfsallık gelişim gösterebilmiştir. Ama bu gelişim bir zorunluluk değil, hiyerarşiyi, ona dayalı devletleşmeyi büyük zorbalık ve aldatmalarla yürüten güçlerle sağlanmıştır. Bunlar karşısında esas doğal toplum güçleri bitmez tükenmez bir direnme göstermiş ve sürekli sınırlandırılmış, en dar alan ve aralıklara sıkıştırmışlardır. Bazı alan ve aralıklara hiç sokulmamışlardır. Tüm toplumu sınıf ve devlet hiyerarşilerinden ibaret görmek, hakim sistemin en temel politikası ve propagandası ile sağlanmıştır. Kader denilen oyun bu pratiğin metafizik unvanı oluyor. Bu oyuna bulaşmamış din, mezhep, felsefi ve bilimsel ekol neredeyse kalmamış gibidir. Bu da kökeni binlerce yıl önceye giden rahip ideolojisinin ve tanrı krallar devletinin muazzam fiziki ve zihni baskı, politika ve propagandalarının sonucudur. İsteyen bu oyuna mitoloji, isteyen felsefe, o da olmazsa bilimsel ekol demiştir. Varılan nokta devletleşmiş ideolojiler ve bilimlerin dört dörtlük güncel durumudur. Marksizmin bu yöndeki payı üzerinde ne kadar durulsa yeridir. Adım adım bu oyunları ve payları açıklamaya çalışacağım.

Hiyerarşik toplumun ilk kurbanı ana kadının evcil düzeni oldu. Kadın belki de toplum sistemde ezilen kesimlerin başında gelmektedir. Tarih öncesinde yaygın olarak yaşanan bu sürecin sosyal bilimlerde yer bulamaması da çok köklü erkek egemen toplumun yerleşik değerlerinden ileri gelmektedir. Kadının hiyerarşik topluma adım adım çekilmesi, tüm güçlü toplumsal özelliklerini yitirmesi toplumda gerçekleşen en temel karşıdevrimdir. Günümüzde yoksul emekçi bir ailede kadının durumu incelendiğinde bile, halen bu baskı ve aldatmacanın boyutlarını dehşetle karşılamamak mümkün değildir. En basit nedenlerle namus ve aşk cinayetlerinin erkeğin tekelinde olması, olup bitenin ufak bir göstergesidir. Bu süreci biyolojik farklara bağlamak en temel bir yanlışlık olacaktır.

Toplumsal ilişkilerde biyolojinin rolü veya yasaları geçerli olamaz. Olsa olsa eril ve dişil özelliklerin karşılıklı ilişkileri değerlendirilebilir ki, bu da tüm türler için geçerli bir husustur. Ana kadın kültü esas olarak toplumsal nedenlerle tahakküm altına alınmıştır. Uygulanan baskı ve ideoloji tamamen bu nedenledir. Bunu cinsel güdü ile, psikolojiyle izah etmeye çalışmak vahim bir saptırmadır.

Avcılıkta güçlenen ve çevresinde bir grup örgütleyen güçlü adam, bu gücünü iyice fark ettikten ve kabul ettirdikten sonra ana kadının evcil düzenini yavaş yavaş kontrolüne almıştır. Bu süreç ilk site devletlerin kuruluşuna kadar devam etmiştir. Bunun en şahane açıklamasını Sümer şehir devletlerinde görmekteyiz. Yazılı tabletler bu gerçekliği çok çarpıcı şiirsel bir dille anlatmaktadır. Sümer şehir devletini başlatan ***Uruk*** tanrıçası ***İnanna Destanı*** çok çarpıcıdır. Halen kadın kültü ile ataerkil kültün dengede olduğu bir dönemi yansıtan bu destan çok çetin geçen bir sürecin anısını dile getirmektedir. Uruk tanrıçası olarak, ***Eridu*** tanrısı olan ***Enki'****nin* sarayına gidip, oradan daha öncesinde kendisine ait olan 104 ***'me'****sini* çeşitli yöntemlerle ele geçirmesi ve Uruk'a kaçırması bu dönemi izah etmede kilit bir role sahiptir. 'Me'lerle kastedilen, temel uygarlık buluşlarıdır. İnanna bu buluşların ana tanrıça kadına ait olduğunu, bunda erkek tanrı Enki'nin rolü olmadığını ve kendisinden zorla ve kurnazlıkla çaldığını ısrarla vurgulamaktadır. İnanna'nın tüm çabası bu ana tanrıça kültünü tekrar ele geçirmektir.

MÖ 3.000'lerde bu destanların söylendiği tahmin edilebilir. Halen ana kadının gücünün dengede olduğu bir dönemdir. Bu tarihlerden sonra adım adım gerileyen bu kült ve kültür o kadar acımasızlığa tabi tutulur ki, kadın daha sonra kendisini dönemin uygarlık merkezi (bugünün Newyork'u) ***Nippur****'da* ***'musakkatin'*** denilen genelevde bulur. Bir yanda Sümer rahibi zigguratta kendisine bir harem kurarken, halk için de genelev oluşturulur. MÖ 2.000'lerde yazılan ***Enuma Eliş Destanı****'nda* tanrıça ***Tiamat*** artık korkunç bir cadıdır ve paramparça edilmesi gereken kadını temsil etmektedir. Korkunç bir söylem, gerçekleştirilen mahkumiyeti yansıtmaktadır. Daha sonrasını tek tanrılı dinler ve burjuva toplum sisteminin bir kafese tıktığı tatlı sesli ve süslü püslü kadın tamamlamaktadır. Tarihsel, toplumsal sistemlerde kadının içine sokulduğu statünün yoğun bir ideolojinin propagandasına tabi tutulması o kadar ilerlemiştir ki, artık bizzat kadın zihni bile buna kader diyebilmekte ve gereklerini yerine getirmeyi kaderin gereği saymaktadır. Tek tanrılı dinler tanrı emri saymaktadır. Yunan felsefesi kadını zayıflık etkeni olarak

göstermektedir. Kaba bir madde yığını, erkeğin sürdüğü tarlası gibi her türlü alçaltıcı yaklaşım layık görülmektedir.

Hiyerarşik sistemle başlayan kadının içine alındığı statü çözümlenmeden, ne devlet ne de dayandığı sınıflı toplum yapıları izah edilebilir. En temel yanılgılardan da bu nedenle kurtulunamaz. Kadın bir cins olarak değil, bir insan olarak doğal toplumdan koparılıp en kapsamlı köleliğe mahkum edilmektedir. Tüm diğer kölelikler kadın köleliğine bağlı olarak gelişmektedir. Dolayısıyla kadın köleliği çözümlenmeden diğer kölelikler çözümlenemez. Kadın köleliği aşılmadan diğer kölelikler aşılamaz. Doğal toplumun bilge kadını ana tanrıça kültünü binlerce yıl yaşamıştır. Her zaman yüceltilen değer ana tanrıçadır. O zaman en uzun süreli ve kapsamlı toplum kültürü nasıl bastırıldı ve günümüzün süslü püslü kafes bülbülüne dönüştürüldü? Erkekler bu bülbüle bayılabilirler, ama o bir tutsaktır. En uzun süreli ve derinlikli bu tutsaklık aşılmadan, hiçbir toplumsal sistem eşitlik ve özgürlükten bahsedemez. Kadının özgürlük ve eşitlik düzeyinin toplumun bu yönlü düzeyini belirlediği yargısı doğrudur. Daha doğru dürüst bir kadın tarihi yazılmamıştır. Kadının hiçbir sosyal bilimde yeri gerçekçi olarak konulmamıştır. Kadına en saygılıyım diyen bile, bunu ancak kadın tutkularına alet olduğu oranda geçerli bir hüküm olarak belirler. Kadın, cinselliği dışında bir insan dostu olarak günümüzde bile hiçbir erkek tarafından kabul edilemez. Dostluk erkekler arasında geçerlidir. Kadından dost demek, ikinci gün cinsel skandal demektir. Bu yönlü yaklaşmayı aşan bir erkeği bulmak veya yaratmak en temel özgürlük adımlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Bu konuyu çözümlemeyi ilerledikçe daha da derinleştirmeye çalışacağım.

Hiyerarşik toplumda tecrübeli yaşlıların gençler üzerinde kurduğu baskı ve bağımlılaştırmadan da önemle bahsetmek gerekir. ***Jerontokrasi*** diye literatüre geçen bu konu bir gerçektir. Tecrübe yaşlıyı bir yandan güçlü kılarken, diğer yandan yaşlılık onu gittikçe zayıf, güçsüz kılmaktadır. Bu özellikleri yaşlıları, gençleri kendi hizmetlerine almaya zorlamaktadır. Zihinlerini doldurarak bu işlemi geliştirmektedirler. Tüm hareketlerini kendilerine bağlamaktadırlar. Ataerkillik bu olgudan da büyük güç almaktadır. Onların fiziki güçlerini kullanarak dilediklerini yaptırabilmektedirler. Gençlik üzerindeki bu bağımlaştırma günümüze kadar derinleşerek devam etmiştir. Tecrübe ve ideolojinin üstünlüğü kolayca kırılamaz. Gençliğin özgürlük istemi kaynağını bu tarihsel olgudan almaktadır. Yaşlı bilgelerden günümüz bilim adamı ve kurumlarına kadar gençliğe stratejik, hassas denilen bilgilerin en can alıcı kısmı verilmez. Verilenler daha çok onu

uyuşturan ve bağımlılığını kalıcılaştıran bilgilerdir. Bilgiler verildiğinde uygulama araçları verilmez. Sürekli bir oyalama değişmez bir yönetim taktiğidir. Kadın üzerinde kurulan strateji ve taktiklerle ideolojik ve politik propaganda ve baskı sistemleri gençler için de geçerlidir. Gençliğin her zaman özgürlük istemesi fiziki yaş sınırından değil, bu özgül toplumsal baskı durumundan ileri gelmektedir. Ayyaş, toy delikanlı kavramları gençliği küçük düşürmek için uydurulan temel propaganda sözcükleridir. Yine hemen cinsel güdüye bağlamak, serkeşliğe çekmek, ezbere katı doğmalara bağlamak, gençlik enerjisinin sisteme yönelmesini engellemek ve düzeni sağlamakla bağlantılıdır.

Özgürlüğe yürüyen bir gençliği tutmak zordur. Gençlik sistemlerin başına en başta bela olan kesimdir. Tarih boyunca bu çok iyi bilindiği için, eğitim adı altında gençlik kurban edilmekten tutalım, akla hayale gelmez uygulamalara tabi tutulmuştur. Hiyerarşik toplumun yükselişinde kadından sonra gençliğin bu duruma düşürülmesi belirleyici rol oynar. Gençliği kontrole alan düzenin kendini en güçlü hisseden düzen sayması boşuna değildir. Daha sonraki devletçi toplum sistemlerinin tümü gençliğe benzer bir uygulamayı dayatacaklarıdır. Zihni böyle yıkanan gençlik her işe koşturulabilir. Savaş dahil en zor işi meslek edinebilir. En önde tüm zor işlere sürülür. Özcesi yaşlıların zaaf ve gücünden kaynaklanan gençliği bağımlılaştırma ve güdümleme ilişkisi hızından ve yoğunluğundan hiç kaybetmeden hakim sistemlerin en güçlü sürdürücüleri kılınmışlardır. Tekrar vurgulamalıyım: Gençlik fiziki bir olay değil toplumsal bir olaydır. Tıpkı kadınlığın fiziksel değil toplumsal bir olgu olması gibi. Bu iki olay üzerindeki çarpıtmaları kaynağına inerek açığa çıkartmak sosyal bilimin en temel görevidir.

Bu kapsama çocukları da almak gerekir. Zaten kadını ve gençliği tutsak kılan, çocukları da dolaylı olarak dilediği sistem altına almış sayılır. Çocuklara hiyerarşik ve devletçi toplumun yaklaşımının çok çarpık yönlerini açığa çıkarmak büyük önem taşımaktadır. Çocukların anadan ötürü doğru temelde eğitilmemeleri, sonraki tüm toplumsal gidişatı çarpık ve yalancı kılar. Çocuklar üzerinde de muazzam bir baskı ve yalanlamaya dayalı eğitim sistemi kurulur. Çok çeşitli yöntemlerle sistemin daha beşikten bağımlıları haline getirilmeye çalışılır. “Yedisinde neyse yetmişinde de o olur” deyişi bu gerçeği dile getirmektedir. Çocuklara doğal toplumun özgür yaklaşımı hep bir hayal olarak bırakılır ve bu hayallerini yaşamalarına hiç izin verilmez. Çocukları doğal hayallerine göre yaşatmak en soylu görevlerden biridir.

Bir kez daha vurgulanmalı: Ataerkil ilişkinin güç kazanmasına bir zorunluluk gözüyle bakılamaz. Ayrıca sanki bir kanun gereğiymiş gibi saf bir çıkış değildir. Sınıflaşma ve devletleşmeye giden yolda temel bir aşamayı teşkil etmesi üzerinde önemle durmayı gerektiriyor. Kadın ana etrafındaki ilişkinin bir güç, otorite ilişkisinden ziyade organik dayanışma tarzında olması, doğal toplumun özüne uygundur. Bir sapmayı teşkil etmez. Devlet otoritesine kapalıdır. Organik oluşumdan ötürü zor ve yalana dayanma ihtiyacı duymaz. Bu nokta şamanizmin neden ağırlıklı olarak bir erkek dini olduğunu da açıklar. Şamanizme yakından bakıldığında, yanıltma ve güç gösterisi ağır basan bir meslek olduğu hemen anlaşılır. Doğal toplumun saflığı üzerine yayılacak kurnazca otorite için güç ve mitoloji özenle hazırlanır. Şaman artık rahipleşme, din adamı olma yolundadır. Yaşlı atayla ilişkiler ittifaka yönelir. Tam hakimiyet için güçlü avcının adamlarına ihtiyaçları vardır. Gücüne ve av yeteneklerine en çok güvenen grup ilk askeri çekirdeğe dönüşme eğilimindedir. Bu üçlünün elinde giderek değer ve yetenekler birikmektedir. Kadın ananın etrafı kurnazlıkla yavaş yavaş boşaltılır. Evcil düzen gittikçe kontrol altına alınır. Önce kadın erkeklerin etkileyici gücü, söz geçireni iken, yavaş yavaş yeni otoritenin hükmüne girer.

İlk güçlü otoritenin kadın üzerinde kurulması rastlantı değildir. Kadın organik toplumun gücü ve sözcüsüdür. O aşılmadan ataerkillik zafer kazanamaz. Daha ötesine, devlet kurumuna geçilemez. Ana kadın gücünün aşılması stratejik bir anlama sahiptir. Eldeki veriler Sümer kanıtlanmasında da gözlemlendiği gibi sürecin çok çetin geçtiği anlaşılmaktadır. Tek tanrılı dinlerde yansıtılan ***Lilit-Havva*** kadın figürü de sürecin özelliklerini oldukça çarpıcı yansıtmaktadır. Lilit boyun eğmez kadın iken, Havva teslim alınmış kadını yansıtmaktadır. Öyle ki, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı iddiası ne kadar bağımlı kılındığının da ölçüsü olmaktadır. Diğer yandan Lilit şahsında kadına edilen lanet, iftira, cadılık, şeytanın arkadaşı benzeri tüm küfürler büyük çekişmenin varlığını kanıtlamaktadır. Binyılların bu yönlü kültürünü, düşünce ve inançlarını ele vermektedir. Kadının toplumsal alt edilişi çözümlenmeden, daha sonraki erkek egemen toplum kültüründeki temel özellikler doğru anlaşılamaz. Erkekliğin toplumsal kuruluşu akla bile getirilemez. Erkeğin toplumsal kuruluşu anlaşılmadan da devlet kurumu çözümlenemez. Devletle bağlantılı ***'savaş'*** ve ***'iktidar'*** kültürü doğru tanımlanamaz. Konu üzerinde yoğunca durmamızın nedeni daha sonraki tüm sınıflaşmaların sonucu olarak gelişen korkunç tanrı kişilikler ve her türlü sınır, sömürü ve

can almalarına gerçek bir açıklık kazandırmaktır. İnsanlığın lanetine –siyasal iktidar, devlet– kutsal paradigmasıyla bakılırsa, insanlık zihniyetinin en kirli karşıdevrimi gerçekleşmiş olacaktır. Gelişen de bu olmuştur. Buna ilerlemenin zorunlu etkeni denilmesi –marksizm de dahil– karşıdevrimlerin en tehlikelisidir. Tarihin bu açıdan kesinlikle eleştiri süzgecinden geçirilip doğrultulması sağlanmadıkça, yapılacak her devrim kısa sürede karşıdevrime dönüşmekten kurtulamayacaktır.

Önce kadının, onunla birlikte gençlerin ve çocukların doğal toplum dünyasının yıkılması, üzerlerinde güce ve yalana (mitoloji) dayalı bir hiyerarşinin kurulması yeni toplumun hakim biçimi haline gelirken, bu süreçle iç içe diğer bir köklü karşıdevrim gelişir: Doğayla ters düşme, tahribe yönelme süreci. Avcı, savaşçı tarzı olmadan toplumun yaşayıp gelişemeyeceği doğru bir varsayım değildir. Etle beslenmeyen hayvan türleri etle beslenenlerden binlerce kez daha fazladır. Çok az sayıda tür etle beslenir. Doğaya derinliğine bakıldığında, hayvansal yaşam için öncelikle zengin bir bitki örtüsü oluşmaktadır. Hayvansal gelişme bitkisel gelişmenin bir sonucudur. Diyalektik ilişki böyledir. Çünkü ilk hayvanın yiyecek bir hayvanı yoktur. O bitkiyle beslenecektir. Etle beslenmeye bir sapma gözüyle bakmak gerekir. Eğer tüm hayvanlar birbirini yeseydi, canlı hayvan türü hiç oluşmazdı. Bu evrim kuralına da aykırı bir gelişmedir. Doğanın esaslı eğilimlerinden her zaman sapmalar çıkar. Ama sapmaları esas haline sokarsak, hangi türe ilişkinse o türün soyu kurur. Bu olgunun en çarpıcı ifadesi toplumsal olmamak kaydıyla çift cinsellik yaşayanlardaki durumdur. Herkes çift cinsel, dolayısıyla homoseks ilişkisinde olursa, insan soyu kendiliğinden kurur. Bu kısa izah bile avcı ve savaşçılığa dayalı toplumsal gelişmenin çarpıklığını gayet iyi dile getirmektedir.

Sadece maddi açıdan değil, öldürme kültürünün manevi sonuçları çok daha ağırdır. Hayvanları ve hemcinslerini öldürmeyi bir yaşam tarzı –zorunlu savunma dışında– olarak kültürleştiren bir topluluk, artık savaş makinesini geliştirmek için her türlü alet ve kurumsal düzeni geliştirmeyi temel alacaktır. Devlet en temel güç kurumu olarak hazırlanırken, savaş okları, mızrakları ve baltaları en değerli araçlar olarak icat edilip geliştirilecektir. Doğal ana toplumdan çıkan ataerkil toplumun tarihin en tehlikeli sapması olarak gelişmesi, günümüze kadar ki tarihin korkunç öldürme ve sömürme biçimlerinin de özüdür. Bu gelişme, bir kader ve ilerlemenin zorunlu koşulu olması şurada kalsın, tam bir sapma halidir. Aslanın krallığına benzer bir gelişme oluyor. Yine yılan fare diyalektiğine benziyor. Daha

şimdiden devlet teorilerine 'yılan fare' teorisi demek doğruya daha yakın bir değerlendirmedir. Çoğu erkeğin soyadı aslandır. Öyle olmak çok özlenir bir husustur. Soruyorum: "Kimi yemek için?"

Bu günlerde çok kıt bilgilerimle ***'Yüzüklerin Efendisi-Kralın Dönüşü'*** serisinin son filminin on bir Oscar ödülü aldığını öğrendim. Filmin özü iktidarı temsilen yüzüğün yok edilmesiymiş. ABD'den beklenen bir sanallık. Belki de iktidarın maskesi düştüğü için, bir ön tedbir ve daha ince küresel uygulamalar için bir beyin yıkama aşaması. Yeni paradigmaların oluşturulma dönemi. Hazırlıkları olsa gerek. Akıllılar; çünkü klasik iktidarın gerçek yüzünün açığa çıkması halinde hiçbir gücünün kalamayacağını çok iyi bilmekteler. Dünyayı yöneten hakim güçler tanrısallıklarının gereğini –her şey bilgileri dahilindedir, Kuran'da tanrının bir kıl kadar yakınlığından bahsedilir– yapmayı, kusursuzca geliştirmeyi en temel görevleri sayarlar.

Avcılık ve savaş kültürünün varacağı durak askeri örgütlenmedir. Askeri örgütlenme doğal, etnik toplumun dağılması oranında gelişir. Kadın ana etrafındaki örgütlenme soy, gen, akraba ön ilişkisini geliştirirken, askeri örgütlenme bu ilişkiden kopmuş güçlü erkekleri esas alır. Artık bu gücün karşısında hiçbir doğal toplum biçiminin karşı duramayacağı açıktır. Toplumsal ilişkilere toplumsal zor –buna medeni ilişki de denilmektedir– girmiştir. Belirleyen güç zorun sahipleridir. Böylelikle özel mülkiyetin de yolu açılmaktadır. Mülkiyetin temelinde zorun yatması anlaşılır bir husustur. Zorla ve kanla ele geçirme benlik duygusunu aşırı güçlendirir. İlişkilere hükmetme olmadan, zor aracı geliştirilip uygulanamaz. Hükmetme ise sahip olmayla bağlantılıdır. Hükmetmenin içeriğinde sahip olma bir diyalektik ilişkidir. Sahiplik de tüm mülk düzenlerinin öznesidir. Artık topluluğa, kadına, çocuğa, gençlere, verimli av ve toplayıcılık alanlarına mülk gözüyle bakma dönemi açılmaktadır. Güçlü erkek bütün ihtişamıyla ilk çıkışını yapmaktadır. Tanrı kral olmaya az kalmıştır. Şaman rahip artık bu yeni sürecin mitolojisini oluşturmak için iş başındadır. Yapılması gereken iş, bu yeni oluşumu muhteşem bir gelişme olarak hükmedilen insanın zihnine yerleştirmektir. Meşruiyet savaşı en az çıplak zor kadar hünerli çaba gerektirmektedir. İnsanın zihnine öyle bir inanç yerleştirilmeli ki, mutlak bir kanun değerinde olsun. Bütün sosyolojik veriler ***'hükmeden tanrı'*** kavramına bu süreçte erişildiğini göstermektedir. Doğal topluma eşlik eden ***'totem'*** inancında hükmetme ilişkisi yoktur. Klanın simgesi olarak tabusaldır, kutsaldır. Klan yaşamı nasılsa simgesel kavramsallaştırılması da öyle yansıtılmaktadır. Klan örgütlenmesinin hayatı ve kurallarına sımsıkı bağlan-

madan yaşam düşünülmemektedir. Dolayısıyla varlığının en yüksek, en yüce yansıması olarak totem dokunulmaz ve kutsal sayılacaktır. Hürmet edilecek, saygı gösterilecektir. Nesne olarak en yararlı eşya, hayvan ve bitkilerden seçilecektir. Doğada klana yaşamsallık veren nesne ne ise ona inanılacak ve simgesi sayılacaktır. Böylelikle doğal toplumun dini de doğayla bütünlük arz etmektedir. Bir korku kaynağı değil, güçlendirme unsurudur. Kişilik ve güç kazandırmaktadır.

Yeni toplumda yükseltilen tanrı ise totemi aşacaktır, kamufle edecektir. Dağların doruklarında, denizin diplerinde, göklerde ona mekan aranacaktır. Hakim gücü vurgulanacaktır. Yeni doğan efendiler sınıfına nasıl da benziyor! Eski Ahit'te –dolayısıyla İncil ve Kuran'da– tanrının bir adı ***'rab,'*** efendi anlamındadır. Yeni sınıf kendini tanrısallaştırarak doğmaktadır. Diğer tanrı adlarından en tanınmış olanı olan ***'el,' 'elohim,'*** yücelik anlamına gelip, çöl kabileleri üzerinde yükselen atayı, şeyhi müjdelemektedir. Ataerkilliğin doğuşuyla yeni tanrının doğuşu kutsal kitapların tümünde çarpıcı bir iç içeliğe sahiptir. ***Homeros****'un* ***İlyada****'sında,* Hintlilerin ***Ramayana****'sında*, Finlilerin ***Kalavela****'sında* hep böyledir. Zihinlerde yeni toplumun meşruiyeti sağlanmadan yaşama şansı zordur. Hiçbir yönetilen toplum birimi inandırılmadan uzun süre yönetilemez. Zorun yönetimdeki etkisi anlıktır. Kalıcı inanç sağlamamaktadır. Tarihin Sümer örneği bu yönlü eldeki ilk yazılı orijinali içermesi açısından incelenmesi hayli ilginçtir. Sümerlerdeki tanrı yaratımı harikadır. Özellikle ana tanrıçalığın yıkılması, ata tanrının egemen kılınması tüm destanlarının özünü teşkil etmektedir. İnanna ile Enki, Marduk ile Tiamat'ın mücadelesi baştan sona destanlarını işgal etmektedir. Daha sonraki tüm destanlara ve kutsal kitaplara yansımış bu destanların sosyolojik incelenmesi önümüze muazzam bilgiler sunmaktadır. Tarih boşuna Sümerlerden başlatılmıyor. Dinleri, edebiyat destanlarını, hukuku, demokrasiyi, devleti Sümerlerin yazılı tabletlerine dayalı olarak çözümlemek, belki de sosyal bilime çıkış yaptırabilecek doğruya yakın temel yollardan biridir.

Ataerkil zihniyetin yaşadığı bu karşıdevrim belki de tarihin yaşadığı en büyük çarpıtma, saptırma girişimidir. İnsan, toplum zihninde öylesine kök salmıştır ki, halen bu etkinin aşılmasının kenarından bile geçemiyoruz. Halen Sümer rahipleri bize hükmediyor. İcat ettikleri devlet kurumları ve meşruiyet ifadesi olarak kurguladıkları tanrılar göz açtırmamasına bizi yönetmekte; temel görüş açılarımıza, paradigmalarımıza hakim olmaktadırlar. ***Albert Einstein****'ın "alışkanlıkların, geleneklerin gücü, atomu parçala-*

maktan daha zordur" deyişi en çok da bu ilişkiler için söylenmiş gibidir. Bu söylem değil midir ki, halen uygarlığın, devletin doğuş beşiği, Sümerlerin kutsal rahip sarayları zigguratlar yurdunda, Dicle-Fırat arasında, Irak'ta, o icatlardan beri dinmeyen acımasız savaş ve sömürü hiçbir insanlık ölçüsüne sığmadan devam ediyor. Demek ki ataerkil toplum ve devletleşmesi insanlığın hayrına olması şurada kalsın, en büyük baş belasıymış. Bu yeni araç bazen kar topu, bazen nar topu gibi giderek etrafını yıkarak büyüyecek ve kutsallar kutsalı gezegenimizi oturulamaz hale getirecektir. Eski Ahit devletin çıkışını denizden çıkan bir canavara ***(Leviathan)*** benzetir. Demek ki Kutsal Kitabın bir yanı da büyük doğruyu tespit etmiş. Leviathan'la baş etmek en temel kaygı olarak sürekli vurgulanır. Bu canavar kontrol edilmezse *'herkesi yer'* der.

Şematik olarak göstermeye çalıştığım bu toplumsal kültürün coğrafya ve tarihsel temellerini en iyi Zagros-Toros dağ sisteminin eteklerinde ve uzantısı ovalarında görmekteyiz. Son buzul döneminin sona eriş tarihi olarak MÖ 20.000'lerden itibaren gelişim gösteren kadın ana odaklı doğal toplumun güçlü izlerine ve kalıntılarına yoğunca rastlanmaktadır. Ortaya çıkan heykelciklerde, evcil düzende, dokuma ve el değirmeninde hep kadın izini bulmaktayız. Dil yapısının dişil karakteri, ilk tanrıların tanrıça olması, anaya dayalı doğal toplumun güçlü izlerini taşımaktadır.

MÖ 4.000'lerde ataerkil otoritenin gelişmesini hızlandırdığı gözlemlenmektedir. Yeni toplumdaki askeri maiyetler güç kazanmış olup, yoğun kabile çatışmaları, imha ve boyun eğdirmelerin izlerini yoğunca görüyoruz. Aşiretlerin halen varlığını sürdürmesi bu dönemin ne denli çetin geçtiğine tanıklık etmektedir. Ataerkillik oraya yayılıp sınıflaşma ve devletleşmeyi doğurmaktadır. MÖ 3.000'ler site devletin tarihte ilk doğuşuna tanıklık etmektedir. En parlak örneği Uruk sitesidir. ***Gılgameş Destanı*** özünde Uruk sitesinin kuruluş destanıdır. Denebilir ki, tarihin en büyük devrimi bu site kültürünün çerçevesinde yaşanmıştır. İnanna-Enki kurgusu kadın ana toplumuyla ataerkil toplumun çekişmesini görkemli bir şiir diliyle yansıtmaktadır. Gılgameş Destanı kahramanlık çağının her toplumda görülen örneğinin şahane ve ilk orijinal yapısını dile getirmektedir. İlk şehirli barbar çatışmasını da burada görmekteyiz. Kadın hala yenilmiş olmaktan uzaktır. Ama güçlü erkek, askeri maiyeti ile artık toplum üzerinde hükümranlığa adım adım alıştırılmaktadır. İdeolojik kurgusuyla, dinsel kurumlarıyla ve ilk hanedanlık ve saraylarıyla uygar toplumun şafağı atmaktadır.

C- Devletçi toplum
Köle toplumun oluşumu

Hiyerarşik toplum, doğal toplumla sınıf temeline dayalı devletçi toplum arasında ara halkayı oluşturmaktadır. Otoritenin şahsi niteliği, askeri maiyetin kişiyle sınırlı olması dönemin tipik özelliğidir. Otoritenin kurumlaşması niteliksel bir dönüşümü ifade eder. Devlet esas olarak kurumlaşarak süreklilik kazanan otoritedir. Tarihte belki de en tehlikeli araç devlet kurumu iken, hala en az anlaşılan olgu özelliğini de korumaktadır. Bunda içerdiği kültür ve ifa ettiği çıkarların çeşitliliği esaslı rol oynamaktadır. Hakkında söylenen ve yazılan her şey devleti daha da sırlaştırmakta ve anlam güçsüzlüğüne katkı yapmaktadır. Devleti sadece bir zor aracı olarak görmek ne kadar yanılgıysa, kutsal bir otorite olarak kavramsallaştırmak da o denli olup biteni gizlemeye hizmet etmektedir. Devlet tahlilleri sosyal bilimin halen altında çıkamadığı en temel konusunu teşkil etmektedir. Kapsamlı devlet çözümlemesine ulaşmadan, hiçbir sosyal olgu ve soruna çözümleyici yaklaşmak mümkün değildir. Bu çözümlemede bir kanım olarak göstereceğim ki, ***Lenin*** gibi bir devrimcinin bile en temel yanlışlığı devlet çözümlemesinde yatmaktadır.

Devlet olgusunu yeterlice tanımlayabilmek için bu çözümlemede ortaya konulanlar gayet sınırlıdır. Biraz daha zenginleştirmek gerekir. Sümer örneğini, orijinal olması ve yazılı belgelerinin bize kadar erişmesi nedeniyle hep göz önünde tutmak durumundayız. Devlet kurumunu ve fikrini tanımlarken, bir kurulup bir yıkılan, yerine yenisi kurulan anlayışları terk etmek gerekir. Yine çok farklı biçimlerine ve yer aldığı topluluklar arasındaki mesafeye bakıp çok sayıda devletten bahsetme anlayışı da ciddi sakıncalar taşır. Devleti toplum içinde toplum veya birinci toplum içinde ikinci toplum, diğer bir deyişle alt toplumun üst toplumu olarak genel bir kavramlaştırmaya tabi tutmak yararlı olabilir. İkinci yararlı bir yaklaşım, devleti kavram ve kurum olarak alt toplum üzerinde parçalanma ve sürekliliği olan bir olgu olarak değerlendirmek tarzında olabilir. Tamamlayıcı diğer bir yaklaşım, herhangi bir otorite değil, temelde askeri siyasi bir otorite olarak algılanması daha gerçekçidir. Çeşitli din, felsefe ve bilim adamlarının devlet tarifleri bakış ve çıkar tarzlarıyla bağlantılı olduğundan objektiflikten hayli uzaktır. Ayrıca hep bir yanına önem verirler. Çıkarlarına zarar verdiğinde de lanetleme gibi ağır bir sübjektivizme düşüp olgusal gerçekliği bir yana bırakabilirler. Dev-

rimcilerin yaklaşımı ise yıkarken çok kötü, kurarken çok iyi gibi bir ahlaki yararlanmacı anlayışa oldukça açıktır. Devlet olgusu öyle bir toplumsal araçtır ki, bizzat sorumlu kurucusu, filozofu olmayan, dayanılmaz iktidar cazibesine sürüklenip sahip olmaya çalışanı kendinden geçirerek ya ilahlaşmaya ya da imhaya götüren özellikleri hep gösterir.

Devlet tanımlanırken çoklukla yapılan krallık, cumhuriyet, demokrasi, monarşi, oligarşi, diktatörlük, despotluk, köleci, feodal, kapitalist, ulusal, üniter, federal vb adlandırmalar özünün kavranmasını daha da güçleştirmektedir.

Sümer rahibinin devlet benzeri kurumlaşmaya giderken, yaptıkları devleti anlamak açısından bizlere belki de en gerçekçi bilgileri vermektedir. Önce ziggurat adlı tapınağını kurmakta, onu göğe doğru yükseltmekte, üst katı tanrıya alt katı kullarına adamaktadır. Ara bölmeleri orta sınıf temsilcilerine açmaktadır. Tapınağın etrafındaki evler, araziler bir eki durumundadır. Üretim teknolojilerini tapınağın bir bölümünde depolar. Verimli üretimin hesaplarını özenle yapar. Açık ki, bu kuruluş yeni bir toplumdur. Hem de daha önceki hiyerarşik ve doğal toplum unsurlarının bir özeti gibidir. Hem bu toplumların hem de yeni toplumun kuruluşunda yararlı olabilecek parçalarını alır; yararlı olmayan, engel teşkil eden parçalarını ise dışlar. Yani tam kutsal bir toplum mühendisi gibi çalışır. Aracı kurduktan sonra başlangıçta herkes memnundur. Bayram hali söz konusudur. Büyük çark kurulmuştur; Dicle-Fırat sularıyla adeta döndürülerek tarihte ilk defa en bol ürünü yaratmaktadır. İnsanlık için bundan daha büyük bayram mı olur? En büyük tanrısallık bu düzenleme değil de nedir?

Şüphesiz bu kuruluşun esas gıdasını Zagros-Toros eteklerindeki şahane kuruluş, neolitik doğal toplum vermektedir. Üretim araçları, bitki, hayvan türleri binlerce yıl oralarda ana kadın toplumu tarafından kültür haline getirilmiştir. Rahibin mahareti, bunlardan üst bir toplum yaratacak biçimde yeniden düzenleyip verimli aşağı Dicle-Fırat havzasında sulama tekniğiyle yeni üretim tarzını başarmasında yatmaktadır. Tarihin müthiş icadı özünde böyledir. Daha sonraki süreçler binaya yeni katlar ilave etmek veya yeni temeller üzerinde tekrarlamaktır.

Bu üst toplumun mekanı kent olmaktadır. Medeni, sivil, uygar toplum da denilen bu mekan insanlığın zihniyetinde olduğu kadar maddi üretim yapısında da büyük devrimci değişiklikler getirmektedir. Daha doğrusu, doğal topluma göre büyük bir karşıdevrimin temelini teşkil etmektedir. Kent devlet zihniyeti henüz çözümlenmiş olmaktan uzaktır. Akıl düzenini, yazıyı, birçok zanaatı, sanatı geliştirmiştir. Ancak ne pahasına? Kent devrimi mi, karşıdevrim mi yargısı, üzerinde kapsamlı dü-

şünmeyi gerektirecek kadar önemini halen korumaktadır. Unutmamak gerekir ki, başta büyük tek tanrılı dinler olmak üzere birçok tarihi çıkış, bu yapılanmaya karşı geliştirilmiştir. İnsan soyunu içine soktuğu cendere cennetten çok cehenneme benzemektedir. Daha doğrusu çok azına cennet, ezici çoğunluğa cehennem yaşamı getirdiği, günümüze kadar ki örnekleri açıklayıcı niteliktedir. Kent devlet toplumu her bakımdan hakimiyet, mülkiyet, baskı davet eden bir içeriğe sahiptir. Doğal toplum insanını bu düzene alıştırmak kolay olmamıştır. Bir yandan tüm kent insanlarının zihnine korkutucu tanrılarla hükmetmek, diğer yandan kadını baştan çıkarıcı bir araç halinde sunmak –ilk fahişelik– bu sistemin olmazsa olmazlarıdır. Kulluğu benimsetmek günlük denetim kadar ancak bu köklü kurumlarla mümkün olmaktadır. İki kurum da köklü afyonlama özelliklerini taşırlar.

Kent devlet toplumunun bu ilk orijinali etrafında oluşan zihniyet yapısıyla üretim yapısı daha sonraki süreçte ve tüm alanlarda sürekli yetkinleştirilmiştir. Sümer'de doğup kaybolmamıştır. Zincirleme halkalar halinde günümüze kadar erişen yapıdır, zihniyetidir. ***Mısır***, ***Hitit*** ve ***Yunan*** sitelerindeki örnekler bu orijinalin biraz daha değişik versiyonlarıdır. Bu üçlü yapının ilk halka olarak Sümer orijini esas aldıkları tarihsel belgelerle gittikçe kanıtlanmaktadır. Bu üçlü halkadan sonraki ilaveler ise ***Çin***, ***Hint*** ve ***Roma*** halkaları olarak evrenselliğe ulaşacaktır. Amacımız tarih yazma olmadığı için bu süreçleri işlemeyeceğiz. Kanıtlamak istediğimiz, devletin tekliği ve sürekliliğidir. Varlık anlamında teklik, zaman bakımından süreklilik devlette çok etkindir. Tekrarlamalara ayrı ayrı devlet kuruluşu demek fazla çözümleyici değildir. Aynı özü tekrar tekrar çözmek anlamı geliştirmez. Sadece tekrarlar.

Sümer örneği yakından incelendiğinde, devlet toplumunda daha başlangıçtan itibaren iki işlevin iç içe geçtiği görülmektedir: Birincisi baskı, otorite aracı olarak devlet; ikincisi, tüm siteyi besleyen kamusal üretim düzeni olarak devlet. Bu çifte niteliği devletin temel çelişkisi olarak insanları hep meşgul edecektir. Ne onunla olunur, ne olunmaz. Baskı, tahakküm aracı olarak tahammülü en güç kurumdur. Fakat kamusal güvenlik ve üretim aracı olarak vazgeçilmez bir araçtır. Burada temel sorun daha başlangıcından beri kamusal –toplumun ortak yararı– güvenlik ve üretimin baskı ve otoriteyi gerektirip gerektirmediğidir. Devlet olmadan toplumun ortak güvenlik ve üretimi mümkün değil mi? Mümkünse, o zaman zor aygıtı olarak devlete gerek yoktur. Sorunun can alıcı noktası burasıdır. Devlet adeta iyi bir yiyeceğin içine bir miktar uyuşturucu koyarak büyük çıkar

aracına dönüştürülmüş bir kurum haline getirilmiştir. Rahip devlet düzeninin inceliği, bu ayrımı örtbas ederek sömürücü parazit bir kesimin ortaya çıkmasına yol açmasındadır. ***Bakunin*** gibi devleti mutlak bir *'kötülük'* olarak gören bir anarşist teorisyen bile, buna zorunlu, gerekli kötülük diyebilmiştir. Marksizm de gerekli bir aşama olarak değerlendirmiştir. Oysa daha sonraki çözümlemede detaylı göstereceğim gibi, baskı, zor aracı olarak devlet ne zorunlu bir ilerleme aracı, ne de zorunlu bir kötülüktür. Baştan beri bela, gereksiz, hiç zorunlu olmayan, giderek tam bir soyguncu çeteye dönüşen bir araçtır. Bu yönüyle devletin doğduğu ilk günden itibaren kesilip atılması, teşhir ve tecrit edilmesi gereken toplumsal bir ur olarak değerlendirilmesi en doğru tanımdır. Toplumun ortak güvenlik ve üretim aracı olarak değerlendirilmesi, klasik anlamda devlet denilmeyecek bir toplumsal araç olarak tanımlanması daha doğru bir yaklaşımdır. İlerideki bölümde daha kapsamlı tanımlayıp açımlayacağımız gibi, bu tarz toplumsal oluşuma ***'demokrasi'*** demek daha uygun ve gerçekçi olacaktır.

Demokrasinin prototipini doğal toplumdaki yararlı hiyerarşide görmek mümkündür. Birikime ve mülkiyete dayanmayan topluluğun ortak güvenliğini, yönetimini sağlayan gerek ana kadın gerek yaşlı tecrübeli erkek son derece gerekli ve yararlı temel öğelerdir. Topluluğun bu öğelere gönüllü saygınlığı yüksektir. Fakat bu durum istismar edilip gönüllü bağımlılık otoriteye, yararlılık çıkara dönüşünce, toplum üzerinde her zaman gereksiz zor aygıtı ortaya çıkmaktadır. Zor aygıtının kendini ortak güvenlik ve kolektif üretim yöntemleriyle gizlemesi, tüm sömürücü ve baskıcı sistemlerin özünü teşkil etmektedir. İcat edilen en uğursuz oluşum budur. Bu öylesine bir icattır ki, daha sonra geliştirilecek tüm kölelik biçimleri, korkutucu mitolojik ve dinsel formları, sistemli imhaları ve talanları, yakıp yok etmeleri beraberinde getirecektir.

Marksizm bu sürecin doğuşunu izah ederken, eski geri toplumun bağrından ileri bir toplumun doğuşu biçiminde ***'zor'a*** ebelik rolü vermektedir. Hepimizin paylaştığı bu yaklaşım tüm devlet devrim, demokrasi anlayışımızı ve örgüt eylem uygulamalarımızı kökünden sakatlamaktadır. Bir özeleştiri cümlesi olarak bu yaklaşımı aşmak, sanırım şimdiye kadar bu kapsamda hiçbir özgürlük ve eşitlik akımına nasip olmamıştır. Halklar, ezilenler adına kurgulanan her ekol, tarikat, kurulan devletler, siyasal hareketler bu sakat anlayış nedeniyle tam tersi sonuçlara yol açmaktan kurtulamamışlardır.

Tahakküm aracı olarak devlet geleneği gerçekten Leviathan benzetmesinden de anlaşılacağı gibi kana, sömürüye doymayan bir canavardır. Her

hücresi kanla beslenen bir varlıktır. Birçok örnekte göreceğiz ki, bu canavar, kendine sahip gibi görünen kişiler de dahil, en değerli varlıklarını gözünü kırpmadan imha etmekte, kurban vermekte, toplumun tüm ahlaki geleneklerini silindir gibi ezip geçmekte tereddüt uyandırmamaktadır. Bir Osmanlı sultanı *'devletin selameti'* adına on yedi kardeşini bir gecede boğarken, bu araca sahip olanın bağlı olduğu kuralın gereğini yaptığını iyi bilmektedir. Tüm Roma tarihi, İran tarihi, keyfi zor aracı olarak devlet tarihleri sayısız vahşet örneklerini kamuflaj ideolojileri sayesinde sergilemeyi görev bileceklerdir.

Devlet olgusunun şekillendirdiği zihniyet ve sosyal kurumlaşmaları derinde incelemek büyük önem taşımaktadır. Zihniyetin doğaya yabancılaşması, akla hayale sığmayan sınıflaştırmalar, özel birçok örgütler, askeri kurumlaşma hep bu zor aygıtının icatlarıdır. Çalışmayı tamamen hor gören, ganimet ve talanı yücelten bir kültürden tutalım, sürekli istediklerini yapmayı emreden bir tanrı anlayışından, sahte cennet ve cehennem ütopyalarına kadar uzanan bir parazitler dünyası, en yüce sultan, kayser, şah, raca, imparatorlar olarak tanrı katına yüceltilmişlerdir. Binyıllardır oluk oluk akıttıkları kan hep bu özü olmayan yücelikler adına olmuştur.

Tahakkümcü zor aygıtına devrimci içerik sığdırmak aslana devrimci rol vermekten farksızdır. Devlet tanımını bir yanıyla bu yönlü geliştirirken, toplumsal biçimlenişler üzerindeki etkilerini inkar etmek anarşizme götürür. Devlet her iki yönüyle bir olgudur ve son sözü söylemede hep belirleyici olmuştur. Bu yönlerini ortaya koymadan çok eksik bir tanımlamaya yol açarız. Yapmaya çalışmamız gereken, devlet iktidarının gereksiz yanlarıyla gerekli yanlarını ayrıştırmak olmalıdır. Ne gerekli zorunlu kötülük, ne kutsal yüce varlık olarak bu olguya yaklaşamayız. İnsan anlığındaki en büyük yanlışlıklar bu yönlük tek yanlı yaklaşımlarla yakından bağlantılıdır.

Devletin temel özelliği aynı kalmıştır derken, biçim değişikliğine uğramadığını söylemek istemediğimiz açıktır. Bilakis öz aynılığı biçim değişikliğini zorunlu kılmaktadır ki, her olguda bu diyalektik ilke geçerlidir. Devleti en uzun süreli ve derinleştiği köleci toplumda gözlemek bilgilerimizi daha da zenginleştirecektir.

En saf haliyle köleci devletleri ilk Sümer ve Mısır toplumunda görmekteyiz. Sümer ve Mısır köleci devlet formu toplumsal gelişmenin zihniyet, sosyal ve ekonomik kurumlaşma tarzlarına köklü değişiklikleri yerleştirmiştir. Doğal toplumun zihniyet dünyası canlı bir doğa anlayışına dayanır. Her doğa olgusunun bir ruhu var sayılır. Ruhlar canlılığı sağlayan özellik

olarak düşünülür. Totemik din anlayışlarında kendilerinden farklı, hükmeden dışardan bir tanrı anlayışı henüz gelişmemiştir. Doğanın ruhlarıyla, yani kuvvetleriyle anlaşmaya büyük özen gösterilir. Ters düşmek ölümle eştir. Doğaya temel bakış açısı bu olunca, olağanüstü uyum gereği ortaya çıkar. Ekolojinin en temel ilkesine göre yaşamla karşı karşıyayız. Toplumsal yaşamın doğa güçlerine ters düşmesi en çok sakınılan konudur. Din ve ahlaklarını geliştirirken gözetilecek temel ilke çevreyle, doğa güçleriyle bu uyum ilkesidir. Yaşamın bu ilkesi o kadar derinliğine zihinlere yerleşmiştir ki, bir din ve ahlak geleneği olarak baş köşeye oturtulur. Aslında bu doğal yaşamın genel bir akış ilkesinin insan toplumuna yerleşimidir. Çevresini esas almayan hiçbir oluş yoktur. Kısa süreli sapmalar da akışla birlikte yeni iç ve dış koşullar altında süreçle bütünleşir; aksi halde tümüyle sistem dışı kalarak varoluşlarını yitirirler. Ekoloji ilkesinin insan toplumundaki önemi doğanın bu temel öznelliğinden ileri gelir.

Köleci devletçi toplumun oluşumu bu hayati ilkeden ciddi bir sapmaya yol açar. Çevre, ekolojik sorunun oluşumunun bu yönlü oluşan toplumla, uygarlık başlangıcıyla sıkı bir bağı vardır. Sınıflı toplum uygarlığı doğayla çelişen toplumdur. Bu olgusal sorunun temel nedeni, yeni toplumun köklü bir karşıdevrimle oluşan köleci zihniyet dünyası paradigmasıyla ilgilidir. Doğal toplumda tüm topluluk üyeleri yaşam bütünlüğünde organik olarak yer alırlar. Herkes toplumun dürüst, içten bir parçasıdır. İnanç ve duyuşları ortaktır. Yalan ve aldatmaca kavramları hiç gelişmemiştir. Doğayla adeta aynı çocukça dili konuşur gibidirler. Doğaya hükmetmek, kötü kullanmak, yeni geliştirdikleri toplum yasaları olarak ahlak ve dinlerine karşı en büyük günah –tabu– ve kötülüktür. Yeni köleci devlet toplumunda tersyüz olan, bu temel dini ve ahlaki anlayıştır. Toplumsal meşruiyetin sağlanması zor kadar yalana da ihtiyaç göstermektedir. Yalnız zorla köleci sistemin yürütülmesi olanaksızdır. Toplumu köklü inançlara bağlamadan sistemi sürdüremezsiniz.

İşte Sümer ve Mısır rahiplerinin tüm tarihi kaplayan ve halen etkisini sürdüren en temel ideolojik buluşları bu tarihsel evrede devreye girmektedir. Yarattıkları yeni kavramlarla kurguladıkları mitolojik düşünme tarzı sistem için en temel meşruiyet –kabul etme– dayanağı olur. Bu mitolojilerin –mitoloji, Yunanca söylence, efsane anlamındadır– en temel özelliği, doğal olayların üstüne çıkardıkları yeni tanrılar dünyasıdır. En, Enlil, Ra ilk tanrılar olarak yeni yükselen efendiler –rablar– dünyasını mükemmel biçimde yüceltip gizlerler. Oluşan köleci sınıf hükümranlığı tanrılaşmayla iç içedir. Yeni efendiler nasıl çalışmadan sadece hükümranlıkla misli gö-

rülmemiş bir taht saraylı yaşam sahibi iseler, kurgusal simgeleri olarak tanrıları da öylesine tüm doğa güçleri üzerine oturturlar. Toplumsal hakimiyet doğasal hakimiyete yansıtılmıştır. Doğal ruhçuluk dini üzerine emreden tanrılar dini egemen kılınmıştır. Doğal süreçleri ruhlarla izah etmek yerine tanrılarla izah etme süreci en köklü zihniyet değişimi oluyor.

Buna devrim değil, karşıdevrim dememin anlaşılır nedenleri var. Çünkü tarihte en tehlikeli, olumsuz bir süreci başlatma özelliğine sahiptir. Konuyu biraz derinliğine açmakta hayati yarar var. Canlı doğa anlayışı günümüz bilim çevrelerinde de en çok tartışılan bir konudur. Kuantum fiziğini tanımlarken kısaca değinmiştik. Gerçekten, doğal toplumdaki gibi olmasa da, her doğal olgunun bir öznelliği –içinde hareket ettiği yasası, anlam düzeyi– olduğu kabul gören en devrimci görüşlerden biridir. Maddileşmiş özdeği yöneten öznellik, sahip olduğu enerjidir. Enerji, madde olmayan gerçekliktir; bir anlamda maddenin ruhudur. Her geçen gün değişik enerji türleriyle doğaya açılım görülmemiş boyutlara tırmanmaktadır. Gelecek kuantum fiziğinin, ***'nanoteknoloji'****nin* olacaktır denilirken bu gelişme kastedilmektedir. Sonuçta değişik de olsa, ilk toplum tarzı doğal akışla uyum içinde, doğru bir anlayışla, ekolojiyle yaşamı esas almaktadır. Günümüzde çevre sorununu en büyük tehlike olarak insanlığın karşısına çıkaran, bu temel ilkeden kopuş gerçeğidir. Kopuşun da temelinde sınıflı toplum uygarlığının zihniyet ve üretim tarzı yatmaktadır.

Konuyla bağlantılı ikinci önemli husus, duygusal zekayla analitik zeka arasındaki kopuşun büyük ve tehlikeli bir sıçramayı gerçekleştirmesidir. Duygusal zeka tüm canlılara mahsus olan zekadır. Bir anlamda doğal süreçlere özgü olan öznellik, zihin durumudur. Duygusal zeka evrim zincirinin insan türüne doğru gelişiminde analitik zekaya doğru bir eğilim belirir. Analitik zekada daha hızlı seçim, dolayısıyla değişim yapma yeteneği yüksektir. Fakat sapmacı yönü de benzer bir oranı teşkil etmektedir. Duygusal zeka basit olmasına rağmen, içgüdülere has bir kesinliğe sahiptir. Şartlı reflekslerin şartsız reflekslere dönüşümü anlamına gelir.

Güdüler öğrenmenin en basit biçimleri olmasına karşın çok istikrarlı yapılardır. Yüzbinlerce yıl yaşanan deneyimlerin ürünüdürler. Bu nedenle kolay kolay yanılmazlar. Diğer bir özellikleri, yaşamla çok sıkı ilişki içinde olmalarıdır. Yaşamı tehdit eden veya ilgilendiren iç ve dış koşullara anında tepki verirler. Fakat bu yönleri hızla analitik zeka rolünü oynamalarına ket vurmaktadır. Yine de yaşam için geçerli olan esas olarak duygusal zekadır. Yorumlamaz, yaşatır. Yorumlama ne kadar çok gelişmişse, sapma oranı da o denli artar. Analitik zeka ise daha çok yorumla-

yarak duygusal zekaya yeni yönler, davranış biçimleri biçmeye çalışır. Daha çok gelişkin insan türüne aittir. Zaten insan türünün toplumsal tarzda yaşaması da analitik zekanın gelişim seviyesiyle bağlantılıdır. Hızlı toplumsal gelişmeyi sağlayan analitik zekadır. Fakat duygu boyutundan yoksun olduğu için, serbest kaldığında çok tehlikeli olur. Özellikle iktidar ve savaş kültürüne alışıldıktan sonra analitik zeka korkunçlaşır. Bu zeka en çarpıcı ifadesini yakın çağların imha savaşlarında göstermiştir. Adeta bir makine düzeninde çalıştığı için acı, korku, sevgi gibi duygulardan yoksunluğu, empati ve sempatiyi tanımaması bu imhacı özelliğini çok tehlikeli kılmaktadır. Buna karşın duygusal zekayla uyum içinde çalıştığında en sağlıklı, çözümleme yeteneği yüksek birey ve toplulukların oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır.

Köleci devlet toplumunda gelişen, bu iki zeka arasındaki büyük kopuştur. Belki de üst boyutta ilk defa doğal topluma egemen olan duygusal zekadan koparak sadece baskı ve sömürü sanatında yoğunlaşan bir sınıf zekası, aklıyla karşı karşıya gelmekteyiz. Bu çok tehlikeli sonuçlar doğuracak bir gelişmedir. Neolitik toplumda sağlanan artı ürüne dayanarak gelişen köleci üretimin daha bol artı ürünü bu sınıfsal oluşumun maddi temelidir. Sadece üretimi yöneterek büyük oranda ürünlere el koymaktadır. O zaman geriye bu tarz üretimi savunmak için yeni zihniyet durumunu yaratmaya sıra geliyor. Yeni hükmeden tanrılı mitolojiler bu zihniyet arayışının sonucudur. Köklü bir analitik zeka süreci söz konusudur. Kulları yönetecek kuralları bulmak, ölümsüz tanrı buyrukları gibi göstermek bu zeka tarzının üzerinde en çok çalıştığı konudur. Sümer ve Mısır rahiplerinin büyüklüğü bu konunun insanlık tarihindeki büyük öneminden ileri gelmektedir. Doğal toplumdan ve yaşamdan kopan zekaları muazzam bir mitolojik kurgusal sistem yaratmıştır. Kulları bunlara inandırmak için daha da büyüleyici okul sistemleri, tapınaklar, heykeller yaratmışlardır. Doğal toplumun tehlikeli olmayan ruhçu dinleri yerine, hükmeden tanrı ağırlıklı dinleri geçirerek boyun eğmelerini sürekli geliştirmişlerdir. Korku duygusunu saptırarak bu yeni tanrılardan neden korkmaları gerektiğini, dediklerine tam uyarlarsa mükafatlarını nasıl göreceklerini özenle anlatmışlardır. İlk defa cennet ve cehennem içerikli ütopyalar icat etmişlerdir. Aslında yeni efendiler sınıfına tam uyum için ideolojik sistem geliştirilmektedir. Düşünce tarzının mitolojik olması dönemin ruhuna uygundur. ***Canlıcılık*** (animizm) dini aslında özgürlükçü ve eşitlikçidir. Mitolojik ağırlıklı yeni din ise bir sınıf dini, eşitsizlik ve kölelik dinidir. Mutlak boyun eğmeyi, tanrıları –efendileri– esas almayı emretmektedir.

İnsanlık tarihinde gerçekleşen bu zihniyet karşıdevrimi gerçekten analitik zekanın en büyük çıkışlarından biridir; sınıfsal aklın gelişmesidir. Artık tarih, edebiyat, sanat, hukuk ve politika bu sınıf zihniyetiyle yeniden üretilecektir. Sümer ve Mısır mitolojisinde bu sürecin en güçlü ve orijinal halini görmekteyiz. Egemen sömürgen sınıf ideolojisi artık bir üst toplum, devletçi toplum olma yoluna girmiştir. Bu yönlü atılacak her adım tüm toplum adına atılacak, ona mal edilecektir. Doğal toplumdan kalma anatanrıça ideolojisi giderek sömürülerek, içeriğinden boşaltılıp asimile edilerek erkek tanrılar düzeninin hizmetine koşturulacaktır. Tıpkı kadının erkeğin hizmetine –genel ve özel fahişeliğe başlangıç– koşturulması gibi. Doğal tüm toplumun eşit özgür üyeleri yeni kul sınıfına dönüşecektir. Bir Sümer efsanesi insanların tanrıların *'dışkısından'* yaratıldığını söyler. Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı yine ilkin Sümer efsanesinde geçer. Sümer mitolojisi gerçekten olağanüstü bir başarı olup kendisinden sonra gelen tüm mitolojileri etkileyerek, tek tanrılı dinlerin, edebiyatın ve hukukun da ilk kaynağını teşkil etmiştir. Destanda Gılgameş özelliği benzer bir etkiyi tüm dünya destanlarında yansıtmıştır.

Sümer zihniyet yapısının kapsamlı çözümü konumuz olmadığından, öz itibariyle tarihin, dolayısıyla uygarlığın sadece baskıyla değil, analitik zekayla başlatılmasının en temel kaynağı olduğu tartışmasızdır. Daha sonraki metafizik düşüncenin kökenini bu zekada aramalıyız. Üstte bir avuç efendi cennet gibi bir saray yaşamında sadece günlerini yaşamıyorlar. İnsanlığı sürekli oyalayacak efsaneler, ütopyalar dünyasının da temellerini atmaktadırlar. Gerçekleşen, 'büyük toplum yalanı'nın tüm insanlık zihninde kök salarak güçlü kurumlara kavuşturulmasıdır: Her tür mitoloji, destan, tapınak ve okullarıyla.

Tarihin en köklü zihniyet dönüşümü olarak Sümer toplumunda gerçekleşen karşıdevrim, başta Ortadoğu toplumunu olmak üzere insanlığın paradigmasını –doğaya evrene temel bakış– kökünden değiştirmiştir. Doğal toplum, canlı doğa evren anlayışı renkli ve üretkendir. Doğayı bir öcü, zalim olarak görmez. Bir ana gibi görür. Sümer dilinde özgürlük sözcüğü olan ***'Amargi,'*** aynı zamanda anaya dönüş anlamına gelmektedir. Bu sözcük bile gerçekleşen karşıdevrimci zihniyetin niteliğini çok iyi açığa vurmaktadır. Yeni mitolojik bakış açısında ise doğa evren hükmeden, cezalandıran tanrılarla doludur. Doğanın dışına yükseltilen ve gittikçe kendini gizleyen –aslında baskıcı ve sömürücü despotlar– tanrılar adeta doğayı kurutmuş gibidir. Ölü bir doğa, madde anlayışı geliştirilmektedir. Tanrıların dışkısından yaratılan kullar gibi tüm canlı varlıklar da giderek aşağılatılmak-

tadır. Bu paradigma, giderek derinleşerek, bugünkü Ortadoğu toplumunun zihnini adeta felç ederek bir türlü kendine gelememesinin de en temel nedeni olarak görülmelidir. Avrupa toplumu ancak hıristiyanlığı reforma tabi tutarak ***Kopernik*** devrimiyle bu paradigmayı yıkmıştır. ***Giordano Bruno*** gibi bir Rönesans dehası canlı doğa anlayışının güçlü savunuculuğundan ötürü canlı canlı yakılmıştır. Çin, Japonya gibi ülkelerin toplumunda bu paradigma yansımadığı için olumlu gelişmelere daha hızlı adapte olmaktadırlar. Bunda canlı evren anlayışları temel rol oynamaktadır. Grek-Roma uygarlığının gelişmesinde felsefi düşünce tarzının Sümer-Mısır kökenli mitolojileri aşmaları, onun yerine metafizik, diyalektik kurgulamaları esas almaları benzer bir rol oynamıştır.

Devlet kavram ve çerçeve olarak rahip tapınaklarının döl yatağında oluşurken, esas kurumlaştırıcı ve iktidar gücü haline getiren, hiyerarşik toplumun yaşlılar meclisiyle askeri şefin maiyetidir. Devlet iktidarı bu üçlü arasında yoğun ve uzun süreli ilişki ve çelişkilerle belirlenir. Başlangıçta rahip kral egemenken giderek yerini önce yaşlılar meclisine –ilkel demokrasi– bırakacak, daha sonra gücün nihai belirleyici olduğu askeri şefin hakimiyeti gelişecektir. Gılgameş Destanı'nda bu süreç şiirsel mitolojik bir dille yansıtılmaktadır. Gılgameş'in kendisi askeri şefi, kahramanı temsil etmektedir. Eskinin güçlü rahip ve rahibeleri iyice silik kalmışlardır. Enkidu barbarlardan derlenen etnisite dışı asker devşirmenin bilinen ilk örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Akrabalık dışı bir örgütlenme gelişmektedir.

Gücün büyüleyici etkisi hem ilk defa boyun eğdirmeciliğe, hem artı-ürünün sahibi olarak kendini tanrı krallar olarak yansıtmalarına yol açıyor. İnsan egosunun kendini en büyük ilan etme çağı başlatılıyor. Artık doğa ve toplum tanrı kralın bir eseri olarak yansıtılır. Tüm mitolojiler bu anlatıma öncelik vermektedir. *'Her şeyin sahibi tanrı'* anlayışı, kökenini bu Sümer ve Mısır mitolojilerinden almaktadır. Kutsal kitaplara bu kaynaklardan yansıtılacaktır. Böylece devlet iktidarı sonsuz kılınacaktır. Halen bir slogan olarak kullanılan *'Ebed müddet devlet'* anlayışı da buradan gelmektedir. Eğer devlet gelişmeseydi, özellikle mitolojiyle donanmasaydı, basit bir eşkıya kurumu, örgütü olmaktan öteye gitmezdi. Devlet iktidarının dönem için çok karlı olması, onu olağanüstü bir tanrısal kurum olarak yansıtmaya ve tüm zihinlere egemen kılmaya götürmüştür. Bu anlamda en ince bir gasp örgütlenmesi olarak anlaşılabilir. İdeolojinin gücü bu noktada karşımıza çıkıyor. Büyük gasp örgütünün tanrısal bir emrin kutsal bir kurumu olarak tanınmasını sağlıyor. Bir yerde devlet iktidarı ne kadar yüceltilerek allanıp pullanıyorsa, orada büyük bir soygunun, çıka-

rın gizlendiğini anlamak durumundayız. Tanrı krallar kendini yansıtırken, bu gerçeğin farkında olarak kurumlaşırlar. Görkemli saraylar, en güçlülerden oluşan askeri maiyetler, iyi bir istihbarat, etkileyici bir harem, nam salan bir hanedan, hangi tanrı kökeninden geldiğine dair şecere, soy kütüğü, dalkavuk vezirler ve tapan kullar bu kurumlaşmanın vazgeçilmez öğeleridir. Piramit mezarlar daha kalıcı bir dünya sarayıdır aslında. Elbise, asa, mühür üzerlerinde eksik olmayan aksesuarlardır. Artık tüm toplum üyelerine, kullarına düşen, bu yüce tanrısal kuruluşa sürekli tapınmak, şükretmektir. Kutsal kitaplardaki tanrı sıfatlarına ilişkin çok sayı da kavramlar ilk Sümer, Mısır tanrı krallarının sıfatlarının hem tekrarı hem kısmen değiştirilmiş versiyonlarıdır.

Ölümleri –daha doğrusu öte dünyaya gitmeleri– halinde, tüm maiyeti canlı olarak kendileriyle birlikte gömülür. Çünkü maiyet kral bedeninden ayrı düşünülemez. Asıl bedenle birlikte gömülmeleri öte dünyada hizmetleri için gereklidir. Dünyada kalan zürriyetleri de kendisinin varlığını sürdürmeye devam ederler. *'Ölümsüzlük'* kavramı biraz da böyle doğmuştur. Analitik zekanın gerçeklerden kopmasıyla toplumu nasıl dönüştürdüğü bu örnekte çok çarpıcı yansımaktadır. Yalnız bir piramidin yapımı yüzbinlerce kölenin ölüm çalışmasını gerektirmektedir. Kurulan devlet iktidarı insan türünün başında patlayan en kalıcı ve yıkıcı deprem olmaktadır. Artık insanlık lügatında zulüm, mahşer, kurtarıcı kavramları oluşmaya başlamıştır. Özgürlük savaşçıları olarak peygamberlik kişiliği bu koşullar altında şekillenmektedir. Peygamberler bu büyük felaketin kurtarıcıları olarak ortaya çıkacaklardır. Kaynak yine Sümer toplumudur.

Doğal toplumla birlikte büyük kaybeden bir kesim de kadınlar olmaktadır. Sümer mitolojileri kaybeden kadının ağıtları gibidir. İnanna kültü hem daha önceki dönemlerin kadın eksenli toplumundan izler taşımakta, hem de erkek egemen topluma karşı büyük bir mücadelenin verildiğini yansıtmaktadır. İlk site tanrılarının önemli bir kısmı kadın kökenli iken, giderek tümü yerlerini erkek kimlikli tanrılara bırakır. Kadın düşüşünün hazırlandığı kurumların başında yine tapınaklar gelmektedir. Başlangıçta ana tanrıça ***İnanna*** adına yaygın kadın rahibelerin yönetimindeki tapınaklar adım adım ele geçirilerek sonunda geneleve dönüştürülür. Doğal toplumun ana kadın etrafındaki evcil düzeni farklı bir kurumdur. Kadının sahibi olmadığı gibi, ana kadının kendisi çocuklarının ve dilediği erkeğin yöneticisidir. Klasik anlamda karılık kocalık kurumu gelişmemiştir. Devlet kurumu temelinde erkek egemen toplumun şekillenmesiyle erkek yönetimindeki ataerkil aile yaygınlaşır. Aile kurumu nitelik değiştirerek günümüze

kadar sürecek ilk şekillenmesini kazanır. Kadının sahibi erkek olduğu gibi, çocuklar da onundur. Kadın giderek güçten düşürülüp kendisi mal haline getirilmektedir. İçine girilen aile özünde bir kafestir.

Erkek yönetimindeki aile kadar derinliğine ve süreklilik kazanmış başka tür bir köleliğin bulunmadığı önde gelen sosyologların ortak bir tespitidir. Toplumun kölelik düzeyini çözümleyebilmek, kesinlikle kadının kölelik düzeyinin çok yönlü çözüme kavuşturulmasıyla mümkündür. Kadında gerçekleşen yalnız zihni ve fiili bağımlılık değildir. Tüm duyguları, fiziki hareketleri, ses düzeni, giyim kuşamı kölelik tarzıyla bağıntılı kılınmıştır. Burnuna, kulağına, el ve ayak bileklerine halkalar takılmıştır. Bunlar kölelik zincirinin simgeleridir. Ortaçağlarda bekaret kemeri de takılır. Tek taraflı bir namus, ahlak anlayışı gerçekleştirilir. Kadın ideolojik olarak hiçleştirilir. Elindeki tüm değerler alınıp kendisi mal durumuna getirilir. Başlık parasına (değerine) bağlanır.

Kaynağını köklü bir biçimde Sümer toplumundan alan kadın köleliği el atılmamış bir konudur. Hiyerarşik toplumda başlayan bağlanma, rahip tapınağından geçirilip erkeğin kulübesi içine tıkılarak, en ağır statüye sokularak tamamlanır. O dönemden beri geliştirilen hep bu statü olmuştur. Bütün duygu ve davranışlarıyla –düşünce gücü asgariye indirilerek– erkeğine nasıl hizmet edeceği edebiyatın, eğitimin, ahlakın temel konusudur. Erkek köle daha çok artıürün sağlayarak, kaba gücü kullanılarak statü kazanmıştır. Ekonomik içerikli bir kölelik ağır basar. Kadın ise tüm beden, ruh ve düşüncesiyle köleleştirilir. Erkek köleyi serbest bıraksanız özgür bir insan olabilir. Ama bir kadını serbest bıraksanız, daha beter bir köleliğe konu olur. Bu gerçeklik bile derinliğine işlenmiş köleliği yansıtmaktadır. Dikkatli bir gözlemci kadına baktığında, her şeyiyle nasıl amansızca erkeğin her istediğine göre şekillendirildiğini fark etmekte güçlük çekmez. Ses düzeninden yürüyüşüne, bakışından oturuşuna kadar 'ben bitirildim' der gibidir. Kadın kölelik çözümlemelerinin geliştirilmeyişinin en önemli nedeni, erkeğin bu konudaki obur iştahı, diktatörce tatmin ruhudur. Toplumdaki tanrı kralın evdeki prototipi kadının efendisi olarak erkektir. O bir koca değil sadece, 'tanrı koca'dır. Bu nitelik özünde hiçbir şey kaybetmeden günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.

Köleci devlet toplumu ekonomik alanda büyük bir fabrika görünümündedir. Modern fabrikalardan teknik ve sahiplik bakımından farklıdır. Köleler sürü halinde çalıştırılır. Toprakta, taş ocaklarında, inşaatlarda korkunç bir köle emeğinin kullanıldığı halen bu arkaik dönemden kalma yapıtlardan anlaşılmaktadır. Köle yönetimi hayvan yönetiminden daha

şiddetlidir. Köle çalışan bir hayvandır. Mülk konusudur. Sadece bir üretim aracıdır. Köleler hukuki kapsamın dışındadırlar. Sanki duyguları olmayan bir eşyadırlar. Analitik zekanın erkekte vardığı biçim köle gerçeğinde çok daha çarpıcıdır.

Köleci devlet toplumunda mülkiyet kurumu da sağlam bir başlangıç yapar. Sistemin özü üst toplumun alt toplumu her şeyiyle mülkleştirmesine dayanır. Tanrı krallar ve yardımcıları her şeyin sahibidirler. Sahiplik, hakimiyetin doğal sonucudur. İnsan egosu gelişme imkanı buldu mu, sınır tanımaz özellikler taşır. Sistemin kuruluş döneminde sınırlayıcı etkenlerin olmayışı tanrı krallık kültüne yol açmaktadır. Doğal toplumun tanık olmadığı mülkiyet düzeni devlet mülkiyetinden başlayarak aileye dek her kurumа sızar. Herkeste mülk duygusu yaratır. Mülkiyet devletin temeli sayılır, kutsallaştırılır. Artık bundan sonra yapılması gereken tüm dünyanın mülkleştirilmesidir. Devlet sınırları, hanedan arazileri, vatan sınırları olarak mülkiyet sınırları çeşitli biçimler altında günümüze doğru neredeyse bir tanrı vergisi olarak insanların benliğine kazınır. Aslında bir rant kaynağı olarak mülkiyet gerçekten hırsızlıktır. Toplumun kolektif dayanışmasını en çok bozan kurumdur. Ama üst toplumun beslenmesi için en temel kurum olarak vazgeçilmezdir.

Doğal toplum ekolojik toplumun kendiliğinden bir hali olarak tanımlanmaya çalışılmıştı. Ekolojik toplumun devlet toplumunun derinlik ve genişlik olarak gelişmesiyle adım adım geriletilmesi, günümüze kadar en temel toplumsal çelişkilerden biridir. Toplumun iç çelişkisi ne kadar gelişmişse, dış ortamla çelişkisi de o denli artmaktadır. İnsana tahakküm doğaya tahakkümü getirmektedir. İnsana acımayan bir sistemin doğaya her kötülüğü yapmaktan çekinmeyeceği açıktır. Zaten hakimiyet, fetih en gözde olgular olarak egemen sınıf ahlakında yer bulmaktadır. Doğaya hükmetmek insana hükmetmek kadar bir hak, soylu bir davranış olarak görülmektedir. Doğal toplumun doğa canlıcılığı, kutsaması yok sayılmıştır. Bir düşman gibi fetih konusudur. Devletçi toplumun zihniyet ve davranışlarına bu kavramlar egemen olunca, artık günümüzde dev boyutlara ulaşan çevre felaketlerine ardına kadar yol açılmış demektir.

Devletçi toplumun kuruluş aşamasındaki tanımlanmasına ilişkin bu değerlendirmeler yeterli sayılmalıdır. Dikkat çeken konu şudur ki, neden köleci değil, köleci devlet toplumu kavramını kullandığımız sorulabilir. Devleti bir üst toplum olarak alınca, bu kavramı kullanmanın daha somut ve amaca hizmet edeceği kanısındayım. Devlet olmadan kölecilik düşünülemez. Temel koşul devlet erkidir. Devlet soyut bir kurum değildir.

Baskı ve sömürü araçlarının hakimiyetini ele geçirenlerin ortak örgütlenmesidir. Herkes için gerekli genel güvenlik ve diğer kamusal hizmetler gerçek örgütlenmeyi örten ve daha çok toplum nazarında meşruiyete yol açan yardımcı hizmetler olarak görülmelidir. Devletçi toplum denmesinin diğer önemli bir gerekçesi, feodal ve kapitalist toplum formlarının da aynı devlete dayanarak varlık kazanıp gelişmelerini sürdürmeleridir. Baskı ve sömürü gruplarının ortak ve vazgeçilmez kurumları devlet olarak örgütlenmedir. Baskı ve sömürü için hiçbir kurum devlet kadar etkili ve verimli olmamıştır.

Köleci devlet toplumunun orijinal formları daha çok Sümer ve Mısır örneği iken, ikinci halka olarak tekrarlanan Hitit, Çin, Hint örnekleri tekrarlama niteliğindedir. Özde aynı kurumlar biçim değişiklikleriyle kendini yeniden oluşturmaktadırlar. Daha özgün İran, Grek-Roma örneği zihniyet alanında önemli bir dönüşümü sağlamıştır. Felsefi düşünce biçimiyle özgürlük ahlakı yolunda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Kölelik kurumlarında sınırlı yumuşamalar yaşanmıştır. Sistem klasik biçimlerini MÖ 1.000-MÖ 300'lerde almıştır. Olgunluk dönemini MÖ 2.000-1.000 arasında yaşamıştır. MÖ 3.000-2.000 arkaik, ilkel kuruluş dönemidir.

Sınıflı uygarlığın temel toplum sistemi olarak kölecilik döneminde insanlık şüphesiz gelişmesine devam etmiştir. Her şeyi belirleyen köleci sistem değildir. Şehir devrimini köleciliğin eseri olarak göremeyiz. Kölecilik ve devlet olmadan da şehir gelişebilir. Devletleşmemiş şehir varlığına bolca rastlanmaktadır. Şehirleşmeye bağlı olarak gelişen yazı, matematik, çeşitli bilim ve zanaatları, mimarlık ve sanat dallarını köleci sistemin gereği saymak vahim bir hatadır. Marksizm de dahil olmak üzere, çok sayıda görüş ekolünün köleciliği bu anlamda ilerleme kaldıraçları olarak değerlendirmeleri köklü bir yanlışlığı teşkil etmektedir; daha doğrusu, bilim ve sanatın iktidardan kopmadığını kanıtlamaktadır. Devlet iktidarının en çok kontrolüne aldığı değerlerin başında bilim ve sanat gelmektedir. Hem daha özgür gelişmelerini engellemek hem de çıkarları doğrultusunda kullanmak için buna şiddetle ihtiyaçları vardır. Tarih bilim ve sanatın gelişiminin köleci sistemin sonucu olması şurada kalsın, ciddi bir engellemeyi oluşturduğunu göstermektedir. Köleci devletin olmadığı MÖ 6.000-4.000 yıllarında yapılan keşif ve buluşlar, ancak MS 1.600-1.900'lerle kıyaslanabilir. Aradaki 5.000 yılda gerçekleşenler çok sınırlıdır. Bilindiği gibi 1.600-1.900'lerde bilimler ağırlıklı olarak bireylerin eseridir. Devletin yaptığı, her zaman olduğu gibi tekeline geçirmek biçimindedir.

Analitik düşünce şehir oluşumuyla oldukça bağlantılıysa da, bu dü-

şünce biçimini sınıf çıkarları temelinde çarpıtan yine köleci devlet toplumudur. Yoksa analitik düşünceyi geliştiren kölecilik değildir. Köleci sistemin yaptığı, bu düşünce tarzıyla kocaman bir yalan dünyası imal ederek insan zihnine bir kabus gibi çökmesidir. İnsanlığın ortak bir kültürü olan bilim ve sanatların gelişimini köleciliğe ve diğer sınıflı toplum formlarına bağlamak, olsa olsa iktidar bilme olgusuna bağlanabilir; bilim ve sanat üstündeki devlet egemenliğiyle izah edilebilir. Özgürlük ve eşitlik ideolojisi ve hareketleri adına bu tür değerlendirmelerin yapılması bilinçli değilse, iktidar bloğuna farkında olmadan bağlılığın bir sonucudur. Marksizm-leninizm de olsa, bu yargı değişmez. Marksizm-leninizmin kendini hakim iktidar bilme bloğundan tam kurtaramadığını, bunun da reel sosyalizmin çöküşünün temel nedeni olduğunu ilerideki kısımlarda kapsamlı koymaya çalışacağım.

Devletin köleci toplum formunun genelde MÖ 250-500'lerde krize girdiğini ve üst form olarak feodal toplumun hakimiyetiyle sonuçlandığını görmekteyiz. Bunda dıştan doğal toplum özelliklerine sahip 'barbar' saldırılarıyla içte yozlaşma ve nıristiyanlığın mücadelesinin etkisi belirleyici olmuştur. Fakat çözülen devlet değil, onun köleci formudur. Devlet kendini daha da güçlendirerek feodal devlet formuna kavuşturacaktır.

D- Feodal devletçi toplum
Olgunlaşmış kölelik toplumu

Tarihte devleti bir zihniyet ve kurumsal akış olarak görmek büyük önem taşır. Doğup batan, hızla kurulup yıkılan, sınıf veya gruplarca yeniden kurulan, dinsel veya ulusal kavramsallığına dayanan devlet tanımlamaları, bizleri olgusal gerçeğine yaklaştırmaktan çok, bulanık ve kopuk bir görünüm anlayışına sokar. Toplumun en temel kavram düzeniyle en kesintisiz kurumsal gerçeği olarak devleti, gittikçe büyüyen ve etrafında bazen dondurup bazen yakan 'kar topuna, nar topuna' benzetmek daha öğretici olabilir. Oluşmasından itibaren devlet günümüze kadar gelişiyle çoğalmış, çeşitlenmiş, ama öz itibariyle değişmediği gibi kesintiye de uğramamıştır. Bu öylesine bir gerçekliktir ki, iki saniyelik bir kesintiden bile bahsedemeyiz. Kesinti olursa yok oluş sürecine girer. Bu husus tıpkı ruhun bedenden ayrılışına benzer. Ruh bir saniyede çıktıktan sonra, o beden artık varlığını sürdüremez. Bir saniye sonra ruhu çağırıp bedene tekrar koyama-

yız. Devlet de böyle canlı bir varlıktır. Çeşitliliği ve hacim kazanmasını ise familya türlerine benzetebiliriz. Aynı bitki veya hayvan familyasından birçok tür ve çoğul hacimler oluşabilir. Ama temel özellikler aynı kalır. Daha iyi veya kötü türlerinden bahsetmek de aynı izah tarzına aykırı değildir. Lenin *'burjuva devlete karşı proleter devlet'* derken, dürüst ve doğru bir tanım yaptığını sanıyordu. Halbuki toplumsal form olarak devletin 'proleteri' olamaz. Bunu ***Spartaküs****'ten* beri çok kimse denedi, hepsi boşa çıktı. Sovyet deneyimi bile dünyanın üçte birini kaplamasına rağmen, kendi kendine çözülmekten kurtulamadı. Bunun nedenini ilgili kısımda daha detaylı izah edeceğimiz gibi, devlet formu esas olarak baskıcı ve sömürgen grup ve sınıfların yaşam formudur. Öyle oluşturulmuştur. Baskıya ve sömürüye uğrayan grup ve sınıflaştırmaların eşit ve özgür formu olamaz. Özü buna uygun olmadığı gibi, biçimi de eşitliğe ve özgürlüğe terstir.

Sümerlerden yola çıkan kar topu, nar topumuz giderek büyüdü. Birçok veri, Güney Amerika ve Çin örnekleri de dahil, bu modelden beslendiğini kanıtlamaktadır. Şüphesiz bölgelerin malzemeleri ile beslenerek. Ama fikir ve kurum olarak esinlenen örnek büyük oranda Sümer rahip devletidir. Dolaylı ve dolaysız bu modelin tanrısal esin kaynağı rolü oynadığı genel bir bilimsel kabuldür. Bu süreci bilimsel verilere dayalı olarak incelemek tarihçilerin işidir. Bizim yapmamız gereken, işin esprisini, ruhunu doğru okumak ve açıklamaktır. Sümer ve Mısır'dan başlayıp ***Hitit***, ***Medya***, ***İran***, ***Hint***, ***Çin***, ***Grek***, ***Roma***, ***Aztek*** ve daha alt düzeyde, zaman ve mekanda ortaya çıkan devletin ilkel köleci modeli, büyüyen ve çoğalan familya misali olgunluk aşamasına feodal formla varır. Bu aşamaya kadar doğal toplumun tüm zerrelerine sızmaya çalışmış, birçok yeni alan oluşturmuş, boyun eğdirme ve sömürmeyi görkemli bir sanat haline getirebilmiştir. *'Politika ve askerlik sanatı'* adı altında yapılan, aslında sistemli insan öldürme, bastırma ve her tür sömürü işlerinde kullanma sanatıdır. Bu sanatın meşruiyet temelini hazırlarken başvurulan temel sanatlar mitoloji, destanlar, kısmen kutsal kitapların içeriği, heykel, resim ve müzik başta olmak üzere çeşitli etkinliklerdir. Şüphesiz bu sanatların doğuşu köleci sınıfın yaratımı değildir. Ama çıkarlarına adapte etmede büyük maharet gösterdikleri de çok iyi bilinen bir gerçektir: İnsan zihniyetini temelden dönüştürme sanatı. Hem de insanlığın büyük emekleriyle binlerce yılda oluşturduğu bu temel maddi ve manevi yaşam araçlarını kullanarak. Köleci sistemin olumlu yaratıcı katkısı değil, saptırması, çarpıklaştırması söz konusudur. Bu yönlü hem de eşitlik ve özgürlük adına yapılan yanlış yorumlara tekrar da olsa önemle dikkat çekmek, her zaman yerine getirilmesi gereken bir özgürlük ve eşitlikçi insanlık görevidir.

Feodal devlet aşamasına kadar geldiğimizde, devlet kurumuna nelerin sığdırıldığına kısaca dikkat çekelim. Sümer ve Mısır tanrı kralları ölümlerinde binlerce kadın ve erkek hizmetçiyi sonraki yaşamlarında da kendilerine hizmet etsinler diye diri diri kendileriyle birlikte gömmüşlerdir. Her bir mezarlarının yapımı için yüzbinler ölümüne çalıştırılmıştır. Bir grup iktidar çevresi için cennetten bir köşe yapılırken, gerisine sürüden beter muamele yapılmıştır. Köleliğe karşı çıkan her klan, kabile gibi sosyal yapıları imha etmeyi temel siyaset bellemişlerdir. İnsan kellesinden kaleler ve surlar örmek şanlı bir iş sayılmıştır. Hiçbir doğal yanı olmayan planlı öldürme sanatını ilk defa insan toplumu içinde icat etmişlerdir. Kadınların kafese tıkılmasını başarıyla sağlamışlardır. Çocukların tüm doğal hayallerine ket vurmuşlardır. Özgürlük adına insanları çöllerin, dağların, ormanların derinliklerinde yaşamak zorunda bırakmışlardır. Köleler yalnız emekleri ile değil, tüm bedenleriyle ekonomik üretim araçlarına dönüştürülmüştür. Analitik zekadan yalana dayalı muhteşem bir mitoloji oluşturmuşlardır. Efendilerin çıplak zoru ve sömürüsü yetmiyormuş gibi, bir de rahiplerin tanrılar dünyasının manevi baskı ve sömürüsünü insanlık zihniyetinin temel inanç ve ibadet öğesi yapmışlardır. Ahlak ve sanatın sürekli kendilerini yüceltmesini, güzelleştirmesini temel kılmışlardır. Doğal çevreyle insan toplumunu canlı evren anlayışı yerine, cansız ve cezalandıran yeraltı ve gök tanrılarıyla doldurmuşlardır. Efendiler grubu için asla kıtlık düşünülmezken, diğer gruplar sürekli hastalık ve açlıktan kırılmışlardır. Eğlencelerinde bile insanların öldürülmesine dayalı törenleri, oyunları esas almışlardır.

Bu tablo daha da çeşitlendirilebilir. Ama köleci devletin içinin böyle doldurulduğu tüm anıları ve kalıntılarıyla gözler önünde ve bilincimizdedir. İstisnasız büyüğünden küçüğüne tüm zaman aralıklarında ortaya çıkan her devlet çeşidi bu genel tablonun gereklerini yapmaktan ve kendince bir şeyler katmaktan geri durmamış, bunu politik ve askeri sanatlarının gereği saymıştır. Yalnız Roma ve Bizans imparatorlarının yaptıkları sıralansa, ortaya çıkacak dehşet tablosuna ortalama insan vicdanı ve aklının dayanmasının güçlüklerini hatırlarsak, gerçek biraz daha aydınlatılmış olur. Kutsal Kitap köleci devlet olgusuna 'Leviathan' derken doğru bir tanımlama yapmıştır.

Devletin bu toplumsal biçiminin çözülmesinin incelenmesi konumuzun gereği değildir. Fakat dıştan hala doğal toplum özelliklerini taşıyan ve 'barbar' denilen kabilelerin direnmeleri ve saldırmaları sonucu güçten iyice düştüklerini bilmekteyiz. Köleci uygarlık merkezleri olarak doğuda

Çin, ***Hint*** ve ***İran***, batıda ***Roma*** İmparatorlukları; kuzeyde ***Germenler***, ***Hunlar*** ve ***İskitler***, güneyde ***Araplar*** ve ***Berberiler*** başta olmak üzere, çeşitli adlar altındaki çeşitli kabile ve kavimlerin direnme ve saldırılarıyla eski biçimde varlıklarını sürdüremez duruma sokulmuşlardır. Bu gruplara 'barbar' demek köleci bir literatür gereğidir. Özünde özgürlüğe ve eşitliğe daha yakın gelişmeleri yaratan temel devrimci güçler olarak adlandırmak daha gerçekçidir. Kabile ve kavim şeflerinin köleci efendilere özenmelerini esas kitleden ayrı değerlendirmek büyük önem taşır. İçerden ise hıristiyanlık, manizm ve islam başta olmak üzere, ağırlıklı olarak yoksullara ve özgürlüğe koşanlara dayanan dinsel gnostik akımlar köleci toplum sisteminin dibini oyup sürdürülemezliğini sağlamışlardır. Bu hareketlerin bilinçli bir özgürlük eşitlik akımına dayandığını söylemek zorsa da, özünde kölecilikten kurtulmak istedikleri kesindir. Kurtuluş ve kurtarıcı en gözde kavramlardır. ***Hz. İsa***'nın diğer adı *'Mesih-Kurtarıcı'dır.* ***Mani****'nin* kendisi tam bir barış, çok renklilik havarisidir. ***İslamiyet*** kelime olarak *'barışa teslim'* anlamına gelmektedir. Sistemin çözülüşünde rol oynayan temel talepler barış ve kurtuluş olmaktadır. Formüle ediş tarzlarının dini olması dönemin zihniyet yapısından ötürü kaçınılmazdır. Bu yüzden sınırlı kurtuluşa ve barışa yol açmaları anlaşılır bir husustur.

İmparatorlukların gölgesinde büyüyen bu gnostik din, mezhep ve felsefe ekollerinin sistemden hem zihniyet, hem de politik ve askeri yönden etkilenecekleri açıktır. Bir kez daha klasik köleciliği kurmayacaklardır. Onu şiddetle lanetlemişlerdir, iyice tanımaktadırlar. Fakat neyi nasıl kuracaklarını da tam kestirememektedirler. Kaldı ki, köleci sistemi sanat düzeyinde benimsemiş birçok kişilik bu dinleri siyaseten kabul edip kendi meşru tabanı haline getirmekte güçlük çekmeyeceklerdir. Nitekim ***Büyük Konstantin*** MS 312'de hıristiyanlığı kabul temelinde Roma'ya girecek, kendini yeni imparator ilan edecek ve başkentini de bugünkü İstanbul'a taşıyacak, 325 yılında ise hıristiyanlığı resmi din ilan edecektir. Üç yüz yıl köleciliğe karşı savaşan din köleci sistemle uzlaşmaya girmiştir. Mani'nin kendisi Sasani hanedanının ikinci büyük imparatoru ***Şahpur****'un* himayesine girecektir. Daha radikal olan ***Hz. Muhammed*** ise, büyük oranda yahudi ve hıristiyan teolojisiyle Bizans ve Pers İmparatorluklarının mirası üzerinde kendi sistemini temellendirecektir. Tümü köleliğin klasik sistemini bilinçli olarak karşılarına alıp mücadele edecekler, bu sistemi aşma gücü göstereceklerdir. Ama içine girdikleri genel kalıplar Sümer icadı rahip devlet kalıbıdır. Onu biraz daha esneterek insanlık için katlanılabilir bir araca dönüştüreceklerdir. Yoksa doğal toplumu yeni koşullar altında yeni-

lemek akıllarına bile gelmez. Hatta bu sistemi köleci sistemden daha çok 'putçuluk' adı altında mahkum edeceklerdir. Bu yönleri bile karşımıza çıkacak yeni devlet olgusunun eskinin biçim değiştirmiş hali olduğunu göstermeye yeterlidir. Doğal topluma daha yakın olan barbar topluluklarına gelince, çoktandır kölelik sistemi ile müşerref olmuş şefleri vasıtasıyla onlar da katlanılabilir bir yeni devlet formuna razı olmaktan kurtulamayacaklardır. İnsanlık tarihinin köklü bir altüst oluş süreci olan bu dönem yaklaşık olarak MS 5. ve 6. yüzyıllarda gerçekleşir. Benzer bir süreç, MÖ 6. ve 5. yüzyıllarında klasik köle zihniyetine karşı ***Buda***, ***Konfüçyüs***, ***Zerdüşt*** ve ***Sokrates****'in* ahlak ve felsefi çıkışlarında yaşanacaktı. Sonucu Grek, Roma, İran, Hint ve Çin toplumsal sistemlerinde daha gelişkin formların gelişim göstermesiydi.

Marksizm bu tür tarihsel gelişmelerde belirleyici rolü üretim araçları ile ilişkilerine verir. Zihniyet savaşımına tali bir rol verir. Yine etnisite ve dinsel grupların mücadelesine gerekli ağırlığı vermez. Diyalektik yöntemin dogmatik yorumu olarak, bu yaklaşımlarla tarihin kavranışı bütünlüklü olmaktan uzaktır. Toplumun zihniyet ve siyaset anlamına gelebilecek büyük hareketlenmesini görmedikçe, ekonomik yorumla gerçeğin sınırlı kavranışı kaçınılmazdır. Büyük toplulukların hareketlenmesine bir anlam vermeden değişim gücü olarak tekniğe ve üretim yapısına ağırlık vermek, farkında olmadan devlet çerçevesine mahkum olmaya yol açar. Dinlerin ve etnisitenin –kabile, aşiret ve kavim gerçeği– büyük hareketlerini çözmeden tarihi yorumlamak, hem yöntem hem de içerik olarak ciddi yanlışlara ve göz ardı etmelere yol açar. Marksist yöntemle yapılan tarih yorumlarının kısır olmasında ve yanlış sonuçlara yol açmasında bu gerçeğin büyük rolü vardır. Geleneksel üst toplumun yüceltilmesine dayanan idealizmi aşalım derken, tersi olarak çok dar sınıf ve ekonomik yapı çözümü ile kaba materyalizme düşülmüştür.

Aydınlatılması gereken diğer bir tarihsel toplumsal sorun, geçmişin aşılmasından neyin anlaşılması gerektiğine ilişkindir. Doğada değişim ile biyolojideki evrimin kanıtladığı gelişim yasası, bir önceki olgunun bir sonrasındakinde devam ettiğidir. Örneğin bir hidrojen atomu ikileştiğinde helyum olur. Hidrojen helyumda devam etmektedir. Eğer helyum atomu parçalanırsa hidrojen tekrar açığa çıkar. Fakat helyum biçiminde niteliksel değişmede bu gerçeklik başka bir olgudur. Biyolojideki halkaların üst üste binmesi de benzer bir süreçtir. Bir önceki sonrakinde mündemiçtir*.

***Mündemiç:** Bir şeyin içinde varolan, bulunan, saklıolan.

Toplumda da buna benzer bir değişim vardır. Üst toplum altını bağrında taşır. Fakat tersi doğru değildir. Alt toplum üstünü içermez. Çünkü yeni olgu yoktur. Dolayısıyla feodal toplum köleci sistemin dıştan ve içten gelen saldırılar sonucunda yeni yüklenimler alarak gelişmesiyle şekillenmektedir. Bağrında birçok köleci sistem değerini barındırmaktadır. Eski biçimleriyle olduğu gibi değil, yeni değerlerle kurulan sentez sonucu oluşan yeni formlar olarak yaşamaktadırlar. Ortadan kalkma değil, şekil değiştirerek varolmaya devam etmektedirler. Nitekim Roma köleci sistemi, barbarların ve hıristiyanların taze kanıyla yenilenme gücü bulabilmiştir. Diyalektiği dogmatizme boğmadan tarihsel sürece uygulayarak doğru anlama yol açması ancak bu tarzda mümkündür.

Doğal topluma karşı zihniyet dönüşümü derinleşerek feodal toplum sisteminde de devam etmektedir. Analitik zeka yoluyla büyük açılımlar sağlanmıştır. Hem dini hem felsefi düşünce biçimi yeni toplumun hakim zihniyetini oluşturmaktadır. Her iki düşünce biçimi eski toplumun dönüşen unsurlarında tekrar hakimiyete geçmektedir. Nasıl ki Sümer toplumu neolitik toplumun değerlerini kendi yeni sisteminde sentezlemişse, feodal toplum da hem eski sistemin iç yapılarındaki hem de dış çevrelerindeki ezilen sınıflarla direnen etnisitenin manevi değerlerini sentezlemiştir. Bu süreçte pratik akış belirleyicidir. Pratik bir anlamda zamanın bir güç gibi oluşturucu varlığıdır. Zaman, oluşan pratiktir. Zihniyet mitolojik özelliklerini dini ve felsefi kavramlarla yenilemektedir. Yükselen imparatorluk gücü zayıf ve güçsüz çok tanrı yerine, evrensel gücü temsil eden en büyük tanrıya doğru bir evrim biçiminde yansıtılmaktadır. Maddi hayatta olup bitenler zihniyette de karşılığını bulmaktadır. Birbirini karşılıklı güçlendirme vardır. Dinlerde çok tanrılığın yerini tek tanrıya bırakması bu süreçle ilgilidir. Binlerce yıllık devlet pratiği artık tanrı kral kavramını aşındırmıştır. Özellikle ***İskender*** ile başlayan Doğu-Batı sentezi bu anlamda önemli bir aşamadır. ***Aristo*** zihniyeti ile yetişmiş İskender tanrı kral fikrinin tamamen farkındadır. Bizzat kendisi bu fikrin yapaylığını etrafındaki yazıcılarına hissettirmektedir. Buna mukabil otoritesini korumak açısından yararlanmayı sürdürür, tanrısallığını ilan ettirir. Direnen Atina'ya bunu zorla kabul ettirir. Roma imparatorları döneminde tanrı krallık kültü artık son dönemini yaşamaktadır. İmparatorlar öldüğünde tanrı katına yüceldi denilmekle farkın yavaş yavaş açıldığı görülmektedir.

Hz. İsa*'da* tanrısallık kavramının üçlü karakteri tarihte büyük çalkantılara yol açmıştır. İsa ile başlayan zihniyet devrimi büyük bir gelişmedir. Tanrı krallar ile insan krallar dönemi arasındaki büyük geçiş sürecini teş-

kil etmektedir. O güne değin krallar kendini tanrı olarak sunarken, Kudüs krallığına öykünen Hz. İsa da bu etki altında tanrının kendisi olmasa da oğlu olarak hareket etmektedir. Kutsal Kitap'taki tanrının oğlu kavramı aslında derin sosyolojik bir anlama sahiptir. Tanrı olmak yerine, oğlu olmak yeni bir gelişmedir. Kutsal ruh, tanrı soyu anlamına gelmektedir.

Dönemin zihniyet yapısı içinde doğan Hz. İsa, özünde bu yapıda bir reform denemesine girişmektedir. Dolayısıyla hem Roma'nın hem de Yahudilerin din kültünde farklılaşmaya yol açmaktadır. Hem Yahuda Krallığı, hem de Roma valisinin işbirliği halinde Hz. İsa'yı çarmıha germeleri yeni çıkışın devrimci özelliğinden ileri gelmektedir. O dönemin büyümüş yoksul ve işsiz insan kütleleriyle alt düzeyde din adamları ve devlet memurları İsa'ya ilgi duymaktadırlar. Zaten Hz. İsa, bir günde ortaya çıkmıyor. Dönemin çok önemli ***'Esseniler'*** tarikatı ile ilişkilidir. Yine bir peygamber olarak anılan ***Hz. Yahya****'nın* elinden halifeliği almıştır. Yahya'nın, İsa'nın çarmıha gerilmesinden önce başı kesilecektir. Bu dönemde yoğun olarak işsiz ve yoksul kitlesi sürekli büyümektedir. Kısacası köleci sistemin önemli bir kriz süreci yaşanmaktadır. Hıristiyanlık biçimindeki zihniyet devrimi birkaç yüzyıllık evrimin sonucudur. Bir nevi yakın çağın marksist, sosyal demokrat ve sosyalist hareketine benzemektedir. Hıristiyanlık Roma'nın izinde yürüyen, adeta onun gölgesi gibi hareket eden bir yayılım göstermiştir. Tarihin en kapsamlı ilk yoksullar partisi olarak da düşünülebilir. Etnisiteyi değil, hümanizmi esas almıştır. Bu yönüyle de Roma kozmopolitizmini takip etmiştir. Roma imparatorlarına karşı en önemli direnme iddiaları, imparatorun tanrı olamayacağı söylemidir. Tanrı baba vardır, Hz. İsa onun oğludur. Bu cümlede Roma imparatorluk zihniyetinin çözdürülmesi esastır. Görünüşteki din savaşı özünde bir siyasi savaştır. İlk başta havariler, daha sonra birçok aziz ve azize, rahip ve rahibenin büyük fedakarlıklarıyla Roma'nın manevi zihniyeti fethedilir. Büyük Konstantin'le siyasi fetih tamamlanır. Hıristiyanlık artık yeni devletin, Bizans'ın resmi ideolojisidir. Baştan sona çok şiddetli bir mezhepleşme kavgası yaşamıştır. Bu günümüzde de hala devam eden bir rekabettir. Özünde ise farklı sınıflar ve etnik yapıların çıkar savaşları söz konusudur.

Hıristiyanlığın museviliğin bir mezhebi olarak geliştiği, museviliğin de Sümer ve Mısır tanrı krallarına başkaldıran peygamber geleneğinin güçlü bir geleneği olan ***İbrahim*** peygamberden kaynaklandığı, ***Hz. Musa****'yla* bir çıkışa geçtiği, ***Davut*** ve ***İşaya*** gibi büyük halkalardan sonra Hz. İsa'yla anlatıldığı gibi devam ettiği, teolojide yoğun işlenen bir konudur. Son bir mezhebi de islam olacaktır.

Peygamberlikler zihniyet yanı ağır basmakla birlikte, siyasi toplum yanları güçlü olan hareketlerdir. Arkaik –tanrı krallar– köleliğe karşı daha yumuşak, katlanılabilir bir sistem arayışı içindedirler. Sümer ve Mısır mitolojilerinden şiddetle etkilenmişlerdir. Fakat mitolojilerin birçok kurgusunu, tanrı anlayışını zamanın da etkisiyle modası geçmiş saymaktadırlar. Arkaik köleliğin olduğu gibi sürmesini katlanılmaz bulmaktadırlar. Ayrıca tüccar ve zanaatkar oluşumuna nefes aldırmak, sınıfsal gelişmelerine özerk bir alan sağlamak hedeflenmektedir. Bunun için gerekli ideolojik malzemeyi eski mitolojilerde bulmaktadırlar. Şehrin alt kesimlerinden geldikleri için, kırsal alandaki doğal toplumda yer bulmaktadırlar. Günümüzün küçük burjuva kesimlerine benzemekteler. Köklü bağımsız bir ideolojileri, yapıları gereği mümkün değildir. Eklektik bir ideolojileri olacağı beklenebilir. Bir nevi orta sınıf ideolojisidir kurguladıkları zihniyet. Hem alt hem üst tabakadan devşirme bir ideoloji söz konusudur. Alt sınıfın, etnik grupların eşitlik ve özgürlük kavramlarıyla üst yönetici sınıf yönetim kavramlarını ekleyerek kendi zihniyet sistemlerini geleneksel leştirmişler, bir farklı kültür haline getirmeyi başarmışlardır.

Geleneğin islam versiyonu analitik zekaya daha çok yer vermektedir. Kral tanrı iddiasından tümüyle kopulmuştur. Hz. İsa tanrının oğlu olarak değil, tanrı elçisi bir peygamber olarak tanımlanmaktadır. İnsan tanrı ayrımı çok güçlü ve yetkince vurgulanmaktadır. Kutsal Kitap Kuran'ın temel iddiası evrensel tanrı anlayışıdır. Çok soyut bir tanrı tasviri vardır. Bir nevi evrenin enerjisi olarak algılanmaktadır. Fakat bu kavramın da ağır basan yönü toplumsal gerçeklikle olan ilgisidir. Merkezileşen ve soyutlanan devlet kavramının tekliğiyle yeni soyut tanrı anlayışı arasında sıkı bir bağ vardır. 'El'in gelişimi ***'allah'la*** en yetkin konuma yükselmiştir. Esasta Sümer teolojisi en son aşamasına gelmiştir. Mitolojik varlıklar olarak başlayan tanrılar serüveni, her buyruğu kesin bir yasa olan allahın varlığıyla sona ermiştir. Hz. Muhammed'in son peygamber kavramına bu haliyle yaklaşıldığında anlaşılır nedenleri vardır. Artık yeni dinler için Sümer mitolojisinin kullanılamayacak kadar içi boşalmıştır. Dönemin metafiziği artık geliştirilecektir. Artan toplumsal pratik doğayı daha fazla tanımış, doğal süreçleri bilimsel olarak tanımlamaya başlamıştır. Dolayısıyla feodal sistemin zihniyet yapısı artık *'dünya işi ayrı, din işi ayrı'* noktasını esas alma noktasına gelmiştir. Tanrının yeryüzü elçileri, gölgesi, insanlığın zihniyetine daha uygundur. İnsandan tanrıya inandırmak zordur. Tanrının insan, insanın tanrı olamayacağı bütün gelişkin dinlerin vardığı bir sonuçtur. Doğayı izah tanrısal kavramlarla de-

ğil, akıl kavramlarıyla geliştirilecektir. Dünyevi ve ahretsel yaşam iyice ayrıştırılacaktır. Fakat yine de insanın tüm hareketlerini kontrol eden, iyi ve kötü amellere karşılığını veren bir tanrı anlayışı varlığını güçlü biçimde korumaktadır. Aslında merkezileşen soyut devlet kurumunun bir yansıması tanrı kavramıyla yoğun iç içe geçirilmiştir.

Hegel, 19. yüzyılda *"devlet tanrının cisimleşmiş yeryüzündeki halidir"* derken, bu gerçeği daha açık dile getirmektedir. Kişisel krallardan iyice kopup soyutlaşan ve güçlü merkezi bir yapıya kavuşan devlet kavramı ile çok tanrıdan tekleşen ve güçlü merkezi bir konum kazanan tek tanrılı din anlayışları arasında sıkı bir bağlılık vardır. Gerek hıristiyanlık, gerek islam bu yönüyle aslında bir merkezi devlet teorisi geliştirmektedir. Nitekim daha Hz. Muhammed'in sağlığında gelişen islam devleti ile papalığın tanrı devleti bu teoriyi pratikleştirecektir.

Feodal zihniyetin diğer birçok konuda kavram yenilemeleri, dogmaları eski mitoloji ve Yunan, Zerdüşt felsefe ve ahlakı ile iç içedir. Üçünün eklektizmidir. Cennet cehennem tasvirlerinden evren anlayışına, iyi kötü amelden melek cin kurgularına, ibadet biçimlerinden hukuk kurallarına kadar temel kaynakları Sümer mitolojisi, Grek felsefesi ve Zerdüşt özgürlük ahlakıdır. Bu zihniyet yaklaşık MS 4. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar başat ideolojik rol oynayacaktır. Temel uygarlık alanlarında hakimiyetini sürdürecektir. Başta Avrupa olmak üzere tüm kıtalara yayılacaktır. Ancak 15. yüzyılda başlayan Rönesansla, yeni bir zihniyet devriminin başlaması ile gerileme sürecine girilecektir. Fakat bu ortaçağ zihniyetinin tümüyle aşıldığını söylemek mümkün değildir. Başta Ortadoğu olmak üzere varlığını birçok alanda yeni görünümler altında sürdürmeye çalışmaktadır.

Feodal devlet toplumunun siyasi ve askeri kurumlaşması da benzer bir olgunluk sürecini temsil edecektir. Devlet kendinden son derece emindir. Tanrının yeryüzündeki en kutsal varlığıdır. Askerleri de allahın savaşçılarıdır. Kutsallık maskesi iyice oturtulmaktadır. Birinci kuvvet politik, ikincisi dini temsilci, üçüncüsü asker, dördüncüsü bürokrasidir. Devletin temel kurumları iyice oturmuştur. Hanedanlar gelip gitmekle birlikte, devlet kurumsal değerinden bir şey yitirmemektedir. Esas olan hanedanlar değil kurumlardır. Kişiler için de aynı durum geçerlidir. Yeryüzü yine hükümranların tanrı tarafından bağışlanmış mülkleri olarak düşünülmektedir. Kullar buna rıza göstermeli, hatta sürekli şükretmelidir. Savaşlara kutsallık yaftası geçirilmiştir. Bu, tanrısal düzen adına yapılmaktadır. Eşitlik ve özgürlüğe, insanlığa bir bütün olarak hitap edilmesine rağmen, ganimet ve haraç temel sömürü kurumlarıdır. Bu yönüyle klasik köleliği sürdürmektedir.

Orduları daha düzenli ve sürekli kılınacak biçimde hazırlanmaktadır. Maiyet savaşçılığından kurum olarak orduya çoktan geçilmiştir. Pers, Helen ve Roma ordu sistemleri esas alınarak, ortaçağın nicel ve nitel olarak daha büyük orduları kurulmuştur. Süvari ve kılıç bu dönemin ordu simgeleridir. Şövalyelik kurumu, tüm haşmetiyle dönemini yaşamaktadır.

Bürokrasi kurumlaşmıştır. Bakanlar ve memurların statüsü belirlenmiştir. Askeri ve ilmiye sınıfları ayrımlanmıştır. Vergiler sağlam esaslara bağlanmıştır. Haberleşme istihbarat kurum olarak yaygınlaşmıştır.

Savaşlar bir üretim biçimi olarak düşünülmektedir. Fetihler önemli kar kaynaklarıdır. Yeni toprakların fethi, yeni artık ürünler demektir. En güçlü devlet, en iyi savaşan ve fetheden devlettir. Kan ve sömürü ile beslenme sınır tanımamaktadır. Allah adına savaş ancak bütün dünyanın fethiyle tamamlanabilir. Bu ise evrensel ve sonsuz cihat anlamına gelmektedir. Devletçi sistemin bundan daha fazla açılması, dolayısıyla olgunlaşması olamaz. Büyümenin son aşamasına gelinmiştir. Bu ise, devlet kurumunun tarihsel süreç içinde olgunluk aşamasına erişmesi demektir. Bir sonraki süreç ancak kriz durumu olabilir.

Toplumsal yaşamda kulluk allahtan gelen doğal bir durum sayılmaktadır. Kulluk terimi yaşamın doğuştan halidir, sonradan olma bir şey değil. İnsanlar kul olarak doğar ve ölür. Kulluk dışında başka bir yaşam biçimi düşünülemez. Bir allah vardır, bir de kulları. Aradaki melek ve peygamberler emirleri getiren elçilerdir. Sosyoloji diline çevirirsek, allah kurumsallaşmış soyut devlet otoritesini temsil etmektedir. Melekler memurlar ordusunu, peygamber ve baş melekler ise bakanları, üst bürokrasiyi simgelemektedir. Toplumun yönetilişi korkunç bir 'simgeler sistemi'yle sağlanmaktadır. Görünür yönetimle simgesel yönetim arasında sıkı bir ilişki vardır. Yönetimin simgesel yanı ile somut yanı arasındaki bağı çözmeden, sağlıklı bir toplum kavrayışına ulaşılamaz. Toplumun çıplak yönetimini anlamak istiyorsak, üzerindeki panteon –tanrı sistemi– perdesini kaldırmak gerekir. O zaman görülecektir ki, binyıllardır kutsallık adı altında baskıcıların ve sömürücülerin çirkin ve zalim yüzü gizlenmiştir.

Toplumsal kulluk sadece sınıfsal bir olgu değildir. Despot dışında –o da sistemin tutsağıdır– herkes, tüm toplumsal sınıf ve tabakalar bağlanmıştır. Köleci sistemden daha derinlikli gizlenmiş bir boyun eğdirmecilik düzeni vardır. Yumuşatma, sistemin derinleşmesi anlamına da gelmektedir. Toplumun temel paradigması, öncesi ve sonrası olmayan bir kulluk sistemidir. Ezelden ebede –bu iki kavram daha çok olgunluk dönemi devletine aittir– kadar düzen olduğu gibi sürecektir. İmtihan ve değişme yeri öte dünyaya

ilişkindir. Sisteme sadece fiili kalkışma biçiminde değil, ruhen ve fikren karşı olmak bile en büyük günahtır. En iyi kulluk mutlak itaat etmesini bilen için erdemin, yetkinliğin ta kendisidir. Doğal toplumda ve olumlu hiyerarşi dönemindeki kahramanlık çağlarında topluluğa en iyi hizmet eden yaratıcılar, kulluk çağında tanrıya –efendilere– karşı en tehlikeli, günahkar ve cezalandırılması gereken şeytani kişilikler olarak lanetlenmektedir. Şeytanilik kavram olarak köleliği reddeden insan grupları için geliştirilmiştir. Ortadoğu kökenli bu kavram, sistemle bütünleşmeyen halk grupları için kullanılmaktadır. Bu yüzden tek tanrılı dinlere girmeyen Kürtlerin doğal yaşam geleneklerine bağlı kesimlerine *'şeytana tapanlar'* denilmektedir. Bu Kürt kesiminin şeytanı kutsaması oldukça anlamlıdır.

Olgunluk döneminin kulluk sisteminin gözünde dünya her an günah işlenecek bir yerdir. Yaşamdan kaçınmak gerekir. Ne kadar yaşamak istersen, o kadar günaha girersin. Her şeyiyle ölüme hazırlanmak en mükemmel yaşam biçimidir. Bu yaklaşım doğayı hiç yaklaşılmaması gereken bir ölü maddesi gibi görürken, peşinen yaratıcılığı imkansızlaştırmıştır. Canlı doğa anlayışı kullar için düşünülemez. Aslında bu sistematiğin doğuşunda dehşetli baskı ve sömürü izleri vardır. Bugün bile Ortadoğu toplumunun kendine gelememesinin en temel ruhsal nedeni doğaya bu tür yaklaşımıdır. Buna karşılık efendiler dünyası için yeryüzünde cenneti aratmayan cıvıl cıvıl bir dünya vardır. Onlar ve aynı adları –rab– taşıyan tanrıları –yönetim kavramları– gayet hoşnut bir biçimde yaşamlarını ***'bin bir gece masallarına'*** denk yaşamaktadır. Bin bir gece masalları ortaçağın olgun devlet sisteminin mitolojik anlatımıdır.

Kadının kafesteki durumunda sadece sesin ve süsün geliştirilmesi anlamında değişiklikler vardır. Köleliğin inanılmaz boyutlarda derinleştirilip gizlenmesi söz konusudur. Ortaçağın kadını cinsiyetçi toplumun ikinci büyük kültürel kırılmasına uğratılmıştır. Birinci büyük kültürel kırılmayı köleci devletin doğuş aşamasında tanrıça İnanna –***İştar***– kültüründe gözlemlerken, olgunlaşan sistemin kadına yönelik kültürel kırılmasını Musa'nın ablası ***Mariam***, Hz. İsa'nın annesi ***Meryem*** ve Hz. Muhammet'in eşi ***Ayşe*** örneğinde çarpıcı bir biçimde gözlemleyebiliriz. Artık hiçbir tanrıçalık izi kalmadığı gibi, şeytana en yakın bir yer olarak düşünülmektedir. En ufak bir itirazı onu şeytanın kendisi yapabilir. Ruhunu her an şeytana satabilir. Erkeği baştan çıkarabilir. Cadılıktaki durumu cayır cayır yakılmasını gerektirmektedir. Kız çocuklarının canlı gömülmeleri, cinsel baştan çıkarmalar, kalabalığın taşlayarak öldürmesine kadar gidebilen bir katliam kültürü söz konusudur. Toplumda en derinleşmiş kölelik durumu binyıllardan be-

ri süzüle süzüle altından kalkılamaz boyutlara varmıştır. Sistemin kölelik düzeyi gerçekten kadın çözümlenemeden anlaşılamaz. Her tarafına bağlanan halkalar, başlık paraları, süslenme eşyaları kölelik kültürünü yansıtmaktadır. Dili adeta koparılmış gibi düşüncesiz kılınmıştır. Kuru bir ana, erkeklerin diledikleri biçimde kullanabilecekleri bir tarladır. Çoktan özne olmaktan çıkmış, nesne haline gelmiştir. Doğal toplumun tanrıçalığından eser kalmamıştır. Çocukların, gençlerin bilge yöneticisi kadından, erkeklerin etrafında döndüğü kadından eser bile kalmamıştır.

Çocuk ve gençlerin durumu da daha çok kadına benzemektedir. Genel kulluk düzeni doğal çocuğun daha yedi yaşına basmadan ruhunu adeta kesmiştir. Delikanlılık çağı sistemin olağanüstü eğitici yöntemleriyle dört dörtlük bir uydu kişilik üretmektedir. Tüm davranışları önceden ayarlanmıştır. Kelimeler düzeyinde bile özgürlük düşünülemez.

Bir bütün olarak bu dönemi toplumun ruhen, fikren silinmesi olarak değerlendirebiliriz. Sadece üst toplumun *'allah, nal ve kılıç'* sesleriyle gümbürdeyen sesi vardır. Tüm destanlarının öldürme ve fethetme üzerine kurulu dramatiği vardır. Bu tablo belki abartılıdır. Ama dönemin ruhsal gerçeğini özüne uygun biçimde yansıtmaktadır. Arkaik köleliğin yerini daha oturaklı klasik kölelik sistemi almıştır. Devlet ve temsil ettiği toplum en üst aşamasında, olgunluk döneminde yaşamaktadır. Sisteme ilişkin tüm temel kavram ve kurumlar oluşturulmuştur. Cami, kilise ve havra her gün sistemin kutsamasını ezan ve çanlarla ilan etmektedir. Bundan sonra gelişme gücü gösterecek kapitalist devlet her ne kadar daha güçlü gibi görünse de, özünde genel kriz sürecine girecek toplumun son aşamasını teşkil edecektir. Bilindiği üzere en görkemli dönemlerin ardılı krizli çözülmeler dönemidir. Doğanın bu genel yasası toplumsal süreçler için de fazlasıyla geçerlidir.

Diğer bir kavramlaştırma biçimi olarak ortaçağ, serflik, köy ve kent kavramlarını fazla kullanmadık. Sınıfsal tahlil denilen yöntem ve sonuçları bilindiği için tekrarlamadık. Şüphesiz bu yöntemle de bazı gerçekler belirginleştirilebilir. Serf, köylü, tüccar, kentli, zanaatkar, sanat ve bilimle uğraşanlar, toplumun çeşitli kesimleri olarak kavramlaştırılabilir. Üretim aracı olarak toprak ve üzerindeki mülkiyet ilişkileri, gelişen hukuk kapsamlı ele alınmayı gerektirebilir. Toprağın en önemli üretim aracı olduğu, kavgaların, savaşların toprak fethini esas aldığı, orta sınıfın güç kazandığı, toplumsal gelişmelerde önemli rol oynayabileceği önemle işlenmeye değerdir. Fakat bizim amacımız devletin toplu bir tanımlanmasını esas aldığı için, tabloyu ilgilendirdiği yönleri ve ana hatlarıyla vermeyi daha uygun görmektedir.

Ortaçağ köleci devlet sisteminin çözülüşüne yol açan etkenler esas olarak içerdendir. Çözülmesi için dıştan yeni etnik saldırılara, içten yeni dinlere ihtiyaç yoktur. Çözülüşün potansiyelleri içerde yeterince birikmiştir. Devlet sınırları içine alınmış etnisitenin üst düzeyi, yeni yükselen burjuva orta kesim, dinsel mezhepler ve ayrı kavimler adına başkaldıran kesimler olarak, mutlak devlet olarak düşünülen monarşiye başkaldıracak temel güçtürler. Etnisite hareketinin ulusal devlet talebiyle kentin orta sınıfının, özellikle ticaret burjuvazisinin ulusal sınırlar talebi çakışarak, tarihin en büyük dönüm noktalarından olan ulusal devleti ve kapitalist toplumu doğuracaktır. Yaklaşık MS 15. yüzyıldan günümüze kadar gelişen bu süreç üstyapı toplumu olarak devletin son aşamasını teşkil edecektir. Zihniyet ve maddi teknikteki gelişim düzeyi, artık toplum için devlet tarzı –en azından arkaik ve klasik biçimiyle– örgütlenmeyi gereksiz, ayak bağı bir kurumsal süreç olarak irdeleyebilecektir.

E- Kapitalist devlet ve toplum Uygarlığın krizi

Lenin, *"genel bunalım dönemlerinde temel mesele devlet ve devrimdir"* derken haklıydı. Kendisinden doğru bir devlet ve toplum tanımlaması bekleniyordu. 20. yüzyılda tüm ezilen ve sömürülen kesimler bir peygamber çıkışı gibi inanmışlardı. Düşünce ve eylemlerinde dürüsttü. Yetenekliydi. Doğru tanımlamaya da oldukça yakınlaşmıştı. Fakat sihirli bir varlık gibi kendisini tanımlanmaz kılmayı Lenin'de sürdürerek boşa çıkarmayı bilen yine devlet olmuştur. Tüm peygamber, bilge, filozof ve günümüzün bilim adamları için devlet sanki ***'kuantum ikilemi'*** gibi bir durum sergilemiştir. *"Olgunun yerini bilirsen zamanını, zamanını bilirsen yerini bilemezsin"* ikilemi bu. Bazı filozoflar buna *'belirsizlik ilkesi'* diyorlar. En gelişmiş duyarlık olarak ***'bilme'*** için bir ilke olabilir. Ben de şuna inanıyorum veya biliyorum: Bilme anındayken oluşuyorsun. Yani bilmeyle oluşma aynı anda olduğu için, yarım bilmekten kurtulma çaresini çok uğraşmama rağmen bulamadım. Ama bu, evrenin makro ve mikro sınırlarında cereyan eden bir ikilemdir. Evrenin en harika oluşumlarında kendini hissettirir.

Devletin bu yönlü bir olgu olduğuna inanmıyorum. Engels'in dahiyane sezdiği gibi, ***'devlet'*** günü geldiğinde çıkrık malzemesi gibi tarihin çöp sepetine atılacak eski müzelik malzemelerden başka bir şey olamaz. Tüm ta-

lihsizlik gerçek sahibinin kim olduğu, nerede ve nasıl oluşturulduğu özü gereği tam olarak bilinmediği için ve sahip olunduğunda ise bambaşka bir gerçekliğe büründüğünden ötürü anlaşılması zor oluyor. Böylece sanki bir 'kuantum ikilemiymiş' gibi bir görüntü yaratıyor.

Kapitalizmi yaşıyoruz. Kapitalizmin motor gücü ABD de devlete küresel çapta küçültme savaşı açmaktan geri durmuyor. Bahsettiğimiz Yüzüklerin Efendisi'nde yüzük yok edilirken, aslında büyük engel haline gelmiş aşırı iktidara bir eleştiri yapmış oluyor. Ama dünyayı devlet olarak sarmaktan da geri durmuyor. Demek ki, sorunsallık tüm şiddetiyle üst toplumun tepesinde de devam ediyor. Birer valilik gibi olması gereken diğer devletlerin durumu herhalde daha parlak çözümlenmiş olamaz. Devlet konusunda reform düşünmeyen hükümet yok gibidir. İşin tuhafı, her reform bunalımı daha da şiddetlendirmekten öteye sonuç vermiyor. Son Ortadoğu macerasının da amacı ***'Büyük Ortadoğu Reform Projesi'****dir.* Tüm dünyanın gündeminde; ama alınan mesafenin ileriye doğru mu geriye doğru mu olduğu, çözüm mü çözümsüzlüğün daha da derinleşmesi mi olduğu tam kestirilemiyor.

Kanımca tüm bu belirlemeler ve belirsizlikler temelde aynı sorundan, devleti tanımlamaya cesaret edemediğimizden kaynaklanıyor. Tanımı geliştirmesi gereken sosyal bilimcilerin durumu yıldız hareketlerinden insanların kaderini bilmeye çalışan Sümer rahiplerinden daha ileri değildir. Yalnız 20. yüzyılın dehşet bilançosu tüm tarihin savaş ve şiddet bilançosundan katbekat fazla iken, aslında sistemin bir yan ürünü olan sözde birey ve örgüt terörizmine dair ciltler dolusu yalan üretmekten geri durmuyorlar. Sanki tüm yaptıkları örgütlenmiş şiddet olarak devletin anlaşılmamasını sağlamaktır. En iyi niyetlilerin bile tanımlama düzeyleri fili kıllarıyla tarif etmekten öteye gitmiyor. Yöntem adı altında bütünlüklü olgusal gerçekliği paramparça ederek tanımaz hale getirdiklerinin farkında değillermiş gibi duruş sergiliyorlar.

İşin ilginç yanı, devletin doğru tanımlanmaması devletin başına da bela olmuş gibidir. Kendini bazen gizleyerek, bazen çekici kılarak, çoklukla da korkutarak, cezalandırarak tanınmaz hale getiren devlet, toplumsal bunalımın temeli haline gelmiştir. Dünyanın her köşesinde bunalımın bu niteliğini görmemek olası değildir. Yalnız başına devletin doğuş beşiği olan Aşağı Mezopotamya'da güncel olarak olup bitenler bile, sanki lanetli bir geçmişten intikam almaktadır. Yılanın başı, çok uzun olan kuyruğunu ısırır gibidir. Kutsal Kitabın diliyle, Leviathan doğduğu yerde kuyruğundan ısırarak bizzat kendisi kendisinin sonunu getirme savaşını verir gibidir.

Her baskıcı ve sömürücü toplumsal sistemde olduğu gibi kapitalizmin doğuşu da devletsiz olmaz. Feodal sistemin dogmatizmi dinsel nitelikliydi. Arkaik köleliğin ise mitolojikti. Birinde tanrı bizzat kral ve hanedanın şahsında somutlaşmış iken, daha sonrakinde tanrı kendini devletin soyut varlığında görünmez kılarak temsil ediyordu. İnsanlığın zihniyet çağları bunu gerektiriyordu.

İslam dininin zihniyet yapısında, MS 12. yüzyılın sonlarına geldiğimizde, bilim ve felsefe dini dogmatizme yenik düşecekti. İçtihat kapıları resmen kapanıp, dogmaların kalıpları cehalet ağları gibi Ortadoğu toplumunun zihniyetini çepeçevre saracaktı. Avrupa'da ise MS 12. yüzyıldan itibaren devşirdikleri Doğu ve Grek mirasıyla tarihsel bir zihniyet devriminin temellerini atmaya başlayacaktı. Hıristiyanlık tüm bastırma yönlerine rağmen, bir yönden de bilme merakını körüklemekten geri kalmayacaktı. Doğal toplumun halen canlı olan anı ve kalıntılarıyla hıristiyanlığın yoruma çok açık dogmalarını aşmak islam ümmetininki kadar zor olmayacaktır. Doğal toplumun taze anıları nasıl bir dönem Roma İmparatorluğu'na yenik düşmediyse, hıristiyan dogmatikliğine de yenik düşmeyecek ve doğa anlayışındaki ölü madde anlayışına karşı canlı, umut veren doğa bakışına erişecektir. Kapitalizmin Batı Avrupa'da neden başarıya ulaştığına dair çok sayıda teori vardır. Benim kanımca en temel neden, dogmatizmin Ortadoğu'daki kadar kök salmaması, buna fırsat bulmamasıdır. Engizisyon üç kesimi cezalandırdı: Bunlar ***heretikler*** (mezhep sapkınları), ***simyacılar*** (bilimin öncüleri) ve ***cadı****lardı* (bilge kadın artıkları). Üçünün varlığı dogmatizmin panzehiriydi. Binlercesi yakılan küllerinden Rönesans zihniyeti doğacaktır.

Zihniyet devrimlerinin en büyüklerinden olan bu süreçten kapitalist toplum sisteminin doğuşu kader değildi, kesinlik kapitalizmi içermiyordu. Fakat nasıl oldu da bu devrimden yararlanarak hakim sistem olabildi?

Tarihte zihniyet devrimleriyle toplumsal sistemler arasında düz çizgisel, kesinlikli bağlar kurmak, üzerinde önemle durmayı gerektiren bir düşünce ve inanç tarzıdır. Bu, Kutsal Kitap'taki ***'Levhi Mahfuz'*** anlayışının bilimsel düşünceye yansıtılmış biçimidir. Halk tabirince *'yazılan başa gelir'* dogmatik inancı bu tarzın ne kadar yaygınlaştırıldığını göstermektedir. Yapmaya çalıştığımız çözümlemelerde özenle vurguladığımız husus, bu anlayışın hiyerarşik devletçi iradenin yönetim anlayışıyla olan bağlantısıdır. 'Emir' düzenini ilahi yasa olarak topluma özümsetmeyi esas alan bir yaklaşımdır. Kanun ve yönetmelik taslağı olarak düşünülmelidir. Binlerce yıllık gelenek bundan ***'altın çağdan'*** başlayıp ***'mahşer'*** ve ***'cennet cehen-***

nem'le biten çizgisel bir gelişim modelinin ortaya çıkmasına yol açtı. Kadercilik düşüncesi de bu anlayışın gereğidir. İslam dünyasında ***Mutezilecilerle*** Levhi Mahfuzcular arasında alevlenen bir tartışmadır. Özgür tartışma gereğini, çok seçenekli özgür irade tercihini anlamsız kılan bu anlayışın temeli daha eskidir. Doğaüstü tanrıların tüm olayları yarattığına ve yönettiğine inanılan mitolojik çağlara kadar gider; felsefi idealizmle devam eder. Avrupa uygarlığında Rönesansla başlayıp günümüze kadar süren biçimi ise düzgüsel ilerlemeci bir anlayıştır. Aydınlanma sürecinin ***'ilerlemeye'*** güçlü imanıyla, marksizmin ***'komünizme zorunlu gidiş'*** inancının kökeni de aslında bu dogmatik düşünce tarzına dayanır.

Atomaltı, yani kuantum fiziğinin kanıtladığı olgular bu düşünce tarzının gücünü kırmıştır. Doğasal ve toplumsal gelişmenin düz, kesintisiz bir çizgi halinde değil, kaos aralığında, atomaltı dünyasında özgürlük seçeneği olan çoklu tercihlere açık bir gelişmenin yaşandığı gerçeği en büyük düşünce devrimlerinden biri olarak karşımıza çıkıyor. Aslında atomaltı fiziğine gerek olmadan da, sezgisel ve kurgusal yoldan da bu düşünce tarzına ulaşabiliriz. Tüm olay ve olgular dünyasında özgür tercihe yer bırakan bir gelişme gücü olmazsa, ortaya çıkan sonuç sınırsız evren doğa çeşitliliğini izah edemeyiz. Çeşitlilik özgürlük gerektirir. Düz çizgisel yaklaşım aynılığı, dolayısıyla seçimsizliği zorlar.

Bu bilimsel felsefi düşünce tarzına, 15. yüzyıldan itibaren daha da hızlanan ve kapitalizmin zaferiyle sonuçlanan sürece daha yaratıcı yaklaşımı mümkün kılmak için başvuruyoruz. Özcesi kapitalizmin zaferi bir kader olmayabilirdi. Kapitalizmin başarısının nedenlerini daha doğruya yakın değerlendirmek gerekir. Bizleri etkileyen marksizmin, kapitalizmi ve ondan önceki sınıflı toplum biçimlerini *'tarihin zorunlu ilerleme hattı'* olarak ilan etmesi, farkında olmayarak, inançları ve umutlarının hilafına, karşısında çok savaştığı kapitalizme en büyük katkısı olmuştur. Bu savunmada dile getirdiğim düşüncelerin özünde, *"toplum sistemlerinde, marksizm de dahil, temel düşünce biçimlerinin söylediği gibi bir zorunluluk ilkesi yoktur"* biçiminde bir kanım yatmaktadır. Üst toplum biçimlerine ilişkin olsun, devlete ilişkin olsun dile getirilen *'zorunlu gelişme'* iddiaları binlerce yıldır sürüp gelen resmi propagandaların izini taşımaktadır. Eskinin kader anlayışı, günümüzün *'zorunlu toplum yasaları'* adı altında, bilimsel bir kılıf altında sürdürülmektedir.

Toplumsal dönüşüm dinamikleri farklı çalışmaktadır; sadece alt ve üst yapılara dayanılarak açıklanamaz. Dönüşümler çok karmaşık etkenler altında gerçekleşmektedir. Özellikle çağdaş aydınların büyük kısmını etkile-

yen diyalektik materyalizmin dogmatik yorumu, ***'reel sosyalizm'****in* çözülüşünde kanıtlandığı gibi gerçekçi çıkmamış, umut bağlayanlarında büyük hayal kırıklıklarına yol açmıştır.

Tarihsel toplum sistemlerini zorunlu yasaların sonucundan ziyade, dönemlerin ideolojik, politik ve ahlaki duruşlarının mücadele tarzıyla bağıntılandırmak daha çözümleyici bir yaklaşımdır. İnsan bireyi ve toplumu olgularında yasallık hem çok esnek hem de hızlı dönüşüm sergileyebilme özelliklerine sahiptir. Fizik, kimya ve biyoloji olgularında gözlemlenen katı yasallık ancak fizik, kimya ve biyolojinin sınırlarında geçerlidir. Gerisini insanın beyin yapısı ve toplum olgusu belirler. Bu nedenlerle insanı ve toplumu kaderci anlayışlara bağlamamak, özgürleşme şansı ve olanakları açısından büyük önem taşımaktadır. Gerek peşin önyargılar, gerekse kaderci sonulcu yargılar özgür yaratım dinamiklerine ket vurmaktadır. Sosyal bilim söz konusu olduğunda, söylenenlerin büyük kısmının hakim toplumsal sistemlerin binyıllardan beri süzülüp gelmiş ve her dönemde farklı kılıflara bürünmüş olduğunu, günümüzde de bilimcilik maskesi altında taraf rolünü oynadığını her zaman ve her yerde göz önüne getirmek gerekir.

Bu çerçevede 15. yüzyıldan itibaren büyük bir hız ve derinlik kazanan ***Rönesans zihniyet devrimi****yle* kapitalist toplum ilişkisini değerlendirmek daha açıklayıcı olacaktır. Batı Avrupa toplumundaki iki özellik Rönesans zihniyetinin doğuşunda etkili olmuştur. Devlet kültürünün zayıflığı ve doğal toplum zihniyetinin taze anıları, yaratıcı özgür düşünce için elverişli koşulları oluşturmuştur. Hıristiyanlığın katı dogmaları bu koşulları durduramamaktadır. ***Haçlı Seferleri*** sonucunda Ortadoğu'dan gelen bilgi kültürüyle, Grek-Roma kültürünün birleşik etkisi aynı koşullarla bütünleşince, Hıristiyan dogmatizminin aşılması imkan dahiline girmektedir. Hıristiyanlığın 13. yüzyıldaki mezhepleşme süreci de hem bu gelişmelerin sonucu, hem nedeni olarak rol oynamaktadır. ***Dominiken*** ve ***Fransisken*** mezhepleri dikkate değer gelişmelerdir. İslamda da bu dönemde benzer mezhepselleşmeler –***Mutezile***, ***İşrakiyum***– bastırılmıştır.

Coğrafi keşiflerin sağladığı yeni dünya gözlemlerinin katkıları da önemlidir. İki yönlü bu gelişmeler, yani devlet kültürünün zayıflığı ve doğal toplum anılarıyla islam ve hıristiyanlığın olumlu mirası –musevilik daha kök bir kültür olarak etkilidir– Grek-Roma kültürü ve coğrafi keşiflerin sentezi Rönesans zihniyetini doğurmaktadır. Rönesansı insanlık tarihinin üçüncü büyük anlama gücü olarak değerlendirebiliriz. İlki MÖ 4.000 yıllarında Zagros-Toros sisteminin iç kavisinde zirveye erişen ***neolitik zihni-***

yet aşamasıdır. İnsanlığın uygarlığa geçiş yapabilmesi için gerekli bütün teknik aygıtların bu aşamada oluştuğunu görüyoruz. Tekerlek, dokuma, çift sürme aletleri, büyük köyler, belirginleşen diller, etnik yapılar, kahramanlık destanları kadın ananın büyük üretken gücü etrafında harikalar yaratmaktadır. Tanrıça dini aslında büyük bir zihniyet yücelmesidir; kadının üretkenliğinin kutsanmasıdır. Bu dönemden kalma bütün buluntular bu gerçeği doğrulamaktadır. Halen yıldız anlamına gelen ***'Star,'*** dönemin çağ doğuran dili ve kültürü olan ***Aryence****'de* kadın tanrıça anlamına gelmektedir. Alanın dili olan Kürtçe'de bugün bile *'ya allah'* anlamına gelen *'ya star'* önemi büyük bir hayreti, azameti ve inanç gücünü ifade etmektedir. Bu o kadar eski bir yaratımdır ki, bütün Aryen kökenli dillerde varlığını değiştirilmiş biçimde de olsa sürdürmektedir. Denilebilir ki, dünyanın cenneti ilkin bu kaviste yaratılmıştır. İnsanlık üretimde, sosyal yaşamda yüzlerce ***'ilki'*** yaşamaktadır. O dönemin müzik kalıpları ve aletleri, halen en ürpertici ve derinden sarsıcı etkilerini ruhumuza sarmalamaktadırlar. Buralardan aşağı ***Dicle-Fırat*** ve ***Nil***, ***Pencab*** vadilerine yayılınca, bu kültürün ***Sümer*** ve ***Mısır*** uygarlıklarına yol açtığını, böylece zincirleme uygarlık çağlarını başlattığını yapılan araştırmalar göstermektedir.

İkinci büyük zihniyet dönemi MÖ 600-300 yıllarında Ege Denizi'nin her iki kıyısında gerçekleşmiştir. Köleci mitolojiye karşı felsefe ve bilim zihniyetinin büyük sıçrama yaptığı bir aşamadır bu. ***'Hikmetler yüzyılları'*** da denilmektedir. O dönemin Batı Avrupa'sı aslında Batı Anadolu'dur. Doğu'daki uygarlık dalgasının Ege kıyılarındaki yankısıdır. Avrupa'da hıristiyanlığın oynadığı rolü, ***Hitit***, ***Med***, ***Mısır*** ve ***Girit*** uygarlıklarının birleşik rolü oynamaktadır. Burada da devlet geleneğinin köklü olmayışı, doğal toplum kültürünün güçlü varlığı, üretken güzel coğrafya, harikulade deniz ve adalar varlığı yeni zihniyetin doğuşunun etkin faktörleridir. Şüphesiz ekonomik olarak ***Troya*** kalıntılarından anladığımız büyük Doğu-Batı ticareti de önemli etkendir.

Batı Avrupa Rönesansının temelinde öncelikle bu iki büyük Rönesans yatmaktadır. Toros-Zagros eteklerindeki Rönesansı anlamadan Ege kıyılarındaki Rönesansı, bunu da anlamadan Avrupa'dakini anlayamayız. Daha da derinleştirirsek, aynı kavisten oluşan neolitik Aryen devrimi, kültürü ve dilinin MÖ 5000-4000 yıllarında Çin'den Avrupa'ya, Kuzey Afrika'dan Kafkasya'ya yayılımı olmadan, bu alanlardaki neolitik toplumlarla daha sonraki uygarlıkların oluşumunu anlayamayız. Tarihin bu yönlü zincirleme akışını anlamak büyük zihniyet devrimlerini, dinleri ve toplumsal yapıları anlamak açısından büyük önem taşır. Bu hususları şunun için belir-

tiyorum: Her bir Avrupalı ve torunu için uygarlık denince en çok Grek-Roma ve Rönesans aklına gelmektedir. Bir de hıristiyanlık. Halbuki bu alanlardaki gelişmeler binlerce yıllık uygarlık çağlarının dibine vura vura, etrafını genişlete genişlete, önünü açа açа, üstünü yücelte yücelte akan kutsal ırmağının birer durağından ibarettir.

Rönesans zihniyetinin en önemli özellikleri ortaçağın yok ettiği insan ruhunu tekrar kazanma, alabildiğine kötülenen dünyaya, doğaya dönüş, dogmalardan kopuş ve insan aklına güveniştir. Bilme tekeli daha Sümer rahiplerinden beri devlet tekeline alınarak güçlenmenin en temel araçlarından biri kılınmıştır. Sadece artıürünler, gelişkin üretim araçları değil, en faydalı bilgi ve taşıyan sahipleri de hemen devlet kurumuna taşınır. Yeni bilimin özgür alan yaratmasına olanak tanınmaz. Özgür bilim alanı yeni bir toplum demektir. Köleci devletin doğası gereği bu tür yapılanmaları tehdit olarak görüp saldırmasıyla ya ele geçirmesi ya da yok etmesi kaçınılmazdır.

Kilisenin bu dönemde ***Engizisyonu*** devreye sokması anlamlıdır. Birey ruh kazanırken özgürleşmektedir. Daha çok mezhep sapkınlığı olarak yargılananlar, din dogmatizmine karşı özgür düşünenlerdir. Cadı diye tabir edilen kadınlar hıristiyanlaşmamış kimlikleri taşıdıkları için yargılanmaktadır. Simyacılar ise mevcut olandan farklı bilgiler aramaktadır. Üç akım da dogmatizmde gedik açacak niteliktedir. Sanat akımları yaşamı olanca güzelliği ile yansıtırken, ölü madde ve doğa zihniyeti aşılmaktadır. Resim, müzik, mimari, edebiyat hem içerik hem de biçim olarak birey ruhunu yeniden şekillendirmektedir. Yeni ruh ve düşünce kazanan birey cıvıl cıvıl kabına sığmayan insan demektir. Bu bireyle sadece coğrafya değil, doğa da fethedilmeye (kazanılmaya) çalışılmaktadır.

Dönem aynı zamanda yeni ütopyaların tasarlanmasında tahrik edicidir. Eski elbiselere sığılmamaktadır. Fakat maddi koşullar elvermediğinden sadece sistemli ütopyalar kurulmaktadır. Eski dünyanın kasvetli havasına bir daha dönülmek istenilmiyor. Yeni dünyanın kapısını ise nasıl açacaklarını tam bilememektedirler.

Bu arayış yeni felsefe ve bilim arayışına zorlayacaktır. Eski dünyadan ne kadar kopuş olsa, yenisine o denli açılmaktadır. ***Cusomus*** dinden felsefeye açılırken, ***Kopernik*** bilimsel devrimin kapısını aralamaktadır. ***Descartes*** madde ruh ikilemi ile tanrıyı işe karıştırmadan felsefi devrimin temel adımını atmaktadır. ***Galileo Galilei*** bilime ölçüyü sokarak zincirleme devrim sürecine en güçlü katkıyı yapmaktadır. ***Newton*** ile evren tanrıdan bağımsız, kendi yasaları ile devinebilme gücünü kazanmaktadır. 15. ve 17.

yüzyıllar arası felsefi, bilimsel ve sanatsal devrimin kökleştiği dönemdir. Durmak bilmeyen engizisyon çarkına rağmen, ***protestanlık****la* katı kilise dogmatizmine bir darbe daha vurulacaktır. Din bireysel inanç konusunda serbestliğe kavuşacaktır. Kiliseden kopuş özünde devlet iktidarından kopuştur. ***Katolik*** kilisesinin hem kendisi devlettir hem de feodal devleti saran, koruyan en büyük zırhtır. Kilisesiz devlet düşünülemez. Kilise esasında devlet adına savaşmaktadır.

Zihniyet devriminin bireyi özgürleştirmesi, devlet kulluğunun çözülmesidir. Ayrı mezhep görünümünde de gerçekleşse, yıkılan feodal devletin meşruiyetidir. 18. yüzyıldaki gelişme Rönesansın kitle temelinin genişlemesidir. Zihniyet devrimi, bir avuç insanın yeni düşünce, umut ve ruhu olmaktan çıkmış, kitlesel bir taban kazanmıştır. Tıpkı yeni bir din gibi –hıristiyanlık, müslümanlık– kendi kitlesine kavuşmuştur. Batı Avrupa'nın her ülkesinde bu denli özgür bir kitlenin varlığı, gerek katolik kilise (ruhban) devleti, gerek krallık devletleri için büyük bir tehdittir. Artık engizisyonla bu kitlenin hakkından gelmek zordur. Savaş gereklidir. ***Yüzyıl***, ***Gül*** ve ***Otuz Yıl Savaşları*** bu gerçeğin ifadesidir. Uyanan Avrupa ulusları karşısında yenik düşecek olan katolik kilisesi ve krallık rejimleri olacaktır. ***1640 İngiliz***, ***1776 Amerikan***, ***1789 Fransız Devrimleri*** ile ulusal mezhepler ve devletlerin zafer çağı başlayacaktır.

Devrim tanımlamalarını yeniden gözden geçirmek, kriz süreçlerini demokratik eğilim lehine çözmek açısından önem taşımaktadır. Avrupa devrimlerini genel olarak ***'burjuva devrimleri'*** olarak değerlendirmek, marksizmin dar sınıf yaklaşımının bir ürünüdür; proletercilik yapalım diye adeta burjuvaziye sunulmuş bir hediyedir. Bunda şüphesiz diyalektik materyalizmin dogmatik yorumunun büyük etkisi vardır. Bunu tarihin 'Levhi Mahfuz' anlayışı ile düz bir çizgide kararlaştırıldığı gibi geliştiğini varsayan kaderci inancın yeni çağa taşınmış biçimi olarak değerlendirirsek, somut gerçeğe daha çok yaklaşmış olabiliriz. Kendimin de yoğun etkisini yaşadığım bu dogmatizmi aşmadan, gerçeğin olağanüstü zengin içeriğini çözümleyemeyiz.

Hiçbir kapitalist sınıf kitabında, ne İngiliz-Amerikan ne de Fransız Devrimi'ne ilişkin bir düşünce, teori ve programı yazılmaz. Bu devrimlerde rol oynayanlar kendilerini burjuva sınıfının temsilcisi olarak ilan etmemişlerdir. Bu devrimlere katılan kitleler çoğunlukla yoksuldular ve özgürlük, eşitlik taleplerini öne çıkarıyorlardı. Daha önceki ***Rönesans***, ***reformasyon*** ve ***aydınlanma*** hareketini burjuva sınıfının esas aldığını iddia etmek büyük abartmadır. Sınıf olarak burjuvazi yükselirken –tüm çabası

olarak– kara dayalı sermaye birikiminden başka bir şey düşünmüyordu. Şüphesiz kara giden yolun devlet erkiyle bağının bilincindeydi. İktidarı etkilemek ve ele geçirmek için çaba içindeydi. Ama elinde bir devrim teorisi ve pratiği bile özel anlamda yoktu. Devrimlerin temelindeki objektif koşullar tarihin uzun bir evriminin ürünüydü. Sübjektif öğeler olarak düşünürler ve siyasal aktivistlerin özel bir burjuva devrim programı, hatta partileri yoktu. Eğilim halindeydiler. Bazı zenginlerden himaye görüyorlardı, çoğunluğu da feodal karakterli, bilim ve sanata ilgisi olan zenginlerdi. Öne çıkarılan talepler genelde hümanist, özgür ve eşit bir dünya özlemiydi.

Yazılan tüm ütopyalar kapitalizme zıttı. O halde nasıl oldu da bu düşünürler ve militanlar burjuva sayıldı, devrimler de burjuva devrimleri oldu? Burjuvazinin süreç içinde yeni sınıf olarak hakim olmak isteyen her gücün yaptığını yaparak, iktidarı ya tamamen ya kısmen ele geçirerek bunu başardığını biliyoruz. Tüm hiyerarşik ve devletçi güçlerin ***'politika'*** denilen sanatın gereklerine dayanarak binlerce kez iktidara gelip düştüğünü, ama bu gaspın ve sömürü için çok elverişli aracın kesintisiz varlığını sürdürdüğünü, en son yükselen benzer gücün de başka türlü davranmayacağını iyi bilmek gerekir. Devrimlerin tümü halkların eseridir. Zaman zaman halkların eylemine eski veya hiyerarşik devletçi güçler de katılır. Özellikle devrimin zafer günlerinde çok akıllı ve girişkendirler. Ezilenlerin taleplerini istismar etmede ustadırlar. Bütün devrimlerde, ister başarılı olsun ister olmasın, benzer çabalar hiç eksik olmaz. Örneğin Hz. İsa eylemini düşünürken, Bizans İmparatorluğu kurulsun diye düşünmüyordu. Özde de imparatorluk kültüne karşıydı. Ama yol açtığı hareket en entrikacı imparatorlara sahne olan bu devlet formuna alet olmaktan kurtulamadı. Hz. Muhammed düşünce ve eylemi ile devirdiği Mekke aristokrasinin hem de Ehlibeyt'ini imha ederek imparatorluk kurmasına –***Emevilere***– alet olmaktan kurtulamadı. Hiç kimse Hz. Muhammed'in feodal bir imparatorluk planladığını iddia edemez. Benzer yüzlerce örnek gösterilebilir. *"O halde halkların başarılı olduğu hiçbir devrim yoktur"* denilebilir. Bu konuyu bundan sonraki bölümde daha kapsamlıca ele alacağız ve olgunun farklı çözümlenmesi gereğini açıklayacağız. Sadece ne halkların çabası boşa gitmiştir ne de iktidar sorunu çözümlenmiştir diyeceğiz. Bu savunmanın esas amacı bu kördüğümü kırmaktır. Çıkarılması gereken en önemli bir ders de, tahakküm ideolojisinin delinmesi en sert toplumsal zırh olduğunu bilmektir.

Avrupa devrimlerinin en genel özellikleri olan ***'özgürlük, kardeşlik, eşitlik'*** gibi talepler, tahakküme ve sömürgenliğe karşı hiyerarşinin kuruluşundan beri ileri sürülen taleplerle aynı özdedir. Devlet iktidarı nasıl zin-

cirin halkaları gibi gelişim göstermişse, halkların buna karşı hareketleri de kendi özgün gelişim tarihine sahiptir. İki diyalektik olgu ilişki ve çelişkileri ile sürekli etkileşim içerisindedir. Toplumsal diyalektiğin bu ikilemini tarihi gelişim sürecinde özgünlükleri ve genellikleri içerisinde görmeden, soyut genellemelerle başta devrim süreçleri olmak üzere temel toplumsal dönüşümleri kavramak çok zordur.

Avrupa'ya özgü uygarlığın temel formları olan ulus ve kapitalist toplum ilişki içinde olmakla birlikte, birbirlerini zorunlu kılmazlar. Ulus oluşumu ile kapitalist toplum biçimlenmesi farklı mantığa sahiptir. Aynı dönemde şekillenmeleri aynı mantığa sahip olduklarını göstermez. Burjuvazinin ulusun önder gücü olarak kendini göstermesi ideolojik, politik ve ekonomik amaçları ile yakından bağlantılıdır. Bu bağlar ideolojide ***'milliyetçilik,'*** politika ve ekonomide ***'liberalizm'****dir.* Her ikisi de hem devleti hem de halkı etkilemek açısından ideal silahlardır; fiktif-kurgusal olgulardır ve propaganda araçlarıdır. Burjuvazinin en çok bu araçlarla iktidara yükseldiğini ve sürdürdüğünü iyi bilmekteyiz. Avrupa'yı Avrupa yapan Rönesans, reformasyon ve aydınlanma hareketlerinde bu slogan araçlarının yeri çok sınırlıdır. 19. ve 20. yüzyıla doğru geldiğimizde ise, bunlar ortalığı kasıp kavuracaktır. Ezilen, sömürülen kesimlerin ***'proletarya, komünizm'*** kavramları da benzer biçimde kullanılacaktır. Özü gereği iktidar sanatında aynı başarıyı gösteremezler.

Şunu özenle söylemek istiyorum: Toplumların dönüşümlerinde önemli kırılma ve yeniden yapılanma anları olan devrimler, 19. ve 20. yüzyılın sağ ve sol mantık yapıları ile gerçekçi olarak kavranamazlar. İnsanlık adına bu en büyük fedakarlık hareketlerini doğru tanımlamak önemini korumaktadır. ***Sovyet Devrimi*** uğruna milyonların büyük fedakarlığını, çözülüş tarzına ve sonuçlarına bakarak yeniden tanımlama ihtiyacının ne kadar önemli olduğu anlaşılırdır. Son iki yüz yılın modernlik adına deryalar kadar acısı, kanı, şiddeti ortaya çıktıktan sonra, özellikle II. Dünya Savaşı'nın dehşetiyle iktidar, şiddet ve ideolojik kamuflaj araçları sınırlı olarak tartışma gündemine geldi.

Kapitalizmin temel sınıf formu olan burjuva gerçekliğini bu çerçevede anlamak gerekir. Baskıcı ve sömürücü yeni sınıf demekle özgün bir şey anlatılmıyor; tüm iktidar sınıflarının bir özelliği dile getiriliyor. Burjuva sınıfının özgünlüğü; toplumsallığa karşı bireyciliği, analitik zekayı azami kullanarak, toplumu saran ahlaki örgüyü hiçbir iktidar gücünün yapamadığı kadar çözmedeki başarısındadır. Doğal toplum da çözülüşünün başlangıcında toplum aleyhine değer birikimine şiddetle karşıydı. Biriken değer-

leri en çok dağıtan, en değerli birey sayılıyordu. Birikimin tehlikesinin farkındaydı. Hiyerarşik toplum ve devlete geçişten sonra birikim mümkün olabildi. Bu da ancak özel iktidar gücünün varlığıyla mümkündü. Birikim hem bu gücün kurulmasına hem de bu güç tarafından kullanılmasına yol açan süreci başlattı. Zincirleme reaksiyonun mantığı böyle varlık buldu. En çok değer biriktirenler en çok iktidar gücüydüler. Daha yakından bakıldığında, birikim bir nevi toplumdan hırsızlıktı. Değeri toplumsuz düşünmek mümkün olmadığından bu böyleydi. Doğal toplumun algılaması doğru olmakla en temel ahlak ilkesini de belirlemiş oluyordu. Madem ki tüm değerlerin belirleyicisi toplumdur, o halde onun rızası olmadan –kendi çıkarı dışında– bireysel ve grupsal birikimler olamaz.

Aslında tüm savaşlarda görülen, talan ve ganimet bu anlayışın sınıflı toplumdaki soysuzlaşmasıdır. İktidar sahipleri birbirlerini güçsüz düşürmek için değerlerin birikiminden yoksunlaştırmayı temel ilke edinmişlerdir. Gücün temel kaynağı konusunda yanılmazlar. Burjuva tipi sınıflaşmanın prototipi olan zanaatkar ve tüccar kesimleri her uygarlığın başından beri varolmalarına rağmen, hep tehlikeli görülerek kontrole alınmışlardır. Denetimleri sürekliydi ve sık sık talana uğramaktan kurtulamıyorlardı. Toprak mülkiyetine dayanan köleci ve feodal devlet gücü, köle ve serfler dışında üçüncü bir kategorinin oluşumuna hep kuşkuyla bakarak denetimlerini eksik etmemişlerdir. Uygarlık tarihi kul sınıfından başka bir oluşumu doğaya aykırı buluyordu. Burjuva sınıf gerçeğine dayalı uygarlığa kadar süren bu sistemde oturmuş bir ahlak ve dünya görüşü vardır. Savaş ve iktidarın çok temelli kuralları vardı. Kendi içinde kurulan denge binlerce yıl sürdürülebilir nitelikteydi. Toplumu yönetmede zor ve hukuk olmakla birlikte, sınırlı bir uygulama kapasitesine sahipti. Toplumu esasta ahlaki örgü ayakta tutuyordu. İktidar gücünün ahlakı sürekli aşındırmasına rağmen, bu özelliğini korumayı bildi. Bunda toplumun hacmi karşısında azınlık konumu da elverişli bir zemin sunuyordu.

Burjuva sınıf doğuşu ile birlikte bu büyük dengeyi yıktı. Bu hem iktidar gücü, hem sömürü gücü olarak toplumun kaldıramayacağı hacimde bir sınıftır. İktidar ve sömürüsünü gerçekleştirmek için tüm toplumu istismar etmek zorundaydı. Marksizmin haklı olarak onu son iktidar ve sömürücü sınıf olarak ilan etmesi bu nedenleydi. Sınıf olarak gelişebilmesi toplumun sürekli dağıtılmasından geçer. Bunun için en başta temel korunma örgüsü olan ahlakın toptan yırtılması gerekir. Temelinde doğal toplumun eşitlik ve özgürlük duygusu olan ahlak yırtılıp atılmadan kapitalist toplum oluşamaz. ***Marks**'ın **Komünist Manifesto**'da* çarpıcı olarak ifade et-

tiği *"burjuvazi eskiden kalma ne varsa hepsini sildi süpürdü"* değerlendirmesi doğru olmakla birlikte, bu devrimci bir eylem değil, yıkıcı ve toplum karşıtı bir eylemdir. Toplumu savunamaz duruma getirmek devrimci bir hareket değil, olsa olsa insanlık karşıtı bir harekettir. Burjuvazinin elinde iktidar ve sömürü gücü, toplumun bağrına sızmış bir kanser hastalığıdır. Yaygınlaşan bireysel kanser, AIDS vb hastalıkların bu toplumsal kanserle bağını tespit etmek için bilim adamı olmak gerekmiyor. ***Hobbes***, kapitalist toplumun doğuş koşullarında iktidar (devlet) ihtiyacını tanımlarken, *"insanın birbirinin kurdu olmasını önlemek"* olarak değerlendirir. Bu tersinden doğru bir saptamadır. Kapitalizm, insanı insanın kurdu yapmak için iktidarını kurar. Modern gerçeklikte insan sadece birbirinin değil, tüm doğanın kurdu kesilmiştir. Azami kar ve birikim peşinde koşan, azgınlaştıran güç olan iktidara konduktan sonra, bu sınıf istismar için toplum ve doğa içinde geriye ne bırakabilir?

Marksizmin oldukça çözümlediği değer, kar, emek, paylaşım, emperyalizm, savaş gibi kavramların kapitalizmdeki işlevini bu çerçevede anlamak daha öğreticidir. Din kitaplarında geçen mahşere yakın ***'deccal gelecek'*** tabiri bu sınıf gerçekliğine oldukça denk gelmektedir. Hiçbir hakim toplum sistemi bu denli toplumun temellerine ve doğal çevresine karşı bir saldırı ve tahrip gücü olamamıştır. Ulusal olgudan ırkçı milliyetçiliği ve faşizmi, doğaya hakim olma olgusundan ekolojik felaketi, kar olgusundan muazzam işsizliği doğuran burjuva sınıf gerçekliği artık kendini yeme aşamasındadır. Her geçen gün öz niteliklerini yitirerek yok olmaktadır. Kendisine karşıdevrimi proletarya değil kendisi yapmaktadır. Yeni toplumsal zaman bu sınıfsal gerçekliğin sürdürülemez, dolayısıyla çözülmesi temelinde ancak kendisini kurabilir.

Savunmamız tez niteliğinde olduğundan, kapitalizmin kendinden önceki sistemleri kendine katması, devletleşmesi, bilim ve sanatı iktidara bağlaması, emperyalistleşmesi, dengesiz gelişmesi, savaşması başta olmak üzere, temel süreçleri işleme pozisyonunda değildir. Her biri ayrı kitaplara konu olabilecek bu süreçlerin temel mantığını işletmektir önemli olan.

Sınıf tanımımızı başka boyutlarda da geliştirebiliriz. Reel sosyalizmi çözmesi, ulusal kurtuluş hareketlerini ve devletlerini yedek gücü haline getirebilmesi, sosyal demokratları kullanabilmesi önemli bir işlevdir. Bilim ve teknolojiden insan toplumuna en gereksiz konularda bile reklamlarla kendisine kar üretmesi, spor ve sanat etkinliklerini bir uyuşturucu rolünde kullanabilmesi, proletarya ve aydınlarını kendine isyancı konumdan çıkartarak kendine iş için yalvartması, kutsallık adına ne varsa hepsinin içi-

ni boşaltması, Rönesansın cıvıl cıvıl canlı dünya imgesinin yerini robot bakışına terk etmesi yeni hakim sınıf gerçekliğimizin maharetlerindendir.

Kapitalizmin iktidar yapısına taşıdığı yeniliklerin başında kurumsal niteliğinin derinliği gelmektedir. Kişiye bağlanmış iktidardan iktidara bağlanmış kişiler, partiler, hatta toplumlar sistemine geçilmiştir. İktidarın görünmez, soyut niteliği geliştirilmiştir. Bunda ideoloji, politika ve ekonomi katlı işlevlere sahiptir. Ulus kavramından türetilen milliyetçilikle tüm bir ulus iktidarın kendisine ait olduğuna inandırılmıştır. Özünde hiçbir zaman iktidar ulusun olamaz. Her yerde ve her zamanda etnik grupların, hanedanların, ulusların azınlık kesimi iktidarın gerçek sahibidir. Fakat öyle bir sistem yaratılır ki, en alttaki ezilene kadar her birey bir anlamda kendini iktidar sahibi kılmak durumundadır. En alttaki bir ailede en yoksul bir koca karısı karşısında kendini *'küçük imparator'* rolünde rahatlıkla görebilir. Karı da zincirleme tarzda çocuklarına karşı bu rolü oynar. Ya çocuklar? Onlar büyürlerse aynı sistemi oynamaktan başka ne yapabilirler? İktidarlaşma zincirinin böyle kurulması sistemin bir özelliğidir.

Partiler de birey gibi iktidara göre kurulmuştur. Devleti topluma, toplumu devlete taşımak temel işlevdir. Toplumun kendisi devletin kılınmıştır. Devlet en görünmez tanrı gibi toplumun başına, her tarafına binmiştir. İdeolojinin yarattığı iktidar zihniyeti belki de en büyük yalanlaştırıcıdır. Politika sanatının işlevi toplumda bahsedilen kendini devlet sahibi sanma, hizmet gereğine inandırma, özünde politik demagojinin en gelişkinini sunmaktır. Politika öyle sanıldığı gibi iktidarlaşma aracı değildir. İktidarı savunma, yayma, kalıcılaştırma aracıdır. Demokrasiye karşı politikanın rolü özellikle böyledir. Politika sanatı kadar demokrasiyi inkar ettiren başka bir olgudan söz etmek zordur. Ta Atina döneminden beri politikanın demokrasinin inkarı olduğu bilinmektedir. Ekonomi her zamandan daha fazla iktidarla bütünleşmiştir. Ekonomi yönetimi bir politik ekonomidir. Ekonomi silahı ile hizaya getirilemeyecek bir birey ve grubun olamayacağı bir çağ yaşanıyor. Paranın sökemeyeceği bir değer, elde edemeyeceği bir güç yoktur deyimi bu çağın en gözde sloganıdır.

İktidarlaşmanın özüne ilişkin tanımlamayı ulus devlete ilişkin daha da geliştirmek mümkündür. Ulus devlet eski çağlardan kalma rahip, hanedan, dini devlet adlandırmalarının çağdaş biçimidir. İktidarın özüne vurulan damgalardır. Kapitalizmin gelişim aşamasında ortak dil ve geleneklerle çevrili bir sınır, ideal birikim için tercih edilen coğrafi büyüklüklerdir. Kutsal vatan anlayışı değil, elverişli kar, birikim alanı kavramı esastır. Dış rakiplerine kapatılan bu alan sermaye birikimini güvene almak, iktidarını

güçlendirmek için idealdir. Milliyetçiliğin doğuşu bu maddi gelişmenin sonucudur. Laiklikle –dünyalaşma– dini zihniyetin gerilemesi yeni bir ideolojik örtüye ihtiyaç gösterir. Milliyetçi ideoloji ulus olgusu ile bağlantısı nedeniyle hızlı gelişme gösterir. Özünde eskinin etnik –aşiret– duygusunun daha geliştirilmiş bir biçimi olarak düşünülmesi gereken milliyetçilik, ortak etnik duygu ve dinin yerini tutan bir inanç hizmeti gösterir. İçerde farklı etnik, mezhep, din vb ideolojik unsurlar, dışarıdan ise diğer benzer olgu ve toplumsal sistemlere karşı baskı ve sömürü başlatılınca, milliyetçilik üst ırk anlayışına büründü. Bir zamanların üstün din anlayışı yerini üstün ulus ırka bıraktı. Bilimsel zihniyetin aydınlattığı toplumu milliyetçilik tekrar din gibi karartmaya başladı. 19. ve 20. yüzyılın milliyetçilikle yüklü zihniyeti, kutsal savaş anlayışı gibi toplumları her tür şiddet ve savaşa kaldırmaya en elverişli meşruiyet aracı rolü oynadı. 17. ve 18. yüzyıllar nasıl yoğunlukla ulusların doğuş yılları ise, 19. ve 20. yüzyıllar da milliyetçiliğin şahlandığı dönem oldu. Devlet iktidarının en zirvesine II. Dünya Savaşı'nda ulaşan milliyetçilik çağı, yol açtığı yıkımla kapitalizmin genel ve sonul krizinin de başlangıcı oldu. Milliyetçilikle insanlığın bir arada yürüyemeyeceği anlaşıldı. Sistemin erkenden bunalım çağına girmesi sadece gücünü yitirmesi anlamına gelmez. Daha kural tanımaz, azgınlaşma tehlikesine yol açar.

1968 başkaldırıları sistemin en kapsamlı eleştirisidir. İster reel sosyalizm ister faşizm biçiminde total bir otorite anlayışına erişen kapitalizm sürdürülemezliğini böylece kanıtlamış oluyordu. Sürdürülemezlik, kriz demektir. İnsanlığın yaşadığı budur. Kaos da diyebileceğimiz bu süreç Rönesanstan farklıdır. Rönesans feodal toplumunun krizinden çıkış iken, kapitalizmin 1970'lerde içine girdiği süreç kaostur. Ne tür yenilikler ve farklılıkların çıkacağını verilecek mücadelelerin niteliği ve gücü belirleyecektir. Dikkat edilmesi gereken, bu sürecin temel dünya görüşüne –paradigmasına– getirdiği değişimdir. Toplumun iç yapısındaki tüm ahlaki değerlerin çözülüşü, milliyetçiliğin tüm zihniyetleri doldurması ve dışarıdan ekolojik tahribatın sonuçları robotumsu aynılık, gri, zevksiz, umutsuz, inançsız, amaçsız bir dünya görüşünü yaygınlaştırır. Stres, hiddet, nefret, şiddet, aşırı güdüsellik, bireysel yalnızlık, toplumsal değersizlik, tamamen çıkara kilitlenmiş ilişki mantığı, vefadan yoksunluk, hümanizme ilgi duymama, aşırı bencillik, yaşamın giderek kutsal anlamını yitirmesi, krizin hakim psikolojisini ve sosyal atmosferini oluşturur. Köklü yeni arayışlar ancak bu tür ortamlarda boy verir. Bunalımın kalıcı niteliği bunu gerektirmektedir.

Kapitalist iktidarın emperyalizm ve ulusal, sınıfsal baskı sistemi dünyanın tümünü katlayacak büyüklüğe tarihte ilk defa ulaşır. İşgal edilmedik yer kalmamıştır. 19. yüzyılın sonlarında bu gerçeklik yaşanır. Ulusal, sınıfsal, etnik, dini, cinsi temelde tahakküm, eritme ve hatta jenosit tarihte en yaygın aşamaya ulaşır. İnsanların en çok birbirlerinin kurdu olduğu çağdır. İmparatorluk pratiği açısından bakıldığında da ABD ile sonul bir aşamaya gelinmiştir. Son imparatorluk çağındayız. Teorik açıdan bu yönetim, devlet iktidarının bir şehir, bir ülke, bir ulus sınırını aşma, tek kişide yoğunlaşma ve sürekli yayılma, durdurulma ve gerileme, yıkılış aşamaları biçiminde cereyan eder. Toplum sistemine yerleşmesi zincirleme etki yaratır. Her yeni iktidar daha öncekinin izleri üzerinde imparatorluk olmaya zorlanır. MÖ 2350'lerde –yazılı tarihte bilebildiğimiz– Sümerlerde ***Akad*** sülalesinden başlayan bu tarihsel süreklilik, günümüzde ABD devletinde ***Bush****'un* sülalesi ile devam etmektedir. İşin ilginci, ilk imparatorluğun doğduğu alanda son imparatorluk çatışma halindedir. Demek ki burada bitkilerin kendi kökleri üzerinde kuruma ilkesini düşünebiliriz.

İmparatorluk gerçeğinde tam bağımsız devlet, ulus, toplum anlayışına yer yoktur. Daha doğrusu tam bağımsızlık idealize edilebilir. Ama çok ender uygulama özelliğine sahiptir. Egemen realite, hakim imparatorluk çerçevesinde bağımlılıktır. Düzeyler farklı olabilir, ama gerçeğin hakim biçimini değiştirmez. Yaklaşık 4350 yıldır toplumsal yapılar üzerinde etkili olan imparatorlukta, hegemon devletle dolaylı veya dolaysız bağımlısı olan en yakın müttefikinden en önemsiz uydu devletine kadar irili ufaklı birçok iktidar grubu mevcut sınırları içinde bağımlılık halindedir. En bağımsız geçinen ulus devlet –esasında ulusta azınlık– çağında bu gerçeklik daha da geçerlidir. Hegemon güçten tam bağımsızlık, milliyetçiliğin bir toplumu etkileme, politik iddiası ve oyunudur. Hegemon demek en güçlü zihniyet, iktidar, sosyal ve ekonomik yapıyla askeri güce, bilim ve tekniğe sahip olmak demektir. ABD'nin varlığı bu tanıma denk düştüğü için günümüzün birincil hegemon gücüdür. Ama sistemin tüm krizinin, onun yönetiliş tarzının ve sonuçlanışının da en sorunlu taraflarından başta gelenidir.

Sistemin toplumsal özelliklerini en çok da kadında çözümlemenin öğretici değeri yüksektir. Baştan söylenmesi gereken bir husus da, herhangi bir toplumsal olguyu kendi başına siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel vb ayrımlar altında incelemek ciddi sakıncalar içerir. Tarihsel bir bütünlük halinde sürekli oluşumu yaşayan toplumların tüm alt ve üstyapı sistemleri bir saatin parçaları gibi bütün halinde çalışır. Aşırı parçalara bölme hasta-

lığı, Batı bilimciliğinin olgu bütünlüğünü yitirmek özelliğinden kaynaklanır. Bilimsel olarak da gerçeğin kavranmasını önemli oranda zorlayan bu yaklaşımı kullanırken, bütünselliği göz ardı etmemek çok önemlidir.

Kadın adeta tüm sistemin bir özeti olarak görülmeli ve öyle çözümlenmelidir. Kapitalist toplum nasıl tüm eski istismarcı toplumların devamı ve zirvesi ise, kadın da tüm bu sistemlerin köleleştirici etkisinin zirvesini yaşar. En eski ve en yoğunlaşmış hiyerarşik ve devletçi toplumun baskı ve sömürü cenderesinde biçimlenen kadını anlamadan, toplumu doğru tanımlayamayız. Etnik, ulus ve sınıf köleliğinin doğru anlaşılmasının yolu kadın tanımından geçer. Sosyal bilimin adeta mızrak çuvala sığmazken azıcık bilim konusu yapmaya çalıştığı kadın konusundaki incelemeler 20. yüzyılın son çeyreğine mahsustur. ***Feminist hareket***, çevre, savaş ve iktidarların korkunç yıkımı tarih ve egemenliğin cinsiyetçi karakterini düşündürtmeye başlamıştır. Bu husus bile, en objektif olması gereken sosyal bilimler de dahil, tüm bilimsel yapının cinsiyetçi karakterini gösterir. Bilim cinsiyetçidir.

Pozitif olarak kadını yorumlamayı sonraki bölüme bırakırken, kapitalizmin geleneksel köleliğe ne getirdiğine bakalım. Kapitalizmin en başta özgürlük getirmesinin sistemin özüne ters olduğunu iyi belirlemeliyiz. Kapitalizm gelenekleri yırttığı için kadının etrafındaki zincirler de parçalanmıştır iddiası aldatıcı yanı yüksek bir çarpıtmadır.

Tahakkümcü sistemlerin özgürlükle ilişkisi, nasıl daha kaba ve ince yöntemlerle sürdürülebilir biçimindedir. Adına çok aşk destanı düzülen kadınla en kaba ve çirkin köleliğe maruz kalan kadın aynıdır. Kadın kafese –erkek hakimiyetindeki eve– alınan kanarya misalidir. Belki sevimlidir, ama tutsaktır. Kuş bırakıldığında nasıl arkasına bakmadan uçar giderse, eğer kadın biraz bilinçlenir ve gideceği özgür bir yeri olduğunu bilirse, kaçamayacağı ev, saray, zenginlik, güç ve insan kişiliği yoktur. Hepsinden kaçma potansiyeli vardır. Hiçbir varlık kadın kadar tutsaklığa –özgür gelişmenin objektif ve sübjektif koşullarını bastırma ve yok etme– mahkum edilmemiştir. Tüm toplumsal tahlillerin tutmamasının, plan ve programların yürümemesinin, insanlık dışı gelişmelerin ortaya çıkmasının da kadının kölelik düzeyiyle bağlantısı vardır. Bu nedenle kadın çözümü, özgürlüğü ve eşitliği sağlanmadan, hiçbir toplumsal olgunun yetkin çözümü ve özgürlük eşitliği sağlanamaz.

Kapitalizmin sisteme eklemesi ile ortaya çıkan kadın görünümünü metalaştırma düzeyinde görmek gerçeğe daha çok yaklaştırabilir. Klasik kölecilikte kadının pazarlarda en çok alınıp satıldığını iyi biliyoruz. Bu du-

rum cariyeler biçiminde feodal kölelikte de yaygınca sürdürülmüştür. Burada satılan bütün olarak kadındır. Başlık, siyasi rant bu işlemin aile içine kadar yansımış biçimleridir. Kapitalizmde ise kasap misali gövde parçalara ayrılarak her kısmına fiyat biçme gibi unsurlar eklenmiştir. Saçından topuklarına, göğsünden kalçalarına, göbeğinden cinsel organına, omuzundan dizlerine, belinden baldırına, gözünden dudaklarına, yanağından boynuna parçalanıp değer biçilmeyen hiçbir yeri kalmamış gibidir. Ne yazık ki ruhu var mı yok mu, varsa ne eder sorusu akla getirilmez. Beyince de o ezeli *'eksik akıllı'dır.* Özel ve genelevlerin zevk veren metasıdır. Çocuk makinesidir. En zor işlev olan çocuk doğurma emekten sayılmaz. Çok zor bir iş olan çocuk büyütmenin hiçbir ücreti yoktur. Tüm önemli ekonomik, sosyal, siyasal, askeri kurumlarda yeri numunelik değerindedir. Reklamların vazgeçilmez malzemesidir. Cinsiyeti en çok metalaştırılıp piyasaya sunulan yegane varlıktır. En çok sövgü ve dövgü konusu yapılandır. Aşk yalanına en çok alet edilendir. Her şeyine karışılandır. Kadınca konuşması için özgün bir dil deyim, ses düzeni biçimlendirilen kimliktir. İnsanca arkadaşlık yapılamayan insandır. En değme erkeğin bile yanında saldırı duygusundan vazgeçemediği insandır. Her erkeğin üzerinde kendini imparator sandığı nesnedir kadın artık.

Tanım daha da zenginleştirilebilir. İşin ilginç yanı, bu kadar olumsuz özellikleriyle bezenen bir kimliğe karşı erkek egemen toplumun onunla rahat yaşayabileceğini sanmasıdır. Demek ki, çok uysallaşmış bir köle sayılmaktadır. Aslında onurlu bir erkek insan için bu kadar olumsuzluğa örgütlenen bir olguyla ortaklaşa yaşamak müthiş zor ve alçaltıcıdır. Her ne kadar ***Eflatun*** kadını devlet ve toplumdan tümüyle dışladığı için eleştirilse de, yaklaşımında bu alçaltıcı özellikler etkindir. Birçok filozofta olan bu hususu doğru okumak gerekiyor. Örneğin ***Nietzche****'de* bu özelliklerle ortak yaşamak kişiyi kesinlikle bozar. O halde neden kadın düşkünlüğü toplumlarda çok güçlüdür? Çünkü bu toplumlar düşürülmüştür de ondan, erkek düşürülmüştür de ondan. Bu, köleliğin geçişken özelliğinden ileri gelmektedir. Bu kadar yararlı bir köle, köleliğe alıştırılan insanlar için elbette en çok aranan ortak olacaktır. Dolayısıyla batırılan kadın, batırılan toplumdur; düşürülen erkektir. Böyle başa böyle tarak. Özcesi kadınlık olgusu yetkince aydınlatılmadan, doğal toplumun özgür ana kadınlığı ile sınıflı uygarlığın özgür bilinçli kadınlığı bütünleştirilmeden, dengeli ortak yaşam arkadaşı yaratılamaz. Bunun eş benzeri erkeklik de yeniden oluşturulmadan bu birliktelik sağlanamaz.

Toplumsal alandaki kapitalizmin oluşturma, yönetme tarzını birçok

olguda, özellikle erkekte, ailede, işte, memuriyette, yine eğitim, sağlık, hukuk ve benzeri birçok alanda gözlemleyebiliriz. Aile için kısa bir tanımlama yaparsak, hiyerarşik ve devletçi toplumun temel kurumu olan bu ocak sistemin hücresi, en küçük molekülüdür. Tepedeki imparatorun ailedeki yansıması 'küçük imparator'dur. Toplumdaki köleliğin yansıdığı esas tezgahtır. Ailedeki kölelik toplumsal köleliğin temel güvencesidir. Sistem adeta her gün, her saat ailede yeniden üretilmektedir. En ağır yükünü de aile çekmektedir. Aile hiyerarşik ve devletçi toplumun uysal eşeğidir. Sürekli binilebilir, kendini taşıtabilirsin. Genelde dağılan kapitalist sistemin en çarpıcı izdüşümünü ailede yansıtması aralarındaki bu sıkı bağlantıdan dolayıdır.

Kapitalizmin ekonomisi demeye pek gerek yoktur. Kapitalin kendisi ekonominin özüdür. O esasta en istismarcı, vahşi rekabetli, kar için her şeyi göze alabilen sistemdir. Toplumun metalaştırılmayan hiçbir olgusu yoktur. Metalaştırılan toplum, elden çıkarılmak istenen toplumdur. Böylesi bir toplum yaşam ömrünü dolduran, dolayısıyla bitirilmesi gereken bir düzendir.

Bilim ve sanatla sistem kendi ömrünü uzatmak için olağanüstü çaba içindedir. Sanıldığının aksine, bu çaba bilim ve sanatı (teknik dahil) geliştirmek için değildir. Bilim ve sanatın olağanüstü gelişmiş gücüyle kendi bitmişliğini sürdürmek içindir. Yaşamının sonlarına gelmiş bir hastanın iyileştirilmesi için tüm bilim ve tekniğin imkanlarının kullanıldığı bir ilgileniş tarzını andırmaktadır. Bilim ve sanat, sistemlerin bu süreçlerinde, kaosunda daha çok yeniden yapılanır ve yeni yaşanabilir sistemlerin oluşturulmasında vazgeçilmez belirleyici rol oynar.

Kapitalizmin tarihteki yeri tahakkümcü sistemlerin sonuncusu olmasından ileri gelir. Hiyerarşik toplumdan beri gözenekleri olan sistemin, Rönesansın açtığı özgürlük ortamından yararlanarak başat duruma gelmesi, tüm potansiyelinin açığa çıkmasını da beraberinde getirir. Hem içerik hem de biçim yönünden daha fazla gelişme aşaması olası görünmemektedir. Toplum ve doğanın istismar edilmedik yanı kalmamıştır. Yapılanlar niceliksel liği aşmamaktadır. Toplumun bu kadar aşırı oynanmasına dayanması, şiddetin atomun patlatılmasına kadar eşi görülmemiş boyutlardaki uygulanımından ileri gelmektedir. Hiçbir sistem şiddet ve savaşla bu denli iç içe yürür olmamıştır. Toplum ve birey rodeo atına binmiş misali hareket etmektedir. İlerleme yok, sadece inip çıkma var. Bireyde de mevcut hakim toplumsal koşulların aşılmaması halinde yenilik arayışı, umut, yön bulma, yaratıcı yetenek olma tıkanmıştır. Sistemin devlet yurttaşlığı anlam ve yapı olarak çözülüş halindedir.

Biçimsel açıdan ABD önderlikli kapitalizmi aşacak yeni topraklar ve toplumlar dünyamızda yoktur. Avrupa sistemin büyük tahribatının özeleştirisi sürecindedir. Sonuna kadar öyle gitmek durumundadır. Latin Amerika'da ikinci ABD olmanın ne tarihsel ne toplumsal koşulları mevcuttur. Kaderleri ABD'nin sonuna bağlıdır. Afrika daha geriden benzer konumdadır. Okyanus kıyılarının batısı, Çin, Japonya en çok sistemin sürdürülmesinde ABD'ye yardımcılık yapabilir. Yeni yaratıcı bir kapitalizm için ne iddia ne de olanakları vardır. Onun en iyi uygulayıcıları olabilirler. Rusya,-Sovyetler yenilgiyi stratejik olarak kabul etmiş, ABD yardımlarıyla ilerlemeyi yeni politika olarak benimsemiş durumundadır.

Geriye belalı Ortadoğu kalıyor. Ortadoğu'nun coğrafya ve kültürü ile sistemin baş belası olması tesadüf değildir. Toplumun kök hücreleri buradadır. Uygarlık başlatıcıları ve sürdürücülerinin kökleri buradadır. İlahları buralıdır. Er geç evlat baba ocağına dönecek, evdeki hesaplar yeniden görülecekti. ABD'nin misyonuna yaraşır bu rol *'Büyük Ortadoğu Projesi'* ile artık uygulama safhasına girmiştir. Giderek yoğunlaşacak ilişki ve çelişkiler kaostan neyin çıkacağını belirleyecektir. Şimdiden söylenebilecek olan, Ortadoğu'daki gelişmelerin sistemin sondan çözülüşe doğru gitmesiyle ilgili olduğudur. Onun için çok önemli ve doğru çözümlenmeyi gerektirmektedir. Çelişkilerin kırılma noktaları, kaosun yoğunlaştığı alanlardır. Bu alanlar da çoğunlukla yeniliklere rahim görevi ve beşiklik rolü oynarlar. Sümer rahip tapınaklarının kalıntılarında daha önce doğurduğu uygarlığın bu sefer mezarı mı hazırlanmaktadır?

II. Bölüm

Abdullah CALAN

Demokratik ekolojik toplum

A- Toplumda komünal ve demokratik değerlerin tarihsel özü

Sosyal bilimin en temel eksikliklerinden biri, tarih boyunca doğalında diyalektik bir ikilemi yaşaması gereken hiyerarşik ve devlet bağlamlı toplumların diğer ucunu –partneri– göstermemesidir. Sanki tarih çelişkisiz, hakim toplumsal sistemin çizgisel gelişiminden ibarettir. Her olgusal gelişmede gözlemlendiği gibi, tarih boyunca hiyerarşik ve devletli toplum da zıddı rolünde olan doğal toplumsal değerlerle çelişki halinde gelişir. Onunla beslenerek büyür, gelişir, çeşitlenir. Doğal toplumun gücünü küçümsememek gerekir. Bu toplum ana kök hücre rolündedir. Nasıl ki kök hücreden diğer tüm doku hücreleri doğarsa, doğal toplumdan da dokusu niteliğindeki kurumları doğar. Yine nasıl dokulardan organ ve sistemler doğarsa, doğal toplumun ilkel kurumlarından –ilkel hiyerarşik kurumlar– da diğer gelişmiş organlar ve toplumsal sistemleri doğar. Doğal toplum bastırılabilir, geriletilip kıstırılabilir, ama asla yok edilemez. Çünkü o zaman toplum olmaktan çıkılır. Sosyal bilimin bu tespiti yapamaması büyük eksikliktir. Hiyerarşi ve devleti besleyen, doğal toplumların milyon yıllara dayanan oluşum gerçeğidir. Diyalektik ikilem başka nasıl doğabilir? Toplumsal analizleri dar sınıfsal veya ekonomik araçlarla yapmak, gerçeğin asli, temel öğesini baştan itibaren dışta bırakmak demektir. Bu büyük hata, yanılgı ve yanlış yapılmıştır. Hele marksizm gibi iddialı bir yaklaşımın komünal dedikleri doğal toplumu sanki ömrü binlerce yıl önce bitmiş, yok olmuş bir sistem gibi algılamaları bu olumsuzluğu daha çok körüklemiştir.

Doğal toplum hiçbir zaman bitmedi. Zıtlarını beslemesine rağmen tükenmedi. Kendini hep var edebildi. Etnisite, köle ve serflerin dayanakları olarak, işçi sınıflaşmasının aşılması ve yeni toplumun yükseldiği zemin olarak, çöldeki ve ormandaki göçebe toplum olarak, özgür köylü ve ana varlıklı aile olarak, tüm tahriplere rağmen toplumun yaşayan ahlakı olarak varlığını hiç eksik etmedi. Sanıldığının aksine toplumun ilerletici motoru sadece dar sınıf mücadelesi değil, komünal toplumsal değerlerin büyük direnmesidir. Sınıf mücadelesini inkar etmek doğru olmaz. O sadece tarihin dinamiklerinden biridir. Başat rol oynayan, hep gezgin orman, dağ, çöl göçebesidir. Form olarak yaşadıkları etnisite –kabile, aşiret, halk– hareketleridir. Etnisitenin binlerce yıldır her tür amansız saldırılara ve doğal zorluklara dayanarak ayakta kalma gücüdür. Yarattıkları direnme kültürü, destanları, dilleri, saf, soylu insani değerleri, ahlaklarıdır.

Kapitalizmin krizinden hangi sistemlerin çıkabileceği en çok tartışılan sorunlardır. I. Dünya Savaşı sonrasında da kriz yaşandı. ***Bolşevik Devrimi***, Lenin'in bu yönlü çözümlemesine yakından bağlıdır. İkinci büyük dünya savaşı krizin bitmediği ve sürekliliği karakterini yansıtıyordu. Kapitalizm kendini toparladı. İkinci büyük bilimsel teknik devrimle oldukça sıçrama da yaptı. Kısa süreli bu çıkışları, sistemdeki kriz çatlağının dallanmasını engelleyemedi. 1970'ler sonrası, Sovyetlerin çözülüşüyle birlikte sistem krizi hafifletmek şurada kalsın, daha da ağırlaştı. Sovyet deneyiminin objektif olarak sistemin yükünü hafiflettiği kanıtlanmıştı.

Bu süreçte kriz çözümlerinin sistem karşıtlarıyla neoliberal yorumları tekrar canlandı. ***Neoliberalizm*** gerçekten geçmişin bir karikatürü mü? Yoksa iddia ettiği gibi ***'küresellik'*** adı altında gerçek bir yenilik mi? Bu tartışma tüm hızıyla sürerken, reel sosyalizm krizinin ardından halkların alternatifi daha da kendini dayattı. Sistemin ABD, AB, Japonya arasındaki gerilimi, kuzey güney çatışması ve artan toplumsal kutuplaşmalar nereye götürüyordu? Çevre, feminizm ve kültürel ağırlıklı akımlar, yeni aktörler olarak devreye giriyordu. İnsan hakları ve sivil toplumun çözümleyici değeri daha da artıyordu. Sol habire kendini yenileme çabasındaydı. Bir yandan ***Davos Zenginler Kulübü*** tartışmaları, diğer yandan ***Porto Allegre Fakirler Kulübü*** tartışmaları nasıl bir dünya öngörüyordu? Tartışmaların sığ düzeyi günü kurtarmaktan öteye gitmiyordu. Sistematik, teorik öngörü her iki tarafta da eksikti. Program, planlı hareket sınırlıydı. Özcesi toplumun özgürlük eşitlik yanlılarının krizden başarılı çıkışı için ne bilgi ne de yapılanmaları yeterlilik gösteriyordu. Modern tarihin emekçiler ve halklar adına yaşadığı 1848, 1871, 1917 devrimleri başta olmak üzere, çok sayıda

devrim dalgalarını kendi sularına çekebilen liberalizmin bir daha neoliberalizm adındaki sözde yeni sularında boğulmak istenmiyorsa, bu sefer benzer hatalara düşülmemeliydi. Gerekli olan doğru bilgi gücü ve toplumun yeniden yapılanması, başarılı formlarını bulabilmesiydi. Özellikle çelişkilerin her geçen gün yoğunlaştığı, krizler ve çatışmaların çılgınca yaşandığı Ortadoğu'da, halkların seçeneği anlam bulabilmeli ve yapısallığı aydınlanmalıydı. ***11 Eylül*** krizi denen ve en derin komplosal nitelik arz eden yeni ABD hamlesine halklar kendi seçeneklerini hazır tutmalıydılar. Öyle bir seçenekler demeti ki, bir daha köklü yanılgıya düşmesinler. Sistemin çürümüş yapılarına yama olmasınlar. Tarih mütevazı, ama ciddi yanıltmayan yanıt bekliyordu. Denenmiş, umut vermeyen tekrarlara kapılarını iyice kapatıyordu.

Bu savunmamda uzun süre cevabını aradığım bu sorulara yanıt bulmayı temel görev bildim. Hem mutlaka layık olunması gereken, yetkin ve uygulanabilir çözüm bekleyen Kürt halkının ağır yaşam gerçekleri, hem de öncülük etmekle kendini sorumlu tutan PKK hareketinin yaşadığı sorunlar, başarılı çözüm için anlam gücünü ve yapısal araçları bulmamı gerekli kılıyordu. Bu sorumluluğu kendimde bulurken, halkımızın şahsında ulus ötesi tüm halkların seçeneği adına hareket etme gereğinin tamamen farkındayım. Eskinin dar *'yurtseverlik ve enternasyonalizm'* anlayışını aşan bir hümanizm ve doğa evren bakışını tüm yaklaşımlarımın temeline aldım. Demokratik ve ekolojik toplum üzerinde düşünceler bu amaçla tartışma ve değerlendirmelere sunuldu.

Öncelikle yanıtlanması gereken başta gelen soru, teorik çerçevemizin nasıl olması gerektiğine ilişkindir. Teorisiz olmak nasıl bir sonuç doğurur? Eksik ve yanlış teoriler nereye götürür? Yetkin ve amaca uygun teorik bir çerçevenin özellikleri neler olmalıdır?

Moda deyim olmakla birlikte, özünde doğru olan ***'bilgi toplumu'*** çağında yaşadığımız söylenir. Bu deyimle kastedilen, gerekli bilgi gücü olmadan, değil toplumsal dönüşüm gibi anlam ve yapılanma sorunları kapsamlı olan olgular, sıradan olguların bile çözüm ve yönetimi güçtür. El yordamıyla çözmeye, yürümeye çalışmanın sonucu ise çoğunlukla hüsrandır. Şansa bağlı bir başarı ise er geç sahibini yenilgiye götürme riskini her zaman taşır. Alışılageldik yürüyüş, yaşam ise gerçek yaşamın giderek anlam yitimidir. Gerçek yaşam sadece yürüyüş değil, ivmeli yürüyüştür.

Dolayısıyla kriz toplumlarında, yetkin ve amaca uygun teorik perspektif tarafından aydınlatılıp yönlendirilmeden, temel dönüşüm çabalarının boşa çıkması ve ters sonuç vermesi güçlü olasılıktır. Tarihin bu tür dönem-

lerinde büyük düşünce yoğunluklarına tanık olmamız yaşanan gerçeğin bu tür özelliğinden ileri gelir. Uygarlıkların ortaya çıkışı, yeni sistemlerin oluşumu öncesi ve sonrasında büyük düşünce ve inanç ekollerine tanık olmamız yine aynı nedenledir.

20. yüzyılın muhalif geleneğine damgasını vuran marksizm-leninizm olduğu için, sıkça üzerinde durmamız gerekir. Şahsen de bizi en çok etkileyen bu anlayışın temel yanlışını bulmadan yol alınamayacağı, üzerinden 70 yıl geçmeden de anlaşılmalıydı.

Demokratik ve ekolojik toplum olarak kavramsallaştırmaya çalıştığım sistem anlayışımı, temel olarak devlet iktidarı dışında oluşturmayı teorik yaklaşımımın özü olarak koyuyorum. Sadece kapitalist sistemin iktidar anlayışı dışında değil, tüm devletli toplumlardaki klasik hiyerarşik devlet iktidarlarının dışında çözüm aramak, teorik perspektifimin özüdür. Sanıldığının aksine bu yaklaşımın ütopik değil, son derece toplumsal gerçekliğe bağlı bir teorik yaklaşım olmasını mücadelemin en önemli kazanımı olarak görüyorum. Kişisel ve toplumsal temelimin benim teorik güce ulaşmamda rolü olmakla birlikte, esas etken tarihsel toplumu tüm sistematik yapısı içinde anlayabilmemdir. Anlayabilmenin altında ise, yaşadığım mücadelenin özellikleri ve sorumluluk sahibi olmayı başarabilmem yatmaktadır. Büyük dinlerin ve düşünce ekollerinin oluşumunda onlarca yıl süren inzivalar, zindanlar, ihanetler ve acıların yeri tartışmasızdır. Doğal toplum değerlerinin, etnisitenin, yoksulların varlık savaşları da bu düşünce yapısında vazgeçilmez yere sahiptir. Tarihi siyasal iktidarın etrafındaki önemli olayların kroniği olarak kavramanın tarihsel temelimiz olamayacağı açıktır. Ancak sistemin bütünlüklü kavranması ve ders alınmasında değeri olabilir.

Esas almamız gereken tarih, hiyerarşik ve sınıflı toplumsal gelişmede zıt kutbu yaşayanların tarihidir. Tüm resmi siyasi tarihler bu tarihin varlığından ya hiç bahsetmezler ya da bir anarşi grubu, hikmeti olmayan kalabalıklar, amaçları için her istismara layık sürüler olarak görürler. Kuru, soyut, idealist olduğu kadar zalimce duygusal bir anlayıştır bu tarih. Tarihimiz, doğal toplumdan başlayıp hiyerarşiye ve siyasal iktidara karşı duran etnisite, sınıf, cinsiyet mahkumlarının her tür düşünce ve eylemlerine dayanarak anlam bulabilir.

Teorimizin tarihsel temelini böyle tanımlarken, diğer önemli boyutu toplumdaki bilme gücünün en üst sınırını kapsaması gereğidir. Doğru tarih anlayışımızı bilmenin en üst sınırlarıyla bütünleştiremezsek, geleceğe ilişkin anlama gücümüzü ve yapılanma tarzımızı yetkince belirleyemeyiz.

Tüm sistemin bilme kapasitesini bilmenin ufkuna alamayan bir teorinin eksik olduğunu ve karşıt teorilerin ufku içinde erimekten kurtulamayacağını temel ideolojik mücadele gerçeği olarak anlamalıyız.

Demokratik ve ekolojik toplum sistemine ilişkin teorik çerçevenin böyle konulması ilk adımdır. İçini ne kadar doldurur ve pratiğini geliştirirsek, gelişecek olan sistem o kadar daha özgür ve eşit olacaktır. Öngörülebilir ki, bu yönlü gelişen bir sistem ne eskinin hiyerarşik ve klasik devletçi sistemidir ne de yenik, ezilip sömürülen toplumun köleci sistemidir. Doğayla sürdürülebilir diyalektik ilişkiyi kurmuş, kendi içinde tahakküme dayanmayan, ortak yararı doğrudan demokrasiyle belirleyen ahlaki bir sistemdir.

Toplumsal varlığın oluşumundaki komünal nitelik, biçime değil öze ilişkin bir husustur. Toplumun ancak komünal tarzda varlığını sürdürebileceğini kanıtlar. Komünal niteliğin yitirilmesi toplum olmaktan çıkmakla özdeştir. Komünal değerlerin aleyhindeki her gelişme toplumdan bir takım değerlerin kaybı anlamına da gelir. O halde komün halindeki yaşamı temel yaşam biçimi olarak değerlendirmek gerçekçidir. İnsan türü varlığını bu yaşam biçimi olmadan sürdüremez. Bu gerçeği şu yanlış kanıların anlaşılması için ısrarla vurguluyoruz: Uygarlık söylemine göre toplumu yaşatan, yücelten hiyerarşi ve iktidar değerlidir. Gerisi güdülmesi gereken sürüdür. Denebilir ki, bu anlayış en eski olduğu kadar zihinleri en çok işgal eden ilk büyük ve sistematik yalandır. Toplum bu ideaya inandırıldıkça, aleyhine olan süreci de meşrulaştırmış olmaktadır. Bu öylesine güçlü bir ideadır ki, günümüzde de buna kanmayan neredeyse yok gibidir. Komünal düzenin toplumun varoluş tarzı olmasına rağmen, yaşatan ve yücelten değerin hiyerarşik ve iktidar gücüne mal edilmesi, çözülmesi gereken çelişkilerin başında gelmektedir. Toplumsal tarihin çarpıtılmasını sağlayan bu söylem tarih, edebiyat ve politika başta olmak üzere tüm üstyapının da temel anlayış normu oluyor. Sonunda toplumun gerçek varoluş tarzı dilsiz, söylemsiz bir nesneye dönüşüyor.

İlkel topluma ‘ilkel’ demekten kurtulmadıkça, sosyal bilimin bütün tespitleri yanlış üzerine bina edilmekten kurtulamaz. Kök hücre benzetmesine yine başvurmalıyız. Tüm çeşitlilik kazanan hücrelere göre ana hücre ilkel olabilir. Ama bu ilkellik, gerilik, aşınması gereken anlamda bir ilkellik olmayıp, ilke, esas anlamında bir ilkelliktir. Komünal toplum değerlerine bu yönlü bakmadıkça, diğer tüm kurumlarının analizi köksüz, kendi başına ciddi anlam yoksunluğu içinde değerlendirilecektir.

Demek ki toplumsal mücadelede tutarlı olmak istiyorsak, öncelikle top-

lumun varolma tarzına saygılı olmalı ve gerçekçi bakmalıyız. En radikal çağdaş toplumcuların sadece çözümlemelerinde değil pratiklerinde de komünallikten kaçış var. Kendisi özel, düşüncesi komünal demek bir aldatmacadır. Bu, kapitalist sistemin toplumu ahlaktan yoksun bırakmasının bir sonucudur. Neredeyse 20. yüzyılın sonlarına kadar etnisit, kabile, aşiret, halk sosyal bilimin dışında gibi göründü. En az siyasal iktidar kadar etnisiteye değer vermeden, toplumsal sorunlara anlam vermek ve doğru çözümlere gitmek olası değildir. Komünal özün formu en yoğunluklu olarak etnisitede ifade bulur. Etnisiteyi ortadan kaldırdığımızda toplumdan geriye ne kalır? Daha düne kadar marksizm de dahil tüm çağdaş düşünce ekolleri etnisiteyi işlevi olmayan, arkaik bir form olarak değerlendiriyorlardı. Komünal özü daha da iğreti, geriliğe özgü bir nitelik gibi yansıtılıyordu. Bireycilik ne kadar öne çıkarsa, toplumsal değerlere hakim olursa o denli önemli, onurlu sayılır oldu. Sosyal bilimciler rahiplere göre çok olumsuzdurlar derken, çok önemli bir hususta bahsediyoruz. Toplumun önde gelen şuurlusu olarak rahip, düşünüp inandığı gibi toplumla toplum için yaşar. Bilgisinin doğruluğu temel kıstas değildir. Toplumun komünalliğine bağlılığı esas kıstastır. 'Sosyal bilimci' ise, bilgisinin doğruluğu ne olursa olsun, toplumsal komünalliği esas almaz. Bir teknik eleman gibi yaklaşır. Felaket de böyle başlar. Genelde tüm bilimciler, özelde sosyal bilimciler toplum komünalliğinin kutsallığını tanıyıp ölümüne bağlı kalmadıkça, haklı olarak *'büyük ahlaksızlar sınıfı'* olarak adlandırılmaktan kurtulamayacaklardır. Toplum komünalliğine bağlı olunsaydı, ne savaş ve iktidar ne de sömürü ve istismar yaşanan boyutlara gelirdi. Atom bombasını hangi toplumsallıkla izah edebiliriz?

Komünal toplumun en kritik gelişme aşaması, hiyerarşik yapısallaşmaya uğradığı eşiktir. Biriken toplumsal tecrübe anlam zenginliğine, buradan da dile, simgeleşmeye doğru bir seyir izler. Totemik dinle bu süreç kutsanır. Dinin önemi, toplumun kendine ilişkin ilk kimlik rolünü oynamasından ileri gelir. Bu, ilkel bilinç halidir. Bilincin bu biçimindeki kutsallığı, toplumsal yaşamın bizzat kendisinden ileri gelmektedir. Hayvansı primat yaşamdan kopuş, ilk önemli anlam farkını da beraberinde getirir. Farkın yeniliği sarsıcıdır. İlk olma özelliklerini bağrında taşımaktadır. Toplumsal pratik önemli tüm adımlarında heyecan verici gelişmelere yol açmaktadır. Bu durum artan bilinçtir. Bilinç dillendirmeyi, dil de adlandırmayı, adlandırma ise simgeleştirmeyi içeren süreçtir. Bilinç süreci pratik üretkenlik için hayati öneme sahiptir. Onsuz ayakta durmak giderek zorlaşır. Bilinçsiz yaşamanın kalitesizliği anında anlaşılır. Kalite, niteliksel gelişme, bi-

linç farklılaşmasıyla at başı gider. Din olgusu tüm önem ve kutsallığını yaşamın bu kritik devresinden almakta, kendi içinde baştan itibaren bir çelişkiyi barındırmaktadır. İlk toplumsallaşmanın bilinç, kimlik ifadesi olduğu için onsuz yaşam zordur. Diğer yandan kutsallığa, tabusallığa –el sürmeme, dokunmama, yasak alan– ilişkin bir dizi kuralı beraberinde taşıdığı için ileriye yönelik tutucudur. Yeni bilinç unsurlarına kapalıdır. Bu özelliğiyle gelişmeye ket vurur. Bundan da daha başlangıcından itibaren çok dinlilik zorunlu hale gelir. Çok dinlilik, çok tanrılık bilinç farkının artımını ifade eder. Olumludur. Dinde başlangıçtaki her şeyi ruhlarla –animizm– izah etme toplumsal paradigmanın, doğal bakış açısının bir sonucudur. Olumludur. Giderek en büyük ruh, oradan tanrısallığa geçiş toplumun özgünlük, kimlik kazanmadaki yoğunlaşmasının simgeleştirilmesidir. Tanrı ilk başta topluluğun kendisidir.

Hz. İbrahim*'in* tanrı esinindeki öykü ilginçtir. Bilindiği üzere, Hz. İbrahim; Nemrut, Babil-Asur tanrı krallar panteonuna –tanrısal grup– başkaldırmak ve put kırmakla tarihin en etkileyici zihniyet devrimlerinden birine önderlik eder. Fakat önderi konumunda olduğu İbrani –İbran kelimesi daha sonra Mısır sürecinde 'tozlu insanlar' anlamında takılan bir lakabın kalıntısıdır– kabilesi bir gün bile tanrısız olamaz. Bu tanrı daha ilkel dönemin totemi de olamaz. Çünkü putçuluğa devrimsel bir başkaldırı yapılmıştır. Yeni imgeyi yaratma ise güçtür. Yeni bir anlam zenginliğini gerektirmektedir. Özcesi radikal bir din değişikliğini gerektirmektedir. Mutlaka dönemin dinsel, tanrısal sisteminden etkilenecektir. Ama yeniliğe de zorunluluk ve kendisiyle taşıdığı özgürlüğe şiddetle ihtiyaç vardır. Peygamber sisteminde geleneksel bir duruş olan inziva süreci, anlam yoğunluğuna erişmeyi amaçlar. Zihinde uyanan yeni düşüncelere, onun kavram ve şekillerine ilham, esin, vahiy denilmektedir. Vahiy daha çok soyut tanrı sesidir. Soyutluk, put düzenindeki geri anlam düzeninden daha ileri bir anlam düzenine sıçrama yapıldığını gösterir. Bu süreci yaşayan İbrahim, kendi dininin temellerini atacaktır. Muhtemelen yaşam sorunlarının çok sıkıştırdığı bir süreçte inzivayı yaşarken, geleneksel sese karşılık verir. İbrahim der ki, *"sen kimsin!"* Sesin sahibi, *"ben yah-weh"* der. Anlamı *"Odur,"* sesin sahibi anlamına gelmektedir. İşin daha da ilginç yanı, *"va hev"* kelimesi Kürtçe'de de *"odur"* anlamına gelmektedir. İbranice'nin dil kökenine ilişkin yapılan incelemeler, Kürtçe'nin temelindeki Aryence'den çok etkilendiğini göstermektedir. İbrahim kültünün Urfa yöresinde çok güçlü olan, hatta doğuş alanı da diyebileceğimiz peygamberlik geleneğinden geldiğini göz önünde bulundurursak, bu gelişmenin kökeni daha da

aydınlanabilir. Yöre, Aryen ve Sami kültürünün en çok karıştığı alandır. Dolayısıyla İbranice'deki Sami-Aryen karmaşıklığı, yeni doğan dinsel kültüre de yansımış olmaktadır. Bilindiği üzere Yah-weh, sonra Yahova olur, Yahova'dan da Yahudi'ye geçiş sağlanır. İsrael ve allah ise, bu gelişmenin Semitik kültüründeki yansımanın sonucudur.

Bu kısa parantez içi ayrıntıyı anlatmamızın nedeni, komünal toplumdaki gelişmenin çok iyi bildiğimiz bir örnekle daha iyi anlaşılması içindir. Geçerken konuyla bağlantılı sosyolojik bir yaklaşımı da ***'allah'*** konusunda verelim. Yüzyıllardır beyin ve yürekleri uğraştıran bu kavramın kökeninde Samice 'el' kelimesi vardır. 'El' bir tanrısal figürdür. Muhtemelen MÖ 2000'lerde Semitiklerin Kenaniler kolundan türetilmiştir. Kenan kabileleri, yarı çöl, yarı ovalık alanlarında göçebelik halinde yaşadıkları dönemde soyut tanrı anlayışına daha yakındırlar. Göçebe topluluklarının yaşamına hükmeden yerleşik bir ırmak, dağ, tarım arazisi pek yoktur. Doğa yeknesaktır. Yer ve gök engin bir boşluk gibidir. Kabile bu durumda tek varlık gibidir. Hiyerarşik duruma gelince, şeyhlik kurumu gelişir. Şeyh, kabilenin ihtiyar bilgesidir. Peygamberlik kurumunun oluşumundan daha öncedir. Bir nevi Semitik şamandır. Peygamberliğin öncüllerindendir. Otoritesi gelişince büyük saygı, kutsallık değeri kazanır. Kabilenin adeta beynidir. Kazandığı saygınlık ve kutsallık kavramlaştıkça dinselleşir. Kabile totemliğinden soyut tanrıya geçiş aşamasında ***'yücelik'*** kavramı gelişim kaydeder. Bunun karşılığı ***'el'***dir. Günümüzdeki Arapça'da da *'ala'* yükseliş anlamına yakındır. İbrani kabilesi Kenan illerinde –bugünkü İsrail-Filistin– yerleşik yaşama geçince, yerel kültüründen etkilenmek durumundadır. Daha önce geliştirilen tanrı 'yehova'ya denk gelen 'el' kökenli *'elohim'* kavramına geçilir. Elohim'den de süreç içinde allah kavramına geçilir. Toplumun gelişmesi, güçlenmesi ve çelişik özellikler kazanmasıyla bağlantılı olarak allah kavramı da sadelikten, 'el'den, yücelikten, Hz. Muhammed zamanında karmaşık bir yüklenişe geçer. Doksan dokuz sıfat kazanır. Toplumsal kurum ve kavramların toplu, önemli kutsal özelliklerini bundan daha çarpıcı yansıtan sosyolojik bir modeli, nosyonu bulmak zordur.

Şunu da ekleyelim ki, allahı toplumsal gelişmenin hafızasının figürü gibi yansıtarak inkar ettiğimiz gibi kaba bir değerlendirmenin yapılması yanlıştır. Aksine bu kavramın özellikle İbrani kabilesindeki gelişimi, toplumsal yasallıktan fizik, kimya, biyolojik yasallığa kadar sıçramasıyla bugünkü bilime kadar anlam gücü kazanmıştır. Kozmos ve kuantum derinliğine ve yüceliğine kadar ulaşılmıştır. Gen ve canlı hücrenin çözüm ve yapımının eşiğine varılmıştır. Dolayısıyla allah kavramının doğru çözümü

gerçek tanrısallığın bir ölçüsüdür. Ve bu ölçüyü bu kadar açık koymamız, dinin nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin de çarpıcı bir örnektir. Gerçek kutsallık, günümüz için doğru sosyolojik çözümlemelerden geçer. Yoksa halk yığınlarına hiçbir anlam içermeden sadece kuru bir ezbercilikle 'allah'ı haykırtmak, geçmişin 'putçuluğundan' daha tehlikeli bir allah inkarcılığıdır. Lanetlenip aşılması gereken toplumsal gerçekliğimizde bu, ezberciliğe dayalı *'soyut putçuluk'* olmalıdır.

Din sosyolojisi toplumsal gerçekliği yansıtmaktan uzaktır. Epistemolojinin (bilme bilimi) toplumsallıkla bağının yetkin kurulması, çözümlenmesi gereken bir sorundur.

Sosyolojinin mevcut durumu en basit konuları bile çözmek zorunda bırakıyor.

Komünal toplumun doğasını çözmeden, sonraki gelişmeleri doğru ele alamayacağımızı ısrarla vurguluyoruz. Nasıl ki hidrojen atomunu –bir proton ve elektronlu– çözmeden hiçbir elementi çözmenin gerçekçi olmayacağı doğruysa, toplumun kök yapısı için de komünal topluluğu kavramadan toplumsal olgunun çeşitliliğini anlamlandıramayız; eksik bir anlatım, dolayısıyla yanlış bir toplumbilim ortaya çıkar. Mitoloji, teoloji, fantastik bir toplum anlayışı verdi diye, yamalı bohça misali bir sosyoloji de kafa karıştırıp yormaktan öteye sonuç vermiyor. Bu da iktidarın daha da başını alıp çılgınlaşmasına yol açıyor. Çünkü komünaliteyi çözmeden, iktidarı çözemezsin. Hiyerarşik ve devlet iktidarının yükseldiği zemin komünalitedir. Hiyerarşi, kavram olarak, kutsalın yönetimidir; bilge yaşlının otorite kazanmasıdır. Doğuş aşamasında işlevi olumludur. Gençlere yol göstermek, komün klanı sevk ve idare etmek gelişmenin ileri bir aşamasıdır. Bilgenin bu işten yararı ise, yaşlılığın sıkıntılarını kolay aşmaktır. Çevresine toplanan gençlerden yetenekli olanlar tecrübesinden yararlanarak daha da başarılı olabileceklerini kavramaktadırlar. Dini yorumculuğun ilk örneği olarak şaman da yakın bir müttefik olabilir. Şamanın giderek din alanındaki sözcü olması, rahipliğe dönüşümü anlamına gelir. Erkek gençlerin av ustalığı bir şefin etrafında onları askeri bir maiyetin prototipi haline getirir. Rahip-şef-bilge ittifakı yükselen hiyerarşiyi ifade eder. Henüz devlet kurumsallığına ulaşılamamıştır. İlişkiler kişiseldir. Evcil-ana etrafındaki güç giderek dağılmaktadır.

Komünal toplumun yaratıcı gücü ana, bu yeni üçlü ittifaka karşı büyük mücadele verir. Tüm tarihsel kalıntılar bu aşamanın güçlü bir biçimde yaşandığını göstermektedir. Neolitik toplumda –MÖ 10.000-4.000– zirveye ulaşan evcil-ana çağı, ataerkilliğin doğuşunu ifade eden şaman-şef-bilge

ittifakıyla aşılır. Sümer mitolojisindeki ***İnanna-Enki***, ***Marduk-Tiamat*** ikilemi bu tarih öncesi çağı simgelemektedir. Sıradan bir mitolojik yorumlama bu gerçeği aydınlatmaktadır. İnanna, tarih öncesinin güçlü ana simgesidir; ısrarla 104 uygarlık aracı, kavramı ve yasası anlamındaki 'me'lerinden bahsediyorr. Tanrı Enki'nin (ilk ataerkil soyutlama) kendi öz yaratım değerlerini çaldığını belirtiyor. Destanın en heyecanlı bölümü olarak Uruk'tan Eridu'ya, kendi kentinden Enki'nin kentine gidişi, bin bir çabayla 'me'leri ele geçirip kaçırışı, bu büyük mücadelenin yansımasıdır. Babil destanındaki ***Marduk-Tiamat*** çekişmesi daha çok otorite üzerindeki mücadeleyi yansıtır. Anaerkillikten ataerkilliğe geçişin acımasızlığını mitolojik dille yansıtmaktadır. Bu destanların ikinci, üçüncü versiyonlarını Mısır uygarlığında ***İsis-Osiris***, Greklerde ***Zeus-Hera***, Hitit ve Urartu uygarlıklarında yine benzer ikilemlerde görebiliriz.

Mitolojiden öğrendiklerimizi dinlerden, özellikle tek tanrılı olanlarından da çıkarabiliriz. Musa'nın Hz. İbrahim geleneğindeki katkısı, kadını kesinlikle zapturapt altına almasıdır. Hz. İbrahim'de kadın henüz tam alçaltılmamıştır. ***Hz. İbrahim-Sara*** ikilemi eşit güce yakındır. ***Hz. Musa-Mariam*** ikileminde ise, bacısı rolündeki Mariam acılı bir yenilgiye mahkum edilmiştir. Gücünün son kalıntılarını da kaybetmektedir. ***Hz. Davut*** ve ***Süleyman****'da* ise, kadın tek taraflı bir arzu nesnesidir. Herhangi bir otoritesi gözükmemektedir. Kadın yükselen krallıkların keyif zevk nesnesidir; soy sürdürme aracıdır. Ara sıra ***Ester***, ***Dalila*** gibi şahsiyetler çıksa da, bunlar istismar aracı olmaktan öteye rol oynamazlar. ***Hz. İsa-Meryem*** ikileminde Meryem'in ağzından tek bir kelime duymuyoruz. Adeta dili kesilmiştir. Günümüz kadınına gelişte dev bir adımdır hıristiyanlık. ***Hz. Muhammed-Ayşe****'de* ise bir trajedi vardır. Çocuk Ayşe yükselen feodal islam otoritesi karşısında büyük bir şikayetçidir. Tarihçiler, *"yarabbi, beni kadın olarak doğuracağına taş parçası yapsaydın daha iyi olurdu"* diye yakındığını naklederler. İktidar oyununda peygamberin en sevgili eşi de olsa, hiçbir sonuç alamayacağının öfkesiyle söylenmiş bir bedduadır bu söz.

Hiyerarşinin ataerkil toplumun esasta anaerkil güçle çatışmasından güç aldığı halen yaşanan etnisite toplumlarında da bolca gözlenmektedir. Kadının bu yenilgisi üzerine toplumsal formunda büyük kırılmalar görülmektedir. Eskiden kendisi seçici iken, artık mal gibi alınmaktadır. Erkeği etrafında örgütleyen, fakat otoritesini kaptırmamak için uzun süre direnen kadından, geriye iradesini yitirmiş, erkek tercihine razı edilmiş bir kadın figürü, kimliği kalmıştır. Bu sürecin kolay geçmediğine ilişkin diğer bir örneği, ana tanrıçayla evlenen kral adayı erkeklerin, kutsal evliliklerin her

yıldönümünde kutsal bir törenle kurban edilmesinde görmekteyiz. Birçok toplumda anısına rastladığımız bu törenler, kadının otoritesini kaybetmemek için uzun süre direndiğini simgelemektedir. Kurban törenleri simgesel olarak erkeğin otorite kazanıp kadına hükmetmesini engellemeyi düzenlemektedir. Marduk-Tiamat çatışması MÖ 2.000'lerde Sümer toplumunda, bu sürecin kadın aleyhine sonuçlandığını yansıtmaktadır. Uygarlık sürecinde MÖ 2.000'ler sonrası Ortadoğu kökenli tüm toplumlarında buna benzer örneklere rastlamaktayız.

Hiyerarşik toplum başlangıçta gelişmede olumlu rol oynasa da, giderek ya dağılma ya da devletleşmeyle sonuçlanmak durumundadır. Devletle ilkel komünal toplum arasındaki geçiş aşamasıdır. Fakat gücünü toplumsallaşmasından almaktadır. Uzun süre derinliğine ve yüz yüze yaşanması, bu otorite biçimini özellikle etnik gruplarda zirveye vardırmıştır. Kadınların, gençlerin, etnisitenin diğer üyelerinin boyun eğdirilmesini esas sağlayan hiyerarşik ataerkil toplumdur. En önemlisi, bu otoritenin sağlanma tarzıdır. Otorite yasayla değil ahlakla yürütülmektedir. Ahlak anlam olarak toplumun uyulması gereken kural gücüdür. Bu güç zorla değil, toplumsal varlığın sürdürülmesinde hayati rolünden ötürü gönüllüce yürütülmektedir. Dinden farkı, kutsallık yerine dünyevi ihtiyaçtan kaynaklanmasıdır. Din de şüphesiz dünyevidir. Ama kavramların sihirli yanı ve en eski oluşumu onu kutsallığa daha fazla büründürmektedir. Daha soyut ve törenseldir. Ahlak ise daha günlük, dünyevi ve gerekli pratik kurallardır. İç içe olmakla birlikte, ahlak sürekli dünya işlerinin yönetimini düzenlerken, din inanç ve öte dünyalar kavrayışına yanıt getirmeye çabalamaktadır. Din ilkel toplumun teorisiyken, ahlak pratiği oluyor.

Toplumun yönetilmesinde bu iki kurum devletleşme aşamasına kadar yeterli olmaktadır. Toplumun töre, gelenek ve inançla yürütülmesi dönemi de denilebilir. Hala güçlü olan, toplumda şahsilik değil, komünlük özelliğidir. Komüniteye bağlılık, en çok onun dini ve ahlaki yapısına uyumla sağlanmaktadır. Uymama toplumda kargaşa ve kriz demektir. Bu da dağılma ve imhadır. Dolayısıyla din ve ahlak bu dönemde çok güçlü inanç ve uygulamalardır. Herhangi bir kişi din ve ahlaka uymadı mı, mevcut topluma en büyük kötülüğü yapıyor demektir. Toplumun buna tahammülü zordur; en ağır bir cezayla karşılık vermek durumundadır. Ya toplumun dışına atar, ya da katı bir eğitime alır. Önemli olan komünal özelliğin bozulmamasıdır. Halen dinlerde gözlemlenen bazı kurallar ve ibadetlerin yerine getirilmemesinin en büyük günah kesilmesi komünitenin gücünü yansıtmaktadır. Komünal ilişki özelliğinin tanrısallığını vurgulamaktadır.

Günümüzde dine ilişkin bir değerlendirme yanlış olduğu halde yoğunca işlenmektedir. O da dinin kişisel bir mesele olduğudur. Din kişisel değil, toplumsal olgunun ilk kavramsal, ahlaksal ve yönetim biçimidir. Hiyerarşizm, kutsalın yönetimi anlamında bu gerçeği ifade etmektedir.

Komünal toplumun hiyerarşiyle çatışması süreklidir. Biriken maddi ve manevi değerlerin topluma yeniden dönmesiyle daha da tekelleşmesi için dini ve ahlaki kurallarda çatallanma boy vermektedir. Ataerkil toplumun değerlerini yansıtan dinsel olguda soyut ve tek tanrı kavramına doğru bir gelişme yaşanırken, doğal toplumun anaerkil otoritesi çok tanrıçalı anlayışla direnmektedir. Evcil ana düzeninde emek, üretim ve herkesi yaşatmak için gerekeni verme kuralı esastır. Ataerkil ahlak birikimi meşrulaştırıp mülkiyetin yolunu açarken, komünal toplum ahlakı birikimi ayıplamakta, buna kötülüğün kaynağı gözüyle bakmakta ve dağıtılmasını teşvik etmektedir. ***'Cömertlik'*** kavramının kökeni bu olguda yatmaktadır. Özel mülkiyete karşı kolektif mülkiyeti korumaya çalışmaktadır. Toplumdaki uyum giderek bozulmakta, gerginlik artmaktadır. Bu çelişkinin çözümünü ya eski değerlere geri dönmekte ya da içte ve dışta gücünü tırmandırmakta görmektedir. Baskı ve sömürüye dayalı şiddet ve savaşın toplumsal temeli böyle oluşmaktadır.

Maddi ve manevi değerlerin etrafında büyüyen hiyerarşi grupları, dağılmamak için sürekli ve kıskançlıkla otoritenin kutsanması, mülkiyetin haklılığı üzerine sistematik çabaya girerler. Daha dağınık ve küçük toplulukların bu güce dayanması zordur. Ancak ezilen klan ve kabilelerin, sürekli göçleriyle özgürce varlıkları korunabilecektir. Göçebeler yalnız avcılık ve toplayıcılık için değil, daha çok komünal değerlerinin yıkılmaması için çöllerin, orman ve dağların derinliklerine doğru büyük tarihsel bir yürüyüşe geçerler. Sürekli ve özgürlük sevdasını bağrında taşıyan bu yürüyüş, tarihin en önemli devinim güçlerinden biridir. Kendilerini koruma gereği, klan ve kabileyi aşiret olmaya doğru zorlar. Aşiret sadece biyolojik bir büyüme değildir. Hiyerarşiye karşı bir nevi direnme formasyonudur. İlk aşamada aşiret bünyesindeki otorite olumlu nitelikte olup, ahlaken de destanlarla, müzikle sürekli övülür. Aşiretin başı, aşiret varlığının ve özgürlüğünün simgesi konumundadır. Onun şahsında aşiretin zihniyeti, onuru, güvenliği temsil edilmektedir.

Bu çelişkili sürecin varacağı aşama, kalıcı zora dayalı kurumsal otorite olarak devlettir. Devletin doğuşu, toplumların tarihinde ikinci büyük aşamadır. Tüm üretim, sosyal yaşam, iktidar ve zihniyet yapısına köklü değişimler getirir. Düzensiz kabile ve aşiret çatışmaları, birikim ve mülkiyeti

sürekli çiğneyip aşındırdığı için, bulunan karşı çare otoritenin güce dayalı kurumlaşmasıdır. Şamandan rahip, bilgeden kral, şeften komutan doğmuştur. Üç olguda da kişi geçici, kurum süreklidir. Yerleşiklik süreci köyü aşıp kent aşamasına varmıştır. Köy toplumunda başlangıçta komünal düzen egemendir. Köy neolitik toplumun temel yaşam yeridir. MÖ. 11.000-3.000'lere kadar süren tarımsal devrimin kutsal mekanıdır. Komünal toplumla hiyerarşik toplumun uzun süre beraberliğini de temsil eder. Ağalık, beylik henüz yoktur. Evcil-ananın görkemli onur abidesidir. Çünkü eve ilişkin tüm değerler onun zihninden doğmaktadır. Etrafta evcilleştirdiği hayvanlarıyla kültürleştirdiği bitkiler, eşine rastlanmadık mucizevi bir yaşam sunmaktadır. Bu dönemdeki binlerce buluş, ana kadının eseridir. Dönem mucidi belli olmayan *'kadın icatları dönemi'*dir. Kurnaz ve güçlenen hiyerarşik gruplar bu icatlar ve ürün zenginliği üzerine göz dikecekler, gasp edecekler, konumlarını kalıcılaştırmak için devleti doğuracaklardır. Zagros-Toros eteklerinde halen binlerce tümseklerde yaşanan bu dönem köylülüğünden kalkılarak Dicle, Fırat, Nil ve Pencap ırmaklarının suladığı ovalarda bir yandan şehirler kurulurken, beraberinde devlet (polis) düzenine de yol açacaklardır.

Köy ve şehir kuruluşlarında toplumdaki bölünmeye ikinci önemli unsur olarak göçebelik yerleşiklik eklenir. Hiyerarşik bölünme dikey iken, yerleşik göçebelik yataydır. Tarihsel toplum sistemleri artık bu bölünmelerin yol açtığı çelişkilerle biçimlenirler.

Köyle başlayan ve şehirle derinleşen zihniyet devrimi, kendini ilkin dinsel inanç kültüründe yansıtır. Tanrılar düzeni kendini doğa ve insan düzeninden tamamen ve ısrarla ayırmaya çalışır. Tanrıların uzun ömürlülüğü, göklerde yaşadıkları, bazen yeraltına da çekildikleri, insanları aralarına sokmadıkları, canları isterse insanları cezalandırdıkları gibi sıfatlar yüklenirler. Sümer mitolojik tanrılarında bu özellikler giderek daha da çeşitlenir. Şehirleri koruyan tanrılardan, ırmak, ekin, deniz, dağ, gök, yeraltı tanrılarına kadar zengin bir panteon –tanrılar kadrosu– oluşur. Bu kavramlaştırma düzeni doğal güçlerle iç içe toplumda yükselen sınıfsal gücü temsil etmektedir. Yeryüzünü aralarında paylaşan hakim sınıfların varlığını kutsallaştırıp kalıcılaştırmayı esas alan bu yarı mitolojik ve dini zihniyet formu, kurulan yeni düzende meşruiyet için yaşamsaldır. Komünal toplumun temel inanç ve ahlak formları yıkılırken, yenileri daha güçlü ve kalıcı bir zihniyeti sağlayabilmektedir. Bu ayrım kendini en çok tanrıça ağırlıklı dini düzenden tanrı ağırlıklı dini düzene geçişte gösterir. İnanna-Enki, Marduk-Tiamat ayrımının önemi burada yatar.

Hiçbir mitoloji Sümer mitolojisi kadar oluşan sınıf ayrımını ve devlet oluşumunu saf, orijinal ve şiirsel anlattığı kadar anlatım gücüne erişemez. Harika bir söylemle karşı karşıyayız. Bütün dinsel, edebi, siyasi, ekonomik, sosyal kavramların ve kurumların 'ilk'lerini Sümer toplumunda gözlemek mümkündür. Denilebilir ki, bu orijinallik toplumun temel kavramlar ve kurumlar yapısını en çok biçimlendiren tarihsel gelişmelerin başında gelmektedir. Dolayısıyla Sümer toplum çözümleri evrensel karakter taşır.

Şehrin ve devletin oluşumu tahmini olarak Zagros-Toros eteklerindeki tarımsal köy devriminin bir devamı olarak gelişmektedir. İnsanlık, tarihin en kapsamlı ve uzun süreli bu devriminin teorik ve pratikli kavram ve araçları rahip ağırlıklı hiyerarşik kesim tarafından Aşağı Mezopotamya'ya taşınmaktadır. Yanlarına gerekli olan bütün hayvan, tohum ve meyve ağaçlarından örnekler başta olmak üzere, toprak ekip biçme, ev kurma, dokuma, ulaşım vb tekniklerini hazır götürmeleri güçlü olasılıktır. Bunları sulanmazsa çöl gibi olan bir alandan sağlamalarının koşulları yoktur. Eldeki kanıtlar gelen topluluklarla birlikte taşınan kültürün yol haritasını açıkça göstermektedir. MÖ 6.000-5.000 dolaylarında gerçekleşen bu göçler MÖ 4.000'lerden itibaren beş bin kişiyi barındıran köy birimlerini oluşturabilmektedir. Tarihin ünlü sitesi tanrıça İnanna'nın koruyucusu olduğu Uruk, MÖ. 3200'lerde bir devlet olarak insanlığa müşerref olmaktadır. Bir anatanrıça armağanı olarak şehir devrimlerinin ilk yazılı örneği olarak Uruk Gılgameş Destanı'yla haklı olarak ölümsüzleşmiştir. Gılgameş kelimesi etimolojik olarak birçok Sümerce kelimede olduğu gibi Aryen kökenlidir. Bugünkü Kürtçe'de bile 'Gıl-gır: büyük' anlamındadır. 'Gamej' öküzün büyüğü olan camus anlamındadır. Halen yerel kültürde öküz gibi, camus gibi deyimi güçlü kuvvetli erkekler için söylenmektedir. Gılgameş bu durumda Büyük Camus olarak en güçlü, kuvvetli erkeği ifade etmektedir. Gılgameş'in destandaki tanımı da bu yaklaşımı doğrular niteliktedir. Kültürlerin yol haritalarında tarihi değerleri izlemek hayli öğreticidir.

Gılgameş Destanı'nda yansıtılan öykü krallığın, dolayısıyla devletin doğuş öyküsüdür. İlk destan olması itibariyle örnek alınan temel kaynaktır. Denilebilir ki, ***Homeros'un İlyada****'sından* ***Vergilius'un Aineisa****'ına*, ***Kral Arthur Destanı****'ndan* ***Dante'nin İlahi Komedyası****'na* kadar büyük tarihsel yapıtlar bu izi sürdürmüşlerdir. İlk büyük tarımsal devrimin de kim bilir yazıya geçememiş ne kadar ünlü destanları vardır. İz halinde bunlara Sümer, Hitit, İyon yazılı anlatımlarında rastlanmaktadır. Yine günümüze kadar müzik kalıpları ve araçlarında hissedebilmekteyiz. Bunların

büyük kısmı aşiret kültürünü yansıtmaktadır. Halen yaşayan aşiret değerleriyle Sümerlerdeki izleri arasındaki benzerlik çarpıcıdır.

Bu kısa tarihsel geziyi yeni toplumsal sistemimizi yakından tanımak için verdik. Devletli toplumu tarihen de izlemekteyiz. Büyük tapınak kültünün etrafında hem şehir hem devlet kurumunun iç içe doğuşunu görmekteyiz. Marksizmde dinin üstyapı kurumu olduğu, sonradan altyapı olarak ekonomik düzeni yansıttığı biçimindeki tanımın daha doğrusunu Sümer örneğinde vermek mümkündür. Tapınağın kendisi hem tanrı kavramlarının üretim alanı (zigguratın üst katı tanrısal, alt katı insansal ve üretimseldir), hem de ekonomik üretim merkezidir. Üst kat panteondur. Alt kat üretim araç ve stoklarıyla doludur. Ara katlar çalışanlarla dolup taşmaktadır. Tapınağı günümüz camileri ve kiliseleri gibi göremeyiz. Doğuş çağlarında esas olarak yeni zihniyet ve maddi üretim merkezleri olarak rol oynamaktadır. Bu yaklaşımın doğruluğunu eldeki veriler açıkça göstermektedir. Unutmayalım ki, tapınağın kurucusu rahip kişidir. Bu olgu bile şehir ve devlet kadar üretim altyapısal devriminde de zihniyetin öncelik taşıdığını göstermektedir. Tapınak, zihniyeti esas alan bir kurumdur. Tapınak zihniyetine de Helen dilinde teori denilmektedir. Teori Helence'de *'tanrısal bakış'* –temel paradigma– anlamındadır. Çarpıcı olarak Sümer tapınağı zigguratlar hem teorik siyasi hem de teknik ekonomik merkezler olarak, daha sonra gelişecek olan şehrin prototipini de bağrında taşımaktadır.

Zigguratlar şehrin ve devletin tohumudur. Orada rahibin kafasında hiyerarşik toplumun çıkarları sentezlenip daha kapsamlı gelişmeleri için teorik model oluşturularak hazır pratik araçlarla hayata geçirilmektedir. Bir tapınaktan bir şehir, bir şehirden bir uygarlık, bir uygarlıktan bir devlet, bir devletten bir imparatorluk, bir imparatorluktan bir dünya doğmaktadır. Bundan daha büyük mucize olur mu? Boşuna bu topraklara mucizeler diyarı denilmemiştir. Sümer toplumunun ilk krallarının rahip kökenli olduğunu tarih de yazmaktadır. Kurgusal sistemimizde başka tür olması beklenemez. Rahip kralın potansiyeli, devlet kurumlaşıp bürokrasisini geliştirdikçe sınırlanmak durumundadır. Politika, yani büyüyen şehrin yönetim sorunları öne çıkmaktadır. Devletin kutsal niteliğinden seküler dünyevi niteliğine doğru bir gelişme yaşanır. Rahip daha çok teorik işlerle uğraşırken, politik unsur pratikle uğraşmaktadır. Sıkı bir iç içelik taşıyan bu durum giderek politikacıyı öne çıkaracaktır. Büyüyen şehir büyüyen politikacıdır. Onun bir adım sonrasında şehrin özellikle dış güvenliği önem kazandıysa komutanın rolü ön plana çıkar. Krallık böylece üç kaynaktan da beslenmiş olur. Üçü de tanrısallığı esas alırlar.

O günden beri gelişen sadece bu modelin çoğalması ve biraz çeşitlenmesidir. Devletin kök hücresi tapınaktır. Sonrası yeni hücreler, dokular, organlar ve sistemlerdir. Tıpkı insan gibi.

Toparlarsak, bütün bu oluşum üstyapı olarak devleti ifade eder. Mitolojide devlet kurumsal olarak bir altın tahta benzetilir. Üzerinde de ölümsüz tanrılar misali krallar bağdaş kurar, bir daha bu yaşamdan ayrılmamacasına soylarını –sınıflarını– insanlardan ayırırlar. Yönetimi bir hanedanlık olarak sürdürdükleri için kendi soylarını ölümsüz olarak ilan ederler. Böylece ölümsüz tanrılar olarak krallar tarihteki baş köşelere oturmuş oluyorlar. Daha çarpıcı olanı, bu sosyal bölünmeden daha sonraki dönemlerin tüm ipuçlarını bulmamızdır. Tek tanrılı dinler, edebiyat başta olmak üzere sanatlar, politika, orijinal çıkışın yol durakları olarak tarih sahnesine çıkarlar. Devlet iktidarının kaynağını iyi incelediğimizde, neden kesintisiz, yoğun ve aman tanımaz biçimde yaşanmak zorunda olunduğunu da daha iyi anlamış oluruz.

Yeni tarihsel toplum sisteminde komünal toplumla olan zıtlık, üst toplum olarak kendini biçimlendirmiştir. Derinliği ve farkı büyütmüştür. Konumuz açısından can alıcı soru, bu biçimlenmenin zorunluluk arz edip etmediğine ilişkindir. Birçok toplumsal teori sınıflı toplumun doğuşunu ilerlemenin şartı sayar. Daha yakın cevaplar gelişmenin dinamiklerine bakılarak çözümlenebilir. Tapınak etrafında geliştirilen sulamayla artık ürün daha çok insanı üretime bağlayabilmektedir. Binlerce kişinin daha verimli çalışabileceği koşullar mevcuttur. Sulama kanallarının büyüklüğü, arazisinin genişliği, tunçtan demir araçlar, kanal ve ırmak gemileri büyük çaplı üretimi ve ticareti mümkün kılmaktadır. Tüm bu faktörlerin birleşimi şehir yerleşmesi anlamına gelir. Rahiplerin yönetimi, başlarda ilkel komünizme çok yakındır. Buradan şehrin devleti zorunlu kılmadığı sonucu çıkar. Devlet esas olarak politik ve askeri tipin baskın çıkmasıyla oluşacaktır. Bunun da nedeni, büyüyen şehrin yönetim zorluklarıyla hem çöl, hem dağ kabile topluluklarının şehrin savunmasını önemli bir sorun haline getirmesidir. Bir toplum için güvenlik ve idare devlet biçimi olmadan sağlanamaz mı? Birçok şehrin öz savunma biçiminde –özellikle Atina örneği– devlet değil, demokratik yönetimin başarılı uygulama gücü sağlayabildiği görülmektedir. Sümer toplumunda bu modele başlangıç aşamasında rastlanmaktadır. Önde gelen kabile sorumlularından oluşan bir meclis idareyi oluştururken, şehrin gençlerinden gerekli oldukça savunma grupları oluşturulmaktadır. Görevlerin gereklerine göre bir komutan seçilmektedir. Atina toplumunda bu gelişmeyi daha somut ve sistematik olarak görmekteyiz.

O halde devletin doğuşunu bir zorunluluk olarak tarihin temeline yerleştirmek olgularla bağdaşmamaktadır. Devleti bir yönetim ve baskı aracı olarak kullanmak, daha çok artan ürün imkanına el koymak olarak değerlendirmek daha doğru bir tanımlama olmaktadır. Bunu yaparken, kamusal idare ve genel güvenliği bir kamuflaj, bir promosyon aracı olarak kullanmaktadır. Kamusal idare –toplumun ortak yararı– ve genel güvenlik rahatlıkla şehrin demokratik meclisiyle sağlanabileceğine göre, bu imkanı istismar etmek, zorunluluk olmaktan öteye bir el koyma, bir karşıdevrim olarak değerlendirmek önemli bir saptama olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasiyle karşılanabilecek şehrin ortak yarar ve güvenlik işleri bahane edilerek kendini dayatan gücü, tarihin başlangıcından itibaren tutucu, zorba güç olarak tanımlamak gerçekçidir. Günümüzde bile ihtiyaçtan fazla politikacı ve güvenlik gücü, atıl özelliğinden dolayı despotik özellikler kazanmaktan öteye gitmemektedir. Bu güç artık değer üzerinde fazladan bir yük olarak değerlendirilmek durumundadır. Oyunun başlangıcında da olup biten özünde pek farklı değildir.

Fakat tarih boyunca büyüyen demokratik yönetim gücü değil, despotik güç yönetimi olmuştur. Devleti despotik güç birikimi olarak geliştiren her adım, bir gelişme zorunluluğu olması şurada kalsın, tarihin en gerici, tutucu, çarpıtan gelişmelerinin özü olmaktadır. Dar anlamda iktidar ve savaşı devlet içinde kendini iyi kamufle etmiş bu geleneğin temel tutkusu, akıl ve iradesi olarak görmek son derece önemli ve gerçekçi bir yaklaşımdır. Yine bu anlamda politika ve askerlik sanatını genel idare ve güvenlik olgusundan ayırmak gerekir. Bilimsel ve pratiksel sezgisi olan kimse bu ayrımı görmeden edemez. Devlet çözümlemesinde bu ayrımın yapılmamasının sonuçları son derece olumsuzdur. Demokratik yönetimle despotik –keyfi bireysel çıkar– yönetimi hem teorik hem pratik boyutlarıyla ayrıştırmak tarihsel yaklaşımımızın temeli olmak durumundadır.

Hiyerarşik ve devletli toplum sistemlerinde demokratik öğeyle savaş-iktidar kliği arasındaki çekişme temel politik olgudur. Toplumun varoluş tarzına –komünalite– dayanan demokratik unsurlarla hiyerarşi ve devlet kılıfına bürünen savaş iktidar grubu arasında daimi bir mücadele vardır. Tarihin motoru bu anlamda dar sınıf mücadelesi olmayıp, sınıf mücadelesini de kapsayan demosun (halk) varolma tarzıyla, onun bu tarzına yönelerek kendini beslemeye çalışan savaşçı iktidar kliği arasındaki mücadeledir. Toplumlar esas olarak bu iki kuvvete dayanarak yaşamsallaşırlar. Zihniyet kazanma, otorite yaratma, sosyal düzen, ekonomik araçlar bu iki güç arasındaki savaşım düzeyiyle belirlenir. Savaşım düzeyiyle bağlantılı, ço-

ğunlukla iç içe üç düzlem tarih boyunca karşımıza çıkar. Birinci düzlem, savaşçı iktidar kliğinin ***tam yengisi*** durumudur. Görkemli askeri zaferlerini en büyük tarihsel olaylar olarak sunan fatihlerin dayattıkları tam köleleştirme düzenidir. Savaşçı iktidar grubu dışındaki herkes ve her şey bir kanun gücünde emirlerinde olmalıdır. İtiraza, muhalefete yer yoktur. Zihnen bile egemen tasarım biçimine ters düşülemez. Dayatıldığı gibi düşüneceksin, çalışacaksın ve öleceksin! Alternatifsiz hakim düzenin zirvesi esas alınmaktadır. Özellikle imparatorluk, faşizm ve her tür totalitarizm uygulamaları bu örneğe girer. Krallık monarşizmi de bu sistemi hedefler. Bu tarihte en yaygın sistemlerden biridir.

İkincisi, bunun tam karşıtı olan halk –klan, kabile ve aşiretlerden oluşan dil, kültür benzerliği olan gruplar– toplumunun, hiyerarşik ve devlet örtüsündeki savaşçı iktidar oligarşisine karşı ***özgür yaşam*** düzenidir. Yenilmemiş, direnişçi halk tarzını ifade etmektedir. Çöl, dağ ve ormanlarda saldırılara karşı direniş halindeki her tür etnisite, oligarşiye dayanmayan dinsel, felsefi gruplar, esas olarak bu toplumsal yaşam tarzını temsil ederler. Etnisitenin fiziki yanı ağır basan duygusal zekalı direnişçi yaşamıyla dinsel ve felsefi grupların analitik zeka ağırlıklı direnişçi yaşamları, toplumsal özgürlük ve eşitlik mücadelesinin esas gücüdür. Tarihin özgürlüksel akışı, bu direnişçi yaşam tarzının sonucudur. Toplumda yaratıcı düşünce, onur, adalet, hümanizm, ahlakilik, güzellik, sevgi gibi önemli kavram ve olgular daha çok bu yaşam tarzıyla bağlantılıdır.

Toplum sistemindeki üçüncü düzlem, ***'barış ve istikrar'*** durumu olarak adlandırılan düzen tarzıdır. Bu düzlemde her iki gücün çeşitli düzeylerde aralarında kurdukları bir denge durumu mevcuttur. Sürekli savaş, çatışma ve gerginlik durumu, toplumun sürdürülebilirliğini tehlikeye atar. Taraflar sürekli tehlike, savaş hali durumunu karşılıklı olarak çıkarlarına uygun bulmayabilirler. Aralarında çeşitli konsensüslerle –uzlaşmalar– bir 'barış ve istikrar' paktında uzlaşmaya giderler. Her iki tarafın da tam istediği düzlem olmasa da, koşullar gereği uzlaşma, ittifak kaçınılmaz olur. Yeni bir savaşa kadar durum böylece yönetilir. Barış ve istikrar denen düzen, aslında özünde savaşçı iktidar gücüyle halkın tam yenilmemiş gücü, direnişi yatan yarı savaş halini ifade eder.

Savaş barış ikileminin denge durumuna yarı savaş demek daha doğrudur. Savaş ve barış sorununun olmadığı dördüncü bir düzlem, ancak iki tarafı ortaya çıkaran koşulların ortadan kalkmasıyla oluşur. Ya hiç bu koşulları yaşamamış ya da ilkel komünal doğal toplum düzeniyle savaş barış düzenini aşmış olgun komünal toplumda kalıcı barış söz konusu olabilir.

Aslında bu tür toplumda barış ve savaş kavramlarına da yer yoktur. Barış ve savaş olgularının olmadığı düzende, kavram ve düşüncelerine de yer yoktur. Tarih, hiyerarşik ve devletli toplum sistemleri geçerli olduğu zaman, aralarında üç düzlemi de dengesiz olarak yaşar. Hiçbir düzlem yalnız başına, tarihsel bir sistem olarak tek başına işlevsel olamaz. Zaten o zaman tarih olmaz. ***'Mutlak egemenlik'*** düzlemiyle ***'mutlak özgürlük ve eşitlik'*** düzlemi iki uç olarak düşünülmeli; daha çok idealistik, kavramsal düzey olarak anlaşılmalıdır. Doğal dengede olduğu gibi, toplumsal denge durumunda da iki uç hiçbir zaman tam geçerli olamazlar. Mutlaklık, doğanın özünde sadece kavramsal ve çok kısa bir zaman ve mekan için söz konusu olabilir. Aksi halde evrensel düzen yaşayamaz. Denge ve simetri kavramlarının olmadığını düşündüğümüzde, tek taraflı akışla aslında evrenin sonunun gelmesi gerekirdi. Böyle bir sonluluk gerçekleşmediğine göre, demek ki mutlaklık sadece düşünce tarzında varolup, olgular aleminde geçerli değildir. Denge haline yakın diyalektik ikilemlerin sürekli zenginleşerek veya yoksunlaşarak akışması, toplum da dahil evrensel sistemin dili, mantığı olmaktadır.

Toplumsal sistemin geçerliliği ve karmaşıklığı çok çeşitli topluluklarda geçerli olan düzlemi, yarı savaş barış hali olarak 'barış ve istikrar' durumudur. Tüm halk ve savaşçı iktidar güçleri bu durumu daha çok lehlerine çevirmek, kendi siyasi, sosyal, ekonomik, hukuk, sanat ve zihniyet konumlarını geliştirmek için sürekli ideolojik pratik mücadele içinde olurlar. Savaş bu sürecin en kritik ve şiddetli halidir. Savaşı esas olarak savaşçı iktidar gücü dayatır. Çünkü varlık nedeni halkın elindeki birikimlere bu yolla en kestirmeden el koymaktır. Halklar, sınıflar ise, yaşamak için zorunlu olarak direniş savaşıyla bu talancı dayatmaya karşı az çok varlığını korumak için cevap verir. Savaşlar halkların seçeneği değil, varlıklarını koruma, onurları ve özgür yaşam düzeyleri için gerekli olan mecburiyetlerdir.

Tarihsel sistemlerde demokrasinin durumunu gözlerken bu çerçeveden bakmak hayli öğreticidir. Günümüze kadar hakim tarih anlayışları esas olarak savaşçı iktidar grubunun paradigmasıyla düzenlenmiştir. Talan ve ganimet için katliam seferlerine kutsal savaş kulpu rahatlıkla takılabilmiştir. Savaşı emreden tanrı anlayışları geliştirilmiştir. Savaşlar en görkemli olgular olarak anlatım bulmuştur. Savaşlarla her şey hak edilirmiş gibi bir tutum günümüze kadar gelmiştir. Özcesi savaşla elde edilen hak edilendir. Hak, hukuk anlayışının temeline savaşın yerleştirilmesi devletlerin hakim varoluş tarzlarıdır. *"Hakkın savaştığın kadardır"* mantığı genel bir yöntem haline gelmiştir. Hak arayan savaşmasını bilmeli-

dir biçimindeki bu zihniyet, ***'savaş felsefesi'****nin* özüdür. Bu zihniyetin tüm din, felsefe ve sanat ekollerinde yüceltilmesi, bir avuç gaspçının eylemine *'en kutsal eylem'* sıfatının takılmasına kadar ilerletilmiştir. Kahramanlık, kutsallık bu gasp eyleminin unvanı haline getirilmiştir. Böylesine yüceltilerek hakim anlayış haline getirilen savaşlar, tüm toplumsal sorunların çözüm aracı olarak düşünülmüştür. Sanki savaş dışı çözüm yolları mümkün değilmiş, olsa bile pek makbul sayılmazmış gibi bir ahlak anlayışı toplumu bağlamıştır. Sonuç, en kutsal çözüm aracı şiddettir. Bu tarih anlayışı yıkılmadıkça, toplumsal olgunun gerçekçi değerlendirilmesi ve sorunlarına savaşsız çözüm aranması zordur. En barışçıl ideolojilerin bile kendilerini savaştan alıkoymamaları bu zihniyetin gücünü gösterir. Sürekli barış isteyen büyük dinlerle, çağdaş sınıf ve ulus hareketlerinin bile savaşçı iktidar kliğinin tarzıyla savaşmaktan kendilerini alıkoyamamaları bu gerçeğin diğer bir kanıtıdır.

Savaşçı iktidar zihniyetiyle baş etmenin en etkili yolu halkların demokratik duruş tarzına erişmesidir. Bu kavramla dişe diş, anladıkları dilden cevap verme anlayışından bahsetmiyoruz. Demokratik pozisyon, içinde şiddeti de barındıran bir savunma sistemine sahip olsa da, esas olarak hakim zihniyetle savaşarak kendini bizzat özgürce oluşturma kültürünü kazanmasıdır. Direnme ve savunma savaşlarını çok aşan bir yaklaşımdan bahsediyoruz. Bu, temelinde devlet odaklı olmayan bir yaşam anlayışında yoğunlaşma ve pratikleşmedir. Her şeyi devletten beklemek, savaşçı iktidar kliğinin oltasına takılmak gibidir. Belki bir yem sunulur, ama bu sadece avlamak içindir. Devlet konusunda halkları aydınlatmak demokrasinin ilk adımıdır. Daha sonraki adımlar kapsamlı demokratik örgütlenme ve sivil eylemliliktir. Demokratik savunma savaşları ancak bu bağlamda zorunluluk arz ederse gündemleşir. İlk adımları atmadan savaşmak, tarihte çokça örnekleri görüldüğü gibi gaspçı savaşın aleti olmakla sonuçlanır.

Demokratik varoluşun tarih içindeki gelişim süreci, çözümlememizin temel amaçlarından biridir. Doğru bir demokratikleşme mücadelesi, doğru bir tarih anlayışıyla mümkündür.

Sümer örneğine kadar tanımlamaya çalıştığımız toplumsal varoluşun hiyerarşi, sınıf, şehir ve devlet olgularının iç içeliğiyle çelişkili bir karaktere büründüğünü vurgulamıştık. Bu, ekonomiden zihniyete, örgülerine kadar farklı bir toplumdur. Devlet aletine bürünmüş ve sürekli şiddetle, savaşla düzen geliştiren bir klik ortaya çıkmıştır. Biriken iç ve dış zenginliklere el koymayı temel politik sanat haline getirmiştir. Ayrıca savaşı kutsayan bir zihniyet ve edebiyat yaratımıyla –mitoloji– bunun ezelden ebede

bir tanrılar sistemi olduğuna dair ilgili tüm toplum kesimlerini inandırmayı esas almıştır. MÖ 4.000-2.000'lere kadar saf haliyle yürüyen bu sisteme yönelik itirazlar ve direnmelerin boy verdiğini gözlemlemekteyiz. Başlangıçta kabile ileri gelenlerinden oluşan şehir meclisleri, demokratik duruşta ısrarlı davranmışlardır. Rahip-kral-askeri şef kliğine karşı demokratik tarzdan kolay kolay vazgeçmemişlerdir. Yarı devlet demokrasi karması bir sistemi uzun süre birlikte götürmüşlerdir. Süreç içinde gerek dışarıdan –Gılgameş Destanı'nda en yakın yardımcısı Enkidu, kadın yoluyla kazanılır. Kadının ilk ajanlık örneği– gerek içerden kabilelerden kopan, koparılan çok sayıda insan, daha elverişli zengin şehir yaşamı içinde, yönetim içinde ya memur ya asker ya da çalışan köle olarak istihdam edilir. Bu gelişme kabilelere dayalı devlet demokrasi dengesini şehir meclisi aleyhine bozar. Bu sürecin gelişimiyle birlikte tasfiye olurlar. Bu yönlü bir gelişmeye hemen hemen birçok yeni devlet oluşumlarında rastlanmaktadır.

İçteki mücadele demokrasi güçlerinin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Buna rağmen devlet içinde kabile dengesi hiçbir zaman tamamen tasfiye edilemez; değişik oranlarda varlığını korur. Buna karşın devletli toplum sistemi dışarıdan büyük baskı altına alınır. Yerleşiklere karşı göçebelerin hareketinin devreye girişi söz konusudur. Helen-Roma literatüründe 'barbar'ların hareketi olarak yoğunca işlenen bu hareketlere diyalektik bir bütünlük içinde bakmak büyük önem taşır. Yerleşik toplum olarak şehir içinde köle emeği, dışarıdan ise dengesiz ticaret ve baskıyla zenginliği sürekli artırmaktadır. Çelişkiyi kendisi yaratmaktadır. Tıpkı günümüzün emperyalizm geri bırakılmış ülkeler kategorisi gibi. Barbarca saldıran göçebe değil şehirdir. Ne yazık ki, kavram düzenimizde şehir hakim olduğu için, kendisini *'medeni, uygar,'* dışındakileri ise *'bar bar diye bağıran'* vahşiler olarak sunmayı becerir; meşrutiyetini sağlar. Şehre karşı göçebenin büyük hareketini günümüzün ulusal demokratik hareketlerine benzetmek mümkündür. Göçebe toplumunun formu etnisitenin değişik aşamaları olduğu için, yarattıkları hareketler özünde demokratik direniş, duruş ve varoluş tarzı olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki, kimin kime saldırdığını özenle araştırmak gerekir. Daha güçlü zor ve sömürü araçlarına sahip olan şehir devleti –daha sonra imparatorluk– hep büyümeyi, yayılmayı esas almak durumunda olduğu için objektif olarak saldırgan konumundadır. Etnisitenin konumu ise, tersi olan savunma ve direnmeyle karakterize edilebilir. Diğer bir anlamda ilk köleleştirmeye karşı ilk özgürlük hareketi gibi bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Sümer toplumu belki de kuruluşundan itibaren –zaten kuranlar da aynı

yoldan gelmişlerdi– kuzeyden ve doğudan, dağlardan Aryen kökenli kabilelerle, güney ve batıdan ise çölden Semitik kökenli Amorit –sonra Arap– kabilelerle karşı karşıya kaldı. Şehirlerin etrafında surlar ve kalelerin örülmesi bu dönemde başlar. Hiç dinmeyen bir saldırı karşı saldırı dalgası yüzyıllarca sürdü. Tarihin bu ilk ve en büyük diyalektik ikileminden gelişmiş uygarlıklarla güçlenmiş etnisitenin gücü ortaya çıktı. Halen doğduğu Irak somutunda devam eden bu müthiş ikilemin, Ortadoğu kültüründe yaklaşık MÖ 10.000'lerde gelişim gösteren tarım devrimi ve toplumunda ilk dil ve etnik gruplaşmalarında şekillendiğini gözlemliyoruz. MÖ 4.000'lere doğru etnisitenin iyice kabuk bağladığına, kendini özgün kültüründe, dilinde yansıttığına rastlamaktayız. Etnik hareketin şehir devriminden önce daha elverişli toprak, maden ve taş kaynakları için kavga halinde bulunduğunu tahmin edebiliriz. Zagros-Toros dağ sisteminde öne çıkan 'Aryen' kültür grubu iken, Arabistan'da –o dönem daha elverişli– Semitik kültür grubu öne çıkar. Bu iki kültür grubunun çöl ve dağ sınırındaki teması karma sistemler ortaya çıkarır. ***Sümerler***, ***İbraniler***, ***Hiksoslar*** bu karma kültüre örnek olarak gösterebilir. Araplar ve Kürtler ise Semitik ve Aryen kültürün köklü halk grupları olarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sonradan gelen diğer birçok kültür grubu bu iki ana grup içinde erimek durumunda kalmışlardır. Bugün halen Irak'ta cereyan eden Kürt-Arap ilişki ve çelişkisindeki güçler, belki de Sümerlerin ilk devlet kuruluşunda olduğu gibi bir sistematikle iki kültürlü bir devlet kurmaya çalışmaktadırlar.

Sümerler güney ve batıdan gelen Semitik gruplarla, kuzey ve doğudan gelen Aryenleri çok iyi tanımaktadırlar. Edebiyat ve mitolojilerinde bu iki grubun varlığına yoğunca rastlamaktayız. Dolaylı yoldan kültürlerini tanıma olanağına kavuşuyoruz. Büyük İskender'in, MÖ 330'larda Babil'i işgaline kadar devam eden süreç, esas olarak daha güçlü olan Sümer şehir uygarlığının bu iki kültür grubu içinde yayılmasıyla geçer. Tarih bir anlamda iki kültürel grubun yerleşikleriyle göçebeleri arasındaki diyalektik gelişmeyle şekillenir. Yaratımlar dalga dalga Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanusa, Büyük Sahra Çölü'nden Sibirya eteklerine kadar yayılır. Şehir uygarlığı ne kadar dışarıya doğru ihraç olunursa, dışarıdan göçebe toplum da o denli içeriye doğru ithal olunur. Göçebeliği dışlayan yalnız şehir yerleşiklerine dayalı tarih yaklaşımları bu nedenle önemli eksiklikler taşır. Yerleşik uygarlık sürecinde devlet ne kadar gelişirse, demokratik duruş da buna bağlı olarak gelişir.

İlerideki bölümde daha kapsamlı işleyeceğimiz gibi, demokrasiyle devlet olgusu arasındaki ilişkinin doğru anlaşılması büyük önem taşır. De-

mokrasi devletleşmemiş, devletleşmeye karşı duran halkın kendini yönetim tarzıdır. Devletle ilişkilidir; ama bu ilişkide erimez, kendini inkar edemez. Devletle demokrasinin sınırları en hassas siyasal sorunların başında gelmektedir. Ne devletin demokrasiyi, ne de demokrasinin devleti dışlamadığı ara noktayı tanımlamak 'barış ve istikrar'ın esasıdır. İkisinden birinin diğerini tam inkarı savaş demektir. Dolayısıyla demokrasiyi devletin bir uzantısı, örtüsü gibi gören birçok çağdaş anlayış son derece yanlış bir değerlendirme ve saptırma peşinde oluyorlar.

O halde tarihte demokrasi nerede diye bir soruya verilecek karşılık, öncelikle etnisitenin devlete, uygarlığa karşı kendi komünal özelliklerini korumak ve özgür tutmak için sağladığı duruş ve direniştedir denilebilir. Sosyologların bu gerçeği tespit edemeyişleri, şehir kültürünün içinden binlerce defa pişmişlikleriyle bağlantılıdır. Sanıldığından daha fazla bilimciler burjuvazinin modern rahipleridir. Kutsal Kitaba bağlılık gibi şehir değerlerine bağlıdırlar.

Etnisitenin varoluş tarzını, eğer yenilmemişse, yarı demokrasi olarak da tanımlayabiliriz. Buna bir de 'ilkel' sıfatını eklemek gerekir. Etnisite, ilkel demokrasidir. İçte komünal değerlere bağlılık, dışarıda tahakkümcü devlete direniş halk gruplarını demokratik, özgür ve eşit ilişkiler içinde bulunmaya zorlar. İlişkilerin bu karakteri olmadan direnişin anlamı kalmaz. Ortadoğu'da demokratikleşme tanımlanırken büyük bir yanlışlık yapılmaktadır. Sanki etnisite demokrasiye engelmiş gibi. Batı uygarlığındaki bireye dayalı demokrasi tek başına tanımı belirleyemez. Demokrasiyi yalnız bireye dayandırmak, devlete dayandırmak kadar önemli yanlışlıklar içerir. Toplumda topluluk ve özgür birey çoğulcu demokrasinin gereğidir. Birbirine benzeyen birey ve topluluk anlayışı demokrasiler için ne gerekli ne de güvencedir. Farklılığın korunarak yeni bileşimlere erişilmesi demokrasilerin ayrıcalığıdır, temel özelliğidir.

Etnik toplulukları demokrasinin bir ayrıcalığı olarak değerlendirmek onun gerçek uygulanmasıyla olur. Devlet yönetimi eğer kendi kriterleri temelinde oy avcılığını demokratik yarış olarak bellerse, ortaya çıkacak sistem demagojidir. Etnik zenginliği demokrasinin şansı, olanağı olarak görmek önem taşır. Özgür bireyden daha çok demokrasiye hizmet edebilir.

Binlerce yıllık bir direniş kültürünü içselleştirmiş halk duruşlarını çağdaş demokratik ölçülerle bütünleştirmek günlük demokratik politikacıların işidir. Yanlış olan, Ortadoğu toplumunun demokrasi potansiyelini engel gibi görmektir.

Devlet yapılanması içinde savaşçı iktidar gücünün başat olması kendi-

ni başlangıçta tanrı krallar ve imparatorlar olarak somutlaştırır. Yoğunlaştıkça demos, halk öğesi ağırlığını yitirir. Sümer toplumunda Amorit kökenli Sargon, tarihte ilk imparator olarak geçer. Büyük bir iştahla dağlık alanların içlerine kadar hükmünü icra ettiğini belirtir. Ölüm sessizliğinde bağımlılığın sembolü gibidir. MÖ 1350'lerde başlayan bu süreç tüm imparatorlukların izleyeceği yolu açar. Her yenisi daha öncekinin sınırların genişletir. Eğer Gılgameş krallıkların başlangıç sembolüyse, Sargon da imparatorların babasıdır. O halde komünal düzen aleyhine büyüyen bu sürece karşıt her duruşu demokratik birikim olarak değerlendirmek yerindedir. Etnik grupların tüm zorluklara dayanarak, açlığa, hastalıklara, saldırılara karşı koyarak çöllerin, dağlar ve ormanların derinliklerinde yaşamayı başarmaları bile insanlık adına büyük bir demokratik birikimdir. Bu direnişler olmasaydı, kültür zenginliğini, çoğulculuğunu kimler ayakta tutabilirdi? Binlerce yıllık bu direniş abideleri olmasaydı, halk sanatlarını nasıl yaratabilirdik? Binlerce üretim araçlarını, sosyal kurumları, onuru, özgürlük tutkusunu, insan dayanışmasını nasıl sağlayabilirdik?

Akad hanedanlığından Babil, Asur kökenli hanedanlıklara geçtiğimizde, imparatorluk gücü daha da artar. Her gelen adeta rekor kırmak istercesine boyun eğdirme çıtasını daha da yükseltir. İnsan kellelerinden kale ve surlar yapmayı iftiharla anlatırlar. Halk gruplarının tüm bu sınır tanımaz imha seferlerine karşı dağların, ormanların ve çöllerin derinliklerinde geçirdikleri tüm zamanları demokrasi tarihine yazmayıp da kimin adına yazacağız, ya da hiç bahsetmeyip yok mu sayacağız? Tarih böyle anlam bulabilir mi? Bulsa bile zorbalığın, gaspçılığın anlamlılığından öteye gidebilir mi? Küçük bir aşiret direnişinin bile ne kadar destanlara konu olduğunu anlamaya çalışırsak, göçebelerin, etnisitenin demokratik değerini daha iyi anlamış oluruz. Kapitalizmin içini boşalttığı sözde özgür bireye göre etnisite insanı doğru değerlendirilirse, katbekat daha fazla demokratik gücü teşkil edecektir. Gerçek demokratik potansiyel Doğu toplumlarındadır. Sonuna kadar savaşçı iktidar kültürünü özümsemiş Batı toplumunun demokratik potansiyelinin oldukça sınırlı olduğunu iyi bilmek gerekir. Varolan demokrasi de bin bir kayıtla bağlanmış burjuva sınıf ağırlıklı devlet örtüsü olarak demokrasidir. Kendi toplumlarımızı küçümsemek için uydurulan teori ve yaşam tarzları yüzünden, her halktan insanımızın muazzam demokrasi potansiyelini göremez olduk.

Kendi halkımız olan Aryen kökenli öz halkı ***Hurriler***, bizzat Sümerlerin değerlendirmesiyle ***Kurtiler*** –Kur=dağ, ti bağlama eki– ***'dağ halkı'*** olarak değerlendirilir. Sümer devletinin doğuşundan beri direniş halinde-

dirler. ***Gutiler***, ***Kassitler***, ***Nairiler*** verilen çeşitli adlardır. ***Urartu*** ve ***Medya*** yarı devletleri Asur imparatorlarına karşı tarihin en soylu direnişini verirler. Tarihin en amansız bu imparatorluğunu 300 yıllık direniş savaşlarından sonra yenmek, Asur halkı da dahil, tüm halkların bayramı olarak iz bırakmıştır. Bu direniş demokrasi kültürüne yazılmayacak da nereye yazılacak? ***Atinalı Thesseus*** söylencesinde adı geçen ***Medya*** bu direnişin anısıdır aslında. Tarihte çokça övülen Atina demokrasisi bile talihsiz Medya'dan boşuna bahsetmez. Atinalılar demokrasiyi yaşarken, Medlerle yakınlık içinde olmayı temel güvencesi sayıyorlardı. ***Heredot Tarihi****'nde* en çok işlenen konu Medlerdir.

Şunu açıkça belirtmek gerekir: Medler Ortadoğu halklarının büyük direniş geleneğini Atina'ya taşımakla belki de henüz fark edilemeyen demokrasi tarihinin en önemli katkısını yapmışlardır. Büyük İskender boşuna Medya halklarıyla akrabalık kurmaz. Helen tarihindeki yerini iyi bilmekte ve örnek almaktadır. İskender bir imparatordur. Doğu uygarlığı üzerinden silindir gibi geçmiştir. Ama bu kültürden etkilenerek gururla yaşamayı da bilir. Birleştirdiği Doğu-Batı kültürel sentezi hıristiyanlığa, hıristiyanlık ise Batı uygarlığına en büyük katkıyı yapacaktır. Demek ki imparatorluk kanalları sadece savaşçı iktidar gücüne hizmet etmiyor. Halkların direniş kültürleri de bu kanallardan sızıyor. Halkların demokrasi tarihini yazıyor.

Roma İmparatorluğu savaşçı iktidar kültürünün belki de en güçlü ve güçlendiren temsilcisidir. En azgın imparatorları çıkarmıştır. İnsanlığa karşı öldürmenin en dehşetli biçimlerini –çarmıh, aslanlara parçalatmayı– sistemleştirmiştir. Ama bu güce karşı büyük insanlık, yoksullar hareketini başlatan da Doğu'nun demokratik kültürü değil midir? Hz. İsa'nın kendisi peygamber geleneğinin sıfır miladı halkasının başlatıcısı olmuyor mu? Hz. İsa kültüne dayalı hıristiyanlık hareketi olmasaydı, Batı kültürü, Batı demokrasisi nice olurdu? O halde peygamber geleneğini bir de demokratik açıdan değerlendirmek ihmale gelmez.

Savaşçı iktidar gücüne karşı göçebe toplumu daha çok dışarıdan bir savunma ve saldırı gücü olarak işlev görürken, peygamberlik, rahiplik geleneği diyebileceğimiz güç, içten yoksulların direnme arayışına kanal hizmeti görür. Bu, sınıfsal yanı olan bir harekettir. Ortadoğu kültüründe kaynağını bulan bu geleneğin birçok ilklerde olduğu gibi yine Sümer toplumundan çıktığı varsayılmaktadır. İlk peygamber ***Hz. Adem*** ve çıkarıldığı cennete ilişkin izlere Sümer kültüründe rastlamaktayız. Adem ve karısı ***Havva****'nın* kölelik sistemine tam uyum gösterememesi, cennetten –yani

devlet üst toplumunun yaşam tarzı– kovulma nedeni olarak tahmin edilebilir. Belki de birey özgürlüğüne dayalı yarı mitolojik bir anlatımdır. Sistemle çelişkileri açık olduğuna göre, kovulmakla birlikte adeta bir direniş sülalesi gibi bir gelişmeye de yol açmaktadırlar. Konumları özgür çiftçiler ve zanaat erbabına yakın durmaktadır.

Şehrin köle olmayan orta kesimini bu geleneğin sınıf temeli olarak değerlendirmek açıklayıcı olabilir. İkinci büyük peygamber ***Nuh***, zanaatçılığını kurduğu gemiyle kanıtlamaktadır. Tufanda gemiyi o denli donatacak şekilde inşa etmek, zanaatçılığın gücünü yansıtmaktadır. Tanrı Enki'nin *"tufan geliyor, gemini yeni yaşamı başlatacak şekilde donat"* demesi, bunu diğer tanrılardan gizli yapması, sınıf karakterini daha anlaşılır kılmaktadır. Yönetici kesimle önemli ilişkileri olan farklı kesimin başta gelenlerinin gemi taşımacılığı gibi hayati bir rol oynayan zanaatçılar olmaları doğaldır. Tufan öyküsü, Adem gibi yine yöneticilerin rahatsızlığına karşı muhtemelen isyan benzeri bir hareketten sonra başka diyarlara göçü ifade ediyor. Nuh'un gemisinin ***Cudi dağı****na* indiği söylenir. Cudi kelimesi Kürtçe 'yeri gördü' anlamındadır. Bu da bize aşağı Mezopotamya'dan sıkça gördüğümüz çeşitli nedenlerle kuzeye doğru yerleşmek amacıyla bir göçü düşündürmektedir.

Sümer şehir sistemleri MÖ 2000'lerde Dicle-Fırat'ın yukarı eteklerinde bolca kurulmuşlardır. Çok önemli merkezlerden biri ***Urfa****'dır.* Urfa önemli Sümer şehirleri olarak ***Uruk*** ve ***Ur*** gibi bir adlandırmadır. Tepelik yerleşke anlamına da gelmektedir. Gerek Urfa, gerek yakın çevre yöreleri –Harran gibi– adeta peygamberlik geleneğinin merkezi konumundadır. Öyle anlaşılıyor ki, Aşağı Dicle-Fırat kentlerinden rahatsız olanlar, isyan edenler, özgürlük ve adalet arayanlar merkezi Urfa'ya yönelmektedir. Tarihte böylesi birçok kültür merkezi vardır. ***Babil***, ***İskenderiye***, ***Antakya*** daha sonra ortaya çıkan merkezlerdir. Kapitalizm döneminde merkez ***Paris***, ***Londra*** ve günümüze doğru ***New York****'tur.* Urfa'nın tahminen MÖ 2000'lerde başlayan böylesi bir aydınlanma merkezi olma ihtimali güçlüdür. MÖ 11.000'de kurulduğu tespit edilen ***Dibeklitepe****'deki* ilk mabet örneği de Urfa'ya yakın bir yörededir. Şimdiki hakim gelenek de tarihin seyrine uygundur. Yine MÖ 300'lerde ***Helenistik*** kültüre ve ***Sabilere***, MS 100'lerde hıristiyanlığa merkezi rol oynamıştır. Urfa'da halen kültü bulunan ***Hz. Eyüp*** ve ***İdris*** peygamberler başta olmak üzere birçok peygambere beşiklik etmiştir. ***'Peygamberler şehri'*** tabiri doğrudur.

MÖ 1700'lerde yaşadığı tahmin edilen ***Hz. İbrahim****'in* çıkış öyküsü daha da aydınlatıcıdır. ***Nemrut*** –Asur Babil tanrı kralları– panteonundaki

putları kırması, bir zihniyet devrimine kalkıştığını göstermektedir. Ateşe atılmak gibi ağır bir cezayla karşılaşması, isyancı konumunu tarihi bir gelenek olarak yansıtmaktadır. Bu hareketiyle ikinci büyük göç hareketi olarak ***Kenan*** –bugünkü İsrail, Lübnan diyarı– diyarına yönelmek zorunda kalıyor. Kenan ellerinde zor geçen bir yaşam sürecinde peygamber geleneğine önemli katkıda bulunuyor. Soyut tek tanrılı din anlayışının temellerini atma cesaretinde ve idrakinde bulunuyor. Hz. İbrahim'den önceki Hz. Eyüp de direniş kültüründe tarihi bir figürdür. İlk defa Nemrut'a karşı açıkça *"insanları acıtıyorsunuz"* anlamına gelebilecek tarihi bir itirazda bulunuyor. Tanrı krallara karşı böylesi davranış ilktir ve büyük cesaret ister. Bulduğu karşılık zindanda çürümedir. Vücudu kurtlanır. Buna rağmen sabrın timsali olarak dayanır. Bu pratiği peygamberliğine yol açıyor.

Tek tanrılı din devriminin günümüz uygarlığındaki yeri göz önüne getirildiğinde, Hz. İbrahim geleneğini doğru yorumlamanın önemi daha iyi anlaşılır. Diğer bir özelliği, Aryen ve Semitik kültürün karma bir ifadesini gerçekleştirme yeteneğidir. Hz. İbrahim'in her iki ortamda yaşaması bu karma özelliğini yeni bir sentez olarak yorumlamamıza imkan veriyor. Doğu-Batı sentezi gibi yaratıcılığa yol açan bir sentezdir. İbrahim kültünün üçüncü önemli bir özelliği, hem Sümer –Nemrut– hem de Mısır –firavun– tanrı krallık sistemlerine karşı tanrının elçisi olarak ilk insan otoritesini temsil etmesidir. Köleliğin en yoğun biçiminin yaşandığı ve ilk özgürlük arayışlarının başladığı tarihi bir dönemde, Hz. İbrahim seçeneği büyük bir çıkış ve alternatiftir. İnsanlığın köklü arayışına yanıt olma, tarihin en önemli sosyal hareketliliğine yolu aralayacaktır. Her ne kadar etnik topluluklar dışarıdan her iki kölelik sistemine karşı güçlü direniş gösteriyorlarsa da, içerden ve sosyal karakterde bir direniş de çok önemli ve çözümleyici özelliklere sahiptir.

Tanrı kral kültüne başkaldırma, insanların tanrı olamayacağına hükmetme büyük bir sosyal devrimdir. Kölelik sistemi en güçlü ideolojik dayanağından darbe almaktadır. Tanrı kralları insan olarak düşündürtmek, Sümer ve Mısır mitolojik yapısında en büyük çatlağa yol açmak demektir. Bu da tek tanrılı ***'tevhit'*** dini denen sosyal akımın biçimlenmesidir. Israrla halkanın Adem'den başlatılması tesadüfi değildir. Geleneğin köklü ve zincirleme olduğunu kanıtlıyor. Büyük peygamberler bunun tarihi durakları oluyor. Tıpkı marksizmin, liberalizmin peygamberleri gibi.

Geleneğin diğer çığır açan figürü ***Hz. Musa****'dır.* MÖ 1300'lerde yaşayan İbrahim'e kadar şeceresi çıkarılan Hz. Musa, Mısır'da benzer bir isyana önderlik ederek çıkışını gerçekleştirir. Mısır kültürünü tanımakla

birlikte, firavuna kölece bağlı İbrani kabilesini kullanarak isyana cesaret etmesi, sosyal ve özgürlükçü temelde önder bir kişilik olduğunu göstermektedir. İbrani kabile geleneğiyle akrabalık bağı vardır. Kabilenin dini Mısır dininden farklıdır. Musa'nın firavun Akhenaton'un en büyük tanrı olarak ilan ettiği yarı tek tanrıdan etkilendiği söylense de, esas olarak Hz. İbrahim'in din geleneğini temel almaktadır. Meşhur Sina çöl yürüyüşü, yanardağdan etkilenme, putçuluğa tavır ve ***'On Emir'*** söylemi Kutsal Kitap'ta işlenmektedir. Musa İbrani kabilesi şahsında yeni dinin büyük savaşını vermektedir. Bu ideolojik savaş İbrani kabilesini dağılmaktan kurtaracak, onu vaat edilmiş ***'kutsal topraklara'*** ulaştıracaktır. Bu ideolojik katılık İbrani tarihindeki büyük adımlardan biridir. Günümüze kadar benzer adımlar atan İbrani din kültürü, azın çoğu etkilemedeki müthiş örneğini göstermektedir.

Peygamberlik hareketi sadece İbranilere mal edilemez. Aramilere daha yakın Hz. İsa ve Araplardan olan Hz. Muhammed ile de bu gelenek evrensel çapta rol oynar.

Özcesi savaşçı iktidar gücüne karşı içten sosyal bir gelenek olarak gelişen peygamberlik hareketi, genelde insanlık tarihinde, özelde Ortadoğu tarihsel toplum sisteminde demokratik duruşa daha yakın durmaktadır. Yoksulluk boyutunu da eklediğimizde, adeta tarihin ilk *'sosyal demokrat'* hareketini temsil etmiş oluyorlar. Gerçekte sınıf temelleriyle –orta sınıf: zanaat, tüccar, özgür çiftçi, kabile– günümüz sosyal demokrasi hareketleriyle benzerliği kurulabilir. Bu benzerlik daha da ileri götürebilir. Sosyal demokratlar nasıl sistemi biraz yumuşatsalar da yedeği olmaktan kurtulamamışlarsa, peygamber sosyal demokratlığı da er veya geç kurulu sınıflı toplum sistemlerine entegre olmaktan, onların benzer bir modelini kurmaktan kurtulamamıştır. Katı ilkçağ köleliğine karşı yol açtıkları sistem ortaçağ feodalizmidir. Şüphesiz bilinçli bir feodal sistem arayışı değildir onların yolu. Barış ve adaleti tüm insanlık için istemektedirler. Ama hakim sistemin büyük dönüştürücü gücü, peygamberlerin tanrı devletini de asıl sisteminkinden pek farklı kılmamaktadır.

Sosyolojik anlatımdan yoksun teoloji –ilahiyat– söylemi, büyük bir külliyatı –eser koleksiyonu– elinde bulundurmasına rağmen, insanlık tarihini de en çok etkileyen peygamberlik kurumunun toplumsal gerçekliğini açıklamamaktadır. Dönemin dili zihniyetini ifade etmekle birlikte, günümüze tercüme edilmeden can sıkıcı, zihni körelten bir ezbere anlatım olmaktan öteye gidemez. Aslında Sümer ve Mısır antik köleciliğine karşı sosyal ve bireysel özgürlükçü, adaletçi yanı esas alan kurumun doğru ta-

nımı büyük önem taşımaktadır. Halkların dönemin zihin yapısı olan din görünümü altında büyük sosyal mücadelelerini yansıtmaktadır. Peygamberlik ilk büyük sosyal önderlik kurumudur. Kullandıkları kavram ve düşünceleri –o dönemin dünya bakışına hakim olan ve genel geçer zihniyet kalıplarını– sentezleyerek bir üst aşamaya sıçratmaları nübüvveti –peygamberliği– kazanma anlamına gelmektedir. Resmi köleci mitoloji ve dinden koptukları oranda sosyal özgürlükçü bir rolü oynamaktadırlar. Şüphesiz her dönemde sıkça görüldüğü gibi, düzenle radikal kopuşları olduğu gibi uzlaşmaları da mümkündür.

Dinin sosyolojik tarihinden beklenen, her peygamberi –önemli olanları– dönemin zihniyet, iktidar, sosyal ve ekonomik yanları başta olmak üzere kültürel ortamı içinde çözümlemektir. Tarih anlatımı bu temelde önemli bir bütünlük kazanacaktır. Sadece saltanat, kahramanlık –ganimet çapulculuğu– menkıbeleri olmaktan çıkarıp sosyal, halkçı, etnik boyutları olan daha gerçekçi bir tarih yazılacaktır. Günümüzdeki laiklik tartışmaları da böylelikle anlam kazanacaktır. Yüzbinlerce kadro ve bütçelerin neye hizmet ettiğini iyi anlamak gerekir.

Roma İmparatorluğu'nda benzer süreç işlemeye devam edecektir. Daha doğuşundan itibaren (MÖ 50-0) içte sosyal nitelikli dinsel akımlar, dışarıdan etnik nitelikli göçebe hareketleri tarihin o döneme kadar yoğunlaşmış en büyük savaşçı iktidar gücünü saracaktır. Hıristiyanlık doğuş ve gelişme döneminde her bakımından en az Roma kadar evrensel karakter taşıyan yoksullardan –kabile, aile vb soy birliklerden– oluşan bir parti hareketidir. Sosyal nitelikli, yoksulların ilk evrensel partisidir. Roma o dönemin en büyük savaşçı iktidar gücü olarak kendi kliğini nasıl muazzam seferber etmişse, hıristiyanlık da o iz üzerinde yoksullar hareketini seferber etmiştir. Kapitalizm döneminde de benzer bir sınıf yoğunlaşması yaşanacaktır. Devletin en baskıcı, sömürücü yapılanmasıyla emekçilerin en sıkı yapılanmaları diyalektik ikilemin devamıdır.

Her iki akım Roma'ya karşı direnişlerinde en uzun ve şiddetle bastırılan uzun bir tarihe sahiptir. Tarihi Roma imparatorlarının öyküsü olarak görmeyi, sadece resmi tarihçinin bir saptırması olarak değerlendirmek gerekir. Bir kartopu-nartopu gibi biriken savaşçı iktidar gücü nasıl baskıcı ve sömürücü tarihin özetiyse, göçebe etnisite ve sosyal, dinsel akımlar da o denli komünalitenin özetidir. Halkların sosyal ve etnik gerçeklik olarak tarihi gereken ağırlıkta yazılmamıştır. Tarih yazımının egemen sınıf karakterinde toplumsal olgunun belki de en çok çarpıtma, asıl unsurları göz ardı etme rolü vardır. Gerçek tarihi yazdırmama ve anormal çarpıtma, insan

zihnini teslim almanın en etkin yoludur. Tarih bilincinden kopan toplumlar, anlamını, kimliğini yitirme gibi imha süreçlerinden daha olumsuz koşullarda yaşamak zorunda kalırlar. Böylesi koşullara alıştırılan toplumlara her türlü yükü bindirmek son derece kolaylaşır. Tek tanrılı dinler geleneği bu açıdan da önemlidir. Bunlar sosyal gerçekliğin hafızası gibidirler. Saltanat kroniğine karşılık peygamber kroniği bir alternatif gibidir. Hıristiyanlık, piskoposluk kurumuyla adeta Roma imparatorlarına denk geleneğine erişmiştir. Benzer gelişme etnisite önderliği için de geçerlidir. Kendilerini imparatora özendirme, her iki akım için de sistemle uzlaşma, bazen tamamen erime, bazen de daha üst sürdürülebilir toplumsal yapılanmalara dönüşme yolunu açar.

Etnisitenin en kaba bir tarihsel çizelgesi yapılmak istenirse, MÖ 15.000-10.000'lerde tarımsal kültürün doğuşu ve kurumlaşmasıyla başlatmak anlamlı olabilir.

Bütün arkeolojik ve etimolojik veriler, etnisitenin ilk defa bu tarihlerde Zagros-Toros dağ sisteminin iç kavisinde şekillendiğini göstermektedir. Tarımsal devrim etnisite hareketi için varlık koşuludur. Aksi halde klan toplumu halinde kalınmaktan kurtulamaz. Klan toplumu ise, hiçbir dönem geniş aile grubu olmanın ötesine geçemez. Üretim teknolojisi bu sınırı belirler. Dolayısıyla çok sınırlı ses düzenleriyle büyük dil gruplarına ulaşamazlar. Bildiğimiz dil gruplarının tarihi MÖ 20.000'lerden başlatılmaktadır. Yine aynı coğrafyada benzer nedenler rol oynuyor. Dilin oturması üretimin gelişmesine yol açar, bu da toplumsallığı üst aşamaya sıçratır. İlkel Aryen dil grubunun adı geçen kaviste oluştuğuna dair kanıtlar ***Gordon Childe*** ve ***Vanilor*** gibi tüm ünlü arkeologlarca paylaşılmaktadır. Aryence dil grubu tarım devrimini gerçekleştiren ilkel komünal grupların eseridir. Tarım kökenli en eski sözcüklere bu dil yapısını paylaşan tüm kavimlerde rastlanmaktadır. Etnik oluşumun bu ilk döneminin fiziki yayılmaktan çok kültürel yayılma biçiminde tüm kıtalara yansıdığı kabul gören bir hususdur. Hatta Kızılderililer yoluyla Bering boğazından MÖ 11.000'lerde Asya'dan Amerika kıtasına yayıldığı da kabul gören diğer bir gerçekliktir.

Sümer uygarlığının oluşumuna kadar –yaklaşık MÖ 3500– bu etnisite kültürünün ana merkezi Dicle-Fırat'ın dağlardan kopan eteklerinde büyük gelişme göstermiştir. En eski yerleşimlerin kalıntıları, halk kültürlerinde günümüzde bile yaşayan birçok öğe bu döneme tanıklık etmektedir. Özellikle MÖ 6.000-4.000 dönemi kalıcı, kimlikli etnisiteye erişmek bakımından önemlidir. Kalkolitik –bakır taşı– çağlarla bütünleşen bu dönemde tarihin –uygarlığın– başlamasına yol açan tüm temel icatlar

ve bilgiler üretilmiş gibidir. Temel sanat, din, hiyerarşi kurumları oluşmuştur. Aryenlerin en eski grubu olarak Hurriler –Ur: tepelik yer, yüksek yerler ahalisi– kültürün doğuş merkezinde bugünkü Kürtlerin en eski ataları olarak belirmektedir. Bölgede aynı halk grubu olarak MÖ 6.000'lerden beri faal bir yaşama sahip oldukları bilinmektedir. Kuruluş aşamasında Sümerlerle hem akraba hem de komşudurlar. Guti, Kassit, Lori, Nairi, Urartu, Med adları sırasıyla benzer kültürü paylaşan gruplara Sümer-Asur kaynaklı takılan adlardır.

Aryen kültür dalgası MÖ 9.000'lerde Anadolu'ya, 6.000'lerde Kafkasya'ya, Kuzey Afrika ve İran'a; MÖ 5.000-4.000'lerde Çin, Güney Sibirya ve Avrupa içlerine kadar yayılmıştır. Bu tarihler tarım kültürünün dünya çapında yayıldığını göstermektedir. Kısmen fiziki olarak da yayılan Aryen göçmenler, MÖ 3.000-2.000'lerde kıta yarımadalarına, Hindistan, İngiltere, Yunanistan, İtalya, İberik yarımadası ve Kuzey Avrupa'ya kadar sızmışlardır. Gelişmelere bağlı olarak MÖ 2.000'lerde karşı bir hareket halinde Sümer uygarlığının zenginleştirdiği alanlara; Hindistan, İran, Anadolu ve Mısır'a yönelerek uygarlık süreçlerine katıldıkları tahmin edilmektedir. Son derece hareketli bir dönem yaşanmaktadır. Sümer uygarlığının çekiciliği bugünkü ABD gibi bir etkiyle etrafında ne kadar göçmen köy toplulukları varsa kendine çekmektedir. MÖ 2.000'lerdeki büyük göç hareketleri etnisite tarihinin en kapsamlı yayılım dönemidir. Bu yayılmanın sonucunda Çin, Hint, Hellas, Anadolu, İran uygarlıklarının temeli atılır. Bir nevi Sümer izi üzerinde kentleşmenin –devlet– Mezopotamya'dan sonra ikinci büyük hamlesidir. Buna rağmen bu yıllarda uygarlık kentleri göçmen denizi içindeki adacıklar gibidir. Esas eylemde olan göçebelerdir. Üçüncü büyük göçmen hamlesi MÖ 1.000'lere doğru başlar. Avrupa'dan, Kafkasya ve Orta Asya'dan güneyin uygarlık alanlarına akan göçler, ilk dönem uygarlık, hanedan beylik düzenlerinin yerini almaya başlarlar. Yunanistan'da ***Dorlar***, Anadolu'da ***Frigyalılar***, Zagros-Toros düğümünde ***Medler***, İtalya'da ***Etrüskler***, bu hamlenin tanınan büyük etnik gruplarıdır.

Bu gruplar MÖ 1.000'lerde Roma devleti arasındaki uygarlıksal gelişmede büyük rol oynarlar. Grek, Frig, Urartu, Med, Etrüsk uygarlıkları hamlenin en önemli etnik grupları tarafından kurulan uygarlıklardır.

Etnisite hareketi örgütlenme olarak hiyerarşik aşamayı geçmez. Bu sınırda ya içten ya da dıştan çözülmezse devletleşme sorunuyla karşılaşır. Sümer modeline benzer devletleşmeler, bu aşamaları başarıyla geçen gruplar için geçerlidir. Daha çok temasta oldukları uygarlık modellerini taklit ederler. Hiyerarşik yapının başka bir yapılanış potansiyeli yoktur. Bu

durumda sınıflaşma yaşanır. Alt tabakalar kısmen eski hallerinde kırsal alanda, şehre yönelenler ise ya köleleşerek, asker olarak, ya da yerleşik tabakalara katılarak sınıflı toplumu tamamlamaya çalışırlar. Etnisite sınıflı toplum için daima taze kan demektir. Köylülük kapitalizm için neyse, etnisite de eski uygarlıklar için benzer işlevi yerine getirir. Günümüzle genel bir benzerlik kurarsak, kapitalist yayılmaya karşı ulusal direniş ve akabinde kurulan ulusal devletin eski uygarlıklardaki karşılığı, etnik direniş ve beylikler halinde etnik tabana dayalı devletleşmelerdir.

İlk çağların bir nevi sınıf mücadelesi olarak tanımladığımız dinsel peygamberlik hareketleri uygarlıkların olgunlaşma dönemlerinde kaynağını bulur. Kent kökenlidir. Orta sınıf damgasını taşır. İlk köleci sistemin akla aykırılığını öne sürme cesaretini göstermişlerdir. İlk eleştirmenlerdir, ilk sosyal isyancılardır. Yine bir nevi krallık kurumlarında etkili olmayan eski şamanizm ve şeyhlik geleneğinden etkilenmişlerdir. Din tanrı anlayışlarının soyutluğu, puta tapınmaya karşıtlıkları zihniyet farklılaşması olarak görülmelidir. En temel iddiaları insan kralların tanrı olamayacaklarıdır. Tanrı krallığın ideacılığıyla akıllı insanların buna inanmayışları, aslında yönetici sınıfla kent ahalisi arasındaki çelişki ve mücadeleyi yansıtmaktadır. Kent toplumundaki yasallıkla doğal ruhçuluk arasındaki farkın kavranması tanrı kral inancının sarsılmasına yol açar. Zihniyet farklılaşması kent ortamında daha hızlı gelişir. Yeni arayışlara, kavram ve düşüncelere ortam sunar. Alışverişli meta düzeni zihni daha çok çalıştırır. Analitik zekanın yöneticilik konumu artar. Artan bilgi ve soyut kavramlaştırma bir aşamadan sonra resmi ideolojiyi –inanılan mitolojiler– aşındırır. Yeni ideolojik arayışlarla peygamber idealizmi dönemi açılır.

Tahminen MÖ. 3000'den beri başlayan bu süreç, Hz. İbrahim'e kadar daha çok Sümer metropol kentlerinde başlar. Barınamayınca uç bölgelere, kısmen özgür bir ortama taşınırlar. ***Adem****'den* ***İdris****'e*, ***Eyüb****'e* kadar yaşanan döneme Urfa öncesi peygamberlik demek doğru olabilir. MÖ 2.000'lerden 1.000'lere kadar ***Urfa*** döneminin merkezi rol oynadığını varsayım olarak ileri sürebiliriz. Bu dönemde peygamberlik geleneği muhtemelen iyice oturmuştur. Güçlü kurumsal bir temel kazanmıştır. Başta Hz. İbrahim olmak üzere etrafa birçok peygamber ihraç etmiştir. Birçok söylence bu varsayımı doğrulamaktadır. MÖ 1.000'lerden Roma'nın yıkılmasına kadar ***Kudüs****'ün* ikinci peygamberlik merkezi olarak öne geçtiğini belirlemek ikinci varsayım olarak ileri sürülebilir. ***Kitab-ı Mukaddes*** bu dönem peygamberlerinin kapsamlı bir listesini ihtiva etmektedir. ***Saul***, ***Davut*** ve ***Süleyman****'la* başlayan çok zengin ve güçlü bir anlatımı olan pey-

gamber maddeleri, daha çok sosyal yaşamı düzenleyen ahlak kuralları ve krallık özlemi olarak değerlendirilebilir. Toplumsallığa çok güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Puta tapmaktan alıkoymak, rabbe bağlamak; özünde İbrani kabilesini dağılmaktan koruma ve bir krallık olarak oluşmasının dinsel anlatımıdır. Sümer mitolojileri nasıl tanrı kralların masalsı öyküsüyse, Kitab-ı Mukaddes de kabileden krallık oluşturmanın dinsel öyküsüdür. O dönemlerin hakim edebiyatı, zihniyet yapısı böylesi bir kutsal kitap dilini gerektirmektedir. Biçimin ağdalığı altındaki özü yakalamak önemlidir. Nitekim en son İsa'nın da amacı, aslında *'Sion'un kızı'* dediği Kudüs'e kral olmaktır. Bunu da hayatıyla ödemiştir.

Üçüncü ve son peygamberlik dönemi, MÖ 0-MS 632 arası, Hz. İsa'nın doğumundan Hz. Muhammed'in ölümüne kadar devam eder. İbrani kabilesi bu dönemden sonra ***'Safarin-Yazarlar'*** denen katipler dönemine girerken, hıristiyanlık diğer halklar arasında önce havariler, daha sonra papaz ve piskoposlarla büyük açılım sağlar.

Grek ve Latince'ye çevrilen peygamberlik literatürü –başta İncil– Batı uygarlığının zihniyet yapısında köklü dönüşüme yol açar. Yarı tanrı Helen ve Roma imparatorlarıyla girişilen mücadeleyle tanrılık idealarını ellerinden alır. MS 312'de Büyük Konstantin'in hıristiyanlığı kabul etmesi ve sonra resmi din olarak ilan etmesi tarihi bir sürecin son adımıdır. Bu da insan tanrı olamaz diyen ilk peygamberlerden başlayan ideanın özünden çok şey yitirerek de olsa başarıya ulaşmasıdır. Zaten islam biçimindeki Hz. Muhammed önderlikli kol daha başlangıçta tanrı elçisi ve gölgesi olarak misyonunu ilan eder. Hz. İsa'nın *Baba-Oğul-Kutsal Ruh* üçlemesini de reddederek, insanların ancak tanrı kulu olabileceklerini en temel ayet hükmü olarak vahiy eder. Fakat tanrı kulu anlayışı yine de tanrı kral kültüründen olan etkilenmeyi göstermektedir. Tanrı kral yerine 'allah' konulmaktadır. Fakat bu, zihniyet savaşımındaki uzun mesafeyi gösteren çarpıcı bir örnektir. İnsanların tanrı krallarla savaşımının binlerce yılları bulduğunu kanıtlamaktadır. Ağır kölelikten kurtulmanın kolay olmadığını vurgulamaktadır.

Zaten tanrı krallar dönemi Roma İmparatorluğu'nun sonlarında aşılınca, Hz. Muhammed'le bu dönem tamamen sona erer. Peygamberliğin temel ideası, insanların kendilerini tanrı ilan edemeyeceklerini esas alıyordu. Tek maddelik parti programı gibi adeta gereği yerine gelince varlığını sürdürmenin anlamı kalmıyor. Gerisi iz, öykü ve gölgelerdir.

Tek tanrılı Ortadoğu dinlerinin esas ürünü ortaçağın feodal devletidir. Klasik köleciliğe göre daha yumuşatılmış *'serf'* köleliği, diğer anlamıyla

geliştirilmiş köleliktir. Kölelikte bir basamak üste çıkmadır. Serf olmayan kölelikte de gelişme yaşanır. Sultan –savaşçı iktidar gücü– tanrının gölgesi sayılmaktadır. Tanrı kral kültünün devamı olarak düşünülmelidir.

Demokratik duruş ve komün özellikleri açısından her iki hareket yine de insanlık tarihinde özgürlük ve adalete doğru küçümsenmemesi gereken adımlardır.

İlkçağ ve klasik dönem köleciliğine karşı binlerce yıllık bir direniş geleneği, zihniyet, politika, sosyal ve ekonomik alanda önemli kazanımlar sağlamıştır. Yazılı tarih her ne kadar bu kazanımları ayrıştırmasa da, gerçekliğinden kuşku duyulamaz. İnsanlık kültürü büyük ölçüde bu iki direniş kanalından beslenmiştir. Bunlar tüm sanatların başta gelen konuları olmuşlardır. Mabetsel anıtları tüm görkemiyle günümüze kadar gelmişlerdir. Toplumsal ahlaktan kırıntılar kalmışsa, yine bu gelenekten ötürüdür. Ölümsüz destanlar, azizler, evliya menkıbeleri büyük insanlık duruşlarını yansıtırlar. On yıllarca inzivaya çekilen, zindanda çürüyen, çarmıhlara gerilen, bir dilim ekmek, zeytin, üzüm ve hurmayla kendini terbiye eden, insan acısını duyan, bilgeliğe en yüce değeri veren bu geleneklerdir. Bireyciliğe değil, komün yaşamına, manastır düzenine, bilgi birikimine, sanat ve zanaatın gelişimine tam bir okul değeri veren yine bu geleneklerdir. Savaşçı iktidar kliğinin öldürmekten ve ölmekten başka bir şans tanımadığı insanlığa barışı düşündürten, insan onurunu koruyan, yardımlaşmayı esas alan, kardeşliğe vurgu yapan, evrenselliğe açılım sağlayan yine bu soylu gelenek kanallarıdır. Sınıflı toplumu getirememişlerdir; hakim toplumsal sistemin içinde çoğunlukla erimekten de kurtulamamışlardır. Kendileri de bazen eski efendileri kadar hiyerarşik ve devletçi kesilmişlerdir. Fakat insanca değerlerden günümüze bir şeyler kalmışsa, bu hareketlerin bundaki payını düşünmek gerçeğe hakkını vermekle eştir. Günümüzdeki demokratik duruş, özgürlük eşitlik, doğal çevre arayışı, insan hakları, kültürel kimlikler iki büyük geleneğin katkısı düşünülmeden izah edilemezler. En az çağdaş bireysellik kadar demokrasi için vazgeçilmez bir zemin olan kamusal alan bu iki büyük hareketin başta gelen mirası olarak düşünülürse, geleneğin olumlu etkisi daha gerçekçi ve çözümleyici olarak anlaşılacaktır.

Demokratik duruş ve komünalizmin taslağını verdiğimiz çerçeve anlatımı bile Roma imparatorluk toplumunu daha iyi anlamamıza imkan vermektedir. Tüm öncülleri gibi Roma da, içinden gelen sosyal komünal hareketle, kuzeyinden gelen etnik, doğal topluma yatkın toplulukların savunma saldırı hareketliliğiyle birkaç yüzyıllık süren dönemin sonunda çözülecektir. Roma'nın çözülüşü ve bir parçasının MS 4. yüzyıl sonlarında yıkı-

lışı, etnisiteyle dinsel komünlüğün aralarındaki ilişkinin dolaylı da olsa birleşik zaferidir. Halkların ve komünal düzenin karmaşık da olsa büyük zaferidir. Şüphesiz devletçi zihniyet ve kült yıkılmadı. Kartopu gibi parçalansa da, erimeden varlığını birçok alanda yeniden oluşturmaktan bir an bile geri durmadı. Bir kez daha görüyoruz ki, savaşçı iktidar uzun süreli parçalanmayı kaldıramaz. Zincirin halkaları gibi parçaları ekleyerek, halkalarını çoğaltarak devam edecektir. Doğuda Bizans'la, Avrupa'nın bakir topraklarında ***Frank***, ***Şarlman*** ve ***Kutsal Roma İmparatorluğu*** varlığını yeni formlar altında sürdürecektir.

Roma'yı esas olarak dışarıdan Aryen kültür kökenli Germen boyları çökertti. Orta Asya'dan gelen Hunlar, yine onlarca yıl bu yapıyı sarsıp durdu. Etnisitenin gücünü hesaba katmadan, Roma'yı ve büyük savaş makinesini işlemez duruma getirmek düşünülemez. Barbar saldırıları altında Roma uygarlığının hazin çöküşü demek demokratik toplumcuların dili olamayacağı gibi, gerçeğin dili de olamaz. İmparatorlar zincirini gözler önüne getirdiğimizde, savaşçı iktidar gücünün korkunçluğunu daha iyi anlarız. Barbarların –özünde halk özgürlük güçlerinin– bu gücü yıkması en büyük özgürlük adımlarından biri olarak anlaşılmaktan hiçbir itiraz bizi alıkoyamaz.

Roma'nın çözülüş gerçeğinde bir kez daha doğrulanan, tarihin esas olarak şiddet savaşı siyaset, sosyal, ekonomik ve moral yapısının kaynağı haline getirenlerle, demokratik duruş ve özgür eşit komünal yaşamda ısrar eden ve direnenler arasındaki savaşımla belirlendiğidir. 'Barış ve istikrar' denen düzenin altında bu sürekli savaş durumunun yattığı göz ardı edilmediğinde, toplumsal gerçeklik daha iyi anlaşılmış olur.

MS 5.-15. yüzyıllarında Avrupa ortaçağına girişte, arkasında taslağını çizmeye çalıştığımız böylesine bir tarih yatmaktadır. Bu tarih olmadan, Avrupa'nın değil uygarlık yaratmak, 'sıfır' bile öğrenemeyeceğini anlamak gerekir. Feodal kuluçka döneminde uzun süre yattıktan sonra tüm gücüyle bilme, yeni zihniyet kazanma çabasına girmesi, bu tarih düşünülmeden hayale bile getirilemez. Avrupa'nın daha sonra hakkıyla yöneldiği bilim ve tarih ona gerekli olan gücü verecektir. Bu iki güçle doğru tarih ve bilme yöntemiyle layıkıyla uygarlıkta büyük bir aşama yaratılacaktır.

Hıristiyanlığın ortaçağa katkısı sınırlıdır. Engizisyonuyla daha çok yeni doğuşu engellemek istemiştir. Geçmişten gelen olumlu kanalları –heretikler (mezhep), cadılar (özgür kadın kalıntıları), simyacılar (bilim öncüleri)– ateşle yakarak kurutmaya çalışırken, etnisitenin taze anılarına dayanan doğal yaşama yatkınlık eğilimi ve protestanlıkla kendi iradesi kırılacak ve

yeni uygarlığın zihniyet ve iradesi daha açık ve güçlü hale gelecektir. Protestanlıkla dinde çoktan kemikleşmiş tutuculuk aşılırken, etnisitenin kültürüne dayalı olarak da uluslaşmanın önü açılacaktır.

Bu büyük tarihsel gelişmenin amacının kapitalist sistemin planlı gelişimi olduğunu iddia edebilecek hiçbir kanıt yoktur. Esas gelişmesi gerekenin demokratik uygarlık olduğuna dair elde daha çok kanıt vardır.

Uygarlık tarihinde ortaçağ feodal sistemi ilkçağ köleliğinin dogmatizm niteliğini sınırlamakla birlikte değiştirerek devam ettirdi. Tanrı krallar yerine geçen tanrı gölgesi saltanat dogmatizmin form değişikliğidir. Özü korunmaktadır. Savaşçı iktidar yapısı Avrupa ve Asya'nın geniş alanlarına yayılarak gücünü arttırmıştır. Yorgun Roma ve Pers İmparatorluklarının yerine, taze kan ***Arap-İslam***, ***Cermen-Katolik Hıristiyan***, ***Slav-Ortodoks Hıristiyan*** sistemleri kurulmuştur. Daha gecikmeli ***Türk-İslam***, ***Moğol-İslam*** sistemleri aynı süreci devam ettirmişlerdir. İmparatorlukların bu yeni biçimlerinde önemli olan, bünyelerine kattıkları taze kan olarak yeni kültür unsurlarıdır. Her ne kadar Roma-Pers izi üzerinde onlara öykünerek güç olmuşlarsa da, hıristiyanlık ve islamın getirdiği daha güçlü zihniyet-iman yapısı, savaşçı iktidar gücüne ihtiyaç duyduğu benzini, enerjiyi verip uzun süre devam ettirebilecek zenginliktedir. Diğer yandan tarihin en güçlü ve uzun süreli göç yaşamına alışmış Arap, Cermen, Türk ve Moğol hiyerarşik güçleri, dayandıkları kavim gruplarından istedikleri kadar inançlı asker derleyecek durumdaydılar. Daha rahat ve zengin şehir yaşamı yeni kavimlerin yoğunluklu alanlarına yayılacak biçimde bir cazibeye sahipti.

Aslında etnisitenin alt tabanıyla islam ve hıristiyanlığın kurtuluş arayan yoksul manastır, tarikat kesimleri farklı bir dünya ve yaşam peşindeydiler. Devlet ve hiyerarşinin baskı ve istismarından nefret ediyorlardı. Bu yüzden büyük hareketliliğe katılmışlardı. Beklentileri için en doğru yorum; tarikat, manastır ve eski doğal komünal yaşamın bir sentezi olarak hümanist evrensel demokrasiydi. Dönemin evrensel zihni ve yüreği diyebileceğimiz ***Hz. Mevlana*** vb her iki dinde çoktur. *"Yetmiş iki milletten olsan da gel. Geçmişten ne günahın varsa yine de gel"* diye özetleyebileceğimiz yaklaşımı son derece evrensel bir demokratizmi içermektedir. Ortaçağın demokrasi ve evrensellik akımını seslendirmektedir.

Dönemin çok yaygın manastır, tasavvuf akımlarına bu çerçevede yaklaşmak ufuk açıcıdır. Etnisite ve dinin üst tabakası feodal devlet gücü haline gelirken, yoksul alt kesimleri çok geniş alanlara yayılmış manastır –islamdaki karşılığı tarikat ocakları– ve dergahlarda komünal düzen gücü

halinde yaşamaktadır. Bu, sınıfsal anlamı derin olan bir bölünmedir. Bir anlamda ortaçağa özgü savaşçı iktidar gücüyle –kendine dayalı işbirlikçi kesimlerle birlikte– demokratik komünal halk arasındaki ayrışma ve mücadeledir. İslam dünyasındaki batıni-sünni ve hıristiyanlıktaki katolik-heretik çelişkisi bu gerçeği yansıtmaktadır. Kavimler bünyesinde benzer ayrışmalar görmekteyiz. Selçuklu-Osmanlı-Türkmen; Arap halifeler hariciler vb çelişkiler, aynı kavim içindeki sınıfsal çelişki ve kavgayı yansıtmaktadır. Yoksul hareketlerinden bazıları ileri düzeyde siyasallaşmayı becerdiler. ***Karmatiler***, ***haşhaşinler***, ***fatimiler***, ***aleviler*** yoksul halk kesimlerinin sınıfsal ayrışmaya tepki ifadeleridir; ortaçağın ilkel demokrasi örnekleridir. Fakat toplumsal sisteme hakim saltanat anlayışı bu hareketlerde daha ileri bir demokratik oluşuma imkan vermeyecektir. Dıştan baskılar, içten yozlaşmalarla erkenden tasfiye olup etkinliklerini yitireceklerdir. Avrupa'da ve Orta Asya'da kalıcı etkiler yaratan bir nevi manastır kültürü diyebileceğimiz oluşumlar daha uzun süreli yaşamayı bildiler. Manastırlar bilim ve üretim tekniklerinde de önemli roller oynadılar. Bilim ve hayatın öz gücüydüler. Ortaçağ üniversite ve medreselerinin doğuşu manastır ve dergah çalışmalarıyla yakından bağlantılıdır.

Savaşçı iktidar grupları büyük boğuşmalar pahasına sistemin hakim gücü olmayı başardılar. Bunda zihniyet ve kurum olarak devlet olgusunun geleneksel gücü belirleyicidir. Örgütleniş ve yönetiş tarzı ilkel, yarım demokratik oluşumlara fırsat tanımayacak kadar yetkinliğe sahiptir. Daha önemli olan, hakim olmalarından ziyade, tarihin bu yönünün büyük boğuşmalarla iç içe yürüdüğüdür.

Aşırı propagandayla kabul ettirilen *'allahın gölgesi, yüce sultanlık'* baştan sona entrika, zorbalık ve talanla örülü devletin bin makyajlı yeni figürüdür. İslamda ve hıristiyanlıkta Roma ve Perslerden devralınan ve kartopu-nartopu olarak benzettiğimiz savaşçı iktidar gücü, ortaçağ feodalizminde dini elbiselere bürünerek kendini kalıcı kılarken, iddia ettiğinin tersine, Roma ve Pers İmparatorluklarını zulüm ve talanda çok geride bırakan niteliklere sahipler. Buna karşın hiyerarşileri tarafından kendilerine ihanet de edilse, geride ve altta bırakılan yoksul etnisite, manastır ve sapkın mezhep tarikat hareketleri sanıldığından daha fazla demokratik, komünal ruhlu toplum ve halk gerçekliğini temsil eder, nitelerler. Günümüzü anlamak için daha önceki çağlar kadar ortaçağ gerçekliğini binlerce yıldır egemenler tarafından takılan at gözlükleri ve teneke yüreklerle değil, bu tanımlamalar bağlamında anlamak ve duymak, özgürlük ruhu ve bilinci için büyük önem taşır. Ruhunda ve bilincinde tarihi doğru yaşamayanlar hiçbir

özgürlük ve eşitlik iddiasında bulunamazlar. Demokrat olamazlar.

MS 13. ve 14. yüzyıllardan itibaren Doğu toplumlarının olumlu mirasından gerekli olan ne varsa almayı başaran –bunda manastır hareketi belirleyicidir– Avrupa ortaçağ uygarlığı, tazeliğinin de yaratıcılığıyla hızlanan adımlarla Rönesansı hazırlamak durumundadır. Klasik biçimiyle feodalizmin uzun sürmemesini daha yakından anlamak önemlidir. Sınıflı toplum ilkçağ köleliğiyle en uzun süreyi –MÖ 4.000-MS 500– yaşamakla bu potansiyelini önemli oranda açığa çıkartmıştı. Ortaya çıkarabileceklerini sergilemişti. Feodal sınıflaşmanın bu sürece katkısı sınırlı olmuşsa, bunda potansiyelinin zayıflığı rol oynar. Toplumsal sisteme fazla katkıyı yapabilecek durumda değildir. Zaten hem etnik, hem dini hareketin amacı bu sistemin köklü aşılmasını gerektiriyordu. Hiyerarşilerin imparatorluk öykünmeleri esas amaç değildi. Bir nevi dinin sosyal, etnisitenin kavimsel devrimini istismar ederek, yeni savaşçı iktidara ulaşmışlardı. Yoksul kitlelerin direniş bayrağında Fransız Devrimi'nden çok önce *'eşitlik, kardeşlik ve barış'* yazılıydı. Binyıllık tanrısal saltanat altında bunlar yaşanacaktı. *'Mahşer ve cennet'*le ütopyaları ebedileşecekti. Entrika ve zorbalıkla talan sanatında uzun geleneklerinde ustalaşan hiyerarşi, aldatarak, bastırarak bildiğini okuyacak ve yapacaktı.

Batı Avrupa'da sürecin uzun sürmemesinde manastırın gerçek aydınlanma gücüyle –islamda bu güç fazlasıyla saltanatın etkisinde kalmıştır– etnisitenin –özellikle Germenlerde– hala taze olan doğal toplum ruhunun önemli rolü vardır. Bu iki güç tarihin tüm aşamalarında olduğu gibi bilincin ve iradenin özgürlüğünü devam ettiriyorlardı. Bilim ve özgürlük bayrağını Batı Avrupa'nın mümbit topraklarında büyük bir merak ve heyecanla dalgalandırıyorlardı. Ne Roma imparatorluk kopyası ortaçağ prens ve kralları ne de ruhları haline gelen resmi kilise engizisyonları önlerini kesmeye yeterliydi. Büyük düşünce ve özgür ruhlu insanlara sahip olduğu için, bu yaratılış dönemine saygılı ve duyarlı yaklaşmak, günümüz Batı uygarlık gerçeğini öğrenmek açısından son derece önemlidir. Yaratılan değerler en az neolitik köy tarım devrimiyle şehir uygarlık devimindekiler kadar anlamlıdır. Doğuda sönmeye yüz tutan yaratıcı bilinç ve özgürlük ruhumuzun devam etmesidir. Avrupalı insanın elinde büyütülen bilinç ve özgürlük, binlerce yıl taşıdığımız, öncülük ettiğimiz bilgelik ve doğal toplum ruhumuzdur. Yabancı değil, bizim olan bir gerçekliktir.

15. yüzyılla başlatılan Rönesans –yeniden doğuş– hareketi, aslında babası da annesi de Doğulu binlerce yıllık sülalenin son çocuğudur. Onu sanki Avrupa'nın Adem'le Havva'sından doğmuş gibi sanmak büyük bir yanıl-

gıdır. Belki de Doğu'nun sürgün çocuğudur. Rönesans açık ki 13. ve 14. yüzyılların giderek hızlanan bir devamıdır. Büyütüldüğü zemin Roma kopyası krallık ve piskoposluk sarayı değil, kırsal alan manastırlarıyla yeni yükselen kent üniversiteleridir. Ne siyasal askeri güç ne de feodal tüccar ekonomik güç bu çıkışta belirleyicidir. Kır manastırı ve kent üniversitesi kendi emekleriyle geçinen, halkın beslediği ve umut bağladığı, desteklediği, özgürlük ve bilincin yükseltildiği bağımsız çalışma mekanlarıdır. Şunu önemle vurgulayacağım: Rönesansa götüren yol belirleyici olarak kral ve kilisenin saraylarından değil, halkın komünal okullarından geçmektedir. Ne feodal sınıfın ne de ortada olmayan burjuvazinin çizdiği bir yoldur.

Uygarlık nehrinin akışı açısından yerini ve zamanını belirlemek gerekirse, yine Sümer kaynağından yola çıkmak öğretici olacaktır. MÖ 3.500-2.500 döneminde Uruk ve Ur siteleri etrafındaki oluşum, dalga dalga Nippur, Babil, Ninova merkezli olarak Dicle-Fırat kuzeyine doğru yayılır. Bu merkezler etrafındaki dönemleri MÖ 2.500-2.000 Nippur, 2.000-1.300 Babil (eski ve orta dönem), MÖ 1.300-600 Asur, MÖ 600-300 son Babil dönemidir. Mezopotamya dışında direkt Sümerlerden etkilenen Anadolu Hititleri MÖ 1.700-1.200, Medya'da MÖ 900-550, Persiya'da MÖ 550-300 dönem uygarlıkları yaşanmıştır. Klasik Grek ve Roma uygarlığını ikinci büyük zihniyet devrimine bağlı olarak değerlendirebiliriz. Bunlar mitolojik düşünceden felsefi düşünceye geçiş döneminin uygarlıklarıdır. Doğunun Batı'daki en son ve büyük temsilcisi ***Troya**'nın* düşürülmesinden sonra gelişmeye başlamıştır. ***Hellas*** ve ***Etrüskler*** farklı, özgün bir gelişmeye ulaşamamışlardır. Geleneksel yayılmanın göçleri konumunu pek aşamamışlardır. MÖ 1.000'lerde başlayan Grek ve İtalya uygarlıkları, MÖ 500'lerde felsefi düşüncenin gelişmesiyle özgünlüğü olan bir uygarlığa geçiş yapabilmişlerdir. Aslında Sümer ve Mısır uygarlık izlerinde uzun süre beslenmeleri, kuzeyden gelen göçlerle bileşimleri sonucunda, coğrafi özelliklerinin de etkisiyle özgünlük yakalanmıştır. Grek ve İtalya yarımadasındaki gelişmeler, Anadolu'daki Hitit uygarlık gelişmesinin devamıdır. Bunda Mısır ve Doğu Akdeniz'deki ***Fenikelilerin*** yoğun katkısını da eklediğimizde, özgün gelişmenin dayanakları daha iyi anlaşılır. Yaklaşık MÖ 1.000-MS 500 dönemini kapsayan Grek-Roma halkasının daha da yayılması Avrupa-Atlas kıyısında durur. Farklı zaman ve coğrafi koşullar üçüncü büyük versiyona koşutluk oluşturur. Uygarlık nehrimiz Batı Avrupa kıyılarına vurduğunda en verimli bir dönemine daha erişecektir. MS 1.500'lerde başlayan üçüncü büyük uygarlık devrimidir. Rönesansı dünya uygarlık zincirine bağladığımızda bu yönlü bir akış gerçekçidir.

Rönesansın en doğru tanımı zihniyet devrimi olarak yapılanıdır. Devrim birkaç alanda köklüdür. Birincisi, dinsel düşüncenin tanrısallık adına adeta hiçleştirdiği birey yeniden doğmuştur. Hıristiyanlık teolojisi MS 1.250'lerde Aristo sentezi ile skolastik dönemin zirvesine ulaşmıştır. Metafiziğin en gelişkin hali de denilebilir. İnsan adeta unutulmuştur. Tanrının kuklası bile olamayacak kadar yaşamdan silinmiştir. Dine dayalı toplumsallığın en aşırı bir biçimine varılmıştır. Pratik somut yaşamla hiç bağdaşmayan bu biçime insan doğallığının uzun süre dayanması zordur. Heretizm –sapkın mezhepçilik– cadılık –hıristiyanlaşmamış doğal toplum kadını– ve simyacılık –doğa elementlerinden altın oluşturmak, bilimsel arayış– çabaları, hıristiyan dogmatizmine karşı özgün zihniyet direnişini temsil etmektedir. Engizisyonun önlemek istediği, özgür bireye yol açabilecek gelişmelerdir. Hıristiyan dogmatizminden kopup özgür doğa düşüncesine sıçrama yapan en çarpıcı örnek ***Giordano Bruno**'dur.* Tam bir doğa tutkunu olan Bruno tanrı doğa ayrımı yapmaz. Canlı bir doğa –evren– anlayışı ile sarhoş gibidir. Doğanın kendi başına işleyişine o denli hayrandır ki, sonuçta coşkun Rönesans öncüsü Roma'da MS 1.600'de cayır cayır yakılmıştır. ***Spartaküs*** ve ***Saint Paul**'ün* anılarına yaraşırcasına.

Doğaya dogmatizmden kopmuş bakış tarzı ile yaklaşmanın önemli bir sonucu da bilimsel yöntemin gelişmesidir. Metafizik kurgusal yöntemin doğal gerçeklikten kopardığı insan zihni yöntem değişikliğiyle yeniden doğaya yönelmeyi bilmiştir. Bilimsel yöntemin adeta peygamberleri olan ***Roger*** ve ***Francis Bacon***'la ***Galileo Galilei*** gözlem, deney ve ölçüyü doğaya dayatarak bilimin gelişeceği yolu ardına kadar açmışlardır. Bilimsel zihniyetin gittikçe gelişmesi, yöntemi ile yakından bağlantılıdır. Felsefi yaklaşım doğaya umutla yaklaşım anlamına gelirken, yönetme de bu umudun gerçeğe dönüşmesi demektir. Felsefi öngörü ve varsayımlar bilimsel alanları ve olgularını aydınlatırken, gözlem, deney ve ölçü bilimsel kanıtlamayı sağlamaktadır. Deney ve ölçü olmadıktan sonra, sadece felsefi varsayımlarla doğadan yararlanmak mümkün değildir. Deney ve ölçüye vurulmayan her olgu hakkında nelerin nasıl sonuç vereceği anlaşılamaz. İslam dünyasında bu yönlü atılan adımlar bazı sonuçlar vermişse de, sistemli bir yönteme dayanmadıkları için bilimsel bilgiye sınırlı katkıda bulunmuşlardır. Batı uygarlığının temel dayanağı olan bilimsel bilgi, ancak temel yöntem sorununu çözümledikten sonra hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Yöntem sorununun çözümü bilimsel devrime yol açmıştır. Rönesansla gerçekleşen bilimsel yöntem arayışları yeni felsefe ekollerinin gelişiminde de rol oynamışlardır. Felsefe ile bilimin birbirine yakınlığı ve bağ-

lantısı, daha verimli bilimsel bir sürecin gelişmesi kadar, bilimle bağlantısı yapılan gelişkin felsefi yapıların ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Rönesansın temeli de diyebileceğimiz ve tanrıdan tamamen kopmuş bu düşünce ve duyuş tarzı en büyük paradigma değişimidir. Gerçekleşen zihniyet devrimini sıradan görmemek gerekir. Bu en zor gerçekleşen devrim türüdür. Dinsel dogmatizmden kurtulmak ve öz duygu düşünce gücüyle yaşama anlam vermek Batı uygarlığının en önemli kazanımıdır. Cıvıl cıvıl, canlı, renkli, her şeyiyle heyecanlandıran, kendinde büyük potansiyeller barındıran doğa büyük umutlar vaat etmektedir. İnsanın binlerce yıl aradan sonra doğaya önemli bilinç birikimi ile dönüşü diğer tüm gelişmelerin kaynağıdır.

İkinci büyük değişim dindeki reformdur. Doğal toplum anlayışına aşırı ters düşen hıristiyanlık dogmatizmine tepki kaçınılmazdı. Germenlerin doğal toplum gelenekleri, dinle yeni tanışmaları reformun bu kültürden gelmesinin koşullarını teşkil etmektedir. Protestanlık aslında Germen halkının hıristiyanlık yorumudur. Dogmatizmin daha yumuşatılmış, çalışmayı engellemeyen, bilime açık revizyon ve reformasyonunu temsil etmektedir. Bir nevi din saltanatına tepkidir. Dinin aşırı siyasallaşmış, pratik gelişmelere engel teşkil eden, halkların özgünlüğüne ve özgürlüğüne yer vermeyen büyük tutuculuğuna vurulan bir darbedir. Zihniyet devriminin teolojik anlamdaki yansımasıdır. Dogmatik kalıpların yıkılmasıyla felsefi düşünce hızlı bir gelişme sürecine girmiştir. Nasıl ki Batı Anadolu'da MÖ 600'lerde mitolojik düşüncenin aşılmasıyla tarihi felsefi dönem açılmışsa, Batı Avrupa bölgesinde de dinsel dogmatizmin aşılmasıyla daha gelişkin bir felsefi çağa ulaşılmıştır. Zihniyet devriminin en gelişkin alanı olan felsefe, ***Spinoza*** ve ***Descartes'****ta* adeta peygamberlerini bulmuştur.

Rönesansla doğan üçüncü bir gelişme insan merkezli yaşam biçimidir. İnsan her şeyiyle tanrının olmalıdır anlayışı köleci zihniyetin değişik bir formudur. Tanrı kral kültünden tek tanrılı dinlere sızmış mitolojik düşünce formu olarak bireyi yaşamdan adeta silmiştir. Bu, kölenin her şeyiyle efendisinin aracı olmasından kalmadır. Bireyin efendi ve tanrı kimliğinde bu denli yitirilişi, kendine ait bir yaşamının olmaması anlamına da gelmektedir. Tanrı ona ait değil, o tanrıya aittir. Tercüme edersek, insanlığın devletleşmiş din hiyerarşisine aşırı bağımlılığıdır. Dinin egemen sınıf lehine bu yönlü gizli bir köleliği her dinde mevcuttur. Rönesansın insana saygıyı canlandırması, toplumun bireyin yaşamını daha anlamlı kılmanın varoluş tarzı olduğu biçimindeki tanıma da uygundur. Toplumsal varoluş bireysel yanı yok ettiğinde, orada kölelik yerleşmiş demektir. Sovyet sosya-

lizminde gerçekleşenle Sümer rahip devlet sosyalizminde gerçekleşenler özde aynıdır. Birey ne adına olursa olsun eritildiğinde, onun adına kölecilik denilir. Klan ve ilkçağ çok tanrılı, totemli dinlerinde esas olan bir nevi toplumun yansımış figürü olan bu kavramlar bireye güç veriyordu. Ortaçağın dinsel anlayışı bireyi silmesi açısından asıl toplumsallıktan ciddi bir sapmayı temsil eder.

Hümanizm, bireysellik ve reformasyon insanı yaşamın merkezine çekmekle toplumsal varoluş tarzındaki sapmaya ciddi bir karşı koyuşu gerçekleştirmiştir. Rönesans bu yönüyle tarihte en temel zihniyet aşamalarından biridir. İnsan yaratıcılığı, doğallığı için gerekli olan en önemli adımdır. Ekolojik toplumun dayanabileceği bir yola, zemine giriştir. Fakat daha sonraki kapitalizm zihniyetinin hakimiyetini geliştirmesi, bireysellikten bireyciliğe geçişi tüm kazanımları geri aldığı gibi, tarihte en büyük ekolojik sapmanın da yolunu ardına kadar açmıştır. Ekolojik felaketin kaynağı Rönesans zihniyeti değil, onun kapitalizmle saptırılması, özünden boşaltılması ve tersinden toplumsal varoluş halinden kopartılmasıdır. Mitolojik ve dinsel dogmatizmin tanrı toplumu biçimindeki toplumsal varoluş gerçekliğinde yaptığı sapmayı, kapitalizm toplumsallığı bireycilik lehine silerek tersinden gerçekleştirmektedir. Günümüzün en temel sorunlarından ekolojik sapmayı değerlendirirken, konuya daha derinlikli yaklaşacağız.

Yaklaşık üç yüz yıllık birikime (MS 1.400-1.700) sahip olan Rönesans dönemi Batı uygarlığının esas itibariyle düşünme tarzını ortaya çıkarmıştır. Doğa ve toplumdan koparılmış insan zihnini yeniden, daha derinlikli bir felsefi ve bilimsel yola bağlayarak yeni uygarlık için gereken yolu ardına kadar açmıştır. Bu gelişmeyle bağlantılı olarak ele alınması gereken bir yöntem sorunu var. Özellikle marksist tarih anlayışının aşırı materyalist yorumunda yapılan bu büyük yanlış, toplumsal formların düz çizgisel anlatımıdır. Sanki kapitalizmin gelişmesi, bir sistem olarak kurulması zorunlulukmuş gibi bir anlayışın, belki de hiçbir kapitalist ideologun kapitalizme yapamadığı hizmeti hem de antikapitalizm adına yapmış olmasıdır. Çelişkili gelebilir, ama geriye baktığımızda daha iyi anlamaktayız ki, kapitalizmin hiçbir ideologu marksist kökenli kaba materyalistler kadar sisteme hizmet etmemiştir.

Rönesansı tarihin en önemli zihniyet devrimlerinden biri olarak değerlendirmeyle birlikte, daha da önemli olan sorun, hangi toplumsal sistemle bağlantılı olduğudur. Klasik tarih anlayışları Rönesansı kapitalist toplum sisteminin zihniyet hazırlığı olarak değerlendirirler. Marksist tarih anlayışı da sistemin doğuşunu adeta ilahi emir saymaktadır. Bu görüşlerin tümü bizzat kapitalizme bağımlı yaşamın bir sonucudur.

Sermaye birikimi tarihin her döneminde az veya çok vardır. Sümerlerden beri özellikle ticaretin gelişmesiyle servet ve sermaye birikimini sıkça görmekteyiz. Ekonomik zenginler türemiştir. Yahudiler bu konuda tarihi bir üne sahiptir. Buna rağmen hakim sistem haline gelememişlerdir. Hem üst devlet topluluğu, hem alt komünal topluluklar birikimi tehlikeli sayıp kuşkuyla bakmışlardır. Büyük kötülüklerde ebelik yapabileceğini hep göz önüne getirmişlerdir. Bunda en önemli etken de toplumsal ahlakı yırtmasından duyulan korkudur. Savaşçı iktidar gücü bile, ne kadar toplum üzerinde hükümranlık sürdürse de, toplum ahlakını yırtmayı göze alamaz. Hiyerarşinin kurumlaşması olarak dayandığı toplumsal olguyu koruyarak varolması esastır. Fiziksel olarak yok etse bile, bunu ahlakıyla birlikte yapar. Bir toplumu temel ahlaki geleneğinden soyutlamak, onu çıplak, savunmasız, her tehlikeye açık bırakmaktır. Kapitalist sermayenin sistem haline gelmesi ahlakı, dolayısıyla toplumu çözmeyle yakından bağlantılıdır. İradesi dışında bu böyledir. Toplumsallığı çözmeden kapitalden sistem oluşamaz. Sistem olmaya doğru gittiğinde çok yıkıcı olur.

Marks ve ***Engels Komünist Manifesto****'da* bu süreci çarpıcı bir üslupla dile getirirler. Biraz da şaşkındırlar. Kapitalizme devrimci rol atfederken bile yıkıcılığını, insafsızlığını, biran önce aşılması gerektiğini ısrarla belirtirler. Kapitalizm herhangi bir toplum sistemi değildir. Bir nevi toplumun kanserli sistemidir. Genelde sınıflı toplum olarak uygarlığı, özelde kapitalist uygarlığı bir toplumsal hastalık olarak incelemek, bu temelde yaklaşmak büyük önem taşır. Kanser doğuştan gelen bir hastalık değildir. Vücudun yıpranması ve bağışıklık kabiliyetini kaybetmesiyle kendini gösteren bir hastalıktır. Toplumsal olguda da yaşanan buna benzerdir. Uygarlık sistemlerinde yorulan toplum, sermayenin sızmasıyla tüm dokularında yani kurumlarında kanser hastalığına tutulur. Türüne bağlı olarak az veya çok öldürücü etkiye maruz kalır. Sadece 20. yüzyıl savaşlarını çözmek bu gerçeği birçok yönüyle aydınlatır. Aşırı rekabet, kar, azami kar, işsizleştirme, açlık, yoksulluk, ırkçılık, milliyetçilik, faşizm, totalitarizm, demagoji sanatı, ekolojik yıkım, aşırı finans, devletten daha zengin şahıslar, atom bombası, biyolojik ve kimyasal silahlar, aşırı bireycilik kapitalist sistemin kanser türleri olarak düşünülmelidir.

Kapitalizme ilişkin bu kısa tanımlamayı Rönesansla bağını doğru anlayabilmek için yaptık. Rönesans tanımı –genel kabul gören haliyle– öz olarak doğayı, toplumu ve bireyi her tür dogmadan uzak tutku derecesinde kavramayı, sevmeyi esas almaktadır. Doğanın ve bireyin kutsallığına dö-

nüştür. Bu bireyin de kapitalist birey olmadığı; doğa bilgisiyle, sanat ve felsefeyle yüklü, savaştan kaçınan, doğal, eşit ve özgür bir toplum arayışında olduğu ortak bir yargıdır. Rönesans ütopyaları kapitalist değil, komünalisttir. Ortaya çıkan yeni toplumsal sistemin kapitalizm olduğuna dair inandırıcı bir araştırma yoktur. Manastırlarda komünal bir hayat geçerlidir. Yeni doğan kentlerde hakim olan ruh demokrasiden yanadır. Bilim adamları, felsefe ve edebiyat yapanlar, sanatla uğraşanlar zorlukla geçinen emekçi insanlardır. Sermaye birikimiyle uğraşanlar sınırlı olup, özellikle faizcilikten ötürü toplumsal nefreti toplayan bir kesim olarak yargıya tabidir. Sanayi devrimine kadar, feodal aristokrasi ve yeni doğan bir ulus olarak halk sınıfları karma nitelikte bir toplumsal sistem oluştururlar.

Bu kısa değerlendirme bile 19. yüzyıla kadar kapitalist toplum sisteminden bahsedilemeyeceğini göstermektedir. O halde Rönesansı kapitalizmin bir ön aşaması, zihniyet süreci olarak algılamak vahim bir yanlışlıktır. Doğrusu, ucu her tür gelişmeye açık bir kaos aralığıdır. Feodal toplum sisteminin dağıldığı, çözüldüğü, fakat yeni toplumun doğmadığı, doğuş sancılarının yaşandığı bir ara dönemdir. Bu ara dönemden feodalizm yeniden güç kazanarak çıkacağı gibi, kapitalist bireyci bir sistem de doğabilir; yine güçlü altyapı koşullarına sahip demokratik, eşit ve özgür bir topluma doğru gelişme de yaşanabilirdi. Tamamen sistem savaşçılarının bilinç ve politik yeteneklerine bağlı olarak pek çok sistemin doğması teorik olarak mümkündür. Nitekim Fransız Devrimi'nin sonlarına kadar kapitalist toplumla daha eşit ve özgürlükçü toplum yandaşları başa baş bir mücadele içindedirler. 1640'daki İngiliz Devrimi ezici bir demokratik özellik taşımaktadır. Eşitliğe ve özgürlüğe ilişkin çeşitli ve oldukça güçlü kişisel ve kolektif anlayışlara rastlamak mümkündür. Burjuva devriminden ziyade halkçı bir devrimdir. 16. yüzyıldaki İspanya şehir komünarları demokrat karakterlidir. Amerikan Devrimi'nin niteliği de açıkça özgürlükçü ve demokratiktir. 1789 Fransız Devrimi'nde komünistler dahil birçok renk vardır. Özcesi Rönesans sürecindeki toplumsal kaostan çıkışta özgür, eşit ve demokratik toplum eğilimi en az kapitalist bireyci eğilim kadar şanslıdır. Kapitalizm ancak sanayi devrimiyle birlikte toplumsal savaşta üstünlük sağlayacaktır. 19. yüzyıl, sanayi devrimiyle birlikte kapitalizmin her alanda hakimiyetini yükselteceği bir dönemdir. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlangıcında, sistemin dünya çapında ilk defa yayılmasını kabaca tamamladığını görmekteyiz. Daha eşit, özgür ve demokratik toplum mücadelesi, 1848-71 devrimlerinin yenilgisiyle hakim toplumsal sistem olma şansını kaybederler.

Sürecin tanımlamasını tamamlamak açısından ulus ve ulusal devlet konusunu da doğan yeni toplumsal sistemle iç içe değerlendirmek önem taşır.

Toplumların ulusal olgular biçiminde şekillenmesinin doğrudan kapitalizmin bir ürünü olmadığını kavramak gerekir. Bu konuda da sanki kapitalizm ulus yaratır gibi bir ideacılık ciddi bir yanlıştır. Bu yanlışlıkta marksizmin payı da vardır. Toplumlarda klan, kabile, aşiret, milliyet ve millet şeklindeki süreç kendine özgü bir diyalektiğe sahiptir. Sınıflı toplumun ürünü olarak doğmazlar. Kapitalizm olmadan da ulus olunabilir. Ulus şekillenmesinde dil, kültür, tarih ve siyasal güç daha belirleyici rol oynar. Uluslar eşit, özgür ve demokratik toplumsal yapılarda daha sağlıklı gelişebilirler. Batı Avrupa'da ulusların 12. yüzyıldan itibaren şekillendiklerini görmekteyiz.

Sistemlerden hangisinin uluslar içinde hakim olacağı ancak 18. yüzyılın sonunda burjuvazinin zaferi ile belirlenir. Kapitalizmin ulus içindeki zaferi, aynı zamanda milliyetçiliği dinin yerine egemen ideoloji haline getirmesiyle birlikte yürür. Hem içte pazarı geliştirmek, hem dışa doğru açılmak güçlü bir milliyetçilikle yakından bağlantılıdır. Güçlü milliyetçiliğin bu özelliği ulus devlete götürür. Ulus devlet dinsel ideolojik örtünün laiklikle aşılmasıyla gelişir. Özünde tüm ulusun devleti diye bir kavram kökünden yanlıştır. Toplumun ulusallığından, ulusal bütünlüğünden bahsetmek belli bir gerçekliği yansıtır. Ama devletin ulusallığı daha çok ideolojik bir yargıdır; toplumsal realite değildir. Çünkü tüm toplumsal devletin sahibi olamazlar. Devlet her zaman ulusal bir azınlığın emrinde ve hizmetindedir. Devletin yaptığı, ulusal olguyu –tıpkı din olgusunda olduğu gibi– ideolojik bir olguya dönüştürerek meşru temel sağlamaktır. Tüm 19. ve 20. yüzyıl milliyetçilikleri toplumsal meşruiyet ideasıyla bağlantılıdır. İçte sınıf çelişkilerini gizlemede, dışa doğru saldırganlığı teşvik etmede milliyetçilik büyük rol oynar. Milliyetçiliği kapitalist devletin ideolojik silahı olarak anlamak, yayıldığı dönemleri doğru kavramak açısından önemlidir.

Milliyetçilik aynı zamanda devletteki merkeziyetçiliği güçlendirir. Daha demokratik federal yapılara karşı devlet milliyetçiliği, merkezi üniter yapılara kayar. Buradan faşist ve totaliter devlet anlayışına geçilir. Toplumsal hastalığın histeriye dönüşmesi, kapitalist sistemin faşist ve totaliter devlet biçimine yönelmesiyle at başı gider. Sonuç, kapitalizmin intiharıdır. I. ve II. Dünya Savaşları bu anlamda milliyetçilik dozajının aşırı kullanılmasından doğan sistemin intihar eylemleri olarak da düşünülebilir. Kendisi uygarlık krizi olan kapitalizmin en genel ve derinlikli krize, kaosa girme sürecidir.

Kapitalist toplum sistemine daha kapsamlı ve bütünlüklü bir teorik perspektiften bakıldığında, insan toplumu içine sızmış en istismarcı öğeler toplamı olduğu görülür. İstismarcılık, her şeyi anında çıkarına dönüştürme fırsatçılığı olarak değerlendirilebilir. Fırsatçılığın sanat düzeyinde geliştirilmesidir. Hedefi öncelikle maddi değerlerdir. Ancak maddi gelişmeye hizmet ettiği oranda manevi değerler diyebileceğimiz fikir, inanç, sanat değerlerine yönelebilir. Toplumsal olgu adına ne varsa hepsinden bir kar beklemek temel felsefesidir. Verili olan ister doğal komünal olsun, ister hiyerarşik devlet değerleri olsun, istismar etmede ayrım tanımaz. Toplumsal bünyeye girmiş aç kurt veya kanser virüsü benzetmesi bu niteliğiyle ilgilidir. Ağacın kurdu ağaçtandır benzetmesini de çağrıştırır. Benzetmelere dayanarak yine belirtmeliyiz ki, kurt tüm sürüye dalmadıkça, virüs bünyeyi sarmadıkça, kurtçuk ağacı devirecek kadar kemirmedikçe, kontrol altında tutularak ilgili olgular varlığını sürdürebilir. Hakim sistem haline gelmeyle birlikte aşırı biçimlere kaydığında –doğasında bu var– kapitalizm en tehlikeli aşamada sayılır. Faşizm ve totalitarizm denen olgu budur. Bu durumda toplumda sürekli savaş durumu yaşanır. Sadece I. ve II. Dünya Savaşları gibi küresel resmi askeri savaşlar değil, daha vahimi toplumun içinde tüm kurum ve ilişkilerinde savaş yaşanır. *"İnsan insanın kurdudur"* denen mantık tam işlemeye başlar. Savaş eşler, çocuklar ve tüm doğal çevreye kadar yayılır. Atom bombası bu gerçekliğin sembolik ifadesidir. Toplumun tümünde içten içe yavaş yavaş, ama sürekli bir atomlama yaşanır.

Ulusal devlet ve küreselcilik sürecine baktığımızda durum daha somuttur. Ulusal olguyu aşırılaştırıp devleti tümüyle ele geçirdikten sonra, önce güç kazanmış olan birey adeta *'karıncalaşma'* dönemine girer. Rönesansla büyümüş insanlık –hümanizm– ve birey tersine bir sürece konu olur. Adeta saldırı hedefi haline gelirler. Bu gerçeklik bile tek başına kapitalizmle Rönesans değerleri arasındaki aykırılığı göstermeye yeterlidir. Kapitalist büyürken birey küçülür. Hümanizm içi boş bir kavrama veya küreselcilik adı altında büyük şirketlerin azgın fetih savaşları karşısında utanılacak bir kavrama dönüştürülür. Ulusal devlet dışındaki tüm diğer kurumlar eritilmesi, sömürgeleştirilmesi gereken olgular haline gelir. *"Hiçbir değer ulus-devletten daha yüce olamaz"* ilkesi bu hale getirilmekle, hiçbir çağ devletinin ulaşamayacağı bir kutsallık zırhına bürünür. Her şey milli devlet için! Aslında milli devlet kisvesi veya kurnazlığı altında her şey kapitalist içindir. Devlet, özellikle ulusal devlet, o kadar kestirmeden kar, aşırı kar getirme sihrine sahiptir ki, ulus devlet ideolojisi olarak milliyetçilik, hiçbir mitolojik, felsefi ve dini kavrayış ve inancın erişemeyeceği boyutlarda bir

inanç ve iman akımı haline getirilir. Tüm ilgili gözleri ve yürekleri adeta kör eder. Milli gerçekliğin abartılmış figürleri dışında hiçbir değer anlamlı gelmez. Kutsallık yalnız milli değerlerin abartılmış unsurlarında gizlidir. Buna karşılık yurttaş olarak birey adeta ortaçağ tarikatlarına üye yapılır gibi, *'devlet tarikatına'* bağlanmaya çalışılır.

Yurttaşlık gerçeği çok iyi çözümlemesi gereken bir kavramdır. Aslında ilk ve ortaçağlardaki birey devlet bağı olan köle serf ilişkisinin yerine ikame edilmiştir. Bir nevi burjuvaziye –devlete– kölelik ilişkisine dönüşümü ifade eder. Devlet yurttaşlığı, kölenin modern biçiminin düzene hazırlatılmasıdır. Bu, burjuva sınıfı için işe yarar hale getirilmiş bireydir. Asker, vergi başta olmak üzere birçok yükümlülüğe konu olur. Devlete ve egemen sınıfa ihtiyacı olan gücü doğururlar. Çocuk yapma burjuvazi için masrafsız bir iş haline dönüştürülmüştür. Lafta her ne kadar ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel haklarından bahsedilse de, özünde bu hakları kullanan ezici biçimde egemen sınıftır.

Kapitalizmin bilim ve sanata el atışı daha vahim sonuçlar doğurur. Genelde bilim ve sanat devlet iktidarının bir aleti kılınmıştır. Kapitalizmle birlikte iktidar bilme işi, bilim devriminin gücüyle görülmemiş boyutlara varmıştır. Bilim ve sanatın tekelleştirilmesi korkunç bir egemenlik ve sömürü gücüne yol açar. Bireyi istediği gibi şekillendirme, yararlanma imkanını verir. Sadece zihniyet yapısını, temel paradigmaları kendi özel dünyasına göre dönüştürmekle kalmaz, *"at gözlü ve teneke yürekli yapar."* Bu göz ve yürekle insanlar en sığ, menfaatçi, egoist, nemelazımcı, zalim, duygusuz, soyut, robotumsu varlıklar haline getirilir. Rönesansın cıvıl cıvıl, canlı kutsal dünya ve insanın bakış açısı, yerini böylesine gri, cansız, kutsallığını yitirmiş, derin heyecan ve merak uyandırmayan, gergin ve bezgin bir dünya ve toplumsal ortama bırakır. Toplumun emekçi ücretli kesimleri adeta yumurtlayan tavuğa dönüştürülmüştür. Yaşamın tek anlamı olan yumurtlayacak bir yemle –ücretle– talim ettirilir. Eko insan tipi karın doyurma üzerine her şeyini kurgular. Daha vahimi, sistemin tarihte en büyük işsiz bırakma yeteneğidir. Sürekli ucuz işçi için işsizler ordusunu büyütür ve hazır tutar. Burjuva işçi ilişkisi öyle bir duruma getirilir ki, başlangıçtaki isyancı işçi kuzu gibi, efendisine ortaçağ serfinden daha bağımlı hale getirilir. İşçi, adına devrim düzenlenen bir sınıf olmaktan çıkar; büyük işsizlik ve daha düşük ücret tehlikesi karşısında patronuna bağlı kölelere özgü uydu bir kişiliğe dönüşür. Bu durumda işçi kendi başına bir değer değil, patronun, kurumunun bir ekidir. Onlar neyse o da odur.

En vahim durumda yaşayan kesimlerden kadın, çocuk ve ihtiyarların

durumu daha da acımasız bir hal alır. Hiyerarşinin kuruluşundan beri egemen erkeğin doymak bilmez iştahı ve duyarsızlığıyla kaba gücü altında ezim ezim inleyen kadın, kapitalist sistem altında bir kat daha zincirlerle örülür. Erkeğin hakkında en çok yalan uydurduğu varlık kadındır. Söylenir ki, cinsiyet üzerine en kapsamlı çalışma yürüten ***Freud****'un* bile ölürken ağzından çıkan son sözler *"kadın ne demek?"* yönlüdür. Bu durum olağan değildir. Bu, kadın etrafındaki korkunç erkek egemenlik ideolojisinin yarattığı bir durumdur. Kadını hiç tanımak istemeyen erkek egemen, bu durumunu örtbas etmek için önemli silahlarından biri olan sahte aşk edebiyatına başvurur. Egemen erkek için aşk eşittir yalanın gizlenmesi, örtük saygısızlık, bilincin körlüğü, kör içgüdünün alan ve süreklilik kazanmasıdır. Kadının bunu yutacak duruma getirilmesi, baskı altında çaresizliğin derinliği ile ilintilidir. O denli maddi ve manevi yaşam koşullarından koparılmıştır ki, erkeğin en aşağılık sözlerini, saldırılarını, doğal hak olarak kabul etmek zavallılığındadır.

Kişi olarak şahsen ben kadının geliştirilmiş *'statü'* altında yaşamayı nasıl kendisine yedirdiğine hep şaşarım. Fakat şunu sezdiğimi açıkça itiraf etmeliyim: Kasaplar hayvanı kesime alırken, hayvan aslında kesileceğini fark eder ve tir tir titrer. Kadının erkek karşısındaki duruşu bana hep bu titremeyi hatırlatır. Kadın karşısında titremedikçe erkek rahat olmaz. Egemen olmanın baş koşulu budur. Kasap bir defa keser, o tüm ömrü boyunca keser. İfşa edilmesi gereken gerçek budur. Bunu aşk şarkılarıyla gizlemek aşağılık bir harekettir. Uygarlık altında en değersiz nesne ve kavram aşka dair söylenenlerdir. Bir erkeğin hiç başaramadığı, başarmak istemediği, bir kadına olağanca doğallığı içinde yaklaşabilme gücüdür. Ben şahsen böylesi bir tavrı gösterebilecek erkeği gerçek kahraman olarak değerlendiririm. Sorun basit zaaf, biyolojik cinsiyet farkından doğmuyor. Hiyerarşik devletli toplumun ilk katmanlaşma nesnesi olarak kadını en alta yerleştirmesinden kaynaklanıyor. En derin toplum sorunu olması, toplumda yerleştirilmiş statünün özelliklerinden ileri geliyor. Sosyolojinin çok sınırlı ve geç olarak konuya ilgi duyması kapitalizmin kriz süreciyle ilgilidir.

Her şey açığa çıkarken, kadın olgusunun da kendini gittikçe tüm yönleriyle göstermesi beklenebilir. Kapitalist sistemin kadınlık olgusuna eklediği baskı sömürü unsurları daha kapsamlı anlaşılmayı gerektirir. Kadın adeta sözde en değerli metadır. Hiçbir sistem, kadını bu denli metalaşmaya tabi tutmamıştır. İlk ve ortaçağlarda genel köleliğin bir parçası olarak kadın köleliği, cariyeliğinden sistem açısından bir fark yoktur. Sadece kadına özgü bir kölelik veya metalık bir durum söz konusu değil-

dir. Erkek haremlilikler de vardır. Hadımlaştırılmış erkekler de vardır. İç oğlanları vardır. Sistemin cinsiyet anlayışında asıl en büyük farkı kapitalizm koyar. Adeta metalaştırılmamış tek organı yoktur. Sözüm ona bunu edebiyat, roman aracılığıyla sanat süsü vererek yapar. Ama bu sanatın temel işlevi sistemin dayanılmaz yükünün çekilmesinde kadının azami pay sahibi kılınmasıdır. Her çalışmaya bir ücret biçilirken, en ağır iş olan hamilelik, çocuk büyütme, evin her türlü işi ücretsizdir. Erkeğin seks kölesi olmanın da bir ücreti yoktur. Genelevde olan ücret kadar bile birçok özel evde değer kadına gösterilmez.

Evlilik namusu, onuru denilen şey, esasta *'küçük imparatorun'* bütün kahrının çekilmesidir. Nasıl ki büyük imparator onuru saydığı devlet mülküne bir şey olduğunda bunu savaş nedeni sayarsa, küçük imparator da onuru saydığı mal olarak kadına bir şey yapılırsa bunu büyük namus meselesi, dolayısıyla kavga nedeni sayar. Daha da ilginç olan, kadının ruh olarak tamamen boşaltılması, biçimsel olarak da aşırı kadınsı, süslü, güzel sesli bir *'kafes kuşu'* haline getirilmesidir. Ses ve makyaj düzeni; doğal kadının çok dışında öz kimliğinin ezici biçimde inkarına dayanan, kişiliğini öldüren bir durum arz eder. Kadıncılık kadının özel olarak kişiliksizleştirilmesidir. Bir erkek icadı ve dayatmasıdır. Böyle olduğu halde, sanki kadının doğal duruşu buymuş gibi suçlamaktan geri kalmaz. Tüm reklam, teşhir malzemesi olarak kullanılmasından bizzat sistem sorumlu olduğu halde, bu da kadının doğal özüne yakıştırılır. Kadın onuru kapitalizmle en dip noktasına oturmuştur. Kadının kimliğinde dibe vuran, aynı zamanda komünal toplum değerleridir. Sistemin mantığı hem buna muhtaçtır hem de oldukça becerilidir.

Pornoyla her tür kutsallığından soyutlanan kadın cinsi, kapitalizmde başlangıçtaki primata indirgenmiş olur. Kadının uygarlık tarihi boyunca toplumdan silinmesi hiyerarşik ve sınıfsal gelişmeye bağlı olduğu kadar, erkeğin egemen erkek toplumu yüceltmesine de bağlıdır. Yine kadın toplumda ne kadar etkinliğini yitirmemişse, komünal değerlerden de o denli uzaklaşmış olur. Kadının doğası komünal toplum değerlerine daha yakındır. Zekası doğanın özelliklerine karşı daha duyarlı ve gerçekçi olduğundan duygusal zeka ön plandadır. Analitik zeka daha çok kurgusal olduğundan yaşamla bağları sınırlıdır. Erkeğin analitik zeka gelişkinliği toplumsal konumundaki hileli, baskılı karakter unsurlarıyla ilişkilidir.

Çocuklar dünyası üzerindeki sistem ağırlığı geneli yansıtır. Hayal dünyasında yaşayan çocuklar sistemin buz gibi hesaplar dünyasına kökünden zıttır. Çocuk ve kapitalizm bağdaşmaz. İhtiyarlar yaşlanmış çocuk gibidir.

Eskinin saygı gören kutsal bilgesi kapitalist üretim için bir yük durumundadır, gereksiz bir nesnedir. Çocuklar büyüyerek yararlı kılınabilir. İhtiyarlar ise öleceklerinden bir değer ifade etmezler. İhtiyarın şahsında toplum yüceliğinden, kutsallığından iyice soyutlanır. Yaşlılarevine bırakıldığında, sistemin zalimliği kadar anlamsızlığı çirkin suratını tüm yönleriyle gösterir. İhtiyarlık sorunu bile birçok yönüyle sistemin toplum için gereksizliğini rahatlıkla kanıtlayabilecek soru işaretleriyle doludur.

Kapitalizmin metropolünde her şeye doymuş insanlarına karşılık, çevre insanı her yönüyle yoksunluk ve açlık içindedir. Sistemin aşırı kar özelliği şişman insanla zayıf, neredeyse kemikleri çıkmış insan arasındaki diyalektik ilişkiyi iyice somutlaştırır. Toplumun iç bünyesindeki çelişkilerin daha fazla gelişme potansiyeli kalmamış gibidir. Ya aşırı tekrar ya da bazı kurumlarında dökülmeler krizin kalıcılığının ve kaos durumunun içine girildiğinin kesin kanıtı gibidir. Tüm doğal olaylar zincirinde görüldüğü gibi halkanın kırılacağı ana girilmiştir. Eski yasallık geçersizleşmektedir. Yapılar işlev yitiminden ötürü anlamsızdır. Yeni anlam yasalarının ve gerekli kıldıkları yapıların kurma zamanına gelinmiş sayılır.

Toplumsal ekoloji sorunu uygarlıkla başlar. Doğal toplum bir yanıyla ekolojik toplumdur. Toplumu içten kesen güç, doğayla anlamlı bağı da keser. İçten kesilme olmadan olağandışı bir ekolojik sorun doğmaz. Anormal olan, tüm doğal süreçlerde yaşanan anlamlılığın uygarlık toplumunda yitimidir. Sanki çocuk ana memesinden kesilmiş gibi bir hal doğar. Duygusal zekanın büyüleyiciliği yavaş yavaş silinir. Vicdan ve doğanın dilinden sıkça uzaklaşan analitik zeka, kurguladığı yapay dünyasında gittikçe çevreyle olan çelişkisini geliştirir. Yaşamın doğayla bağı puslanır. Bunun yerine soyut fikirler, tanrılar geçer. Yaratıcı doğa yerini yaratıcı tanrıya bırakır. Ana şefkati olarak anlaşılması gereken doğa, zalim doğa damgasını yer. Artık dilsiz ve zalim doğaya yüklenmek insan kahramanlığı haline gelecektir. Hayvanlar ve bitkilerin her tür dengesiz imhası, toprak, su ve havasının kirletilmesi, sanki insan toplumunun en temel hakkıymış gibi alışkanlık kazanır. Doğal çevre artık ölü, umut vermeyen geçici bir yaşam alanı olarak körleştirilir. Canlı doğanın sınırsız umut kaynağı doğa, artık kör, anlayışsız, kaba madde yığınından başka bir şey değildir.

Rönesansla yıkılan bu doğa anlayışı kapitalist sistemde toplum içinde olduğu gibi ardına kadar artık sömürü, istismar konusudur. Dünya insanlığının fethini doğanın fethiyle tamamlamak ister. Ona dilediği her tür istismarı yapmayı bir hak, bir yetenek sayar. Sanayi devrimi ve sonrasında sonuç, toplum için vazgeçilmez yaşam koşulu olarak doğal çevrenin

sigortasının atmasıdır. Akılsız olanın doğa değil sistem olduğu anlaşılmıştır. Ama artık geç kalınmıştır. Çevre sürekli SOS işaretleri vermektedir. Mevcut toplumsal sistemi kaldıramayacağını bas bas bağırmaktadır. Bu yönüyle de sistemin krizi kaos aralığına girmiş gibidir. Ekolojik tartışma ekolojik toplumu anlam ve yapısallık olarak çözmedikçe, kaostan çıkma şansı artık yoktur.

Toplumsal sistem değerlendirmelerinde içine düşülmemesi gereken bir anlayış aşırı genellemeciliktir. Örneğin kapitalizmi tanımlarken sanki toplumun her şeyi, ta kendisi olduğu gibi bir sonuç son derece yanlıştır. Hiçbir hakim sistem toplumun tamamını oluşturmaz. Bu, diyalektik ikilemin gerçeğine de aykırıdır. Kendi zıddını geliştirmeden, tek yanlı gelişmeler idealist, olgusal geçerliliği olmayan bir yaklaşımdır. Sanıldığının tersine, hakim sistemlerin dışında geniş bir toplumsal alan bulunur. Burada eski sistemlerin artığı, hakim sistemin zıtları ve gelecek alternatifler iç içe bulunur. Toplum son derece canlı bir işleyiş içinde olup, daha sık yasallıklar geliştirerek değişimini sürekli kılar. Sistemleri şemalaştırmak anlamı kolaylaştırdığından yararlıdır. Ama tüm gerçeklerin yerine konulma riski birçok dogmatik yaklaşıma da neden olabilir. Dolayısıyla şematikleştirmeyi gerçekliğin son derece karmaşık yapısıyla özdeşleştirmemek gerekir.

Kapitalizme ilişkin yapılan da bir şemalaştırmadır. Gerçeğin bütünlüğünden hayli uzak kalacak noktaları olacaktır. Bazı yönleri abartılmış da olabilir. Tanımlama üzerinde bu nedenle yoğun durduk. Sistemin gelişim sürecinin ne çok eksikli ne de abartılı olmasına dikkat etmek objektif değerlendirmeler için önemlidir. Ne bir kadercilikle gelişim modeli doğrudur ne de kaçınılmaz sonuçlar gibi kehanetle gelecek kestirilebilir. Toplumsal yasallıkların aralığı kısadır. Anlam geliştirme ve bağlantılı olarak yapılandırmalar da sıkça mümkündür. Yine de kaderciliğe ve kehanete başvurmadan sistemleri öz dinamikleri içinde yakalamak, anlamı somutluk üzerinde edinmek bilimsel bilginin avantajıdır. Fakat felsefe mitolojiyle de anlam zenginliğine katkıda bulunabilir. Toplum gibi doğal evrimin tümünü bağrında taşıyan bir olguyu basit fizik yasaları gibi tanımlayamayacağımız açıktır. Kendimiz de bu olgunun yakın bir parçası olduğumuzdan, birçok belirsizlikten kaçınamayacağımız kuantum fiziğinde de kanıtlanmış bir gerçektir.

Rönesans aralığından sadece kapitalist sisteme taşıyan değerler alınmadı. Hayli zengin olan malzemesinden kolektif toplum yapılanmaları için gerekli anlam gücünü bulmak da olasılıklardan biriydi. İlk ütopyacılar ***Campanella***, ***Thomas Moore***, ***Francis Bacon***, daha sonraları ***Fouri-***

er, ***Robert Owen***, ***Proudhon*** çok sayıda komünal toplumsal sistemleri tasarlıyor, yer yer örgütlenmelerine girişiyorlardı. Aydınlanma döneminde yine birçok filozof oluşacak yeni toplumun nitelikleri üzerinde kafa patlatıyorlardı. Başta gelen devrimlerin hep sola açık, bitmemiş bir yanları vardı. Kapitalist sistem yerleşmiş haliyle hiçbir önemli düşünürün tasarımı olarak oluşmamıştır. Ciddi düşünürlerin peşinde koştukları toplumsal ütopyaları kolektif karakterlidir. Ahlaka belirleyici bir rol tanınmaktadır. Buna rağmen kapitalizmin başarısında devlet kültünün gücü, eski aristokrasinin olanca ağırlığı, yeni burjuva sınıfın kendi zıddından daha gelişkinliği gibi objektif nedenler etkili olmuştur. Eski hakim toplumun izlerini yoğunca üzerinde taşıyan yeni toplumcuların kolayca istismarı anlaşılırdır. Devlet iktidar sistemini aşacak düşünce gücü ve yapılandırma programı olmadan yapılacak her iktidar savaşımı, *'senin yerine ben'* köşe kapmacılığından öteye anlam ifade etmez. Tarihsel bir temeli olan ganimet peşinde koşma, coğrafi keşiflerin sağladığı muazzam servetler, bilimsel keşiflerle manifaktürden sanayi devrimine geçiş, siyasal devrimden iktidara tırmanma, merkantilist devletçilikten ulus devletin güç merkezine yerleşme, sistemin özündeki kar ve sermaye birikimini sistem hakimiyetine taşıyan temel faktörlerdi. 19. yüzyılda ütopyacıların beklentilerini boşa çıkaran sermayenin sanayi devrimiyle sistematize olması, ona karşı daha köklü, ayağı yere basan teorik bir çıkışa ve siyasal bir mücadeleye ihtiyaç gösteriyordu. ***Karl Marks*** ve ***Friedrich Engels****'in* peygamberliği bu aşamada devreye girecektir.

Uygarlık sisteminde kapitalizmin zaferini kesinleştirdiği 19. yüzyıl, ona karşıt düşüncenin de sistemlice gelişmesi ve siyasi eyleme geçmesiyle karakterize edilebilir. Her iki hareketin de temelinde Rönesans, aydınlanma ve sanayi devrimi vardır. Dinsel bakış açısı hakimiyetini yitirmiş, laik dünya görüşü ağırlık kazanmıştır. Bilimsel devrim ve modern sanat akımları bu gelişmeler için gereken ölçüt ve perspektifleri rahatlıkla esinleyebilecek yetkinliktedir.

Sisteme karşıt düşünceler içinde gittikçe yükselen akım ***marksizm****di.* Karl Marks ve Friedrich Engels kendi düşünce yapılarından önceki muhalif akımlara ***'ütopik sosyalistler'*** der; kapitalizmin hakim üretim biçimi haline gelmemiş olmasının bunda temel rol oynadığını belirtirler. Düşünce sistemleri katı bir ekonomik determinizme bağlılığıyla diğerlerinden farkını koyar; Hegel'in diyalektik düşünme sistemini esas almakla birlikte, onu baş aşağılıktan ayağı üstüne diktiklerini iddia ederler. İngiliz ekonomi politiğini ve Fransız ütopik sosyalizmini diğer temel esin kaynakla-

rı olarak belirtirler. Tabii Almanya'nın payına düşen felsefi esinlenmedir. Kendi dönemleri için güçlü bir sentezi yakaladıkları açıktır. Sistemli bir toplum karşılarında zaferini yaşarken, buna karşı muhalefeti böylesine sistemli oluşturmak, gerçekten öngörü ve sorumluluk duygusu yüksek bir çabadır. Çabalarının ilk ürünü ***'Komünist Manifesto'****dur.* Adeta bir parti programı gibidir. Zaten kısa bir süre içinde komünistliğin (partisinin) programı olarak ilan edilir. K. Marks ve F. Engels kendilerini diğer sosyalistlerden ayırt etmek için ***'bilimsel sosyalist'*** olarak vasıflandırırlar.

Kapitalizmi tanımlamada dönemleri içinde en gerçekçi bir yaklaşımı geliştirdikleri açıktır. K. Marks'ın başyapıtı olan ***'Das Kapital'****i* kocaman bir kapitalizm tanımı olarak değerlendirmek mümkündür. F. Engels'in ***'Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni'*** yapıtında da tarihsel toplum analizini en geniş çerçevede yaparak düşünce sistemlerini tamamlamaya çabalarlar.

Yaklaşık 1850'lerden günümüze kadar marksist kökenli sosyalizmin sonuçları, sistem analizinin yetersizlikleri ve yanlışlarıyla birlikte doğrularını da yeterince açığa çıkarmıştır. Toplumsal sistem çözümlemelerini daha iyi tanıyabilmek için tarihsel benzerleriyle kıyaslamak öğretici olabilir. Yazılı kaynaklardan öğrenebildiğimiz ilk manifesto ***'On Emir'*** düzenidir. ***Hz. Musa'****nın* Mısır ilkçağ köleci sisteminden çıkışını formüle eder. Firavun Akhenaton'un tek tanrı –güneş tanrısı– mezhebinden esinlenmek kadar, ata dini 'Yah-weh' Yahudacılıktan da etkilendiği bilinmektedir. 10 Emir ile toplumuna -İbrani kabilesi- düzen vermeye çalışmaktadır. MÖ 1.300'lerde açıklandığı sanılan bu manifestodan günümüze kadar büyük etkilenmeler olduğu bilinmektedir. Kutsal Kitabın ilk bölümü ***Ahdi Atik***, On Emir'le gelişen bir külliyattır. Kendi içinde birçok ara bölüme ayrıştırılabilecek Ahdi Atik, tüm kritik dönemlerde peygamber manifestolarıyla Hz. İsa'ya kadar bir bütün olarak gelir.

İkinci büyük manifesto olarak ***'İncil'****i* alabiliriz. ***Hz. İsa****'ya* dayalı bu gelenek köleci Roma'ya karşı, özünde baskı altında tuttuğu tüm yoksullar, işsizler adına yayınlanmış –geliştirilmiş– bir bildirgedir. Ezilen sınıflar adına belki de bir ilktir. Hıristiyanlık genel adı altında yol açtığı sonuçlar günümüzde de en az tarihte olduğu kadar etkilidir. Peygamberler geleneği kadar bir ***'aziz ve azizeler'*** geleneğine sahiptir. İslam evliyaları gibi bu aziz ve azizelerden halen öğrenilebilecek birçok ders vardır.

Tarihin üçüncü büyük manifestosu ***'Kuran'****dır.* ***Hz. Muhammed'****in* kendi dönemindeki Arap kabile ve aşiret toplumu hakkındaki gözlemleriyle Tevrat'ın –Ahdi Atik– bir kitabı ve İncil yorumunu birleştirmesinden

kaynaklanan bu yapıt bir nevi ortaçağ feodal toplumun *'şartlar'* bildirgesidir. Avrupa İncil'le şartlanırken, Ortadoğu Kuran'la şartlanmaya çalışılır. Dinsel örgülü (zihniyetli) de olsa, bu örnekleri toplumsal çözüm ve manifestoları olarak tanımlamak gerçekçidir.

'Das Kapital' için sorulabilecek en önemli husus, kapitalizmi yıktı mı yoksa daha da güçlendirdi mi sorusudur. Soru benzer sistem manifestoları için de geçerlidir. Konuya daha açıklık getirmek için diyalektik düşüncenin temeli olan ***tez***, ***antitez*** ve ***sentez*** sürecini anlaşılır kılmak gerekir. Başta da belirttiğim gibi, evrensel sistemde düalistik özellik, birin ikiye bölünümüdür. Enerji madde ilişkisinde birlik (1) kanıtlanmış gibidir. E=mc2 formülü oldukça yol göstericidir. Enerji maddeyi hareketlendiren, değiştiren unsur olarak beliriyor. Daha serbest kalmış öz olarak tanımlanabilir. Işığın hız durumundaki madde parçacığı olarak ***'foton,'*** özünde maddeden kopmuş enerjidir. Maddenin tümünün fotonlaşması ışık haline gelmek demektir. Radyoaktiflik bu süreci ifade eder. Ama yine de madde-enerji ikilemi bir gerçekliktir. Özdeki aynılık ikilem haline gelmeyi önlemiyor. Asıl sır gibi kalan bir(1)'in neden veya nasıl ikileme itildiğidir. 'İkileme' eğiliminin kendisi nedir veya nasıl oluşuyor? Atom içinde olan bitenin tüm çeşitliliğe, hareketliliğe biçim verdiği güçlü bir olasılıktır. Son araştırmalardan, düşünülmesi bile çok zor, küçük, hızlı, çok kısa süreli parçacık oluşum ve dönüşümünün atomlaşma sürecini belirlediği, atomların molekülleri, moleküllerin bileşimleri, böylelikle farklı element ve bileşimleri ortaya çıkışı anlaşılmaktadır. Bunda farklı manyetik ortamların da rol oynadıkları tahmin edilebilir.

Doğadaki bu sürecin topluma uyarlanması kaçınılmazdır. Toplum yasallığı çok farklı olmakla birlikte, aynı sisteme tabi olması beklenebilir. Toplumsal sistem dönüşümlerinin de 'bir'den, 'klan'dan türediğini ana hatlarıyla bilmekteyiz. Klandan hiyerarşik toplumun, ondan da devletli toplumun kapitalizme kadar bazı biçimlerinin boy verdiğini iyi bilmekteyiz.

Diyalektikteki zıtlık kavramını, ikilemlerden birinin diğerini yok etmesi biçiminde değil, onunla yüklenerek daha üst düzeyde farklı bir oluşuma dönüştüğü biçiminde yorumlarsak, olguları anlayabilme imkanımız daha çok artar. Fakat bu konuda daha da önemli olan düz, çizgisel bir dönüşümün olmadığı gerçeğidir. Zıtların dönüşümü axb=ab biçiminde değildir. Klasik mantığın bu formülü çok sınırlı bir aralıkta geçerli olabilir. Olgular dünyasında dönüşüm daha çok zikzaklı, helezonvari, saçaklı, bazen hızlı bazen yavaş, öncesiz sonsuz olmaktan çok, anlık sonsuzluk gibi özellikler taşıyabilir. Çizgisellikten küreselliğe kadar kaos aralıklarıyla değişen özellikler ihtiva ettiği varsayılabilir.

O halde kapitalizme karşı bir zıtlık belirdiğinde, onun çizgisel olarak kapitalizmi yok edip, tasarımlanan topluma yani sosyalizme ulaşacağı ancak soyut bir varsayım olabilir. Gerçeğin kendisi çok farklıdır, oluşumları da daha farklı cereyan eder. Başat sistem zıddını eritebilir, sömürgeleştirebilir, eş veya ortak kılabilir, çok az güç kaybıyla uzun erimli bir dönüşümle evrim gösterebilir. Sert bir kırılmayla da yeni bir sistemin malzemesi olabilir.

Marksist çizgideki gelişmeler için söylenebilecek temel husus, teori ve pratiğinin kapitalizmin içinde erimekten kurtulamadığıdır. Erime üç yoldan olmuştur: ***Sosyal demokrasi***, ***reel sosyalizm*** ve ***ulusal kurtuluş.*** Bu üç yoldan veya olgudan kapitalizmin hiç değişmediği söylenemez. Önemli değişmeler yaşanmıştır. Oldukça liberal değişmeler görülmüştür. Fakat sistem varlığını bu yollar sayesinde daha da uzatmayı başarmıştır. Bunu karşıdevrimlerle izah etmek doyurucu olmaz. Konu daha derinliklidir. Benimsenen sosyalizm anlayışındaki temel niteliklerle bağlantılıdır.

Hataların veya yanlışlığın temelinde kapitalist işçi ayrımı yatmaktadır. Kapitalist işçi ayrımı, bir köleci Roma malikanesindeki efendi köle ayrımından öz olarak farklı değildir. Serf ağa ilişkisi için de benzetme geçerlidir. Bir aile içinde –ataerkil– erkeğin örgütleniş biçimi ve dayanaklarıyla, bağlı kadının örgütleniş ve dayanaklarını karşı karşıya getirdiğimizde, çatışmanın galibi baştan bellidir. İstisnalar hariç tutulursa, belli bir kavganın galibi olarak erkek, kavganın sonunda hırpalanmış kadından daha güçlenmiş olarak varlık sürdürür. Daha fazla kadın erkeğin olmuştur. Çelişki yine vardır. Ama dönüştüğü kadarıyla erkek egemen sistem içinde bir adım daha erimiştir. Örneği tüm toplumsal sisteme yaygınlaştırabiliriz. Sınıflı toplum uygarlığı, hatta daha öncesinin hiyerarşik toplumu içinde, kadının binbir bağla erkeğin egemenliği altında bulunduğu koşullarda, bir teori ve pratik biçim uyarlayıp kadından kurtuluş beklemek hayalcilikten, *'daha çok dövül, daha çok bağlan'* demekten öteye anlam ifade etmez. Kadın karılaşmayı kabul ettiği andan itibaren zaten kaybetmeye yatırılmıştır. Kasabın elindeki kuzu didinse de ne kadar kurtulabilir? Kuzunun yaşama şansı kasabın insafına, çıkarına bağlıdır. Süt, yün vb ihtiyaçlardan dolayı kalabilir de, kesilebilir de.

Sanıldığının aksine, kapitaliste karşı işçi, antagonist denilen çelişki türü içinde değildir. Günümüz kapitalizmine baktığımızda, iyi bir işi ve ücreti olan işçi, toplumun kaymak tabakasından sayılır. Sistemden asıl darbe yiyenler muazzam işsizler ordusu, sömürge halklar, etnik ve dini gruplar, ezici kadın kesimidir; yine çocuklar ve gençlerin durumu, ihtiyarlık, eko-

çevre sistemin iç çelişkileri, kapitalist toplum içinde çıkar ağlarındaki kademe çelişkileri, köy kent, büyük küçük kent, bilim iktidar, ahlak sistem, asker siyaset vb yüzlerce çelişki odağı sistemi belirlemektedir. Tüm bu olguları temel almadan sistemin en rahat yönetebileceği, ayrıcalıklı işçiye dayanan bir devrim değişim teorisinin fazla şansı olmayacağı derinlikli bir toplum anlayışıyla fark edilebilir.

Marksist yaklaşımın daha temelli yetersizlikleri vardır. Uygarlığı bir bütün olarak çözümlememiştir. Engels'in denemesi çok sınırlıdır. Sınıflı toplumla doğal kolektif toplum arasındaki temelli çelişkiyi çoktan aşılmış ve geri biçim olarak saymaktadır. Halbuki kapsamlı tarihsel tanımlamamız da gösterdi ki, komünal demokratik duruşla hiyerarşik ve devletçi duruş arasında sürekli ve kapsamlı bir mücadele vardır. Komünal demokratik değerler geri ve yok olmak şurada kalsın, tüm sistem oluşumlarında *'dinamik'* role sahiptir. Buna kapitalizm de dahildir. Kapitalist sistemde doğuş, gelişme ve çözülüş krizinde en çok işleyen çelişki komünal demokratik değerlerle ilişkili olanlardır. Sistem işçi, köylü vb gibi birçok kesimi içinde tutup yönetebilir. Hatta iyi bir müttefik yapabilir. Bireyciliği körükleyerek yönetimini daha da görünmez kılıp sürdürebilir. Ama toplumun kendisini toplum olmaktan çıkaramaz. Toplum da esas olarak komünal ve demokratiktir. Öyle olduğunu bildiği içindir ki, kapitalizm bireyciliği toplumun aleyhine şahlandırır. Güdüleri ayaklandırır. İnsan toplumunu birçok yönüyle tersinden primat toplumuna –toplumun maymunlaştırılması– dönüştürür. Toplum direndikçe ve sonunda bir bütün olarak çözüldükçe, yeninin ortaya çıkma şansı doğar. Toplumsal dönüşüm projeleri başta çelişkilerin bu temel yönünü dikkate aldığında başarı şansı kazanabilir.

Bağlantılı olarak kapitalizmin sistematik olarak yıktığı ahlaki örgü esas alınmadan, hiçbir çelişkinin teknik olarak çözüm şansı olamaz. Toplumsal ahlak olmadan, yalnızca hukuk, siyaset, sanat ve ekonomik yöntemlerle hiçbir toplumu yönetme veya değiştirme olanağı yoktur. Ahlakı, toplumun kendiliğinden varoluş biçimi olarak algılamak gerekir. Dar geleneksel ahlaktan bahsetmiyorum; toplumun kendini yürütüş vicdanı, yüreği olarak tanımlıyorum. Vicdanını yitirmiş toplum bitmiş toplumdur. Kapitalizmin ahlakı en derinden tahrip eden sistem olması anlamlıdır. Sonul sistem olması onun toplumsal vicdanı tahrip etmesini anlaşılır kılar. Sömürü ve baskı sisteminin potansiyelini tüketmesinin somut ifadesi, ahlakın sistemlice tahribi anlamına gelir. O halde kapitalizmle mücadele zorunlu olarak etik –bilinçli ahlak– çaba gerektirir. Bunsuz mücadele başından kaybedilmiş mücadeledir.

Marksizmde kişilik bir bütün olarak kapitalist yaşam değerleri içinde yaşar. Kentlilik ağır basar. Kentin egemen özeti bir yaşam tarzı bireyi bin bir bağla kapitalist sisteme bağlar. Marks'ın kendisinin bile binlerce bağla sistem içi olduğunu iyi bilmek gerekir. Hıristiyanlıkta, müslümanlıkta sistemden koparak onlarca yıl inzivaya, manastıra, dergaha çekilen onca insan bile ancak sınırlı bir etkiye yol açmıştır. Marksist mücadelecilerin çoğu bu yönlü bir ahlaki oluşumun bile farkında değiller. Kapitalizmin şu veya bu versiyonuyla yaşayıp teorik pratik savaşla sonuç alacaklarını sanırlar.

Marksist kuramın siyasal devrim ve sonrasına ilişkin tezleri ise, daha vahim olarak hiyerarşik ve devletçi karakter taşır. Savaş, proletarya diktatörlüğü, devletçilik kavram olarak neredeyse kutsallaştırılır. Halbuki devlet iktidar, savaş ordu sınıflı toplum uygarlığının ürünü olup, mutlak anlamda egemen sömürücü kesimin vazgeçilmez yaşam aygıtlarıdır. Bu araçları proletaryanın eline vermek demek, daha başından kendini onlara benzetmeye karar vermek demektir. Nitekim reel sosyalizmde bu araçların hepsi en yetkince kullanıldı. Zafer elde edildi. Fakat 70 yıl sonra anlaşıldı ki, kapitalizmin en çapulcu biçimi –Batı Avrupa kapitalizmi onun yanında adeta yedi suyla yıkanmıştır– kurulmuştur. Kapitalizmin en totaliter, antidemokratik biçimi söz konusudur. Bu olgunun altında devlet anlayışı yatmaktadır. Engels'te *'yavaş yavaş sönmesi gerekir'* denilen devlet, en güçlü aşamasına reel sosyalizmle ulaşmıştır. Burada art niyet, karşıdevrim aramak fazla anlamlı değildir. Başvurduğu araçlar –devlet dört dörtlük ele geçirilse de– sosyalizme değil kapitalizme götürür. Sosyalizm sosyalist araçlar gerektirir. Onlar da baştan sona demokrasi, çevre hareketi, kadın hareketi, insan hakları, toplumun öz savunma mekanizmalarıdır.

Buradan kalkarak parti, sendika, barış, ulusal kurtuluş cephe hareketleri, politika gibi birçok toplumsal olguda resmi düzenin aşılamadığı konuları da başarısızlık etkeni olarak eklemek mümkündür. Bu araçlara genel stratejik ve felsefi doğrultuda demokratik ekolojik bakılmadığından, sonuçta ne kadar mücadele aracı olarak kullanılsalar da, sisteme eklenmekten kurtulamazlar.

Marksizme yöneltilecek diğer bir eleştiri konjonktürle ilgilidir. Marks dönemindeki, kapitalizmin olgunluk aşamasıdır. Marks'ın ve Engels'in bundan çıkardığı sonuç kapitalizmin kaçınılmazlığıdır. Kapitalizm adeta sosyalizmin önünü açan bir buldozer rolündedir. Daha da genelleştirirsek, sınıflı toplum uygarlığını kaçınılmaz bir ilerleme olarak görmekte ve idealize ettikleri sistemlerinin kurulması için bu aşamaların gereğine

iman etmiş bulunmaktadırlar. Buna köklü bir yanlışlık olarak yaklaşılması gerektiğini daha önce açmıştık. Sınıflar ve yönetimin egemenlik aracı olarak devletin zorunlu güvenlik –toplumca vazgeçilmez– kamusal yönetim dışındaki tüm varlıkları, oluşum ve kurumlaşmaları sadece gereksiz değil, tutucu ve engel konumundadır. Devlet kapitalizmi başta olmak üzere bürokrasiyi büyüten içte ve dıştaki aşırı egemenlik, sosyal devlet gibi birçok kurum gerçek toplumsal demokrasinin ve çevrenin önünde engeldir. Ahlaki açıdan da savaş ordu –zorunlu demokratik savunma dışında– reddedilmesi gereken kurumlardır. Marks'ın kendisi *"sınıf savaşı teorisini Fransız tarihçilerden aldık"* derken, aslında kullandığı aracın niteliğini doğal veri olarak almaktadır. Egemen sınıfların savaş tarzını olduğu gibi kurumsal olarak kabul etmektedir. Proletarya diktatörlüğü kavramında da bu böyledir. Tarihteki diktatörlük uygulamalarını olduğu gibi almakta mahzur görmez.

Lenin ve Stalin dönemindeki diktatörlük sürekli devlet durumu olur. Demokrasi hiç uygulanmadan inkar edilmiş oluyor. Halbuki Lenin, *"sosyalizme ancak demokrasiden gidilebilir"* derken doğruya daha yakındı. Daha sonraki süreçlerde hakim sınıf tarzı ve politikaları daha da merkezileşir. Devlet parti özdeşliği doğar. Parti içte ve dışta tümüyle antidemokratik bir kuruma dönüşür. Sistem içindeki savaş ve barış politikaları artık kapitalizmin değirmenine su taşımaktan öteye gidemez. Ancak daha da çoğaltabileceğimiz bu tür temel hata ve yanlışlıklar, yetmiş yıl geçse de doğal sonucuna varmaktan, kapitalizmi üretmek ve güçlendirmekten öteye köklü değişikliklere olanak tanımazlar.

Şüphesiz marksizm yine de eşitlik, özgürlük mücadelesinde büyük ve tarihi bir deneyimdir. Toplumsal mücadelede zengin bir katkıdır. Toplumbilimine ekonomi ve sınıf ağırlığını taşımıştır. Burjuvaziyi ulusal kurtuluş, insan hakları, sosyal devlet konularında daha yumuşak biçimlere zorlamıştır. Demokrasiye çok dar taktiksel yaklaşımı, ekolojiyi ve kadın özgürlüğünü kapitalizmden farklı göremeyişi, temel yaşam paradigması olarak da burjuva kalıplarını aşamaması sistemle daha kolay eklemlenmesine yol açmıştır. Marksizmden esinleniş ve reel sosyalizmin etkisi altında başarıya gitmiş olan sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş mücadeleleri, daha zayıf sosyalist versiyonlar kapitalizmden zaten hiç kopmadılar. İçlerindeki kesimler daha çok kapitalist gelişme yanlısıdırlar. Tabanlarına farklı bir yaşamın değil, mevcut yaşamdan daha çok yararlanmasının mücadelesini veriyorlardı. Kalkınmacılık ve bölüşüm sorunu tamamen sistemin hukuku ile bağlantılıdır. Aslında reel sosyalizm, sosyal demokrasi, ulusal kurtuluş, li-

beralizm ve muhafazakarlığa kapitalizmin en büyük mezhepleri gözüyle bakmak daha gerçekçi bakış açısı sağlar. İslamın, hıristiyanlığın, yahudiliğin mezhepleri temel olgularından ne kadar farklıysalar, kapitalizmden doğmuş bu mezhepler de kök kapitalizmden o kadar farklılar. Daha doğrusu, fark aynı familyanın değişik türleri kadardır. Dinin daraltılmış olarak devam etmesi, anarşizm gibi akımlar kapitalizmde marjinal olmaktan öte anlam ifade etmez.

II. Dünya Savaşı sonrası ***'antifaşist'*** zafer havası fazla sürmedi. 1968 devrimci perspektifleri ve gençlik hareketleri önemli paradigma değişikliklerine yol açtı. Sisteme bir bütün olarak nefret gelişti. Reel sosyalizm, ulusal kurtuluş ve sosyal demokrasinin beklentilerine cevap veremeyeceği anlaşılmıştı. Vaat edilen dünya eskisinden daha iyi değildi. Denilebilir ki, 1970'ler, 1848 Devrimi'nden beri marksizmle bağlanmış birçok entelektüel akımın gücünü yitirmesiyle, yeni sol, ekoloji, kadın hareketi başta olmak üzere birçok yeni akımla tanışma dönemi oldu. Kapitalizm kadar reel sosyalizm ve versiyonlarına duyulan derin güvenin sarsılmasıyla ve 1950'ler sonrasının ikinci büyük bilimsel devrimiyle sosyal bilim ve kültürel alandaki yeni gelişmeler de beraberinde feminizme, ekolojiye, etnolojiye geniş açılımlar getirdi.

1989'da reel sosyalizmin çözülüşü, sanıldığının aksine kapitalizmin lehine değil aleyhine bir gelişme oldu. Bu, sistemin en temel halkalarından birinin kopması anlamına geliyordu. Soğuk savaşla kendi kitlesini tutan, reel sosyalizm ve ulusal kurtuluş devletleriyle de dünyanın diğer halk yığınlarını adeta oyalayan sistem çökmüştü. Bunun sonucunda devletçi toplumdan ilk defa dünya çapında bir soğuma, çözüm aracı olmayacağına dair köklü kanılar doğdu. Ulusal devlet ve milliyetçilik de oyalayıcı yeteneklerini önemli oranda yitirdi. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sosyal refah devleti de kısa dönem dışında etkinliğini çoğu ülkede kaybetti. Sistem her bakımdan yeni bir evreye girdi. Kapitalizmin tarihine baktığımızda, Rönesans kaos aralığından en derli toplu çıkış yapan toplumsal sistemlerden biriydi. Siyasal devrimlerden ustaca yararlandı. Sanayi devrimiyle olgunluğunun zirvesine erişti. Dünya çapında yayılımını tamamlayan ilk sistem oldu. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında ancak dünya savaşlarıyla çelişkilerini çözebilecek köklü bunalımlarla karşılaştı. Aslında kapitalizmin genel bunalımı tüm 20. yüzyılı doldurdu. I. ve II. Dünya Savaşları araları, önceleri ve sonralarıyla sistemin ancak savaşlarla ayakta tutulabileceğini gösteriyordu. Reel sosyalizm ve versiyonları kutuplaşmayı arttırınca, savaşın niteliği sıcaktan soğuğa dönüştü. 1989 çözülüşü bu imkanı

da elinden alınca, sistem kendini adeta boşluğun içinde buldu. Saldıracak taraf bulamıyordu. Yeni düşmanlar üretmeye ihtiyacı vardı. Bunu Ortadoğu kökenli islamda bulacaktı.

Yeni dönemin terminolojisinde artık ***'küreselcilik'*** ve '***ABD İmparatorluğu'*** kavramlarına sıkça rastlanır oldu. Küreselcilik, sistemlerin yayılma olgusu anlamına gelir ki, yeni hiçbir yanı yoktur. İlkel klanlardan günümüze tüm sistemler küreselcidir. Başarılı olan her sistem az veya çok yayılma şansına sahiptir.

İmparatorluk da eski kavramlardandır. Site devletlerin çoğalmasıyla devlet de sitelerin tüm devleti haline gelince, imparatorluğun koşulları doğmuş demektir. Siteler sürekli çoğaldığına göre, imparatorlukta genişlemeler kaçınılmazdır. Belirgin imparatorluk alanı ve tarzları doğar. Sümer şehir siteleri üzerinde Akad istilasıyla başlayan Sargon imparatorluk geleneği o günden beri habire gelişti. Köleci Roma İmparatorluğu dünyanın o güne dek tanıdığı en geniş ve güçlü imparatorluğuydu. Yerine kurulan feodal Bizans ve Osmanlılar, geleneği devam ettirdi. Çin ve Hint'te benzerleri kuruldu. Kapitalizm daha kuruluş aşamasında önce ***Portekiz***, sonra ***İspanyol***, ardından güneş batmayan ***İngiliz İmparatorluğu'****yla*, geleneği II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar taşıdı. Savaştan sonra gerginlik içindeki ***ABD*** ve ***Rusya Sovyet İmparatorluğu*** ikilemi 1989'da ABD lehine tekleşti. Kapitalizm Roması'nın önünde artık hiçbir engel kalmamıştı.

İmparatorlukların bir karakteri vardır: Üniter, merkeziyetçi yapıdan çok eyaletler biçiminde bölünmeler esastır. Önceki dönemden kalma birçok eski devlet geleneğini özümsediğinden ötürü, gevşek bir federasyon eğilimi de sıkça görülür. Dışa doğru ne kadar çok gücü egemenliği altına alsa da, içte birçok valilik, eyalet ve bağımlı devlet durumları da o denli artar. Küresel çapta yayılma olunca bu gelenek artarak tekrarlanır.

ABD imparatorluk dönemi içte ve dışta benzer ikili engel durumla karşılaşır. Şu husus iyi bilinmelidir ki, ABD sıfırdan imparatorluk kurmuyor; binyıllardan beri varolan geleneği sürdürüyor. Sürdürmek zorundadır. Dünya devletler sistemi imparatorluksuz olmaz. Birbirinden tam bağımsız devletler durumu bir varsayımdır. Gerçekte yoktur. Geçerli olan, devletlerin birbirleri karşısındaki bağımlılık durumlarıdır. Sistem içindeki en güçlüden en zayıflara doğru bu bağımlılıklar, bazı gruplarda imparatorluğa dönüşür. İçlerinden sistemce en güçlüsü, en büyük imparatorluk olarak sözü en geçerli güç konumuna erişir. ABD'nin en son İngiliz ve Rusya Sovyet İmparatorluğu'ndan devraldığı bu gelenektir. İçinde yüzlerce dil, kültür, siyasal oluşum, ekonomik biçim barındıran geniş bir coğrafyada, çe-

şitli düzeylerde egemenliğini derinliğine ve genişliğine yaymak durumundadır. Sistemin kar, azami sermaye birikimi bu süreci sürekli zorlar. Kar dengesini tutturmak yayılmayla bağlantılıdır. Çok sayıda gücün çıkarları bozulduğundan ilişkileri gerginleşir. En güçlü olma kuralı nedeniyle bu gerginlik ikinci bir kutba yol açamaz. Bu, sistemin mantığına aykırı olur.

1990'lar sonrasında küreselcilik ve ABD İmparatorluğu bu çerçevede denge aramaktadır. Kapitalizmin yaşadığı *'sistem kaosu,'* krizin eski tür aşılamazlığını gösterir. Dolayısıyla dönem küreselciliği krizli bir ortam içinde geçecektir. Krizi yoğunlaştıran etkenler eski dönemden kalmakla birlikte, şiddetini artırma eğilimindedir. Tüm tedbirlere rağmen azalan kar kanunu, çevre kirliliğinden, vergilerden dolayı artan maliyetler, sosyal devlet uygulamalarından doğan masraflar, artan demokratik muhalefet sistemin sermaye birikim oranını daraltır. İç ve dış kavramları arasındaki ayrım iyice azalır. Küreselcilik adeta tek devlet gibi hareket etmeye zorlar. Bu aşamada sistem ile müttefikleri arasında yeni düzenlemeler kaçınılmaz olur. Kapitalizmin doğuş ve olgunluk aşamalarında sınırlı bağımsız nitelik gösteren ulus devlet artık bir engeldir. Gerek en büyük güç olma, gerek küreselciliğin ekonomik karakteri eski ulusçuluk ve ulus devleti kaldıramaz.

Özellikle Fransız devrim geleneğine bağlı cumhuriyetçi gelenek daha da zorlanır. Tutuculuğun –direngenliğin– yeni örneği olur. ABD-AB çelişkisi kaynağını bu gerçeklikten alır. ***Avrupa*** cumhuriyetçiliği ve demokrasisi eski bağımsızlığı konusunda kıskançtır. Yine eski kolonyalizmini hatırlatmaktadır. Kapitalizmin onun Kabe'si olduğunu unutmaz. Dolayısıyla ABD-AB gerginliği ciddidir. Kapitalizmin yeni boy atma alanı olarak düşünülen ***Pasifik Çin*** ve ***Japon*** gerçeği üçüncü bir odak olma potansiyeli taşımakla birlikte, ancak kısmi bir bağımsızlığı koruyabilirler. Bu gruptakiler sistemleri tek veya karma halde taklit etmede ustadırlar. ***Rusya***, ***Brezilya*** gibi ülkeler de benzer bir sınırlı bağımsızlıkla yetinmek zorundadırlar. Sistemin güç mantığı bunu gerektirmektedir. Türkiye gibi iki arada bir derede ülkeler daha çok zorlanacak durumdadır.

Hizaya gelmeyen asi veya serseri denilen devletler grubu ise, sistemin askeri, ekonomik ve kültürel gücüyle hizaya getirilmek durumundadır. Sistem karşısında tam eritilmekten uzak olan Ortadoğu –güçlü uygarlık geleneği, islamlık, ağır ekonomik sorunlar– bütünüyle asi bir duruş arz eder. Soğuk savaşın ***'komünizmi'*** artık yerini Ortadoğu'nun ***'yeşil otoriterizmi'****ne* bırakmıştır. İslami örtü altındaki büyük tutucu, otoriter yapılar artık parçalanmak zorundadır. Dünya gücündeki etkili Yahudi –İbrani kabilesi– lobisi, İsrail'den ötürü binyıllık rüyasını ve hesaplarını görmek duru-

mundadır. Sistemin mantığı mevcut haliyle artık Ortadoğu'yu taşıyamaz. Karışık ve komplolu 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler saldırısıyla başlayan yeni dönem sadece Ortadoğu'nun değil, sistemin kaderini de yeniden belirleyecek dinamiklerle karşı karşıyadır. Uygarlığın doğuş beşiğindeki en eski ile en yeninin karşılaşması, aslında uygarlığın alacağı yeni biçimlenmeyi de belirleyecek sürprizlerle dolu gibidir.

B- Demokratik ve ekolojik toplum için bir taslak (proje) düşüncesi

Dünya toplum sistemi 1989'da reel sosyalizmin bünyesel nedenlerle çözülmesi sonucu değişim için gerekli olan kaos aralığına girmiş bulunmaktadır. Kapitalist sistemin daha önceki krizleriyle kaos aralığı diyebileceğimiz kriz arasında niteliksel farklar vardır. Toplumlarda köklü değişimler herhangi türden krizlerle değil, kaos niteliği olan krizler süreci sonunda gerçekleşirler. Sistemlerin normal kriz süreçlerinde kendini restore –aynı temellerde yeniden yapılanma– ederek sürdürme şansı yüksektir. Nitekim birinci ve ikinci genel bunalım –kriz– süreçlerinde savaştan sonra kapitalist sistem kendini daha da güçlendirerek restore etmeyi bilmiştir. Reel sosyalizmi bile içinde eritebilmesinin önemli objektif bir nedeni de krizin niteliğiyle bağlantılıdır. Her ne kadar marksist-leninist yaklaşımların sınıflı toplumun hakim değerlerinden kendilerini tam koparamamaları önemli bir etkense de, reel sosyalizmin dayandığı sistem bunalımları öz çabalarla aşılabilecek nitelikteydi. Çözülüşü sağlayan objektif etken bu nitelikte olmasaydı, neredeyse en kötü bir teslimiyet yaşanmazdı. Hatta hakim sistemden kurtuluş bekledi. Daha kötü bir çürümeyi ileri gelen kapitalist ülkeler önledi.

Yaşanan bu gerçeklik bile reel sosyalizmin sistem krizinin hem aşılmasında hem de kaosla sonuçlanmasındaki çarpıcı etkisini izah etmede hayli öğreticidir. Eğer kapitalizm 1848 devrimleri sonucunda mezheplere bölünmeseydi, belki de daha erken kaosa girebilirdi. Özellikle 20. yüzyılı üç mezheple aştı. Reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş mezhepleri sistemin en azından yüz (100) yıl gecikmeli bir kaosa girmesine yardımcı oldu. Değişmeden olduğu gibi sürseydi, kapitalist sistem 20. yüzyıl başlarında niteliksel dönüşüm krizi olan kaos aralığına girmek durumundaydı. İnsanlığın başına –atom dahil– korkunç savaşların getirilme-

si, sömürgecilik, milliyetçilik, faşizm ve totalitarizm canavarını yaratması, bunlara karşılık ulusal kurtuluş, reel sosyalizm ve sosyal demokrasiye çözümleyici rol oynatılması sistemin ömrünü uzatmada tarihi, politik, askeri manevralar olarak anlaşılmalıdır.

Kaos aralığı olgular dünyasında yeni biçim, tür, yapılanma benzeri değişimler için gerekli olan karmaşayı ifade eder. Bir olgudaki çelişik yönler artık birbirleriyle ilişkiyi, mevcut yapılanmayı sürdüremez duruma düşmüşlerdir. Biçim özü koruyamamaktadır; yetersiz, dar, tahripkar olmaktadır. Bu durumda dökülmeler olur, hercümerç –kaos– doğar. Öz kendini biçimden kurtarmıştır. Ama henüz yeni biçime varamamıştır. Parçalanan eski biçim ancak yeni biçimler için kullanım malzemesi durumundadır. Bu aralıkta aslında evrensel bir ilke çalışır gibidir. Evrenin yapı parçaları yakaladıkları kaosta hızlı değişimlerle yeni biçimlenme düzenlenmesine geçer. Eğer yeni biçim düzenlenmesi parçacıkları tutabilecek uygunluktaysa kalıcı bir yapıya bürünür. Kalıcı yapının da etrafında yeni bir sistem doğar.

Basit maddi olgular dünyasında bir örnekle açıklayalım. H2O molekülü bir biçimdir. Bu biçime 'su' denir. Sudaki iki elementten biri olan hidrojen molekülü (H2) ile bir oksijen atomu birleştiğinde su biçimi oluşur. İki elementteki atomaltı parçacıklar düzeniyle su molekülü arasındaki etki tepki ilişkisi sürekli son derece akışkan olan sıvı durumunu sağlar. Parçalanma durumu ise kaos başlangıcıdır. Tüm H ve O atomları serbest kaldığında, araya örneğin karbon ve sülfür gibi elementler girdiğinde, kısa bir tepkimeden sonra çok sayıda yeni bileşim ortaya çıkar. Bu yeni yapılanma demektir. Su yerine birçok zehirli gaz ve sıvı yapılanır. (CO, CO2, asit baz.)

Evrensel olan bu yapılanış kuralı toplumlar için de geçerlidir. Eski yapının dağılması, yeni yapılar için zorunludur. Fakat dağılma, karmaşa kendi başına yapılanma yerine konamaz. O bir nevi hamurdur, çorba gibi bir şeydir. Yoğrulup biçimlenmesi gerekir. Bir örnek de toplumdan verelim: Feodalite zihniyet ve sistemi 5. yüzyılın sonlarında dağılmıştı. Sisteme girmiş olan çeşitli yeni sınıflar, barbarlar, hıristiyanlardan önce feodal biçimlenmeler, feodalizmin dağılmasından sonra ise birçok demokratik ve kapitalist bürokratik biçimler doğmuştur.

1990'larda kapitalist sistemle birlikte zıtlarının dağıldığına ilişkin verilerin dökümü oldukça fazladır. Sermayenin küreselleşmesinin daha çok finans alanında yoğunlaşması ilk işaretlerden biridir. Finans sistemi, paranın para getirmesidir. Yani bir kumar durumuna erişilmiştir. Ancak dağılma unsuru olabilir. Finans kapital yerleşik yapıları hallaç pamuğu gibi atmak-

tadır. Ulusal kurumlar devletlerden ideolojilere, ekonomiden sanata kadar öz iradeleriyle tutunmamaktadır. Ama gücün küreselleşmesi, ABD İmparatorluğu dünya çapında eski dengelerin, yapıların anlamsızlığını, kendi açısından geçersizliğini yansıttıkça, dünyanın birçok bölge ve ulus devletinde krizlere, darbelere, kanlı etnik dini çatışmalara yol açmaktadır. Bu gerçeklik de sistemle ilgilidir ve kaos niteliklidir.

Sistem kendi içinde gerginliğini bir türlü gideremememektedir. ABD-AB, ABD-Japonya-Çin, AB-Japonya-Çin başta olmak üzere, sürekli bir gerginliği, dengesizliği yaşamaktadır. Kuzey-Güney çelişkisi denilen en yoksulen zengin ülkeler bölünmesi derinleşerek devam etmektedir. Her iki olguda da yaşanan, sürekli bir kriz ve kaos niteliğidir. Halkların devlet kurumundan kopuşu giderek derinleşmektedir. Binlerce yıldır tanrı kral, tanrı gölge ve tanrının kendisi (Hegel'de burjuva devlet) gibi benimsetilen devlet denilen olgunun özünde savaşçı iktidar gücünü gizlediği, sömürü, baskı ve şiddetin kaynağını teşkil ettiği anlaşıldıkça tecridi günbegün gelişmektedir. Adeta *"anne bak, kral çıplak"* deyişinde olduğu gibi, halklar da çocuğun çıplak kralı görmesi gibi devleti bütün çıplaklığıyla görmeye başlamışlardır. Bu önemli bir kaos başlangıcıdır.

Çok önemli bir konu muazzam işsizlik durumudur. Yapısal bir karakteri olan işsizlik sistem sürdükçe artmaktadır. Sistemin kendisi işsizliğin çığ gibi artması demektir. Hiçbir toplum sisteminde nüfus bu denli işsizliğe düşmemiştir. Dolayısıyla krizin kaos niteliğini en iyi açıklayan olgunun başında işsizlik gelmektedir. Nerede işsizlik çok yoğun olsa, orada o denli gelişmiş bir kaos durumu var demektir. İşsizlik birçok olumsuzluğun yanında, özünde toplumsal olmaktan çıkma durumudur. Bir nevi toplumun iflas ettirilmesidir.

Diğer yandan müthiş üretim teknikleriyle arz fazlası emilememektedir. Sorun kıtlık değil tersidir. Bir yandan kıtlıktan beter açlık yaşayan muazzam bir nüfus, diğer yandan dağ gibi yığılmış arz fazlası her şey. Bundan daha çarpıcı kaos niteliği oluşamaz. Yine kanser gibi büyüyen şehirleşmeler söz konusudur. Sosyolojik anlamda şehirle alakası olmayan toplumsal kanserleşmenin en açık örneklerinden biri şehir büyümeleridir. Şehirler hem köyleşerek hem de anlamı dışında büyüyerek şehir olmaktan çıkıyor. Kaos şehirde daha yoğun yaşanmaktadır. Toplum toptan metalaşmaktadır. Alım satım konusu olmayan hiçbir değer kalmamıştır. Kutsallık, tarih, kültür, doğa, her şey metalaşıyor. Bu gerçeklik de toplumsal kanserleşmedir ve kaosa götürür.

Diğer bütün kaos niteliklerinin bir sonucu olarak çevre kirlenmesi, tah-

ribi, artık kaos özelliğinin çevreyi de sarmış bulunduğunu kanıtlamaktadır. Sera etkisi, ozon delinmesi, suların ve havanın kirlenmesi, türlerin aşırı yok olması birer simgedir. Asıl ekolojik bir olgu olan toplumla doğa arası ilişkinin bir uçuruma dönüşmesidir. Bir an önce bu uçurum kapatılmazsa, sonuç toplumsal dinozorlaşmadır. Nüfus patlamasını da sistemin genel çelişik yapısının bir sonucu olarak görmek gerekir. Kapitalizmin nüfus politikası, *'insan ne kadar değersizleşirse o kadar çoğalır'* ilkesine dayanmaktadır. Kapitalizm varoldukça nüfus sorunu ağırlaşarak devam edecektir. Nüfus patlaması kaosu büyüten özelliklerin başında gelmektedir.

Sistemin zıt kutbunda yer alan toplum yapılanmaları da benzer bir dökülmeyi, karmaşayı yaşamaktadır. En başta aile, tarihinde en yoğun dağılma sürecindedir. Evliliklerin yarıya yakını bozulmakta, ahlaki olmayan kontrolsüz cinsel ilişkiyi çığ gibi büyütmektedir. *'Kutsal evlilik'* bitmiş sayılmaktadır. Çocuk, yaşlılar, ana baba ilişkileri, aileyle bağlantılı dağılmanın acı kurbanları olarak, toplumsal açıdan en anlamsız, bozuk duruma düşmüş bulunmaktadır. Kadın üzerindeki en eski baskı ve istismarlar açığa çıktıkça, kadın sorunu da tam bir krize dönüşmektedir. Kadın kendini tanıdıkça, düşürülmüşlüğüne duyduğu öfkeyle tam bir kaos ilişkisinin en etkili nesnesine de dönüşmektedir. Kadın çözülmesi toplum çözülmesine, toplum çözülmesi de sistem çözülmesine yol açmaktadır.

Toplumsal ahlakın çok kıt durumu da genel ahlaksızlığa gösterge olmaktadır. Tüketilen ahlak kurumu adeta zincirinden boşalmış bir bireyciliğe ve toplumsal değerlerin tahribine yol açmaktadır. Ahlaklılık kapitalizm açısından *'enayilikle'* eş tutulmaktadır. Ahlaki temelini, yani vicdanını yitiren bir toplum ancak kaos halini ifade eder. Başka türlü tanımlanamaz. Devletin sosyal politikalarla önlemeye çalıştığı toplumsal sorunlar kaynak kıtlığı ve kapitalizmin genel yapısı nedeniyle çözüm bulamamakta, sorunlar daha da büyümektedir. Devletin tek anlamlı faaliyeti olan *'kamusal yararlılık'* özü tümüyle yitirilmektedir. Toplumun *'genel güvenliği'* de benzer tehditler altındadır. Kapitalizmin *'herkesi herkesin kurdu haline getirmesi'* genel bir güvenlik sorununa yol açmaktadır. Toplumsal güvenlik artık sadece dıştan, eşkıyalarca veya hukukla belirlenmiş suçlarla bozulmamakta; sistemin yol açtığı açlık, işsizlik başta olmak üzere, temel güvenlik nedenlerini beraberinde getirmektedir. Eğitim ve sağlık bir yandan artan maliyetler, diğer yandan artan nüfustan ötürü çözüm bulamamaktadır. Kanser, AIDS, stres başta olmak üzere kaosvari hastalıklar türemektedir. Her türlü çevre, konut, sağlık, eğitim, iş, güvenlik başta olmak üzere, vazgeçilmez yaşam unsurlarından kopmayla yüz yüze gelen toplum

tarihinde ilk defa köklü çözüm bulamamanın, yani kaosun cenderesine girdiğini fark etmektedir. Çözümsüzlüğün baş döndürdüğü bir süreçtir bu.

Tarihsel toplum sistemlerinde bu süreçlerde daha çok devreye girmesi gereken savunma mekanizmaları, sanat ve bilim teknik, aşırı resmi iktidar tekelliğinden ötürü rolünü oynayamamaktadır. Komünal dayanışma çözüldükçe geleneksel savunma güçsüzleşmekte, yerini bireysel şiddete ve çete şiddetine bırakmaktadır. İktidar terörüne karşı kabile, aşiret terörü canlanmaktadır. Devletin bünyesindeki savaşçı iktidar gücü çıplak hale geldikçe, toplumun meşru savunma durumu doğmaktadır. Hukuk devletinin en genel eşitlik kuralları uygulanmadıkça, insan hakları ve demokratik ifade tarzları ambargo koydukça, zorunlu olarak hakları savunma güçleri oluşmakta, bu da ortamı karşılıklı şiddet sarmalına sokmaktadır. Krizden çıkış yerine daha da şiddetlenmesine katkıda bulunmaktadır. Devlet milliyetçiliği aşırı tırmandırıldığında etnik milliyetçilik geliştirilmektedir. Şiddetin bir kanalı da bu olmaktadır.

Spor ve sanat gibi maddi çelişki ve ilişkileri yumuşatıp anlaşılır kılmada ve çözüme katkıda bulunmada işlev yüklenmesi gereken kurumsal etkinlikler tersine uyuşturma araçlarına dönüştürülerek, sahte bir durumun doğmasına katkıda bulunmaktadır. Din, mezhep ve tarikatlara benzer işlevler yüklenerek toplumun gerçeği görmesine engel teşkil etmekte, *'öte dünyalar'* yanında tutucu cemaatler oluşturularak gerçek çözüm yolunda engel konumuna getirilmektedir. Spor, sanat, din üçlüsü tarihsel toplumsal özlerinden kopartılarak at gözlüğü ve teneke yürekliliği ile bakıp duyarsızlaştırılmakta; sahte, hayali paradigma yaratılarak topluma çözümsüzlük bir kader gibi dayatılmaktadır. Kaosa karşı bu tür direnme tersine sonuç verip, kaosu daha da derinleştirmektedir.

En çok bu dönemlerde aydınlatıcı, yeniden yapılandırmada yol gösterici ve olanak sunucu rol oynayan bilim ve teknik, ağır iktidar tekelinden dolayı toplumsal çözüme yansıtılmamaktadır. Fili kılıyla tarif etmek, fareyi fille ezmek gibi bir rolde tutulmaktadır. Muazzam çözüm olanakları anlamsız silahlanma ve savaşlara, toplumun temel ihtiyaçlarına uygun olmayan salt kar amaçlı ürünler elde etmeye yönlendirilerek olumsuzluğa yol açılmakta, dolayısıyla kaosun gelişiminde kullanılmaktadır.

Sistemin tüm toplumu katarak yol açtığı kaos tanımımızı daha da geliştirmek mümkündür. Ama amacımızı karşılamada da bu tanımlama bile oldukça aydınlatıcıdır. Kaos durumunu anlaşılır kılmadan, sanki normal düzende yaşıyormuşuz gibi düşünür ve davranırsak temel yanlışlara düşmekten, dolayısıyla çözüm yerine çözümsüzlüğü tekrar tekrar yaşamaktan kur-

tulamayız. Entelektüel çabaya bu dönemdeki gereklilik diğer dönemlerden katbekat daha fazladır. Özellikle olup bitenin eski bilimsel yapılarla –üniversite, din– anlaşılmak yerine yanlış anlaşılmasına yol açması, gerçekten aydınlatıcı entelektüel çabanın değerini artırmaktadır. İktidara bağlı bilim ve din, ortamı çarpık göstermede, sahte paradigmalar sunmada son derece etkinleşir. Bilim ve dinin, sanatın, sporun karşıdevrimci rolünü bu dönemlerde daha iyi görmeliyiz. Yanıltmayan, topluma gerçek projeler ve paradigmalar sunan bilim ve bilim yapılanmalarına –sosyal bilim okul ve akademileri– ihtiyaç arttıkça artar. Mücadele öncelikle entelektüel alanda, yani zihniyet alanında kazanılmalıdır. Zihniyet devriminin belirleyici önem kazandığı bir süreç yaşanmaktadır.

Zihniyet savaşımı moral değerlerle birlikte olmalıdır. Moral, ahlak zihniyetle birlikte kazanılmadıkça, sonuç alma kuşkulu ve geçici olur. Sistemin muazzam ahlaksızlaştırıcı gerçeği göz önüne alınarak topluma gerekli ve yeterli etik ve ahlaki davranışlar, kişilikler ve kurumlar da temsilini bulmalıdır. Kaosla etik ve ahlaktan yoksun bir karşılaşma, birey ve toplumun yutulmasıyla sonuçlanabilir. Ahlak toplumsal geleneği asla göz ardı etmeden, onunla uyumlu yeni toplum etiğini eklemelidir. Kaos sürecinde hakim sistem tarafından artık demagojik bir araç durumuna sokulan siyaset kurum ve araçlarına karşı, toplumun yeniden yapılanması için gerekli politikalar ve araçlarına özel bir önem vermek gerekir. Demokratik ve ekolojik toplumun gerçekleştirilmesinde rol oynayabilecek politik kurumlar olarak partiler, seçimler, meclisler, yerel yönetimler sorunu içerik ve biçimde araçsal çözümünü bulmalıdır. Politik örgütlenme ve eylemliliğin demokratik, komünal ve çevresel toplumla bağı yetkin ve yeterli olmalıdır. Kaos sürecine karşı bu genel yaklaşımları somutlaştırma gereği vardır. Sistemin ve halkın kaostan çıkışları almaşık –saçaklar– hallerde olabilir. Ufak müdahaleler önemli sonuçlara götürebilir. Kaostan çıkış süreci uzun veya kısa –10 yıllardan az, 50'lerden çok olmaması gerekir– olabilir.

Bu çerçeve de tarafların çözüm olasılıklarını irdelemeye çalışırsak: Başını ABD'nin çektiği hakim sistem güçlerinin kriz kaostan çıkış almaşıklarıyla halkların çıkış almaşıkları aralarındaki mücadeleyle belirlenecektir. Kriz kendiliğinden sistemlerin çöküşünü ve yenilerinin kuruluşunu getirmez. Kaldı ki, çöküş veya çözülüş izafi anlamlıdır. Eskinin sosyalist literatürüne hakim olan *'geberen kapitalizm,' 'kağıttan kaplan emperyalizm,' 'buhrandan bir daha çıkamaz'* yollu değerlendirmeler propaganda değerinden öteye gidemez. Yine zorunlu olarak daha *'ileri biçimlere geçilir'* gibi iman içerikli yaklaşımların geçerliliği sınırlıdır. Gerilemeler de rahatlık-

la mümkündür. Kapitalizmin bir bütün olarak ne kadar ilerici olduğu halen çok tartışmalıdır. Hakim sistem güçleri halk güçlerine nazaran daha bilgili, ordu iktidar donatımlı ve tecrübe sahibidirler. Ellerinde geniş servetler vardır. Yeni sistem oluşturma, karşı sistemleri bastırma, bu olmadı mı satın alma, uzlaşma imkanları geniştir.

Açıklığa kavuşturulması gereken diğer önemli bir nokta, kapitalizmin eleştirisinin onun toptan karalanması anlamına gelmediğidir; birey olarak her kapitalistin tarağın dişleri gibi olmadığıdır. Kapitalist sistem çeşitli biçimlerde çıkış yapabilir. Birincisi, kendini restore edebilir. Nitekim I. ve II. Dünya Savaşlarından sonra bunu başarmıştır. Birçok ülke savaşlarından sonra da restorasyonlar gerçekleştirmiştir. İkincisi, daha önce denediği mezheplerini yenileyerek çıkış yapabilir. Sıkça denen muhafazakar sosyal demokrat ardışıklığı daha köklü biçimlerde yürütülebilir. Sistem geniş bir değişim almaşığına sahiptir. Model geliştirmede tecrübelidir. Üçüncüsü, büyük kaybedeceğini görünce, orta yol olarak karşı güçle geniş bir uzlaşmaya gidebilir. Dördüncüsü, kendisi yine her şeyi kaybetmektense, büyük değişimleri uygun görebilir. Tarih boyunca hakim sistemler ağır kriz dönemlerinde bunlara benzer birçok değişimi gerçekleştirmişlerdir. Kapitalizmin tarihinde de benzer değişimler sıkça yapılmıştır. Eskinin *'sistem katı, krize girdi mi sağ çıkması zordur'* anlayışı pek gerçekçi olmamaktadır. Bu anlayışlar her ne kadar sol gibi gözükseler de özünde sağcıdırlar. Çünkü kendiliğinden çözülüşü bekleyip adeta hazıra konmak istercesine boş bir beklenti durumunu yaratmaktadırlar. En hazır meyve bile koparılmadıkça yenilmez. Daha kötüsü, sistem beklendiği gibi çözülüp yıkılmayınca, bu sefer kendi düşünce ve inançlarından şüpheye düşerler. Halbuki yapılan, yanlış bir sistem tanımlamasıdır. Sistemlerin değişim ve dönüşümlerini doğru varsaymamaktır.

ABD'nin sistemi krizde idare çabası çok açıktır. Ağır yara almaması için sorumluluklarının farkındadır. Buna ilişkin imparatorluğu yayma gibi aşırı değerlendirmeler yetersizdir. Şüphesiz sistem Roma'nın çöküş alametlerinden çoğunu göstermektedir. Roma gibi birçok restorasyon ve yenilenmeye gitmektedir. Sistemin imparatorluk gücünün tek kutuplaşmasının ek çabaya ihtiyaç gösterdiği açıktır. 1990 Sovyet çözülüşünden sonra yayılma neredeyse kendiliğinden olmak durumundaydı. Fakat bu yayılmayı çok güçlenmiş olmasından değil, sistemin boşluk kabul etmemesinden ötürü kabul etmek durumundadır. Şunu önemle belirtmek gerekir ki, imparatorluk bir ABD icadı değil, sistemler boyunca, en son kapitalizmde aldığı şekil üzerine ABD'yi bulmuştur. İngilizlerin teslimatıdır. ABD onu

değil, o ABD'yi bulmuştur. Belki de ABD dünyada en kolay imparatorluğa dönüşen güç olmuştur. Biraz gönülsüz, biraz zorunlulukla yine de imparatorluğun yayılması krizden çıkmaya değil, tersine daha da batmasına katkıda bulunacaktır.

Yayılan alanlar kaosu derin olan bölgelerdir. Yalnız Irak ve Afganistan'ın getireceği ek krizler gözler önündedir. Öz itibariyle 2000'li yıllar ABD'si imparatorluğa en yakın güç olarak gereken yeni biçimlenmeleri sağlamaktan kaçınamaz. Bu, iktidar savaş gerçeğine uymaz. Elindeki dar askeri, ekonomik ve bilgi gücüyle geri çekilemez. Birinci görevi sistemi kriz içinde yönetmektir. Bunun anlamı, AB ve Japonya, Çin, Rusya vb ülkelerle yakın ilişki içinde gerginlikleri çatışmadan yürütmektir. I. ve II. Dünya Savaşları gibi sistem güçleri arasında bir çatışmaya girmemektir. Yine Vietnam Savaşı benzeri dolaylı bir savaşı bu güçlerden bazılarıyla yapmamaktır. Tersine, sistemin genel yükünü paylaştırmada katkılarını sağlamaya çalışmaktır. Finans ve ticaret sorunlarında ortaya çıkan krizleri işbirliği içinde çözmektir. Bunun için ***IMF***, ***Dünya Bankası***, ***Dünya Ticaret Örgütü*** gibi dünya ve bölge çaplı organizasyonları kullanmaktır. Latin Amerika ve Afrika'yı sistemi zorlayacak krizleri derinleştirme tutumlarından uzak tutmaya, zayıf halkalarından radikal kopuşlara izin vermemeye özen gösterecektir. ***Küba***, ***Venezüella***, ***Haiti***, ***Liberya*** vb ülkelerde ortaya çıkan, çıkabilecek olan sistem karşıtı güçler üzerinde kontrol kurmaya ve gerekli koşullar doğarsa yıkmaya çalışmaktır.

ABD için jeopolitik açıdan en kritik bölge denilen geniş Ortadoğu'da, islam ülkelerinde yeni bir proje adeta emperyalist sistemin ikinci ***Marshall Planı*** olarak hazırlanmaktadır. ***Büyük Ortadoğu Projesi*** denilen bu girişim, sistemin krizden ağır darbe almadan çıkabilmesi için zorunlu görünmektedir. Gerek temel enerji kaynakları, gerek sosyokültürel ve dini olgular bölgeyi sistemle eklemlenmeden, ABD'nin hiç rahat olamayacağı bir duruma sokmaktadır. İmparatorluk pozisyonu olan güçler bu gerçekler karşısında sessiz duramazlar. Bölge son iki yüz yıldır kapitalist sömürgecilik ve yarı sömürgecilikle yönetilmeye çalışıldı. Despotik devlet yapılarına dayanılarak bölge halklarına nefes aldırılmadı, ama kapitalizme anlamlı bir eklemlenme de olmadı. Stratejik Arap-İsrail çelişkisi daha da derinleşti. Radikal islam yaratıcısı ABD'ye yöneldi. Cetvelle çizilen sınırlarda kurulan ulus devlet modeli gerici statükocu bir kilitlenmeyi yarattı. Milliyetçilik, dincilik ve devletçilik dünyada görülmemiş bir zırh olarak Ortadoğu toplumlarını adeta nefessiz bıraktı. Dolayısıyla yeni proje fikri gereklidir. Önemli olan bunun nasıl ve hangi güçler ile hayat bulacağıdır;

hangi siyasal ekonomik sistemi esas alacağıdır. Buna bölge halklarının nasıl yanıt verecekleridir.

ABD önderliğindeki sistemin ***NATO'su*** ve ***BM'siyle*** baş meselesi, dolayısıyla çelişkisi jeopolitik açıdan budur. Bir dönemlerin faşizmi, komünizmi yerine geçen hedef *'katı islam,' 'islam faşizmi'* olmaktadır. Sistem güçleri ve bağımlıları ABD önderliğinde yükseltilen *'küreselleşme'* dalgasından rahatsızlık duymaktadırlar. Özellikle Avrupa cumhuriyetleri ve demokrasileri her geçen gün tepkilerini arttırmaktadır. Ulus devlet ve üstü olarak AB'yi ezdirtmemeye özen göstermektedir. AB kalkanı altında insan hakları ve demokratik burjuva bir alternatif denemesine çalışılmaktadır. ABD'nin dengelenmesi, gözetilen temel bir politika olmaktadır. Rusya, Çin, Japonya, Brezilya benzer çabalar içinde bulunmaktadır. Genel olarak ulus devlet ABD imparatorluk eğilimi karşısında en çok zorlanan kurum olarak durmaktadır. Aslında çoktan bir eyalet devleti haline gelmesi gereken bu orta ve daha küçük boy devletlerin çabası biraz da akıntıya kürek çekmeye benzemektedir. Bunların birçok yönüyle bağımlılıklarını samimice itiraf edip eskinin milliyetçi gururlarını terk ederek, yeni küreselciliğin kurallarına uymaları beklenebilir. Başka seçenekleri yoktur. İkinci bir Sovyet deneyimine dayanarak kafa tutma ve sınırlı bağımsızlıklarını sürdürmenin dış ve iç koşulları kalmamış gibidir. Eski devrim hülyaları artık sistem karşısında *'ilericiliği'* değil, tutuculuğu temsil etmektedir. İlerici ulusal kurtuluştan, tutucu bürokratçılık fazla prim yapmayacağa benzemektedir. Bunu ne sistem, ne ABD, ne de alttaki halklar artık yutabilecek durumdadır. ABD ve Sovyet dengesine dayanan ulusal despotluklar ve oligarşiler dönemi kapanmıştır.

Sistemin bilim ve teknolojiyi daha da geliştirme kapasitesi olmakla birlikte, toplumsal koşullar ciddi engel oluşturmaktadır. Arzın talebi aşması bilim ve teknolojiyi gerçek yenilikler açısından işlevsiz bırakmaktadır. Ancak geniş halk yığınlarının sorunlarını çözmede bilim ve teknoloji büyük rol oynayabilir. Bu da ancak demokratik ve ekolojik bir toplumla mümkündür.

ABD önderliğindeki sistemin önümüzdeki 25-50 yılına baktığımızda, yükselmekten çok gerileme sürecine girmesi beklenebilir. Bütün göstergeler gerileme öğelerinin ayakta kalma ve aynı biçimde sürdürülme öğelerinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Sistem mevcut varlığını sürdürmek istediğinde bile, bunu büyüyerek değil ancak küçülerek sağlayabilir. Bunun için Sovyetler Birliği ve ulusal kurtuluş hareketlerine karşı dev boyutlara ulaşan askeri varlığında küçülmeye devam edecektir. Daha küçük

boyutlu ve teknik ordular dönemine geçilecektir.

Hedef olarak her ne kadar terör ve uyuşturucu odakları ile serseri devletlerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahları deniliyorsa da, esas olarak sistemin kırılma riski yüksek Ortadoğu'daki gelişmelerdir. Gelişmelerin sanıldığı gibi radikal islam nitelikli olmaktan çok, emperyalizmi ve despotizmi aşan demokratik komünal sistemlere yakın olmaları daha güçlü olasılıktır. Ortadoğu eğer despotik, milliyetçi, dinci ve devletçi rejimlerle kontrol edilmezse, kaostan yeni yapılanmaların çözümleyici örneklerine öncülük edebilir. Afganistan ve Irak ile başlayan, önce İsrail ve Filistin ile ve daha derinlikli olarak Kürdistan'da devam edecek olan toplumsal hareketlilikler çözümleyici örnekleri ya bulmak zorundalar ya da kaosun daha da derinleşmesinde rol oynayacaklardır. Dolayısıyla sistemin askeri gücü başta NATO, Irak'taki koalisyon ve bir bütün olarak BM çözümü bu jeopolitik zeminde arayacaktır.

Bölgedeki çelişkilerin doğası askerden ziyade daha çok ekonomik ve demokratik yöntemleri gerektirmektedir. Daha az askeri müdahale, daha çok ekonomik ve demokratik destek eğer Ortadoğu'yu içindeki kaostan çıkarırsa, önümüzdeki ortalama elli yılın dünya modeli de az çok belirlenmiş olacaktır. Bu modelin özü *'küçülmüş ordu ve devletlerle, büyümüş ekonomik ve demokratik sistemdir."* Devletler devasa masraf deposu –mali kriz, bütçe açıkları– olarak küçültülmeden, sistemin krizden çıkışı olası gözükmemektedir. 19. yüzyıldan kalma ulus devletin aşılması, yerel kamusal yönetimlerin geliştirilmesi, çok uluslu şirket ekonomisi, bilgi toplumu doğrultusunda ilerleme adeta ABD önderliğindeki sistemin ortak programı gibidir. Daha geniş bölgesel, AB türü, despotik birlikler de gündemleşebilir. Teorik bir ön kestirim olarak dünya çapında savaşların beklenmemesi, global birliklerle yerel birliklerin öne çıkması beklenebilir. 19. yüzyıldan kalma devlet, şirket, ulus ve ideolojiler yerini yarı devlet, yarı demokratik siyasi kuruluşlara, ulus ötesi ekonomik birliklere, bölgesel kültür gruplarına ve ahlakı öne alan toplumsal felsefi zihniyete ve davranışlara bırakabilir.

Kapitalist sistemin 19. yüzyıl sonlarına kadar neredeyse tek taraflı bir iradeyle yönlendirdiği dünya, 20. yüzyılda büyük savaşlarla geçti. Savaşların en önemli bir sonucu da haklara rağmen dünyanın yönetilemeyeceğidir. Halklar her ne kadar kendi öz sistemlerini kuramamış da olsalar, politikaya ve devlet iktidarına karşı demokratik iradelerini dayatabilme konumuna gelmişlerdir. Önümüzdeki yaklaşık çeyrek ve yarım yüzyıllık sürenin halkların demokratik sistemleri doğrultusunda işlemesi yüksek olası-

lıktır. Bu süreçte adeta yitirilmiş en değerli hazineleri olan kültürlerinin canlandırılması ve özgün yaşama dönüşmesi de diğer bir olasılıktır. Halkların kültürel gerçeklerinden koparılması fiziki, ekonomik katliam ve talanlardan daha yakıcı sonuçlar doğurmuştur.

Toparlarsak, önümüzde bizleri bekleyen kapitalizmin tek taraflı iradesi döneminin geçtiği, halkların şovenizm ve savaşla yüklü milliyetçiliği aşarak demokratikleşmesini ve barışını dayattığı, kültürel ve yerel gerçekliği ile buluştuğu bir dönem olasılığı güçlüdür. Bunun tek başına değil, hakim sistemin devlet merkezli, ama küçültülmüş yapılanmalarıyla ilkelere dayalı ortaklaşa yürütülmesi de bu olasılık dahilindedir. Uygarlığımız sınıf, cins, etnik ve kültürel tahakkümlü yapısı yerine, halkların komünal demokratik değerlerini tanıyan, cins özgürlüğüne açılmış, etnik ulusal baskıyı aşmış, kültürel dayanışmayı esas almış, tarihi bir aşama olarak ***'küresel demokratik uygarlığa'*** dönüşebilir.

1- Krizden çıkış sistemi olarak demokrasi

Dünya toplum sisteminde yer alan ve devlet dışı toplumsal güçlerin tümü anlamında kavramlaştırabileceğimiz halkların güncel kaostan çıkışı da almaşıklar halinde olabilir. Tek bir çıkış biçimi olarak değil, proje ve uygulamada yer alan güçlerin devinim düzeylerine bağlı olarak çeşitli çözüm yolları olasıdır, beklenebilir.

Dünya halklarını tanımlarken biraz daha açıklayıcı olmak gerekir. Devlet dışı kalmış veya çıkarları itibariyle dışlanmış çok sayıda kategori –kesim– vardır. Kapsamları devletten devlete, dönemden döneme değişir. Halk dinamik –hızlı değişen– bir kavram olarak anlaşılmalıdır. Devlet etrafında maddi ve manevi –ekonomik ve bilme– çıkar grupları olarak kümelenen kesimlere üst toplum, oligarşi veya daha amiyane –genel kamuoyu– tabirle *'devletli'* kesim denilebilir. Buna karşılık, diyalektik ikilemin diğer ucunda yer alan tüm gruplara –ezilen sınıflar, baskı altındaki etnik, kültürel, dinsel, cinsiyet– halk diyebiliriz. İçerikteki değişkenlerin durumu değiştikçe, halk kapsamı içindeki gruplar azalır veya çoğalır. Uğranılan baskı ve istismarın içeriği de değişiklik arz edebilir. Sınıfsal, ulusal, etnik, kültürel, ırksal, dinsel, düşünsel, cinsiyetçi baskı katliamdan tacize kadar çeşitli biçimler altında kendini gösterebilir. İstismarın da benzer yönü vardır. Maddi, manevi, asimilasyonist, inkarcılık, talan, hırsızlık yasal ve yasal olmayan, zorla veya aldatılarak yapılan

birçok sömürü tarzı belirlemek mümkündür. Tarih boyunca bu kategoriler sistemden sisteme değişerek günümüzdeki daha karmaşık toplumsal gruplara doğru evrim göstermişlerdir.

1968 dünya gençlik hareketleri ile başlayan, 1989'da Sovyet reel sosyalizminin çözülüşüyle hızlanan ve 11 Eylül 2001 İkiz Kule saldırısıyla derinleşen dünya krizinden halkların şiddetle etkilendikleri açıktır. 20 Mart 2003 Irak işgaliyle dünyadaki çalkantılar tarihsel diyebileceğimiz boyutlara tırmanmıştır. Kısa aralıklarla tırmanmalar, alan ve nitelik değiştirerek devam etmektedir. Sistem içi çelişkilerin halklar üzerine püskürttüğü lavlar gittikçe yakıcı olmaktadır. İşsizlik, açlık, ağırlaşan sağlık, çevre ve eğitim sorunlarıyla boğuşma her toplumsal kesimin gündemini işgal etmektedir. Sistemin hakim güçlerinin çözüm potansiyelini tanımlamaya çalıştık. Özü itibariyle de tek başlarına çözüm olanaklarını –19. yüzyıla nazaran– yitirdiklerini, çözüm diye dayatılanların kaos durumunu daha da derinleştirmekten öteye anlamlı, yaşanabilir sonuçlar üretmekten uzak olduğunu göstermeye çalıştık. Yani kriz kaynaklarının çözüm kaynaklarına dönüşemeyeceğini, ancak değişmeleri halinde doğru ilkeler temelinde bir uzlaşma tarafı olarak işlev yüklenebileceklerini belirttik.

Halklar çözümlerini tarihten nasıl gelmişlerse öyle geliştirirler. Tarihsellik, gelenek, kültür her ne denilirse denilsin, her halk grubunun bir tarihi vardır. Klan toplumundan beri şekillenen halk toplulukları tarih boyunca jeokültür –yer koşullanması– ve politik yapılar karşısında varoluş refleksleriyle biçim kazanmaya çalışırlar. Önceki bölümde kısaca özünü sergilemeye çalıştığımız bu duruş komünal ve demokratik niteliktedir. Kapitalist sistemin iyice içini boşaltıp primatlara dönüştürdüğü bireye bakıp, komünal ve demokratik duruşu göz ardı edemeyiz. En ilkel haliyle bile birey, toplumun komünal düzeyi olmadan kendi başına bir gün bile yaşayamaz. Toplum inkarcılığına dayalı her tür beyin yıkama operasyonları bu gerçeğin önemini yitirtse de, temel toplumsal olgu budur. Hiçbir bireysellik ilgili toplumla bağı olmadan fazla yaşama şahsına sahip değildir. Halklar gerçeğini bütün boyutlarıyla tanıtlamadan, güncel kaostan çıkış yapma hesapları tutmaz. Önemle belirtiyorum: 20. yüzyılda kapitalist sistem –özellikle devlet yapısı– üç mezhep türetmesine –sosyal demokrat, reel sosyalist ve ulusal kurtuluş– dayanmasaydı, günümüz krizini bile görmeyebilirdi. Üç mezhebin temel özelliği, halklara umut vererek iktidara gelmeleriydi. Tam 150 yıldan –1848 devrimlerinden– beri *'önce devleti ele geçireceğiz, sonra herkes hak ettiğini alacaktır!'* söylemini kullandılar. Sanki devlet katları bitmez tükenmez –cenneti hatırlatıyor– yaşam kay-

naklarıyla doluymuş gibi bir umut programı haline getiriliyor. Partiler kurulup savaşlar veriliyor. Sonra kazanırsa, gerisi devlet imkanları denilen toplumdan aktarılan değerleri kendi yandaşlarına paylaştırıyor. Sıra toplumun geniş yığınlarına gelince bir şey kalmıyor. Eski tas eski hamam. Kazanmazsa savaşa devam...

Mezheplerin bu çağdaş biçimleri bile attıkları her adımı halk adına kutsamadan edemiyorlardı. Halk bütün 20. yüzyıl boyunca devredeydi. Ama hakim sistem paradigması aşılamadığı için, o müthiş yiğitlikleri, fedakarlıkları, acıları ve sevinçleriyle sisteme taşınmaktan kurtulamadı. Tarihin en derinliklerine indiğimizde de benzer durumların yaşandığını gördük.

O halde eğer tarih bir anlamıyla geçmişten ders almak içinse, önümüzdeki güncel kriz kaos durumundan halkların lehine kalıcı, köklü ve ilkeli çözüm üretmeliyiz. Hiçbir görev bundan daha anlamlı, hiçbir çaba bundan daha kutsal olamaz. Kaybettiren temel noktanın halkların komünal ve demokratik duruşunu esas almamaktan geçtiği kanısındayım. Ne kadar toplum analizleri yapılsa, strateji ve taktikler oluşturulup örgüt ve eylemler konulsa, hatta zaferler kazanılsa da, varılacak nokta yine sistemle en kötüsünden buluşmadır. 20. yüzyılın dahi devrimcisi Lenin *"demokrasi dışında sosyalizme giden yol yoktur"* derken temel doğruyu söylüyordu. Ama o bile, başta iktidar hastalığına bulaşınca, en kestirmeden –hiç demokrasi deneyimi yaşamadan– sosyalizme gidilebileceğine inandı. Dayandığı iktidarın 70 yıl sonra da olsa en çapulcu kapitalizme götüreceğini herhalde düşünmüyordu. Muazzam Sovyet birikimleri –milyonlarca insanın bu uğurda en büyük fedakarlık ve şehadeti, binlerce en kaliteli aydının feda edilmesi– bir iktidar hastalığı uğruna güya yenmek için uğraştıkları sistemin değirmenine su taşımaktan öteye gidemedi.

20. yüzyılın bu büyük deneyiminden –büyük Ekim Devrimi– çıkarılabilecek ders, kapitalizme karşı kalıcı, ilkeli çözümlerin ancak halkların demokratik duruşlarını kapsamlı demokratik sistemlere dönüştürmekle sağlanabileceğidir. Demokratikleşmeyi ve demokrasiyi devletleşme hastalığından kurtarmadıkça da demokratik sisteme erişilemez.

Çözüm tarzımızı daha yakından tanımak için yine tarihe bakmalıyız. En eskiden başlayalım. Son köleci Roma İmparatorluğu'nu çözen, dıştan barbar denilen komünal düzenli, devleti tanımayan halklardı. İçten yine manastır komünal düzeni Roma'yı kemirmişti. O korkunç kölelik makinesini bu güçler çözmüştü. Bunlar sonuna kadar komünal ve demokratik güçlerdi. Fakat şefleri onları iktidar kalıntılarıyla aldattı. Geliştirilebilecek bir demokratik Avrupa yerine, feodal despot devlet ve devletçiklere dayalı bir

Avrupa'ya götürdüler. Benzeri hareketler köleliğin aşıldığı her alanda ortaya çıktı. Rönesansla ortaçağ feodalizminden çıkılırken, her tarafta demokrasi adacıkları kentler yükseliyordu. Kentler demokrasisi gelişiyordu. Demokratik bir Avrupa artık tarihin gündemindeydi. ***Büyük Fransız Devrimi (1789)***, daha önceki ***İngiliz (1640)***, ***Amerikan (1776) Devrimleri***, ***İspanya****'da* ve birçok Avrupa ülkesinde 16. yüzyıldan beri komünarlar da demokrasinin gür sesiydiler. Fakat tarihin o hep hileli, azgın zor aleti savaşçı iktidar gücü, eski olsun yeni olsun baskılı sistem için çalıştı. Kimini yanına çekti, kimini ezdi. Saf demokratik güçleri kendi tarihsel anaforunda yuttu. Adeta büyüyen kanser uru gibi bu savaşçı iktidar gücü 19. ve 20. yüzyılın savaşlarıyla beslene beslene en insanlık dışı rejimleri, ırkçı faşizm ve totalitarizmi en büyük bela haline getirdikten sonra, günümüzün tarihteki en büyük kaosuna dönüştü, düştü.

Demokratik gelenekler evrenseldir. Onlar da zincirin halkaları gibidir. Bizi geçmişin en eski zamanına ve mekanın en kuytu alanlarına bağlarlar. Yalnız değiliz. Tarih ve alanlar her sistemden çok bizim olması gereken demokrasiyledir. Bize düşen öncelikli görev, bilme sürecindeki kaybı önlemek, politik aracı doğru seçmek ve toplumsal ahlaka dönmektir. Bütün bu anlatılanlar *'bilmeye'* ilişkindir. Politik araç en çok üzerinde durmamız gereken konudur. Ona özcesi devlet olmayan demokrasi diyoruz. Yani dahi Lenin'in bile düştüğü devletli, hatta diktatörlü demokrasi hatasına, gafletine düşmüyoruz. Bu yaklaşım anarşistçe bir otoritesizlik, düzensizlik değildir. Anlamlı, gönülden onaylı, aydınlatılmış halk düzeninin otoritesidir. Bürokrasiye boğulmamış, her yıl memur yöneticilerini seçen, seçtiği gibi geri çeken halkların demokrasisidir.

Ünlü Atina demokrasisini hatırlamadan geçemeyiz. Bir yandan krallık Isparta'sıyla demokrasili Atina Grek yarımadasında üstünlük kurmak için çatışıyorlar; diğer yandan dönemin Roma'sı ile Med ve Pers İmparatorluğu'nun istilasını durdurmak istiyorlar. Küçücük Atina sitesi bu iki ünlü düşmanını –MÖ 5. yüzyıl boyunca– kendi öz silahı demokrasiyle yendi. Hiç de düzenli kalıcı ordu ve devlete başvurmadan, gönüllü milisleri ve yıllık görevleri için seçilmiş komutanlarıyla bunu başardı. Uygulanan demokrasi de halk demokrasisi değil, köleci sınıf demokrasisiydi. Yine de tarihin en anlamlı dönemlerinden birine, MÖ 5. yüzyıla Atina yüzyılı damgasını vurdu. Halklar tüm zulüm düzenlerini, en büyük düşmanlarını demokrasileriyle vurmuşlardır. En refahlı dönemlerini demokrasileriyle yaratmışlardır. Amerikalıların demokrasileri olmasaydı, güneş batmayan İngiliz İmparatorluğu'nu hizaya getiremezlerdi. İngilizlerin halk demokrasi-

si olmasaydı, azgın Norman kral soyunu deviremez ve günümüzde bile örnek İngiliz demokratik sistemi yaratılamazdı. Fransızların büyük demosu olmasaydı, büyük devrimleri ve cihana nam salan ve örnek olan cumhuriyet rejimleri kurulamazdı. Demek ki demokrasi en üretken rejim oluyor. Siyasal rejim ne kadar demokratikse, o kadar ekonomik refah, sosyal barış aynı gerçeğin tamamlayıcı kısmıdır. Çok iyi bilinir: Demokrasiler özünü yitirip demagogların elinde halkı avlama aracı olunca, önce rejim, sonra refah çökmeye başlar. Arkasından tutuculuk, faşizm, savaş ve yıkım gelir. Sosyal bilimler biraz daha dürüst davransaydı, görecektik ki, tarih ve toplum ezici biçimde demokratik duruşla varoluyor. Bu duruş kesildiğinde aslında tarih duruyor. Ya da lanetli dediğimiz bölümü devreye giriyor.

Konumuza ilişkin aydınlatılması gereken en temel bir hususa da dikkat çekelim. O da sınıf demokrasiciliğinin pek anlamlı ve istenilir olamayacağına ilişkindir. Hakim sosyal bilim anlayışlarına göre, önce *'köle,'* sonra *'serf,'* en son *'işçi, proleter'* olmak tarihin önlenemez ileriye doğru akışının kaçınılmaz sonuçlarıdır. Bu olgular yaşanmadan sosyalizme, özgürlüğe-eşitliğe varamayız. O halde *'yaşasın köleler, yaşasın serf köylülük, yaşasın işçiler'* demek, sınıf devrimciliği sınıf demokrasisidir –arkasından diktatörlük– demektir. Bu formülasyon, artık iyice anlaşılmıştır ki, baştan aşağıya köleliğe hizmet teorisidir. Halkların demokrasisinde kölelere, serflere, işçilere yer yoktur! Tıpkı köleciliğe, serfliğe ve işçiliğe yer olmadığı gibi. Gerçek halk demokrasisi köleci, feodal ve kapitalist sistemin kölesini, serfini ve işçisini kabul etmez, reddeder. Ezilen sınıf ve grupları kutsamak eski bir hastalıktır. Demokrasiler bu hastalığı taşımazlar. Adı üstünde, bir yerde demokrasi oldu mu orada ezilme, haksızca sömürülme olmaz. Koyun gibi yönetilme de olmaz. Demokrasilerde yönetilme yoktur. Kendini yönetme vardır. Egemenlik altında olmak yoktur, kendi kendine egemen olmak vardır. Tahakkümcü sistemler köleleştirebilir, serfleşmeyi ve işçiliği de kurumlaştırabilir. Ama demokrasiler gelişti mi kölelikten, serflikten ve işçilikten çıkılır. Yine çalışılır. Ama kendi işinin efendisi olarak, kendi iş komününün üyesi olarak çalışılır. Komünalizm ve demokrasi etle tırnak gibi birbirine bağlıdır. Bizim amaçladığımız demokrasinin tanımı ve dayandığı tarih böyledir. Sınıf demokrasileri ise bir iktidar gerektirir. Her iktidar bir devleti, her devlet ise demokrasinin inkarını gerektirir. Sınıf demokrasileri özünde demokrasi değil devlet iktidarıdır. Sovyet deneyimi, Çin, Küba bunu açık kanıtlıyor. Ne kadar devlet, o kadar az demokrasi; ya da ne kadar demokrasi, o kadar az devlet altın bir kural olarak bellenmelidir.

Demokrasilerle özgürlük ve eşitlik arasındaki ilişki de son derece anlaşılırdır. Bunlar birbirlerinin alternatifi değildirler. Demokrasi ne kadar gelişirse, özgürlükler de o kadar gelişir. Özgürlükler geliştikçe eşitlik doğar. Demokrasi, özgürlük ve eşitliğin boy verdiği gerçek vahadır. Demokrasiye dayanmayan özgürlük ve eşitlik ancak sınıfsal olabilir. Yalnız bir sınıf, küme veya tercihli gruplar özgür ve eşit olabilir. Diğerlerine ise sadece yönetilme, kölelik kalır. Halkın demokrasisinde özyönetim, kendini yönetme esas olduğundan, eşitlik ve özgürlük de genel olur. Demek ki en kapsamlı özgürlük ve eşitlik halk demokrasilerinde, devlet ve iktidar olmayan demokrasilerde oluyor. Demokrasiler devlet inkarı değildir, ama devletlerin süs örtüsü de değildir. Devleti yıkarak demokrasi istemek bir yanılgıdır. Doğrusu, devlet –uzun bir süre sonunda sönmesi gereken devlet– ve demokrasilerin ilkeli bütünlüğünü yürütebilmektir.

Sınırsız demokrasiler çağında yaşamıyoruz. Devlet erkinin ezici olduğu günümüzde, yaşanabilir bir demokrasi devlet gücüyle ilkeli uzlaşmayı gerektirir. Avrupa uygarlığı geç ve eksik de olsa çok iyi özümsemiş olduğu bu dersle kendi demokrasi ve devletini iç içe yürütmeye çalışıyor. Büyük savaşlardan sonra demokrasilerin engin çözüm gücünü, iktidarın ise savaşçı karakterini görmüş oluyor. İktidara ağırlık vermek belki bir azınlığa çok çıkar ve güç sağlayabilir. Ama ülke, ulus ve halklarına sonuçta büyük felaketleri de hazırlar. Avrupalılar ulus devlet olmadan demokrasiye pek rağbet etmiyorlardı. Ama faşizm deneyimi gösterdi ki, asıl öncelik demokrasiye verilmeden ulus devlet bile korunamaz. Önce ulus devleti sağlamlaştıralım, sonra demokrasiye sıra gelir anlayışı tüm yaşanan faşizm ve totalitarizm felaketlerinin sebebidir. Avrupa ne zamanki AB ile önce insan hakları ve demokrasi dedi, o zaman refah ve barışa açılan kalıcı yol da çizilmiş oldu. AB modeli de bu oluyor. Dünyayı Avrupa'ya çeken asıl sihirli güç! Avrupa bu sihirli gücünü dünyaya yaydığı ölçüde geçmişinin günahından kurtulabilir. O zaman her uygarlıkta olduğu gibi olumlu özler tüm halkların değeri haline gelir.

Ama yine unutmayalım ki, Avrupa uygarlığının temelinde ağırlığını hep sürdüren kurnaz ve buz gibi çıkar hesaplarıyla egemenlik peşinde koşan tecrübeli bir burjuva sınıfı da vardır. Çağdaş aristokratlar olarak hep demokrasilerin tepesinde yaşama lüksünden kolay kolay vazgeçemeyeceklerdir. Fakat demokrasiler hiç de kelle koparmadan, onların tahtını –devletini yavaş yavaş söndürmesini bilecek– yere indirmesini bilecektir. Tek başına bunu yapamaz. Ancak dünyada demokrasi geliştikçe Avrupa olumlu anlamda dünyalaşır, dünya da ancak demokratikleştikçe Avrupalaşır. Tarih

güncel kaostan çıkışta bu deneyimi yaşayacağa benziyor. Dünyanın taze demokratikleşmeleri olmadan, ABD'nin savaş ve şirketlerle, Avrupa'nın hukuk ve demokrasiyle kaostan çıkmaları önceki dönemler gibi pek olası gözükmemektedir.

Demokrasi kavramının toplumsal içeriğine özenle yaklaşmak gerekir. Kavramın içinde sınıf, cinsiyet, etnik, dinsel, entelektüel, mesleki vb ayrımlar yapılmaz. Yine bireysel ve grupsal katılım olabilir. Demokratlık için birey yurttaşlığı esas alınamayacağı gibi, grupsal tabanların yer alması da engellenemez. Bireysel ve grupsal güç avantaj teşkil etmez. Bireylerin birbirine karşı olduğu gibi, grupların da benzer güç ideaları anlamlı değildir. Esas gözetilecek ilke, kamusal yararlılık ile –toplumun her konuda genel ortak çıkarı– bireysel inisiyatifin birbirine karşı engelleyici konumda olmamasıdır. Bireysellikle kamusallığın optimal –en verimli– noktasında bileşimi sağlamaktır. Özünde bireyselliğin beslediği komünal özellikle, gücünü toplumun komünal değerlerinden alan dengeli, inisiyatifli, yaratıcı bireyi oluşturmaktır. Ağırlık yalnız komünal özelliğe verilirse, orada demokrasi totalitarizme kayabilir. Buna karşılık her şey bireysellik için mubah görülürse, bu da bir yandan anarşizme, diğer yandan bireyin toplum aleyhine aşırı güçlenmesine yol açar. Sonuçta iki eğilim de toplum üzerinde diktatörlüğe, keyfi yönetime, yozlaşmaya götürür. Demokrasi çok bilinçli ve yürekten, toplumun çıkarlarıyla bireylerin esenliğine aşık kişiliklere şiddetle ihtiyaç duyar. Partilerden çok toplumu canlı, dinamik tutan, halkı demokrasi konusunda sürekli eğiten, uyanık olmaya teşvik eden demokratlar olmadan, sadece kurum ve ilkelerle demokrasi yürütülemez. Dinamik bir olgu olarak demokrasi sürekli sulamayı (eğitimi) isteyen bitki gibidir. Aşık evlatları tarafından beslenmezse kurur, yozlaşarak başta antidemokratik gelişmelere alet olabilir.

Toplumsal sorunları –başta barış olmak üzere– çözmede en etkili aracın demokrasi olduğu tartışmasızdır. Gücünü çok zorunlu meşru savunmalar dışında savaştan değil ikna kabiliyetinden alır. Savaşla kaybedileceklerle ikna temelinde kazanılacak değerleri karşılaştırarak, halkların öz çıkarına uygun çözümleri her zaman geliştirebilir. Cesur ve gerçekçi tartışmalar sorunları aydınlatır. Aydınlanan sorunlar ise tarafların en geniş katılımıyla, köklü uzlaşmalarla hal yoluna girebilir. Hiçbir sistem demokrasiler kadar tartışmalı ve gerçekleri su yüzüne çıkarmada başarılı olamaz. Bilim ve sanatların asıl gelişme vahası da demokrasilerdir. Atina'daki demokrasi felsefenin de en iyi ortamını oluşturmuştur. Atina demokrasisi olmadan ***Aristo***, ***Eflatun*** ve ***Sokrates*** düşünülemez. Rönesanstaki kent demokrasileri olmasaydı, bilim ve sanatsal devrimler gelişemezdi.

Halklar zengin kültürel geleneklerini en iyi demokrasilerde yaşamsallaştırabilirler. Kültür bir halkın geçmişi olmakla kalmaz, onu saran öz varlık biçimidir. Bir halkı kültüründen soyutladın mı, onu sadece biçiminden koparmazsın, ona yol açan ruhunu da yok etmiş olursun. Dolayısıyla demokrasi bir halkı kültürü temelinde özgür ve eşit yaşatmak için en uygun politik sistemdir. Esas olarak ulusal baskıdan kaynaklanan ulusal, etnik, dini sorunlar kültürlerini demokrasilerde özgür yaşamakla en anlamlı çözüme de kavuşma şansına sahiptirler. Gerçek demokrasilerin yürürlükte olduğu ülkelerde, alanlarda baskıların hiçbir türüne ne gereksinim duyulur, ne de çıkar aracı olarak kullanılmasına şans tanınır. Ezen ezilen milliyetçilik yerine demokratik bütün esas alınır.

Demokrasilerin ekonomik katkısı küçümsenemez. Toplumda demokrasi sistemi yürüyorsa, ekonomik değerlerin ne tekelci yönetimi ve talanı, ne de bireylerin verimsizliğine terki geçerli olabilir. Demokrasiler aşırı kar hırsına da, bireysel ve kurumsal tembelliğe ve sorumsuzluğa da onay vermez. Bu alanda da optimal denge en iyisinden kurulur. Kamusal ve özel ekonomi dengesi er geç optimal noktayı yakalayacaktır. Demokrasiyle ekonomik verimlilik ve gelişme arasındaki ilişki birçok araştırmayla kanıtlanmıştır. Verimli üretim kadar adil dağıtım, uygun yatırım kadar gerekli araştırmalar en iyi demokrasilerde ortam bulur. Üretimin halkın gerçek taleplerini karşılaması arz talep dengesinin kurulmasında temel etkendir. Böylece toplumsal piyasa gerçek anlamda kurulma şansına sahip olur. Öldürücü rekabetlerin yerini yarışma ruhu alır. Krizlerin temel nedenlerinden olan arz talep dengesizliği, fiyat, enflasyon vb finans oyunları asgari düzeyde tutularak çıkış ve çözümler için gücünü ortaya koyar. Sistemsel işsizlik temel çözüm bulur.

Demokratik toplum mücadelesinde gençlik kategorisine daha özgün yaklaşmak gerekir. Gençlik toplumsallaşırken büyük tuzaklarla karşı karşıyadır. Bir yandan geleneksel ataerkil toplum koşullanması, diğer yandan resmi düzenin ideolojik şartlanması altında bocalarken, dinamizmiyle yeniliklere açık bir yapısı vardır. Olup bitenler karşısında son derece toydur. Yaşlı toplumun etkisi altında kendine ne biçildiğini keşfetmekten uzaktır. Kapitalist toplumun baştan çıkarıcı bin bir hilesi karşısında nefes bile alamaz. Tüm bu gerçeklikler gençliğe özgün, tuzaklardan çekici, onun özüne uygun bir toplumsal eğitimi zorunlu kılar. Gençliğin eğitimi büyük çaba ve sabır isteyen bir iştir. Bunun karşılığında dinamizmi ile destanlar yazabilecek ataklığa sahiptir. Amaç ve yöntemi iyi kavradığında başaramayacağı bir iş yoktur. Amaç ve yöntemli yaşamı temel disiplin olarak görüp

seferber olduğunda, sabır ve inadı eksik etmediğinde, tarihsel davalara en önemli katkıyı gerçekleştirebilir.

Demokratik gençlik hareketinde böylesi nitelikler kazanmış kadrolar öncülüğünde gelişecek bir hamle, genel demokratik toplum mücadelesinde başarının güvencesidir. Gençliğin dinamizminden yoksun bir toplum hareketinin başarı şansı sınırlıdır. Yaşlıların tecrübesi, gençliğin dinamizmi tarihin her aşamasında kendini hissettiren bir olgudur. İkisinin bağını sağlam kuranların yürüyüşünde başarı oranı her zaman yüksek olmuştur. Günümüz gençliği için yüksek hayaller, ancak toplumsal sistem krizinden nasıl çıkılacağına ilişkin olarak anlam taşıyabilir. Hayalleri olmayan bir gençlik yozlaşmaktan ve yaşamı tümden kaybetmekten ancak gerçek hayallere dönüşle kurtulabilir. Kapitalist sistemin sonul krizi olan kaotik durumu kavramak gençlik için çıkış yapma şartıdır. Bununla birlikte demokratik, cins özgürlüğü ve ekolojik toplum değerlerini özümsemiş olmak tarihsel başarı imkanını ona verecek, bir yandan kendini doğru yapılandırırken özlenen toplumu da yapılandırmada gerçek rolün sahibi kılacaktır. Her şey gençliğin tarihsel toplumsal hamleye yeniden doğru ve yetkin katılmasıyla belirlenecektir.

Demokrasilerin eylem ve örgütleme biçimi de en az öz tanımlamaları kadar önemlidir. Öz tanımlama daha çok amaç aydınlanmasına yol açarken, örgütlenme ve eylem biçimi olmazsa olmaz kabilinden araçların doğru tanımlanmasını gerektirir. Amaç ve araç uyumu, birbirlerini karşılama dengesi doğru çözümlenmeden, demokrasilerde yol almak zordur. Yalnız amaç veya araçlara dayalı demokrasiler tek ayaklı topalı andırırlar. Tek ayakla nereye kadar ve ne güçle yürünebilir?

Demokratik örgütlenmenin temel biçimleri olarak en üst düzeyde bir kongreyle, tabanda yerel komünler, kooperatifler, sivil toplum örgütleri, insan hakları ve belediye örgütlenmeleri başta gelenler olarak sıralanabilir. Geniş ve konularına bağlı olarak çok sayıda örgütlenmelere gerek vardır. Demokrasiler en örgütlü toplumu gerektirir. Örgütler toplumsal taleplerin dile getirilmeleri için vazgeçilmezdir. Örgütlenemeyen toplum demokratikleşemez. Siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel tüm alanların kendilerine özgü örgütlenmeleri yaratmaları esastır. Partiler temel siyasal örgütler olarak demokrasilerin vazgeçilmezidir. Sivil toplum örgütlenmeleri sosyal alandaki başta gelen örgütlenme biçimidir. Hukuksal alanda insan hakları, barolar ve vakıflar önem taşır. Ekonomik alanın esas örgütlenmesi ise kooperatifler, çalışma grupları ve birçok kamusal amaçlı ulaşım, ticari, mali ve sinai nitelikte olabilir. Sağlık ve eğitim hal-

kın en çok çözümlenmesi gereken kamusal kurumlarıdır. Sanat ve sporun teşkilatlanması da halkın genel eğitimi açısından vazgeçilmez alanlardır. Köy düzeyinde muhtarlık ve ihtiyar heyetlerini devlet aracı olmaktan çok demokratik araçlar olarak örgütlemek gerekir. Her köy için bir *'halk kültür evi'* zorunludur. Şehirlerde aynı biçimlerden ayrı olarak komünler en taban örgütler olarak anlam bulmalıdır. Yine şehir meclisleri vazgeçilmez bir kurumdur. Şehirler arası belediye birlikleri bölgesel çaplı olarak anlamlıdır. Tüm bu kurumlar ve örgütlenmeler kendilerini en yüksek karar organı olarak ***'Genel Halk Kongresinde'*** temsil edebilmelidir. Genel Halk Kongreleri özgünlüğü olan, her halkın temel sorunlarına çözüm için vazgeçilmez bir örgütlenme modelidir. Halk kongreleri olmadan halk demokrasilerinden bahsedilemez.

Halk kongrelerini ne devlete alternatif ne de devletin bir kuruluşu gibi görmek gerekir. Halkın devleti olmadığı gibi, varolan devletin yerini tutmak gibi bir hedefi de olamaz. Devlet çokça işlendiği gibi, çok eski ve üst toplumun temel örgütüdür. Demokratik tarzda oluşmaz. Geleneksel ve atamalarla yürütülür. Üst toplum kendi içinde bir demokrasi uygulayabilir. Buna üst sınıfların demokrasisi de denilebilir. Devlet için bu bir örtü vazifesi görür. Çoğu Batı cumhuriyet modelinde olan bu demokrasiler devleti esas alır. Önce devlet sonra demokrasi gelir; devlet olmadan demokrasiyi düşünemezler. Halk demokrasisinde ise iktidar devlet bir hedef olarak alınamaz. Devlet olmayı hedefleyen demokrasi kendi eliyle varlığına son vermiş olur. Avrupa'nın modern devletleri ile ABD ve Rusya'nın Sovyet kuruluş dönemlerinde kısa süreli demokrasiler olmuştur. Fakat hemen devlete geçildiğinden, kuruluş dönemi demokrasileri sistemleşmeden kadük kalmışlardır. Tarihte de çoklukla yaşanan durum budur. Üst toplum her zaman demokrasiden korkmuştur.

Günümüz krizinin halk iradelerine ters düşülerek aşılamayacak olması halkın katılım zorunluluğunu getirmektedir. Katılım ise halkın demokratik olmasıdır. Bu ise kongre düzeni olmadan yürümez. Belki 19. ve 20. yüzyıl kapitalist devleti toplum otoritesini halk kongreleriyle paylaşmak zorunda olmayabilirdi. Ama günümüz kriz devletleri halkı karşılarına alarak, halka inisiyatif tanımadan çözümde bir adım ileri gidemezler. Ağır kriz koşulları halkın kapsamlı, kalıcı ve kurumsal katılımını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla 19. ve 20. yüzyıllarda çok sınırlı anlam bulan halk katılımları günümüz koşullarında ancak kongreleriyle anlam bulabilir. Kongreler bu niteliğiyle ne bir parti ne de bir yarı devlettir. İkisi de değildir; tarihsel koşullardan doğan fonksiyonel halk kuruluşlarıdır. Halklar kapitalizm

mezheplerinden –reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş– sonra, devletten daha da uzaklaşarak kongre sürecine girdiler. Devlet tümüyle reddedilmediği gibi, eskisi gibi kabul de edilmiyor. Dolayısıyla belli ilkeler çerçevesinde birlikte toplumsal krizlerin çözümünde yer almaları mümkündür. Devletlerin giderek küçülmeleri, yeni devlet modellerinin devreye girmesi kongre modeline daha da ihtiyaç gösteriyor.

Yine ağır ulusal sorunların yaşandığı ülkelerde kongre modelleri tampon araçlar olarak hayatiyet kazanabilir. Diğer birçok cemaat ve gruplar için de daha alt düzeyde kongreler gereklidir. Her parti, görüş ve inançtan katılımları birleştirme özellikleri, bunlar olmaksızın demokrasilerin yürütülemeyeceğini göstermektedir. Sonuç olarak kongre çözümünü devlet alternatifi olarak değil, tersine devletin de tek başına üstesinden gelemeyeceği ağır sorunlar döneminde aralarında zıtlıktan çok paralellik bulunan çözüm modelleri olarak düşünmek en gerçekçi yaklaşımdır.

Örgüt çokluğu kadar örgüt içi demokrasi de en az genel demokratik kriterler kadar vazgeçilmezdir. Örgütlerin demokratik oluşum ve yönetimleri esastır. Örgütleri demokratik olmayan halkların demokrasileri de olamaz. Dolayısıyla halkın yoğun denetiminde olan, sürekli seçimle –en az yılda bir– yenilenen örgüt demokrasileri genel demokrasilerin en sağlam güvencesidir.

Demokrasilerin eylem tarzını kavramadan, işleyişi geçerli kılmak güçtür. Eylemsiz demokrasi sessiz insan gibidir. Eylem demokrasinin dilidir. Halkın her hareketliliği, örgütlerin her faaliyeti bir eylemdir. Basitten karmaşığa doğru gösteri, toplantı, yürüyüş, seçim, miting, protesto, grev, şartları doğduğunda yasal direnme ve ayaklanmalara kadar eylemler dizisi yerinde ve zamanında sergilenmeden demokrasiler yürütülemez. Özellikle halkın temel talepleri göz ardı edildiğinde, demokrasinin birçok kurum, kural ve amacı tahrip edildiğinde eylemler zorunlu çözüm araçlarıdır. Eyleme geçmeyi başaramayan bir halk ve örgüt demokratikleşemez. Eylem yeteneğini gösteremeyen bir halk ve örgüt aslında ölmüştür. Eylemlerin örgütlerle mümkün olduğu, örgütsüz eylemliliğin boş ve başarısız kalacağı açıktır. Halklar ne kadar örgütlüyse o kadar eylemli olurlar. Eylemleri hep protesto, direniş gibi görmemek gerekir. Sivil toplum eylemlerinin çoğu yapıcıdır. Pozitif eylem anlayışı esastır.

Halk ayaklanmaları ve savaşları ne zaman gündemleşebilir? Çokça istismar edilen ve hakların aleyhine kullanılan bu temel eylemlerin koşul ve tarzlarını doğru cevaplandırmak, halkların tarihinde en önemli dönemeçleri başarıyla geçmekle mümkündür. Ayaklanma ve savaşlar ancak diğer tüm

eylem biçimleri sonuç vermediğinde ve sorunlar köklü çözümsüzlük yaşadığında anlam kazanabilir. Özelikle savaşçı iktidar güçleri zor dışında hiçbir çözüm seçeneği bırakmadığında, halklar köleliğin alçaltıcı etkisi altında yaşamaktansa kendi hayati çıkarları için ayaklanma ve savaşlarını gündeme alma gücünü göstermelidir. Yasalar eşit uygulanmadığında, demokrasinin çözüm rolüne ilgi gösterilmediğinde, tüm barışçıl eylemler boşa çıkarıldığında, ciddi olarak ayaklanma ve halk savaşı üzerinde durma kaçınılmazlaşabilir. Şu iki sınır gereken cevabı verebilir: Devlet demokratik çözüme anlamlı, duyarlı biçimde ilgi ve şans tanımaz, halkın da elinde başka zorlama etkeni kalmazsa, çoğu halklarda görüldüğü gibi az veya çok kanlı ayaklanma ve az veya çok sürekli halk savaşları gündeme girer.

Her savaş ve ayaklanmanın amacı ayrılma değildir; tersine, daha çok demokratik bütünlüğe yol açmaktır. Eskinin ayrı devlet kurma amaçlı ayaklanma ve ulusal kurtuluş savaşlarının dönemi geçmiştir. Devlet amaçlı ayaklanma ve ulusal kurtuluş, sonuçta kapitalist devlete küçük bir ek daha yapmaktır. Bu, halkların hiçbir sorununa çözüm getiremediği gibi daha da ağırlaştırabilir. 22 devletli Arap halkının sorunları herhalde azalmamış, daha çoğalmıştır. Dolayısıyla yeni dönem halk ayaklanma ve savaşları devlet amaçlı olmamak, demokrasiyi öz ve biçim itibariyle tam işletmeyi hedef almakla tanımlanabilir. Esas rolleri böyle konulabilir. Ayrılık ancak kaçınılmaz olursa anlam kazanır. Halkların tercihi her zaman demokratik bütünlükten yana olmayı gerektirir. İki tarafta aşırı ulus milliyetçileri ne kadar ayrılmayı ve şiddeti dayatsalar da, halkların tercihi bu koşullarda en az şiddet ve demokratik bütünlük olmalıdır. Zamanı ve koşulları oluşmadan ayaklanma ve savaşa başvurmak ne kadar tehlikeliyse, başka seçenek kalmadığında başvurmamak da o denli alçaltıcı ve ölümcüldür.

Demokrasiler için diğer önemli bir eylem sorunu da meşru savunma durumunda nasıl davranılacağına ilişkindir. Meşru savunma ancak işgal koşullarında anlam kazanır. Bir halkın üzerinde işgalci, sömürgeci veya daha değişik baskıcı bir sistem kurulduğunda işgal var demektir. İşgali tek başına yabancı bir güç yapabildiği gibi, bazen yarı yarıya yerli işbirlikçilerle birlikte de yapabilir. Bu durumda savunma görevi ortaya çıkar. Hedef işgali kaldırmak, demokrasiyi kurmaktır. Fakat yabancı olgu devrede olduğundan, savunmaya meşru, ulusal demokratik demek daha doğru bir yaklaşımdır. Bu koşullarda yine ayaklanma ve savaş koşulları doğmuştur. Yine de klasik ulusal kurtuluş savaşı esas alınmaz. Ulusal boyut olsa bile, çağın özellikleri gereği geniş demokratik bütünlükler uğruna savunma savaşı demek daha uygundur. Bu tür ayaklanma ve savaşlar şehir ve kırsal

alanda ya tek ya birlikte gelişebilir. Birçok Asya, Afrika, Amerika ülkesinde tüm biçimler denenmiştir. Devlet amaçlı olmak yerine demokratik amaçlı olmak, güncel çözüm gerçekliğine daha uygun düşmektedir. Ulusal nitelikte bile olsa, tepede ortak hareket eden işgalciler ve işbirlikçilerine karşı halkların da işbirliği içinde demokratik bütünlük için savaşmaları en doğrusudur. Bu durumlarda diğer barışçıl eylem biçimleri de sonuna kadar uygulanmak durumundadır. Meşru savunmayı daha çok halkın demokratikleşmesini desteklemek, geliştirmek ve korumak amacıyla örgütlemek ve yürütmek esas olmalıdır. Hedef olarak baskıcı savaşçı klikleri alırken, demokratik çözüm muhataplarının varlığını da unutmamalıdır. Tüm devleti, ilgili ulusu karşısına almak doğru bir strateji olmaz. Taktik olarak her yabancıyı, işgalci ulus insan ve kurumlarını hedef almak da doğru olamaz. Hedefleri en dar ve sonuç alıcı kılmak, halkın demokratik çözüm olanaklarını artırmak, varoluşunu korumak esas olmalıdır. Meşru savunma hareketi ve örgütlülüğünün işgal ve çözümsüzlükten sorumlu güçleri yürüttükleri haksız savaşın sürdürülmezliği konusunda ikna edinceye ve demokratik çözüm yoluna çekinceye kadar yoğunlaştırılarak sürdürülmesi mevcut krizden çıkmanın temel aracı olabilir.

Olağanüstü durumların dışında normal koşullarda halkların öz savunma sorunu da göz ardı edilemez. Kriz koşullarında genel güvenlik dışında özgüvenlik daha çok önem kazanır. Devletin klasik güvenlik ölçütleri birçok yönüyle halkın güvenlik ihtiyacına cevap veremez. Devlet iktidarının oligarşik ve diktacı güçlerin eline geçmesi, sınırlı hukuk güvencesini de ortadan kaldırır. Devlet adeta parsellenir. Bir ucu devletçi odaklara bağlı çok sayıda mafya ve çete türer. Halkın üzerinde tam bir terör estirirler. Suçlarda patlama yaşanır. Hak aramada hukuki yollar yerine taşeron güçler tutulur. Hukuk adeta metalaşır. Devletin güvenlik güçlerinin kendileri güvenlik sorunu haline gelir. Kriz süreçlerindeki birçok ülkede günümüzde yaşanan bu tür güvenlik sorunları karşısında öz savunma kaçınılmaz bir gereksinim haline gelir. Öz savunma güçlerinin kurulması gerekir.

Halk savunma güçlerini devlet karşıtı veya alternatifi bir kuvvet olmaktan ziyade, devletin sağlamadığı, yetersiz kaldığı, hatta nedeni olduğu temel güvenlik ihtiyacını karşılama güçleri olarak değerlendirmek daha doğrudur. Halk savunma birlikleri klasik gerilla veya ulusal kurtuluş ordusu değildir. Halk kurtuluş gerillası veya ulusal kurtuluş ordusu ağırlıklı olarak iktidar ve devlet hedeflidir. İktidar sorununu çözmek isterler. Halk savunma birliklerinin özel bir devlet ve iktidar hedefi –objektif zorunluluklar dışında– olamaz. Esas görevleri halkın yasal, ana-

yasal haklarının çiğnenmesi doğduğunda ve yargı görevini yapmadığında korumaya çalışmak, demokratikleşme çabalarına güvence olmak, saldırılar karşısında direnmesine öncülük etmek, kültürel ve çevresel varlığını korumak gibi özetlenebilir.

Halk savunma birlikleri kent ve kırsal alanlarda uygun birlikler halinde örgütlenebilir. Bir nevi halk koruma milisleri de denebilir. Yerel emniyet güçlerinin yerine getiremediği görevlerde rol oynayabilir. Kriz koşullarının sürekli toplumsal yapıları çözmesi, artan kargaşa ortamı öz savunmayı halkların varlığı ve özyönetimleri açısından hayati bir konu haline getirir. Krizden demokratik çözüm yollarıyla çıkış aranırken, bu süreçle ayrılmaz bir bütünlük içinde artan güvensizlik ortamından da halk savunma güçleri ile çıkış yapılabilir.

2- Toplumsal cinsiyetçiliğin özgürleştirilmesi

Demokratikleşmenin özünü teşkil etmekle birlikte, kendi başına ele alınması gereken olguların başında kadın ve etrafında oluşan ilişki ve çelişkiler düzeni gelmektedir. Komünal ve demokratik duruş dengeleri sosyal bilimlerin alanına ne kadar geç ve yetersiz girmişse, ondan daha fazlasını kadın olgusuna yaklaşımda görmekteyiz. Sanki kadının yaşadıkları doğallığın gerekleriymiş gibi bir anlayış tüm bilimsel yaklaşımlarda, ahlaki ve siyasi tutumlarda ön varsayım olarak kabul görür. Daha hazin olanı, kadının kendisi de bu paradigmayı doğal kabul etmeye alışmıştır. Binlerce yıllık halklara dayatılan statülerin doğallığı, kutsallığı, birkaç kat fazlalığıyla kadının tüm zihniyet ve davranışlarına da adeta kazınmıştır. Halklar kadınlaştırıldığı oranda, kadın da halklaştırılmıştır. Hitler *"halklar kadın gibidir"* derken bu gerçeği kasteder. Kadın olgusuna daha derinlikli yaklaşıldığında, biyolojik bir cins olmanın ötesinde adeta bir soy, sınıf, ulus muamelesi gördüğü anlaşılacaktır. Ama en çok ezilen soy, sınıf veya ulus olarak. Hiçbir soy, sınıf veya ulusun kadınlık kadar sistemli bir köleliğe tabi tutulmadığını iyi bilmek gerekir.

Kadınlığın kölelik tarihi daha yazılmamıştır. Özgürlük tarihi ise yazılmayı bekliyor. Kadın köleliğinin derinliği kadar karanlıkta bırakılması, toplumda yükselen hiyerarşik ve devletçi iktidarla yakından bağlantılıdır. Kadının köleliğe alıştırılmasıyla hiyerarşiler –ayrıcalıklı kutsal yönetimler– kurulmuş, toplumun diğer kesimlerinin kölelik yolu açılmıştır. Erkeklerin köle olması kadının köleliğinden sonradır. Cins köleliğinin sınıf ve

ulus köleliğinden farklı yönleri de vardır. Meşrulaştırılması ince ve yoğun baskılarla birlikte duygu yüklü yalanlarla sağlanır. Biyolojik farklılığı sanki köleliği için gerekçeymiş gibi kullanılır. Yaptığı tüm işler değeri olmayan *'kadınca işler'* diye hafife alınır. Toplumun kamusal alanında bulunması dince yasak, ahlaken ayıp olarak sunulur. Giderek tüm önemli toplumsal etkinliklerden uzaklaştırılır. Siyasal, toplumsal, ekonomik etkinliklerin hakim gücü erkeğin eline geçtikçe kadının zayıflığı daha da kurumlaşır. *'Zayıf cins'* bir inanç olarak paylaştırılır.

Tüm maddi ve manevi güç olanakları erkeğin elinde biriktikten sonra kadın artık erkek eline bakan, bazen yalvaran, bazen tüm onurunu çiğneyerek kaderine razı olan ve sıkça yaşama küserek derin bir sessizliğe bürünen bir varlık haline gelir. Bir anlamda yaşayan ölü demek de mümkündür. Birkaç benzetmeyle olguyu daha da belirgin kılabiliriz. Birinci benzetme kafeste kuştur. Kuş bazen kanarya gibi süslü kılınır. Bazen bülbül gibi güzel sesli kılınır. Herkes kendine göre bir kuşa benzetir. Çokça serçe denilir. Diğer benzetme, dipsiz bir kuyuya bırakılan kedi gibi sürekli miyavlatıldığıdır. Yiyecek artıklarıyla beslenerek sahibi için iyice ehlileştirilebilir. Belki biraz kaba görülebilir, ama köleliğin derinliğini yakalamak için bilimsel, edebi çok yönlü çabaların gereği açıktır. Muazzam cinsiyetçi bir toplum oluşturulmuştur. Gerçek kabalık şuradadır ki, erkeğin tek taraflı kadın tecavüzü bir kahramanlık gibi görülürken, erkek bundan son derece keyif ve gurur alırken; kadın taşlanarak öldürülmekten geneleve kapatılmaya, toplum içine bir daha çıkmamaya kadar her tür acımasızlıklarla karşı karşıyadır. Yine en kabasından erkek cinsel organıyla gururlanırken, kadın için cinsiyet organları bir utanç kaynağıdır. En basit fiziki farklılıkları bile kadın aleyhine kullanılmaktan çekinilmemiştir. Kadın olmanın kendisi bir utanç konusu haline getirilmiştir. Sözde kutsal bir duygu olan aşkta bile kadının yaşadığı gözü kara bir erkek dayatmasıdır. Kız çocuklar her zaman hor görülmüştür.

Sorulması gereken soru, neden bu kadar derin bir kölelik? Cevabı kesinlikle iktidar olgusu ile bağlantılıdır. İktidarın doğası kölelik ister. Eğer iktidar sistemi erkeğin elindeyse, sadece insan türünün bir kısmı değil, bir cinsin tümü bu iktidara göre şekillenmelidir. İktidar sahipleri devlet sınırlarını nasıl hane sınırları gibi görüp her uygulamayı bu sınırlar dahilinde bir hak olarak görürlerse, onun mikro modeli olan ailede de erkek iktidarının sahibi olarak her uygulamaya –gerekli görürse öldürme dahil– kendini hak sahibi görür. Evdeki kadın o kadar eski ve derinlikli bir mülktür ki, sınırsız bir mülkiyet duygusuyla erkek *'kadın benimdir'* der. Kadın için

–evlilik bağı adı altında bağlı bulunulan– erkek üzerinde en ufak bir hak iddiasında bulunulamaz. Ama erkeğin kadın ve çocuklar üzerindeki hak sahipliği sınırsızdır. Mülkiyetin en temel kaynağı yine ailede, kadın üzerindeki kölece tasarrufta aranmalıdır. Mülkiyetin kaynağında köleleştirilmiş kadın yatar. Kadın üzerine yayılmış kölelik ve mülkiyet dalga dalga tüm toplumsal düzeye yayılır. Böylelikle de toplum ve bireyin zihniyet ve davranış yapısına mülkiyetçi ve köleci her duygu ve düşünceyi yerleştirir. Toplum her tür hiyerarşik ve devletçi yapılanmalara uygun hale getirilir. Bu ise, uygarlık denen sınıflı her tür yapılanmanın rahatça ve meşruiyet kazanmış olarak sürdürülmesi demektir. Böylece kaybeden sadece kadın olmuyor. Bir avuç hiyerarşik ve devletçi güç dışında tüm toplum oluyor.

Kadın için özel kriz dönemleri pek önemli değildir. Zaten sürekli bir krizi yaşamaktadır. Kadın demek krizli bir kimlik demektir. Günümüzde yaşanan kapitalist sistem kaosunda tek umut vaat eden, kadın olgusunun sınırlı da olsa aydınlatılmış olmasıdır. Feminizm yetersiz de olsa kadınlık gerçeğini son çeyrek yüzyılda oldukça görünür kılmıştır. Kaosta her olgunun değişme şansı yüksek bir aydınlanmayla daha da arttığı için, özgürlük lehinde atılacak adımlar niteliksel sıçramalara yol açabilir. Güncel krizden kadın özgürlüğü büyük kazanarak çıkabilir.

Kadın özgürlüğü olgu tanımlamasına uygun olarak kapsam bulmak durumundadır. Genel toplumsal özgürlük ve eşitlik kadın için de direkt özgürlük ve eşitlik olmayabilir. Özgün çaba ve örgütlülük esastır. Yine genel demokratikleşme hareketi kadın için olanaklar açabilir. Fakat kendiliğinden demokrasi getirmez. Kadının bizzat kendi demokratik amaç, örgüt ve çabasını sergilemesi gerekir. Kadına içerilmiş bulunan köleliği karşılayacak bir özgürlük tanımına öncelikle ihtiyaç vardır. Kapitalist sistemin muazzam vizyon geliştirme ve sanallığı gerçeğin yerine koyma gücü o denli gelişmiştir ki, kadını en çok alçaltan bir etkinliği (örneğin pornografi) bile özgürlükle özdeşleştirebilir.

Feministlerin çabalarında birçok önemli öğe varsa da, hala Batı merkezli demokrasilerin ufkunu aşmaktan uzaktır. Temelinde kapitalizmin oluşturduğu yaşam biçimini değil aşma, tam kavranmasını bile sağladığı söylenemez. Durum Lenin'in sosyalist devrim anlayışını çağrıştırıyor. Onca büyük çabaya rağmen ve kazanılan birçok mevzi savaşına karşılık, leninizm sonuçta kapitalizme soldan en değerli katkıyı sunmaktan kurtulamamıştır. Feminizmin başına da benzer sonuçlar gelebilir. Güçlü örgütsel temelden yoksunluk, felsefesini tam geliştirememe, kadın militanlığına ilişkin zorluklar iddiasını zayıflatmaktadır. Kadınlar cephesinin 'reel sos-

yalizmini' bile sağlamayabilir. Fakat soruna dikkat çekmek açısından ciddi bir adım olarak değerlendirmek en doğrusudur.

Şüphesiz her cinsiyet türünün olduğu gibi kadının da bir doğası vardır. Toplumsallıktan öte biyolojik cins olarak kadının daha merkezi öğe olduğunu, biyoloji bilimi her geçen gün artan kanıtlarla desteklemektedir. Özcesi kadın fiziği erkeği kapsamakla birlikte, erkek fiziği kadını kapsayamamaktadır. Kutsal kitapların tersine, kadının erkekten değil, erkeğin kadından türediği anlaşılmaktadır. Kadının kromozomları erkekten fazladır. Kadın için dezavantaj olarak düşünülen aylık kanamalar bile kadının doğayla daha nazik bağının göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Rahim kanaması bitmemiş, devam eden doğal bir yaşam akıntısı olarak görülmelidir. Yaşamın kök damarı bitmemiştir, devam etmesi iradesinin bir göstergesi olarak anlaşılmalıdır. Kadın hastalıkları denilen hususlar aslında yaşam olgularıdır. Kadının yaşam merkezini temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Yaşamın karmaşık sorunları kadının rahminde, karnında cereyan etmektedir. Kendinden doğan çocuk ve göbek bağı yaşam zincirinin son halkası gibidir. Bu gerçeklik karşısında erkek sanki kadının bir eki, bir uzantısı gibi görünmektedir. Bu olguyu doğrulayan bir husus da erkekteki aşırı ve anlamsız kıskançlık duygusudur. Kadın doğası kendine karşı daha güvenli dururken, erkek adeta yerinde duramaz. Kadın etrafında dönen bir bela gibidir. Tüm bu gözlemler kadın fiziğinin zaaf yüklü değil, daha merkezi olduğunu kanıtlıyor. Bu nedenle kadın öncelikle erkek egemen kültürün dayattığı *'eksikli, hastalıklı'* tanımını derhal reddetmelidir. Tersinin doğru olabileceğini erkeğe hissettirebilmelidir. Kadın fiziğine ilişkin kendine güvenmeli derken bu önemli gerçeği kastediyoruz.

Bu fiziksel oluşumun doğal sonucu kadındaki duygusal zekanın daha güçlü olmasıdır. Duygusal zeka yaşamdan kopmayan zekadır. Empati ve sempatiyi güçlü taşıyan zekadır. Kadında analitik zeka geliştiğinde bile güçlü duygusal zekasından dolayı daha dengeli, yaşamla bağlantılı ve tahripkar olmaktan uzak durmaya daha yeteneklidir. Erkek kadın kadar yaşamın ne olduğunu anlamaz. Yaşamın kendisi olan (Aryen dil grubundan olan Kürtçe'de Jîn, yaşam demektir. Aynı zamanda kadın anlamına gelir) kadın, yaşamın bütün yönlerini riyakarlıktan uzak, saf ve yalın haliyle görme yeteneğidir. Bu yeteneği güçlüdür. Bunu şahsi yaşamımızda da çok iyi bilmekteyiz.

Entrikacı, yozlaştırıcı, fahişe vs sıfatlı kadın gerçeğinin acımasız sorumlusu erkektir. Hiçbir kadın kendi halinde kaldıkça entrikacılık, fahişelik yapma gereği duymaz. Fiziği, biyolojik varlığı buna uygun da de-

ğildir. Entrikacılığın ve fahişeliğin gerçek yaratıcısı erkektir. Bilinen ilk genelevi Sümer başkenti Nippur'da MÖ 2.500'lerde 'musakkatin' adıyla açanın erkek iktidarı olduğunu biliyoruz. Buna rağmen utanmadan sanki fahişelik kadın yaratımıymış gibi bir yaklaşımı sürekli canlı tutar. Kendi eserini, doğurduğu suçluluğu kadına mal ederek, sahte bir namus anlayışı geliştirerek olmadık lanetlenme ve dayağı, katliamı kadından eksik etmez. Bu ilave tanımlamadan çıkarabileceğimiz sonuç, erkeğin öncelikle ideolojik saldırısına karşı yetkin durmadır. Erkek egemen ideolojiye karşı kadın özgürlük ideolojisiyle, feminizmi ve kaynaklandığı kapitalizmi aşarak silahlanıp mücadele edilmelidir. Erkek egemen iktidarcı zihniyete karşı kadının özgürlükçü doğasal zihniyetini yetkin kılıp öncelikle ideolojik alanda kazanmayı iyi bilmek, tam sağlamak gerekir. Unutmamak gerekir ki, geleneksel kadınsı teslimiyet fiziki değil toplumsaldır. İçerilmiş kölelikten gelir. O halde öncelikle ideolojik alanda teslimiyet düşünce ve duygularını yenmek gerekir.

Kadın özgürlüğü politik alana yönelirken, savaşımın en çetin yanıyla karşı karşıya olduğunu bilmelidir. Politik alanda kazanmayı bilmeden, hiçbir kazanım kalıcı olamaz. Politik alanda kazanmak demek, kadının devletleşmesi hareketi değildir. Tersine, devletçi ve hiyerarşik yapılarla mücadele, devlet odaklı olmayan, demokratik, cins özgürlüğünü ve ekolojik toplumu hedef alan siyasal oluşumları yaratmak demektir. Hiyerarşi ve devletçilik en çok kadın doğasıyla uyuşmazdır. Dolayısıyla anti hiyerarşik ve devlet dışı siyasal oluşumlar uğruna kadın özgürlük hareketi öncü rol oynamak durumundadır. Köleliğinin politik alanda yıkılması özünde bu alanda kazanmayı bilmesiyle mümkündür. Bu alan mücadelesi kapsamlı demokratik kadın örgütlenmesini ve mücadelesini gerektirir. Her tür sivil toplum, insan hakları, yerel yönetimler demokratik mücadelenin örgütlenip geliştirileceği alanlardır. Tıpkı sosyalizmde olduğu gibi, kadın özgürlüğü ve eşitliğine giden yol en kapsamlı ve başarılı demokratik mücadeleden geçer. Demokrasiyi kazanmayan kadın hareketi özgürlüğü ve eşitliği kazanamaz.

Sosyal alanda özgürlük açısından en önemli sorun aile ve evlilik gerçeğidir. Bunlar dipsiz bir kuyu gibi durum arz ederler. Kadın için kurtuluş gibi gelen bu kurumlar, mevcut toplum zihniyetiyle bir kafesten diğerine geçmekten başka anlam içermez. Üstelik diri gençliğini de bir kasap zihniyetine terk etmek zorunda kalarak. Aileyi üst toplumun –iktidar toplumu– halk içindeki yansıması, ajan kurumu olarak görmek gerekir. Erkek toplumdaki iktidarın aile içindeki temsilcisi, yoğunlaşmış ifadesidir. Ka-

dın evlenirken aslında köleleşiyor. Evlilik kadar köleleştiren başka kurum tasavvur etmek zordur. Gerçek anlamda en kapsamlı kölelikler bu kurumla kurulur ve ailede kökleşerek sürer. Genel anlamda eş olarak beraberliklerden, ortak yaşamdan bahsetmiyoruz. Bu herkesin özgür ve eşitlik anlayışına göre anlam kazanabilecek bir husustur. Yerleşmiş klasik anlamıyla evlilik ve aileden bahsediyoruz. Kadın aleyhine kesin mülkleşme, tüm siyasal, zihni, sosyal, ekonomik alandan çekilme, bir daha kolay kolay kendine gelememe anlamını taşır. Radikal bir sorgulamadan geçirilerek demokratik, özgür, cins eşitliğini hedefleyen ortak yaşama esasları sağlanmadan bireysel, güdüsel sıkıntılardan ve geleneksel aile anlayışından kaynaklanan evlilikler, ilişkiler özgür yaşam yolunda en tehlikeli sapmalar olarak rol oynayabilir. İhtiyaç bu tür birliklerde değil, zihniyet, demokratik ve politik alanı çözerek cinsiyet özgürlüğünü tam sağlamak ve buna uygun ortak yaşam iradelerini gerçekleştirmektir.

Günümüz dünyasının en çok ağızlarda sakız edilen aşk konusu tarihin en rezil, içeriksiz dönemini yaşamaktadır. Tarihin hiçbir döneminde aşk bu denli ayağa düşmedi. Anlık aşklardan tutalım, açık cinayet yaklaşımlarına kadar en yavan ve tehlikeli ilişki tarzlarına bile aşk deniliyor. Kapitalist sistemin yaşam anlayışını bundan daha iyi sergileyecek ilişki düşünülemez. Dönemimizin aşkları hakim sistemin insan ve topluma dayattığı zihniyetin en kutsal alanda bile ne hallere düştüğünün açık bir itirafıdır. Aşkı canlandırmak en zor devrimci görevlerden biridir. Büyük emek, zihniyet aydınlığı, insanlık sevgisi ister. Aşkın en önemli şartlarından biri, çağın bilgeliği sınırlarında seyretmeyi gerektirir. İkincisi, sistemin çılgınlıklarına karşı büyük duruşu dayatır. Üçüncüsü, kurtuluşsuz, özgürlüksüz birbirlerinin yüzüne bile bakılamayacağını bir ahlaki tutum olarak benimsemeyi gerektirir. Dördüncüsü, cinsel güdüyü üç hususun gereklerine tutsak etmeyi gerektirir. Yani cinsel güdü bilgeliğe, özgürlük ahlakına ve politik-askeri mücadele gerçekliğine bağlanmadan, atılacak her adımın aşkın inkarı olduğunu bilmeyi gerektirir. Bir kuş kadar bile özgür yuva kurma olanağı olamayanların aşktan, ilişkiden, evliliklerden bahsetmeleri, aslında sosyal düzen köleliğine teslimiyeti ve özgürlük mücadelesinin soylulaştırıcı değerini bilmediklerini gösterir.

Eğer çağımızın aşk gerçeğinden bahsedilecekse, bu herhalde ***Leyla*** ile ***Mecnun****ları* çok geride bırakan, nice tasavvuf ehlini aşan, bilim adamı titizliğini gerektiren, güncel kaostan toplumsal özgürlüğe yol açan, yiğitliği, fedakarlığı ve başarıyı yakalamakla kanıtlayan kişilikleri kazanmakla mümkündür.

Kadının ekonomik, sosyal eşitlik sorunları da öncelikle politik iktidarın çözümlenmesiyle, demokratikleşmede başarıyla cevap bulabilir. Demokratik siyaset yapılmadan, özgürlükte ilerleme olmadan, kuru hukuki bir eşitliğin fazla anlam kazanamayacağı açıktır.

Kadına yaklaşımı bir kültürel devrim gibi ele almak en doğrusudur. Mevcut kültürle ne kadar iyi niyetli de olunsa, çaba da harcansa, olgudaki sorun ve ilişki yapısından ötürü anlamlı özgürlükçü bir çözüm sağlanamaz. En radikal özgürlükçü kimlik, kadına yaklaşımla veya bir bütün olarak kadın erkek ilişkilerindeki düzeni kavrayıp aşmakla mümkündür. Bir yandan baş bağlamayı gelenekle, pornoyu çağdaşlıkla karıştırarak zırnık kadar yol alınamayacağını iyi bilmek gerekir. Alandaki kölelik derinliği kadar özgürlük derinliğini de kavrayıp iradeleştirmek gereği vardır. Kadın özgürlüğünde, dolayısıyla kendini özgürleştirmede mesafe alamayanların hiçbir toplumsal ve siyasal özgürlük alanında çözümleyici ve dönüştürücü olamayacaklarını anlamaları gerekir. Erkek egemen köle kadın ikilemini aşamayan hiçbir özgürlük çabasının gerçek bir özgür kimlik sağlamayacağını da en temel özgürlük kriteri olarak almak gerekir. Kadın üzerindeki mülkiyet ve iktidar ilişkisi yıkılmadan, özgür kadın erkek ilişkisi gerçekleştirilemez.

Yüzyılımızı da özgür kadın iradesinin yükseleceği bir toplumsal zaman olarak görmek gerçekçidir. Kadınlar için belki de yüzyıl gerekebilecek kalıcı kurumlar düşünüp oluşturmak gerekir. ***Kadın Özgürlük Partilerine*** ihtiyaç olabilir. Özgürlüğün temel ideolojik ve politik ilkelerini sağlayıp pratikleşmesini yürütmek, denetlemek, bu partilerin hem gerekçeleri hem temel görevleri olmalıdır.

Kadın kitleleri için özellikle kentlerde düşünülen sığınma evleri değil özgürlük alanları oluşturmak gerekir. En uygun bir biçim de ***Özgür Kadın Kültür Parkları*** olabilir. Ailelerin kız çocuklarını eğitemedikleri, düzen okullarının da bilinen yapıları nedeniyle Özgür Kadın Kültür Parkları ihtiyaç duyulan, uygun kız çocuklar ve kadınlar için temelinde eğitim, üretim ve hizmet birimlerini kapsayacak alanlar olarak çağdaş kadın tapınakları rolünü de oynayabilir.

Kadınsız yaşanamaz denilir. Ama mevcut kadınla da yaşanamaz. Gırtlağına kadar köleliğe batmış bir kadınlı erkekli ilişki herhalde en çok batıran ilişkidir. O halde kapitalist sistemin sonul kaosundan gerçek aşklardan beklenen büyük gücü özgür kadın etrafında yaratarak çıkış yapmak, aşka gönül vermiş ve baş koymuş gerçek kahramanların en soylu ve kutsal işlerinden olsa gerek!

3- Toplumsal ekolojiye dönüş

Toplumsal sistem krizi ile birlikte gittikçe derinleşen ekolojik krizin kökenlerini uygarlığın başlangıcında aramak en gerçekçi yoldur. Toplum içinde tahakkümden kaynaklanan insana yabancılaşma geliştikçe, doğayla yabancılaşmayı da beraberinde getirdiği, ikisinin bir iç içeliği yaşadıkları bilinmelidir. Toplum özünde ekolojik bir olgudur. Ekoloji ile kastedilen ise, toplum oluşumunun dayandığı fiziki ve biyolojik doğadır. Dünya gezegeninin fiziki oluşumuyla biyolojik oluşumu arasındaki ilişki her geçen gün daha çok aydınlanmaktadır. Bu bilimin en çok başarılı olduğu alanlardan biridir. Yaşamın suda başlaması, oradan karaya yayılması, ilkel bitki ve hayvan türlerinden sınır konulmakta zorluk çekilen bir çeşitlenmenin gelişmesi bilimsel olarak çözümlenebilmektedir. İnsan türünün dayanabileceği fiziki ve biyolojik çevre bu gelişmelerle bağlantılı olarak ortaya konulmaktadır. Bağlantı varsayımlarından birisi, insan türünün genelde canlılar, özelde hayvanlar alemindeki evrim zincirinin en son halkası olduğuna ilişkindir. Bundan çıkarılabilecek en başta gelen sonuç, insan türünün rasgele yaşayamayacağı, evrim zincirinin gereklerine bağlı kaldıkça kendini idame ettirebileceği gerçeğidir. Dayandığı evrim haklarını tahrip etmesi halinde, biyolojik bütünün kaybolması ve bundan dolayı da türün kendini sürdürememe tehlikesiyle karşılaşması kaçınılmazdır. Doğadaki evrim bütünselliğinin sanıldığından daha fazla türlerin karşılıklı bağlılığına dayandığı bilimce iyice tespit edilmiştir. Karşılıklı bağlılık yitirildikçe, evrim halkalarında büyük kopuşların doğacağı, bundan da çok sayıda türün devam sorununun ortaya çıkacağıdır.

Bu bilimsel gerçeklik karşısında uygarlığın yarattığı sorun, eğer tedbir alınmazsa, çoktan cehenneme kapıyı araladığıdır. Uygarlığın sorunu doğurmasının en temel nedeni, dayandığı zorbalık ve cehalet –daha doğrusu yalancı olma zorunluluğu– gerçeğidir. Hiyerarşi ve devlet oluşurken sadece baskıya, zora dayanmakla varlıklarını kalıcı kılamazlar. Olup bitenin gerçek hikayesini gizlemek için riyakarlık, yalan kaçınılmazdır. İktidar hakimiyeti, zihinsel hakimiyeti gerektirir. Zihinsellik ise gerçek dışılığı geçerli kıldığı sürece iktidarı güvenceye alabilir. İktidarın kaba güç yönü her zaman ince güç yönü olarak zihnin bu türünü canlı ve egemen kılacaktır. Zihniyetin bu tarz oluşumu doğada yabancılaşmasının da temelini oluşturmaktadır. Toplumu var eden komünal bağı inkar ettikçe ve yerine bir sapma olarak gelişen hiyerarşik ve devlet güçlerini esas aldıkça, zihniyet du-

rumu doğayla yaşam arasındaki bağın unutulmasına, önemsiz kılınmasına açık hale gelecektir. Uygarlığın dayandığı bu zemin üzerindeki her yükseliş, daha fazla doğadan kopma, çevreyi tahrip olarak yansı bulacaktır. Uygarlık güçlerinin gözü artık doğal zorunlulukları görmeyecektir. Ne de olsa onları besleyen alt tabaka onlara her şeyi hazır sunmaktadır.

Kutsal kitaplardaki tanrısallık cennet ütopyaları ilk uygarlık güçleri olan Sümerlerin mitolojileri olarak bu gerçeklik üzerinde uydurulmuştur. Temel zihniyet kalıpları olarak çocukluk çağındaki insan zihniyetine kazılmıştır. Tanrı cennet, soyut doğa varlıklarıdır. Daha doğrusu, gerçek doğanın yerine iktidarın yükselen güçlerinin sahte dünya tasarımlarıdır. Özü de şudur: *"Tanrılaşan biz cennette yaşarız."* İkinci versiyon, *"tanrı gölgesi sultanlar, cennetteki gibi yaşar."* Üçüncü versiyon, *"sömüren insan cennet misali yaşar."* Topluma egemen zihniyet kalıpları olarak tanrısal yüce gerçekler biçiminde sunulan bu anlayışlar artık *'doğa anayı'* unutacaklardır. Daha da ileri giderek *'vahşi doğa, kör doğa, boyun eğdirilmesi gereken doğa'* varsayımlarıyla doğayla ilişkiyi büyük bir yabacılaşmaya iteceklerdir. İktidar gücünün zorbalık ve yalan ürünü olan bu birikimleriyle antidoğasal bir yaşamı mümkün kılması ekolojik sorunların temelidir. Yaşamdaki doğanın rolünü inkar ettikçe, bunun yerine sahte dinsel figürler, yaratanlar yerleştirdikçe, doğaya *'kör güç'* denebilecektir. Bu zihniyetin özellikle günümüze kadar ki etkinliği bilimsel zihniyetin gelişmemesinin de temel nedenidir. Bilimsel zihniyet ancak doğal güçlerin doğru objektif tanınmasıyla gelişebilir. Her şeyi tanrıya, cinlere havale eden bir inanç sistemi, doğa gibi harika bir örüntüye asla anlam veremeyecektir. Tüm fiziki ve biyolojik doğanın soyut bir kavram olarak tanrıca yaratıldığında ısrar ederek bilimsellikten sıyrılacaktır.

Çok iyi gördük ki, bu soyut tanrı yükselen ilk sömürücü tabakanın kendini meşrulaştırmaya ilişkin bir zihniyet yaratımıdır. Tehlikesi sadece kulkölelerini kendine bağlamakla sınırlı kalmaması, gerçeklikten koparmasıdır. İnsan zihninin doğru doğa bağını kesiyor, yabancılaştırıyor. Eskinin doğa anası yerini zalim doğaya bırakıyor. Hem de gerçek zalimler tarafından. Bu zihniyetin tarih içindeki duraklarını gözlediğimizde dehşete kapılmamak elde değil. Roma İmparatorluğu'nda yırtıcı hayvan insan karşılaşmaları bunun ürünüdür. Tüm bitki ve hayvanlar dünyasından giderek ilgiyi koparmaya, karanlıklaştırmaya giderken, bunun iktidar gücünün bu zalim uygulamalarıyla bağı vardır. Daha doğrusu insanla hayvanı böylesine birbirine kırdırmak, özünde doğadan yabancılaşmayı simgelemektedir. Ortaçağ feodalizminde yer artık bir an önce terk edilmesi gereken bir han-

dır. Hatta insanı kendine bağlayan, günaha sokan kirli bir mekandır. Tanrının yüceliği karşısında doğa ne olabilir ki. Bir an önce doğayı, dünyayı terk etmek mümince bir hedef olmuştur. Fakat üst tabakada ise cennetvari yaşam bin bir cümbüşle devam edecektir. Büyük zihniyet sapkınlığı derken bu falsifikasyonu (çarpıtmayı) kastediyoruz. Ortadoğu toplumlarının geriliğinin temelinde binlerce yıllık bu zihniyet sapkınlığı yatmaktadır.

Rönesans özünde doğayla kopan zihniyet bağının yeniden kurulmasıdır. Rönesans zihniyet devrimini doğanın canlılığı, üretkenliği, kutsallığı üzerinde geliştirdi. Ne varsa doğada var inancını esas aldı. Sanatla doğanının güzelliklerini daha iyi yansıttı. Bilimsel yaklaşımla doğa sınırlarının kapısını araladı. İnsanı temel alarak tüm gerçekliğiyle tanınmasını bilim ve sanatın görevlerinden saydı. Yeniçağı bu zihniyet değişikliği doğurdu. Sanıldığının aksine, kapitalist toplum bu sürecin doğal sonucu olmayıp saptırıcı ve geriletici bir rol oynadı. Geliştirilen insan sömürü yöntemlerini doğanın istismarıyla birlikte yürüttü. İnsana hakimiyet doğaya hakimiyetle bütünleşti. Tarihte doğa üzerine en yoğun saldırıyı başlattı. Doğanın hiçbir kutsallığını, canlılığını, dengesini düşünmeden istismar edilmesini devrimci rolü olarak kavradı. Daha önceki zihniyetlerde çarpık da olsa yer eden kutsallığı tümüyle dışladı. Hiçbir korku ve endişe duymadan doğa üzerinde tasarrufta bulunmayı hak belledi.

Sonuçta toplumsal krizle çevre krizi birleşti. Sistemin özü nasıl toplumsal krizi kaos aralığına taşıdıysa, çevrenin yaşadığı felaketler de yaşam için SOS tehlikesi vermeye başladı. Kanser gibi büyüyen kentler, kirlenen hava, delinen ozon tabakası, hayvan ve bitki türlerinde ivmeli azalış, orman tahribi, akarsu kirliliği, her tarafta çöp dağları, kirli atıklarla bulanmamış suyun kalmaması, anormal nüfus artışı, artık doğayı da kaosla birlikte isyana yöneltti. Gezegenimizin ne kadar kent, insan, fabrika, ulaşım aracı, sentetik madde, kirli hava ve su kaldıracağı hesaplanmadan, azami karın peşinde gözü kara bir gidiş vardır. Bu olumsuz gelişmeler bir kader değildir. Bilim ve tekniğin iktidarın elinde dengesiz kullanımının sonucudur. Süreçten bilim ve tekniği sorumlu tutmak yanlıştır. Bilim ve teknik kendi başına rol oynamaz. Toplumun sistem güçlerinin niteliğine göre rollerini oynarlar. Doğayı batırdıkları gibi daha da iyileştirebilirler. Sorun tamamen toplumsaldır. Bilim ve teknik düzeyi ile insanların ezici çoğunluğunun yaşam standartları arasında büyük bir çelişki vardır. Tamamen bilim ve tekniğe hükmeden bir azınlığın çıkarından ötürü bu durum doğmaktadır. Demokratik, özgürlükçü toplum sisteminde bilim ve tekniğin oynayacağı rol ekolojiktir.

Ekolojinin kendisi de bir bilimdir. Toplumun çevreyle ilişkisini inceleyen bir bilim. Yeni olmasına rağmen, gittikçe tüm bilimlerle iç içe toplumla doğa çelişkisinin aşılmasını sağlamada öncü rol oynayacaktır. Sınırlı olarak gelişen çevre bilinci ekolojiyle devrimsel bir sıçrama yapacaktır. İlkel komünal toplumda doğayla bağ çocuk ana bağı gibiydi. Doğayı canlı olarak algılıyor. Ona karşı olmamak, ondan ceza almamak dinin temel kuralı haline getirilmiştir. Doğa dini ilkel komünal toplumun dinidir. Toplumun oluşumunda doğal bir anormallik ve çelişki yoktur. Felsefenin kendisi insanı *'kendi farkına varan doğa'* olarak tanımlar. İnsan özünde en gelişmiş doğa parçasıdır.

Bu en gelişmiş doğa parçasını doğayla çeliştiren toplumsal sistemin doğa dışılığı, anormalliği böylelikle ortaya çıkmaktadır. Doğayla adeta bir bayram coşkusuyla –bayramlar zaten doğayla coşkun verimli birliğin yansımasıdır– bütünleşen insanı doğanın başına bela haline getirmek, herhalde o toplumsal sistemin ne kadar belalı olduğunu kanıtlar.

Doğal çevreyle bütünlük sadece ekonomik, sosyal içerikli değildir. Felsefi olarak da doğa, kavranması vazgeçilmez bir tutkudur. Aslında bu karşılıklıdır. Doğa insanlaşarak büyük merakını, yaratım gücünü kanıtlarken, insan da doğayı –Sümerlerin özgürlüğü (amargi) anaya (doğaya) dönüş olarak anlamaları düşündürücüdür– kavrayarak kendi farkına varmaktadır. İkisi arasında aşık, aşık olunan ilişkisi vardır. Bu büyük bir aşk serüvenidir. Bozmak, ayırmak herhalde dini tabirle en büyük günahtır. Çünkü ondan daha değerli bir anlam gücü yaratılamaz. Konuyla ilintililik anlamında kadın kanamasını doğayla hem ayrı düşüşün hem de ondan gelişin bir işareti olarak yorumlamamızın çarpıcı anlamı bir kez daha kendini hissettiriyor. Kadının doğallığı, doğaya yakınlığından ileri gelmektedir. Sırlı çekiciliği de anlamını bu gerçeklikte bulur.

Doğayla bütünleştirmeyen hiçbir toplum sisteminin rasyonelliği, ahlakiliği savunulamaz. Doğal çevreyle en çok çeliştiren sistemin rasyonelite ve ahlaki olarak da aşılması bu nedenledir. Kapitalist toplum sisteminin yaşadığı kaosla çevre felaketi arasındaki ilişki bu kısa tanımlamadan da anlaşıldığı gibi diyalektiktir. Ancak sistemden çıkış doğayla olan köklü çelişkileri aştırabilir. Yalnız başına çevrecilik hareketleriyle çözümleyici olunamayacağı çelişkinin karakterinden ileri gelmektedir. Diğer yandan ekolojik bir toplum ahlaki dönüşüm de gerektirir. Kapitalizmin antiahlakiliği ancak ekolojik yaklaşımla aşılabilir. Ahlak vicdan ilişkisi empatik ve sempatik bir ruhsallığı gerektirir. Bu ise yetkin bir ekolojik donanımla anlam bulduğunda değer taşır. Ekoloji doğayla dostluk-

tur, doğal dine inanıştır. Bu yönüyle doğal organik toplumla yeniden ve uyanmış bilinçle bütünleşmeyi ifade eder.

Ekolojik yaşamın pratik sorunları da oldukça günceldir. Doğal çevre felaketlerini durdurmak için kurulmuş çok sayıda örgütlenmeyi derinleştirmek, demokratik toplumun ayrılmaz bir parçası kılmak, yine feminist ve özgürlükçü kadın hareketiyle dayanışma içinde olmak eylemlilik görevleridir. Çevreye ilişkin bilinçlenme ve örgütlenmeyi yoğunlaştırmak, demokratikleşmenin en temel faaliyetlerinden birisidir. Bir dönemlerin yoğun sınıf ve ulus bilinci gibi yoğun demokrasi ve çevre bilinci kampanyalarını düzenlemek durumundayız. Hayvan haklarından tutalım, ormanları korumaya ve hızla doğayı yeniden ormanlaştırmaya doğru bir eylemlilik toplumsal eylemliliğin vazgeçilmez bir parçası olmalıdır. Biyolojik duyarlılığı olmayanın toplumsal duyarlılığı sakattır. Gerçek ve anlamlı olan duyarlılık ikisi arasındaki bağı görmekten geçer. Önümüzdeki dönemler çıplak hale getirilmiş doğanın büyük bir orman ve diğer bitki örtüsüne ve hayvanlarına kavuşması için verilmesi gereken büyük mücadelelere tanık olacaktır, tanık olmalıdır. Adeta ormanlaştırma şansını vermek gerekecektir. En büyük yurtseverlik ağaçlandırmak ve ormanlaştırmaktan geçer sloganı, herhalde en değerli sloganlardan biri olacaktır. Hayvanları sevip korumayanın insanları koruyup sevemeyeceği daha iyi anlaşılacaktır. Hayvan ve bitkilerin insana emanet olduğu kavrandıkça, insanın değeri bir kat daha artacaktır.

Ekolojik bilinçten yoksun bir toplumsal bilinçlilik, reel sosyalizm olgusunda da görüldüğü gibi çözülmek ve yozlaşmaktan kurtulamaz. Ekolojik bilinç temel ideolojik bir bilinçtir. Felsefeyle ahlakın sınırları arasındaki köprü gibidir. Çağdaş krizden kurtarıcı politika ancak ekolojik olduğunda doğru bir toplumsal sistemliliğe götürebilir. Kadın özgürlük probleminde olduğu gibi, ekolojik sorunların çözümünde de bu denli gecikmiş ve yanlışlıklarla dolu yaşamın altında ataerkil devletçi iktidar anlayışının temel bir rolü vardır. Ekolojiyi ve feminizmi geliştirdikçe, ataerkil devletçi sistemin tüm dengeleri bozulmaktadır. Gerçek bir demokrasi ve sosyalizm mücadelesi ancak kadın özgürlüğü ve çevrenin kurtuluşu amaçlandığında bütünlük kazanabilir. Ancak böylesine bütünleşmiş bir yeni toplumsal sistem mücadelesi güncel kaostan çıkışın en anlamlı biçimlerinden biri olabilir.

Kapitalist sistem küreselciliği 1989'da reel sosyalist sistemin iç nedenlerle çözülmesiyle birlikte üçüncü büyük kriz kaos sürecine iyice girmiş durumdadır. Sistem ABD öncülüğünde bir *'kaos imparatorluğuyla'* iktida-

rını sürdürmeye çalışmaktadır. ABD'nin kaos imparatorluğu Roma İmparatorluğu'nun çözülüş sürecine benzer bir durumu yaşamaktadır. Fakat kapitalist sistemin iyice bilinmesi gereken tüm farklılıklarıyla. ABD'nin hegemonyasından çekinen AB ülkeleri, sınırlı bir insan hakları ve demokrasi argümanıyla direnç tutturmaya, geleneksel cumhuriyet ve demokrasilerini, ulusal devletlerini korumaya çalışmaktadır. Kapitalist küreselciliğe ulus devletin engel konumu AB'yi ulus ötesi zayıf bir siyasi birlik halinde tutmaya zorlamaktadır. Pasifik'te güçlenen Çin ve Japonya öncülüğünde üçüncü bir küresel odağın tutturulması yakın süreçte pek olası görülmemektedir. Bu tip ülkelere Rusya, Brezilya vb de katılarak daha çok ulus devletlerini korumayı esas almak durumundadırlar. Dünyanın diğer çok sayıdaki ülke, ulus ve devlet grupları 1945'ler sonrası ABD-Sovyetler dengesine dayalı ulus devlet modellerini yaşatmada büyük zorluklar çekerken, daha çok ABD'nin kaos imparatorluğu çerçevesinde küçülerek, daralarak, kısmen veya tamamen parçalanarak yeniden yapılanmayla karşı karşıyadır. Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar başta olmak üzere birçok bölge bu süreci yoğun yaşamaktadır.

Bir anlamda üçüncü küresel savaş da diyebileceğimiz kaos imparatorluğu sadece askeri ve siyasi yöntemlerle yönetilmemektedir. Ondan daha yoğun ve belirleyici olarak küresel ekonomik şirketler ve medyatik kuruluşlarla yönetilmektedir. Dünya çapında ekonomik ve medyatik şirketler toplumları midesel ve zihinsel açlık içinde tutarak diledikleri gibi yönlendirmekte ve kullanmakta zorluk çekmemektedir. Bilimsel teknolojik egemenliklerini de devreye sokarak, kapitalist toplum sistemini kaostan ya daha çok güçlendirerek, bu olmazsa az hasarla ya da yeniden yapılandırmalarla kurtarmaya çalışmaktadır. Kaosta sistemin yönlendirilmesi, korunması ve kısmi değişimlerle sürdürülmesi eski dönem yaklaşım ve yöntemleriyle olmaz. ABD'nin yöneldiği yeni stratejik ve taktik yaklaşım ve uygulamaları kaos sürecinin özellikleriyle değerlendirmek daha gerçekçi olacaktır.

Buna karşılık halkların tarih boyunca sergiledikleri daha çok komünal ve demokratik duruş tarzı, kendini kaosu aşabilecek teorik ve taktik yenilemelerle güçlendirmek durumundadır. Eski dönemlerin reel sosyalizmi doğuran ***'sol'*** anlayışlarla daha yakın dönemlerdeki ***'yeni sol,' 'ekoloji'*** ve ***'feminist'*** hareketleri ve ***Porto Allegre Toplantıları*** kaosu kavrayıp aşacak yetenekten uzaktırlar. Bu hareketleri de yadsımadan, küresel bir ***'demokratik, cinsiyet özgürlüğü ve ekolojik toplum'*** için genel teorik perspektiflerle yerel özgün taktikler üzerinde yoğun bir tartışma ve çözüm tarzları-

na şiddetle ihtiyaç vardır. Bunu yaparken, eskinin ya *'devletleri yıkarak ya da ele geçirerek'* iktidar ve çözüm olmaya odaklı teorik ve taktik yaklaşımlarına *'elveda'* demek temel koşullardan başta gelenidir. Devlet odaklı zihniyet ve kurtuluşçu kalkınmacı yöntemler terk edilmedikçe, reel sosyalizm olayında da görüldüğü gibi kapitalist sisteme en kötüsünden hizmet edilmekten kurtuluş olamayacaktır. Yine eskinin ülke, ulus, sınıf ve din biçimindeki genelleştirici, soyut, ideolojik yanı ağır basan kavramlar temelinde devlet, sosyalizm, ulus, vatanın ve dinin kurtuluşu gibi slogan ve programlarla kitleler ayaklandırılarak, savaşlar düzenlenerek halkların gerçek özgürlük ve eşitlik taleplerine yanıt verilemez. Verilse bile sonuçta kapitalist sistem içinde erimekten ve onu daha da güçlendirmekten öteye rol oynayamaz.

Her şey küresel kapitalizmin yeni aşamasında halklar ve onu teşkil eden tüm grupların öz kimliğine ve kültürüne dayalı bilinç ve iradelerini ortaya çıkarıp yerel ve ulus ötesi çözümleri araştırmak, örgütlemek ve eyleme geçirmekten geçer. Yerel yönetimlerin temel organları olarak demokratik belediyecilik hareketinden köy ve mahalle komünlüğüne, kooperatiflerden geniş sivil toplum örgütlenmelerine, insan haklarından çocuk, hayvan haklarına, kadın özgürlüğünden ekolojik ve gençliğin öncü örgütlenmesine kadar geniş bir toplumsal ağ halindeki demokratik toplum örgütlenmesini geliştirmek vazgeçilmezdir. Bu tip demokratik toplumun ideolojik, teorik ve yönetsel koordinatörü olarak demokratik siyaset odaklı siyasi partilerin oluşturulması da hayatidir. Demokratik parti ve ittifaklar geliştirilmeden demokratik toplumun oluşturulması beyhudedir. Demokratik toplum ve siyaset odaklarının en üst ifadesi olarak 'halk kongreleriyle' taçlanma, her halk grubu için kaçınılmaz temel bir görevdir. Devlet alternatifi olmayan, ama ona teslimiyeti de reddeden, gerektiğinde ilkeli bir uzlaşmaya açık 'halk kongreleri,' günümüzün kaosunu aşarken temel alınması gereken demokratik organların başında gelmektedir. Halk kongreleri esas olarak demokratik toplumun siyasi, öz savunma, yasal, sosyal, ahlaki, ekonomik, bilimsel ve sanatsal ihtiyaçlarına uygun kurum, kural ve denetim görevlerini yerine getirmekle işlevsel kılınabilir.

Halkların temel sloganları özgür ulus ve vatan, demokrasinin en kapsamlı uygulanmasından geçen sosyalizm –yani hukuki olmayan, eşitsizlerin eşitliğine dayanan bir eşitlik anlayışı– dinsel inançlara özgürlük ve devlet olmayan demokratik kongreler olarak sıralanabilir.

Küresel kapitalizmin elindeki dev ekonomik, askeri ve bilimsel imkanlar göz önünde bulundurularak demokratik her tür yasal eylemlilik, yasa-

lar eşit uygulanmadığında ve zorbalık rejimi esas alındığında örgütlü ayaklanmalar ve öz savunmaya dayalı gerilla savaşları karşı koyma yöntemleri olarak değerlendirilebilir.

Kapitalist toplum ahlakın yadsınması temelinde oluştuğundan, demokratik, cinsiyet özgürlüklü ve ekolojik toplumu inşa ederken, teorik etik ve pratik ahlak olarak hareket etmek vazgeçilmez bir ilke ve tutumdur.

Kaos toplumunu aşarken bilim ve sanat en çok dayanacağımız zihniyet temelleridir. Üniversitelerden ilkokullara kadar dayatılan resmi eğitimler öz ve biçim olarak bireye, topluma ve çevreye yabancılaşmış devlet ve hiyerarşi güdümlü insan oluşturmayı esas aldığından, bu tip eğitim ve öğretimin tuzaklarını ve aldatmacalarını aşıp, insanı ve toplumu tarihsel gerçekleriyle tanıştıran, anı özgür kılarak geleceğe taşıyan yeni bir bilim ve sanat anlayışı –paradigması– öncelikli olarak ve bir zihniyet devrimi esprisi içinde özümsenip yaşamsal kılınmalıdır. Yeni tip sosyal bilim akademileri, okulları ihtiyaçlar ölçüsünde yaygınlaştırılmalıdır.

Kapitalizmin küresel kaos imparatorluğuna karşı bu temelde *'halkların küresel demokratik uygarlığına'* yönelmek, geçmiş direnme geleneklerine saygı kadar geleceğin her zamankinden daha demokratik özgür ve eşit dünyasına götürebilir.

Abdullah CALAN

III. Bölüm

Ortadoğu uygarlığında kaos ve olası çözümler

Giriş

Ortadoğu'da kendine özgü bir tarzda üçüncü dünya savaşının yaşandığı bir gerçektir. Fakat bu savaşın klasik askeri siyasi boyutlardan farklı bir özelliği vardır. Uygarlıklar savaşı tanımı doğru olmakla birlikte, içeriği yeterince doğru yorumlanmamaktadır. Tarihi ve toplumsal boyutları fazla açıklanmamaktadır. Tarafları, yöntemleri ve amaçları net değildir. Çokça plan ve projeden bahsedilmesine rağmen, en plansız ve adeta kendi kendine yürütülen bir savaş söz konusudur. Adeta kaos yaratmayı hedefleyen bir savaşla karşı karşıyayız.

Ortadoğu toplumu, devleti gerçek anlamda bir sorunlar yığınıdır. Kadim tarihten beri biriken ve bastırılan çeşitli sorunlar toplumu nefessiz bırakmıştır. Çözüm bulsunlar diye kapitalist sistem tarafından dayatılan rejimlerin kendileri sorunların kaynağı haline gelmişlerdir. Ne kendileri çözümleyici olabiliyor ne de iç ve dış çözümleyici güçlere imkan veriyor. Sorunu sadece islamın krizi ile adlandırmak büyük eksikliktir. Tek tanrılı dinleri de aşan, kökü neolitik döneme kadar giden zihniyetler vardır. Ulus olgusuyla tanımlanamayacak birçok toplumsal doku ve sistem oluşmuştur. Değil her aşiret, neredeyse her aile bir devlet sorunu gibi karmaşıklık taşımaktadır. Kadın ve erkek arasındaki uçurum, toplumla devlet arasındaki uçurum kadar yabancılaşmayı yaşamaktadır. Adeta efsanede anlatılan ***Babil Kulesi*** dibinde birbirinden anlamayan bir körler, sağırlar ve dilsizler kaosu yaşanmaktadır. Efsane aynı yerde sanki canlanmıştır. Yetmişi aşkın ulus gücü çaba harcıyor. Ama her geçen gün kargaşa daha da artıyor. Firavunlar döneminden kalma Arap-Yahudi savaşı hızından bir şey kaybetme-

miştir. Sümer krallarından beri Kurtilere (Kürtler) karşı düzenlenen operasyonlar da aynı hızla sürmektedir.

O halde şu soruya daha net cevaplar aramak gerekir: Sorunlar Ortadoğu'da nasıl böylesi bir hal alıyor?

Ortadoğu toplumu, toplumların kök hücresidir. Gücünü bu niteliğinden almaktadır. Kök hücre teorileri toplumlar için de geçerlidir. Kapitalist sistem Amerika kıta kültüründen Pasifik-Avustralya, oradan Hint, Çin ve Japon kültürüne; Afrika'dan Rusya-Güney Sibirya kültürlerine kadar yayılma yeteneği göstermiştir. Bir nevi kültürler ve uygarlıklar savaşını kazanmıştır. Fakat Ortadoğu'da 1800'lerden beri çok sayıda girişime rağmen sistemin fethi söz konusu değildir. Belki de dünya savaşlarından daha sorunlu geçen durumlar yaşanmaktadır; asimetrik savaşları da aşan öğeler taşımaktadır. Zorlanmaların temel nedeni açık ki toplumsal dokudan kaynaklanmaktadır. Fransız Devrimi'nin çözdüğü krallık ve feodalizmle, Rus Devrimi'nin çözdüğü Çarlık ve feodalizm benzer olup, doku derinliği olmayan bir üstyapıyla uğraşmışlardır. Bu yapıları teşhis ve çözmeleri yine de büyük zorluklar içermiştir. Kaldı ki, bu devrimler üstyapıda cereyan edip azami kapitalist sistemle bütünleşmekten kurtulamamıştır. Ortadoğu toplumuna ve üstyapısına bu modeller dayatılarak sorunları çözmek şurada kalsın, daha da derinleştirmekle sonuçlanmıştır. Geriye uygarlıklar savaşının doğasını iyi anlamak gereği kalıyor. Daha doğrusu, Ortadoğu uygarlığını bu kadar direngen ve çözümsüz kılan nedir? Neden dünyanın bilinen ve müdahale edilen tüm uygarlıklarında sonuç alınıyor da, Ortadoğu uygarlığında benzer çözümler başarılı olamıyor?

Sorunun cevabı ana uygarlık gerçeğinde yatmaktadır. Ana çocuğa değil, çocuk anaya nasıl benzemek durumundaysa, bir nevi kendilerinden doğdukları ana uygarlığı da çocuk uygarlıklar kendilerine benzetemezler. Kendileri ana uygarlığa en azından bazı yönleriyle benzemek zorundadır. Yine kök hücre örneğine dönersek, ana hücreden türemiş tüm hücrelerin genetik yapılarını bulmak mümkündür. Ama türemiş hücrede ana hücrenin tüm genlerini bulmak mümkün değildir. Şüphesiz toplumsal olguyu, biyolojik olgularla aşırı kıyaslamak büyük hatalara yol açar. Ama yine de trendleri doğru anlamak açısından önemli kolaylıklar sağlarlar. Kapitalist sistem uygarlığının Ortadoğu uygarlığına daha derinlikli ve özgün yaklaşması gereği açıktır.

Ortadoğu uygarlığı çözümlemelerine girişirken, öncelikle zihniyet yapısına bakmak gerekir. Üç tek tanrılı zihniyet yapısının doğuş ve kök-

leşmesi bölgenin temel gerçeklerindendir. Din sosyolojisinin bu alanda çözmesi gereken birçok temel konu var. Yine bu çabanın edebiyat ve diğer sanat yaklaşımlarıyla somutlaştırılması gerekir. Bölgede hala etkili olan neolitik toplum değerlerini ayrıştırmadan zihniyet haritasını çizmek önemli bir eksiklik taşıyacaktır. Diğer yandan iktidarla bütünleşmiş kavim ve din olgularının alt birimleri olarak yoğun mezhep, kabile ve aile yapıları halen yaşanan bir gerçektir. Kapitalizmin yol açtığı zihniyet kalıpları bölgede adeta kırılmaya uğrayarak anlam bulurlar. Zihniyet kalıplarının kökenlerini tarihin başlangıcında, hatta öncesindeki çok tanrılılıkta, mitolojik dünyada, özellikle de Sümer mitolojisiyle ilişkisi içinde ele almak, birbirine geçmiş zihniyet örgülerini daha iyi anlamamıza katkı sunacaktır. Ortadoğu güncelinde söz ve pratik, kavram ve olgu, hayal ve gerçek, din ve yaşam, bilim ve ideoloji, felsefe ve din, ahlak ve yasalar arasında muazzam bir kargaşa, iç içelik, bozulma ve siliklik yaşanmaktadır. Neredeyse insanlığın tanıdığı tüm zihniyet tabakaları yol açtıkları kirlilikle birlikte sorun yığınları halinde istiflenmiş olarak durmaktadır. Gerek eski gerek yeni dil yapıları da zihniyet durumlarını tüm tutuculukları içinde yansıtmaktan geri durmamaktadır. Son yüzyıllarda oluşan sınırları çizilmiş memleket, vatan, ulus, devlet gibi kavramlarda yoğun bir cehalet ve dar görüşlülük yaşanmaktadır. Çağdaş zihniyet unsurlarıyla ortaçağ ve arkaik çağ zihniyet unsurları arasında en şaibeli bir evlilik yaşanmaktadır. Ortadoğu zihniyet yapılarını bombalamadan, yapılacak fiziki yapı –politik, sosyal, hukuki, ekonomik– bombalamaları günümüzde de tanık olduğumuz gibi özünde zihniyet yanları ağır basan resmi ve gayri resmi vahşet boyutlarındaki terör, katliam ve işkenceli uygulamalardan başka sonuca yol açmaz.

Ortadoğu'daki iktidar yapılanmaları da dünyanın diğer alanlarından önemli farklılıklar gösterir. Savaş ve iktidar olguları da zihniyet örgülerinden az karmaşıklık göstermez. Bölgenin en eski kurumlarından olmalarına rağmen, savaş ve iktidarla toplumsal ve ekonomik yaşam arasında müthiş bir kopukluk, paradoks yerleşmiştir. Karşılıklı ilişkiler en incesinden en kabasına kadar her demagojiye ve baskıya açıktır. Rasyonalite en az anlam bulan kardır. Sosyoloji de –sosyal bilim de– çözümlenmiş olmaktan uzak bir olgu olarak, iktidar ve savaş dinsel, etnik, ekonomik, sınıfsal, siyasal bağlamları içinde adeta sırlanmış gibidir. En soyut tanrısal bir kavramdan en kaba bir cop darbesine indirgenmiş haliyle iktidar ve savaş çözümlemesi doğru yapılmadan, Ortadoğu'nun gerçekçi bir görünümünü elde etmek zordur.

Sosyal yapı kurumları ve özellikle aile olgusu en az iktidar kadar karmaşıklık taşır. Ortadoğu erkeği ve kadını özgün bir çözümlenmeyi gerektirecek bir karmaşıklık taşır. Genel sosyolojik kalıplarla yapılacak bir aile, kadın ve egemen erkek çözümlemesi önemli eksiklikler taşıyacaktır. Siyasal, ideolojik ve ahlaki gerçeklik en katı ve karanlık yanlarıyla erkek ve kadında yansıtılır. Aile kurumundaki çelişkiler devlet kurumundaki çelişkilerden az değildir. Aile sosyal bir kurum olmanın ötesinde anlamı olan, adeta toplumların *'kara deliği'* gibidir. Kadını mercek altına aldığımızda, belki de tüm insanlık dramını okumak mümkün olabilecektir.

Hem tarihsel toplumsallık, hem jeotoplumsallık çok sıkı bir diyalektik bağ içinde bölgeye yaklaşımı gerektirir. Tarih zamanları ve coğrafya mekanlarının her bir dönemi ve parçası çözümlenmeden, ne günümüzü ne de tüm uygarlık düzenlerini tam anlamak mümkündür. Yazılan tarihten ziyade yazılmayan tarih çok önemlidir. Yine adı çok söylenen mekanlardan ziyade söylenmemiş, dile kavuşmamış mekanların öyküsü çok önemlidir.

Ekonomik geriliği tüm bu toplumsal bağlamlar içinde ele almadan, iktisat teorilerinin kuru ilkeleriyle çözmenin pek anlamlı olmayacağı açıktır.

Sosyal bilimde genel bir hastalık olan bütünü kadavralara ayırarak çözmek, en hatalı sonuçlarını herhalde en çok Ortadoğu uygarlık çalışmalarında gösterir. Ekonomi bu çalışmaların başında gelmektedir. Savaş iktidar, zihniyet toplumsallık iç içeliği içinde olmadan, ekonomik çözümlemeler ancak bilgisizliği daha da derinleştirmeye götürecektir. Açık ki, Batı uygarlık çözümleme kalıplarıyla Ortadoğu incelemeleri önemli teorik ve pratik yanlışlıklar içermektedir. Varolan güncel kaos biraz da bu yaklaşımların bir ürünüdür.

Günümüzde üzerinde en çok durulan konu olarak Ortadoğu'da yaşanan kaos artık kimsece yadsınmamaktadır. Trajik olan, ne bölgenin asli sahibi olduğunu iddia edenler ne de yeni sahiplik iddiası peşinde koşanlar anlamlı bir çözümlenmeye yaklaşmaktadır. Ürküyorlar. Bölgeye gerçekçi yaklaşım sadece ***'Pandora'nın Kutusu'****nun* açılması anlamına gelmeyecektir; bir nevi ***'Nuh'un gemisi'****nin* yeni Cudi dağına inmesi anlamına da gelecektir. Yeni bir nesil yaşamı –hem insansal hem ekolojiksel– ancak o zaman filizlenecektir. Mevcut olan yaşam tepeden tırnağa yalan ve zorbalığın örüntüsü içindedir. Binlerce yıllık despotik ve istismarcı yaklaşımların tortularıyla dolu olunduğu gibi, kökeni resmen Sümer rahip devletine dayanan 5000 yıllık her tür fahişelikle de dolmuş

toplumsal gözenekler, tam ölü denmese de, yaşamsallığın da oldukça uzağında nefes alıp vermektedir.

Çağdaş İskenderler olarak ABD imparatorları son Ortadoğu projeleriyle acaba Helenizm'i andıran gelişmelere yol açabilecekler mi? Yine tıpkı İskender'in yaptığı gibi Pers İmparatorluğu'nun özgün yapısı olan Kürt aristokratlarıyla yaptığı işbirliğiyle güçlendirdiği Helenistik hareketin bir benzerini ABD Irak eyalet yöneticileri Kürt aristokratlarıyla işbirliği içinde yapabilecekler mi?

Daha da önemlisi, tarihin şafak vaktini açan Aryen Kürt boylarının yol açtığı uygarlık beşiği olma rolü tekrarlanabilecek mi? Yani Ortadoğu'da demokratik uygarlık çağına girişte de benzer rolü oynayabilecekler mi? Tarihte Kürt boylarının rolü çoğunlukla etraflarında kurulan uygarlıklara karşı dıştan etkileme ve tepkileme tarzında olmuştur. Kendi coğrafyalarında sınırlı sayıda uygarlıksal gelişme yaşamışlardır. Daha çok dıştan gelen istila ve işgallere karşı etnisite –aşiret, kabile boyları– temelinde direnme, varlıklarını koruma ve buna imkan veren işbirliğine girme biçiminde olmuştur. Bu niteliklerini günümüzde de korumaktadır.

Diğer yandan yeni bir hamleye girişen küresel kapitalizm karşısında eski motiflerle direnme, varlık koruma ve işbirliğini geliştirme kolay olmayacaktır. Geleneksel aristokratik işbirlikçi aileler bu politikayı sürdürmek isteseler de, artık etnisiteyi aşmış demokratik bir halk –serkeftin halkı– olarak eski motifler altında ne kendileri yetinebilir, ne şu veya bu güç kontrol edebilir. Halk olarak Kürtlerin klasik bir devlet kuramamalarını bir kayıp olarak görmek yerine bir şans olarak değerlendirmek, toplumsal özgürlükçüler açısından daha gerçekçidir. Devlet odaklı olup da halklarını memnun edebilen ne kadar toplumsal özgürlük değeri ve özgürlükçüler vardır? Tüm Latin Amerika, Afrika ve Asya halkları devletli oldular da acaba sorunları çözülebildiler mi? Tersine sorunlar eskiden daha da ağırlaşmadı mı?

Önemli olan, tarihsel olarak da halkların temel duruş tarzı olan komünal ve demokratik kimliği, çağdaş bilim ve teknik olanaklarla birleştirerek kurumsallaştırmaktır. Günümüzde Ortadoğu halkları için ekmek, hava ve su kadar gerekli olan demokrasidir. Demokrasi dışında hiçbir seçenek –tarih boyunca hepsi denenmiştir– halklara mutluluk getirecek yetenekte değildir. Bu halkların başında gelen Kürtler, eğer son derece stratejik bir öğe haline gelen coğrafya, tarihsel zaman ve toplumsal özelliklerini Ortadoğu'da demokratik uygarlık lehine seferber edip başarırlarsa, kendileriyle birlikte komşularına ve insanlığa en büyük iyiliği yapmış olacaklardır.

A- Ortadoğu'yu doğru kavrayabilmek Sorun nedir ve nasıl gelişti?

1- ***Kurumsal çözümlerden önce kavramsal çözümleri yeterince aydınlatmak önemlidir.*** Eğer toplumların tarihlerinde ve güncelliklerinde adeta birlikte yatıp kalktıkları kavramları doğru tanımlayamazsak, yapılacak varsayımların aydınlatıcı değeri hayli düşük olacaktır. Örneğin bir 'allah' kavramının sosyal bilim analizi yapılmadan hangi tarihsel dönemi ve toplumu tanımlayabiliriz? Avrupalılar ortaçağ feodalizminden çıkarken, zihniyet düzeyinde en çok teolojiyi, (theodice) boşuna tartışmamışlardır. Theoyu, yani allahı o denli tartışmışlardır ki, bundan bilim ve felsefenin ipuçlarını da yakalayabilmişlerdir. Theoya inanış, kutsallık da yoğun yaşanmıştır. Haklı olarak madem bu kadar inanıyor ve kutsuyoruz, o halde anlamını da bilmek en doğru yaklaşımdır diyebilmişlerdir. Dogmatizmi sarsabilecek düşünceyi tartışma ve yenilikler getirme cesaretini göstermişlerdir. Ortaçağdan çıkışta düşünsel tartışmanın temelinde teoloji vardır. Ortada bilim ve felsefe adına varolan düşünceler de teolojiyle sıkıca bağlantılıdır. Önemli olan, bu tartışmadan rasyonel felsefe ve bilim için gerekli bazı sonuçları çıkarmış olmalarıdır. İslam teologları ise tartışmadan sonuç çıkarma yerine, dogmayı kutsallaştırarak düşünceyi dondurmuşlardır. ***İmam Gazali*** daha 12. yüzyılın başlarında felsefeyi mahkum ederek, içtihat kapısını da iyice daraltmaya yol açarak, ortaçağın karanlıklarında kaybolmasına yol açmıştır. Bugün bile bu yönlü bir tartışmaya cesaret edilememektedir. Daha doğrusu bu yetenek gösterilememektedir.

Kaldı ki, Ortadoğu toplumlarında zihinsel derinlik mitolojik çağa uzanmaktadır. Mitolojinin en usta yaratıcıları olan Sümer rahip ve edebiyatçılarının yapıtlarını üç tek tanrılı dinde geliştirilmiş versiyonlar olarak kullanmıştır. Hz. İbrahim'i tek tanrılı dinin kurucusu olarak biliriz. Halbuki kendisi Babil hanedan krallıklarının –Nemrut– içinde yetişmiştir. Halen anısı diri olan Urfa'da Nemrut'un yanında bir memur olan babasının bekçilik yaptığı pantheonda –tanrı heykelleri topluluğu– etki tepki sonucu bir zihniyet dönüşümü yaşadığı bilinmektedir. O halde Nemrut pantheonunu bilmeden İbrahim'in dinini nasıl anlayabiliriz? En değme ilahiyat profesörlerinin bu konudaki söylemi, *"İbrahim baltayla putları kırmış. Nemrut kızmış, kim kırdı demiş; o da büyük put kırdı demiş. Nemrut, cansız put nasıl kırar demiş. O da, put tanrı değil mi demiş"* biçimindedir. Böylece sürüp gider. Masalımsı bir anlatımdan öte değeri yoktur bu söylemin. Nem-

rut pantheonlarının dayanakları olan Sümer mitolojisinin sosyolojik çözümlenmesi yapılmadan, Hz. İbrahim'in dinsel devrimciliğini tanımlayamayız. Onu tanımlayamadıkça, Hz. Musa'yı, Hz. İsa ve Hz. Muhammed dinsel devrimlerini de anlayamayız. Ortadoğu'da o kadar üniversite ve ilahiyat fakültesi, imam hatip okulları, tarikat ve diyanet kurumları olduğu halde, hiçbiri sosyolojik bir ilahiyatçılık yapmaz. Yapsa sihir bozulur. Şapka düşer, kel görünür. Görülecektir ki, tek tanrı düşüncesinin temelinde iki olgu yatar: Doğadaki kuvvet birliğinin ifadesi olarak ve toplumda yükselen hiyerarşik şef ve kral olarak. Yani hakim toplum anlayışı ve buna bağlı hakim doğa anlayışının en yüce ifadesi geliştirile geliştirile, 99 sıfatlı allaha kadar ulaşılmıştır. Bu yönlü tartışma hiç yapılmadığı gibi, günümüzde hizbullah –tanrı partisi– adıyla tanrı düpedüz siyasileştiği, hatta askerileştiği halde, halen gökte aranan bir varlık aldatmacası sürüp gider.

Peygamberlik kurumu da ilahiyatta dogmatik tarzda ele alınır. Toplumsal gelişmeyle bağı yokmuşçasına soyut bir anlatıma bürünür. Halbuki bir yandan şaman şeyh geleneği, diğer yandan yükselen krallık otoritesine bağlı baş yürütmesi olarak vezirlik kurumu bu oluşumda etkilidir. Devletle hiyerarşi gelişmesi arasında yaşanan sorunlarda peygamberlik bir çözüm olarak neşet eder. Bu, siyasetle ilgili bir gelişmedir. Hem kitlesel, hem eylemsel bir temeli vardır. Bilgelikle siyasal önderlik arası gelişmelerde de rol sahibidir. Önemli olan, kutsiyeti olsa bile, toplumsal gerçeklikteki yerini araştırmaktır.

Böyle yapılsa, gerçekten bazılarının tarihi kişilikleri daha iyi anlaşılabilir. Tarihin kendisi de aydınlanır. Dogmatik anlatım her iki yönü de karanlıkta bırakır. Benzer birçok teolojik kavram kutsiyet anlamında aynı karanlık hizmeti görür. Cehennem, cennet kavramları bu anlamda daha da çarpıcıdır. Kökenleri Sümer mitolojisine kadar gider. Sınıflı toplumun yükselişiyle bağı açıktır. Çalışan sınıfların düzeni çoğu durumda cehennemi –kelime olarak bugünkü Lübnan'da Hinom'un yeri; kötü, pis, leş deresi gibi yer– andırırken, artıürünü gasp edenlerin yaşam yeri ise giderek cennet misali olur. Bu örnekleri çoğaltmak yerine, sosyal bilim analizlerinde aydınlatmak önemlidir.

Ortadoğu düşüncesinde hala mitolojiyle din arasındaki ayrım bile tartışılmamıştır. Kaldı ki, mitolojinin kendisi de yorumlanmamaktadır. Söylencedir denilip bir tarafa bırakılıyor. Halbuki bu düşünce tarzı binlerce yıl halen yaşadığımız toplumların hafızasını işgal etti. Binlerce yıllık temel düşünce formu oldu. Toplumların maddi yaşamının sembolik ifadesinin şiirsel anlatımı olarak, kendisinden sonraki tüm din ve edebiyat biçimlerini etkiledi. Kavramlarını mitolojiden almayan hiçbir din ve edebiyat yoktur.

Mitolojiyi efsaneler uydurması olarak bir tarafa bırakmak, kendini en zengin bir kültür kaynağından mahrum bırakmaktır. İnsanlığın çocukluk çağının düşüncesi olarak mitolojiye anlamlı bir değer biçmeden, sağlıklı bir din ve edebiyat sanat çözümlemesi yapılamaz. Mitolojiyi yadsımaya değil canlandırmaya ihtiyacımız vardır.

Mitolojinin hangi dönemlerde ve formlar altında dine kaynaklık ettiği de başlı başına bir tartışma konusu olur. Söylendiği gibi mitoloji kesin inanç kuralı haline geldiğinde dinleşir. Bu anlamda dinleşmek mitolojiyi kesin gerçek olarak kabul etmekle ilintilidir. Dinleşme iki yönlü değer taşır. Mantıkta *'kesin düşünce'* kavramına yol açar. Böylelikle yasallık fikri gelişir. Tanrısal yasa giderek doğa yasasıyla bütünleşir. Diğer yandan doğada ve toplumda diyalektik hareketlilik düşüncesi daha doğmadan engellenmiş olur. Bu yönüyle idealist düşünmenin yolu açılır. Düşünce, alabildiğine olgulardan koparak kendi başına kontrolsüz bir gelişmeye uğrar. Kendi içinde bitmez tükenmez bir serüvene giren idealist düşünce, toplumsal zihniyeti bir kat daha gerçekler aleminden uzaklaştırır. Dinsel düşüncenin gelişmesi giderek hukuk, siyaset, ekonomi, ahlak, sanat gibi birçok temel alanda katı dogmalar haline gelir. Yasa niteliği kazanır. Aslında yükselen devletli sınıfa muazzam bir yönetim kolaylığı sağlamaktadır. Dinin her kuralına kanun değerini vermekle hem yasallık, hem meşruiyet birlikte hal edilmiş oluyor. İlk ve ortaçağlarda dinin bu kadar yüceltilmesinin temelinde sağladığı bu yönetim kolaylıkları gelmektedir.

Özenle işlenmiş bir yönetim ideolojisidir din. Egemen sınıf her zaman dinin soyut niteliğinin farkındadır. Aşağıdaki toplum tabakaları ise ona gerçekmiş gibi inandırılmışlardı. Dine bu kadar yatırım yapılması, mabetlerle temsili, ritüeller, hepsi devletin yönetim erkiyle yakından bağlantılıdır. Bu nedenle içyüzünün anlaşılmaması için tartışma yasağı getirilmiştir. Tartışılsa iki sonuç ortaya çıkacaktır: Krallığın yükselişi ve doğal yasallık. İkisi de çok önemlidir. Tanrı kral ve tanrı gölgesi sultanın nasıl yüceltildiği anlaşılacak; dolayısıyla toplum korkutucu, cezalandırıcı bir tanrı anlayışından kurtulacaktır. Yine doğaya ilişkin bölümü ise bilimselliğin kapısını aralayacaktır. Kuantum ve kozmos fiziğine kadar bilimsel olgular dünyasına hükmeden ilkeler anlaşılacaktır. Avrupa'nın üstünlüğü, ortaçağdan çıkarken bu teolojik –ilahiyat– çözümlemeyi çok yoğun yapmış olmasıdır. Şüphesiz düşünsel gelişme yalnız başına teoloji (theodice) tartışmasına bağlanamaz. Ama bu olmadan da çağdaş düşünceye kapı aralanamaz. 12, 13 ve 14. yüzyıllardaki Dominiken, Francisken mezhep tartışmaları olmadan Rönesans herhalde kolay gelişmezdi.

Ortadoğu ilmiye sınıfı kendini tam da bu 12, 13 ve 14. yüzyıllarda tartışmaya kapattı. Tartışmayı dinden çıkmayla suçlayarak katı dogmatizmi topluma dayattı. Zaten iktidar geleneğinin de çok beslediği bu eğilim, sonuçta Ortadoğu uygarlığının tarihte ilk defa öncülüğü Batı'ya kaptırmasına yol açtı. 15. yüzyıl büyük ayrışma yüzyılıdır. Doğu'yla Batı arasında gittikçe derinleşecek bu ayrımın temelinde teolojik yaklaşım farkı yatar. Aslında 9, 10, 11 ve 12. yüzyıllarda felsefi düşünce büyük gelişme sağlamıştır. Batı sadece tercüme yaparak aktarım yapmaktadır. Düşünce üstünlüğü kesin Ortadoğu'dadır. ***Mutezile*** mezhebi rasyonaliteyi esas alarak dogmatizme savaş açmıştır. ***İbni Rüşt*** 12. yüzyılın en büyük filozofudur. ***Hallacı Mansur*** ve ***Sühreverdi*** gibi tasavvuf felsefesinin önde gelenleri düşüncelerini hayatları pahasına savunmuşlardır. Artan baskılar 12. yüzyılın sonlarında Ortadoğu'nun günümüze kadar süren rengini belli edecektir.

Edebiyatın zayıf kalmasında dinsel dogmatizmin payı küçümsenemez. Edebiyat mitolojik kaynağa bağlı büyük gelişme kaydedebilecekken, aynı yasaklama bu alanı da kurutmuştur. Günah ve yasaklamalar insanlığı en zengin kaynaklarından mahrum bırakmıştır. Avrupa ise bu yıllarda ilk klasiklerini ortaya çıkarmaya başlamıştır. Edebiyat ancak sultanlara kaside düzmeye, hayat öykülerini ballandıra ballandıra anlatmaya indirgenmiştir. İşin en acıklı yönü, Ortadoğu'nun dinsel ve mitolojik gerçekliğinin edebiyatlaştırılması işine de günümüzde Batılıların el atmış olmasıdır. Edebiyatın nasıl yapılacağı bile ciddi bir sorundur.

Avrupa'nın Rönesans, reformasyon ve aydınlanma ile yaşadığı zihniyet devrimi ve açılımları, Ortadoğu toplumunda halen gündeme dahi konulamamaktadır. Eklektik aktarımlar, Rönesans, reform ve aydınlanma anlamına gelmemektedir. Tersine bir gidişten bile bahsedilebilir. Radikal islam aslında yenilenmeyi değil tutuculuğun canlandırılmasını ifade eder. Siyasi islam kavramının iktidarın geleneksel dini kullanımından başka bir anlamı yoktur. Batının yaşadığı zihniyet süreçleri atlanarak Ortadoğu'nun zihinsel gelişme yoluna girmesi olası değildir. Dine sarılarak, hatta salt bilimcilik, pozitivist felsefi yaklaşımlar bile tek başına zihniyet dönüşümünü sağlayamaz. Rusya ve Çin'in mevcut geriliğinin temelinde Batı'nın düşünce süreçlerine dayanmayan 'reel sosyalizm' mezhepçi yaklaşımının belirleyici etkisi vardır.

Kördüğüm olmuş toplum kurumlarını aşmak ve yeniden yapılandırmak için zihniyet devrimi şarttır. Zihniyet devrimi sadece Batı düşüncesini özümsemek ve aktarmak değildir. Bu alanda bile sınırlı gelişmeler eklektik nitelikte olduğundan, yama olmaktan öteye rol oynamamaktadır. Batı-

lı düşüncenin ezberi yaratıcı kılamaz; verimsiz kılacağı gibi, olası düşünce devrimlerini de engeller. Ortada ezberci çok aydın olduğu halde, gerçek bir sosyal bilimci yoktur. Ortalıkta çağdaş mollalık diyebileceğimiz üniversite softalığından geçilememektedir. Klasik çağ sofistlerinin bile çok gerisinde bir sofizm geçerliliği vardır. Gönülden filozof, bilimci, entelektüel mumla aransa bulunmaz. Böyle bir gereksinime inanç yoktur. Batı'nın ideolojik malzemeleri daha da kötü aktarılmıştır. İster milliyetçilik, ister liberalizm ve sosyalizm olsun, çağdaş ideolojik formlar Ortadoğu aydın zihniyetinde gerici bir rol oynamaktan öteye gidememişlerdir. Ortadoğu gerçekliğinin bu tip şablonlarla izah edilemeyeceği, daha da renk kirliliğine uğradığı mevcut uygulamalardan iyi bilinmektedir.

Zihniyet devrimi Batı formlarını kullanmakla birlikte, içeriğini kendi öz gerçekleriyle doldurmak durumundadır. Tüm temel tarihsel toplumsal yapılanmaların dayandığı anlam zeminini adeta düşünce bombardımanıyla aşmadan, yeni yapılanmanın dayanacağı anlam gücü oluşturulamaz. Anlamı olmayan yapılanmaların ise toplumsal değeri, yeri olamaz. Düşüncede kendi toplumsal gerçeklerini çözmeden, ulusal, etnik, dini olguları aydınlatmadan, siyaset ile toplumsal ve ekonomik kurumların aydınlatılması da zordur. Batılı düşüncede din, ulusçuluk, ırkçılık gibi akımlarla ilgili gelişmeler büyük çabalar gerektirmiştir. Yeni yaşam paradigması ancak bu yönlü zorlu çabaların olumluluğuyla hakim olmuştur.

Ortadoğu aydını ve siyasetçisi sanki kendi somutunda bu çabalara denk gelen büyük mücadeleye gereksinim yokmuşçasına, ezbercilik ve teknik aktarımla ona ulaşacakmış gibi bir tutum içindedir. Sonuç ise kendi zihniyet devrimine cesaret edememek, zihinsel bağlılık, küresel kapitalizm karşısında çaresizlik, çözümsüzlüktür. Ortadoğu kaosu kendi Rönesans, reformasyon ve aydınlanmasını yaşamadan halklar lehine aşılamaz; son iki yüz yıllık Batılı cilayla makyajlanmış binlerce yıllık despotizmden kurtulamaz.

2- ***Hiyerarşi ve devlet kurumlaşması, çözümlenmesi en güç toplumsal olgulardır.*** Ortadoğu kültürüne nüfuz edebilmek, siyasi kültürün dilini çözmekle mümkündür. Hiyerarşi ve devletin yükselişiyle sınıflaşma, dinsellik, hanedanlık, aile, aşiret ilişkileri arasında kurulan örgü, toplumsal sistemi adeta mekan ve zamanın dışına çıkarır. Mitolojik ve dini söylem, sınıf ve etnik söylemlerle olguların gerçek mahiyetini daha da alacalı kılar.

İlkel komünal toplumun neolitik evresine merkez teşkil etmiş bölge, bu dönem kültürünü en derin toplumsal hafıza olarak yaşar. Maddi olarak da neolitik yapılanmanın varlığı hala yaygındır. Köylülük düne kadar neolitik

merkezler olmaktan öteye fazla farklılaşmış değildi. Köleci ve feodal toplum sistemleri de bölgenin köklü kültür değerleridir. Bu kültürel toplamın üzerine eklenen Batı kültürü cila olmaktan öte anlam taşımaz. Dolayısıyla cilaya bakıp toplumsal çözümler yapmak hayli yanıltır.

Hiyerarşinin diğer adı olan ataerkilliğin sızmadığı toplumsal gözenek yok gibidir. Belki de binlerce yıl devlet kurumundan önce ataerkil gelenekler toplumu yönetti. Ataerkilliğin gücü belki de dünyanın hiçbir bölgesinde Ortadoğu'daki kadar kuşatıcı, boğucu değildir. Halen yaşayan değerler olarak, kadın ve erkek kişiliği, etnik kültür, aile ve namus anlayışı üzerinde ataerkilliğin gücü çok belirgindir. Karşı kültürü geliştirmesi gereken şehirler, kırsalın, dolayısıyla ataerkilliğin derin izlerini taşırlar. Kırsal okyanus içinde adacık gibi kalırlar.

Devlet binlerce yıllık ataerkil kültür üzerinde yükselir. Oluşumunda sınıfsal öğelerden çok, güçlenmiş ataerkil gruplar esas rol oynar. Bu gruplar içinde daha çok belirgin olan figür ihtiyar bilgedir. Kabilenin tecrübeli yaşlısı olarak bilge belki de en eski otoritedir. Muhtemelen bilge ananın rol oynadığı tarımsal devrimden sonra adım adım gelişen tecrübeli ihtiyar bilgenin, şaman-şeyh-peygamber olarak toplumsal statüsü giderek artmıştır. Toplumda sınıflaşma gelişip ataerkil kurumdan devlete doğru bir gelişme olunca, bilge müttefikleriyle birlikte hanedanlığa ve ona dayalı olarak krallığa erişmiştir.

Muhtemelen şamandan rahip, vurucu gençlerden de askeri müfreze oluşturup bir üst makama sıçrama yapar. Rahip yeni makamın ideolojik kurgusunu geliştirirken, askeri müfreze de gittikçe ordulaşır. Bu tip bir devletleşme modeli bölgede daha gerçekçidir. Önceden hazır bir köleler ordusu olduğuna dair veriler yoktur. Köleleşme ancak devlet kurumu güçlendikten sonra gelişmiştir. Mısır ve Sümer örneğinde uzun bir dönem önce rahip ve kabilelerin etkin gücünü görmekteyiz. Köleleştirme kolay olmamıştır; çok sert mücadelelerle iç içe yürütülmüştür. Toplumu köleliğe alıştırmak belki de Ortadoğu kültüründe en çok izlenmesi ve çözümlenmesi gereken bir süreçtir. Sümer ve Mısır rahip ideolojisi olarak mitolojinin büyük önemi devletleştirmedeki rolünden ileri gelir. Tıpkı kapitalizmin milliyetçilik, liberalizm gibi ideolojiler uğruna yürüttüğü mücadele nasıl ki kapitalist devlet formunu ortaya çıkarmışsa, mitolojik söylemin gücü de ilkçağ kölelik formunu yaratmıştır. Eğer mitolojik söylemin toplum üzerindeki meşrulaştırıcı gücü olmasaydı, herhalde o müthiş tanrı kral hanedanlıkları oluşamazdı. Oluşsa bile o denli köklü ve kalıcı olamazlardı.

Firavun ve Nemrut deyimleri Ortadoğu kültüründe tam da tanrı kralla-

rı ifade eder. Tanrı kral bir Ortadoğu yaratımıdır. Bir şahıs olmanın ötesinde bir kültür, bir kurumdur. Toplumun tüm üyelerinin tanrı kral kişiliği karşısındaki yerleri erzak taşıyan karınca misalidir. Tanrı kral ve öteleşen toplum arasındaki fark o denli abartılı ve tersyüz edilmiştir ki, sonunda iki soy belirmiştir: Ölümsüzler olarak tanrı krallar ve ölümlüler olarak insanlar. Mitolojik kurnazlık veya yetkinlik, devletleşen tabakayı insandan saymamaya özen göstermiştir. Kurum olarak devletin hakimlerin yaşamı için arz ettiği süreklilik, sanırım bu 'ölümsüzler' sıfatının oluşumunda belirleyici rol oynamıştır. Tanrı fikrindeki 'ölümsüzlük' kavramının devlet kurumundaki süreklilikle bağı çok açıktır. Devletleşmeden önceki tanrılar için de ölüm düşünülürdü. Neolitik dönem tanrılarında ve onu temsil ifadelerinde her yıl tanrı doğuş ve ölümleri için özel günler vardır. Yaygın söylence ve ritüellerle –ibadetler– kutlama ve yas törenleri düzenlenirdi. Ne zaman ki devlet kurumu süreklilik –şahıslar geçici, devlet kalıcı– kazandı, o zaman tanrılar da ölümsüz kılındı. Burada tanrı kralların soy ve hanedanlarını ayrıcalıklı kılmanın rolü de önemlidir. İnsandan sayılmama ve ölümsüzlük, olağanüstü bir büyüklük ve farklılık sağlar. Devletliler sınıfı böylece tanrılaşarak ölümsüz bir soy haline getirilince, öteki insanlara –diğer tüm toplum insanları– düşen de ona kulluk etmektir.

Bu kulluk daha sonraki Grek ve Roma köleliğinde görülen bağımlılık türünden oldukça faklıdır. Efendisine bağlılıkla tanrıya bağlılık arasındaki fark gibi. Tanrısal bağlılıkta güçlü bir inanç ve ibadet bütünlüğü vardır. Rahip geleneğinde tanrı kral olarak devlet bağlılığı o kadar büyük bir deha ile işlenmiştir ki, köleler, kullar ordusu karıncalaşarak yük taşıyacak denli küçültülmüş ve hizmetçi kılınmıştır. Sümer mitolojisinde insan, tanrıların dışkısından veya bir adım daha ileride topraktan (çamur) yaratılmış gibi gösterilir. Tanrıların en aşağı tarzda insan yaratması inceleşerek günümüze kadar gelir. Kadın, tanrıdan yaratılamayacak kadar unutulmuştur. Ona biçilen paye erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmış olmasıdır. Bu anlatımlar devlet tabakasının ilk doğuşundaki büyük ideolojik düzeni göstermesi bakımından önemlidir. İnsanların bölünmesi o denli işlenmiştir ki, nesiller boyu toplumun ezici çoğunluğu devlet tabakasının tanrısallığını sadece onaylamıyor, ibadet ediyor ve en ağırından çalışmayı bir tanrı emri olarak algılıyor. İdeolojik derinlik bu kadar gelişmiş oluyor. Aslında temeli zorbalık ve yalan olan bir kurumsal özellik, en yüce, tapınılan ve uğruna her tür çaba gösterilen bir metafizik, soyut fetiş –tapınılan şey– haline getiriliyor.

Ortadoğu kaynaklı uygarlıksal çıkışın bu temel özellikleri dalga dalga tüm dünyaya yayılıyor. Özellikle bölge kültürünün çok zengin ve değerli

olan neolitik özelliklerini bastırarak, en gerici düşünce ve inançlara zemin olabilecek bir mitolojik yaratımı da aynı kanallardan başta bölge toplumu olmak üzere gelişmiş toplumların büyük bir kısmına yayıyor. Bu öylesine güçlü bir etkidir ki, idealist felsefenin en büyük son temsilcisi Hegel'de *"devlet, tanrının cisimleşmiş halidir"* dedirtecek türde devam ediyor. Halen devletin ebediliği, yüceliği, kutsallığı hakkındaki güncel söylem kaynağını bu en eski kulluk sisteminden almaktadır.

Mitolojik kökenli devlet ideolojisinden, tek tanrılı din ideolojisine dayalı devlet kavramına geçişte önemli bir değişme söz konusudur. Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'yla sembolik nitelikteki baş çelişkisi, imparatorun tanrı olamayacağının ve Hz. İsa-Mesih'in tanrının oğlu olarak kabul edilmesidir. Bu söylem özünde tüm tek tanrılı dinler için geçerlidir. Peygamberlik geleneğinin varlık nedeni tanrı kralların reddi, peygamberlerin tanrı elçisi olarak kabulüdür. Tanrı krallık ideolojisinden köklü bir kopuş sağlanıyor. İlk ve orta çağlardaki toplumsal zihniyete hakim olan tanrısal dünya görüşünü göz önüne getirdiğimizde, toplumsal bir zihniyet devrimi gerçekleştirilmektedir. Somutta bu olgu Firavun ve Nemrut kültünden, dolayısıyla devletinden kaçıştır. Diğer deyişle hicrettir. Başta Hz. İbrahim, Musa, İsa ve Hz. Muhammed'de olmak üzere peygamberlik pratiğinde aynı eğilimi görmekteyiz. Sosyal yönü kadar siyasi yanı da açık olan bu eylemler, dönemlerinde ciddi devrimler olarak görülmelidir. Temel ideolojik sloganları *"insanlar tanrı olamazlar, ancak tanrının elçisi olabilirler"* biçimindedir. Daha da somutlaştırırsak, tanrı kralın yumuşamasını, kendi toplumlarının en azından bir kesimi ile uzlaşmasını dayatmaktadırlar. Tanrı kralım diyen bir despotun –dilediğini yapan– sınırsız tasarruflarına bir sınır getirilmek istenmektedir.

Tanrı kralım demekte ısrar eden bir despot uzlaşma bir yana, kullarının sesini bile duymak istemez. ***Hz. Eyüp*** öyküsü bu konuda son derece ilginç ve öğreticidir. Kutsal Kitap'taki Eyüp maddesinin derinlikli yorumunu yaptığımızda şu tespiti yapmak özün ifadesi olarak anlaşılmalıdır: Bilindiği üzere Hz. Eyüp her şeyini kaybetmiş, büyük acılar ve yaralarına kurtçuklar girmiş olarak bir köşede –veya zindanda– inim inim inlemektedir. Tanrı kral –yani Urfa'daki Nemrut– kullarının acı duyabileceklerine de anlam vermez. Tanrı krallar nezdinde kul sessiz sedasız, hiç acı duymadan, kendisine hizmet ile mükelleftir. Acı duymak bile suçtur. Bu durumda Hz. Eyüb'ün en büyük eylemi, tanrı krala –yani devlete– acı duyduğunu kabul ettirmesidir. Yani ilk defa tanrı kral bir kulun acı duyduğunu anlar. Bu *'anlamak'* işi bir devrimdir. Eyüb'ün şahsında aslında halkın acı ve yoksulluk çektiği sembolize edilmektedir.

Sümer ve Mısır tanrı kral mezarları açıldığında, bazılarında binlere varan insan ölüsüne rastlanmıştır. Çoğu da kadındır. Anlaşılmaktadır ki, kral öldüğünde etrafındaki tüm maiyeti canlı olarak birlikte gömülmektedir. O dönem krallık anlayışına göre, maiyetinin kralınkinden ayrı bir canı olamaz. Kol, bacak nasıl kralla birlikte ölmüşlerse, maiyeti de bir nevi kol ve bacakları olarak ölmüş sayılmaktadır. Genelde de mutlakıyet ve benzeri totaliter rejimlerde baştaki monarkla uyrukları etle tırnak gibi –daha doğrusu vücut kılları– bedende bir sayılmaktadır. Ayrı bir yaşamları kabul edilmemektedir. Bu kural yumuşamış da olsa, bütün devletlerin uyruklarından beklediği *'altın kuraldır.'* Tanrı-krallık-kul anlayışı özünde değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Ancak sınırlı olarak Batı uygarlığında bir değişim yaşanmıştır.

Eyüb'ün devrimi artık insanların ızdıraplarını dile getirerek en zayıf bir başkaldırıya giriştikleri dönemi ifade etmektedir. Kutsallığı buradan ileri gelmektedir. Küçümsenmemelidir. Belki de tarihte insanların devlete karşı itirazlar ileri sürdükleri ilk devrimdir. Devletin ne kadar yumuşadığını iyi bilmesek de, çığ gibi büyüyen peygamberlik kültü, MÖ 1000 yıllarında Hz. Davut ve Süleyman'ın şahsında bilinen ilk devletlerini kurar. Davud'un devlet kurması çok ilginçtir. Ne gariptir ki, Davut devlet kurduğunda bugünkü Filistinlilerin rolündedir. Yerel beyliklere karşı savaşarak kendi beyliğini kurmaktadır. Bugüne hayli benzeyen bir süreçte, tanrı ile kral artık ayrışmıştır. İkisi farklı varlıklardır. Her ne kadar krala tanrının gölgesi deniliyorsa da, aslında tanrı yükselen yeni krallığın soyut bir figürüdür; kavramsal ifadesidir.

Tek tanrılı dinlerde ***'Zılullah:*** *tanrı gölgesi'* meselesini iyi kavramak gerekir. Devlet gücünde meydana gelen değişiklik önemlidir. Ama özün değişmediğine çok dikkat etmek gerekir. Göğe yükseltilen krallık oradan da tehlikeli emirler yağdırabilir. Daha görünmez bir figür olarak, kulların gözünden tamamen kaybolmuş olarak dilediğini daha sinsi ve kurnazca yaptırabilir. Gölgeleri olan sultanla sadece tanrıya karşı sorumluyuz deyip daha da sorumsuzlaşabilir. Dikkat edilmesi gereken bir husus, tanrının göğe yükseltilişi ile devletin soyut kurumlaşması arasındaki artan ilişkidir. Devlet soyut bir kurumsal varlık –kişilerden bağımsız– haline geldikçe, ideolojik yansıması olarak tanrı anlayışı da daha çok soyutluk kazanmaktadır.

Hz. İbrahim ve Musa'da iyice gelenekselleşen bu anlayış, Hz. Muhammed'de neredeyse Kuran'a hakim olan ana teorik varsayımdır. Hz. Muhammed'in en büyük tanrı katkısı; tanrının birliği, görünmezliği, ama her yeri görebilirliği, ulaşmadığı yerin olamayacağı, hem rahman hem cezalandıran

olduğu, asla ortak kabul etmediği vb biçiminde 99 sıfatla silahlandırıp kemale erdirmesidir. Burada da karşımıza çıkan, devlet kurumunun soyutlaşma derinliğidir. Ne kadar kurumsallık, o kadar soyut tanrısallığa denk gelmektedir. Hz. İsa ve Hz. Muhammed öncesi peygamberler daha çok köleci toplum koşullarında muhalefet yürütüp çok sınırlı olarak kendi siyasi sistemlerini –bir nevi kabile yönetimi, kısa süreli devletçikler– kurmuşlarsa da, son iki peygamber aslında feodal devletin çıkışına zemin hazırlamışlardır. Daha doğrusu, büyük mücadeleleri amaçlarına tam uygun düşmese de, daha geniş bir uzlaşma olarak feodal devlet kurumunun temeline oturtulmuştur. Tek tanrılı dinler daha genişlemiş orta sınıf gerçekliğine denk düşmektedir. Tanrı krallık dinleri ataerkil ve köleci devletin doğuş süreçlerine denk düşerken, kabileler halinde neolitik koşullarda ve yine aşağı sınıfların varlık koşullarında kişisel tanrılık ve çok tanrılılık denk düşmektedir.

Tanrısallığın, gelişen toplumsal kimlik ve iradenin kolektif soyut ifadesi olduğunu hiç akıldan çıkarmadan, ilahiyatla toplum ve siyaset arasındaki ilişkiyi daha iyi kavrayabiliriz. Ortaçağdaki Ortadoğu devleti orta sınıfı da kapsamına alırken, despotik karakterinde ciddi bir değişim gözlenmemektedir. Kralın yeni unvanı sultanlık, iktidarın şahısla temsilidir. Sultanı tanrıdan başka bağlayan bir irade yoktur. Tanrı emirlerini yorumlayan ilmiye sınıfı, kapıkulunun bir kategorisidir. Kendileri sultanın iradesinden başka bir şeyi temsil etmemektedir. Devlet üst toplumu kendini anlayış ve ahlak olarak topluma ezici bir biçimde egemen kılmıştır. Kent üzerinde varlığını daha güçlü yaşatan devlet kırsal alanda da yaygınlaşmıştır. Hem islamlık hem hıristiyanlıkta ortaçağ devleti en güçlü dönemini yaşamıştır. İlkçağ köleliğinin yozlaşmış en son biçimleri olan Sasani ve Bizans İmparatorluğu'nda, MS 6. ve 7. yüzyıllarda feodalizme doğru bir geçiş süreci yaşanmıştır. İslam devleti belki de feodalizme en radikal ve sert haliyle çıkış yapan devletlerin başında gelmektedir. Ortadoğu kültürünün yeni bir aşaması olarak da değerlendirilebilir. En güçlü temsil dönemlerini Emevi, Abbasi ve Selçuklu Türklerinde bulan Arap-İslam devleti, Moğolların doğudan, Haçlıların batıdan saldırısıyla önemli oranda gücünü yitirmiştir. ***Eyyubi Hanedanlığı****'nın* 1250'lerde dağılmasıyla duraklama dönemine girilmiştir. Osmanlıları yarı Bizans, yarı islam devleti olarak görmek daha gerçekçidir. İki devletin de feodal özellikleri Osmanlı'da bütünleştirilmiştir. Despotizmin en katı biçimini uygulayan her iki devlet, feodal toplumun çöküşünü durdurmak için büyük çaba harcamakla birlikte, daha taze bir güç olan Osmanlılar geniş uzlaşmalarla ömürlerini en çok uzatan son Ortadoğu devleti olarak tamamlamıştır.

Çin, Hint ve Avrupa'da da benzer süreçlerine tanık olduğumuz feodal devlet, demokrasiye yabancıdır. Halkların bu dönemdeki sloganı, *"bu dünyada en büyük saadet, devletten uzak yaşamaktır"* biçimindedir. Devlet toplum yabancılaşması dinin tüm uzlaştırıcı çabalarına rağmen devam etmiştir. Etnisite ve sapkın –resmiyete karşı– mezhepler komünal ve demokratik duruşun en son sığınakları olarak dağda, çölde, manastır ve dergahlarda varlıklarını büyük zorluklar pahasına devam ettirmişlerdir. Devlet asiliği daha çok bu toplumlara özgü olup, direnişçilik bir yaşam tarzı olarak varlık bulmuştur.

Ortadoğu uygarlığında devleti tanımlamaya çalışırken hedefimiz bugüne ışık tutmaktır. Batı uygarlığında devletin varoluşu köken olarak Ortadoğu'ya bağlı olmasına karşılık, süreç içinde kendini ayrıştırmıştır. Atina ve Isparta dönemindeki devletle başlayan bu ayrışma, Helenizm'le Roma'ya taşınmıştır. Tanrı krallık iddiası hayli zayıflamış olarak devam etmiştir. Konstantin'in Hıristiyanlığı kabulü ile ayrışma tamamlanmıştır. Tanrının binyıllık devleti iddiası eski bir Ortadoğu mahşer söylencesinin devamıdır. Ortadoğu formuna göre daha dünyevidir. Devlet kutsallığı derinleştirilememiştir. Devlete karşı kavimler göçünün ezici darbeleri altında Roma İmparatorluğu çökerken, varolan saygınlığını daha da yitirmiştir. Devleti daha az tanımış Cermen boyları, devletin dünyevi yüzünün açığa çıkmasında önemli roller oynamıştır. Roma İmparatorluğu'ndan devraldıkları devleti, ortaçağda her ne kadar ***Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu*** adı altında canlandırmak istemişlerse de, kent devletçikleri ve monarşik krallıklar tanrısal zırhlarından iyice boşalmışlardır. Devletin niteliği daha çok kavranmaya başlandıkça halkların ve ulusların demokratik ve ulusal nitelik taşıyan siyasi oluşumları devreye girmiştir. İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri devletin laik niteliğini egemen kılmada daha da ileri gitmişlerdir. Anayasalarla sınırlama artık despotik devleti tarihe gömmüştür.

Ortadoğu'da ise devlet geleneğinde bu tür değişimler yaşanmadığı gibi, daha da tutuculaşma ve gerileme sürecine girmiştir. Osmanlı ve İran devletinin tüm yaptıkları, yükselen Batı devletleri karşısında son savunmalarla varlıklarını biraz daha sürdürmektir. Ortadoğu devleti dağılırken, Batı devletinin sömürgeciliği ise tam yerleşmekten uzaktır. 19. ve 20. yüzyıl Ortadoğu için kriz dönemini ifade eder. Yarı ve yeni sömürgecilik olarak nitelendirilebilecek bu yüzyıllardaki siyasi oluşumların dünyanın diğer alanlarından farklı bazı yanları vardır. Kısa tarihsel tanımlama bu farkları açığa vurmaktadır. Özellikle toplumla devlet arasındaki ilişkinin değişime karşı son derece dirençli olması, krizden kısa süreli çıkışlara imkan verme-

mektedir. Ne kapitalist devletin formlarını hızla özümseyecek koşullar vardır ne de kendi geleneğinin hızla dağılması söz konusudur. Toplumsal gelenek her iki tür gelişmeye de yanıt verebilecek yaratıcı dinamikleri taşımamaktadır. Daha doğrusu, geleneğin gücü toplumsal tabanda ta neolitik dönemden beri adeta yere çakılmış olduğundan kolayca kendine gelememektedir. İşbirlikçiliği aşmayan üst tabaka girişimleri ise topluma mal edilmekten, onu çözmekten çok uzaktır. Batı tarzı gelişme yoluna girmek için ne Amerika türü, ne Pasifik Japonya türü gerçekleştirilebilir.

Burada engel sadece islami kalıplar değildir. Bir bütün olarak uygarlık değerleri dirençlidir. Neolitik toplum değerlerinden tutalım, Sümer ve Mısır kölelik değerlerine, islami değerlerden tutalım çok zengin etnik değerlere kadar bir karmaşa hüküm sürmektedir. Ortadoğu uygarlığı dönüşüm için kolay yabancı aşı kabul etmez; biraz da yaşlanmış bir ağacın aşı kaldıramaması gibi. Yeni için ya eski ağacı tümüyle devireceksin ya da bir aşı türü bulacaksın. Her ikisi de olmuyor. İlk aşı denemesini 1900'lerde Jöntürk ve kemalist Türkiye yapmak istedi. Tıpkı reel sosyalizmin tutmaması gibi, Batı aşısının iyice milliyetçilik sosuna bandırılmış hali de, aradan seksen yıl geçmiş olmasına rağmen tutmuş olmaktan uzaktır. İran, Afganistan Şahlıkları modernist çehre takınınca hızla yıkılmaktan kurtulamamıştır. Arap milliyetçiliği ise can çekişmektedir. Irak'ta yaşadığı durum, cenazesinin bile kaldırılmasının ne kadar güç olduğunu kanıtlamaktadır. Siyonist İsrail milliyetçiliği de benzer bir konumda olup, İsrail-Filistin sorununu tam bir vahşete dönüştürmüştür. Radikal ve yeniden islama sarılış ise, kapitalizmin en büyük küresel hamlesine karşı umutsuzluğun doğurduğu intihar eğilim ve çırpınışlarından başka bir anlama gelmemektedir. Farklı bir gücü ve çözümü ortaya çıkarması söz konusu olamamaktadır.

Ana kavramlarda kısa bir tarih özeti bile Ortadoğu sorunlarının temelinde devlet olgusunun yattığını göstermektedir. Batı uygarlığı Ortadoğu kökenli devlet muammasını çözmek için büyük mücadeleler verdi. Rönesans bir yanı ile devlet üzerindeki ideolojik örtüyü kaldırdı; zihniyet devrimi ile mitolojik ve dini zırhları paramparça etti. Gerçeğin daha çıplak görülmesini sağladı. Reformasyon aynı devletin kilisece savunulan tanrı-devlet ideolojisi ve bürokrasisinin dokunulmazlık ve bütünlüğünü parçaladı. Toplum üzerindeki korku saltanatını kaldırdı. Herkesin kendi inanç tarzını özgürce tanımlayabilmesine yol açtı. Ortadoğu'da ise tersine, Mutezile ve benzeri anlayışlar saf dışı edildi. Dinsel saltanatın yıkılması düşünce ve inanç hürriyetini hızlandırdı. Aydınlanma süreci gelişmeleri boyutlandırarak kitlelere taşıdı. Objektif olarak her üç eğilim devlet etrafındaki do-

kunulmazlık zırhlarını parçalarken, toplumun demokratik gücünün önünü açtı. İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri klasik devleti parçalayıp hem ideolojik, hem bürokratik yenilenmesine yol açtı. Anayasa ve insan hakları ile sınırlarını daraltıp toplumsal güçlerin inisiyatifini hızlandırdı. Böylece 19. ve 20. yüzyıldaki büyük uygarlıksal gelişmeler yaşandı.

Ortadoğu'da ise süreç bu yüzyıllarda tersine işledi. Baştan beri devletin *'toplumun'* genel güvenlik ve kamusal yarar gereksinmesini kötüye kullanıp gaspçı bir savaşçı iktidar kliği olarak kendilerini örgütleyen güçler, korkunç bir çabayla kendilerini tümüyle egemen kıldılar. Tümüyle despotikleşen devlet, toplumun sırtına bir kene gibi yapıştı. 15. yüzyıl sonrası bu sürecin trajik öyküsüdür. Batı ***Magna Charta'****dan* modern anayasalara doğru tırmanırken, Ortadoğu ve tüm Doğu despotizmin envai türlerini geliştirdi. *"Osmanlıda oyun çoktur"* halkçı özdeyişi bu dönemden kalmadır. *"Bu dünyada en büyük saadet, devletin uzağında yaşamaktır"* deyişi de bu gerçeği yansıtır. Ortadoğu toplumu, Ortadoğu devletinin elinde kıskıvrak bağlanmış bir av nesnesi gibidir. En ufak bir tüylenme işareti yolunmasını da beraberinde getirir. Devletin değil yasal anayasal sınırlanması, dinozorlaşması gelişir.

İçte topluma, dışta Batı'ya karşı daha da büzülerek tutuculaşan Ortadoğu devletinin 20. yüzyıldaki milliyetçi kılıfla kendini örtmesi, problemlerin daha da ağırlaşmasına yol açtı. Milliyetçilikle, sınırlı bazı reformlarla küçük bir azınlık devlet desteği ile modernleşirken, toplumdaki taassup, gerilik adeta mekan ve zaman dışı en hastalıklı, alık, uçuk bir zihniyet yarattı. Geleneksellik tüm kutsallığını yitirirken, çağdaşlık ancak devlet etrafında objektif ajan bir tabakayı oluşturdu. Ortadoğu devleti tümüyle çözülmedi. Karakterinden beklenen ajanlık kurumuna yanıt verdi. Batı bunu kısa vadeli çıkarları için yeterli gördüğünden yıkılmasını istemedi. Bıraksa kendi halinde yıkılacak olan Osmanlı ve İran monarşilerini, özel dengelerle iki yüz yıl boyunca ayakta tuttu. Batı'da egemen hale gelen kapitalist sistemin dünya çapında geliştirdiği *'komprador kapitalizmi'* de bu ajanlaşmanın ekonomik temeli için idealdi. Fakat toplumun hiçbir problemi değil çözümlenmek, görülmek bile istenmedi. Adeta tanrı kral devletin çağdaş bir versiyonu yaşandı. Batı'dan alınan askeri teknik güç, Ortadoğu devleti için bir can simidiydi. Onunla kendini toplumuna karşı rahatlıkla ayakta tutabilirdi. Efendileri de arkasında oldukça, savaşçı-iktidar kliğinin ömrünü uzatması zor değildi. Kapitalist sistemin yedek araçları olan reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş mezhepleri ile cilalandıkça, kendini daha da sağlama alınmış sayabilirdi.

Sözde reform olarak değerlendirilen bu süreç, 1990'larda reel sosyalizmin çözülüşüyle hızlanan kapitalist emperyalist küreselciliğin genel krizkaosu karşısında tel tel dökülmeye başladı. ABD önderliğindeki kaos imparatorluğu bu yapılarla yürüyemez. Bu, sistemin mantığına terstir. Sistem karı ve güvenliği esas alırken, Ortadoğu devleti yeni durumda her iki işlevi de adeta dinamitleme sürecine soktu. Ortadoğu devleti demek, güvensizlik ve boş masrafçılık demektir. Halk yığınlarından kopması, güvensizlik ve masrafçılığı katlanılamaz boyutlara taşıdı. Üstten küresel kapitalizmin, alttan neolitikten beri biriken sorunlarla boğuşan halkların talepleri karşısında, despotizmin bu yamalı bohça ve cilalanmış biçimiyle yanıt oluşturabilmek çok zordur.

3- ***En az devlet sorunu kadar ağırlaşan bir sorun da aile ve kadın etrafından*** şekillenen toplumsal zihniyet ve davranışlardır. Üstte devlet altta aile, cennet ve cehennem ikilemi gibi bir diyalektik bütünlük oluştururlar. Devlet mikro modelini ailede gerçekleştirirken, büyüyen aile talepleri de makro modelini devlet olarak tasarımlar. Her aile ideal çözümünü devletleşmede bulur. Devlet despotunun ailedeki yansıması *'küçük despot'* olarak *'aile reisi'* erkektir. Büyük devlet despotu ne kadar etkili, yetkili, keyfi tutumlarla aleme nizam vermeye çalışırsa, küçük reis de birkaç kadın ve çocuk üzerinde aynı mutlak nizamiyat işleriyle uğraşır.

Ortadoğu uygarlığında aileyi devletin mikro modeli olarak çözmeden, yetkin bir toplumsal çözümlemeyi yapmak çok eksik bırakır. Günümüz Ortadoğu toplumunda kadın sorunu en az devlet sorunu kadar ağırlaşmışsa, bunun altında yine devletin tarihi kadar uzun ve karmaşık bir kadın kölelik tarihi yatar. Kadın-aile-erkek Bermuda üçgenini haritada iyi göstermeden, yanından geçen her toplumsal çözüm gemisini batırması işten bile değildir. Bermuda üçgeni toplumsal okyanusta Ortadoğu'daki mikro devlet olarak ailedir. Hiyerarşi ve devlet yükselirken, kendi izdüşümlerini de mutlaka aile kurumunda yansıtmadan edemezler. Ailede yankı bulamayan bir hiyerarşi ve devlet, yaşama şansını güçlü kılamaz ve sürdüremez. Ortadoğu uygarlığında bu diyalektik ikilem özenle dokunur ve hiç ihmal edilemez.

En eski tutsaklığa alınmış cins, soy ve sınıf olarak kadını ele alıp sınırlı da olsa sosyolojik bir çözümlemeye tabi tutmadan, aile ve erkeği, dolayısıyla başka bir yönden devleti ve toplumu kavramada büyük eksiklikler olacağından, kısaca bir kadın kölelik tarihini tasarımlamak gerekir. Kadın tanımını önceki bölümde vermeye çalıştığımızdan tekrarlamayacağım. Fakat yine de kadını biyolojik olarak toplumsallığa girdiğinde eksik, kusur-

lu bir cins olarak değerlendirmek tamamen ideolojiktir –ve erkek egemen zihniyet tasarımıdır– demeyi hiç ihmal etmemek gerekir. Bilakis kadının biyolojik ve toplumsal bir varlık olarak daha yetkin olduğunun bilimsel olarak kanıtlanan bir gerçeklik olduğunu da hiç göz ardı etmemek gerekir.

Evcil ana kültürünün merkezi Ortadoğu'dur. Eldeki veriler bu kültürün MÖ 1500'lerden beri gelişim halinde olduğunu göstermektedir. Toros-Zagros dağ silsilesinin iç eteklerindeki bitki ve hayvan varlığı evcilleşme için gerekli temel olanakları sunmaktadır. İklim ve toprak yapısının buğdaygiller ve koyun keçi gibi küçük baş hayvanların yetişmesine uygun olması bunda temel rol oynar.

Kadının çocuk doğurma ve büyütme ihtiyacı ancak yerleşik koşullarda daha rahat gerçekleşebilir. Uygun bir iklim, bitki ve hayvan varlığı bu ihtiyaçla birleşince, evcileşmenin temel koşulları doğmaktadır. Toplayıcılık sanatı, birçok bitki ve ağaç meyvesi yiyecek ihtiyacını giderebilmektedir. Dağ koyunu ve keçisinin evcilleşmesi yün, süt ve etleriyle ihtiyaç gidermeyi daha da zenginleştirmektedir. Verimli bitki ve ağaçların tarlamsı alanda yetiştirilmesinin verimin kat kat artmasına yol açtığı deneyle görülmektedir. Hayvanları hemen öldürmek yerine beslemek, süt ve yün ürünleriyle kıtlıklarda aç kalmamak açısından uygun düşmektedir. Ana kadın etrafında büyüttüğü çocuklarıyla evcil düzeni geliştirmek için her iki konuda da güçlü deneyimlere sahiptir. Mağaradan çıkıp uygun ürün yetiştirmek ve hayvan besleme alanlarında ev kurmak belki basittir, ama tarihin aya çıkış gibi bir dev adımı rolünü oynayacaktır. Küçük kulübelerin köyleşmesi zor olmayacaktır. MÖ 11.000'lere kadar gidebilen tarihlerde bugünkü Kürdistan'ın birçok yöresinde –***Diyarbakır-Ergani Çayönü***, ***Batman Çemê Xalan***, ***Urfa Nevala Çolê*** ve ***Göbeklitepe***, ***Bradostiyan***, ***Hakkari Mağ***– bu kültürün güçlü kalıntılarına rastlanmaktadır. Dünyanın hiçbir yerinde bundan daha eski bir yerleşim kültürüne rastlanmamaktadır. Buralarda evcil ana kültürünün yoğunluğunu gösteren kanıtların başında, bulunan tüm heykelciklerin kadın figürlü olması gelmektedir. Ayrıca yöre dil yapısındaki kadın önekleri örnek gösterilebilir. Günümüzde bile aynı kültürün kadının tam bir ustalık alanı olması bu gerçeği doğrulamaktadır.

Sümer kaynakları bu kültürün ilk şehir siteleri kurulduğunda da etkili olduğunu, varlığını güçlü bir biçimde sürdürdüğünü göstermektedir. Tanrıça İnanna –Uruk tanrıçası– etrafındaki mitolojik örüntü hayli öğreticidir. Özellikle erkeğin egemenlik tırmanışı karşısındaki direnişi günümüzde bile en değme feminist hareketlere taş çıkartacak niteliktedir. Kadının hangi uygarlığa sahip olduğunu Tanrı Enki'ye –Sümerlerde yükselen pederşahi

erkeği temsil eden figür– karşı güçlü bir biçimde savunmaktadır. Kendisinin 104 'me'ye –dönemin uygarlık icat ve kavramları– sahip olduğunu, Enki'nin bunları hileyle kendisinden çaldığını, geri vermesi gerektiğini şiirsel bir dille anlatmaktadır. MÖ 3.000'lere kadar gidebilen bu mitolojik anlatım, aslında Sümer uygarlığının ardındaki kadının rolünü çarpıcı bir biçimde göstermektedir. Ayrıca İnanna köken olarak eski dağ tanrıçası ***Ninhursag'a*** bağlanmaktadır. Ninhursag etimolojik olarak –Nin=tanrıça, kur=dağ, sag=bölge– dağ bölgesinin tanrıçası anlamına gelmektedir. Aşağı Mezopotamya için dağ deyince Zagroslar ve uzantıları akla geldiğine göre, tanrıça kültürünün dağlık alandan indiğini açıklamaktadır.

MÖ 4000-2000 arasında dünya uygarlık merkezi olarak Sümerlerde kadın ana kültürü hala etkilidir. Erkekle başa baş bir ağırlığa sahiptir. Dönemle ilgili tüm mitolojik belgelerde bu ağırlık yansımıştır. Tanrıça tapınakları yaygındır. Kadın etrafında henüz bir ayıplama kültürü geliştirilmemiştir. Özellikle cinsellik tanrısal bir eylem olarak anlatılmaktadır. Ayıplanma şurada kalsın, en değme erotik öykülerinde bile rastlanamayacak edebi bir anlatım söz konusudur. Cinsellikle ilgili her eylem ve davranış, yaşamın değerlenmesi, güzelliği olarak anlam bulmaktadır. Kadın cinselliği olağanüstü bir saygı ve çekicilik olarak anlam bulmaktadır. Daha sonra gerçekleştirilecek büyük karşıdevrimci yaşam tarzındaki kadınla ilgili hiçbir ayıplama henüz yoktur. Kadın bedeni sürekli övgü konusudur. Kutsal evlilik töreni bile çarpıtılmış da olsa –erkeğin çirkinleştirme eylemi– bu dönemden kalmadır. Kürdistan'da halen söylenen ***Memê Alan***, ***Mem û Zin*** ve ***Derweşê Avdi*** destanlarındaki tema ve içerikle ilgili birçok husus kadının güçlü konumunu yansıtmaktadır. Denebilir ki, bu destanların ilk orijinleri MÖ 4.000'lere kadar çıkarılabilir.

İnanna mitolojik örgüsünde hem çoban erkek, hem çiftçi erkek bir yardımcı olarak yansımaktadır. ***Çoban Dumuzi*** –bu terim tüm erkek yükselişinin ilk orijinidir– ve çiftçi ***Enkumdi***, İnanna karşısında saygı ve bağlılıkta yarış halindeler. Baş yardımcıları olmak için yapmadıkları iş yoktur. İnanna hala bariz bir öncülük konumundadır. Erkek, çiftçi ve çoban olarak egemen olmaktan çok uzaktır. Sümerlerin diğer ünlü bir destanı olan ***Babil Destanı'****nda* ***(Ennuma Eliş)*** durumun tersine çevrildiğini görmekteyiz. Olağanüstü güç kazanan erkeği temsil eden tanrı ***Marduk****'la* güçten düşmüş anayı temsil eden ***Tiamat*** ikilemi hayli öğreticidir. Kadın ana, tanrıça ana hakkında korkunç bir karalama, ayıplama kültürü işlenmektedir. Kadını erdemsiz, yararsız, zararlı, korkunç göstermek için mitolojik kalıplar alabildiğine zorlanmaktadır. MÖ 2000'lerden

itibaren bu kültürün yaygınlaştığını görmekteyiz. Toplumsal statüde kadın aleyhinde büyük bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Ataerkil toplum egemenliğini destanlaştırabilecek güçtedir. Erkekle ilgili her şey yüceltilmekte ve kahramanlaştırılmaktayken, kadınla ilgili her şey küçültülmekte, ayıplanmakta ve değersiz kılınmaktadır.

Tarihte belki de toplum yaşamı üzerinde en büyük bir değişime yol açacak bir cinsel kırılma yaşanmıştır. Ortadoğu kültüründe kadınla ilgili bu ilk değişime birinci büyük cinsel kırılma karşıdevrimi diyebiliriz. Karşıdevrim diyoruz. Zira toplumun olumlu gelişmesi üzerinde katkısı yoktur. Tersine, ataerkil toplumun kaskatı egemenliğini getirerek kadını dışlamakla muazzam bir yaşam fakirleşmesine yol açmıştır. Çift sesli toplum yerine, tek sesli erkek toplumuna yol açmıştır. Ortadoğu uygarlığındaki bu kırılma belki de baş aşağı gidişin ilk adımıdır. Sonuçları her geçen dönem daha da karartıcı olmuştur. Tek boyutlu aşırı erkeksi toplum kültürüne geçilmiştir. Kadının bir dönemler harikalar yaratan ve son derece insancıl, canlı duygusal zekası kaybolurken; dogmatizme teslim olmuş, doğadan kopmuş, savaşı en yüce erdem sayan, oluk oluk insan kanı dökmekten zevk alan, kadına ve köleleştirilmiş erkeğe her keyfi muameleyi hak sayan zalim bir kültürün lanet –kendileri tersini söyler– analitik zekası doğmuştur. Bu zeka veya düşünce türünün canlı doğa, insancıl üretime odaklı eşitlikçi kadın zekasının tersi bir yapısı vardır.

Toplumda erkek egemen yapının yükselişinden sonra yaratıcılıkta ciddi bir duraklamanın ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. MÖ 6000-4000 arasındaki dönemde –ana kadın dönemi– binlerce buluş gerçekleşmişken, MÖ 2000'lerden beri ciddiye alınabilecek çok az sayıda icadın gerçekleştiği görülmüştür. Bunun yanında savaşçı iktidar kültürünün büyük yaygınlık gösterdiği, fethetmenin en yüce meslek –krallar mesleği– sayıldığı, devletlerin temel amaçlarının fetih olduğu bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Özcesi kadının dışlanması fetihçi savaşçı erkek yapılı otoritelere büyük değer vermeyle iç içe yürümüştür. Devlet kurumu tam bir erkek icadı olarak anlam kazanırken, talan ve ganimet amaçlı savaşlar adeta bir üretim tarzı haline gelmiştir. Kadının üretime dayalı toplumsal etkinliği yerine, erkeğin savaşa ve ganimetlere dayalı toplumsal etkinliği geçmiştir. Kadının tutsaklığıyla savaşçı toplum kültürü arasında yakın bir ilişki vardır. Savaş üretmez, el koyar, talan eder. Her ne kadar zorun rolü bazı özgül koşullarda –özgürlüğün önünü açma, işgal ve istilaya, sömürgeciliğe karşı koyma– toplumsal gelişmede belirleyici olsa da, ekseriyetle yıkıcı ve olumsuzdur. Toplumda içselleşmiş şiddet kültürü de savaşlarla beslenir.

Devletler arasında savaş kılıcı, aile içinde erkek eli egemenlik timsalidir. Hem alt, hem üst toplum kılıç ve elin kıskacındadır. Tahakküm kültürüne sürekli övgü düzülür. En büyük şahsiyetler döktükleri haksız kanlarla övünmeyi, gururlanmayı en güçlü erdem sayarlar. Özellikle Babil ve Asur kralları insan kellelerinden harman yapmak, kale ve duvar örmek gibi örnekleri en büyük şan ve şereften sayarlar. Bugün halen yaygın olan toplumsal şiddet kültürü ve devlet terörü kaynağını bu kültürden almaktadır.

Tek tanrılı dinler tarihinde kadın etrafında ikinci büyük cinsel kırılma kültürü gelişme kaydeder. Mitolojik dönem kırılmasındaki kültür bu sefer tanrı emri olarak kanun haline gelir. Kadına yönelik uygulamalar tanrının kutsal emrine bağlanır. ***Hz. İbrahim'****le* ***Sara*** ve ***Hacer*** arasındaki ilişki figürü yeni dinin erkek üstünlüğünü onayladığını göstermektedir. Ataerkillik iyice oturmuştur. Cariyelik kurumu oluşmuştur. Çok kadınla evlilik onay görmektedir. ***Hz. Musa'****nın* bacısı ***Mariam'****la* arasındaki sert ilişki, kadının mirastaki payının da kaldırıldığını göstermektedir. Hz. Musa'nın toplumu tam bir erkek toplumudur. Kadınlara hiçbir görev verilmemektedir. Zaten Mariam'la kavga da bu nedenledir. *"Kadın hamurlu elleriyle erkek işine karışmamalıdır"* deyimi o günden kalmıştır.

MÖ 1000'lerin sonunda ve öncesinde yükselen İbrani Krallığı'nda ***Davut*** ve ***Süleyman'****la* artık geniş haremlilik kültürüne geçildiğini görmekteyiz. Kadınlar hediye edilmektedir. Kadının sesi soluğunun kesildiği yeni bir döneme girilmiştir. Kadın üstündeki tasarruf herhangi bir mal üzerindekinden farksızdır. Yeni din devletinde yaşanan bu durum aileye de yansıtılacaktır. Ataerkil kültürle dinsel devlet kültürünün çifte egemenliği altındaki kadının rolünden bahsetmek mümkün değildir. En iyi kadın erkeğine, ataerkilliğe en iyi uyum gösteren kadındır. Kadına yönelik karalamalara din de alet edilmiştir. Her şeyden önce o (Havva) Adem'i baştan çıkararak cennetten kovulmasına yol açan ilk günahkar kadındır. Adem'in tanrısına –ataerkillik figürü– boyun eğmeyen ***Lilit***, şeytanı –Adem'e secde etmeyen, kulluğu reddeden insan figürü– esas almakta, onun arkadaşı olmaktadır. Mitolojik karalama örnek alınarak dinsel karalamaya dönüştürülmüştür. Sümerlerde kadının erkeğin kaburgasından yaratıldığı şeklindeki iddiası Kutsal Kitaba da alınmıştır. Sayıları binlere varan peygamberlerden tek bir kadın yoktur. Kadın cinselliği büyük bir günah olarak değerlendirilmekte, sürekli karalanarak, hor görülerek töresel bir ilke haline getirilmektedir. Sümer ve Mısır toplumlarında görkemli bir yeri olan kadın ayıbın, günahın, baştan çıkarmanın nesnesidir artık.

Hz. İsa dönemine geldiğimizde, karşımıza çıkan ***Meryem*** figürü her ne

kadar oğul tanrının anası ise de, kendisinin tanrısallıkla alakası kalmamıştır. Tanrıça ananın tanrıça unvanı yerini çok sessiz, gözü yaşlı bir anaya bırakmıştır. Düşüş devam etmektedir. Tanrının –kadına egemen erkeğin– üfürmesiyle hamile kalmak hayli çelişkili bir kavramdır. Hıristiyanlıktaki ***Baba-Oğul-Kutsal Ruh*** üçlemesi aslında çok tanrılı dinlerle tek tanrılı dinin bir sentezini ifade etmektedir. Bu dönemde çok yaygın olan ve hıristiyanlıkla yoğun ilişkide bulunan ***gnostik*** –tanrı bilen– ve ***paganistik*** –puta tapan– inançlılarla katı İbrani inancı olan tek tanrıcılık arasında yoğun bir çatışma vardır. Sonuçta bu üç eğilimin uzlaşması üç tanrılı –sayıların hayli azaldığı görülmektedir. Hz. Muhammed zamanında da böyle bir üçlü vardır– bir din olarak şekillenmiştir. İlginç olan, en azından Meryem'in de tanrı olması gerekirken, Kutsal Ruh'un aleti olarak görülmesidir. Bu olgu tanrısallığın adamakıllı erkekleştiğini göstermektedir. Sümer ve Mısırlılarda tanrı ve tanrıçalar neredeyse yarı yarıyadır. Babil döneminde bile halen ana tanrıçanın sesi gürdür.

Hz. İsa'yla ve Meryem'le gerçekleşen kadına düşen, artık gözü yaşlı, sakin bir kadın ve ana olmaktır. O hiçbir zaman tanrısallıktan dem vurmayacaktır. Evinde özellikle değer kazanan –tanrı oğul– erkek çocuklarına çok iyi bakacaktır. Evinin kadını olmak dışında herhangi bir toplumsal rolü yoktur. Kamusal alan tümüyle kadına kapalıdır. Hıristiyanlıktaki azizeler –kadın bakireler– pratiği, aslında kadının büyük günahlarından kurtulmak için inzivaya çekilmiş halidir. Bunun sınırlı da olsa olumlu bir gelişmeye yol açtığı söylenebilir. Azizelik en azından cinsel kavramlardan ve ayıplanmalardan kurtuluşu ifade etmektedir. Evdeki cehennemi yaşama tercih edilmesinin maddi ve manevi nedenleri güçlüdür. Tarihsel bir pratik olduğundan kuşku yoktur. Bir nevi ilk yoksul kadınlar partisi de denilebilir. Tanrıça tapınak kültürünün çok silik de olsa kadın manastır kültürü biçiminde canlanmasını da ifade eder. Azizeler pratiğinin Avrupa uygarlık tarihindeki yeri önemlidir. Tek eşli evlilik büyük oranda azizeler pratiğinden de esinlenmiştir. Kadının çok zor koşullar altında da olsa, bakirelik gibi cinselliğini bir tehlike kaynağı da saysa, yine de kadının yükselmesine katkıda bulunduğu belirtilebilir. Olumsuz yönü ise, Avrupa uygarlığındaki katolik evliliğe –hiç boşanmama– tepki olarak gelişen kadının cinsel bir meta olarak değerlendirilmesidir. Tabii yükselen kapitalizmin sayesinde.

Hz. Muhammed ve islamiyetle kadının kazandığı yeni statü, çöl kabile kültüründeki ataerkillik unsuruna göre belli bir olumluluk taşısa da, özünde İbrani kültürünü esas almıştır. İyice şekillenmiş kadın statüsü Davut ve Süleyman'da neyse, Hz. Muhammet'te de odur. Yine siyasi amaçlı çok sa-

yıda evlilik ve bol cariyeli yaşam meşru sayılmaktadır. Evlilik dört kadınla sınırlanmışsa da özünde aynıdır. *"Kadın tarlanızdır, dilediğiniz gibi işleyebilirsiniz"* anlayışı, mülkleşmiş kadını veri olarak almaktadır. Hz. Muhammed'in aşk anlayışı da ilginçtir. Ellili yaşlarında dokuz yaşındaki ***Ayşe*** ile aşk yaşaması Hz. Muhammet'te kadın ilgisinin yüksekliğini göstermektedir. İlk eşi ***Hatice'yi*** sürekli övmesi kadına verdiği bir önemdir. Genelde kadına karşı duyarlıdır. Fakat haremliği, cariyeliği kurum olarak bırakması daha sonraki devlet tabakası içinde çok olumsuz kullanılacaktır.

Hz. Ayşe, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra halifeler arasındaki iktidar savaşına karıştığında kaybedecektir. Kadınlığın değerini büyük bir acıyla öğrenecek ve *"yarab, beni kadın doğuracağına, taş parçası kılsaydın"* diyecektir. Kadına iktidarda yer olmadığı, daha Musa-Mariam ilişkisinde belirlenmiştir. Feodal ortaçağ Ortadoğu'sunda kadın statüsünde herhangi olumlu bir gelişme olmamıştır. Tarihsel kalıplar yürürlüktedir. Leyla ile Mecnun arasında simgeleştirilen aşk ilişkisinde hayırlı bir sonuç çıkmaz. Feodalizmde aşka yer yoktur. Ataerkillikle devlet yarışması altındaki ailede kadın en kişiliksiz bir dönemi yaşamıştır. İktidar sahiplerinin arzularının mutlak esiri durumundadır. İktidarlarını güçlendirmede tamamen bir araç rolündedir. Genelde toplumdan soyutlanmıştır. Henüz göçebelik koşullarında yaşayan topluluklarda ilkel komünal düzenden kalma izler kadında saygınlık taşırken, şehir kadınında en derin bir kadın köleliği yaşanmaktadır.

Tahakküm ve mülkiyet düzeninin altında kadının yerini tanımlamak giderek güçleşmektedir. Binlerce yıllık bir uygulamanın verisi olarak kadın günümüzde tam bir enkaz halini yaşamaktadır. Kapitalist sistemin ayartıcı etkisi bile tam yansımış olmaktan uzaktır. Ortadoğu toplumunda gericiliğin merkezindeki asıl öğedir. Her alanda yenilmiş Ortadoğu erkeği, bu yenilginin bütün yansımalarını kadından çıkarmaktadır. Dışarıda ne kadar hakarete uğrasa, bunun karşılığını bilerek ya da kendiliğinden kadından çıkarmaktadır. Toplumunu savunamama, çıkış bulamamanın öfkesiyle dolmuş erkek, ailede bir deli gibi çocuk ve kadına yönelmekte, şiddetini boşaltmaktadır. *'Namus cinayetleri'* olgusu, aslında bütün toplumsal alanda namusunu çiğneten erkeğin, tersinden olarak bunun öfkesini kadında giderme eylemidir. Sembolik ama çok bitik ve basit bir gösteriyle namus davasını hallettiğini düşünmektedir. Bir nevi psikoterapi uygulamaktadır. Sorunun altında kaybedilmiş bir tarih ve toplumsal dava yatmaktadır. Bu tarihsel toplumsal davayla yüzleşmedikçe ve üzerine düşeni yapmadıkça, namus kirlenmesinden asla kurtulamayacağını bu *'erkeğe'* anlatmak, kabul ettirmek temel sorunlardan birisidir. Asıl namusun kadının cinsel orga-

nının bakireliğinden değil, tarihsel ve toplumsal bakireliği sağlamaktan geçtiğini mutlaka öğretmek ve uygulamak gerekir.

Günümüz Ortadoğu ailesinde yaşanan sorunların devlette yaşananlar kadar önem taşımasının bu kısa tarihsel anlatımla daha iyi açığa çıktığı kanısındayım. İki yönlü baskı, problemi daha da şiddetlendirmektedir. Tarihten gelen ataerkil ve devlet toplumunun yansımalarıyla Batı uygarlığından yansıyan modern kalıplar bir sentez değil, bir kördüğüm yaratmaktadır. Devlette yaratılan tıkanıklık ailede daha da düğümlenmektedir. Çok çocuklu ve eşli bağlar ekonomik olarak aileyi sürdüremez bir durumda bırakmaktadır. Büyüyen çocuklarla genç nüfus iş bulamamakta, bu da aileyi işlevsiz kılmaktadır. Ekonomiye ve devlete ayarlı aile, iki yandan da eski tarz bağlarla yürünemeyeceği bir çıkmaza saplanmıştır. Ne Batı tarzı aile, ne de Doğu tarzı aile yaşanmaktadır. Ailede erozyon bu koşullarda gerçekleşmektedir. Daha hızlı çözülen toplumsal bağlara nazaran ailenin hala gücünü koruması, tek toplumsal sığınak olmasından ötürüdür. Aileyi kesinlikle küçümsememek gerekir. Yaptığımız eleştiriler ailenin kökten reddini gerektirmemektedir. Yeniden anlam ve yapılanma gereğini ortaya koymaktadır.

Kadından daha ağır olarak erkek sorununu gündemleştirmek önemlidir. Erkekteki egemenlik, iktidar kavramının çözümlenmesi, kadın köleliğinden daha az önemli değildir. Belki de daha zordur. Dönüşüme yanaşmayan kadın değil, daha çok erkektir. Egemen erkek figürünü terk etmesi halinde, sanki devletini kaybetmiş hükümdar gibi bir duyguya, yitikliğe kendini uğramış hissetmektedir. Aslında egemenliğin bu en kof biçiminin onu da özgürlükten yoksun bıraktığını, tam bir tutucu kıldığını göstermek gerekir.

Önce devlet sorunu, sonra aile sorunu demek doğru bir yaklaşım değildir. Diyalektik bir bağ içindeki bu iki olgu birlikte ele alınıp çözümlenmeyi gerektirir. Reel sosyalizmde önce devleti hal edelim sonra sıra topluma gelir denmesinin yol açtığı sonuçlar ortadadır. Hiçbir ciddi toplumsal sorun bir tanesine öncelik tanınarak çözümlenemez. Bütünsellik içinde bakmak, her soruna diğeriyle ilişkisi içinde anlam vermek, çözüme giderken de aynı yöntemle yaklaşım göstermek daha doğru bir yöntemdir. Zihniyeti çözmeden devleti, devleti çözmeden aileyi, kadını çözmeden erkeği çözmek ne kadar eksikse, tersini yapmadan çözüm peşinde koşmak da o denli eksik kalacaktır.

4- ***Ortadoğu sorunsallığında tanımlanması gereken bazı temel olgular daha vardır.*** Etnisite, ulus, vatan, şiddet, sınıf, mülkiyet ve ekonomi vb olgular kavramsal düzeyde tanımlanmış olmaktan uzaktır. Olguların ta-

nımlanma düzeyleri olarak kavramlaştırma hala şovenist ideolojik zırhlarından arınarak yapılamamaktadır. Ortadoğu kültüründe bu olguların gerçek değeri bilimsel olarak ortaya konulmamaktadır. Ya dinsel ideolojinin ya da şovenist milliyetçiliğin gözlükleriyle bakılmakta, kendilerine göre çözümsüzlük yüklü sonuçlar çıkarılmaktadır. Toplumsallık gerçeğinde etnisite, ulus, vatan, şiddet ve mülkiyet ekonominin değeri, yeri, ağırlığı nedir, aralarındaki ilişiler ne ifade etmektedir gibi sorular sorulmamaktadır. Gerçeklik, ideolojik perspektife kurban edilmektedir. Politika bundan da beter bir perspektifle daha saldırgan ve bencil davranmaktadır. Rasyonel, adaletli ve demokratik yaklaşıma şans tanınmamaktadır. Olguların ideolojik politik dışı bilimsel yaklaşımlarla aydınlatılması sanki tüm oyunlarını bozacakmış gibi bir hisse kapılmaktadır. Ortadoğu'da gerçeklerin karanlıkta bırakılması önemli bir eğitim ve politika görevidir. Başarılmadan iktidar sanatı icra edilemez. Sihrin bozulması şeffaflıktan geçer.

Yaklaşımlarımızda etnisiteye –klan, kabile, aşiret ve kavim topluluklarıoldukça ağırlık verdik. Doğuşu, gelişimi ve dönüşümünü dolaylı da olsa göstermeye çalıştık. Etnisite Ortadoğu'da halen ağırlığını eskisi kadar olmasa da koruyan bir gerçekliktir. Kırsal alanda daha güçlüdür. Kentlerde yerini tarikat vb cemaatlere bırakmaktadır. Tam yurttaşlık ve demokrasi yaşanmadığından, herkesin hemen bir etnisite ve cemaat aidiyeti vardır. Devletler aileler kadar etnisitenin diğer varlıklarını da gözetirler. Aşiretlerin gücünü hesaba katmadan politikanın başarılı olması zordur. Ne sınıflaşma ne de uluslaşma içinde tam erimediğinden toplumsal kargaşayı artırmaktadır. Fakat tarihsel direniş öğesi olarak soy kültürünü taşımaları açısından önemlidir. Kuru bir retçilik gerçekçi ve yararlı değildir. Etnik bağlara özen göstermek ve doğru çözümleme gereğini etnisiteyi temel alan mikro milliyetçi ve dar politikacılığa düşme eğilimlerinden ayırmak önemlidir. İlki ne kadar doğru sonuçlara götürürse, ikincisi o denli yanlış sonuçlara götürebilir.

Ulus ve ulusçuluk, Ortadoğu toplumunda çözümden çok sorun yanı ağır basan kavramlardır. Kapitalizmin doğuş aşaması olan ***merkantilizm*** –ticari kapitalizm– döneminde ulusal pazar ihtiyacı, eski dil sınırlarından önce ulus, sonra ulusçuluk türetilerek çözümlenmek istendi. Ulus, ümmet –bir dine bağlı topluluk– anlayışının dil sınırlarına çekilmiş anlamını ifade eder. Özünde sosyolojik olmaktan çok politik bir kavramdır. Politik amaçlı yaklaşılır. Daha sağlam sınırlar altında devlet olma talebini karşılar. Devletler için ulus, etnik temelinden ziyade politik temelinden ötürü önemlidir. Saf ulus arayışında bile politik gerekçeler belirleyicidir. Tabii

bu politikanın altında da pazar sorunu belirleyicidir. Pazar ve politika ulusun rahmidir. Sosyolojik olarak değeri etnisite kadar güçlü değildir. Etnisite en güçlü sosyolojik olgulardan biridir. Kavim olarak etnisite ulus gibidir. Kavmin ulustan farkı, pazar ve politik değerinin henüz gelişmemiş olmasına dayanır. Ortadoğu'da ulustan ziyade ulusçuluğa daha çok sarılınır. Ulusçuluk ya da milliyetçilik zayıflayan dini bağların yerini tutmaktadır. Bir nevi seküler –dünyevi– dindir. Devletin en temel meşruiyet aracıdır. Dine ve milliyetçiliğe dayanmadan devleti yürütmek zordur. Din zaten devletin genidir. Milliyetçilik de onun modern biçimidir.

Ulus ve ulusçuluğun günümüz açısından toplumsal çözüm değeri yoktur. Bilakis sorunları ulus ve milliyetçi örtü altında gizleyerek çözümlerini zorlaştırır. Geçmişi yüzyılı bile bulmayan bu olgu ve kavramları da kendi gerçekliği içinde tanımlamak, değerlendirmek önemlidir. Salt ulusçuluğa ve ulusa dayalı politik ve ideolojik yaklaşımlar birçok yanlışlığa götürebilir. Şovenizme varan ulusçulukların 19 ve 20. yüzyıl savaşlarında oynadıkları roller açıktır. Ortadoğu'da, yine genelde tüm milliyetçiliklerin, özelde Arap-İsrail milliyetçiliğinin politikada kullanılmasının ne tür çıkmazlara, kanlı eylemlere ve büyük acılara götürdüğü gözler önündedir. Politikada ve ideolojik faaliyetlerde milliyetçiliği hiç kullanmamak, ulus olgusunu ise toplumsal çözümlere katkı sunduğu oranda baz almak önemlidir. Aksi halde Avrupa'da olduğu gibi Ortadoğu'da da temeli zaten güçlü olan ideolojik şartlandırmalardan ötürü kaosu derinleştirmekten öteye sonuç vermeyecektir.

Vatan kavramı yerleşim yeri olarak eskilere dayanmakla birlikte, ulus-devletin dayandığı coğrafya olarak yenidir. Etnik sınırlardan ziyade siyasi sınırları esas alır. Ortadoğu'da, Avrupa'da çizildiğinden farklı olarak, ulus sınırlarını dil sınırları değil, devletin dayandığı sınırlar çizer. Vatan bu durumda siyasi bir olgu oluyor. Her devlet çağdaş anlamda bir vatan demektir. İdeolojik ve siyasi bir yaklaşımla vatanın doğru bir tanımını yapamayız. Yine sadece dil sınırları da vatan teşkil etmeye yeterli değildir; kültürel bir kavram olarak değerlendirmek gerçeğe biraz daha yakındır. Siyasal ulusçuluğu aşan, ondan daha eski halkların uzun tarihleri boyunca yerleşmiş oldukları coğrafya alanlarına vatan denilebilir. Her halk için bir vatan denildiği gibi, iç içe geçmiş halkların ortak vatanları da olabilir.

Ortadoğu'yu bir bütün olarak aldığımızda, Avrupa tarzı sınırlara bölmek büyük zorluklar ortaya çıkarır. Bütünlük ve özgünlükler oldukça oturmuştur. Ekonomik, sosyal bağlar nereye hangi memleket denileceğini belirlemiştir. Zoraki siyasi bölmeler, tarihen yaratılmış değerler kadar güçlü değil-

dir. I. Dünya Savaşı sonunda çizilen siyasi sınırlar vatan kavramının çarpıtılmasına, daha doğrusu gerçek vatan sorunlarının doğmasına yol açmıştır. Ortadoğu'nun bütünlüklü siyasi gerçekliği bugünkü siyasi haritayı gerçekçi kılmıyor. Siyaset dinamiği daha değişik coğrafya alanlarının bütünlüğünü gerektiriyor. Mevcut durum uluslararası çatışmayı gerektiriyor, milliyetçiliği kışkırtıyor. Örneğin Filistin-İsrail ve Irak Kürdistan'ı. Ortadoğu imparatorluk geleneği daha çok federalizme yakındır. İlk imparatorluklardan son Osmanlı İmparatorluğu'na kadar bölgedeki idari, siyasi ve ekonomik yapılanma federatiftir. Geniş özerk bölgelere dayalı bir federasyon günümüz ABD'sine benziyor. Ortadoğu'nun vatan konusundaki temel sorunu geleneksel federal konuma gelmemekten ve gereksiz birçok ulus-devlet arasında gerçekçi olmayan parçalanmadan ileri gelmektedir. Bu konum aşılmadan daha gerçekçi vatan ve vatandaşlık anlayışına ulaşmak zordur.

Toplum sistemlerinde sınıf olgusu sanıldığından daha az sosyolojik anlam taşır. Toplumu derinden etkileyen bağlar, ideolojik, siyasi, etnik ve diğer cemaatsel niteliktedir. Sınıf bilinçli hareketlilik sınırlıdır. Hiyerarşik ve devletçi toplumlarda sınıflaşma zorunludur. Sınıf olgusu oluşmadan, hiyerarşi ve devlet gelişemez. Fakat hiçbir hiyerarşi ve devlet yapısı da kendisine altta dayanak yaptığı sosyal sınıf tarafından yok edilemez. Sınıflaşmayla devletleşme birbirini zorunlu kılar. Aralarında şiddetli bir mücadele olabilir. Sonuçta uzlaşma kaçınılmazdır. Devlete hakim sınıfla mahkum sınıf diyalektik bir ikilem taşırlar. Devlet bu ikilem arasındaki statü, duruş halidir. Biri olmadan ayakta duramaz. Sınıf olmadı mı devlet de olmaz. Sınıfsallıkta ısrar devlette ısrardır. Ezilen sınıf övgüsü sonuçta bir biçimde benimsediği devlet övgüsüne dönüşür. İşçi sınıfı devleti kavram olarak yanlıştır. İşçi sınıfı devleti demek, burjuvazimi kendim yaratıyorum demektir. Sovyet deneyimi bunun çarpıcı kanıtıdır. Sınıf mücadelesinin en doğru biçimi, sınıflaşmayı ideolojik ve pratik olarak yaşamamaktır. Bunun da adı özgür birey, etnik grup veya herhangi bir cemaat gibi yaşamaktır. Geriye devletten *'genel güvenlik ve kamusal yarar'* denilen toplumun ortak iradesiyle belirlenen bir koordinasyon kurumu kalır.

Ortadoğu uygarlığında saf sınıflaşma Sümer ve Mısır uygarlığının doğuşunda en orijinal haliyle yaşanır. Mitolojide tanrısallık ve çamurdanlık yaratımları olarak anlam bulur. Bu köklü bir ayrımdır. Tek tanrılı dinlerde bu ayrım peygamberler ehli *'ehlibeyt'* ve ümmet biçimine dönüşmüştür. Hz. Musa İbrani kabileleri arasında kendine yakın kabileye *'kahinlik'* yetkisi vererek, kendine özgü bir sınıflaşmayı başlatmıştır. Hz. İsa, daha çok yoksulların kahin sınıfına karşı başkaldırısını başlatma biçiminde bir ko-

numa sahiptir. Hıristiyanlık da daha sonra Roma İmparatorluğu'nun izleri üzerinde bir sınıflaşmayı yaşamıştır. Kilisenin en üst düzeyi dinsel devleti kurarken, altta halkın arasında kendine özgü bir sınıflaşmayı dini örtü altında geliştirebilmiştir. İslamiyette sınıflaşma daha değişik yaşanmıştır. İdeolojik derinliği olmayan, daha çok Bizans ve Sasani devlet artıklarından halifeler aracılığıyla islami devleti oluştururken, geniş inananlar grubu olarak ümmeti de bu devletin temel dayanağı kılmıştır. Ümmet islami devletin iyice inanmış, tam itaate alıştırılmış toplum kesimini ifade eder. Ümmet örtüsü gerçek sınıflaşmayı örtmekte, uzlaştırmaktadır.

Tek tanrılı dinlerin sosyal demokrat kimliği burada karşımıza çıkmaktadır: Sınıf uzlaştırmacılığı. Hz. İsa aslında radikal bir sınıf devrimcisidir. Hıristiyanlıkta özellikle devletleşme döneminde ***Ariusçuluk*** yoksulların müthiş sınıf direnmesini temsil eder. Aynı eğilim, islamiyette sünni mezhep devletleşirken, alevi mezhepleşmesinin aynı zamanda yoksulları, ezilen halk gruplarını temsil etmesi olgusunda yaşanır. Ortadoğu'da sınıflar çıplak yapılarıyla ortaya çıkmazlar. Hep etnik ve dini, mezhebi örtüler giyinmiş olarak karşımıza çıkarlar. Sınıflaşmayı derin ideolojik, etnik, mezhebi örtüler içinde bulmak gerekir. Mücadeleleri de aynı özellikleri gösterir. Etnik, dini, mezhebi ve herhangi bir cemaat ve fikir mücadelesinde daima sınıfsal bir öz vardır. Toplumsal olgu çözümlemesine yaklaşırken, bu gerçeği sürekli göz önünde tutmak gerekir. Günümüz Ortadoğu'sunda sınıfsallık –örneğin Irak'ta– devlet üzerinde çekişirken, Arap alevi-şia ve sünni mezhepleriyle Kürt etnisitesi ve diğer azınlık cemaatleri arasındaki ilişki ve çelişkilerde yaşanır. Sınıfsallık devletin ve tebaa olarak halkın ideolojik, dinsel, etnik yapısının derinliklerinde yaşanır. Bundan dolayı Batı tarzı açık sınıf partileri fazla anlam taşımaz. Sınıflaşmayı asla göz ardı etmeden, ama kendine özgü somutlaşmasını da gerçekçi bir biçimde gözleyerek, fazla indirgemeciliğe, kaba sınıfçılık –işçi ve köylü sınıfı gibi– anlayışına düşmeden çözümlemek ve pratikler geliştirmek daha sonuç alıcıdır. Aksi halde günümüzde de yaşandığı gibi sınıfsallık olgusu çözümsüzlüğün derinleşmesinde bir araç olur.

Klasik komünist, sosyal demokrat ve ulusal kurtuluş partileri modern sınıf yaklaşımları nedeniyle yenilmekten kurtulamamışlardır. İran'da, Irak'ta, Türkiye'de, Mısır ve Suriye'de komünist, sosyal demokrat ve radikal milliyetçi partilerin bir türlü başarılı olamamasında, tersine önemli çabalarına karşın iktidar mücadelesinde dini örtüyü ustaca kullanan –***şia***, ***Müslüman Kardeşler***, ***HAMAS***, ***Hizbullah*** vb– akımlara yenik düşmesinde bu kaba yaklaşımların belirgin rolü vardır.

Mülkiyet olgusu da toplumsal gelişmenin sınıflaşma aşamasında daha belirgin olmakla birlikte, toplumsal aidiyet ve kimlik duygularının derinliklerinde oluşur. İki tür mülkiyeti ayırt etmek yararlı olabilir. Kolektif mülkiyet, esas olarak organik bir topluluğun yaşamsallığı anlamında ortaklaşa gereksinim duyduğu her şey üzerindeki tasarruf iradesi olarak tanımlanabilir. Topluluğun her bireyi bu şey üzerinde aynı hakka, tasarrufa –kullanım iradesi– sahiptir. Aslında bu niteliğinden ötürü tam mülkiyet de denilmez. Kolektivizm özel mülkiyetin inkarı demektir. Özel mülkiyet ise genel, kolektif mülkiyet aleyhine birey ve bireyler grubunca artan tasarruf, kullanım iradesi demektir. Ortadoğu uygarlığı, sınıflaşmayı en eski yaşayan niteliğinden ötürü, mülkiyeti de en eskiden tanıyan toplumu temsil eder. Devletleşme kendi etrafında hem kolektif hem özel niteliği iç içe yaşayan bir mülkiyeti tesis etmekle birlikte oluşmuştur. Yani önce özel mülkiyet sahipleri, sonra devleti ele geçiriş modeli değil, devletleşmeyle iç içe bir kolektif özel mülkiyet düzeni oluşmuştur. Üst tabaka ne kadar devletleşmişse, o kadar mülkiyete sahip olmuştur. Devlet demek, hakim olduğu sınırları kendisine mülk olarak ilan etmek demektir. Devletin kendisi en büyük mülkiyet ortaklığıdır. Özel mülkiyet birimidir. Daha altta ve orta kesimlerde sınırlı bir özel mülkiyet varlığına izin gösterilir. O da sık sık müsadere edilmekten kurtulmaz. Bu açıdan özel mülkiyet fazla gelişmez. Devlet dışındaki özel mülkiyetin fazla güvencesi yoktur. Bu durum Batı'da olduğu gibi neden özel mülkiyetin gelişmediğini de izah eder. Devletin oluşum tarzı mülkiyetleşmenin nasılını da belirleyen temel etkendir.

Batı devletinin baştan özel mülk konumu güçlü olan aristokrat burjuva kesimlerce sınırlandırılması, özel mülkiyet kurumunun daha güçlü oluşmasına olanak sunmuştur. Özel mülkiyetin devlet mülkiyetinden daha çok yaratıcı olduğu Batı uygarlık deneyiminde kanıtlanmıştır.

Toplumun en derinliklerinde kolektif mülkiyet ise daha çok aile, kabile, mezhep vb cemaat topluluklarında yaşanmaya devam etmiştir. Bu kolektif mülkiyet olgusuyla devletteki kolektif özel mülkiyet olgusunu karıştırmamak büyük önem taşır. En gerici, asalak ve yaratıcılıktan uzak mülkiyet türü devletteki mülkiyettir. Ortadoğu'daki ekonomik geriliğin en önemli bir etkeni olarak devlet mülkiyetindeki aşırılıkta görmek gerekir. Adeta toplumsal bir ur gibi büyüyen devlet ve devlet mülkiyeti düzeni topluma nefes aldırmaz. Zaten mülkiyet ve devletin anlamı çoğunlukla özdeştir. Mülk-melik-malikiyetin iç içeliği bu olguyu gösterir. Daha da kategorik genelleme yaparsak, tanrı=her şeyin sahibi, tanrı-kral devleti=her şeyin sahibi tanrı-kral, tanrı-kral=devlet kurumu, devlet kurumu=her şeyin sahi-

bi devlet şeklinde bir sonuca ulaşabiliriz. Devlet ve mülkiyet arasındaki bu ilişki optimal düzeyde çözülmedikçe, toplumsal gelişme çok zor olur. Sağlıklı birey ve toplum ilişkisini kökünden köstekleyen devlet ve el koyduğu tasarruflar bütünü olarak mülkiyettir.

Ekonomi kavramı evrenseldir. Tüm canlılar aleminde metabolizma olayındaki madde alışverişinin düzenlenmesi olarak en genel bir tanıma kavuşturulabilir. Cansız maddeden canlandırıcı madde elde etmek ve bunu tüketerek tekrar cansız maddeye dönüştürmek ekonomik faaliyetin özüdür. Toplumun da oluşum ve varlığını sürdürmede bu faaliyetten yoksun kalamayacağı açıktır. Fakat diğer bağlantılı gerçek, canlılık olmadan da –zihniyet, ruh olarak anlamlandırılır– ekonomi olmaz. Dolayısıyla yalnız bir unsura ağırlık vererek çözümlemek yanlış sonuçlara götürür. Zihniyet ve ekonomiyi iç içe –ara toplumsal gruplar, devlet ve aliledir, daha genel olarak siyasal ve sosyal olgulardır– çözümlemek en doğru yöntemdir. Yalnız başına ekonomi veya zihniyet analizleri fili kıllarla tarif etme hatasına götürür. Zihniyet ne kadar üretkense, ekonomik etkisinin de o denli verimli olacağı açıktır. Neolitik devrimin yaşandığı MÖ 6000-4000 yıllarında insan zihniyetinin en verimli dönemlerinden birinin yaşandığı –***Verimli Hilal*** denilen Amanos-Toros-Zagros iç eteklerindeki– tarihsel örnekten bellidir. Ege kıyılarındaki ekonomik verimlilik Girit, Grek ve Roma uygarlığını doğurmuştur. Bağlantısı düşünsel, felsefi ve bilimsel devrimlerdir. Rönesans zihniyeti büyük Avrupa ekonomisini doğurmuştur. Etkiler karşılıklı ve besleyicidir.

Ortadoğu uygarlığındaki zihniyet gelişiminin yol açtığı ekonomik çağlar belirgindir. Buna karşın zihniyette meydana gelen olgular dünyasından kopma, metafizikte gittikçe fizikten kopma, ucu belli olmayan tasarımlar, hayaller dünyasına dalma, ekonomik olarak verimliliği düşüren en temel etkendir. Ortadoğu metafiziği, –mitolojik, dinsel ve felsefi– olgular dünyasından kopup ne kadar soyut kavramlarla uğraşmışsa, o denli ekonomik gerilemeye yol açmıştır. İlahiyattaki yoğunlaşma, özellikle doğal dünyanın doğru tanımına götürmeyen felsefeye düşmanlık eğilimi, felsefi ve bilimsel düşünceyi geliştirmeme, ekonomide de daha derinliğine bir çözümsüzlüğe, gelişmemeye, binlerce yıl öncesinin neolitik yöntemlerinde saplanıp kalmaya yol açmıştır. Rönesans, reformasyon ve aydınlanma türü zihinsel bir gelişme Ortadoğu'da yaşanmadıkça, kalıcı, kurumsal bir ekonomik gelişme yaşanamaz. İster devlet eliyle ister özel bireyler yoluyla kalkınmacılığın tutturulamaması, kitlelerin muazzam sefalet ve işsizliğinin temelindeki bu gerçeklikte yatar. Kaynaklar açısından çok zengin olan

bölge, köklü zihniyet devrimini yaşamadan ekonomi devrimini başaramaz. Dolayısıyla işsizlik, yoksulluk gibi muazzam sorunların üstesinden gelinemez. Ortadoğu'da ekonomik çözümün merkezine zihniyet ve demokrasi devrimini almadan bir çözüm aramak sonuç vermeyecektir. Ortaya çıkacak gelişmeler pansuman rolünü oynamaktan öteye gitmeyecektir. Ekonomi ile zihniyet ve demokrasi arasındaki diyalektik ilişkiyi esas almak, kalıcı çözümlere bu temelde gitmek en doğru yöntemdir.

Bazı kavramlara açıklık getirirken, devlet ve dinle bağlantılı hanedan ve tarikat olgularını da aydınlatmak önem taşır. Ortadoğu uygarlığında hanedan ve tarikatların rolünü aydınlatmadan, tamamlayıcı bir tanımlamayı yapmak eksiklik taşıyacaktır.

Hanedanlık, aile ve devlet içinde yükselen, içeriğinde etnik ve mitolojik dinsel öğeler bulunan çarpıcı bir olgudur. Aile ve devletlerin yükseliş ve çöküşlerinde bir hanedanlık her zaman önemli rol oynamıştır. Hanedansız devlet düşünmek nadirdir. Günümüzde bile bu kural büyük ölçüde geçerlidir. Neden olarak ataerkil aile yapısının gücünü göstermek mümkündür. Ataerkillik devletin genidir. Dolayısıyla en güçlü ataerkil aile hanedan devletine yükselebilir. Hanedanın kendisi devlet olur. Hanedanlık öyle bir kurumdur ki, binlerce yıl ötesine götürülebilir. Devlette ve toplumda çok kalın izleri vardır. Hakim sınıf, etnik grup ve dinsel inancın adeta bileşkesidir. Bir diğer avantajı, sülale yoluyla uzun zamanları etkilemesidir. Yine hanedanlar arası evlilikler yoluyla mekansal yayılım için de elverişlidir. Bu nitelikler neden devletin öncelikle hanedanlar içinde kurulduğunu da açıklıyor. Toplumsal gelişmede olduğu kadar, devletsel gelişmede de güçlü bir odak oluşturması, hanedanlık kurumunu göz ardı etmemeyi gerektirir. Ortadoğu uygarlığı bir anlamda hanedanlar üzerinde taşınır. Özellikle devlet hanedanları tarihte en çok iz bırakan örneklerdir. Batı uygarlığında daha çok devlet dışı hanedanlar ağırlık taşırken, Doğu'da devletle bağlantılı hanedanların parlaklığı söz konusudur. Hanedanlık aynı zamanda bir okuldur; toplumsal modeldir. Önemli gelişmeler hanedan okul veya modelinde yaşandıktan sonra topluma taşınır. Etnik gruplar, uluslar bile sık sık hanedan adları ile tanınır. Başat rol oynamaları az görülen olaylar değildir. En güçlü etnisiteler ve uluslar, içlerinden çıkardıkları hanedanlıkların gücüyle ve adıyla anılırlar. ***Emeviler***, ***Abbasiler***, ***Eyyubiler***, ***Selçuklular*** ve ***Osmanlılar***, ***Barmekiler*** aynı zamanda ***Arap***, ***Türk***, ***Kürt*** ve ***Fars*** ulusu demektir.

Günümüzde zihniyet ve maddi ortamda halen varlığını sürdüren hanedan gerçekliğine, ne inkarcı ne çok yüceltici yaklaşmak gerekir. Toplumsal bir olgu olarak yaklaşım gösterip normal demokratik toplumsal zemi-

ne çekmek en gerçekçi yoldur. Hanedanlık sevdasına düşmemek kadar, toplumsal bir realite olduğunu bilerek çözümleyici yaklaşmak önemlidir. Aksi halde ciddi siyasi ve toplumsal sorunlara yol açabilir, krizleri derinleştirebilir. En son Irak'taki Saddam hanedanlık hastalığının nasıl korkunç trajedilere yol açtığını gösterirsek, konunun önemi daha iyi anlaşılır.

Tarikatçılık da hanedanlık gibi olup, daha çok dinsel mezhepsel alanda yaşanır. Dinin genel ilkelerinin somut yerel ve zamansal dönemlerine uygulanmasına dayanırlar. Dinin genel örgütlenmesinin zayıflığı tarikat örgütlenmesi ile giderilir. Dinler daha çok tarikat ve mezheplerle somut örgütsel güç haline gelirler. Dinin olduğu her yerde mezhep ve tarikatların da olması doğaldır. Tarikat, dinin daha yoğun ve örgütlü yaşanması olayıdır. Böyle olunca, tarikat başı ve örgütleyicilerin kişilikleri önemli rol oynar. Nerede bir boşluk varsa orada bir tarikat türer. Özellikle devletin tatmin etmediği kitleler tarikat tipi örgütlere koşarlar. Ailenin dar, devletin de ulaşılmaz olduğu koşullarda, arada daha güçlü sosyal örgütlenmeler yoksa, tarikat örgütlenmesi güçlü bir olasılıktır. Mezhep örgütlenmesi tarikatın daha geniş ve gelenekselleşmiş halidir. Devletten korunmak ve ailelerin dar sınırlarını aşmak için yarı gizli olma gereğini duyan birçok tarikat vardır. Bazıları devlet güdümlü olurken, bazıları şiddetle karşı çıkarlar. Ortadoğu adeta tarikatlar toplumudur. Etnisitenin özellikle şehirlerde tam yanıt olamadığı, ailelerin dar kaldığı, diğer yandan devletin tek başına kendini her şey sandığı tarihi dönemlerde devreye giren tarikatlar önemli roller oynamışlardır. Ortaçağda ***Batıniler***, gizlenmiş denen tarikatlar aslında yoksulların sınıf partileridir. En meşhurlarından ***Hasan Sabbah'ın*** Batini tarikatı –1100-1250– hakim hanedan ve mezhep olan Selçuklu sultan ve vezirlerine kan kusturmuştur. Hariciler, Fatımiler, Aleviler benzer geleneği temsil ederler. Tarikatlar ve benzeri cemaatler Ortadoğu toplumunun bir nevi sivil toplum kuruluşlarıdır.

Tarikat olgusu sosyal bir boşluktan kaynaklandığı için objektif değerlendirmeyi gerektirir. Yarı sosyal ve siyasi kuruluşlar olduklarından, hem iktidar hem muhalefet açısından rolleri önemlidir. Bilimsel gelişmenin sınırlı olduğu, demokrasi anlayışının gelişmediği dönem ve yerlerde bu tip örgütlenmeler kaçınılmazdır. Bunları aşmanın yolu sosyal bilimi ve demokratik mücadeleyi geliştirmektir. Günümüzde birçok çıkar ilişkisinin şirket gibi aracı olan ve oldukça yozlaşan tarikatlarla uğraşmanın doğru yolu, halka bilim ve demokrasiyi götürmektir. Bunun için en az tarikatçıların inancı kadar bilime inanmak, değer vermek, demokrasi için sürekli, azimli, kararlı bir duruş sergilemek gereği vardır. Kökeni yüzyıllarca öncesine giden cemaatçi

grupları inkar etmeden, demokraside onlara da yer olduğunu bilerek demokratik yaklaşım göstermek tutuculuğu çözmede etkili yöntemdir.

Daha geniş anlamda modern tarikatlar da diyebileceğimiz sivil toplum ve siyasi parti örgütlenmelerinin bazıları için de benzer yaklaşımlar geliştirilebilir. Aile, kabile, inanç bağları ile daha genel ideolojik bağların iç içe girdiği koşullarda, sivil toplum olgusuna geniş açıdan bakmak günümüzde önem kazanmaktadır. Klasik sivil toplum unsurları ile çağdaş unsurları birleştirmek daha verimli sonuçlar verebilir. Geçmişe, geleneğe dayanmayan sivil toplum kuruluşları kök sorunu yaşayabilirler. Dolayısıyla hızla kuruma tehlikesi vardır. Gelenekle ilişki kuramayan hiçbir ideolojik, siyasal, sosyal ve sanatsal hareketin başarı şansı kalıcı olamaz; moda gibi iğreti olmaktan kurtulamaz. Özellikle geleneği küçümseyen solun başarısızlığından ders çıkararak, yeniden gelenekle bağ kuran geniş yelpazeli bir sivil toplum ve demokratik siyasi hareketlilik krizden çıkmada çözümleyici, dolayısıyla başarılı olabilir.

5- ***Ortadoğu uygarlığında diktatörlük ve şiddet:*** Devlet bağlamında işlenmesine rağmen, iktidarın biçim ve şiddete ilişkin çözümlenmesi daha derinlikli bir tanımlamayı gerektirmektedir. Genelde de devletin özü her yerde aynıdır. Artı ürün ve artı değer üzerine kurulmuş geleneği temsil eder. Biçimlenmesi söz konusu olunca büyük değişiklikler gösterir. Bunda zaman ve mekansal koşullar rol oynar. Farklı dönem ve koşullarda farklı birçok devlet biçimleri doğar. Fakat Doğu-Batı ikileminde yine de iki genel eğilim göze çarpar. Batı'da daha sık cumhuriyetçi ve demokratik biçimlere rastlanırken, Doğu'da temel biçim despotizmdir.

Cumhuriyet hem klasik köleci sistemde, hem de ortaçağın bazı site devletlerinde ve yeniçağ Avrupa'sında daha sık görülür. Cumhuriyetle despotizm arasındaki temel fark hukuk alanındadır. Her iki biçimde de köleci hakim tabakalar rol oynasalar da, cumhuriyetçilikte sıkı bir sosyal mücadele ile belirlenmiş kurallar geçerlidir. Dinamik bir sosyal yapı vardır. Hukuklarının ne olduğunu bilirler. Gerektiğinde hukuklarını şiddetle savunurlar. Cumhuriyet dinamik toplumu temsil eder. Despotizmde ise tersi geçerlidir. Bir kişi keyfi eylemini tek taraflı kural biçiminde topluma dayatır. Aslında monarşiden pek farkı yoktur. Fark monarşinin belirlenmiş hanedana dayalı, belirli kurallarla içlerinden kimi monark yapacaklarının daha geleneksel bir ifadeye kavuşmuş olmasıdır. Yönetim kuralları gelenekseldir. Olağanüstülük ara sıra kaos durumlarında ortaya çıkar. O zaman ya yeni bir hanedan ya da eskisi kural değiştirerek hükmü-

nü icra etmeye devam eder. Despotizmin kuralları ise kendinden menkuldür. Sıkça keyfi kurallar koyar, değiştirir. Ortadoğu'daki monarşizm despotizme daha yakındır. Fermanname özünde despotik buyruklardır. Her ne kadar kanun değerinde muamele görseler de, sosyal mücadelenin ürünü olarak hukuk ile ilişkisi yoktur.

Diktatörlük daha farklı bir biçimdir; imparatorların önkoşulu ya da prototipidir. Siyasi elidin olağanüstü yetkilerle donattıkları bir veya birkaç kişi tarafından icra edilir. Despottan farkı, etrafındaki denetleyici gücün ağırlık teşkil etmesidir. Diktatörün hesap vereceği bir çevre her zaman olmuştur. İmparatorluk kalıcı bir rejim olduğu halde diktatörlük geçicidir. Olağanüstü durumlarda başvurulur. Ortadoğu'nun devlet biçimlenişi despotizme çok yakın olmasına rağmen, monarşi ve imparatorluğa da hayli yakındır. Denebilir ki despotizm, monarşizm ve imparatorluk Ortadoğu devlet reisinde birleşmiştir. Bu gerçeklik kendini devletle özdeş sayan reisin ne kadar etkili olduğunu gösterir. Belki de en etkili ve yoğun irade temsili Ortadoğu'nun devlet reisliğinde yaşanır. Devletin özüyle de ilişkilidir. Güçlü ataerkillik, şeyhlik, beylik, efendilik geleneği devlet reisliğinde birleşerek azami bir güç halinde yeniden oluşur. Dolayısıyla Ortadoğu devletinde cumhuriyetçi ve demokratik biçimler aramak istisna kabilinde bile çok zordur. Devlet adeta özüyle hareket eder gibidir. Biçimi tek kılarak gücünü kanıtlamak ister. Ayrıca değişmez devlet imajını, biçimi hiç değiştirmeden baki kılmayı siyasi yetkinlik, erdem sayar.

Tanrısal kral ve devlet anlayışının yüzyıllarca toplum hafızasına kazınmış olması da cumhuriyetçiliğin gelişmemesinde etkin rol oynamıştır. Tanrı devletin işine kul insanların karışması geleneğe aykırıdır. Tanrının –devletin– işine karışmak en büyük günahtır. Kutsal kitaplarda çok yoğun işlenen *"tanrının işine karışmayın, tanrıdan hesap sorulmaz, tanrıya ortak koşmayın"* söylemi; aslında *"devlet reisinin işine karışmayın, ondan hesap sormayın, yetkilerine ortak olmayın"* demenin dinsel ifadesidir. İddia edilir ki, Kutsal Kitap özünde İbrani kabilesinden bir hükümdarlık çıkarmak üzerine geliştirilmiştir. Bu, doğruluk payı olan bir görüştür. Hz. Musa'nın Mısır prensliğinden geldiği bile söylenir. Kendi hükümranlık tasarımını Tevrat'la açıklaması anlaşılırdır. Yine Hz. İsa'nın kendisi *"Sion'un Kızı"* dediği Kudüs'ün hükümranlığını ele geçirmeye çabalarken yakalandı, tutuklandı. Daha açık anlatım Kuran'da vardır. Hz. Muhammed'in en yoğun işlediği *"tanrıyı şirk koşmayın, tanrı işine karışmayın, tanrı hepimizden hesap sorar, kimseye hesap vermez"* mealindeki sünnet ve ayetleri, bilerek veya bilmeyerek ortaçağın sultanlık, padişahlık, emir-

lik gibi devlet reisliğinin önünü açmıştır. Kuran bu yönüyle bir devlet bildirgesidir. Hem de olağanüstü bir öngörü ile sanki daha sonraki yüzyılları yönetecekmiş gibi bir yönetim tasarımı belirlemekte ve bildirmektedir. Kuran'ın siyaset teorisi temelinde çözümlenmesi hayli öğretici sonuçlar verebilir. Tabii ümmetin allaha bağlılıkla devlete bağlılık arasındaki konumu çok daha açık ve öğreticidir. Tüm ortaçağın hem islam, hem hıristiyan ve Çin, Hint gibi Uzakdoğu din bildirgeleri, doğacak yeni devletin ön açıklamaları gibidir. Tanrı adına muştulanan, haber verilen ortaçağ devletinin doğuş ve gelişim öyküsüdür.

Günümüz Ortadoğu'sunda devleti despotik karakterden uzaklaştırmak, başarılması gereken çok zor bir görevdir. Ortada cumhuriyet denen bazı devletler var ise de, bunların despotik niteliklerini aştıklarını söylemek zordur. Cumhuriyetçilik sınıflar arası konsensüsü gerektirir. Tarihte hiçbir Ortadoğu ülkesinde toplumsal konsensüsle belirlenmiş bir anayasal devlet veya cumhuriyet yoktur. İleri veya geri konumlarına bakmaksızın, tek kişi iradesine dayalı rejimler olduklarından cumhuriyetle bağdaşmazlar. Cumhuriyette bir kişinin değil denk kuvvette birçok kişinin irade uyuşması, uzlaşması esastır. Bunda toplumsal sınıfların zayıflığı, siyasi irade geliştiremeyişleri, geleneksel devlet kulluğu, cumhuriyetçi gelenek yokluğu önemli yer tutup rol oynar. İsimleri ne olursa olsun, tüm Ortadoğu devletlerinde aralarında derece farkı bulunsa da, devletin despotik niteliğini aşmadığını belirtmek ve bilmek, verilecek demokratik siyaset ve cumhuriyetçilik mücadelesi açısından büyük önem taşır.

Ortadoğu uygarlığında şiddet kültürünü çözümlemek daha da büyük önem taşır. Denilebilir ki, Ortadoğu toplumunda şiddetin girmediği ve belirlemediği tek bir gözenek, kurum yok gibidir. Genel olarak da siyasal, toplumsal, hatta ekonomik yapılanmada şiddetin belirleyici rol oynadığı bir görüş olarak ileri sürülür. İktidar ve şiddetin ikiz kardeş oldukları belirtilir. Ama hiçbir yerde Ortadoğu toplumunun hem alt hem üstyapısında oynadığı rol kadar belirgin değildir. Şiddetin etkisinde kalmadan biçimlenmiş bir kuruma zor rastlanır.

Şiddeti tanımlarken, biyolojik ve hatta doğasal tezlere başvurmayı anlamsız buluyorum. Şiddetin toplumsal kökeni açıktır. Artıürün ve artıdeğere dayalı sınıflaşma ve devlet iktidarıyla bağları da açıktır. Bu hususlar sosyal bilimde genel kabul görmüş görüşler olarak paylaşılabilir.

Şiddete ilişkin önem taşıyan, konu hakkında çok az belirleme yapılmasıdır. İktidarla tanışmış toplumlarda şiddetin payı belirgin olduğu halde sanki önemsiz, istisnai bir olguymuş gibi ele alınır. Şiddetin en yoğunlaş-

mış ifadesi olarak savaşların hiçbir hayvan toplumunda bile gözlemlenmeyen bir vahşet olduğu belirtilmez. Hep neden gerekli olduğuna dair gerekçeler uydurulur. Savaşın tek gerekçesi, zorunlu nefsi savunma, varlığını koruma ve özgür kılma dışında toplumsal birikim değerlerine el koyma, talan etme, egemen olma ve sürekli devlet iktidarı olmayla topluma hükmetme ve çıkarlarına göre ona biçim vermedir. Cevap bu kadar yalın ve anlaşılır olduğu halde, bin dereden su getirircesine örtbas edici yaklaşımlar eksik ve yanlış tanımlamalarla gizlenmeye çalışılır. Hiçbir olgu iktidar ve şiddetin gerçek kaynakları kadar yanlış gösterilmemiş ve gizlenmemiştir. Mitoloji, din, felsefe ve en son sözde sosyal bilimin de en çok çarpıttığı ve gizlediği olgu, şiddetin en insanlık dışı, ama tahakkümcü ve sömürücü sosyal asalakların en vahşi eylemi olduğudur.

Genel için doğru olan bu tanımlama, Ortadoğu toplumsal gerçekliği için daha da doğrudur. *"Dayak cennetten –egemenlerin adası– çıkmadır," "şiddet baldan tatlıdır"* gibi deyimler kaynağını iyi izah eder. Toplumun çarpık ve nefessiz kalmasında şiddetin payı belirleyicidir. Tüm hiyerarşik ve devletli toplum sistemlerinde şiddete dayanılarak statüler oluşturulmuş, kurumlar zırhla korunmuştur. Şiddetin sarmalamadığı hiçbir kurumun yaşama şansı yoktur.

Bu koşullarda özgür toplum veya sivilleşmenin gelişemeyeceği açıktır. Fikirler bile ancak şiddet süzgecinden geçtikten sonra kabul görür. Böylesi ortamda yaratıcı düşünce oluşmaz. Kabul görmüş basmakalıp sözlerle dünya işleri yürütülür. Başta devlet ve aile olmak üzere, reisleri güçlerinin otorite ve şiddetlerine bağlı olduğunu iyi bilirler. *"Aleme nizamat verelim"* derken kastedilen araç, zordur. Toplumun tüm gözeneklerine etkisi sızdırılan şiddet anlam gücüne fazla yer bırakmaz. Dolayısıyla toplumsal kurumlar şeklen varolur. Anlama yer bırakılmadığı için yaratıcılıktan uzak, ancak dıştan dürtülmeyle kımıldanacak haldeki kurumlarla oluşan bir toplumdan özgür gelişme beklenemeyeceği açıktır.

Toplumun şiddetle beslenme geleneği en alt birim olarak ailede daha da nefes aldırmaz düzeydedir. Özellikle kadın üzerinde görünmez bir savaş halidir. Şiddetten titremeyen tek bir kadın hücresi yok gibidir. Çocukların durumu da aynıdır. Temel eğitim yöntemi şiddettir. Şiddetle terbiye edilmiş çocuktan, büyüdükten sonra aynısının bekleneceği açıktır. Şiddete dayalı egemenlikten gurur duyulur, haz sağlanır. İktidar ve şiddete dayalı güçlülük duygusunun en tehlikeli toplumsal hastalık olarak değerlendirilmesi gerekirken, en yüce ve keyifli duygunun kendisi olarak ilan edilir. Lanetlenmesi gereken bir olgu, en çok yüceltilen bir erdem olarak sunulur.

Günümüzde de istisnasız tüm Ortadoğu toplumunun kurumları şiddetsiz düşünülemezler. Devlet şiddetinden aile içi şiddete, devrimci örgüt şiddetinden faşist, dinci, milliyetçi şiddete kadar her türlü temel problem çözme aracı olarak devreye sokulur. Diyalog, laf ebeliği olarak anlaşılır. Söz gücüne pek anlam verilmez. Halbuki Batı uygarlığının üstünlüğünü sağlayan tersi konumudur. Önce söz, sonuna kadar anlamlı diyalog olduğu, çare kalmadı mı ancak şiddet yöntem haline getirildiği için başarı şansları yüksek olmuştur. Batı Doğu'ya nazaran kendi şiddetini çözmüş ve dersini çıkarmıştır. AB bu konuda hayli özeleştirisel ve dikkatlidir. ABD aslında şiddeti kullanırken son derece çözümseldir. Rasgele kullanmaz. Başarılarını yine çözümleme gücüne borçlu olduğu gibi, başarısızlıklarının da yanlış çözümlemeden kaynaklandığını iyi bilir. Derslerini iyi almıştır.

Ortadoğu toplumunu şiddetten arındırmak çok kapsamlı ve eğitimle oldukça bağlantılı bir sorundur. Anlam gücüne güvenmek, şiddeti ancak zorunlu ve sonuç alıcı koşullarda uygulamak başarılı olmak için esastır. Sadece savaş, devrim ve karşıdevrim şiddeti değil, her alana ilişkin şiddetin kapsamını doğru değerlendirmek, ona karşı çıkarken doğru ve sonuç alıcı karşı şiddeti hazırlamak, uygulamak büyük ustalık ister. Binlerce yıllık şiddet geleneği ile kavrulmuş bir toplumu adeta yeniden diriltirken, çok zorunlu ebelik rolü dışında şiddete güvenmemek; anlam, diyalog ve örgütlenme gücüne daha çok yer vermek kaostan çıkışta çözümleyici yöntem olarak düşünülmeli ve uygulanmalıdır.

B- Ortadoğu'da güncel durum ve olası gelişmeler

Toplumsal gelenekle güncellik arasındaki ilişkinin doğru tanımlanması sosyal bilimlerde halen ciddi bir sorundur. Güncel yaşanan olguyu, olay ve süreçleri geleneğe bağlamadan ne kadar tanıyabiliriz? Gelenek güncellik üzerinde ne kadar etkilidir? Toplumun kendisi hangi ölçüler içinde gelenek ve güncelliği bir arada ve nasıl yaşayabilir? Bu sorulara yanıt vermeden, güncel durum ve olası gelişmeler hakkında gerçekçi değerlendirmeler yapmak güçtür. Bu durumda yapılanlar eksik ve yanlışlıklarla dolu olacaktır. Yöntem olarak sürekli tarih ve günceli birbirine bağlamaya çalışmamız bu nedenledir. Bir kez daha kanımı dile getirirsem, geleneğin büyük oranda şifreli de olsa güncelin içinde gömülü olduğudur. Güncel an ve koşullar sanıldığından çok az geleneksel veriyi değişime uğratmaktadır. Ama olgular dünyasında bunu anlamak için birkaç kodlu şifreleri çözmek

gerekir. Yoğun tarihsel tanımlamalar yapmamın nedeni, bu güncel örtük şifreleri çözmek içindir.

Bir örnekle daha iyi izah edebilirim. Herkesin –20. yüzyılla ideolojik siyasi olarak ilgilenen herkesin– tanıdığı Lenin'in devrimci dürüstlüğünden herhalde şüphe edilemez. Lenin hem teorik hem pratik iktidarla ilgilendiğinde, ondaki şifreyi çözdüğünü sanmıyorum. Çözemediği için de kurduğu sistemle en çok kendi amaçlarını tasfiye etti, boşa çıkardı. Şifreleri doğru çözememenin önemi buradadır. İktidar hakkında günümüz devrimcilerinden katbekat daha doğru tanımlama yapan, saymakta güçlü çekeceğimiz bilgeler var. Belki iktidarı yıkmamışlardır, ama kendilerini kirletmemişlerdir de. Bunları önemsiz sayabilir miyiz? Lenin'in kullandığı –Çarlık Rusya'sından kalma– iktidar bloklarıyla inşa edilen sosyalizm ancak yetmiş yıl dayandı. O da karşıt olduğu sisteme tarihi hizmetlerde bulunduktan sonra –sıradan rakip bir iktidar olan Saddam kadar– direnmeden çözüldü. Söz ve amaç birliği içinde olduğu bir dünyaya haber bile vermeden, adeta ihanet ederek. Bence leninist sistemi ucu bucağı olmayan eleştirilere boğmak yerine, sadece *'iktidarın çok kodlu şifresini'* çözemediğini belirterek değerlendirmek en doğrusudur.

Günümüzün üzerinde çalıştığımız, özellikle nitel sıçrama süreçleri olarak tanımlanan, tüm devrimci olgu, olay ve süreçlerin gelenekten kaynaklanan katlı şifrelerini çözmeden; doğru, arzulanan, amaca uygun gelişmeler yaratma inancı oldukça yanıltıcıdır. Tüm endişem, çok eksikli ve yanlışlıklarla dolu da olsa, yaptığım tarihsel toplumsal tanımlamalar olmadan günümüzün doğru tanımlanamayacağıdır. Konunun ne kadar önemli olduğunu gösteren, Ortadoğu'nun geçmiş ve özellikle günümüzde yaşadığı facia, dehşet dolu yaşamıdır. Bu yaşamın en son teknoloji kullanılsa da, envai türlü şiddet yöntemleriyle çözümlenememesi kadar, ekonomik, mali, siyasi, eğitsel çabalarla da vahşetten daha beter durumdan kurtulamadığı hemfikir olunan bir gerçektir. Ama mutlaka ivedi bazı çözümleyici çabaları sergilemek gerektiği de gayet açıktır. Bu nedenle geleneği, ana kavramlar kapsamında ne kadar eleştiriye açık da olsa çözme çabam önemlidir. Onsuz güncel çabaların anlamlı olamayacağına, başarılı sonuç veremeyeceğine dair derin kanılar taşımaktayım.

Tam bu noktadan Ortadoğu'yu, tüm başkentlerini göz önüne getirdiğimde, Ahdi Atik'deki Babil lanetlemesi aklıma geliyor. Yine hıristiyanlığın Roma, Sümerli ozanların ***Agade*** lanetlenmesini çağrıştırıyor. Bağdat'ın, Kudüs'ün, Mekke'nin, Ankara'nın, İstanbul'un, Kabil'in, Tahran ve Kahire'nin, İslamabad'ın çağdaş Babiller olmadığı iddia edilebilir mi?

Hangi halklar, arkasındaki büyük kültüre rağmen bu denli ayak altı, çaresiz ve aşağılık durumda yaşayabilir? Hiçbir savaş ve iktidar olma sanatı kitabında yeri olmayan anlayış ve yöntemlerle halklar nasıl bu duruma düşürülebilir? Afrikalı yamyamların yöntemlerinde bir anlam bulmak mümkündür. Ama aynı anlamı halkların fiziki ve anlamsal imhaya tabi tutulduğu Ortadoğu'nun despotik canavarlarında bulamayız. Öldürmenin Ortadoğu'daki şekli kadar alçakça, haince ve ölçüsüz –kendilerine göre çok ustaca– uygulandığı başka bir coğrafya bulmak zordur.

Bir yöntem sorunundan daha bahsetmeliyim. Batılı çağdaş rahipler –edebiyat, felsefe, bilim, çeşitli sanat dallarında çalışanlar– bir olgunun, olay ve sürecin bütünselliğini parçalayarak incelerler. Kadavra konumuna indirgenmeden inceleme ve araştırmanın mümkün olmadığına inanırlar. Bu bana hep Sümer rahiplerinin gökteki yıldız hareketlerinden insanın kaderini çözme yöntemini hatırlatır. Birisi ne kadar bilimsel, diğeri ne kadar mitolojik olsa da, bence sonuç aynıdır. Hatta çağdaş rahiplerimizin daha aşağılık olduğu kanısındayım. Madem o kadar kılı kırk yarmayı biliyorsun, neden tüm yüzyılları katbekat aşan 20. yüzyıl fiziki ve anlamsal imhasına doğru bir anlam vermiyorsun? Neden sonuç alıcı bir çözüm sunmuyorsun? Bütünlüğü içinde bakılmayan hiçbir olgu, olay ve süreç doğru tanımlanamaz. Sınırsız parçalara ayırarak çözümleme, gerçeği büyük oranda gözden kaçırır; öğretmez, sağlıklı öğrenmeyi engeller. İnsanlığın oluşum tarzı, özünü değiştirmeden sürdürme durumundadır.

Batı kapitalist sistemi fazlasıyla parçalama ve değiştirme yöntemiyle oluşum tarzını bozmuştur. Sistemin bir kriz toplumu olması bu nedenledir. Sanat, felsefe, bilim insanın zihniyet durumunu belirler. Zihniyet veya ruhsallık parçalanamaz. Parçalanma öldürür. Batı'da insanın bu tarz öldürülmesi egemendir ve tüm dünyaya da yaydırılmaktadır. İnsan bilgeliğinin en önemli yönü bu bütünlüğü temsil etmesidir. Peygamberlik daha kutsallık kazanmış bilgeliktir. Zorlukları bütünsel yaklaşım güçlerinden gelir. Bilim, felsefe ve sanatı özümsememiş her toplumsal kurum ve temsili oluşum gerçeğini tahrip eder. Sonuç olarak her tür sapıklık, bütünsel anlayışın verilmemesinden kaynaklanır. En tehlikeli cehalet; olgu, olay ve süreçlere tekli zihniyetle –daha doğrusu parçalanmış zihniyetle– bakmaktır. Çünkü gerçeği katleder. Çağın, sistemin hastalığı budur. Örneğin en çok bilimsel niteliklere göre bakış, cehaletin en sinsi bir biçimi olarak görülmelidir. Ruhsallığı olmayan, duygusal zekasını yitirmiş bir bilimcilik –ki, bilimcilik aynı zamanda kontrolsüz analitik zekadır– her tür tehlikeye açıktır. Bir nevi söylem kanseridir.

Sorun çok bilmek değildir; bilmeye göre yaşamaktır. Bilmeyi tüm boyutlarıyla –bilim, felsefe, sanat– bütünsellik içinde toplumun zihniyet hali olarak sürdürmek, toplumsal varoluşun özüdür. Çağımızın yıktığı gerçeklik budur. Bilim bu nedenle muazzam yıkıcıdır. Örneğin nükleer yıkıcılık bir gerçeğin sembolik ifadesidir. İnsanın kendisine karşı atom bombasını gerçekleştirmek yamyamlıktan daha az vahşi eylem değildir. Bu parçalanmayı önlemek ve bütünselliği sağlamakla görevli olması gereken sosyal bilimin kendisi de daha da parçalanarak tehlikenin asıl kaynağı haline geliyor. Sonuç dünya çapında, bölgesel, yerel sayısız savaşlar, milliyetçilik, faşistlik, her tür şiddettir. Savunmamda bu nedenle dini, mitolojik, felsefi, bilimsel ve oldukça edebiyatla iç içe armonik zihniyeti esas aldım. Halkların, insanın özüne ilişkin bir savunma ancak bu temelde geliştirilebilir. Bir savunmanın gücü, kendine yüklenen uygarlık paradigmasına karşı çözümleyiciliğine ve dayanma gücüne bağlıdır.

1- ***Ortadoğu'nun kökü geçmişe dayanan kaotik durumu bir gerçektir.*** Binlerce yıllık uygarlık kökenleri ile son 200 yıllık Avrupa uygarlığının kurduğu ikilem arasında çözüm değil kördüğüm üretmektir. Avrupa uygarlığı tüm jeokültürlerde yaşanabilir sistemler geliştirirken, Ortadoğu jeokültüründe başarılı olamamaktadır. Sorun bölgesel olmaktan uzaktır. Çok eleştirilse de, ***Huntington****'un* ***Uygarlık Çatışması*** söylemi bazı yönleri ile gerçekçidir. Uygarlık çatışması vardır. Fakat bu, islam ve Batı uygarlık çatışması değildir. Olay daha derin ve kapsamlıdır. İslam ortadan kaldırılırsa bile, çatışmanın temeli varolmaya devam edecektir. Özellikle Irak'ta Pandora'nın Kutusu'ndan çıkan tüm kötülükler derinde bir şeylerin yattığını göstermektedir. Dikkatli bir analizci Irak bataklığında ya tarihsel çözüm ya hiç gibi bir sonuçtan tutalım, her nevi çağdaş, tarihsel toplumsal figürlerin çözüm adına sahneye çıktığını kavramakta güçlük çekmeyecektir. Çatışan taraflar karikatürize edildiği gibi Saddam ve Bush değildir; iç içe geçmiş çok sayıdaki sistemdir. Neolitik çağlardan beri oluşagelen sistemler etnik, dini, cinsiyetçi renkleriyle ABD önderliğindeki kaos imparatorluğunda kendilerine yer veya çıkış yapmaya çabalamaktadır.

Askeri savaşlarda denge sağlamak anlaşılırdır. Uygarlık savaşlarında ise dengelerin tespiti bile güçtür. Çatışmanın içeriği karmaşıktır. Askeri silahların kullanım payı sınırlıdır. Asıl belirleyici etkenler zihniyet, siyasi ve sosyal dokularında yaşar. Sonuç yüzyılları da alabilir. Çözümler restorasyonlardan tutalım radikal değişimlere kadar farklı olabilir. İki sistemin karşı karşıya gelmesindeki zaman faktörü de dikkate alınmalıdır. Ortadoğu son

islamik uygarlıkla dirense de, bu sembolik olmaktan öteye gitmez. İslamiyet azami üretimini 8.-12. yüzyıllarında vermiştir. Gerisi kabuktur. Geçmiş isim değerinden öteye etkisi olamaz. Reforme edilemeyecek kadar zaman dışıdır. Son otuz yıldaki dirilişi yapaydır. Batı uygarlığı ortamındaki bu dirilişin kendisi Batı sayesindedir. Bir özgünlüğü yoktur. İslamiyet adına karşı çıkış, başlangıçta yenilgiyi kabul ediştir. Avrupa uygarlığının daha öz yaratımları da yapay olmaktan öteye gidememektedir. Siyaset, sosyalite ve ekonomik katkılar çözümleyicilikten çok tıkayıcıdır. İsrail tarzı giriş yapılacak mekan yoktur. Afrika tarzı da olamaz. Afrika kültürü kendi arasında boğuşabilir, ama Avrupa'yı sadece özümsemeye çalışabilir. Çatışmasının anlamlı bir yanı veya başarısı çok sınırlı olur. Çin, Hint, Japonya gibi Pasifik alanları sistemi yetkince aktararak sonuç alabilirler. Kültürleri direnmeyi değil uyumu daha anlamlı ve başarılı yapıyor. Latin Amerika'nın kültürel yapısı beş yüz yıldır sistemle yaşadığından, sürdürülebilir bir yaşamı zor da olsa biraz da yaratıcı kılarak başarabilir. Ortadoğu kültürü hiçbirine benzemiyor. Rejimlerinden tutun bireyselliklerine kadar, zihniyetlerinden ekonomik yapılarına kadar sürdürülemezlik, kaos gündemdedir.

Ortadoğu zihniyeti günümüzde tam bir keşmekeşliği yaşamaktadır. Batı tarzı zihniyet devriminden çok uzaktır. Rönesans, reformasyon ve aydınlanmayı kendi özgül koşullarında yaşamaya ihtiyaç bile duymuyor. Fakat bunların pratik ürünlerinin en son modalarını kullanmaktan çekinmiyor. Sözde kendine ait sandığı zihniyetin tarihsel kökeni ve gelişiminden pek anladığı bir şey yoktur. Tarih yorumu her grup için kuru bir övünmeden öte bir anlam taşımaz. Zihniyet cemaatleri için tarih kendilerini övme, karşıtlarını düşman sanmadır. Ötekisi, üçüncü taraf yoktur. Ne kadar objektif, ne kadar sübjektif yorumlu olduğunu aklına bile getirmez. Zihniyet kalıpları arasında sentez olmadığı gibi, tez antitez ikileminde düşünme alışkanlığı da gelişmemiştir. Paradigması ak ve karaya yakındır. Rönesans ve hatta neolitik çağların canlı, coşkulu doğası yerine karamsar, umut vermeyen, bitik bir doğa görüşü vardır. Topluma bakışında ütopya yoksunluğu kadar geleneğin muhteşem mitolojik, dini, bilgece unsurlarını da yitirmiştir. Ne önüne, ne arkasına umut ve heyecan dolu yaklaşmaktadır. Bunlar olmayınca da yaratıcılık olmaz. Zihniyetin bilimsel, felsefi ve sanatsal ürünleri kurumuştur. Fazla bir iddiası da kalmamıştır. Delirmekten daha beter bir ruhsal atmosfer hiç eksik değildir. Geçmişten gurur, gelecekten umut çoktan yitip gitmiştir. Yaşama anlam vermekten uzaktır, hiçbir yaşam etkinliğinde iddialı değildir. Anlamak isteği sönüktür. Tüm gücüyle yüklendiği husus, günü kurtarmaktır. En kapsamlı toplumsal olanında bile basit bir ah-

bap çavuşluktan öteye yetenek gelişmemiştir. Tüm örgütçülüğü, particiliği derin bir benmerkezciliğe dayanır. Bunun için çok sinsi ve değer katliamcısıdır. Sembolik bir ailecilik son sığınağıdır. Anlamı çoktan bitmiş bir ailecilik belki de en gerici yaşam alanlarının başında gelmektedir. Derin bir insan sevgisi, hümanizması yoktur. İnsan tanımı yoktur ki sevsin. En büyük ulusçusunda bile menfaatle sıkı dokunmuş bir çıkarcılık vardır. Özcesi Ortadoğu'nun tarihsel zihniyet dünyalarından geriye büyük bir unutkanlık, cahilce sahipleniş, yaratımdan tümüyle yoksun, hayal bile diyemeyeceğimiz illüzyonlar kalmıştır. Avrupa ve Uzakdoğu zihniyetini kazanmayı ise gururuna yediremez. Buna gücü de yetmez.

Daha da geliştirebileceğimiz bu zihniyet tanımlamaları hangi olgu, olay ve sürece yansıtılırsa yansıtılsın, aydınlatıcı ve çözümleyici bir sonuç ortaya çıkarmaz. Tıkanma zihniyettedir. Din, milliyetçilik, sosyalizm gibi zihniyet kalıpları da bu zihniyetle birleşince, gerçek niteliğini yitirerek en çözümsüz araçlara dönüşürler. Zihniyetteki bu durum hiçbir sorunda çözümleyici olamıyor. Doğası gereği diğer zihniyetlerle sentez kabiliyeti de olmayınca, tüm çözüm paketleri daha açılmadan anlamını yitiriyor. Ne almasını ne vermesini anlamlıca yapıyor. Bir dönemlerin Avrupa'sındaki ***'Deliliğe Methiye'****ye* bile konu olabilecek bir zihniyet bulunamıyor. Leyla ile Mecnun zihniyetinde bile hiç olmazsa kör bir aşk vardı. Şimdilerde kör bile olsa bir aşktan da eser kalmamıştır. Sonuç nihilizmdir, intiharcılıktır. İnsan varoluşunun anlam yitimindeki en son durak. Ötesi her tür çılgınlıktır. Oluyor da. Afganistan'dan Fas'a kadar olan coğrafyadaki çılgınlıklar dünyanın başka neresinde ve ne kadar süreyle görülebilir? Ortadaki durumu dar anlamda ekonomi, siyaset, askerlik gibi kavramlarla izah etmek yetersiz kalacaktır. Hastalık zihniyettedir. Ancak güçlü bir anlam savaşını vermek gerekir. Ortadoğu tarihinde örneğine çok rastlanan çağdaş bir ***Mevlanacılık***, ***Manicilik***, ***Işıkçılık*** ihtiyacı vardır. Burada bile sahte tarikatçılık o kadar zihniyet hastasıdır ki, aşılmadan tarihin hiçbir saygın değeri güç veremez durumdadır. Çağın diğer zihniyetleri ise, kendileri önemli bir bunalımdan geçerken ne kadar katkı sunabilirler? Tam da bu nedenlerle zihniyet savaşının anlam ve önemini bilerek çaba harcamak temel güncel görevlerdendir.

Açık ki başarılı bir zihniyet aydınlanması tarihin özlü genel kavrayışı kadar, çağdaş bilim ve felsefenin ufkunu yakalamayı da önkoşul sayar. Batı bilim ve felsefesini özümsemeden, tarihle buluşturup sentez oluşturma imkanı yoktur. Bu iş öyle islamcılıkla, Budacılıkla yürüyecek bir iş değildir. Savunmamda taslak niteliğinde de olsa Batı zihniyeti ile körce olma-

yan bir çatışma vardır. Çok özlü ve dürüst ulaşmaya çalışıyorum. Benim için Batı zihniyeti ile tatmin olmak mümkün görünmemektedir. Çok büyük moral zaafları var. Ama olağanüstü bilimsel bilgi derinliği var. En kıskandığım taraf bunu başarma yetenekleridir. Bu yüzden saygı duyuyorum. Bununla birlikte çok büyük bir hastalığın veya noksanlığın bu alandan kaynaklandığına eminim. Moral, etik olarak çağdaş bir rahip olmaktan öte bir değerleri olmadığı kanısındayım. Bu zaaflarını giderebileceklerini sanmıyorum. Doğayı ve toplumu adeta yercesine bu kadar amansız yaklaşmak ürküntü veriyor. Bilmek kadar bir etik değeri de yaratmalıydılar. Sistemi etiksiz bırakmak nasıl vicdanlarına, aydın zihinlerine sığdı? Kim, ne onları etkisiz kıldı? Belki de çoktan iktidar onları satın almıştır. Bilim sınıfı, işçilerden daha kötü patronajdır, bağımlıdır. Umutsuzluğumun nedeni budur. Halbuki Rönesansta ne yaman direnişçiydiler. Giordano Bruno'yu ne kadar güncelleştirebiliriz? Yine Sokrates'i seslendirebilir miyiz? Hiç kimse bu büyük zihniyetlerin yitik olduğunu iddia edemez. Etmemesi ve yaşatılması gerekir. Mevlana, Hallacı Mansur, Mani, Sühreverdi gibilerinin de canlandırılması gerekir. Peygamberce olanın ruhunu, özünü de çağdaşlaştırmak gerekir. Onların bir anlamda ölmediklerini bilerek ve gerçek temsillerini yaparak yaşamak gerekir. Bu halkalar gerekli güncel zihniyete bizi yakınlaştırabilir. Çağımızın soy değerlerini ayırt edebilirim. Fakat kötü yenilenleri canlandırmak pek yaratıcı etki bırakmayacaktır.

Bir halkı, Kürt halkını, onun şahsında tüm Ortadoğu haklarını savunmak gerektiğinde, en büyük gücün yeni veya dönüştürücü güç olduğunun farkındayım. Şu veya bu politik güce sığınmanın çözümsüzlüğü olduğu gibi sürdüreceğini çok iyi anlıyorum. Bu anlamda her yardımın zaafı besleyebileceğinin, güç vermeyeceğinin de farkındayım. Hiçbir kurtarıcı meleğe sığınmadıkça belki zihni geliştirebilirsin. Yalnızlıklar, eğer baş edebilirsen, çağın bile ihtiyacı olan zihniyete götürebilir. Tüm dünya sistemi Ortadoğu zemininde üstüme yüklendi. Bilerek veya kendiliğinden olması hiç önemli değil. Ama eğer NATO sistemin en büyük askeri gücü ise, ABD, İngiltere ve İsrail ile en hilekar Yunanlı bizzat benim büyük ve korkunç kılınması için çok nedeni olan büyük yalnızlığa sokulmama bilerek katılmışlarsa, yapmam gereken zihin ve moral savaşın en büyüğüdür. Onları bile kendilerine getirebilecek bir savaş, Ortadoğu'da başlatılmış gerçek savaşın sonunu başarı ile getirebilir.

Ortadoğu'da devlet iktidarı zihniyetin de önünü kapatan, toplumun açılımına sivil inisiyatif tanımayan karakteriyle tam bir engel konumundadır. Tarihsel tanımı bugünü de aydınlatmaktadır. Despotik karakterini milliyet-

çilik, cumhuriyetçilik, sosyalistlik gibi çağdaş cilalarla örtmeye çalışsa da pek değişmemiştir. Son iki yüz yıldaki duruşu özgücünden ötürü değildir. Batı'nın kendi içindeki çekişmesi bunda temel rol oynar. Yirminci yüzyılda ise, Sovyet ve faşizm denemelerinde oynadığı denge hesapları ile varlığını sürdürmüştür. Aslında dünyadaki temel iktidar blokları ile en kırılgan dengeleri yaşamaktadır. Asi veya serseri devlet tabiri bu konumundan ileri gelmektedir. Sovyet çözülüşünden sonra kırılganlık yerini okyanusta yüzen buz bloklarına benzeyen sallantılı iktidar, hükümet bloklarına bırakmıştır. Bu konumları ile tehlikelidirler. Savaşlarda yenen ve yenilen taraflar yeni bir dengede çözüm bulabilirler. Ortadoğu iktidarı çözüme kapalı durmayı temel iktidar sanatı saymaktadır. Belki de en despotik çıkar adına bunu yapıyor. Ama adına *'yüce ulusal çıkar,' 'devlet ve vatanın birliği ve bütünlüğü,' 'toplumun esenliği'* diyerek etkili bir kamuflaj gerçekleştirmektedir. Halkı en çaresiz, ülke harabe halinde, ulus ve toplum esenlikten uzak olmuş, hiç umurlarında değildir. Siyasetin en etkili yöntemi demagojidir. Demokrasi adına popülizmin en ince yöntemleri geliştirilmiştir. Devletin gerçek uğraşlarını en büyük yalanlarla örtme, politika sanatının ustalığı sanılmaktadır. Halkı futbol topu gibi bir odaktan diğerine savurma etkili yönetim olarak bellenmektedir.

Siyaset toplumun hayati sorunlarını çözme sanatı olduğu halde, güncel Ortadoğu gerçeğinde en ustaca tıkama gerçeğine dönüştürülmüştür. Tutucu siyaset değerinde bile değildir. Faşizm kendi koşullarında çözüm olarak gelir. Ortadoğu'da faşizm olmaktan öte, daha arkaik biçimler söz konusudur. Talihsizlik şuradadır ki, tam yıkılacakken, yıkılması gerekiyorken, denge hesapları boş yere ömrünü iki yüz yıldır uzattı. Buna bir de modern askeri teknolojik donanımı ekleyince, gerçek bir Leviathan olup çıktı.

Devletin temelinde teokrasi vardır. Hiçbir döneminde bundan vazgeçilmiş değildir. Teokratik devleti şekli olmaktan öte özde görmek gerekir. Ortadoğu'da rahip tapınağının etrafında yükselen bu kurumun mayasındaki ideolojik özü görmek önemlidir. Zihniyetteki inandırıcılık bağı olmadan, çıplak zorla binlerce kişiyi tapınağın hizmetinde uzun süreli çalıştırmak zordur. Devletin ilahi, kutsi niteliği bu ihtiyaçtan ileri gelir. İster mitolojik, ister dinsel inanca dayansın, hakim zihniyete dayanmadan, meşruiyet sağlanmadan devlet binası sağlam kılınamaz, uzun ömürlü olunamaz. Tek tanrılı dinin oluşmasında büyük rol oynayan İbrani kabilelerindeki otorite olma, her iki tarafında büyük bir heybetle duran Mısır ve Sümer devletinden farklı bir devlet kurma ihtiyacı, Ahdi Atik'in temel kaygısıdır. Bir nevi İbrani Krallığı'nın ideolojik temelidir. Özellikle ***Samuel-1*** ve ***Samuel-***

2 bölümleri adeta Yahuda devletinin –tanrı devlet– kuruluş manifestosu gibidir. Pers-Med İmparatorluğu'nun temelinde Zerdüştlük belirleyici dini etkendir. Hıristiyanlık Roma sonrası tüm Avrupa devletlerinin ortak genidir. İslam devleti daha doğuşunda dinin kendisidir. Tüm ortaçağ islam devletleri kendilerini olmazsa olmaz kabilinden din devleti sayarlar. Zerdüştlük yerine geçen şia islamı halen devletin resmi ideolojisidir. Tüm Arap ülkelerinde devletin dini, resmi ideoloji olarak islamdır. Kendini laik ilan eden Türkiye Cumhuriyeti en geniş diyanet –resmi sünni islam ideolojisi– kadrosuna sahiptir. İslam resmi devlet dinidir. Pakistan ve Afganistan resmi islam devletleridir. İsrail din devletidir.

Laik devlet ideası köklü bir devrimden geçmedikçe ütopik bir ideadır. Ancak örtük veya açık dinli devletten bahsedilebilir. Devlet ne zaman şeffaf, genel güvenlikle zorunlu kamu yararlı bir kuruma dönüştüğünde, ancak dinsel örgülerinden sıyrılıp gerçek laik bir niteliğe kavuşabilir.

Toplumun çağdaş hiçbir rejimde görülmeyen devletleştirilmesi söz konusudur. Toplum aleyhinde devlet ne kadar büyütülürse, o denli kendini güçlü saymaktadır. Güvencesini, gücünü totaliter devlette görmektedir. Geleneksel, kutsal, ana, baba devlet sıfatları eksik edilmemektedir. *'Devletten yemlenme'* klasik bir tabir haline getirilmiştir. Devlet önce milletten çalıyor. Sonra dilenciye sadaka dağıtır gibi velinimet olarak kendini sunuyor. En değme hırsızdan daha tehlikeli oluyor. Devlete dayanarak yapılmayacak kötülük yoktur. Gerçek Leviathan günümüz devletidir derken nedenlerimiz çoktur. İşin acı tarafı, bu devlet halka en temel iş, aş kapısı gibi gelmektedir. Her şeyi kurutan devletten her şeyi var eden hizmetler beklenmektedir.

Ortadoğu devleti çözümlenmeden hiçbir ekonomik, toplumsal sorunun üstesinden gelinemez. Ne Batı'nın yöneldiği demokratik duyarlılığı yüksek devlet ne de örtük olmayan açık faşist devlet gibi olabilen bu güncel devlet tüm sorunların kaynağıdır. Yeniden yapılanması şarttır. Sorun çokça konulduğu gibi *'üniter, yerel, federe'* gibi ayrımlara dayalı çözümler değildir. Çözüme duyarlı devlet gerekiyor. En azından bireyin özgürleştirilmesi, toplumun demokratikleşmesi önünde engel konumundan çıkarılması gerekiyor. Sadece küçülmesi değil, işlevsel kılınması gerekiyor. Rasyonel, genel güvenlik ve gerçek kamu yararlılığı dışında, fazladan tüm kurum ve kurallarını terk etmesi gerekiyor. Devlet reformu bu temellerde geliştirilmeden, el atılacak her sorun ağır, hantal devlet nedeniyle çözümsüzlüğe itilmekten kurtulamaz.

Her dönemden daha yakıcı bir devlet iktidarı sorunu ile karşı karşıya-

yız. Yakın geçmişin sosyal demokrat, ulusal kurtuluş ve reel sosyalist devlet hastalığına düşmeden, ne yıkarak yenisini ne de uzlaşarak kendisini ele geçirme gibi aldanmalara düşmeden, devlete yönelik ilkeli bir demokratik uzlaşım veya çözüm olanağını yaratmak en temel görev olmaktadır. Tüm politik eylemin hedefine bu görev alınmak durumundadır.

Ortadoğu'da toplumsal dokular, krizin en yoğun yaşandığı alanlardır. Aile, aşiret, kent, köylülük, işsizlik, dinsel cemaat, aydınlar, sağlık, kitle eğitimi başta olmak üzere, sosyal kurumlar en nihilist ve krizli dönemlerini yaşamaktadır. Üstte hakim ideoloji ve iktidar ile kuşatılan, alttan hiç yetmeyen bir ekonomi tarafından sıkıştırılan toplumsal gövde şişman –obez– hastayı andırmaktadır. Tabii bu obezlik ABD ve AB'deki gerçek obezlik değildir. Afrika'daki karnı şiş çocuk obezliğine benzer. Sosyal doku olarak bu kurumlarda insanlar büyük oranda işlevselliğini yitirmişlerdir. Kurumların anlamlı bir rolü kalmamıştır. Yalnız başına kahvehaneler bile gerçeğin ne olduğunu anlatabilir. Birey için bir sosyalleşme aracı olması gereken kurumsal gerçeklik adeta insan avlayan tuzağa dönüşmüştür. Olmayan sağlığı ve sosyaliteyi daha da yozlaşmaya, krizlere götürür. Arabesk bu gerçeğin bir hasta sanat yansımasıdır. Dıştan gelen sosyal doku nitelikli değildir. Saldırılara karşı hiçbir savunma mekanizması da gelişmemiştir. Bunun için gerekli zihniyet ve moral donanımı yoktur. Sosyal yapılanma, siyasal yapılanma tarafından belirlendiği için, sosyal devrim refleksleri de büyük oranda körelmiştir. Devlet ve demagojik siyasetten kaynaklanmayan, kendiliğinden olan bir sosyal hareketlilik çok nadir olur. Sosyalite siyasallığın, devletin borazanlığından öte bir işleve zor gelir, öyle alıştırılmıştır. İlke şöyle işler: *"Ekonomi sıkıştırır, devlet konuşturur."* Toplumun kendi çıkarları temelinde, sivil toplum olarak arayış ve çözüm çabası sınırlıdır.

Siyasal acımasızlığın, çözümsüzlüğün belirlediği sosyal trajediyi en çok kadın gerçeğinde gözlemlemek mümkündür. Beş bin yıllık bir devlet ve hiyerarşik geleneğin tutsağı olarak, günümüzde kadın olmaktan zor olan başka bir yaşam düşünülemez. Zorluk sadece gelenekten kaynaklanmıyor. Avrupa uygarlığının ürettiği kadınsı değerler de en az dogmatik gelenek kadar tahrip edicidir. Pornoya vardırılmış bir kültürle kapkara çarşafa büründürülmüş kadına yönelik kültür arasında dehşete düşen kadın, gerçekten en büyük şaşkın durumundadır.

Ortadoğu kadını devletten daha eski yapay bir figürdür. Kadın olmanın tüm erdemleri tersine çevrilmiştir. Gurur duyulabilecek, paylaşılabilecek nesi varsa ahlaki yasanın tahakkümü altındadır. Dinsel geleneğin kendisi olmaktan çıkardığı erkeğin en değerli mülkü haline getirdiği kadın için tek

etkinlik, erkeğinin isteklerine mutlak uyumdur. Bir devlet için imparator neyse, genelde erkek ve özel olarak koca kadın için odur. Kadınla ortak karar, uzlaşma erkekliğin lügatında ayıp kaçar. Kocasına en çok ve hiç ilke tanımayan bağlılık en yüce erdem olarak ahlakta ifadesini bulur. Kendisinin bir bedeni ve ruhu olduğunu özgürce savunabilecek konumdan uzaktır. Siyasi, ekonomik ve sosyal dokularca o denli zayıf kılınmış ve dışlanmıştır ki, kendine kölece bağlanabilecek bir erkeği bile dört gözle arar. Yalnız, ölümden beter kılınmıştır. Hemcinsleri de kendisi gibi olduğu için kendilerini anlayabilecek, gerçekten insanca yaşam için umut verecek birileri yok gibidir. Bu kültürel kuşatılmışlık gerçeği kadını sürekli teslimiyete zorlar. Ne kadar dirense de, intiharı düşünmedikçe kırılması kesindir. Ondan sonra kadınsılığın bütün düşkünce modları takınılır. Her tarafına bu modlardan bir işaret çakılır. Kadınlık gerçekten en zor zanaattır. Bekarlık süreci aç kurtlar sofrasında bir meze gibi geçerken, analık süreci çok sayıda doğumun bitmez acıları ile geçer. Her çocuk büyütme gerçek bir işkenceye dönüşür. Ayrıca çocuğu için hiç umut vaat etmeyen bir dünya hep hayallerini kırar. Acılar üzerine acılar eklenir. Ortadoğu'da kadının toplumsal statüsü en zalim uygulamaların başında gelir. Halkların köleliğinin benzeri öncelikle kadında gerçekleştirilir.

Kadın gerçekliğinin büyük oranda toplumsal gerçekliği belirlediği doğru bir önermedir. Ortadoğu toplumundaki aşırı erkeksilik ile kadınsılık diyalektik bir ikilemdir. Bu ilişki tarzından erkeğe dönen karşı özellikler kof egemen erkekliktir. İktidarın erkeğe uyguladığı egemenliği, erkek kadına, kadın da çocuklara yansıtır. Dolayısıyla tepeden tabana doğru egemenliğin geçirgenliği tamamlanır. Kadının kölelik düzeyi bu mekanizmada en olumsuz koşulu sürekli üretmekte, yani toplumun kölelik düzeyini geliştirmektedir. Böylelikle doğan kadınsı toplumu en üstteki iktidar kayışı kolayca yönetebilmektedir. Kadın iradesi dışında en büyük zulmü yaşadığı halde, topluma da daha fazlasını yaşatmanın aracı kılınmaktadır. Ortadoğu'yu dıştan teslimiyete zorlayan ilişkiler kadar, içten kadına dayatılan ilişkilerle zorlandığı açıktır. Kadının özgürlük eylemine dayanmayan hiçbir hareketin özlü ve kalıcı özgür topluma götürme şansı bu nedenlerle sınırlıdır. Önce iktidar, sosyalizm, ulusal kurtuluş vs gibi yaklaşımların özleneni verememesi de bu gerçeklikle bağlantılıdır. Kadının özgürlük çalışması, cinsiyet eşitliğini çok aşan genel demokratik, insan hakları, çevre, toplumsal eşitliğin özünü teşkil eder.

Kadının özgürlüğünde atılması gereken ilk adım, kadını öz eylem gücü haline getirmektir; üzerindeki mülkiyetçi yaklaşımdan uzak durmaktır.

Ağır mülkiyet duyguları ile yüklü moda aşk yaklaşımları bağrında birçok tehlikeyi taşır. Hiyerarşik ve devlet gelenekli toplumda aşk, yanıltmacaların en büyüğüdür; uygulanan suçu örtbas etme etkenidir. Kadına saygı ve özgürlüğüne destek, öncelikle yaşanan gerçekliğin itirafından ve özgürlük lehine aşılmasında samimi ve dürüst davranabilmekten geçer. Kendi egemen erkekliğini –adına ne derse desin– kadında yaşayan bir erkek sağlıklı bir özgürlük değeri olamaz. Kadının fiziksel, ruhsal ve zihinsel güçlenmesini sağlamak belki de devrimci çabaların en değerlisidir. Bir dönemlerin ana tanrıça kültüne merkezlik etmiş Ortadoğu kültüründe, kadını tekrar gelişmiş toplumsal değerlerle birlikte bağımsız karar verme, tercih yapma gücüne kavuşturmak, buna katkıda bulunmak gerçek bir özgürlük kahramanlığını gerektirir.

Ekonomik olgunun genel zihniyet, iktidar ve sosyal statüsü içindeki yeri toplumsal bütünlüğü tamamlayıcı niteliktedir. Liberal ekonominin gelenekler ve güncellik içinde yeri yoktur. En büyük tekel devlet olup, ekonomiyi siyasi iktidarla birlikte yürütmenin imkanını verir. Batı uygarlığında kısmen iktidarı ekonomi belirlerken, Ortadoğu ekonomisinde asıl belirleyici iktidardır. Ekonominin kendine has varsayılan yasaları bölge jeokültüründe pek geçerli sayılmaz. Bir yandan neolitik dönemden kalma küçük ev aile ekonomisi, diğer yandan devlet ekonomisi. Ortası devlet bağımlısı esnaf ve tüccardır. Orta sınıfın ekonomik gücüne dayalı olarak devleti ve politikalarını etkileme şansı sınırlıdır. Ekonomi yönetmenin vazgeçilmez kaynağı olduğundan, devlet onsuz yürütülemez. Ancak Ortadoğu devleti tümüyle Batı modelinde yeniden yapılandırılırsa, ekonomideki etkisi azalır. Ekonomideki bu gerçeklik tarih boyunca tüccar devlet kavramını da açıklar. Birçok savaşın ticaret yollarına dayalı gelişmesi, ticaret yollarının kesilmesiyle yıkılması, ekonomik karakteriyle ilgilidir. Batı devleti asıl gelişmesini sermaye birikimi ve sanayileşmeye dayalı olarak sağlarken, Doğu devleti ticaret ve el koyma, rant üzerine sağlar. Birikim ve sanayiye dayanma yerine, topladığı değerleri devleti yürütmek için kullanır. Hatta toplumun olan her şeyi, vatanı, tüm alt ve üst kaynaklarını, insanı kendi öz mülkü gibi görüp satmaya çalışması, en eski politika kurnazlığıdır. Hırsızın dağıtım tarzına çok benzer.

Bu tanımlamalar ışığında Ortadoğu'da ekonomik gelişme ancak toplumda varolan statükonun çözülmesiyle sağlanabilir. Küresel ekonomiyle bütünleşebilmesi mevcut devlet yapılanması altında zor gerçekleşir. Tam bir kriz, kaos halini yaşayan düzenin ekonomik yapısının artık mevcut haliyle toplumun hızlanan çözülmesini durdurması çok zordur. Zaten

en katı despot yöntemlere ihtiyaç duyulması da bu çözülmeyi durdurmaktan kaynaklanır.

Batı sistemi uzun süre despotizmi yine bu nedenle destekledi. Özellikle petrol zenginliğinden büyük pay almak ve sistemi zorlayacak hareketleri engellemek için. Fakat günümüzde bu yöntem kardan çok zarar getiriyor. Kitleleri aşırı yoksullaştırması talep gücünü düşürürken, kendi varlığını da gereksiz hale getirmiş olmaktadır. Irak rejimi etrafında olup bitenler bu mekanizmayı iyi açıklamaktadır. Talep gücü düşen kitleleri kontrol etmek zorlaşırken, despotik devlet yapılanması küresel sistemi engelleme konumuna düşüyor. İki taraftan da sıkışma, gündemleşen Büyük Ortadoğu Projesi'nin maddi temelidir.

Özcesi günümüz Ortadoğu'sunda statüko sürdürülemez duruma dayanmış bulunmaktadır. Faşist Almanya ve Sovyet Rusya'nın yarattığı denge politikasından yararlanarak ömrünü bir yüz yıl uzatabildi. Her iki sistemin de yıkılması yeni denge politikasını çok sınırlamıştır. ABD-AB, ABD-Çin gibi ikilemler yeni bir denge oyununa fırsat vermeyecek niteliklere sahiptir. Son dönemde Türkiye'nin önderlik etmeye çalıştığı dayanışma aynı nedenlerle gelişme potansiyeli taşımamaktadır. Gerçekten sisteme kabul edilebilir ölçülerde eklemlenmeyen iktidar blokları, günümüz dünyasının dinamik olduğu kadar en tehlikeli bölgesini ortaya çıkarmaktadır. Bireyin özgürleşmesine ve toplumun demokratikleşmesine imkan tanımayan iktidar blokları, hakim küresel sistem için kabul edilemez sınırlara dayanmıştır. ABD'nin başını çektiği blok ve kaos imparatorluğunun başı olarak ABD, tıpkı I. ve II. Dünya Savaşlarına girmişcesine, Afganistan ve Irak işgalleri ile bir nevi III. Dünya Savaşı'nı yaşamaktadır. NATO bölgeye yönlendirilirken, Rusya, Çin ve Hindistan gibi önemli güçler nötralize edilmektedir. Büyük Ortadoğu Projesi ile kaostan çıkış ve çözüm sağlanmaya çalışılmaktadır. Buna karşılık halkların da seçenek oluşturabileceği daha demokratik, özgür ve eşit çözümlerin gündemleşmesi söz konusudur.

Bir kaos döneminden geçildiği açıktır. I. ve II. Dünya Savaşlarında da benzer süreçler yaşanmıştır. Birincisinde Sovyetler Birliği, ikincisinde faşist Almanya kaostan çıkışta dengesiz iktidar bloklarının oluşmasına yol açtı. İki büyük imparatorluğun –Osmanlı ve İran– kalıntısından ortaya çıkan tüm devletler ne Sovyet sistemini, ne Batı klasik sistemini hazmedecek durumdaydılar. Sistemler arası güç dengesinden yararlanarak 1990'lara kadar gelebildiler. Sovyetlerin çözülüşüyle bozulan denge iktidar parçalarını daha da serserileştirdi. Yeni hakim küresel sistemle bu biçimde yaşanamazdı. ABD'nin bir koalisyonla bölgeye girişi bu nedenledir. Siste-

min parçalı kriz durumu bölgede tam bir kaos niteliğindedir. III. Dünya Savaşı benzetmesi kendine özgü koşullar altında pek yabana atılamaz. Aslında I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında bitmemiş hesapların konsolidasyonu söz konusudur. Yeni despotik rejimlerin gündeme sokulması küreselleşmenin mantığına uygun düşmemektedir. Sistem devlet bloklarına değil, talepkar halk yığınlarına açılmak zorundadır. Bu da zenginliklerden pay ve demokrasi gerektirmektedir.

Emperyalizmin evresinde yeni bir evre söz konusu olabilir mi? Demokratik –sistem ölçülerinde– emperyalizm sloganı ne kadar gerçekçidir? Başka seçenekler mümkün mü? Ilımlı islam, Türkiye modeli kavramlarından ne anlaşılmalıdır? Batılı demokratik modeller ne kadar uyarlanabilir?

Buna karşı cılız da olsa ***Porto Allegre*** ile ses vermeye başlayan sosyal demokratik küreselleşme, bölge için ne anlama gelebilir? ***Demokratik Ortadoğu Federasyonlaşması*** gerçekçi bir ütopya olarak tasarlanabilir mi? Demokratik Irak Federasyonu bu eğilimin prototipi olabilir mi? Bunun için tarihin bu dönemlerinde sosyal bilime ve ahlaka çok iş düşer. İktidarbilme tekelinden çıkmış, kendi öz bilimini kurmaya cesaret etmiş bir sosyal bilim kaos çıkışında verimli çözümler için hayatidir. Daha demokratik, cinsiyet özgürlüklü ve ekolojik bir toplum yapılanması için öncelikle yeni sosyal bilim yapılanmasına ihtiyaç vardır. Yapmaya çalıştığımız, bu soylu ve heyecanlı işin bir taslağıdır.

2- ***Eğer 11 Eylül 2001 gerçekten bir dönüm noktası olarak değerlendirilecekse,*** bu III. Dünya Savaşı'nın başlangıcı olarak değil, soğuk savaştan sonra başlayan savaşın –postmodern savaş diyelim– stratejik bir aşaması olarak değerlendirilmelidir. Bunda komplo ne kadar rol oynadı? Küresel sistemin bir provokasyonu muydu? Objektif gelişmeler karşısında sorulan bütün soruların cevabı ayrıntı kalır. Birçok düşünür, çevre ve siyasi güçler ABD'nin çıkışını anlamsız, uluslararası hukuka ve etiğe aykırı buldu. Tepkiler gösterildi. Bütün engellemelere rağmen sistemin buyurgan gücü hamlesini stratejik düzeyde ortaya koydu.

Şimdiye kadar yaptığımız tarihsel toplumsal çözümlememiz ABD'nin kaosta bir imparatorluk gibi hareket etmesini gerçekçi bulmaktadır. Bunu ahlaki ve hukuki bulmamak gerçekçi olmasını engellemez. Bu dönemde başta AB'nin cumhuriyetçi demokratik ulus devletleri olmak üzere, birçok ulus devlet derin endişeler duyuyor. Bu endişelerinde haklı olabilirler. Ama gerçekçi değillerdir. Sistemlerin küreselliği ve imparatorluklaşması ta Sargonlu Akad devletinden beri sürmektedir. Yüzlerce halka eklenerek,

en son İngiltere ve Sovyetler tarafından adeta savaşmadan sunulan dünya imparatorluklarını ABD'nin tekleştirerek sürdürmesi yadırganabilir mi? Kapitalizmin üçüncü büyük küresel hamlesinin kriz derinliği tartışılabilir. Kaotik özellikler sıralanabilir. Bütün bunlar sürecin imparatorluk tarzı bir yönetimi gereksindiğini doğrular. Uygarlıklaşmanın olduğu her yerde devletlerin boşlukları tanımadığı, siyasetin boşluktan hoşlanmadığı ısrarla vurgulanır. O halde arkasına en son bilim ve teknik devrimi de almış, bu alanda öncülüğünü kabul ettirmiş, devasa bir askeri ve ekonomik gücü oluşturmuş ABD'nin sistem gereği bir yayılmayı sürdürmesi kaçınılmazdır. Siyasetin ve devletin doğası gereği böyledir. Bunu söylemek haklı olduğunu söylemek değildir.

Yine ulus devlet çağının geçtiğini söylemek, küresel emperyalizmi onaylamak değildir. Daha çok küresel ekonomi, askeri ve siyasi gerçekliğin bu modeli verimli görmediği, bir ayak bağı olarak değerlendirdiğidir. Ulus devlet, milliyetçi söylemin aksine, tam bağımsızlığın gerçekleştiği devlet değildir. Kaldı ki, hiçbir olgular dünyasında tam bağımsızlık diye bir kavram yoktur. Bağlılık içinde olmak evrensel bir kategoridir. Karşılıklı bağımlılık içinde olmayan hiçbir nesne ve özne yoktur. Ulus devlet bağımsızlığını fetişleştirmek bir küçük burjuva ütopyasıdır. Ne devletlerin, ne ulusların bağımsızlığı gerçekleşmiş bir olgudur. Her birisinin diğerine değişik özellikler altında bağımlılığı vardır. ABD'nin dayattığı imparatorluk eğilimi en esnek bağımlılık türüdür. Katı sömürgecilik, etnik temizlik, dinsel bağnazlık gibi demode yöntemleri esas almamaktadır. Yeni sömürgecilikten bile daha postmodern bağımlılık biçimlerini denemektedir. Kaldı ki, çok sayıda ulus devlet, yönetim yapıları gereği, ABD'ye bağımlılığı bir ödül gibi kavramaktadır. Ulus devlet ortadan kaldırılmıyor. Ama serserice hareketlerine de eskisi kadar müsaade edilmiyor. Yeni küreselleşme döneminde ulus devletlerin yeniden mevzilenmesi kaçınılmazdır. AB'den Çin'e kadar bu süreç devam etmektedir. Yeni bir savaş için değil, sürdürülen savaşın sonuçlandırılması veya sistem için karlı mecralara dökülmesi için yapılmaktadır. Gerektiğinde ekonomik, gerektiğinde askeri yollarla sistemin kaos yönetimini, ya mevcut durumunu koruyarak, gerilemesini durdurarak ya da daha verimli yeniden yapılandırmalara giderek yürütmektedir. Kendi alternatif planlarını kaostan çıkmış güçlü çözümlerle realize etmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede Ortadoğu gerçekliğine yaklaştığımızda olası gelişmeleri nasıl öngörebiliriz?

ABD'nin olgusal dünyaya bakışını arkasındaki bilimsel devrime, dinsel, felsefi gerçekliğin kendi yorum tarzına dayandırdığını iyi bilmek ge-

rekir. Binlerce düşünce kuruluşunu –think thank– devreye sokarak, sürekli verileri kontrol ederek, dogmatizme fazla düşmeden, sık sık düzeltmelere giderek kendi model, proje ve planlarını geliştirmektedir. Yine tarihi gelişmeyi göz ardı etmeden, kendi modellerinin tarihsel dayanaklarını bularak anlam vermeye çalışmaktadır. Tüm bunlar bol seçenekli esnek bir proje, plan anlayışına imkan sunmaktadır.

Güncelleşen deyimle Büyük Ortadoğu Projesi; emperyalizmin yakın dönem analizlerini yapan, güncel sorunları çözmeye çalışan bir içerikle 1990 sonrasını esas almaktadır. Fransa ve İngiltere'nin I. Dünya Savaşı sonrası inşa ettikleri düzeni yetersiz ve hatalı bulmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası kendi uygulamalarını da istikrar ve güvenlik adına despotizmi güçlendirdiği için özeleştirisel bir tavırla hatalı bulmaktadır. Bölge halkının aşırı fakirleşmesini sistem için zararlı ve tehlikeli bulmaktadır. Dolayısıyla ekonomik gelişme, bireysel özgürlükler, demokratikleşme ve güvenlik iç içe geliştirilmek istenmektedir. Bu modelle hem kronikleşmiş Arap-Filistin, Kürt-Arap, Türk-İran sorunlarını, hem de despotizmin boğduğu toplumsal dokuyu çözmek, böylelikle yeni patlamaları önlemek istemektedir. Bir nevi bölgeye uyarlanmış yeni bir Avrupa ve Japonya Marshall Planı söz konusudur. Eğer bölge sistem için çok önemliyse –ki, öyledir– ve kaos benzeri bir süreçten geçiyorsa, bu amaçlara dayalı bir proje fikri gerekli ve gerçekçidir. Hatta bunda geç kalınmıştır. Sistem tarafından atılan tüm adımlar giderek bir plan eksenine dönüşmektedir. Proje plan çalışmaları yoğunlaşmaktadır.

Fakat projenin önündeki en büyük zorluk, Ortadoğu'nun yıkılmış bir Japonya ve Avrupa'dan çok farklı konumudur. Ortadoğu'da aydınlanma ve sanayi devrimi yaşanmamıştır. Demokratikleşme gündeme sokulmamıştır. Faşizmin ötesinde milliyetçilik, dincilikle yüklü mezhepçi ve etnik dokulu despotik siyasi sistemler yıkılmadan, Avrupa veya Japonya tarzı yenilenme mümkün değildir. Yürürlükteki rejimlerin kendileri sürekli kriz üretmektedir. Çok kurnaz olan yerel devlet blokları en çok kendi varlıklarını her ne pahasına olursa olsun korumak konusunda uzmandırlar. Sisteme muhalifim diye ortaya çıkanlar da aynı despotizmin yedek lastiğidir. Devlet savunuculuğu temel hedeftir. Tanrı devlet anlayışının kalıntıları sanıldığından da güçlüdür. Mevcut devletin içi boştur. Herhangi bir tarihsel işlevi yoktur. Bir nevi cemaatlerin en güçlüsüdür. Bireyler onu, o bireyleri üretmektedir. En devrimci geçinen muhalefet, devleti nasıl kendisinin iyi yöneteceğinden öteye bir amaç gütmez.

Diğer yandan bölge tarihsel olarak federatif bir karakter gösterir. Onlarca ulus devleti kaldıramaz. Mevcut devletlerin sayısı bile çözümsüzlük

üretir. Mezhep, etnik yapı, tarikatlar ve diğer cemaat türü gruplar devleti kendilerine bağlayarak karşılıklı beslenme sürecine girerler. Çıkmaz bu yapıdadır. Batılı devletlerin hep desteklediği de bu yapılardır. Eğer proje öngörülen sonuçları almak istiyorsa, öncelikle bu rejimlerin gözden çıkarılması gerekir.

ABD kelimenin tam anlamıyla bir çıkmazla karşı karşıyadır. 11 Eylül sonrası öyle bir adım attı ki, I. ve II. Dünya Savaşı'na girmesinden daha ağır sonuçlar doğurabilir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra doğan sonuçlar fazla derinlikli ve sistemin kaderini etkileyecek boyutlarda değildi. ABD'nin önemini ortaya koymuştu. Savaşta yenilseydi bile, kendi kıtasına çekilip rahatlıkla varlığını sürdürebilecekti. II. Dünya Savaşı'ndan sonra karşısına çıkan Sovyet sistemini kuşatabildi. Bazı mevzii ve savaşları kaybetse de, gücünü korudu ve geliştirdi. Her iki durumda da daha modern devlet yapılarıyla uğraşıyordu. Aynı hıristiyan kültürünü paylaşıyorlardı. Uygarlık çatışmasını derinleştirebilecek etkenler sınırlıydı. Kaos etkenleri uç verse de, sistemi tehdit edecek boyutlarda değildi. Ortadoğu'da bu sonuçları çağrıştıracak etkenler bulamayız. 1250'lerden beri tutuculaşan bir despotik sistemle ya savaşmayı göze alacak ya da geri çekilecek. Afganistan ve Irak benzeri savaşlar yetmez. İktidar blokları bölgede kırılmadan, atılacak her adım daha ağır başarısızlık demektir. Bir despotik devlete dayanıp diğerini çözme taktikleri verimli olmaktan uzaktır. Ortadoğu kültürü bu durumlarda despotizm üretmekte yeteneklidir. Tümünü yıkmayı hedeflese, halk yığınlarının kontrolü sorunu çıkar. Aslında Irak çıkmazı olup bitenler kadar olup bitecekleri izah edebilecek derslerle doludur. Uzun süre rejim desteklendi. Sonuç daha da ağırlaşan sorunlar oldu. Yıktı, ama aynısına benzer yapıları besleyecek kültürel ortam ve iktidar blokları var. Kültürel ortamın Batı bireyciliğiyle aşılması zor bir olasılıktır. İktidar bloklarını parçalamak ise gerçek devrimci hamle anlamına gelecektir. Çıkmazın diyalektiği böyledir.

Dolayısıyla BM ve NATO'nun devreye girmesi zorunluluk arz etmektedir. Fakat bu giriş Afganistan veya Somali'deki gibi yüzeysel olamaz. Kalıcı ve kapsamlı olması koşullar gereğidir. Ortadoğu'yu çözümlemek daha yeni yeni önemini ortaya koymaktadır. Sovyet sisteminden katbekat zorluklar içeren çözülme sorunlarıyla karşılaşılacaktır. Sekiz yüz yıldır sürekli tutuculaşan zihniyet ve iktidar kalıplarını kırmanın getireceği sonuçlar dünyanın hiçbir bölgesine benzemez. Serbest kalacak birey, kabile ve cemaat sosyalitesi adeta serseri mayın gibi ortalıkta sürüklenip duracaktır. Hangi zihniyet ve ekonomik devrimle bu küçük despotik bloklar parçalanıp, yerine yeni zihniyet ve ekonomik yapılar inşa edecektir? Köklü bir

Rönesans, reformasyon ve aydınlanma geleneğine dayalı Avrupa bireyi ile Ortadoğu'nun tanımlanan bireyi arasında köklü farklar neyle ve nasıl aşılacaktır? Doğu Avrupa kültürü Avrupa'nın genel kültür yapısından çok uzak olmadığı halde, reel sosyalizm gibi oldukça modernleştiren bir sistemden liberal sisteme geçişi çeyrek asırlık değişimlerden sonra daha yeni yeni başarmaktadır. Sistem içi bir çözüm söz konusudur. Ortadoğu'daki çözülmenin sistem içinde çözüme kavuşması çok tartışılacak bir ideadır. Açık ki, sorunlarla yüklü bir gelecek bekliyor.

ABD önderliğindeki koalisyonun başarısızlığı ise daha stratejik sorunlar doğuracaktır. ABD için küresel çapta bir darbe olacak, imparatorluğunun gerileme süreci hızlanacaktır. Ortadoğu'da kaybeden ABD, tüm Asya, Avrupa ve Afrika'da da kaybetme sürecine girecektir. Güney Amerika, Meksika ve Kanada'yı bile eskisi gibi tutamayacak, ikinci bir Rusya konumuna düşecektir. Mevcut güç dengesinde ABD'nin bu konuma düşmeyi kabul etmesi iktidar gerçekliğine aykırıdır. Dolayısıyla stratejik bir duruş kaçınılmazdır. Ne kadar masraflı olsa ve dünya çapında itirazlarla da karşılansa, kalmak ve bazı çözümleyici sonuçlar almak zorundadır.

Batı kapitalist sistemin çözmek zorunda kalacağı uzun, orta ve kısa vadeli sorunları tahmini bir sıralamaya tabi tutarsak, kısa vadede Afganistan ve Irak vardır. Demokratik federasyon idea edilmektedir. Bölgenin yeni model ülkeleri olarak düşünülmektedir. Hazırlanan anayasal taslaklar kağıt üstünde demokratik federal sistem önermektedir. İdealli ve yenilik içeren bir yaklaşım olduğu açıktır. Uygulamanın nasıl seyir izleyeceği merakla beklenmektedir. Çok sayıda etnik, dini grup barındıran kültürlerin demokratik federalizmle tanışması büyük bir uygarlık dönüşümüdür. Bir nevi Ortadoğu'nun Fransız ve Rus Devrimleri etkisini yaratacaktır. Eski despotik rejimlerin restorasyonu çok düşük bir ihtimaldir. Kaos imparatorluğu koşullarında demokratik federalizm büyük güçlüklerle yürüyebilecek bir yapılanmadır. Buna öncülük edecek güçler nerede bulunabilir? En az geçmiş rejimler kadar despotik nitelik taşıyan iktidar taliplisi güçler, etnik ve mezhebi karakteri olumlu bir senteze taşırabilecek zihinsel ve siyasal formasyondan uzak bulunmaktadır. Henüz liberal, özgür birey çok sınırlı bir gelişme içindedir. Demokratik ve sosyalist idealistler yok denecek kadar azdır. Geçmiştekiler ise kendilerini bile taşıyamayacak sığlıktadırlar. Daha çok BM, NATO, AB ve koalisyon güçlerine güvenilmektedir. Dışarıya sürekli bağlı bir yapılanmanın demokratik federalizmi hayli tartışmalı olacaktır.

Orta vadede diğer en önemli sorunlar Arap-İsrail ve Kürt-Arap, Kürt-İran ve Kürt-Türkiye ilişkileridir. Tarihsel bir temelde gelişen bu sorunları çözme-

de şüphesiz yeni BM, NATO, koalisyon ve AB'nin özgün çabaları hızlandırıcı bir etkide bulunacaktır. Fakat ikisi de çetin sorunlardır. Uygarlığın derinliğinde yattıkları kadar, modernizmle ilişkileri de hayli çelişkili ve gerginliklerle doludur. Arap-İsrail sorununun çözümü büyük oranda bölgede barış ve demokratikleşmenin güçlenmesine bağlıdır. Sanıldığının aksine, önce Filistin-İsrail sorunu çözülsün demek, bir elli yıl daha erteleme tehlikesini taşır. Sorunun temelinde demokratikleşmeyen Arap toplumu ve devletleri gelmektedir. Her ikisindeki demokratikleşme Filistin-İsrail barışının koşullarını hazırlayacaktır. Aksi halde Filistin-İsrail çatışması Arap toplumu ve devletlerindeki –demokratik, özgür ve eşitçi gelişmeden uzak– tutucu zihniyet ve yapıları daha da güçlendirecektir. Günümüze kadar güçlendirdiği gibi.

Kürt sorunu ise, daha karmaşık ve çok yönlüdür. Arap, İran ve Türkiye devlet ve toplum yapılanmasıyla derin sorunları vardır. En basit medeni haklarından bile yararlandırılmamaktadır. Siyasal ve ekonomik hakları gündeme bile getirilmemektedir. Kültürel bir soykırım yaşamaktadır. ABD'nin son dayatmaları belki de bazı kıpırdanmaları getirebilir; çok sınırlı bazı açılımları doğurabilir. Özellikle Irak Kürdistan Federesi tahrike açıktır. BM, NATO ve koalisyonun etkisi altında daha da alevlenmeler beklenebilir. Mevcut Kürt statüsü isyana zorlamakla eştir. Eğer sürdürülebilir, anlamlı bir demokratik çözüm tarzıyla yaklaşım gösterilmezse, İsrail-Filistin çatışmasını geride bırakacak kanlı bir coğrafya beklemektedir. 40-50 milyonluk bir Kürt kitlesiyle en sarp coğrafyada girişilecek çatışmalar bölgedeki sorunları daha da ağırlaştıracaktır. Bölgeyi her tür gelişmelere açık hale sokacaktır.

Uzun vadeli çözüm; İran, Pakistan, Türki Cumhuriyetler ve Arap devletleriyle toplumlarında insan hakları ve demokratikleşmeyle, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesiyle mümkündür. Devlet ve toplum yapılarındaki tutuculuk, güçlü çıkar blokları oldukça direneceklerdir. Ancak halka ulaşılabilir, çözümleyici alternatifler sunulursa ve hakim sistem baskısını eksik etmezse, sistem içi bir dönüşümü sınırlı olarak gerçekleştirebilir.

Her üç vade içinde yüklü miktarda askeri ve ekonomik güç gereklidir. Ortadoğu Projesi'nin yürütülebilmesi askeri ve ekonomik operasyonları sürekli gerekli kılacaktır. Bununla birlikte sözü çok edilen kadın özgürlüğü ve liberal bireyler yetiştirilmesi vazgeçilmez öneme sahiptir. Kadın uyanmadan ve asgari özgürleşmeyi yaşamadan, diğer tüm çabalar sonuçsuz kalmaya mahkumdur. Bireysel özgürleşme kadın erkek ayrımı yapmadan genelde sağlanmadan, başta kadın olmak üzere toplumsal tüm kesimlerin özgürleşmesi sağlanamaz.

Sonuç olarak Ortadoğu kaosundan çıkışta üç senaryo çizilebilir:

Birincisi, eski statükoyu korumaya çalışanlar, I. ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılandırılan bölge ülkeleri, siyasi ve ekonomik olarak ulus-devlet modelinde ısrar etmek isteyecekler. Sovyet-ABD dengesi bozulduğundan ve ABD'nin imparatorluk tarzında bölgeye yönelmesinden ötürü, ulus devlet modeli eski haliyle zor yürür. Ekonomik, siyasi ve kültürel dönüşümü kaçınılmazdır. Eskiden kalma devletçi, milliyetçi ve dinci siyaset ve ekonomik yapılanmalar küreselleşmenin yeni hamlesi karşısında her bakımdan engeldir. Milli kapitalizm çağı çoktan geçtiğinden ve 20. yüzyılın denge politikasının olanakları da hayli sınırlandığından, sistemle yeniden eklemlenmeleri beklenir. Yapmak istedikleri biraz fiyatlarını artırarak eklemlenmedir. Bunu da kendilerine milliyetçi, muhafazakar ve sosyal kulplar takarak, kitlesel tabanlarına hoş gelebilecek biçimde medyatik reklam yöntemleriyle sağlamak isteyecekler. Güncel olarak yoğunca yaşanan bu sığ ve kısır –gelişme bile diyemeyeceğimiz– çabalar politika olarak yansıtılsa da, tam bir demagojik yanıltma yöntemidir. Geleneksel devletçi –cumhuriyetçi veya krallık olmaları pek önemli değil– dinci ve mezhepçi bu çıkar gruplarının kurtarmak istedikleri ekonomik ve siyasal ranttır. Sistemi bilgi çağı kriterlerine göre yeniden yapılandırma iddiasındaki önde gelen kapitalist odakların –ABD, AB ve Japonya, hatta Çin– bu rantçı ekonomik ve siyasi yapılarla yürümesi beklenemez. Bunların klasik komprador kapitalizminin aşıldığını anlamaları gerekir. Özellikle Türkiye, Mısır, Pakistan ve İran'ın ayakta tutmak istedikleri statükonun, sistemin yoğunlaşan bölgeye yüklenimleri karşısında dayanması gittikçe zorlaşacaktır. Ne kendi aralarında, ne dışta yeni ittifaklarla kendilerini sürdürme olanakları eskisi gibi vardır. Nazlanarak da olsa, ABD önderliğinde ve büyük proje kapsamında sistemle yeniden eklemlenmekten başka seçenekleri pek rasyonel görünmemektedir.

İkinci senaryo, ABD'nin ağırlığı altında yeniden yapılanmadır. İngiltere ve Fransa'nın I. Dünya Savaşı sonrasında yaptıklarına benzer bir uygulama tasarlanmaktadır. Ulus devletle yeni sömürgecilik arası bir statü olarak düşünülebilir. ABD'nin bölgedeki ısrarı sürdükçe ve genişletilmiş, kendisine daha çok bağlanmış yeni NATO'ya hedef olarak bölge statükosunu gösterdikçe, buna BM'yi de dahil ettikçe, en çok realize edilmek istenecek senaryo bu ikincisi olacaktır. Örneklendirmek istersek, II. Dünya Savaşı sonrası Marshall Projesi çerçevesinde Avrupa ve Japonya'nın yeniden yapılandırılmasıdır. Buna kendi komşuları Meksika ve Kanada'yı da ekleyebiliriz. Fakat Ortadoğu'daki yapılanmanın geçmiş örneklerden oldukça farklı geliştirilmek durumunda olduğu da açıktır. Artık başta Mısır

olmak üzere Arap diye nitelenen devletler, İran, Afganistan, Pakistan ve Türkiye dahil Türki devletler, eski tarz sürdürülemeyeceğine göre, yeniden yapılanma derslerini iyi okumak zorundadırlar.

Ekonomide liberalleşme, toplumsal alanda –özellikle kadında– özgürleşme ve siyasette sistem çerçevesinde –burjuva demokrasisi– demokratikleşme bu yeniden yapılanmanın esas mantığıdır. ABD arkasına Avrupa ve Japonya'yı alarak, yine BM ile meşruiyet sağlayarak, gerektiğinde yeni NATO sopasını göstererek, bu ülkelerin kısa, orta ve uzun vadeli dönüşümlerinde ısrar edecektir. Engel çıkaranları eldeki tüm bu askeri, siyasi, ekonomik (İMF-Dünya Bankası) ve diplomatik seçenekleri kullanarak hizaya getirecektir. Bu senaryoda siyasi sınırlar pek fazla değişmemekle birlikte, Afganistan, Irak, hatta Gürcistan ve Balkanlar'da görüldüğü gibi, katı merkeziyetçi bürokratik yapıdan esnek, yerel yönetimleri güçlendirilmiş federasyona kadar gidebilen daha demokratik bir siyasi yapılanma tercih edilecektir. Ekonomik olarak devletçi ekonomi çözdürülerek, özelleştirme ve dış şirketlerle karma –çok uluslu– şirketlere dayalı bir ekonomik yapıya öncelik verilecektir. Kadın özgürlüğü ve bireyselleşmeye dayalı kültür ve sanat çalışmalarına yatırım yapılırken, medya gücü de bu yeniden yapılanmanın hizmetinde olacak biçimde yeniden yapılandırılacaktır. Irak ve Afganistan bu senaryonun prototipi olabilir.

Fakat bu senaryonun en zayıf tarafı, tek taraflı sistem iradesiyle yürütülmesinin çok zor olmasıdır. Bir yandan eksi statükocu ulus devletler, diğer yandan toplumsal muhalefetin artan talepleri karşısında tavizlere zorlanacaktır. Sistemin tek taraflı iradesiyle eklemlenmeyi sağlayamaması, daha karma yapılanmalara açık olmasını getirecektir.

Üçüncü senaryo bu gereksinime yanıt verme temelinde geliştirilecektir. Başat, hegemon gücü kendisi olmak koşuluyla, her iki tarafa uzlaşmayı dayatacaktır. Eskiden boyun eğdirme dediğimiz şey günümüz koşullarında uzlaşmaya dönüştürülecektir. Yine eskisi gibi başına buyruk ulus devlet ve israfçı, verimsiz ekonomilere fırsat tanınmayacağı gibi, halkları tarafından geniş kapsamlı ve uzun süreli ulusal kurtuluş veya ayaklanmalara da fırsat tanınmayacaktır. Ya hızlı uzlaşma ya da ezilme seçeneklerini dayatacaktır. Bu senaryonun somut ifadesi bir nevi Doğu Avrupa ülkeleri ve eski Batı Avrupa ülkelerinin günümüzde yaşadıkları statünün bir benzeri olabilir. Yani bir Meksika ve Kanada gibi olunmayacak, fakat Türkiye, Mısır ve Pakistan gibi de kalınmayacaktır. Aşılma daha çok geliştirilmiş burjuva demokrasisine doğru olacaktır. Halk güçlerinin etkinlik kazanması ve statükocu ulus devlet güçlerinin giderek etkisizleşmesi bekle-

nebilir. Halk temelli demokrasiyle burjuva devlet temelli demokrasi arasında ilginç bir deneyim yaşanabilir. Kaostan çıkışta güçlerin denge durumu bu tür seçenekleri de göz ardı etmemeyi gerektirir. Dikkat edilmesi gereken temel husus, sistemin tüm yeniden yapılanmaları karşısında kör bir direniş kadar ilkesiz bir uzlaşma içine girilmemesidir. Birçok deneyimde yaşandığı gibi toptan kazanayım derken toptan kaybedilmemesidir.

Muhtemelen önümüzdeki çeyrek asır içinde bu senaryoların iç içe karışımıyla daha da artabilecek seçeneklerle Ortadoğu kaosundan çıkılmaya ve çözümler geliştirilmeye çalışılacaktır. Fakat daha da önemli olan, Porto Allegre Toplantılarıyla kendini belli eden halk emekçi sosyal tabanlı güçlerin senaryosunun, ütopyasının nasıl geliştirileceğidir. Tarih hiçbir zaman tahakkümcü güçlerin tek taraflı iradesiyle belirlenmemiştir. Kalıcı belirlenmeyi toplumların komünal demokratik duruşu sağlamıştır.

3- ***Günümüz Ortadoğu'sunu Roma İmparatorluğu'nun 4. yüzyılındaki durumuna benzetebiliriz.*** Bölge, Dicle ırmağı doğusu dışında Roma'nın eyaletleri durumundadır. Hıristiyanlık hızla yayılmakta olup içten fethederken, barbar akınlar –günümüzün ulusal hareketleri– dıştan fethetmeye koyuldular. İmparatorluk sisteminin verdiği cevap, iki hareketi de bünyesinde eritmek biçiminde oldu. Roma uzun süre, 2. ve 3. yüzyıllarda acımasız seferlerle ezmeye çalıştığı etnik ve sosyal hareketlerin üst tabakasını tavizler politikasıyla sisteme ekledi. Fakat bu aşı fazla hayırlı olmadı. Daha çok çürümeye, dağılış emareleri göstermeye yol açtı. ***İmparator Julian****'ın* eski paganizmi canlandırma ve ikinci İskender olma hülyası Dicle kıyılarında İskendervari hamlesinde hüsranla sonuçlandı. ***ABD Başkanı G. W. Bush****'un* üçüncü bir İskender hamlesine aynı tarihsel inançlar kategorisinde giriştiğinden kuşku duyulmamalıdır. Paganizmi olmasa da, karma bir mezhep olan –musevilik, hıristiyanlık, hatta kimi yönleriyle müslümanlık- ***evangelizm****'i* yaymak istediği de bilinen bir gerçektir. Evangelizm günümüzün bir nevi dini olan bilimciliğe karşı paganizm rolündedir. Benzerliği, geçmişin hakim olanına karşı oluşundandır. Julian'dan sonra Roma İmparatorluğu hızla geriledi. Kısa bir süre sonra da ikiye bölündü. Julian'ın ölümü MS 365 civarındadır. Roma'nın parçalanışı MS 395'tir.

Benzerlik başka kategorilerde de çarpıcıdır. Dönemin hıristiyanlık dini aslında reel sosyalizmden katbekat daha fazla yoksulların hareketiydi. Komünal bir düzeni büyük bir duyarlılıkla sürdürdü. Manastırlar gerçek komünist kuruluşlardı. Roma'ya karşı üç yüz yıl direndiler. Büyük Konstantin'le MS 312'de içten uzlaşarak eklemlendiler. Yoksul tabanı ise, ***Arius-***

çuluk başta olmak üzere direnmeye devam etti. Günümüzün ulusal kurtuluş hareketlerine benzeyen barbar göçmenlerin, özellikle Cermen ve Hun kökenli etnisitenin yüzyıllarca süren direnme ve saldırıları da üst tabakanın Romalaşmasıyla eklemlenmeyi hızlandırdı. Roma İmparatorluğu böylelikle bir yandan büyür, yeni müttefiklerle güçlenir gibi görünürken, aslında –özünde– küçülüyor ve dağılıyordu. Gelişmeler giderek bu süreci açığa vuracaktı. Roma Roma'yı yapan değerleri yitirdiği, halkların taleplerine cevap veremediği için çözülüp gerilemiş ve parçalanmıştır.

Günümüz ABD İmparatorluğu'nun Roma benzerliği birçok boyuttadır. O da cihan imparatorluğu durumunu yakalamıştır. Zirveye ulaşmıştır. Üçüncü büyük küreselleşme hamlesi, cihan imparatorluğuna erişmedir. Roma zirvedeyken çürüme, dağılma ve parçalanma sürecine girmişti. ABD de bir kaos imparatorluğu olarak varlığını sürdürürken birçok dağılma işareti göstermektedir. Gücünü aşırı dağıtması dağılmasını da beraberinde getirmektedir. Parçalanmayı ise tipik olarak AB ile yaşamaktadır. Daha derinlikli bir benzerlik, reel sosyalizmi –dönemin hıristiyanlığı– kapitalist sistemin içinde eritmesidir. 1990 ile 312 arasında benzerlik çarpıcıdır. Başını Sovyet reel sosyalizminin çektiği modern hıristiyanlık, uzun bir direnmeden sonra ana sistemle uzlaşıp –bürokratik üst kesim– kendi yoksullarına ihanet etti. Diğer çarpıcı benzerlik, ABD imparatorluğuyla uzlaşan daha geniş ulusal kurtuluş rejimleridir. –Dünün Cermen, Hun vb.– Ulusal kurtuluş şefleri ABD'nin birer eyalet valiliğine dönüştüler.

Tüm bu erime ve parçalanma süreçleri 2000'lere geldiğimizde zirveye tırmanmıştı. 11 Eylül sonrasındaki hamle, nereden bakılırsa bakılsın, sistemin yayılması değil, dağılma, parçalanma ve gerilemeyi durdurma hamlesidir. İkisi arasındaki farkı iyi görmek gerekir. Tabii bu benzerlik arkasından aynı tür gelişmenin olacağı anlamına gelmez. ABD son derece pragmatisttir. Sistemi en sonunda tarihteki imparatorluklar gibi yıkılışa götürmektense, geniş tavizler politikasıyla yumuşak geçişler halinde dönüştürülebilir. Bu ihtimali ciddi olarak göz önünde bulundurmak gerekir. Zaten şimdiye kadar ki büyümesi de pragmatik ve uzlaşıcı yaklaşımıyla yakından bağlantılıdır. Kapitalist sistemin askeri, istihbari, ekonomik, kültürel, medya, sanat, reklam ve bilimsel teknik gücüyle baskı ve uzlaşmayı bir arada yürütmesi başarılı sonuçlar vermiştir. Halkların –emekçilerin– ikinci bir hıristiyanlık ve barbarlık uzlaşmacılığıyla hakim sistem içinde erimemesi için, öncelikle zihniyet gücüyle demokratik komünal duruşu birleştirip, ilkeli uzlaşmaları da göz ardı etmeden, demokratik uygarlık hamlesini yenileyip sisteme dayatmasıyla mümkündür.

Tahakkümcü güçlerin tarihsel gelişimi nasıl zincirin halkaları gibi bir bütünsellik taşıyorsa, özgürlük güçlerinin hareketi de benzer bir diyalektik gelişme içindedir. Her halkanın biçimi değişik de olsa, aynı özgürlük istemini çağlar boyu halkalara ekleyip getirir. Burada biçimin rolünün bir kez daha koruma ve taşıma olduğu ortaya çıkıyor. Özün ise zenginlik, derinlik kazanma gibi bir özelliği vardır. Halkalar az veya çok zenginlik taşımalarını biçim tarzlarına bağlı olarak gerçekleştirirler. Toplumun dilinde bu halkalara yapılanma, örgütlenme de denilir. Tahakkümden ötürü özgürlük ihtiyacı geneldir. Her halkın özgürlük ihtiyacı ve tarzı, üzerindeki tahakkümün durumuna bağlıdır. İster bireysel, ister toplumsal boyutlarda olsun, tahakkümlülük hüküm sürdükçe, özgürlük ihtiyacı ve mücadelesi de devam edecektir. Özgürlük ihtiyacı gelişme için şarttır. Yokluk özgürlüğün katliamıyla ancak gerçekleşebilir. Yokluk gerçekleşmedikçe, özgürlüğün gerektiğinde kayaları parçalayan bitkiler misali üzerindeki her baskı duvarını delip kendi mecrasında akma iradesi durdurulamayacaktır.

Ortadoğu halklarının özgürlük problemini tarihsel gelenekle birlikte değerlendirmek bütünsellik, halkasallık açısından önemlidir. Özgürlük mücadelesinin her zamanda süren bir tarihi vardır. Önemli olan, bu tarihi zamanın özgünlüğü içinde tespit etmektir. Tahakküm güçlerinin başardıkları önemli bir işlevi de toplumun, halkların özgürlük problemini yadsımaktır. Halkların, bireylerin böyle bir sorunları olmadığına onları inandırmaktır. Tek geçerli, evrensel ve mutlak olan kendi tanrılı, ihtişamlı, kahramanlıklı ve kutsallık dolu tarihleridir. Toplumun olağanüstü zengin tarihini böylesine soyut, anlamdan uzak figüratif değerlerle yadsıyıp, olmayan veya çok kanlı, vahşetten de öteye istismarcı tarihlerini birer tanrısal yürüyüş gibi sunma ustalığıdır.

Toplumsal özgürlükçülerin temel kayıp nedenlerinden birisi işte bu tür tahakkümcü tarih söylemlerine yenik düşmeleridir. Kazanmaları için de başta gerekli olan, kendi tarihlerini yaşama güçlerini gösterebilme yeteneğidir. Kendi özgürlük tarihini, –hatta bu olmasa bile– geleneğini ahlaki tutum olarak sergileyebilmek gereğidir. Özgürlük istememek gibi bir durum, eğer baskı varsa, asla söz konusu olamaz.

Bu soyut değerlendirmeleri Ortadoğu toplumunun çok durgun gibi görünen gerçeğine bir anlam vermek için yapıyoruz. Ortadoğu'da toplumsal özgürlük tarihi vardır, hem de çok yoğun ve derinliklidir. Onu tarihte ayırt etmek, gün ışığına çıkarmak özgürlük mücadelecilerinin öncelikli görevidir. Ot kökeni üzerinde yeşerir. Günümüz özgürlük mücadelesi de özgür-

lük kökeni, gelenekleri üzerinde ancak yeşerebilir. Yazının ilk bölümlerinde taslak düzeyinde yaptığımız için tekrarlamayacağız.

Çağdaş Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde çeşitli eyalet güçlerinin kuşatması altında yaşıyoruz. Tarihte de çokça görüldüğü gibi eyalet valileri –günümüzün bölge devletleri– zalim olurlar. Hz. İsa'yı Yahudi eyalet valisi ***Pilatus*** çarmıha gerdi. Aslında Hz. İsa simgedir. Binlerce benzer olgunun sel olup taşmasıdır hıristiyanlık. Yine tarihte eyalet valilerinin sık sık isyan ettikleri görülür. Bazen kazanabilirler. Belli süre sonra ya kendileri bir imparator olur, ya ıslah olurlar ya da isyanları içinde boğulurlar. Bu, sistemin kendi içindeki bir olaydır. Özgürlükle toplumsal anlamda bir değeri yoktur. Varsa bile dolaylıdır. Bu tür eyalet direnişlerini toplumsal özgürlük hareketleriyle karıştırmamak gerekir. Çağdaş imparatorluk gerçeğini kavrayışta aşmadan, ona karşı savaşımın kazanım şansı ya yoktur ya da tesadüfler sonucu olur ki, onun da fazla değeri yoktur. Bölge eyaletlerinin yeniden yapılandırılmaları yaşanan kaostan ötürüdür.

Kaotik durumun kendine has gerçekliğinden sıkça bahsediyoruz. Çünkü kaos özgürlük ve yaratım şansının en yüksek olduğu bir kısa zaman aralığıdır. Bu kısa zaman aralığında en ihtiyaç duyulan –özgürlük cephesi açısından– gerekli anlam gücüdür; bilmedir, tarih ve çağını bilmedir. Genelde 5000 yıllık, daha yakında 200 ve 60 yıllık hegemonik –kapitalist hegemonya dönemi– dönemlerden sonra sitemin kaos aralığında patlaması bir olgudur. Sıkı değerlendirmeyi gerektirir. ABD önderliğinde çağdaş imparatorluğun kaosa cevaplarını ana senaryolar halinde gösterdik. Bunu halkların, toplumsal özgürlük güçlerinin senaryosunu gerçekçi çizmek için yaptık. Toplumsal güçlerin cevabı ne eski Roma'daki içten hıristiyanların, ne de dıştan barbarların yaptığı gibi olur. Bu örneklerden ders çıkarılabilir, ama taklit edilemez. Günümüzde reel sosyalizm ve ulusal kurtuluş tarzı bir cevabımız da olamaz. Çünkü bu cevaplar kazandıkları halde, temel yanlışlıklarından ötürü sistemle eklemlenmekten kurtulamadılar veya geri kalmadılar. Kendi cevabımız, kendi bilme tarzımızdır.

Zihniyet devrimiyle kastedilen özgür toplum bilinci ve inancıdır. Bilinç sadece olup biteni bilme değildir. Nasıl yapılacağını da bilmektir. İnanç ise, bildiğine inanmak ve gereklerini yapmaktır. Uygulama gücünü, kararlılığını ifade eder. Ortadoğu toplumuna egemen kılınan zihniyet yapılarını iyi tanımadan, aşılması gereken yanlarıyla miras alınması gereken yanları ayırt etmeden, yine karşı mücadele verilmesi gereken zihniyet kalıplarını tanımadan doğru, yetkin bir ideolojik mücadele verilemez. Zihniyeti kazanmak demek, donanmamız gereken toplumsal bilinci ve inancı büyük

bir emek ve ahlaki duruşla elde etmek demektir. Zihniyet dünyasını büyük kılmayan, uzun süreli özgürlük mücadelesini yürütemez. Yozlaşmanın başladığı an ve yer, zihniyetin boşaldığı ve bittiği yer ve andır. Ortadoğu'nun tüm bilge ve peygamberlerinin yaptıkları özünde zihniyet savaşıdır. Zihniyet ahlakla bağlantılı kılınmadıkça değersizdir. Ahlak, bilincin aydınlattığı rotada tüm engellere ve yetersizliklere rağmen yürüme gücüdür. Toplumun olmazsa olmaz vicdani değerlerinde ısrardır. Bilinçle ahlak arasında bağın kopması, serseriliğin, avareliğin kol gezmesidir. Zihniyetimiz karşı tarafın zihniyetini de yakalamalı ve ihtiyacı kadar ondan beslenmelidir. Devlet gücünün zihniyeti her zaman güçlü örgütlenmiştir. Küçümsenemez. Bu zihniyeti kuşatmadan, başarılı bir çıkış, çözüm geliştirilemez. Zihniyet ve ahlaktan kopuk politika ve eylem –askeri olanı da dahil– her zaman serseri bir mayın gibi altımızda patlayabilir. Politika ve eylemlerimiz her zaman zihnimizin aydınlığında ve ahlaki tutumumuzun kesinliğinde seyretmelidir. Aksi halde karşı zihniyetlerin politik hamlelerinin aleti olmaktan kurtuluş sağlanamaz. Zihniyet savaşları bu ana başlıklar altında başarıyla yürütülmeden, politik hamlelere girişmenin sakıncalarını sürekli belirtiyoruz. Tarihin büyük çilecileri biraz da insanlığa ders vermek için, bu sakıncaların tekrarını önlemek için büyük inzivalara çekilerek gerekli zihin gücünü kazanmaya çalışırlar.

ABD bir imparatorluk gücü olduğu halde yüzlerce think thank –zihniyet, düşünce kuruluşları– kuruluşu ile boşuna çalışmıyor. Tarihsel tecrübeden iyi bilmektedir ki, yürüdüğü alanlar hakkında ne kadar bilinç sahibi olursa, o denli kendine göre doğru yapacaktır. Bölgede yeniden canlanan islam ve tarikatlar aslında yine bazı sosyal kesimlerin kendileri için gerekli zihniyet kazanma istemlerinden doğmaktadır.

Tarikatları çözmeden, daha genelinde yeniden canlanan islamcılığın toplum üzerindeki etkisini araştırmadan, doğru bir zihniyet mücadelesi verilemez. Aynı şey milliyetçilikler için geçerlidir. Bir nevi çağdaş etnisitecilik olan milliyetçi zihniyetin toplumdaki geçerliliğini, nasıl örgütlenip doğduğunu anlamadan, Ortadoğu'da yetkin bir ideolojik ve pratik mücadele yürütülemez. Halen varlığını sürdüren ailecilik, kabilecilik türü etnik gücün zihniyetini de iyice kavramak ve yanıt vermek gerekir. Tüm bu zihniyetlerin kavranıp kuşatılması, ilgililerine ihtiyaçları olan gerçek zihniyet değerlerinin verilmesi, pratik savaşımlardan katbekat zor, ama gerekli öncül görevler olarak anlaşılmalıdır.

Ortadoğu'da zihniyet savaşına girerken, tıpkı Hz. Musa gibi İbrani kabilesini yürütmek, Hz. Davut gibi Golyat'la savaşmak, Hz. İsa gibi hava-

rilerini seferber etmek, Hz. Muhammed gibi müminlerini işe koşturmak gerekir. Yine Sokrates heyecanıyla ***"kendini bil,"*** Perikles coşkusuyla ***"demokrasiye değer ver,"*** Aristo'nun bilimiyle ***"İskender'e yol aç"*** demesini bilmek gerekir. Ortadoğu'da zihniyet kazanmak demek; Rönesans heyecanıyla doğaya koşmak, insanı sevmek, bilime susamak; reformasyonla dinsel dogmaları delip geçmek, özdeki gerekli inancı elde etmek; aydınlanmayla bilimi, felsefeyi ve sanatı halka taşımak, grup grup aydınlar hareketini özgürlük uğruna seferber etmek demektir.

Ortadoğu'da yürürken düşünmek, düşünürken yürümek ancak böyle tanımlanabilen bir zihniyetle birlikte olursa anlam taşır. O zaman neolitik çağların doğal canlılığı, her şeye kutsal coşkulu yaklaşım gücü kazanılır. Uygarlık çağlarının derslerle dolu mitolojik düşüncesi, yine hikmetlerin kitapları bir bir açılır önümüze. İnsanlaşmanın, uygarlaşmanın o korkunç ve kutsal, donduran ve heyecanlandıran, yaşamı yücelten ve aşağılatan tarihi okunur. Kutsal kitapların o büyük peygamber tecrübelerinin gerçek anlamı canlanır. Kurumuş uygarlık derelerinin bir bir canlanışı, harabelerin kentleşmesi, höyüklerin canlanmış saf köylülüğü belirir. En zaliminden en zenginine, ***Nemrut****'undan* ***Karun****'una,* ***Eyüb****'ünden* ***Mazlum****'una,* ***Ferhat****'ına* ve ***Kemal****'ine* kadar kara ve ak değerler dökülür ortaya. Zihniyet savaşı tüm bu değerlerin dile gelişidir. Kafamızda ve yüreğimizde yeşermesidir. O zaman hiçbir güç ve hayatın hiçbir adi gereksinimi, oyalama gerekçemiz olamaz. Hepsini derya kadar bilinç, sel kadar coşkulu irademizle çözer, aşar gideriz. O zaman politikaymış, askerlikmiş dahice üzerinde durur ve destansı cevabını veririz.

Ortadoğu'nun güncel zemin ve zamanında klasik sağ ve sol dinci, milliyetçi duruşlarla bir menzile varılamaz; peygamberce deyişle küfürden kurtulunamaz. Yeni solla, ayağı yere basmayan sivil toplumculukla, tarihten ve emekten habersiz kadın hareketiyle de bir yere varılamaz. Daha çok sıkışmış, iflas ettirilmiş şehir küçük burjuvalarıyla, bu tür zihniyetsiz ve imansız yürüyüşlerle ancak pikniğe çıkılabilir. Hele hele rantçılığa batmış, koltuk sevdasına kapılmış ucubelerle ne bir düşüncenin ne de bir inancın savunusu yapılabilir. Ortadoğu'nun çok gün görmüş, binlerce yerinden vurulmuş insanına, halklarına hiç yanıt olunamaz.

Ortadoğu'nun toplumsal gerçekliği üzerinde harekete geçerken, tanımı böyle yapılabilen bir zihniyetin içini doldurarak yürümek bizi yerlere gömülü tarihine götürecek, küllenmiş yüreğine kavuşturacaktır; ışık arayan gerçeğine kavuşturacaktır. İşte o zaman gerçek tarihine ve özgürlük sevdalılarına yaraşır soylu mücadelenin içine girilecektir. Hiç durdurulamaya-

cak, saptırılsa da ihanete uğrasa da, katledilse de, yine bir yerlerden sökün edip hedefine yürüyecektir. O zaman tarih bizim olacak, yürek hep bizlerle çarpacaktır. Toplumsal gerçeğimiz var eden tanrısallığımıza dönüşecektir. Halklarımız binyılların özlemini duydukları ve hakkettikleri özgürlüklerinin sahibi olacaktır.

Ortadoğu toplumunun kaos çıkışındaki politik seçeneği sadece bölgesel değil, evrensel düzlemde de özgürlük problemine yanıt teşkil edebilecek nitelikleri taşımak durumundadır. Bölgede küresel hamlenin kaderi çizilmektedir. ABD önderliğindeki sistemin başarısı dünyanın tüm geleceğini belirlediğinden ötürü bu böyledir. 20. yüzyılda feodal güçlerden derlenen iktidar bloklarının dönüştürülmeden devamı, gerçekleşmesi en zor olasılık olduğundan, toplumun geleneksel olarak ağır tahakküm yaşayan geniş tabanı bir biçimde devreye girmek zorundadır. Yeniden yapılanmak isteyen küresel kapitalist güçler gereksindiği için de bu böyledir. Ama uyanacak yığınların bu istemlerle sınırlandırılabileceği de çok kuşkuludur. Pandora'nın Kutusu'ndan nelerin çıkacağı belirsizdir. Belirsizliği giderecek olan, kaos aralığındaki yaratıcı, özgürleştirici çabanın kendisi olacaktır. Tarihin hiçbir dönemiyle kıyaslanamayacak bir pratik değişim dönemi yaşanacaktır. Tıpkı yeni kentler kurulur gibi toplumun yeniden yapılanması tarihin gündemindedir. Ortadoğu'daki zorlukların temelinde bu gerçeklik yatıyor. Hakim sistemin yeniden yapılandırılmasıyla, halkların, toplumun özgürlük güçlerinin yeniden yapılandırma mücadeleleri büyük bir ilişki ve çelişki ortamında yürütülecektir.

Yeniden yapılandırılacak bloklara gelmeden önce politik tanımı bölge özgülünde yeniden yapmak gerekir. Toplumların pratik yönetimi olarak politikanın güncel veya süreli tanımları kapsayabilir. Tutucu politika söz konusuysa toplumu yerinde saydırma, sıçrama yaptıracaksa atılım politikası olarak da tanımlanabilir. Üçüncü bir tanıtım boyutu içerikle ilgili olabilir. Devlet bloğunu ilgilendiriyorsa devletçi politika, devlet dışı yığınları ilgilendiriyorsa demokratik politika olarak da tanımlanabilir. Ekonomi, siyaset, kültür, sosyal, sanat gibi alan boyutlarında da tanıma uğrayabilir. Toplumla ilgili en üst değişimler yüksek politika, daha sınırlı dar alanla ilgili olanlarına taban veya sığ politika denilebilir. Bütün bu tanımların ortak noktası; toplumsal yürütme, değişim ve dönüşümün sanatına politika denildiğidir. Politik faaliyet toplumların yapım işleridir. Zihniyet çabası, ütopya, proje, plan ve program çalışması ise, politik çaba da eğitim, örgütlenme ve eylem çalışmasıdır. Zihniyet çalışmalarını politik çalışmalarla karıştırmamak kadar, tersini de karıştırmamak büyük önem taşır. Mimar,

usta ve işçilik toplumsal alanda çok daha özen isteyen bir sanat olarak –politik sanat– tanımlanabilir. Demek ki politika yapmak zihniyet alanında kendini hazırlamış olmayı, pratik alanda ise toplumun yürütme, değişim ve dönüşümü için gerekli güçle donanmayı, yani eğitim, örgütlenme ve eylem yeteneğini gerektirir. Politikaya boşuna tanrısal sanat denilmiyor. Tanrı kral, tanrı gölgesi sultan, tanrının biçimlenmiş hali olarak devlet derken, aslında tanrısal sanata vurgu yapılmaktadır. Dini ve mitolojiyi çözümlerken, sosyolojiyi veya sosyal bilimi yetkin okumak gerekir.

ABD ve seçkin ortakları için Ortadoğu'da askeri politik yapılanma yoğunca yürütülmektedir. Yalnız askeri pratiği politikadan ayırmamak gerekir. Kızgın, silahlı bir mücadelenin olduğu bir ortamda politikanın adı askerlik savaştır. Esas belirleyici olan, bu ortamlarda savaşçılıktır. Politika silahların sustuğu ortamda ordu bağlantılı çalışmanın uzantısı olarak karşımıza çıkar. Yani ***Clausewitz'in*** formülünün tersi geçerlidir. Savaşı belirleyen politika değil, politikayı belirleyen savaştır. Irak'ta bu gerçek çok açıktır. Irak'ta politikanın yolunu –yeni politika– açan, ABD'nin son teknoloji savaşıdır. Kaldı ki, tüm Mezopotamya tarihinde politikanın yol başında hep savaş olmuştur. Son savaş tarihsel gerçeği sadıkane yansıtmaktadır. Savaş düşük yoğunluklu olduğunda ya da tümüyle durduğunda, onun devamı olarak politik faaliyet hız kazanır. Demek ki politika, savaşın silahlı olmayan bölümüdür. Eğitim, örgütlenme ve eylemliliğin silaha başvurmadan, ama arkasındaki zihniyete dayalı olarak yürütülen kısmı oluyor. Bu anlamda ABD ve ortakları yoğun askeri destek altında, başta Irak ve Afganistan olmak üzere tüm Ortadoğu genelinde 'Büyük Ortadoğu Projesi' zihniyetini temel alarak politik yeniden yapılanmayı yürütmekte, değiştirmekte ve sürdürmektedir. Önceki kısımda üç senaryo halinde bu çalışmaları özetledik.

Buna karşın tahakküme karşı çıkan özgürlük güçlerinin halk ve toplum savunması temelinde ne tür politik mücadeleyle görevli olduklarını açıklığa kavuşturmak büyük önem taşır. Bunun için gerekli ve öncelikli zihniyet tanımlamamızı yaptık. Politik tanımlamayı da yaptık.

Somut politikanın kendisine geldiğinde birinci plandaki görev, halkların devlet odaklı olmayan komünal toplum ve demokratik duruşundan kalkarak demokratikleşmeyi yürütmek, geliştirmek ve niteliksel kılmaktır. Devlet odaklı olmamayı ilkesel olarak ele almak gerekir. Toplumsal özgürlük devlet odaklı çalışmayla çelişir. Devlet odaklı çalışma ancak tahakkümcü güçler adına yürütülebilir. Özgürlüğü esas alan toplumsal güçlerin tahakkümle ilişkili olmak değil, karşı olmak gibi temel bir görevi ol-

duğundan, devlet dışı politika olarak demokratizme odaklanmaları gayet anlaşılırdır. Demokrasi tanımlamamızı devletin bir burjuva örtüsü olarak demokrasiden ayırt ediyoruz. Daha Atina ve hatta ilk Sümer site demokrasilerinden beri gerçek demokrasiyle devletin birbirlerinin uzantısı olamayacağını, birinin çoğalmasının diğerinin azalması olduğunu, birinin bitmesinin diğerinin tam zaferi olduğunu iyice ayırt etmek gerekir. ABD ve ortaklarının dayattıkları demokrasi, yoğun askeri iktidar aygıtına dayalı çok sınırlı bir çevrenin burjuva feodal demokrasisidir. Toplumsal özgürlük güçleri ise, asgari bir toplumu savunma gücüne dayansalar da, daha çok demokratik politikayı temel çalışma sayarlar. Demokratik politika ise, tahakküm altındaki tüm toplumsal birey ve grupların eğitim, örgütlenme ve eylem –politik, hukuki, ekonomik amaçlı gösteri, miting, protesto, ayaklanma ve savaş (koşullar zorunlu kılarsa)– faaliyetlerini kapsar. Bu faaliyetler ya günlük yürütme çalışmalarıdır, ya sıradan reform, değişim çalışmalarıdır. Daha niteliksel değişim içeriyorsa devrimsel çalışmalardır. Hakim sistemin iktidar ve demokrasi çalışması ne denli yoğunlaşırsa, özgürlük güçlerinin demokrasi çalışması da o denli iç içe ve bazen karşı karşıya kalınarak yürütülür.

Tarihte İngiliz, Fransız ve Rus Devrimlerinin içine girdikleri hataları yapmamak çok önemlidir. O da her iki tarafın demokratik çalışmalarının ne birbirini inkar ve yok etmek, ne de birbirlerinin içinde erimek gibi bir faciaya, büyük tarihsel bir yanlışlığa –zoraki doğruluk da denebilir– düşmemeye büyük özen göstermek gerekir. İki demokrasi arasında hem ilişki hem çelişki olabilir. Yine iç içe bir arada olabilecekleri gibi karşı karşıya da olabilirler. Esas olan, inkarcı ve yok etme eğilimiyle iç içe eriyerek tekleşme tehlikesine düşmemektir. Bir aradalığın ve karşı karşıya olmanın kural ve koşullarını, ilke ve esaslarını çok iyi belirlemek gerekir. Tekleştirme demokrasilerde her zaman tehlikelidir. Ardından demokratik inkarı getirir. Her grubun içte ve dışta kendine özgü demokratik seçeneğine özen göstermek demokratik dehanın üstün yanıdır. Tersi Eflatonik filozof kralla mitolojik tanrısal kral politikasıdır; faşizmin, totalitarizmin, hiyerarşinin, despotizm ve her tür diktatörlüğün politikasıdır. Sonuçta tüm tahakkümcü sistemlerin antidemokratizmidir.

Ortadoğu'da gelişecek demokrasinin karma bir nitelikte olması güçlü bir olasılıktır. Hem burjuva feodal, hem toplumsal emekçi sınıfların, grupların taleplerini iç içe içermesi söz konusudur. Tek başına burjuva demokrasisi dönemi geçmiştir. Zaten hiçbir zaman saf haliyle uygulanmamıştır. Tek başına toplumsal halk güçlerinin demokrasisi de yalnız başına uygu-

lanmamıştır. Tabii bu tanımlar toplumsal halkçı demokrasilerle burjuva demokrasilerinin ayrı ayrı hiç olmayacağı anlamına gelmez. Her halk grubu kendi demokrasisini yoğun yaşar, yaşamalıdır. Ne kadar kendi öz demokrasisini içselleştirirse, diğer grup ve sınıflarla ortak bir demokrasiyi de o denli daha ilkeli ve tecrübeli yürütebilir, değiştirebilir, dönüştürebilir.

Bu çözümlemenin ışığında Ortadoğu'da toplumsal olgularla demokrasi arasındaki ilişkiyi daha yakından görelim. Devletin demokratikleştirilmesi kavramının doğru bir kavram olmadığını gördük. Doğru olan devletin demokrasiye duyarlı olmasıdır. Duyarlılık demokratik zihniyeti, yapılanmayı ve uygulamalarını kabul etmektir. Denilebilir ki, devletin gücünü ve büyüklüğünü bu durum sınırlar. Doğrudur. Zaten demokrasinin varlığı devletin sınırlandırılması ve küçültülmesidir. Demokrasinin etkin işlediği ülkelerde devlet zorunlu *'genel güvenlik'* ve aynı nitelikte ortak kamusal alandaki ihtiyaçların örgütlenmesi ve kurumlaştırılması biçiminde yeniden tanımlanmak durumundadır. Demokrasilerde klasik tahakkümcü devlet olamaz. Devletle demokrasi bu temel çerçevede ancak birlikte bulunabilir. Mevcut çağ koşullarında ne tümüyle klasik devlet, ne tümüyle demokratik yönetim olanakları vardır. Bu anlamda çağımız da devletten demokrasiye geçiş çağıdır diyoruz. Geçiş çağlarında genellikle geçmişle gelecekteki temel kurumlar bir arada yaşarlar. Feodalizmle kapitalizmin iç içe yaşadığı dönemler gibi.

Ortadoğu somutunda demokrasinin gelişimi oldukça sınırlıdır. Fikri ve refleksleri henüz tam uyanmamıştır. Grupların derin özlemi olmakla birlikte, binlerce yıllık ceberut devlet çok sert bastırmalarla bu özlemleri uykuya yatırmıştır. Zaman zaman patlamalar, asilikler halinde kendini gösterse de, devletin acımasız despotik karakteri tekrar tekrar bu özlemleri yerin dibine gömdürür. Fakat çağ gerçekliği ile bu devlet yapısının köklü bir çelişki içine girmesi demokratik, özgür ve eşitçi özlemleri uyandırmaktadır. 20. yüzyıl bu yönlü gelişmenin işaretleriyle dolu geçti. 21. yüzyılda ise özlemden gerçekleştirmeye doğru bir gelişme güçlü bir olasılık olarak belirmektedir. En geriden seyreden coğrafya Arap ülkeleridir. Dinsel ve etnik yapının devlete bağımlı kılınması, üst tabakasının devletçi karakterinin çıkar temelinde güçlü bağlarla bağlanması, demokratik refleksin uyanmasını ve harekete geçmesini zorlamaktadır. Dıştan müdahaleye ihtiyaç duyulmaktadır.

İsrail'in Arap bağrında gelişmesi şimdiye kadar Arap milliyetçiliğini ve dinciliği güçlendirmişse de, artık tersine bir etkiye yol açmanın ağzına gelip dayanmıştır. Kronik Arap-İsrail çatışmasının milliyetçilik ve

dincilikle çözümlenemeyeceği dünyaca da iyice anlaşılmıştır. Milliyetçi ve dinci liderliğin aşılması, demokratik önderler grubunun ortaya çıkması ancak mevcut kilitlenmeyi açabilir. Hem iç hem dış koşullar Kıbrıs örneğinde görüldüğü gibi demokratik çözüm yönlü eğilime güçlü olanak tanımaktadır. Bunun için Büyük Ortadoğu Projesi daha somut planlarla devreye girmektedir. Özellikle Suudi Arabistan ve Mısır'ın demokratikleşmesi önemli görülmektedir. Diğer küçük Arap devletleri Irak'tan ders almışçasına demokrasiye ilgi duymak durumunda kalmıştır. Dıştan dünya kamuoyu, içten binlerce yıldır bastırılıp saptırılan komünal toplum ve demokratik duruş özlemleri uykudan uyanmak üzeredir. Despotik Arap devletinin bu iki olguya uzun süre direnmesi ve demokrasiye alan tanımaması beklenemez. Krallık ve cumhuriyet unvanını taşımış olmaları, demokratikleşme açısından fazla önem arz etmez. İkisi de despotizme eğilimlidir. Önemli olan demokrasiye duyarlı olmaları ve devletin sınırlandırılmasına ve küçülmesine açılmalarıdır.

Geleneksel denge sistemlerine bağlı bu devletlerin varlığı 1990 sonrasında güçleşmiştir. ABD'nin bölgedeki hegemonik varlığı onları daha çok eyalet statüsüne zorlayacaktır. ABD ölçülerinde bir demokrasiye yönelmeleri devlet olarak yaşamaları için güçlü bir olasılıktır. ABD ve daha önceleri İngiltere, Fransa ve hatta Osmanlılara dayalı blok iktidarlarını önümüzdeki dönemde sürdürmeleri her geçen gün daha da zorlaşacaktır. Zaten Büyük Ortadoğu Projesi bu zorluktan kaynaklanmaktadır. Demokratik yapılanmalar her ülke sınırlarında değişiklik gösterse de, benzerlikleri de olacaktır. İnsan hakları, sivil toplum örgütleri, seçimler, çok partililik, medyada farklılaşma, parlamentoların güçlendirilmesi, bireyselleşmenin gelişmesi ortak gelişmeler olarak gündemi giderek işgal edecektir. Anayasal ve yasal etkinliklerde de gelişmeler beklenir. Gelişecek demokrasi ne tam burjuva feodal ne de halk demokrasisi biçiminde olacaktır. Devlet karşısında sınırlı, ama toplumu giderek kapsayacak etkinlikler biçiminde açılımlar gösterebilir.

Din ve etnisite olgusu demokratikleşme evresinde değişim göstermek durumundadır. Din ve etnisite biraz daha modern siyasi ve sivil toplum örgütleri halinde temsil edilebilir. Klasik anlamda din ve aşiretler yerini demokratik ve siyasi yapılanmalara taşırabilir. Ne dine ve etnisiteye dayalı devlet ve demokrasinin, ne de tümüyle bu olguları yadsıyan oluşumların fazla şansı olur. Özellikle Avrupa tarzı liberal ve sol eğilimlerin taban bulamamalarının en önemli nedeni, dini ve etnisiteyi doğru çözememeleri ve bağ kuramamalarıdır. Halbuki toplumsal örgü büyük oranda bu

iki olguya dayanır. Din ve etnisiteye yönelik köklü yaklaşım ve yapılanmalar geliştirmeksizin, genelde siyaseti özelde demokratik siyaseti başarılı kılmak zayıf bir olasılıktır. Ancak üstten çok şiddetli bir devrimci veya karşıdevrimci diktatörlükle bu gerçekleşebilir. Ama kalıcılığı da hayli kuşkulu olur. Tarikat ve mezheplere de bu çerçevede yaklaşım göstermek gerekir. İki olguda da ortaçağların bir nevi manastır düzenini görebiliriz. Sivil toplumun ortaçağ biçimleri gibidir. Günümüzde de varlıklarını sürdüren bu kurumları demokrasiye döndürmek özgün çabalar gerektirir. İnkar ve bastırma yerine, sosyolojik bir olgu olarak görüp özgürlük eğilimine bağlamak en doğrusudur. Kadın hakları ve özgürlüğü de olmazsa olmaz bir gelişme olarak demokratik süreçte önemli rol oynayacaktır. Bu konuyu ayrıca değerlendireceğiz.

Arabistan sahasında İsrail ve Suriye iki stratejik öğe olarak demokratikleşme açısından daha çok önemlidir. İsrail'in oldukça oturmuş bir demokrasisi vardır. Bu İsrail için zayıflık değil, güçlü olmanın önemli bir etkenidir. Aynı şeyi Suriye için söylemek zordur. Suriye ciddi bir yol ağzındadır. Ciddi reformlarla demokratikleşmede adımlarını hızlandırıp İsrail ile sorunlarını çözemezse, ikinci bir Irak durumuna düşebilir. Demokratikleşme ve İsrail'le barış, Suriye'deki rejimin zora başvurmaksızın dönüşümünü sağlayabilir. Güçlü aydınların varlığı, farklı etnik ve mezhep yapısı, orta ve yoksul sınıfları ortaklaşa bir demokraside daha verimli bir gelişme sürecini sağlayabilirler. Suriye Kürtlerinin rolü Irak Kürtleri gibi değil de, liberal demokratik dönüşümün bir olanağı olmaya daha yatkındır. Bunu devletin duyarlı yaklaşımı belirleyecektir. Kuzey Afrika'da Berberiler benzer bir rolü oynayabilir.

Irak daha çok Arapların ve hatta Ortadoğu'nun demokrasi laboratuarı olmaya adaydır. Hemen hemen bölgedeki tüm etnik, dini, mezhebi, siyasi, sosyal olguları bağrında toplaması bu laboratuar olma özelliğini pekiştirmektedir. ABD ve ortaklarının giderek derinleşecek çabalarıyla alttan çeşitli etnik, mezhebi ve sosyal grupların artan demokratikleşme inisiyatifleri, bu ülkeyi demokrasi açısından stratejik bir konuma getirmektedir. Zengin bir tarih ve petrol doğru kullanılırsa, demokrasi için de bir fırsat olabilir. Kürtlerin demokratik federalizmi dayatması, varlıklarının ötesinde bölge çapında önemli sonuçlara yol açacaktır. Demokratik Irak Federasyonu ileride daha da kendini duyuracak Demokratik Ortadoğu Federasyonu'nun prototipi olabilir. Bu nedenle gelişmeler çok önem taşımaktadır. Irak'taki çözümler Ortadoğu çapında genelleşebilir.

İran'da demokratikleşme giderek güçlenmektedir. Klasik devletin

güçlü geleneği artık çağla uyumunu sürdürmekte gittikçe zorlanmaktadır. İran halkında demokratik heyecan ve özlemler yoğunlaşmaktadır. Irak'tan sonra demokratik federalizm İran için de gündemleşebilir. İran'ın bölünmekten çok federalizme yatkınlığı daha güçlüdür. 2500 yıllık devlet geleneğinde de federalizme benzer öğeler hakimdir. Halkın yoğunlaşan özlemleri ile çağdaş bir federalizm bütünleşirse, İran bölgenin en güçlü demokratik federasyonu olabilir. Bir nevi ikinci Rusya gibi olur. ABD'nin artan baskıları karşısında Saddamvari bir direniş yerine, demokratik federalizme doğru bir kayma İran için gerçek ve kalıcı bir seçenek olabilir. Dinin aşırı siyasallaşması demokratikleşmeyi olumsuz etkilemektedir. Dinsel ideolojinin etkinliği giderek ters tepebilir. İran kültürü demokratikleşmeye daha yatkındır. Tarihsel direniş gelenekleri, ***Zerdüşt****'ten* ***Mazdek****'e*, ***Babek****'ten* ***Hasan Sabbah****'a* kadar birçok tarihi şahsiyet daha çok demokrasi kültürüne altyapı oluşturur.

Yakın dönemdeki çok renkli muhalefet deneyimi hastalıklarından arınarak tutarlı bir demokratizmi geliştirebilir. İletişim teknolojisi süreci hızlandırabilir. Eğer yönetim gerekli esnekliği gösterirse, İspanya benzeri bir demokratikleşme İran için de somutlaşabilir.

Pakistan'da dinin rolü daha olumsuzdur. Anti Hintçiliğin ve aşiretçiliğin beslediği dincilik devleti de, toplumu da adeta tutsak almıştır. Fakat ABD'nin dinden desteğini çekmesi ve Afganistan deneyimi dinsel örgüyü zayıflatıp seküler bir demokrasiyi geliştirebilir. Başka türlü Hindistan ve İran'la, Afganistan'la baş edemez. Pakistan modeli hızla dönüşmesi gereken bir modeldir. Afganistan deneyimi tüm Orta Asya için Irak benzeri bir prototip olabilir. Orta Asya'yı en çok değişime zorlayacak etken Afganistan'daki demokratikleşme deneyimi olacaktır. Türki Cumhuriyetlerin demokratikleşmesi Rusya'ya daha yakındır. Fakat çevresi daha özgün gelişmelere yol açabilir.

Ortadoğu'nun politik yapılanması parçalanmış zihniyet ve devletlerden ötürü AB türü bir gelişmeye kolay yönelmese de, tarihsel zemin ortaklaşmayı daha rasyonel kılmaktadır. İslam Konferansı pek işlevsel değildir. Demokratik Ortadoğu Federasyonu idealize edilebilir. ABD ve ortaklarının demokratikleşmeyi çıkarlarına daha uygun bulmaları bu yönlü gelişmelerin şansını artırmaktadır. 1990 öncesinde esas desteklenen güçler antidemokratik despotik güçler iken, yeni dönem tersini gündemleştirmektedir. Çağın demokrasiye doğru ivme kazanması, bölgenin daha uzun süre çağdışı devlet yapılanmalarıyla yönetilmesini kaldıramaz. Sovyet-ABD dengesine dayanan son 50-60 yıllık ulus devlet olguları artık küreselleş-

menin tahammül gösteremeyeceği verimsiz ve çözümsüz modellerdir. Sistem kadar alttaki halk gruplarını dinleyebilen ve buna göre demokrasiye duyarlı, küçülmüş ve sınırlandırılmış devlet gerçeği güçlü bir olasılıktır. Ortadoğu'nun demokratik uygarlık çağına geçişi bu etkenler nedeniyle dünyanın dönüşümünde de önemli katkılar yapabilecektir.

Ortadoğu'nun yakın dönem somutlaşması olarak bu öngörüler açık ki halkın demokratik ve komünal sistemi açısından ideal olanı vermemektedir; bir dönemlerin sosyalist ütopyası gibi ideal kalmaktadır. Ama daha gerçekçi bir idealdir. Mühim olan, toplumsal özgürlük ve eşitlik davasında olanların kendi ilkeli tutumlarını devlet odaklı çözümlere –aslında çözümsüzlüklere– kurban etmemeleridir. Bu ilkeli tutumu reel sosyalizm, ulusal kurtuluşçu ve sosyal demokratların yaptığı gibi tavizler karşılığında terk etmemeleridir. Demokraside ısrar, derinlik, özgürlük ve eşitlik için en emin yoldur. Lenin'in dediği gibi, çok geç de olsa ancak bu yaklaşımla yani en geniş ve soluklu demokratikleşmeyle sağlanabilecektir.

Ortadoğu uygarlığında kadın olgusu tüm toplumsal sorunların çözümünde odak durumundadır. Kısa tarihsel gelişmesini tekrarlamaksızın önümüzdeki dönem için temel sloganımız, bu sefer için üçüncü büyük cinsel kırılmayı erkek aleyhine gerçekleştirmek olmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmadan hiçbir özgürlük ve eşitlik talebi anlam bulamaz ve gerçekleşemez. Demokratikleşmenin en kalıcı ve kapsamlı unsuru yine kadın özgürlüğüdür. Kadını önce mallaştıran, günümüzde ise her şeyiyle korkunç metalaştıran sistemin en zayıf yanı kadın sorunudur. Bir dönemlerin işçi sınıfı denilen olgu rolünü en iyisinden kadın soyu yapmak durumundadır. Sınıfsallıktan önce kadın soyluluk çözümlenmelidir ki, sınıfsallık ve ulusallık daha iyi kavranıp çözümlenebilsin. Gerçek bir kadın özgürlüğü, üzerindeki koca, baba, aşık, kardeş, dost vb köleleştirici duygu ve iradelerin kaldırılmasıyla mümkündür. En iyi aşk en tehlikeli mülkiyettir. Kadına yönelik erkek egemen dünyasının ürettiği tüm düşünce, din, bilim ve sanat kalıplarını çok sıkı bir eleştiriden geçirmeden özgür kadın kimliği açığa çıkarılamaz. Kadın öncelikle kendinin olmalı ki, mal olmaktan çıksın. Mal, mülkiyet haline düşmüş kadın, erdemli erkek olmayı da önler. Böylesi kadınla düşüp kalkmak özgür erkeğin önündeki engeldir de. Böylesine düşürülmüş kadın, tersten de olsa düşürülmüş erkektir.

Toplumların özgürlük düzeyinin kadın özgürlük düzeyine bağlılığı doğru bir belirlemedir. Konuya estetik açıdan baktığımızda, özgür olmayanın estetiğinin de olamayacağı açıktır. Dolayısıyla estetik olmayan bir yaşam ancak primat sınırlarında gerçekleşir. Kadın olgusuna bir sanat ol-

gusu olarak bakmak daha gerçekçi ve yaşamsaldır. Ne mal mülk, ne işçi köylü gibi. Kadını doğanın en işleyen duyarlı parçası olarak görmek, belirli bir kutsallığı taşıdığını fark etmek, erkek egemen diliyle hitap etmemek, kadının sırlarla yüklü dilini anlamak estetik bir yaşam açısından çok önemlidir. En kötü toplumsal pratik kadına dayatılan erkek egemenliği, onun hodkamlığıdır. Hiçbir şey çaresiz durumda bırakılmış kadın üzerindeki hoyrat erkek tavrı kadar kaderci olamaz. Bana göre en güçlü, olgun, duyarlı, eşit ve özgürlükten anlayan, dolayısıyla demokrat erkek ve onlara dayalı toplum, kadına karşı tanımladığımız ölçülere bağlı olmak ve gereklerini yaratmayı bilmekle gerçekleşir. Kölelikte en derinleşmiş toplum kadını en çok küçümseyen toplumdur. Yaşamaktan en anlamayan toplum da kadınla rasgele yaşamayı kabul eden toplumdur. Yine en kötü, duyarsız, heyecan ve anlamdan uzak yaşam da köle kadınla gerçekleştirilen yaşamdır.

Tüm bu tanımlamaların ışığında Ortadoğu toplumuna baktığımızda neden geri, anlamsız, zalim, çirkin ve anlayışsız bir yaşamın hüküm sürdüğünü daha iyi anlamış oluruz. Kadınlarına karşı bu kadar basit, estetikten yoksun, değersiz, mal ve hatta baştan savrulması gereken bir dert olarak yaklaşım gösteren bir erkek toplumunun iflah olamayacağı, barıştan yoksun ve çirkin yaşayacağı çok açıktır. Böylesi erkek toplumları yaşam kutsiyetini, anavatan yüceliğini, gerçek erdemi, anlamlı canlı bir doğa yaklaşımını yaratamazlar. Yaratamayınca da bahane olarak sık sık *'şeytan kadını'* gösterirler. Şeytan ve eksik denilen kadın, aslında kaybetmiş erkek toplumun en aşağılık bir yalanıdır. Erkek egemen ideolojiye, ahlaka ve toplumsal güç ve bireylere karşı güçlü bir savaşım verilmeden özgür yaşam kazanılamaz. Gerçek bir demokratik toplum yaratılamaz. Dolayısıyla eşitlik olarak sosyalizm de gerçekleştirilemez. Halkların politik seçeneği sadece demokratik değil, demokratik ve cinsiyet özgürlüklü toplumdur.

Somut olarak kadın özgürlük mücadelesi kendi öz partisini kurmaktan kitlesel kadın hareketine, tüm sivil toplum örgütlenmesine, demokratik siyaset yapılanmalarına kadar iç içe yürütülmek durumundadır. Erkek egemenliğinin ve toplumunun elinden ne kadar kurtulur ve bağımsız inisiyatifiyle hareket edip güç kazanırsa, kadın o denli özgür kişilik, kimlik sahibi olabilir. Erkenden baş bağlama en zalim bir köleliktir. Hiç başını –aklını– bağlamama en soylu davranıştır. Çarşaftan, türbandan tutalım pornoya kadar erkek eliyle kadına dayatılan uygulamaların alçaklığı hiçbir sınıf ve ulus kötülüğü kadar olamaz. Dolayısıyla kadının öfkesine, özgürlük bilincine ve hareketine destek vermek en yüce yoldaşlık ve insanlık değeridir.

Ortadoğu en güçlü tanrıça kültü kadar en derin kadın köleliğinin yaşandığı, uygarlığa tanıdık bölgedir. Üçüncü büyük cinsel kırılmayı sağlayarak, kadın lehine büyük bir yürüyüşe de tarihine yaraşır biçimde yer vermek durumundadır. Büyük düşüşlerin kalkışı da büyük olur. Bu temelde adeta yeni bir tanrıça dininin müminleri gibi yaklaşırsak, hak edilmiş kutsal analığa ve aşk kadınlığına ulaşabiliriz.

Ortadoğu'nun alternatif toplumunda ekonomi, sınıf ve sosyalleşmenin nasıl olması gerektiğini fazla anlamlı bulmuyorum. Daha çok çözümlenmesi gereken konular ele alınanlardır. İşçiliği işsizliği ve köylülüğü tanımak değil, tanımamak gerçek devrimciliktir. Bu sınıfsallıkları ağa ve patronun kulları olarak düşünmek gerçeğe daha iyi yaklaştırır. Özgürlük, işçiyi ve köylülüğü ekonomik olmasa bile, zihniyet ve demokratik politikada aştığı oranda gerçekleşir. Zorunluluktan ötürü işçi ve köylü olunur. Özgürlük zorunluluğun aşılması ise, o zaman işçi ve köylü olmayı aşacaksın. Gerçek sınıf mücadelesi bu zihniyetle ve demokratik tarzla yürüdüğünde, eşitlik olarak sosyalizm de o zaman gerçek anlamını bulur. İşsizlik demokratiksizliğin ürünüdür. Demokratik olmasını bilen bir toplum işsiz üretemez. Nerede çok işsizlik varsa, orada o kadar demokrasisizlik var demektir. İşsizlik olgusu genelde sınıflı uygarlığın bir illeti, hastalığıdır. Ona karşı çıkmayı bilen insan ve topluluklar hiçbir zaman işsiz kalamaz. Hiçbir iş bulunamazsa, en yüce iş, demokrasi işi olduğuna göre herkese de en yüce iş var demektir. İyi bir demokrat ol, özgürlük için savaş; göreceksin ki, ömründe bir saat bile avare, işsiz kalamıyorsun. Demokrasi savaşını veremeyen halklar, topluluklar her zaman avare, ırgat ve işsiz olacaklardır. O halde bir toplumu, bir bireyi ne kadar demokrasi mücadelesi için eğitip örgütleyerek eyleme sokarsak, o denli işsizliğe, avareliğe, ayyaşlığa ve tembelliğe karşı mücadeleyi kazanmış olacağız.

Ortadoğu halkları demokrasi için ayağa kalkmadıkça, asırlık miskinlik, tembellik ve işsizlikten de kurtulamayacaktır. Demokratik olmasını bilen toplumlar vatanlarına, her tür kaynaklarına, emeklerine, kültürlerine de sahip olurlar ki, o zaman sadece verimli insan emeği kalır. Bilim teknik çağıyla bu emek birleştiğinde, herhalde açlıktan ve işsizlikten eser kalmayacaktır. Tekrar vurguluyorum: İşsizlik ve tembellik demokrasisizliğin ve köleliğe alışmanın bir ürünüdür. Ortadan kalkması isteniyorsa devlete, patrona –ikisi de işsizliğin ve her tür düşkünlüğün temel kaynağıdır– yalvararak değil, demokratik örgüt ve eylemi dayatarak sonuç alacaksın. Gerçek ekonomik mücadele bu denli demokratik eyleme bağlıdır. Diğer yollar sarı sendikacılığın ve patron ajanlığının bir oyunudur; ucuz tavizlerle

ömür boyu işçi ve köylü köleliği olarak kalmaktır. Demokrat olmasını bilen ülkeler ve toplumlar tarihte –Atina– ve günümüzde –İsviçre ve İngiltere– en zengin ve başarılı olmuş toplumlardır.

Tarih de Ortadoğu'da ekolojinin –çevrebiliminin– iyice öldüğünün de tarihidir. Sınıflı toplum uygarlığı doğaya yabancılaştığında, çevrenin kalıcı tahribatı da gün gün, ay ay, yıl yıl, yüzyıl yüzyıl, binyıl binyıl gelişip durdu. Bütün ormanları ve toprakları neredeyse çöle dönüştü. O orman ve topraklar ki, insanlığın en verimli atardamarını oluşturdu. Üzerindeki bitki ve hayvanlarla uygarlığın yolunu açan en temel alanlardı. İnsan insana kulluğu dayattığında, doğaya da tahribatı, acımasız baltasını dayattı. Cennet hayalini yaratan alanları çöle çevirdi. Orman kalmayınca toprak, toprak kalmayınca bitki, hayvan ve insan kalmadı. Aç kaldı, susuz kaldı; kalamadı. Sonuçta en zengin topraklar, en yoksul, göçülen topraklar haline geldi. Bir dönemlerin dört yönden akın edilen toprakları, dünyanın dört yanına kaçılan topraklara, bozkırlara ve çöllere dönüştü. Ortadoğu'da ekolojinin tarihi de kadının tarihi gibi yazılmamıştır. Nasıl özgür kadın için kadın tarihini bilmek gerekiyorsa, ekolojik toplum için de ekolojinin tarihini bilmek gerekir. Çevre bilinci ve eylemine dayanmayan bir demokrasi ve cinsiyet özgürlükçü bir toplum halkların gerçek seçeneği olmaz.

En kabasından büyük bir ormanlaştırma ve erozyona karşı yeniden topraklandırma hareketine dayanmayan bir demokrasi ve cinsiyet özgürlükçü hareketin diğer erkek tahakkümlü dünyadan farkı olamaz. Ekolojik hareket kuracağımız yeni toplumun olmazsa olmazlarındandır. Ekoloji sadece ekonomi değildir. Bir zihniyet, kaybettirilmiş canlı ve kutsal doğa anlayışına yeniden dönüştür. Cıvıl cıvıl, bizimle konuşan, bizimle varolan, bizi var eden bir doğa bilinci olmadan, ölüm gibi kara toprak, cansız ve kutsallığını yitirmiş bir doğada yaşam büyük oranda değerden düşmüş yaşamdır. Çevre bilinci sadece kirli su ve hava için olamaz. Tümüyle doğa ile olma, parsel parsel olmuş doğadan bütünleşmiş doğaya dönüştür. Bu da demokratik ve sosyalist topluma varıştır. Bu denli iç içelik söz konusudur. İnsanı üreten evrim zincirine saygıdır.

İlkel komünal toplumun kendiliğinden sağladığı doğal toplumu bilim ve teknoloji ile günümüzde daha bilinçli yaratabiliriz. Belki Ortadoğu'nun kanlı sorunları karşısında ekolojik sorunlar fantezi gibi gelebilir. Ama unutmamak gerekir ki, bu kanlı, açlıklı ve işsizlikli sorunlara ekolojiye ihanet edilerek gelindi. Hekimliğe dayanmadan nasıl sağlıklı bir tedaviden bahsedilemezse, ekolojiye dayanmadan da sağlıklı bir toplumluluktan bahsedilemez. Dolayısıyla demokratik ve özgür cinsiyetli toplum kurulamaz.

Ortadoğu toplumları tüm halklarıyla yol ağzına dayanmış bulunmaktadır. Hegemon güç ABD'nin imparatorluk eğilimi çözüm getirmekten uzaktır. Ona karşı yeni Vietnam'lar gerçekçi bir yaklaşım değildir. Yeni bir 1920'ler Türkiye'si de söz konusu olamaz. Başta denge gücü Sovyetler olmadığından, daha önemlisi emperyalizm eskisi olmadığından, eskisi gibi bir Türkiye ulusal kurtuluşçuluğu, Vietnam kurtuluşçuluğu olamaz. Her tarihsel dönemin koşul ve hedefleri, dolayısıyla örgütlü savaşları da farklı olur. Günümüz ABD ve ortaklarına karşı en anlamlı tavır, halkın ve toplumun tüm özgürlük güçlerini tutarlı, uygulanabilir bir demokratik, özgürlükçü ve ekolojik programla ve geniş örgütlenme ağlarıyla bütünleştirerek hareketlendirmektir. Belki az kanlı, ama en bilinçli ve sonuç alıcı savaş böyle olur.

Gerektiğinde ilkeli uzlaşmalarla, bu olmazsa kendi öz demokratikleşmemizi öz savunma güçlerimize dayanarak köyde, kentte, dağda ve çölde gerçekleştirebiliriz. Kendini demokratikleştiremeyen halkların başarı şansı olamaz. Halklar en genelinde iradelerini temsil eden kongreleri ile, her tür sivil toplum, kooperatif ve komün çalışma grupları ile harekete geçtiğinde, başaramayacakları bir toplum davasının olmadığını göreceklerdir. Ortadoğu'nun yeni tarihi döneminde halkların ayağa kalkışı bu temelde olduğunda, sadece eskinin emperyalizm dayatmalarının benzerlerini boşa çıkarmakla kalmazlar; anlamlı, ilkeli uzlaşmalarla daha barışçıl demokratikleşmelere de öncülük edebilirler. Tarihsel uygarlıklarına yaraşır bir ayağa kalkmayı böyle gerçekleştirebilirler.

Devrimcilerin rolü nerede kaldı denilirse, her şeyden önce çizmeye çalıştığımız bu sosyal bilim gerçeklerine ulaşmayı bilmeleri gerekir. Sosyal bilimsiz devrimcilik veya toplumsal dönüşümcülük bazen farkına varmaksızın cinayet ve hıyanetlere karışabilir. Bunu önlemenin yegane yolu, sosyal bilimimizi iktidar bilme güçlerinin elinden kurtarıp yeniden yapılandırmaktır; kendi sosyal bilim okullarımızı ve akademilerimizi kurmaktır. Politikamızın arkasına sosyal bilime dayalı zihniyetimizi esas kılmaktır. Belki de hepsinden en önemlisi, toplumsal ahlakı egemen kılmaktır. Ahlaki politikada doğrusu çizilen yolda sonuna kadar yürüme sabır, inanç ve iddiasıdır. Dönmemek, ihanet etmemek, bunlar için bahane bulmamaktır. Ahlak, bilimle yoğrulmuş zihniyet dünyamızla anı anına uyumlu olabilmektir. Bilinçle sürekli yaşamaktır. O halde bilim, politiklik ve ahlak el ele verdiğinde, genelde insanlığın ve özelinde onun ayrılmaz parçası olan bölgesel halklarımızın hizmetinde başarılamayacak, üstesinden gelinemeyecek bir toplumsal davamızın olmadığını göreceğiz. Tarih ve toplumun vicdanı olarak ahlakımız, her zamankinden daha fazla bu yönlü bilinçle yük-

lü politikayı yürütmeyi, onunla arzulanan, öngörülen toplumsal değişimi ve dönüşümü sağlamayı emretmektedir.

Özetle Ortadoğu halklarının demokratik uygarlığa geçiş çağında belli başlı üç seçeneği bulunmaktadır.

Birincisi, varolan statükonun –kurulu düzenin– olduğu gibi devam etmesidir. 20. yüzyılın denge sisteminden yararlanarak varlığını sürdüren düzenin sonuna gelinmiştir. Reel sosyalizmin çözülüşüyle hem hızlanan, hem de tek kutupluluğun ağırlık kazanmasına yol açan güncel kriz durumu ABD'nin hegemonyası altında kaos imparatorluğuyla aşılmaya çalışılmaktadır. Üçüncü büyük küreselleşme hamlesi bu döneme denk gelmektedir. Bilim ve teknolojik devrimle çığ gibi büyüyen arz fazlalığı yoksul kitle engeline takılmaktadır. Küreselleşme bu çelişkiyi çözmeden amacına ulaşamaz. En temel engel olarak ulus devletin statükocu yapısı görülmektedir. Bu yapıların bireyselleşme, liberalleşme ve demokratikleşme temelinde aşılarak yeniden yapılanması giderek ağırlık kazanmaktadır.

Halk yığınları için hem olumlu hem olumsuz yanları olan bu gelişme, demokratik uyanışı ve hareketlendirmeyi hızlandırmada objektif bir etken olarak görülebilir. Dolayısıyla hem sistemin hegemonik gücü, hem de alttan halkların artan uyanışı ve hareketliliği statükoyu gittikçe sürdürülemez kılmaktadır. Çözümsüzlüğü bir yaşam tarzı haline getirmeye çalışan, zorlanınca yüzüne makyaj çalan ve zaman zaman provokasyonlarla ömrünü uzatmaya çalışan statüko gittikçe tecrit olmaktadır. Eskiden olduğu gibi arkasında ABD ve Rusya'ya dayalı sistemlerin desteğini bulamadığı için daha da hırçınlaşan düzen, adeta patinaj yaparak zaman öldürmektedir.

Eskinin sahte sağ ve solcu demagojilerini kullanarak da sonuç alması mümkün görünmemektedir. Ne faşizm ne de totalitarizmle devletin ve toplumun kontrolü eskisi gibi destek bulabilir. Halkların gün geçtikçe desteğini yitiren statükocu ulus devletin giderek çözülmesi, üst tabakasının yeni hegemonik yapıyla bütünleşmesi, alttaki halk yığınlarının ise demokratik düzen arayışları bu zoraki seçeneği devre dışı bırakacaktır. Ortadoğu'da güncel olarak yoğun yaşanan bu süreç, gittikçe ağırlaşan sorunların çözümüne tam götürmese de, engel konumundan çıkartması mümkündür. Özellikle Mısır başta olmak üzere tüm Arap devletleri, Pakistan, Türkiye ve İran statüko ile değişim arasında bocalayıp durmaktadırlar. Önlerindeki sürece ilişkin net kararlarını verememektedirler. Fakat üstten ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin, alttan halkların demokratik, cinsiyet özgürlükçü ve ekolojik toplum projesinin yoğunlaşan etkisi altında değişim sürecine girmeleri güçlü bir olasılıktır.

İkinci seçenek, pratik yanı ağır basan sınırlı karma demokratik düzen seçeneğidir. Emperyalizmin geçmişte tek taraflı iradesi ile yapılandırdığı düzen kurma çağı geçmiştir. Yeni hegemonik güç olarak ABD'nin benzer tek taraflı iradesi ile düzen kurup sürdürmesi zor bir olasılıktır. Buna karşılık çeşitli ulusal toplulukların yakın çağda kurdukları ulus devlet düzenleri de sorun çözme yeteneklerini kaybettikleri gibi, hem içte hem dışta sorunların kaynağına dönüşmüş bulunmaktadır. Sistemler arası denge döneminde bir arada tam bağımsız duruşlar gittikçe zorlaşmaktadır.

Çağ karşılıklı bağımlılığı öne çıkarmaktadır. Üçüncü büyük küreselleşme hamlesi bu süreci hızlandırmaktadır. Uluslararası dönem yerini şirketler arası döneme bırakmaktadır. Ulus devlet şirket devlete dönüşmektedir. Ulusal sermaye yerini şirketler arası sermayeye bırakmaktadır. Diğer yandan yerel kültürler büyük canlılık göstermektedir. Yerellik yükselen bir değer olmaktadır. Dönem bu etkenler altında küresellik ve yerelliğin öne geçtiği çağ olarak tanımlanabilir. Bu olguya denk gelen siyasi sistem ise, ne eskinin gelişmiş ulus burjuva demokrasileri ve faşizm ne de geri ulusların reel sosyalizm ve ulusal kurtuluş totalitarizmleri olabilir; iç içe iki düzenin bir arada yaşamasına dayanan karma nitelikli demokrasiler olabilir. Ulusal ve yerel ölçekli toplumsal grupların demokratik ittifakları en geçerli yöntem olmaktadır. Sağ ve solun eski tek partili kendi iç ve devlet yönetimleri yerini çok partili, demokratik etkili yönetimlere bırakmaktadır. Böylelikle temsil kabiliyeti bulan her grup küresel sistemle daha yakından temas edebilmekte, akışkanlık artmakta, arz fazlası emilmektedir.

Dünya genelinde yaşanan bu süreç Ortadoğu ülkeleri için gittikçe daha çok olasılık haline gelmektedir. En eski statükolu yapıların aşılma zorunluluğu bu seçeneği güncel kılmaktadır. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi bu önemli ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Ortadoğu halklarının ise tek başına öz demokrasilerini geliştirebilecek bilinç ve örgütlülükte olamayışları, iradelerinin oldukça parçalanmış olması, yeni uyanma ve harekete geçme durumları tek taraflı bir demokratik seçenek oluşturmalarını güçleştirmekte, geleceğe yönelik ütopya olarak bırakmaktadır. Buna rağmen ilkeli uzlaşma için kendi iç demokrasilerini özenle ve yetkin olarak geliştirmelerini ertelenemez ve vazgeçilmez kılmaktadır. Kaos aralığının özgür ve yaratımcı özellikleri geçiş çağının önemini artırmakta ve karma demokrasilerde halkların başat duruma geçmesine fırsat tanımaktadır.

Üçüncü seçeneğimiz, daha çok geleceğe yönelik bir ütopya olarak halkların devlet odaklı olmayan, ahlaka öncelik tanıyan demokratik, cinsiyet özgürlükçü ve ekolojik toplumudur. Ütopya yanının ağır basması, gü-

nümüzde hiç yaşanmayacağı anlamına gelmez. Bilakis mütevazı adımlarla bu soylu davanın yürütülmesi her zaman ve her yerde güncel görevdir. Bazı dönem ve yerlerde az ve çok yoğunlukta yaşanabilir. Halkların ve çeşitli özgür toplulukların iç demokrasilerini geliştirerek, toplumsal cinsiyet özgürlüğünü sağlayarak ve ekolojik toplumun ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamayı öğrenmeleri, her geçen gün bizleri bu toplum ve demokrasisine daha da yakınlaştıracaktır. Devlete dayanmadan kendilerini yönetemeyen halk toplulukları, arzuladıkları özgürlük ve eşitliği asla gerçekleştiremezler. Devletten beklenen demokrasi ve sosyalizm gerçekte demokrasinin ve sosyalizmin inkarıdır. Tarihte yüzlerce kez denenen bu yöntem her zaman tahakkümcü ve istismarcı güçlerin güçlenmesine yol açmıştır. Devlet odaklı olmayan demokrasilerde halk toplulukları kendi öz savunmalarını da kendileri sağlamak durumundadır. Halk savunma milisleri gerekli olan her yerde –köyde, kentte, dağda, çölde– başta halkın demokrasisi olmak üzere korunması gereken bütün değerlerini gaspçılara, zorbalara ve hırsızlara karşı korumasını bilmelidir.

Ekonomik olarak komün, kooperatif ve diğer çeşitli çalışma gruplarıyla metalaşmaya dayanmayan, halk sağlığına uygun, çevreye zarar vermeyen bir ekonomi geliştirmek mümkündür. Sömürü düzenlerinin yapısalcı bir özelliği olan işsizlik, halkın demokratik ve ekolojik toplumunda sorun olamaz. Hukuk yerine ahlakın esasta rol oynadığı, yaratıcı bir eğitimle yaşam tutkusu gelişkin olan, kendi içinde savaşı tanımayan, kardeşçe ve dostça ilişkilerin egemen olduğu bu toplum eşitlikle yüklü sosyalizme geçişin en doğru yoludur. Ortadoğu halklarının tarihte uzun süre yaşadıkları komünal toplum ve eşitliğe yakın etnik düzenleri günümüzün bilim ve teknolojik olanaklarıyla birleştirilirse, daha gelişkin demokratik, cinsiyet özgürlükçü ve ekolojik toplumunu yaşamak en soylu değer olarak anlam bulacaktır.

IV. Bölüm

Abdullah CALAN

Ortadoğu kaosunda Kürt olgusu ve Kürt sorunu

Giriş

Kürt olgusuna gerçekçi yaklaşım her zamankinden daha önemli hale gelmiştir. Irak'taki kaos Kürt sorunundan kaynaklanmıştır. Dünyanın temel gündem maddesi olarak nasıl aşılacağı kestirilememektedir. Batı uygarlığının çözüm gücü yetersiz kalmaktadır. Bir kez daha dünya savaşları sonrasına özgü uluslararası büyük projelerle çıkış bulunmaya çalışılmaktadır. Bölgede büyük tedirginlik yaşanmaktadır. Kurulu rejimlerin hiçbiri kendisinden emin değildir. Yarınların neler getireceği belli değildir. Diğer yandan 'terör' denen olguda da iddiaların aksine artış söz konusudur. Gerçek terörün ne olduğu da ortaya konulmamaktadır. Sisli kaos ortamında uğursuz gelişmeler kol gezmektedir. Her şeye rağmen özgürlük şafağı umut edilmektedir.

Kürtlerin eskisi gibi yönetilemeyeceği bir döneme girilmiştir. Kürtlerin kendileri istese de, eski lanetli yaşamlarını sürdürme ataletini çağla bağdaştırmak mümkün değildir. Her gün içten ve dıştan gelen etkilemeler Kürt olgusundaki çözülmeyi hızlandıracaktır. Çözümün ne yönde ve nasıl olacağını pratiğe müdahale eden güçlerin niteliği ve temposu belirleyecektir. Adeta İsrail'in, Arapların bağrında oynadığı sarsıcı rolü Kürtler Ortadoğu genelinde oynayacak gibidir. Irak'taki Kürt federal devlet dayatması bölgedeki katı merkeziyetçi ulus devlet modelini aşındıracaktır. İradeleri dışında, Ortadoğu tarihine daha uygun genel bir federasyonlaşma eğilimini de hızlandırabilir. Bu sürecin iki milliyetçiliğin çarpışması temelinde mi, yoksa demokratik uzlaşılarla mı çözüme gidebileceği, en yakıcı iki soru olarak olanca sıcaklığıyla gündeme girmiştir.

ABD, 1990 sonrasında tek kutuplaştırıcı güç olarak sivrilmesi ardından

en büyük deneyimine Ortadoğu'da girmiş bulunmaktadır. Büyük Ortadoğu Projesi her gün sorgulanmaktadır. Kürtlerin projedeki yerleri en önemli konudur. Kürt, ABD ve İsrail ilişkileri giderek daha da stratejik bir durum alabilir. Bunun bölge üzerindeki etkileri iyi hesaplanmak durumundadır. Kürtler için bol ihanetli bir dönem mi, yoksa bölgede yükselen bir yıldız olacakları dönem mi, tartışılmaya değerdir. Kürtlerin kendi iç ve komşu kavim ve devletlerle ilişkileri ilk defa bölge stratejilerini derinden ilgilendiren bir konumda seyretmektedir. Kürt-Arap, Kürt-İran, Kürt-Türk ilişkileri, üzerinde en çok kafa yorulan bir döneme girmiştir.

Öte yandan Kürt olgusu üzerinde düşünce, eylem ve yeniden yapılanma üretmekle sorumlu Kürt parti ve hareketleri dönem için gerekli yeterliliği taşımakta mıdır; ilkel milliyetçi, reel sosyalist ve liberal yaklaşımlar günümüze cevap verebilir mi; ideolojik yenilenme, zihniyet gücü kazanma nasıl sağlanabilir gibi sorular da yakıcıdır. Irak Kürdistan'ı önderliği tüm Kürtleri ve hatta bölge halklarını, devletlerini ilgilendiren adımlar atarken yeterince sorumlu davranabiliyor mu? Geleneksel dar çıkarcı, kişisel istismarcı karakterlerini aşabilirler mi? Yeni bir felakete yol açmamaları için hangi tedbirler nasıl ve kimler tarafından alınabilir? Şüphesiz bu sorular da önemini korumaktadır. Her parça Kürdistan'daki sorunlar ve çözüm yolları da yeniden gündemleşmekte ve uygulama kabiliyeti olan çözüm üretimini gerektirmektedir. Yersiz acıları çoğaltmamak, bunun için etkili demokratik kitle çalışmaları önem taşımaktadır. Yeni bir politik üslupla siyasi sınırları tehdit etmeden, güven verici çözüm olasılıkları her geçen gün önemini daha da artırmaktadır. Her Kürdistan parçasında ertelenemez çözüm arayışları gündemdedir.

Son otuz yılın öncü gücü olarak PKK'nin yaşadığı gelişmeler önemini korumaktadır. Dünya solunun 1968 ve 1990 sonrası yaşadığı sorunlar PKK'de de yansımasını bulacaktı. Reel sosyalizm ve ulusal kurtuluşçuk arası bir çizgide seyreden parti hattı, dıştan ağır baskılar, içten o denli ağır yetersizliklerle bir türlü çizgisinin gerçek potansiyelini açığa çıkarıp örgütleyemedi. Yarı ayaklanmacı, yarı gerillacı pratikle çok anlamsız kayıplara yol açtı. Giderek çeteci, avare asi grup pratikleri büyük çabalara mal olan değerleri tüketerek fiili bir tasfiyeciliği dayattı. 1995'ler sonrası tüm çabalara rağmen ***PKK*** gerçek özünden kopmuştu. ***KADEK*** ve ***KONGRA GEL*** deneyimleri teorik, stratejik ve taktik değişimlerle birlikte yeniden yapılanma anlamına geliyordu. Eski kadro yapısı bunun da altından kalkamadı. Özündeki ataleti fiili bölünmelerle açığa vurdu. Olumlu mirasa sahip çıkma anlamında PKK-Yeniden Yapılanma sağ ve sol tasfiyeciliğe kar-

şı bir adım olarak düşünüldü. Kürdistan her bakımdan yeni bir sürece girerken, tüm bu gelişmelerin kapsamlı bir analizine, eleştiri özeleştiri gereğine, görevlerin yeniden belirlenmesine ihtiyaç vardır.

A- Kürdistan toplumunda bazı ayırt edici çizgiler

1- Kürt, Kürdistan kavramları ve tarihi için kısa bir taslak

Kürdistan'ı bir ülke, Kürtleri ve diğer azınlık grupları da toplum olarak tanımlamak güçlükler arz etmektedir. Ortadoğu coğrafyasında ülke kavramları değişik tanımlamalar içermektedir. Ortaçağdan başlatırsak, dinsel temelde ülke tanımları daha ağırlıklıdır: Diyar-i İslam, Diyar-ı Küffar. Kavim ve etnisiteye dayalı ayırımlar olmakla birlikte, net sınırlarla ayrışma yoktur. Hangi kavmin ve etnik grubun sınırları neresidir diye sorulduğunda, verilecek cevaplar kesin değildir. Genel anlamda kavim ve aşiret topluluklarının oturma alanları belirtilir. Belli bir siyasi oluşuma denk düşmezler. Siyasi oluşumlar daha çok kent temellidir. Coğrafyası da kentin etkinlik alanıdır. Aşiret yayılım alanlarının sınırları yaz kış değişebilmektedir. Güçlü hanedanların mülk sınırları ise siyasi bir anlam vermekten uzaktır. Fakat genelde Arap, Türk, Kürt, Fars ve daha alt düzeydeki kavimlerin sınırları ana hatlarıyla konuştukları dil ve kültürleri tarafından belirlenmektedir.

Kürdistan teriminin temelinde ***'Kur'*** kelimesi yatmakta olup Sümer kökenlidir. Sümerce'de Kur, dağ demektir. Ti eki aidiyeti ifade eder. Böylelikle ***Kurti*** kelimesi dağlılar, dağlı halk anlamına gelmektedir. MÖ 3000'lere kadar geriye götürülebilir. Başka adlandırmaların yapıldığını da görmekteyiz. MÖ 1000 yıllarında halen güçlü bir varlığı olan batı komşuları ***Luwiler***, Kürdistan bölgesi için *'köyler memleketi'* anlamında ***Gondwana*** kelimesini kullanmaktaydı. ***Gond***, halen Kürtçe'de köy anlamında kullanılmaktadır. Asurluların hakimiyet dönemlerinde ***Nairi***, nehir halkı anlamında ***Nairiler*** kelimesi kullanılmaktaydı. Hatta Dicle-Zap arası ***Nairi Federasyonu****'nun* kurulduğunu bilmekteyiz. Daha geniş bölümüne ***Madain***, ***Med***, ***Maden ülkesi***, ihtimali yüksek bir adlandırmasının yapıldığını görmekteyiz. Asur dönemi olan MÖ 1300-600 arasında bu adların yaygın kullanıldığı bilinmektedir. ***Urartu*** kelimesinin de benzer bir çözümlemeyle Sümer kaynaklı olduğu söylenebilir. ***Ur***, yüksek tepe anlamındadır.

Urartu, yüksek topraklar, yüksek arazideki memleket anlamını içerebilir. Sümerler aşağı Mezopotamya'da yaşadıkları için, üstündeki yüksek platolu Kürdistan'a hep yükselti ifade eden adlar takmışlardır. ***Hurri*** kelimesi de büyük ihtimalle aynı kaynaktan gelmektedir. Yüksek memleketli halk anlamına gelmektedir. Yani yine dağ halkı demektir. ***Komagenes***, Helen kökenli bir adlandırmadır. Bugünkü ***Adıyaman*** merkezli ***Komagene Krallığı*** yaklaşık MÖ 250-MS 100 yıllarında yaşamıştır. ***Kom*** halen zom anlamında yarı göçebe topluluklara ve yerleşim yerlerine verilen addır. ***'Gene'*** ise soy, kabile, aşiret anlamına gelmektedir. Komagene, yarı göçebe aşiretler diyarı anlamına gelmektedir.

Ortaçağda Arap sultanlarının hakimiyet dönemlerinde ***Beled-Ekrat***, Kürtler bölgesi adlandırma olarak kullanılmaktadır. Farsça konuşan Selçuklu sultanları ise, bugünkü anlamda Kürtlerin diyarı, ***Kürdistan*** kelimesini resmiyette ilk kullanan devlet sahipleri olmaktadır. Daha sonraları Osmanlı sultanları, özellikle ***Yavuz Selim****'le* birlikte Kürdistan hükümetleri, eyaletleri biçiminde bolca Kürdistan geçen deyimleri kullanmışlardır. ***1848 ve 1867 Arazi Kanunnamesi****'nde* Kürdistan eyaletleri resmen kurulmuştur. Meşrutiyet dönemlerinde Kürdistan mebuslukları tesis edilmiştir. 1920'lerde ***Mustafa Kemal*** yaygın biçimde Kürt ve Kürdistan içeren talimatlar, görüşler beyan etmiştir. Resmi inkarcılık daha çok isyanların bastırılmasından sonra yaygınlaştırılan asimilasyon politikalarıyla geliştirilmiştir. Kürt ve Kürtlerin memleketi anlamında Kürdistan, belki de tarihin en eski halk ve ülkesinin adı olarak anılma ayrıcalığına sahiptir. Fakat günümüze doğru siyasi olmaktan çok jeokültürel anlamında kullanılmaktadır. Irak Kürdistan'ında federe devlet kararıyla birlikte, artık siyasi anlamda da karşımıza Kürdistan kelimesi çokça çıkacak demektir. Daha önemlisi de, PKK'nin yol açtığı siyasi gelişmelerle Kürdistan kelime olmaktan öteye, bir toplumsal siyasal kavram olarak uluslararası ve bölgesel alanda yaygınca tanınma durumuna gelmiştir.

Stratejik olarak Kürdistan Fars, Azeri, Arap ve Anadolu Türkleri arasında yer alan yaklaşık 450 bin kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Ortadoğu'nun yüksek dağlık, ormanlık ve bol akarsulu, verimli ovalı coğrafyasını teşkil etmektedir. Bitki örtüsü hayvancılığa elverişlidir. Toprakları her çeşit meyve, sebze ve tahıl yetiştirmeye elverişlidir. Tarihin en büyük devrimi neolitik tarım devriminin (MÖ 11.000-4.000) ana merkezi durumundadır. Uygarlıkların kaynağı ve geçiş alanıdır. Bu stratejik konum, kavim olarak Kürtlerin kendilerini korumalarına imkan verirken, uygarlık alanında –sürekli geçiş ve işgaller nedeniyle– geri kalınmasına yol açmıştır.

Kürt toplumunu tanımlamak daha kolay olmaktadır. Dağ, tarım ve hayvancılık Kürt halkıyla özdeştir. Kentlilik Kürt'e uzak bir kavram iken, köylülük belki de tarihte ilk defa Kürtlerin atalarının gerçekleştirdiği en temel toplumsal olgudur. Kürtler ne kadar gundi ve göçebe ise, o denli kentli olmaktan uzaktır. Komagene'nin çok iyi açıkladığı gibi, yarı köy ve göçerlik Kürtlerin binlerce yıllık yerleşim ve hareket düzenidir. Kentleri ise daha çok işgalciler kurmuş veya doldurmuşlardır. Tabii bu demek değildir ki Kürtler kent kurmamış ve uygarlık sahibi olmamıştır. ***Urartu***, ***Med***, ***Mitanni*** devletleri başta olmak üzere, çok sayıda kent uygarlığının sahibi oldukları da bilinmektedir. Ortaçağda da yaygın kent ve eyalet hükümetleri kurmuşlardır. Fakat kurulan devlet ve hükümetler uzun süreli olmadıkları için, kentler daha çok işgalci güçlerin karargahını ve çevre toplumunu teşkil etmiştir. İlk çağlarda Sümer, Asur, Arami, Pers ve Helen etkileri kent ve yazılı kültür eserlerine damgasını vururken, ortaçağda Arapça ve Farsça dil ve kültürlerinde iz bırakmıştır. Birçok aydın, devlet adamı ve komutan bu komşu dil ve kültürlerle rol oynamışlardır. Kürtçe'nin çok eski bir kökeni ve kültürel temeli olmakla birlikte, sınırlı ölçüde yazı dili olması ve devlet dili haline gelememesi gelişme ve belge bırakmasını önlemiştir. Buna rağmen Kürt kültürü dolaylı yollardan, yaşayan etnik varlığından, tarihsel kalıntılardan günümüze kadar varlığını yansıtabilmiştir.

Kürt dili ve kültürü kuvvetle muhtemeldir ki –birçok arkeolog bu görüşü paylaşmakta– Zagros-Toros eteklerinde neolitik devrimi ilk başlatan dil ve kültür olarak zamanla tüm Hint-Avrupa kökenli dil ve kültürlerin temelini teşkil etmiştir. MÖ 9000'lerden itibaren Hint-Avrupa coğrafyasına doğru fiziksel olmaktan çok kültürel olarak yayıldığı tahmin edilmektedir. Kendi oluşumunu ise MÖ 15.000-10.000 yıllarına götürebiliriz. 4. buzul döneminden çıkışla (MÖ 20.000-15.000) birlikte alanın en otokton –yerli– kültürü ve dili olarak şekillenmesi kuvvetle muhtemeldir. Kürt etnisitesi MÖ 6000'lerde iyice ayırt edilmektedir. İlk defa ***Hurriler*** adıyla (MÖ 3000-2000 arasında) tarih sahnesine çıktıklarını görmekteyiz. Sümerler orman ve madenler, Hurri boyları ise uygarlık zenginliği nedeniyle binlerce yıl karşılıklı saldırma korunma mücadelelerine girişmişlerdir. Babil, Asur, Hitit, İskitler, Persler ve Helenlerle bu tarihsel diyalektik sürüp gitmiştir. Belki de yerleşikle göçerin en uzun karşılıklı akınlarını yaşayan kavim ve boyların başında Kürtler gelmektedir. Sümer uygarlığının Hitit, Luwi, İon ve Perslere taşınmasında Hurri ve Med Kürtlerinin rolü belirleyici olmuştur. Bu halkların Hint-Avrupa dil ve kültür grubundan olması bu gerçeklikle yakından bağlantılıdır.

Heredot Tarihi'nde Helenler üzerinde en etkili kültür ve dilin Med kaynaklı olduğu çok açıkça görülmektedir. MÖ 900-400 yıllarına kadar Helenler Medlerin yoğun etkisini yaşamışlardır. Birçok maddi ve manevi kültür öğesini bu dönemde Urartu-Med-Pers kaynaklarından almışlar ve kendi sentezleriyle zenginleştirmişlerdir. Kürtlerin ataları ***Hurrilerin*** (MÖ 2500-1500), yine Hurri kökenli ***Mitannilerin*** (MÖ 1500-1250), ***Nairilerin*** (MÖ 1200-900), ***Urartuların*** (MÖ 900-600), ***Medlerin*** (MÖ 700-550) dönemlerinde aşiretler konfederasyonu ve krallıklar halinde yaşadıkları tahmin edilmektedir. Bu dönemdeki Kürt toplumu hiyerarşik ve devlet geçişlidir. Kuvvetli bir ataerkilliği geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Neolitik tarım çağında kadının daha çok işlevsel olmasından ötürü, Kürt toplumunda kadının ağırlığı güçlüdür. Bu gücünü uzun süre kullandığı, bunun temelinin de tarım devrimi olduğu kuvvetle muhtemeldir. Dildeki dişil öğe, ***Tanrıça Star*** kültü bu gerçeği doğrulayan kanıtlardır.

Zerdüştlük MÖ 700-550 döneminde bir Kürt zihniyet devrimi olarak gelişim göstermiştir. Zerdüşt zihniyeti tarıma dayanan, hayvan sevgisiyle dolu, kadın erkek eşitliğine dayalı, özgür ahlaklı bir öğreti olarak, hem Persler kanalıyla Doğu, hem Helenler kanalıyla Batı uygarlığı üzerinde güçlü etkileri olan bir kültürdür. Doğu-Batı kültürlerinin ayrışım hattında yer alıp, ikisi üzerindeki derin etkisi uygarlığın şekillenmesinde en azından Musevilik ve İsevilik kadar kaynak rolü oynamıştır. Pers uygarlığı aslında Medlerin kurduğu bir uygarlık olup, Pers boylarıyla birlikte sürdürdükleri ***Pers-Med uygarlığı****dır*. Heredot Tarihi'nde bu gerçeklik çok açık olarak görülmektedir. Baştan sona kadar imparatorluğu paylaşan ikinci etnik gruptur. ***Sasanilerde*** de aynı durum devam eder. Tüm İran uygarlıklarında Kürtlerin rolünü ikinci sırada değerlendirmek gerçekçi bir yaklaşımdır.

İlk çağda ataerkilliği güçlü bir biçimde yaşayan Kürt ataları sınıfsal ayrışmayı derinliğine yaşamamışlardır. Hiyerarşileri güçlü olmasına karşılık, sınıfsal ayrışmanın zayıflığı, dağ ağırlıklı aşiret göçebeliğinin etkin olmasından kaynaklanır. Akraba grubu olarak aşiret kabile toplulukları kendi içlerinde köleliğin gelişmesine fırsat tanımazlar. Kaldı ki, kölelik daha çok kent uygarlığının bir ürünüdür. Kürt toplumundaki folklorik öğeler daha çok destan ağırlıklıdır. Destanlar kahramanlığı dile getirdiğinden ötürü, hiyerarşik dönemden kalmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. ***Mem u Zin***, ***Memê Alan*** ve ***Derweşê Avdi*** gibi destan ezgileri kökenlerini Sümer müziğine kadar götürmektedir. Yine muhtemelen Sümer kanalıyla bize kadar gelen MÖ 4000'lerdeki Hurri boylarının bir yaratımı-

dırlar. Kürt oyun ve müzik düzeni Ortadoğu'nun en gür ve sanat değeri yüksek kültürüdür. Kürtlerin tarihsel varlığını en çok oyun ve müzik düzenlerinde görmek mümkündür. Yine benzer gözlemleri kadın duruşunda, giyim kuşam tarzlarında, hareket inceliklerinde yapmak mümkündür. Kürtlerin soy asaletleri ilkçağ kaynaklıdır. Dağların sert tabiatı, sürekli ve acımasız işgallere karşı direniş, uzun tarihi geçmiş bu asaletin oluşumunda temel rol oynamıştır.

Ortaçağa geçişte Helen döneminin iz bıraktığı anlaşılmaktadır. MÖ 3000'lerde Urfa merkezli ***Abgar***, Adıyaman Samsat merkezli ***Komagene*** ve Suriye'deki ***Palmira Krallığı*** benzer özelliklere sahip olup, güçlü Helen etkisini taşımaktadırlar. Daha doğrusu, tarihte ilk Doğu-Batı sentezinin en parlak örneklerini teşkil etmektedirler. Roma'nın fethine kadar devam eden –en son Palmira'nın düşüşü MS 269'dur– bu uygarlıklar, bölgenin önemli bir gelişme aşamasını temsil ederler. ***Urfa***, ***Nemrut*** ve ***Palmira****'daki* tarihi eserler bu dönemden kalmadır. Bunlar Kürtlerle yoğun iletişimi olan uygarlıklardır. Bu dönemde ***Aramice*** ve ***Hellence****'nin* iki rakip dil olarak sivrildiğini görmekteyiz. Daha çok ticaret yollarına hakim olan bu uygarlıklar karşısında Kürtler, daha çok tarım ve göçebelikle çevresini oluşturmaktadır. Günümüze kadar devam eden bu düzenin kalıntıları halen varlığını sürdürmektedir. Kent merkezlerinin yabancılığı ile çevre köy ve göçerliğin Kürtlüğü adeta diyalektik bir ikilem oluşturmaktadır.

MS 3. yüzyılın başlarında doğan ***Sasani İmparatorluğu****'nda* Kürt ağırlığı değişmez. Zerdüştlük temel ideolojik dayanaktır. Yeniliği MS 210-276 yıllarında yaşayan ***Mani*** peygamber yapmaktadır. Mani bütün dönem dinlerinden bir sentez yaratıp Roma ve Sasani İmparatorluğu'nun temel zihni örgüsü haline getirerek, barış ve Rönesansı yaratmayı hedeflemektedir. Fakat daha tutucu Zerdüşt rahiplerinin gazabına uğrayıp öldürülür. Buna rağmen güçlü bir zihniyet çizgisi olarak günümüze kadar iz bırakmıştır. Hıristiyanlık yayılması da bu döneme denk düşer. Özellikle Urfa ve Nusaybin –Nizibis– üzeri dönemin en güçlü hıristiyanlık merkezi olarak Kürtler üzerinde de etkili olur. Kısmi bir hıristiyanlık yaşanır. Sasanilerde Zerdüştizm'in varlığı hıristiyanlığın tam zaferini engeller.

Sasaniler döneminde (MS 216-652) Kürtlerde feodal yapının geliştiği tahmin edilebilir. Manicilik bir nevi erken islamdır. Mani'nin kendisi de Hz. Muhammed'in erken doğumudur. Fakat Roma ve Sasani İmparatorlukları arasındaki çok yıkıcı savaşların –özellikle Diyarbakır-Nusaybin hattında– etkileri yıllarca devam etmiştir. Helenistik dönemin tersine, toplum rahat gelişme yüzü görmemiştir. Hıristiyanlıkla Zerdüştizm arasında

bir rekabet yaşanmıştır. ***Nesturilik*** daha çok Sasani etkisindeki rakip hıristiyanlık akımıdır. Hıristiyan kimlik takınarak ***Süryani*** adını alan Asurlar bu dönemde de hayli hareketlidir. Özellikle arşiv değeri yüksek çalışma yapmışlardır. İseviliğin yayılmasında Greklerden daha fazla rol oynamışlardır. Birçok piskopos yetiştirmişlerdir. Yaygın bir edebiyat geliştirdikleri sanılmaktadır. Urfa, Nusaybin ve Siirt'te gelişkin akademiler kurmuşlardır. Sasanilerdeki ***Gundi Sahpur*** bilim merkezinin oluşumunda da payları belirgindir. Aramice ortak dil etkinliğini sürdürmektedir. Grekçe Batı'ya, ***Bizans*** alanına taşınırken, Aramice Doğu'da hakim ticaret ve edebiyat din dili haline gelmiştir.

Kürtlerin bu dönemde (MS 250-650) feodal geleneklerini geliştirdikleri, bu yönlü bir toplumsal dönüşüm geçirdikleri tahmin edilebilir. Feodalizmin gelişmesi etnik yapıdaki ayrışmayı da göstermektedir. Kürt toplumunda feodal bağlar gittikçe gelişmektedir. Feodal uygarlığın bu gelişme çağında islam devrimi patlak verir. İslamiyet esas olarak katı kölelik ilişkileri ve gelişmeye engel etnik bağları kentleşme temelinde dönüşüme uğratarak, daha ileri bir düzen olan feodal toplumun güçlü zihniyet devrimi ve ideolojik yapılanmasıdır. Avrupa'da, Hint ve Çin'de evrimsel yoldan olan gelişmenin devrimsel yoldan gerçekleşmesidir. İslamiyet Ortadoğu uygarlığındaki son büyük devrimdir. Yaklaşık 12. yüzyıla kadar feodal toplumun gelişmesinde temel ideolojik ve politik yapılanma rolü oynar.

Kürtler arasında da Sasanilerin yıkılışıyla (MS 650) hızlı bir gelişme gösteren islamiyet feodal bir aristokrasiyi yaratmıştır. Güçlü Araplaşmanın etkisi altında bir dönüşüm yaşayan Kürt hiyerarşik ve devletçi güçleri bu dönemde en güçlü sosyal ve siyasal gruplardan biri olmuşlardır. ***Eyyubi Kürt hanedanlığıyla*** (MS 1175-1250) Ortadoğu'nun en güçlü siyasi hanedanlığını oluşturmuşlardır. Kürtler arasında da hayli etkili olmuşlardır. Öte yandan MS 1055'te Abbasilerden imparatorluğu devralan ***Selçuklu Sultanlığı*** Kürtlerle iç içe yaşamıştır. Halen ***Kerkük****'te* yaşandığı gibi, bu iç içelik çatışmadan çok ortaklıklar biçiminde geçmiştir. Bizzat Kürt kökenli ***Şeddadi*** ve ***Büveyhoğulları***, ***Mervaniler*** (MS 990-1090) gibi önemli feodal devletler de gelişme göstermişlerdir. Birçok başka Kürt beylikleri ve hükümetleri kurulmuştur. ***Bitlis*** merkezli ***Şerefhanoğulları*** en uzun süreli beyliği oluşturmuştur. ***Kanuni Süleyman*** devrine kadar varlığını sürdürmüştür. Feodal toplum özellikleri Kürt toplumunun zihniyetinde önemli bir dönüşüme yol açmıştır. Zerdüştlüğün kalıntıları zerdeştiler –yezidiler– dışında silinmiştir. Büyük ihtimalle bu dönüşüm Kürt işbirlikçiliğinin gelişiminde bir karşıdevrim rolündedir.

İslamlaşan şehirlerde Arapça etkili olurken, Kürtlerin dil ve kültürel varlığında bir gerileme yoktur. ***Ahmedê Xanî*** gibi ilk yazılı destan derleyiciler bu dönemde ortaya çıkmıştır. İslami örtülü kültür her etnik toplulukta görüldüğü gibi Kürtlerde de epey kök salmıştır. Buna rağmen Güney Kürdistan'da yayılmacı Arap aşiretleriyle –özellikle ***Şemmerlerle*** günümüze kadar devam eden– çatışmalar sürekli olmuştur. ***Derweşê Avdi Destanı*** bu çatışmaların destanıdır. Bu, Zerdeşti kökenlikte ısrar eden ve güçlü Kürt kültürel izleri taşıyan bir destandır. 18. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. İslamiyet ortamında Zerdeştlik bir nevi kültür direnişçiliğidir. Kürt kültürünün yabancılaşmaya karşı soylu bir direnişidir. Zayıf ve Hz. Ali yanlısı bir islami örtüye bürünmüş ***Kürt aleviliği*** de Zerdeştilikten sonra en güçlü Kürt kültür direnişçiliğidir; Kürtlerdeki şialıktır. Buna karşılık, özellikle ovaya yakın Güney Kürtlerinde gelişen sünni islamı en gerici ve işbirlikçi karakterde gelişmiştir. Kültürel soyunu inkar eden feodal-tüccar zihniyetin bu güçlü temsilcileri, özellikle Urfa, Mardin, Siirt kent ve yakın yörelerinde süper bir ihanet içerisindedirler. Müthiş işbirlikçi ve çıkarcıdırlar. İran etkisi altındaki Kürtlerde bozulma daha az olmuştur. Ulusal kültürel özlerini daha otantik yapılarıyla korumaktadırlar.

Bu dönemin önemli bir ilişkisi olan ***Kürt-Türk*** etnik boyları ve devletleri arasındaki ilişkiler çatışmalı olmaktan çok, Bizans etkeni nedeniyle dostane ve dayanışma içinde geçmiştir. Ermeni ve Süryanilerin hıristiyanlığı da bu yaklaşımda önemli bir rol oynamıştır. ***1071 Malazgirt Meydan Savaşı*** özünde Kürt-Türk ittifakına dayalı bir savaştır. ***Sultan Alparslan*** eğer Kürtlere dayanmamış olsaydı, bu zaferi sağlaması imkansızdı. Bu dönemde daha çok yerleşik ve güçlü olan Kürt kültürü ve boyları arasındaki Türkmen aşiretleri önemli bir asimilasyonu yaşamışlardır. 19. yüzyılın sonuna kadar devam eden bu süreç ancak cumhuriyetle tersine dönmüştür.

Bir bütün olarak feodal ortaçağ kültürel etkisi altındaki Kürtler, feodal sınıflaşmayı yaşadıkları oranda özgür yaşamda bir gerilemeye uğramışlardır. Feodal kölelik aşiret özgürlüğünün sürekli aleyhinde gelişme sağlamış, zihniyet yabancılaşmasında önemli bir merhaleyi teşkil etmiştir. Birçok Kürt islam aydını yetişmiş olmasına rağmen, işbirlikçi devlet eğilimlerinden ötürü kalıcı bir etki bırakmamışlardır. Sultan övgücülüğü, devlet işbirlikçiliğinin en ilginç tipi ***İdris-i Bitlisi*** bunların başında gelmektedir. Son 2004 yerel seçiminde Bingöl'de ***Nakşibendi*** tarikat kökenli –Şeyh Sait'in tarikatı– bir grubun *"İdris-i Bitlisi burada, Yavuz Selim nerede?"* diye slogan atması hayli ilginçtir. *Başbakan Erdoğan'dan* ikinci bir Yavuz rolü beklenmektedir. Kürdistan'daki Nakşibendi ihane-

ti bütün kapsamıyla değerlendirilmedikçe, aydınlanma devrimini yaşama olanağı yoktur. Buna karşılık alevi kökenli Kürtlerdeki aydınlanma daha olumlu olmuştur. Tarihsel dinamiklerin güncellik üzerindeki çarpıcı etkisini bu tarikatlar ve mezhepler bağlamında incelemek hayli öğretici sonuçlar verebilir. Bunlar cumhuriyetin aydınlanmacılığını ***'kemalist'*** olarak suçlamakla Kürt halkı arasındaki çirkin yüzlerini örtebileceklerini sanmaktadırlar. Sünni kökenli birçok tarikatın yüzlerindeki örtü altındaki gericiliği, çıkarcılığı iyi teşhis ve teşhir etmeden, tutarlı bir Kürt yurtseverliği ve demokratlığı geliştirilemez.

İslam uygarlığı 13. yüzyıldan itibaren içte içtihat kapılarının kapanması, dıştan Moğol saldırıları ve Haçlı Seferleri altında bir daha kendine gelemeyecek biçimde duraklama ve gerileme sürecine girmiştir. 13. yüzyıla kadar Doğu uygarlığı adına Avrupa'da ilk adımlarını atan uygarlıksal gelişmeye katkı rolünü oynadıktan sonra içine girdiği bu duraklama (MS 1200-1500) ve gerileme (MS 1500-1918) süreci Osmanlılarca güçlükle sürdürülmüştür. Osmanlılar dönemi Doğu'nun yükselen Batı uygarlığına karşı son büyük savunması olsa da, ideolojik, politik ve ekonomik sistem geriliği başarılı olmasını önlemiş ve yıkılmasını engelleyememiştir.

Kürtlerin hakim sınıfları genellikle Yavuz dönemiyle birlikte Osmanlılarla geniş ve kendine özgü bir özerklik içinde en yakın destekçileri olmuşlardır. 19. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu durum, Batı sömürgeciliğinin 19. yüzyıldan itibaren bölgeye ilk adımlarını atmasıyla bozulmuştur. Bunda zayıf düşen merkezi yönetimin aşırı vergi ve asker toplama politikası da belirleyici rol oynamıştır. Dostluk ve dayanışma yerini isyanlara bırakmıştır.

19. yüzyıldan itibaren Kürt tarihi ve toplumu yeni bir aşamaya girer. Osmanlıyla bozulan ilişkiler isyanlara yol açarken, İngiliz ve Fransız misyonerleri Ermeni ve Süryani kiliselerini ayrılıkçılık yönünde etkilerken karmaşık bir duruma yol açarlar. Ermeni, Asuri ve Kürtler arasındaki ilişkiler de bozulur. Hepsinin hem kendi aralarındaki, hem Osmanlı yönetimine karşı ilişkilerinin bozulması, tarihlerindeki en acılı bir dönemine girmelerine yol açar. Bu süreç 1918 I. Dünya Savaşı sonrasında binyıllık kültürlerin sahibi olan Ermeni ve Süryanilerin büyük oranda fiziki ve kültürel tasfiyesiyle sonuçlanır. Kürtlerle Türklerin kavimsel ilişkileri ciddi zedelenmelere rağmen Ermeni ve Süryani boyutlarında bir kopmaya yol açmamıştır. Bu nedenle 1920'lerdeki ulusal kurtuluş savaşına Türklerle ortaklaşa girmişlerdir. Alparslan ve Yavuz'la girilen stratejik ve yapısal bir ortaklığın üçüncü büyük bir biçimine girilmiştir. Tarih şuna iyice tanıktır ki, tıp-

kı Alparslan'ın 1071 zaferi gibi, Yavuz Selim'in 1514 Safevilere, 1516 ve 1517 Mısır Memluklarına karşı zaferlerinde Kürtlerin rolü olumlu olmasaydı, Türk boylarının Anadolu'yu fethi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu ve güney yayılması gerçekleşmeyecekti.

1920'lerde bu tarihsel trend devam etmiştir. Üçüncü stratejik ortaklık emperyalist yayılmayı önlemiş, cumhuriyet devrimine başarı imkanı vermiştir. Fakat Kürtlerin geleneksel işbirlikçi feodal üst tabakasının cumhuriyeti yanlış değerlendirmesi ve emperyalizmin niyetlerine kolay aldanıp isyana yönelmesi, cumhuriyet kurucularının politika değiştirmelerine yol açmıştır. Kürt-Türk birlikte özgürlük projelerinden vazgeçmeleri, tarihlerindeki en olumsuz bir süreci yaşamalarına neden olmuştur. Kürt-Türk ilişkilerindeki bu stratejik bozulma Kürtlerin inkarını, geri bıraktırılmasını, zoraki asimilasyonunu ve giderek sistemden tümüyle dışlanmalarını beraberinde getirmiştir. Türkleştirildikleri oranda kabul görmeleri bu politikaları daha da derinleştirmiştir. 1970'lerde dünya çapındaki büyük aydınlanmaya karşı Kürt ve Kürdistan olgusundaki bu koyu karartma politikaları yeni bir Kürt aydın hareketine ve arkasından PKK somutunda siyasi ve askeri bir direnme sürecine yol açmıştır. Kürt-Türk ilişkilerinde bol acılı ve çatışmalı ,ama onurlu bir döneme girilmiştir.

2- Kürdistan üzerinde mücadele, savaş ve terör

Kürdistan'ın jeokültürel ve stratejik konumu belki de tarihte üzerinde en çok mücadele, savaş ve terörün –insanları korkuyla yönetme amaçlı şiddet– yürütüldüğü ülke haline gelmesine yol açmıştır. Dördüncü buzul döneminden sonra yaklaşık 20 bin yıl öncesinde başlayan mezolitik ve ardından gelişen neolitik (tarım ve evcil hayvan) kültürün –yaklaşık 12 bin yıl önce– ana bölgesi, tahminen bugünkü Kürdistan bölgesidir. Bunun nedenlerini çeşitli konularda belirttik. Mezolitik ve neolitik kültürün en çok geliştiği merkez olması, dört bir yanında yaşayan daha ilkel kültür dönemindeki –paleolitik dönem insanları– toplulukların akınını beraberinde getirmiştir. Toplayıcılıktan tarla üretimine geçiş daha bol ürünlere yol açtığından nüfus yoğunlaşması beklenebilir. Tarihsel kanıtlar bu dönemlerde nüfus artışını açıkça göstermektedir. Yerleşik yaşam ve köyleşmenin gelişmesi tarla, bağ ve bahçe kültürünün gelişimini daha da hızlandırmıştır. Bu durum doğal olarak verimli toprak, bitki ve hayvan alanları üzerinde zaman zaman çatışma etkeni de olabilmektedir. Sosyal içerikli ve ekonomik amaçlı çatışmanın bu

tarz gelişimi kuvvetle muhtemeldir. Yine eldeki kanıtlar bu dönemden kalma bazı köy yıkıntılarını göstermektedir.

Tarihin ilk kapsamlı sosyal ve ekonomik mücadelesinin açıklanabilir nedenlerle Kürdistan üzerinde boy vermesi hayli düşündürücüdür. Nüfus hareketlerinden anlaşıldığı kadarıyla yoğunlaşma güneyde bugünkü Arabistan ve Kuzey Afrika'dan, doğuda İran ve daha doğusunda, kuzeyinde Kafkasya'dan ve batısında Anadolu'dan gelen çeşitli topluluk akınlarıyla artmaktadır. Tıpkı bugünkü Avrupa ve kuzey Amerika'ya olan insan akımları gibi, tarihin ilk büyük sosyal içerikli ve ekonomik amaçlı insan selleri, yaklaşık 15 bin yıl boyunca insanlık için bir ***'Güneş Ülke'*** rolü oynayan bugünkü Kürdistan'a yönelik olmuştur. Doğal olarak bu kadar uzun süre güneş ülkesi rolünü oynamak, üzerinde büyük çekişme ve çatışmaların oluşmasına da neden teşkil edecektir. Neolitik kültürün yaklaşık 90 bin yıl önce yoğun özümsenmesinden sonra, bu sefer tersi bir nüfus hareketinin gelişmesine yol açmıştır. Eldeki veriler yaklaşık bundan 7 bin yıl öncesine geldiğimizde, neolitik kültürün hem fiziki –insanlarıyla birlikte– hem de kültürel –sadece etkisel– olarak Atlas Okyanusu'ndan doğuda Çin Pasifik kıyılarına, kuzeyde Sibirya'ya, güneyinde Kuzey Afrika'ya kadar yayıldığını göstermektedir. Böylece neolitiğin doğuş merkezi üzerindeki yoğunlaşma azalmıştır.

Yaklaşık bundan 7.000-5000 yıl (MÖ 5.000-3.000) öncesinde Kürdistan üzerinde Aryen dil ve kültür grubunun iyice şekillendiği, klan ve kabile toplumundan aşiret toplumuna geçildiği tahmin edilmektedir. Aşiret toplumu daha büyük bir insan topluluğunun sıkı örgütlenmesini ve eylemini beraberinde getirmektedir. Klan ve kabile toplumları 20-50 arası kişiyi teşkil ederken, aşiret toplumu yüzlerce kişiyi organize edebilmektedir. Bu durum sosyal ve ekonomik sorunların şiddetlenmesi halinde, aşiret toplulukları arasındaki mücadelenin de büyüyebileceğini göstermektedir. Bu dönemden kalma arkeolojik veriler –bazı köylerin tamamen yıkımı– sosyal çatışmaların şiddetlendiğini, ama bunun daha çok iç nedenlerden kaynaklandığını göstermektedir. Verimli toprak ve akarsuların üzerinde büyüyen nüfus ve komşuların tamahı, kavganın ekonomik nedenlerini oluşturmaktadır. Bu mücadeleler sonucunda çeşitli aşiret boylarına ait sınırların oluştuğunu tahmin edebiliriz. Aşiret bölgelerinin kökenlerini böylelikle MÖ 4000 yıllarına kadar dayandırmak olasılık dahilindedir. Aşiretlerin ortak mülkiyetindeki ekim ve yayla alanları ayırt edilebilmektedir. Yine aşiretlerin kendilerine özgü dil-lehçe grupları ve kültürel çeşitlenmenin geliştiği tahmin edilebilir. İlk müzik ve oyun temaları, tapınç kültü şekillenebilmiştir. Bulunan birçok heykelciğin kadın figürlü olması ana ev-

cil kültürün ağırlığını yansıtmaktadır. Bu dönemi sosyal içerikli, ekonomik amaçlı mücadele dönemi olarak tanımlayabiliriz.

MÖ 3000-2330 dönemi, Aşağı Mezopotamya Sümer uygarlığının doğuşunu ve tamamlanışını ifade eder. Mücadeleler savaş boyutuna varmıştır. İnsanlık tarihinde ilk defa ekonomik değerlerin önceden planlanmış askeri güçle, zorla ele geçirilmesi, talan edilmesi geleneği doğmuştur. Savaşçı iktidar gücü özünde bir talan gücüdür. Kılıf olarak takınılan tanrısallık, kutsallık, kahramanlık gibi sıfatların arkasında gasp ve talan gizlidir.

Kürdistan bu uygarlığın ana doğuş kaynaklarından biridir. Sümer uygarlığının ve tüm insanlığın ilk yazılı destanı olan ***Gılgameş Destanı*** Kürdistan'a yapılan bir talan seferini öyküleştirmektedir. Uruk'un yarı kahraman ilk krallarından ***Gılgameş****'in* şehir uygarlığının simgesi olan fahişeleştirilmiş kadın yoluyla baştan çıkardığı ***Enkidu*** adlı barbar yardımıyla Kürdistan'a doğru sefere çıkması destanın ana konusudur. Enkidu aslında dağdan şehre inerek hakim güce işbirlikçilik eden yüksek dağlıların, *'Kurtilerin'* ilk örneğini temsil etmektedir. Ülkesini işgal ettirmeye öncülük etmektedir. Bunun karşılığında kral devlet sofrasında yemekli ve kadınlı yaşama alıştırılmaktadır. *"Kürt ne bilir bayramı, hor hor içer ayranı"* deyimi bu dönemlerden kaynaklanmaktadır. Belki Gılgameş'in kendisi de yüksek dağlı kökenindendir. Çünkü Gılgameş *'büyük camus,' 'öküz gibi adam'* anlamına geliyor. Kürdistan tarihinin bu tür hainlerle dolu olması tesadüf değildir. Sümerler orman kerestesi, yontma taş ve madenlerine şiddetle ihtiyaç duyduklarından, askeri seferlerini sık sık kuzeye yapmak durumundaydılar. Bugün de son Irak krizinde gördüğümüz savaşlar, aslında geçmiş tarihi de özetlemektedir.

Kürdistan üzerinde işgal, istila ve talan sürecine ilk defa uygarlık güçlerinin katılması niteliksel bir gelişmedir. Aşiret, kabile ve klan gibi etnik toplumlar üzerinde devletleşmiş güçlerin talanı, köleleştirme seferi gerçekleştirilmektedir. Daha önceki dönemlerde mücadeleler kendini koruma, akarsuları elde etme, verimli arazileri kazanma amaçlı iken, uygarlık döneminde başta köleleştirme ve talan amaçlı olmaktadır. Planlı insan öldürme veya esirleştirmeye odaklanmıştır. Daha önceki dönemden kalma dört yandan alana yönelme ve alandaki kültürü dışarıya taşırma hareketleri de devam etse gerek. Hurrilerden kalma arkeolojik bulgular bu dönemin sosyal mücadele ve savaşlar gerçeğine ışık tutmaktadır. Savunma sistemleri, kahramanlık öyküleri mücadele ve savaşların varlığına kanıttır. MÖ 2000'lerde İran, Kafkasya, Anadolu ve Arabistan üzerinden sürekli istila grupları akın etmektedir. Sümer kent surları ve Hurri kaleleri bunlardan

korunmayı amaçlamaktadır. Yüksek dağlara sığınma zaten dağların doğal kaleler gibi korunmaya imkan vermesinden ötürüdür. *'Dağ=Kürtlerin etnik varlıklarını koruma üssü'* gerçeği budur. Kürt ataları adeta boydan boya bir kale gibi duran Kürdistan dağlarının doruklarını mesken tutarak binlerce yıl sel gibi her taraftan akan işgal, istila ve çapulun şerrinden kendilerini korumaya çalışmışlardır. Ovalık alanlarda şehir uygarlıklarını fazla geliştirmemiş olmaları bu tarihsel gerçeklikle yakından bağlantılıdır.

MÖ 2000-1000 döneminde Kürdistan üzerindeki istila seferlerine yeni öğelerin katıldığını görmekteyiz. Orta Anadolu'da kurulan ***Hitit Krallı**'ğıyla* Kafkasya'dan ***İskit*** adı verilen barbar topluluklar hem Hurri-Mitanni uygarlığına hem de daha güneyde zengin Babil ve Asur şehirlerine yönelik istila sürecine katılırlar. En sıkışık durumda kalan yine Kürt atası gruplardır. Çünkü eskiden sadece güneydeki Sümer-Babil-Asur devletleri saldırırken, buna kuzeyden Hitit devleti ve çok savaşkan İskit barbarları da katılmaktadır. İran'dan Pers kabileleriyle batıdan Luwi etnik grupları da sıkıştırmaya katılmaktadır. Hem zenginlik üreten bir alan olması, hem kurulan yeni uygarlıklar arası geçiş bölgesinde durması, Kürt ve Kürdistan için tam bir ikilem teşkil etmektedir. Yaşamak için sürekli direnişçilik ve işbirlikçilik, hem direniş hem işbirlikçilik gelişmektedir. Hiyerarşik üst tabaka işbirliğine oynarken, diğer alt kesim sürekli direnmek durumunda kalmaktadır.

MÖ 1600'lerdeki yazılı belgelerde bir Kürt beyliği (muhtemelen bugünkü Elbistan'da kurulmuş olsa gerek), Hititlerin ilk kurucu prensi ***'Anita**'ya* şöyle seslenmektedir: *"Bre alçak, seni yetiştirdik, oraya bey yaptık, derlediğin savaş sürülerinle sınırlarımıza gelip bizi sürekli rahatsız edesin diye değil. Verdiğin sözlere layık olmaya çalış."* Bu anlama gelen yazıtlar, aslında Hurrilerden derinliğine etkilenmiş Hitit Krallığı'nın yavaş yavaş büyüdüğünü ve yanlarında yetiştikleri Hurri-Mitanni boylarını tehdit etmeye başladıklarını göstermektedir. Yine ünlü Hitit Kralı ***'Şupiluliumma'*** Mitanni Kralı ***'Matiwaza'ya*** şöyle demektedir (MÖ 1300'ler civarı): *"Sana kızımı veriyorum, artık evladım sayılırsın. Bir daha isyan etme. Rahatsızlık yaratma. İyi ülkende rahat yaşamaya çalış. Arkanda ben varım."* Aralarındaki çatışmalara rağmen siyasi evlilikler yoluyla nasıl barış ve akrabalıklar oluşturmaya çalıştıklarını da görmekteyiz.

Bu dönemde korkunç Asur gücü sahneye çıktığında, Hitit-Mitanni ittifakına ihtiyaç vardır. Daha ilginç olan, Mısır'ın ünlü kraliçesi ***'Nefertiti'nin*** Mitannilerden gitmiş olmasıdır. Tarihin hareketli bir dönemi olan MÖ 1500 civarı bu yönlü birçok diplomatik siyasi anlaşma kadar savaşla-

ra da tanıklık etmektedir. MÖ 1596'da ünlü Babil, Hitit ve Hurrilerin ortaklığıyla işgal edilmiştir. Ünlü ***'Kadeş Savaşı ve barışı'nın*** MÖ 1280'lerde gerçekleştiği sanılmaktadır. Hz. İbrahim'in Urfa Nemrut'undan kaçışının 1650'lerin, Musa'nın Mısır Firavunu'ndan kaçışının MÖ 1300'lerin başında olduğu tahmin edilmektedir. Ünlü ***Hammurabi*** MÖ 1750'lerde yaşamıştır. Dönemin savaş ve barışla dolu bu yüzyıllarında Kürdistan merkezi alan rolündedir. Kürdistan üzerinde savaşların eksik olmadığı ülkedir.

Yaklaşık olarak MÖ 1000-330 dönemlerinde Mezopotamya merkezli uygarlıkların son büyük aşaması yaşanır. Tarihin belirleyici gücü olarak Asur İmparatorluğu sahnededir. Babil-Ninova rekabetinde öncülük Ninova'ya geçmiştir. Asurlar komşularına dehşet saçmakla ünlenmişlerdir. İnsan kellelerinden harman yapmak, duvar çekmek, kale yapmak deyimleri Asur İmparatorları'nın namı diğer özellikleridir. Savaş seferlerinin en amansızları Kürdistan içlerine, Suriye ve Mısır'a yöneliktir. Anadolu'nun batısına kadar etkilerini yayabilmişlerdir. Bu dönemde Hititler –MÖ 1200'lerde Trakya kökenli Frigler tarafından– dağılmış, yerine Torosların güneyinde küçük şehir krallıkları kurulmuştur. Kürdistan'da ise bugünkü Botan alanında önce ***Nairi*** (nehir anlamındadır) ***Konfederasyonu*** –tahminen MÖ 1200-900– onun dağılmasından sonra ünlü ***Urartu*** devleti kurulmuştur (MÖ 875-606). Asurlular Hitit sonrası kurulan bu devlet ve beylikler üzerine amansız seferler düzenlemiştir. Başta taş kabartmalar olmak üzere, birçok kalıntı savaş sahnelerini canlandırmaktadır. İnsan kesik kafalarını taşımak alışageldik bir yöntem oluyor. Seferlerin en önemli nedeni yine kereste, maden ve ticaret yollarını ele geçirmektir. Urartular bu saldırıları durdurmayı başarmışlardır. Savunmada ünlü oldukları anlaşılmaktadır.

Medler bu dönemde daha doğuda, bugünkü İran Kürdistan'ında Urartu örneğinden de yararlanarak kendi varlıklarını güçlendirmekte, siyasi oluşum ihtiyacını kavramakta ve Asurluların doğu seferlerine karşı koyarak güç toplamaktadır. Tarihte ünlü 300 yıllık direniş ve hazırlık aslında Urartu dönemini ve güçlenmesini ifade etmektedir. Asur'u yenmek, bugünkü Irak'ın ABD'yi yenmesine benzer. Dolayısıyla çok güçlü hazırlıklar ve taktik yenilikler gerektirir. Sonunda ünlü Med komutanı ***Keyaksar*** ve Babilli müttefiki ***Nabukadnezar'la*** birlikte Ninova'yı yakıp yıkarak varlığını sona erdirirler. MÖ 612'de Medler (tahminen MÖ 715-550 yıllarında) ***Ekbatan*** –bugünkü ***Hamedan***– merkezli imparatorluğa yakın bir siyasi oluşum kurmayı başarmışlardır. Bu, Kürt niteliği daha güçlü oluşumdur. Kuzeyden İskit'lerin, güney ve doğudan akraba boylar olan Pers kabilele-

rinin saldırıları güçlenmelerini engellemiştir. Ünlü komutan ***Harpagos**'un* ihaneti ve Pers işbirlikçiliği, iktidar gücünün Med kralının yeğeni olan ***Kiros**'un* eline, dolayısıyla Pers kabile hiyerarşisine geçmesine yol açmıştır.

Pers İmparatorluğu Medlerin devamıdır. Bir nevi ortak devlet oluyor. Yine çatışma alanı çoğunlukla İskit istilası altındaki Kürdistan'dır. Kiros'un ölümü bile bu alandaki İskitlerle savaşla gerçekleşiyor. İmparatorluğun daha güvenli bir alan olan Güneydoğu Medya'ya doğru kayması kuzeyden gelen barbar akınlarından etkilenmektedir. ***Darius**'un* (Büyük Dara; MÖ 520-485) büyük İskit seferi bu belayı kökünden halletmek amacıyladır. Anadolu boydan boya iki yüz yılı aşkın (MÖ 530-330) süre Pers-Med İmparatorluğu'nun elinde şekillenir. Sırasıyla ***Frigya***, ***Lidya*** ve ***Likya**'nın* siyasi varlığına son verilip, tüm Ege kıyılarında kurulan şehirler denetime alınır. Denilebilir ki, bu dönemde Kürdistan (Medya) uygarlaşma yolunda sakin bir yaşama kavuşur. Ataerkil ailenin güçlenmesi, güçlü Med aşiret yapısı, Pers ordusunda da Medleri ayrıcalıklı kılar. Mısırın da fethedilmesiyle (MÖ 525) uygarlığın ana merkezi Med ve Pers bölgelerine kaymıştır. Babil yarı bağımlı bir statü altında hala uygarlığın kültürel başkenti durumundadır.

Tarih Helen ve Makedon aristokrasisinde, Anadolu'yu tamamen fethetme ve böylelikle hem büyük Med-Pers tehlikesini ortadan kaldırma hem de hiç görmedikleri kadar zenginliklerine el koymanın bir tutku halini geldiğini kaydetmektedir. Gece gündüz bunun hayalini kurmakta ve siyasi tartışmasını yapmaktadır. Bunu başarmanın en büyük tanrısal iş olduğu müşterek inanç olmaktadır. Büyük düşünür ***Aristo*** (MÖ 385-320) bu inancı ve bilinci, öğrencisi olan Makedon kralı ***Filipos**'un* oğlu ***Büyük İskender**'e* sürekli aşılamaktadır. Doğu insanlarını hayvan gibi görme ve karınca gibi ezme fikri büyük ihtimalle Aristo tarafından İskender'e aşılanmıştır. İskender bu atmosfer içinde ve hocasının sıkı eğitimi altında yetiştikten sonra, çok genç yaşta babasının öldürülmesinden sonra önce, Helen birliğini ve sonra Makedonya etrafındaki boyları birleştirdikten sonra, tarihin seyrini değiştiren Doğu seferine açılır. Adeta Büyük Darius'a Büyük İskender olarak yanıt vermektedir. Bilindiği üzere döneminde yıldırım seferleri diyebileceğimiz savaşlarla insanları adeta karınca gibi ayağı altında ezip ta Hindistan Ganj nehrine kadar gider. Zapt etmedik yer bırakmaz. En ünlü savaşı ***Gavgemala*** (MÖ 331) bugünkü Erbil civarında olan Arbela'da geçer. Pers İmparatorluğu büyük savaş içinde düşer. O dönemin kültürel başkenti olan Babil'e tekrar döndüğünde, şanına yaraşır işler yapmaya devam eder. Doğu-Batı sentezinin sembolü olarak on bin Balkanlı savaşçı er-

kekle on bin Med ve Pers asilzade kızlarını bir seferinde evlendirir. Yendiği son kral olan III. Darius'un kızı kendisine düşer. Bu sefer batıda yeni doğmakta olan Roma Cumhuriyeti üzerine yürüme hazırlığı yaparken, bataklık sivri sineklerinden kaptığı mikropla çok genç yaşta ölür.

Kürdistan'da İskender'in izleri çoktur. Bitlis, komutanlarından Ballis'ten kalmadır. Zagros dağlarını bir gerilla gibi aştığı söylenebilir. Askerlikte İskender'in bir yarı tanrı olduğu söylenebilir. Bu seferlerle Kürdistan yeni bir ikilemin kıskacına girecek, meşhur Doğu-Batı çatışmasının merkezi alanı olacaktır. İran'da Persler yerine kurulan ***Part*** (MÖ. 250-216) İmparatorluğu'yla İskender sonrası Helen krallıkları arasındaki çatışmaların ağırlık merkezi yine Kürdistan'dır. Devreye Ermeni krallıkları da girmiştir. Fetih hakkı tüm hakların temeli olarak elden ele geçer. Dicle-Fırat kıyıları kalelerle donanır. Tüm kentler kale ve surlarıyla bir savunma anlayışı içindedir. Yine de Helen krallıkları döneminde ***Komagene*** (Samsat merkezli), ***Abgar*** (Urfa merkezli) ve ***Palmira*** (Palmyra merkezli) Krallıkları özel bir önem kazanırlar. Doğu-Batı sentezinin seçkin eserlerini yaratırlar. Zihniyet olarak dönem hem daha önceki, hem sonraki dönemlerden farklıdır. Uygarlığın parlak bir dönemi olarak da değerlendirilebilir. İran (Part) ve Helen etkinliği iç içe yaşanır. Kültür alışverişi, ticaret alışverişleri kadar canlıdır.

Hz. İsa sonrası Roma teröründen kaçan Havarilerin ilk durakları yine Kürdistan kapıları olan Antakya, Urfa ve Nusaybin yöreleridir. Denilebilir ki, siyasal ve dinsel terörün yeni yeni boy verdiği bir döneme girilmektedir. Roma İmparatorluğu en geç MS 50 yıllarında tüm Anadolu, Suriye, İsrail ve Lübnan'ı fethetmiş, Fırat kıyılarını da aşmıştır. Yeni ortaya çıkan hıristiyan gruplar İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra dağ kovuklarına, yeraltı yerleşim alanlarına, mağaralara, çöllere çekilmektedir. Yarı gizli bir dönem yaşanmaktadır. Siyasi terör belki de kitlesel olarak ilk defa hıristiyan müminler üzerinde uygulanmaktadır. Kürdistan dağlarının ilk sığınılan merkez olmaları bu yüzdendir. Artık tüm Helen krallıklarını ele geçirmiş Roma İmparatorluğu Part İmparatorluğu'nun sınırlarına dayanmıştır. Ünlü Romalı komutan ***Crasus*** ölü ele geçtiğinde (MS 50'ler) Partlar ve Ermeniler bayram edecekler, Crasus'un başı günlerce teşhir edilecektir. Alan Kürdistan'daki ***Ktesifon*** kentidir.

3. yüzyıldan itibaren sıra Roma-Sasani İmparatorluğu arasındaki çatışmalara gelir. Tarihin en zor savaşları yine Kürdistan üzerinde geçer, sınır kah Fırat kah Dicle olur. Diyarbekir ve Nusaybin gibi kentler defalarca yıkılır, el değiştirir. Kürdistan sürekli parçalanır. Uygarlığın bağrındaki şid-

detin ve talanın sürekli kustuğu alandan gelişme beklemek gerçekçi olmaz. Komlar halinde dağlarda yaşam sürerken, kent merkezleri istila karargahlarıdır. Etnik toplumla, askeri toplum arasında net bir ayrım oluşur. Aradaki tüccar halka, istilacıyla etnik gruplar arasındaki ara halkadır. 4. ve 5. yüzyıllarda iki imparatorluğun sürekli savaşlarından ötürü alanda adeta karanlık bir dönem yaşanır. Ancak hıristiyan ve manici grupların terör korkusu altındaki propaganda faaliyetleri tek ciddi sosyal etkinliktir. Palmira, Abgar ve Komagene'nin yıkılması karanlık dönemin başlangıcı olabilir. Klasik köleciliğin son demleri yaşanmaktadır.

Hıristiyanlık yeni dönemin müjdeciliğini yapmakta; karanlıktan sonraki aydınlığın, tanrısal krallığın inancını sürekli vermektedir. Kurtuluş ideolojisi geliştirilmiştir. Sosyal kurtuluş ordusu kurulmuştur. Her iki imparatorluk içten içe çökmektedir. Dıştan etnisitenin daha sert saldırıları Roma'yı önce bölecek, bir bölümünün yıkılmasına yol açacaktır. İkinci Roma olarak Bizans İmparatorluğu artık Mezopotamya'nın peşindedir. Hıristiyan mezhep çatışmaları da eklenince, tıpkı günümüzün sünniliği ile aleviliği gibi bir bölünme doğar. Siyasal çatışmalara dinsel mezhepsel çatışmalar da katılmıştır. Sosyal mücadele dinsel kisve altında verilirken, etnik çatışmalar kavim görüntüsüne bürünmektedir. Süryani papazlar, özellikle Nesturiler tam bilgi savaşçısı gibidir. Siyasal askeri çatışmaların paraleli mezhep ve din çatışmalarıdır. Süreç, yeniden dünyaya dönecek mehdi, mesih ve ahir zaman peygamberi beklentisiyle geçer.

Hz. Muhammed zamanı koklamada yeteneklidir. Beklenen peygamberin kendisi olabileceğine inancı gittikçe artmaktadır. Cahiliyenin karanlığını yaşayan Arap kabile çatışmaları içinde bir güneş gibi doğar. ***Asrı saadet*** gelmek üzeredir. 6. ve 7. yüzyıllar islamın doğuş ve büyük yayılış dönemidir. Hak gelir, batıl gider. Güneş doğar, karanlık kalkar. Ardı sıra fetihler ve bu sefer güneyden Kürdistan kapılarına dayanma gerçekleşir. Savaş artık hanedanlık, krallık için değil din, islam için gündemdedir.

İslam fetihleri 642'de Kadisiye'deki yenilgiden sonra Kürdistan'da yoğunlaşır. Belde belde alanın islamileşme süreci başlar. İranlılar şia mezhebiyle kendi farklılıklarını korumaya çalışırken, Kürtler Zerdeştilikteki ısrar ve en zayıf bir islami örtü olarak alevilikle etnik ve kavmi varlıklarını sürdürmeye çalışırlar. Sünni Kürtlük, aslında yenilmiş ve ihanet etmiş Kürtlüktür.

İslam kelime olarak her ne kadar barışı çağrıştırsa da, etkili bir Arap ulusal savaş ideolojisidir. Günümüzün küreselleşmesi gibi dünya çapında küreselleşmek ister. Cihat en büyük ibadettir. Cihat (savaş) yolunda

fethedilen her şey senindir. Yenilenleri istersen köle kılabilirsin. Kadınlara olduğu gibi el koyabilirsin. Günümüzün iktidar tarzı gibi sadece askeri fetihle yetinilmiyor. Fethedilenlerin tüm sosyal, ekonomik, inançsal değerleri üzerinde denetim ve hakimiyet kuruluyor. Zihni egemenlik en yoğun yaşananıdır. İslam feodalizmin ideolojisi olarak tüm Ortadoğu toplumunu yeniden biçimlendirme iddiasındadır. Tek ve inanmış ümmet anlayışı, peşi sıra yükselecek olan İslam İmparatorluğu'nun sosyal temelini hazırlamaktadır. Büyük bir maharetle yaratılan tek tanrılı ideoloji, aslında tek yetkili otorite olarak sultanlığın ideolojik temelidir. Mümin tabanla sultan tepeyi ustaca yaratan islam, belki de dünyada merkezi feodalizmin en usta teorisidir.

Ta Sümerlerden beri Arabistan yarımadasından bir türlü çıkamayan Arap etnisitesi islamla tarihin en büyük kalkışlarından birini yapar. Binlerce yıl susadığı iktidar hevesini Bizans ve Sasanileri yıkarak giderir. Görkemli bir feodal medeniyet kurar. ***Emeviler*** (MS 650-750) ve ***Abbasiler*** (MS 750-1258) Arap İmparatorluğu'nun doruğunu teşkil ederler. Kürdistan üzerindeki yayılımları güçlüdür. Toros ve Zagros eteklerine kadar yayılırlar. Büyük katliamlar yaşanır. İskendervari bir ***Haccac*** yürüyüşü vardır. Kafkas, Hindikuş, Pirene ve İstanbul eteklerine kadar yayılım gücü gösterirler. MS 1000'lere geldiğimizde islamiyet doruk noktasına varmıştır. MÖ 1000'lerde İbrani kabilesinin yaptığını MS 1000'lerde Arap kabileleri yapacaktır. Ardı sıra ***Türk-Oğuz*** boylarından ***Selçuklular*** ve ***Osmanlılar*** gelecektir. Son büyük seferleri islam ve sünnilik adına Türk kökenli sultanlar yönetecektir. Abbasi ve Selçuklular döneminde klasik çatışma çizgisi yine Kürdistan'da geçer. Bizans ve sultanlık güçleri savaşlarının büyük kısmını Kürdistan bölgelerindeki kentleri alıp geri vermeleri biçiminde yürütür. Kürdistan'ın islamlaştırılması tamamlanır. Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071 Malazgirt Savaşı'yla Bizanslı güçler Kürdistan'dan atılır. Eyyubi sultanlarıyla Türk beylikleri döneminde beylikler arası çatışmalar olsa da, islami uygarlık gelişme kaydeder. Urfa, Mardin, Diyarbekir, Siirt, Malatya ve Elaziz gibi yörelerde islam öne geçer. İslami kültür hıristiyan, Süryani ve Ermeni varlığını ikinci plana iter.

13. ve 14. yüzyıllarda Haçlı ve Moğol saldırıları bölgede çekirge sürüleri gibi bir kırıma yol açar. Göçler, dağlara çekilmeler devam eder. Bölge tekrar çalkalanır. Bu sefer geleneksel bölünme ve savaş çizgisi İran merkezli Safevilerle Anadolu ve Balkan merkezli Osmanlılar arasında çizilir. Bir nevi Bizans-Sasani ikilemi yenilenmiş olur. Yavuz Selim'in 1514 Çaldıran zaferiyle –Kürtlerin sünni kesimiyle birlikte– klasik doğu sınırı en

doğuda çizilir. Kürdistan'ın günümüze kadar sürecek bölünmesinin temeli atılır. Sınır boylarında sık sık içeriye yönelik saldırılar olursa da, ***1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması****'yla* günümüze kadar sürecek Kürdistan bölünmesi ve Anadolucu güçle İrancı güç arasındaki sınır hattı resmen çizilmiş ve tanınmış olur. Mezopotamya ve Kürtlerin büyük çoğunluğu Osmanlı imparatorluk sınırında kalır.

1800'lerin başlarına kadar Osmanlılarla Kürt beylik ve hükümetleri arasında kurulan denge içinde nispeten sakin bir dönem yaşanır. İslam uygarlığı sünni çizgisinde gelişirken, direngen Zerdeşti ve Alevi Kürtler yarı isyan halinde dağların dorukları ve gözden ırak köşelerde yaşamak zorunda kalır. Yavuz Selim'in Safevi korkusu nedeniyle ***Kuyucu Murat Paşa*** sadrazamlığında 40 bin aleviyi diri diri kuyulara doldurması ve ***Pir Sultan Abdal****'ın* idamları, terörün en acımasız ve iz bırakan örnekleridir. Daha önceleri komünal düzen arayışında olan ***Şeyh Bedrettin*** önderlikli hareketin katliamla sonuçlanması ve şeyhin idamı önemli terör örnekleridir. Yoksulluk ve zoraki askerlik ve vergilere başkaldırı olan ***Celali*** isyanları ve ezilmeleri, islam aristokrasisinin terör dalgasını nasıl tırmandırdığının göstergeleridir. Osmanlı terörü en az dış boyutlu savaşlar kadar acımasızdır.

Bunun yanında kardeş veliaht öldürmeleri, sadrazam idamları yaygın terör eylemleridir. Osmanlılar döneminde islamın resmi yorumu olarak sünniliğin kılavuzluğunda terörün müthiş ve yaygın uygulandığı açıktır. Dağdaki Türkmen boylarına karşı da sürekli terör seferleri düzenlenmiştir.

1800'lerin başlarından imparatorluğun yıkılışına kadar Kürdistan, dönemin büyük bir kısmını isyanlarla ve bastırma seferleriyle geçirir. 19. yüzyıl boydan boya isyan ve bastırma yüzyılıdır. İngiliz ve Fransız misyonerlerinin etkisiyle imparatorlukla aralarını bozan Ermeni ve Süryaniler üzerine bastırma seferlerinde bu yüzyılda artış olur. Yüzyılın bitiminde, 20. yüzyılın başlarında tarihin bu en eski halkları neredeyse silinir. Kapitalizmin kışkırttığı milliyetçilik yavaş yavaş zehirli ürünlerini vermektedir. Kürtlerin aynı akıbete uğramamaları farklı din ve direnişlerinin kapsamlı olmasından ötürüdür.

Ortaçağdaki din ve mezhep çatışmaları en az ilkçağdaki çatışma ve savaşlar kadar tahripkar etki bırakmıştır. Kürdistan'da uygarlaşmanın bu çatışma ve savaşlar nedeniyle gelişemeyeceği açıktır. Sürekli dağ kovuklarında varlıklarını korumaya çalışan etnisiteyle, istila ve işgal karargahları olan şehirlerin yapısı diyalektik bir ilişkiyi yakalayacak bir durumda değildir. Her bölüntü kendi geriliğinde ve izole edilmişliğinde adeta bo-

ğulur. İslamın selam yüzü biraz kazındığında, altında binlerce yıllık zorba ve istismarcı gücün çıktığı görülecektir. Sultan ve bendeleri her türlü tanrısal sıfatlar altında, ayet ve hadislerle kamufle edilen bir zorbalık ve sömürü rejimi yürütmektedir. Eşkıyanın dağda olanı kaba ve açık yüzlü iken, şehirdeki ve iktidarda olanın cüppeli, sarıklı ve ağzı örtülü olarak aynı zorbalığı ve istismarcılığı tanrıdan onaylı olarak yürütmektedir. Fark özde değil biçimdedir.

Neolitik dönemin sosyal nitelikli mücadeleleriyle başlayan ilkçağ köleliğinin savaşlarıyla tırmandırılan ve ortaçağ feodalizminin savaş ve terörüyle sürekli yoğunlaştırılan Kürdistan üzerindeki mücadele, savaş ve terör ortamında Kürt halkının varlığını koruması bile oldukça değer taşımaktadır. Güçlü ve gelişkin uygarlıklar altındaki kadar olmasa da, etnik direnişçilik tüm kusurlarına rağmen Kürtleri bu amansız tarihi süreç içinde var kılan temel faktördür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Kürdistan'ın daha da parçalanması ve şiddet ortamına çekilmesi gelişti. Yeni emperyalist ve sömürgeci güç olarak yükselen ***İngiltere*** ve ***Fransa****'nın* çizdiği Ortadoğu haritasında Kürdistan üzerinde Türkiye Cumhuriyeti, İran Şahlığı, Irak monarşisi ve Suriye-Fransız yönetiminin egemenliği geçerli kılındı. Daha doğrusu dayatıldı. Yeni rejimler altında çıkarları daha da daraltılan Kürt işbirlikçi üst tabakasının sınırlı ve eski otonom heveslerinden kaynaklanan ve çoğu tahriklere dayanan isyan hareketleri terörün yoğunlaşmasına yol açtı. Ayaklanmalar ulusal ve demokratik talepleri geliştirmiş olmaktan uzaktı. Eski ayrıcalıklı günlerini arayan Kürt işbirlikçi feodalitesinin yeni rejimlerden pay isteme kavgasıydı. Kapitalizme dayalı ve milliyetçi ideolojiden etkilenen yeni rejimlerin tek ulus, tek dil, üniter devlet fanatizminden Kürtlerin payına düşen, eskisinden beter inkar edilmek, baskı altına alınmak, isyan halinde katliam ve zoraki asimilasyonla ortaçağ karanlığına terk edilmekti. Tam anlamıyla cendereye alınma söz konusuydu. Denebilir ki, dünyada Yahudilerden sonra bölgesel çapta şoven milliyetçiliğin en yoğun terörünü yaşan halk, etnik ve olgusal varlık olarak Kürtlerdi. Kürtlerin kendi işbirlikçi hainleri tarafından feodal geriliğe terk edilmeleri, çağdaş milli demokratik hareketlere bile anlam verememeleri yüzünden yaşadıkları durum, 20. yüzyılın en çirkin yüzlerinden biridir.

Türkiye'nin egemenliği altına aldığı Kürdistan'da yürüttüğü politikaya resmi olarak ***'sel hareketi'*** adı verilmekteydi. Üzerinden geçilen her yeri çiğneyip geçmek *'iyi'* olarak benimsenmişti. Bunda imparatorluğu kaybetmenin acısı da vardı. Hiç olmazsa geri kalan parçalar mutlak bir erimeye

tabi tutulmalıydı. Dünyanın hiçbir döneminde, hiçbir rejiminde görülmeyen anadil –Kürtçe– yasağı bile Türkiye rejiminde uygulandı. Binyıllarca yaşanan sosyal mücadelelere, amansız istila, işgal ve kolonileştirme savaşlarına ek olarak, tüm toplumsal değerler üzerine Kürtlüklerini yansıtacak her şeyin üzerine bir kara şal örtülmüştü. Türkiye Cumhuriyeti statüsü altında Kürtlerin yaşamı üzerine sosyal bilim ve edebiyatın çok yoğun çabaları ancak bazı gerçekleri gün yüzüne çıkarabilir.

İran'da yeni bir imparatorluk hanedanı olarak yükselen Pehlevi Şahlığı'nın uygulamaları da cumhuriyet Türkiye'sinden faksızdır. **Simko İsmail** ayaklanmasından ***Mahabad Kürt Cumhuriyeti*** deneyimine kadar tekrarlanan Kürt hareketliliği benzer ideolojik, sınıfsal nedenlerle kolayca tasfiye edildi. Geriye yoğun bir terör rejimiyle 20. yüzyıla özgü faşist milliyetçi yaklaşımlar hakim kılındı. Irak ve Suriye Kürdistan'ı üzerinde İngiltere ve Fransa'nın uygulamaları, işbirlikçi Arap hanedanlara dayalı aynı bastırma ve sömürge rejimini egemen kılma biçimindeydi.

20. yüzyıl Kürt olgusunda yaşanan, gerçekten dünyada örneği olmayan *'kafese kapatma ve evcil hayvan haline getirme'* politikasıydı. Kürtlerin toplumsal bir olgu olarak insandan sayıldığına dair hiçbir işaret yoktur. Bir Afrika'ya uygulanan sömürge politikaları bile Kürtlere çok görülmüştür. Siyasi, ekonomik, sosyal, hukuki, hatta askeri politikaların çağdaş etnik, ulusal ve sömürgeleştirme baskısı biçimleri bile çok görülüp uygulanmamıştır. Yok sayma (*"sen kendini Kürt saymazsan, Kürt sorunu yoktur"* diyen yeni Başbakan R. T. Erdoğan, aslında derin devletin gerçeğini ezberlemiş olarak söylüyor), *"hakim ulus ve mezhepten olduğun, kendini yok saydığın oranda kabul görebilirsin"* anlayışı, aslında faşizmin en tehlikeli biçimlerinden biridir. Yahudilere uygulanan türden terör açık ve nettir. İnkar türü kapalı ve karanlıktır. Kürtlere uygulanan teröre *'kara terör'* demek yerindedir.

20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında ABD etkinliğine iyice açılan bölge ve Kürdistan'da, tehlikeli ve çelişkili bir politika takip edilmektedir. Bir yandan Kürt federesi, diğer yandan PKK ve en büyük Türkiye parçasındaki Kürt tasfiyesi –uygulanan savaş ve sonuçları– ABD ve AB'siz asla düşünülemez. Filistin-İsrail oyunundan daha beteri Kürdistan ve komşuları arasında oynanabilir. Mücadele, savaş ve terör politikasına *'dehşet'* sıfatı eklenebilir. Tarihin hiçbir döneminde ve yerinde hiçbir insan topluluğuna bu yönlü dehşete varan politikalar uygulama ve her şeyi bu politikalara, şiddetin en planlı ve sinsi olanına dayalı olarak belirleme örneğine rastlanmamaktadır.

Hemen şu hususu belirtmeliyim ki, eskiden yaptığımız gibi bu savaş politikalarını Türk, Arap, Fars ulus sömürgeciliği, inkar ve imhacılığı söylemiyle izah etmeye çalışmak çok yetersiz ve yanılgılı sonuçlara götürür. Olgu daha kapsamlı tarihsel ve toplumsal sistemlerle ilgilidir. Aynı biçimde Kürdistan'daki uygulamalardan Türk, Arap ve Fars devleti sorumludur tarzındaki söylemler de soyut ve indirgemecidir. Olgunun gerçek oluşumunu izah etmekten uzaktır. Ortada zannedildiği gibi bir Türk, Arap, Fars ulus çıkarı ve devleti yoktur. Ulus devletin kendisi bir sıfattır; ideolojik tanımlamadır, gerçeğin kendisi değildir. Ulusların devleti olmaz. Hatta dar anlamda sınıfların da devleti olmaz. Devlet en azından beş bin yıllık gelenek olup kartopu-nar topu gibi yuvarlana yuvarlana günümüze kadar gelmiş, birçok parçaya bölünmüş, bazı etnisiteler onu çok bazıları az kullanmış, kullananlar da tüm etnisite olmayıp bazı hiyerarşik ve sınıfsal gruplar olmuştur.

Belki de Türk, Arap ve Fars etnisitesi, ulusu da devlet olgusundan Kürtler kadar baskı ve sömürü görmüştür. Türkmen'in çektikleri, Bedevinin yaşadıkları, gulamların gerçekleri Kürtlerden daha azdır demek yanıltıcı olur. Kaldı ki, hangi Kürtler sorusu da çok çok önemlidir. Bu savaş politikalarının en büyük sorumlusu Kürt feodalitesidir. Beylik, mirlik, hacı hocalık taslayan takımıdır. Eğer bunların, yoksul emekçi Kürt halkına her zaman büyük zarar verenlerin ciddi bir amaca ve yönteme dayanmayan, provokatif ayaklanmaları ve sonradan alçakça teslimiyetleri olmasaydı, hiçbir Türk, Arap, Fars ulusçusu ve devletçisi mevcut uygulamaları icat edemezdi. Dolayısıyla eğer Kürtler için en stratejik olumsuz öğe aranacaksa, bunu kendi hainleri içinde araması gerekir. Hem de her zaman ve her yerde; her yöntem ve amaçla. Çünkü bunlar iğrenç çıkarlarıyla ve Filistin-İsrail trajedisini bile geride bırakabilecek oyunlarıyla Kürt halkıyla iktidarları karşı karşıya getirip sonra aradan sıyrılıyorlar. Karşılığında ihanet bedeli mal mülklerini koruyorlar. Hatta metropol ve sayfiye yerlerinde yerleşimler kurarak o lanetli binlerce yıllık oyunu durdurmadan sürdürüyorlar.

Bu politikaların en az beş bin yıllık tarihini –Gılgameş ve Enkidu'dan beri– destan kılıfına bürünmüş de olsa açıklamaya çalıştım. Şuna inanıyorum ki, yürürlükteki blok iktidar politikalarından ne devlet ne ulus olarak Türk, Arap ve Farsların yüzde 99'unun gerçek bir çıkarı olamaz. Çıkarı olması şurada kalsın, geri kalmışlık, düşmanlık, yersiz kin gütmeler, karşılıklı şiddet, kaynakların boşa harcanması ve sonuçta hak edilmemiş anlamsız bir yaşama yol açması nedeniyle kendilerine büyük zarar verir. Bu korkunç kısır döngüyü, sırlı ve sihirli oyunu açığa çıkarmak için başvura-

cağımız en önemli çare sosyal bilimin kendisidir. Ama gerçek sosyal bilimden; iktidarı, dayandığı ve yol açtırdığı savaşı ve sosyal yapılanmaları çözen bir sosyal bilimden bahsediyorum. Yoksa Sümer rahiplerinin yıldız hareketlerine dayanan *'kader bilimi'*nden daha tehlikeli sonuçlar veren; bütünü, canı, yaşamı görmeyen, saygı ve sevgi duymayan *'kadavrasal bilim'*inden bahsetmiyorum.

Benim bu savunmadaki en önemli katkım, bu bilimin maskesini düşürerek gerçeğe yaklaşımı biraz daha ilerletmiş bulunmamdır. Milliyetçilik bilim midir? Dincilik bilim midir? Sosyalizmcilik bilim midir? Liberalcilik bilim midir? Muhafazakarcılık bilim midir? Belki de ilkçağın demi geçmiş putçuluğundan –paganizmden– da geri bir putçuluktur. Çünkü o putçulukların zararı çok sınırlıydı. Ya bu ucu bucağı belli olmayan kavram putçuluğunun verdiği zararın haddi hesabı var mıdır? Bir kutsal din kitabına bağlı olan müminler –bu kitapların bazı yönleriyle sosyolojik yorumunu yapmaya çalıştım– bile bildiklerini sandıkları değerlere bu denli bağlı olmalarına karşılık, kadavra ve kavram putçuları tespitlerine ne kadar bağlı olabiliyor, fayda umabiliyorlar? İlerideki kısımlarda bu konularda özeleştirisel yaklaşımı geliştireceğimi belirterek konuya dönüyorum.

Kürdistan'daki iktidar ve dayandığı savaş gerçeği doğru çözümlenmeden, Kürt sorunuyla uğraşan ve karışan herkese, her devlete, sosyal ve siyasal gruba büyük zararlar vereceğinden ısrarla bahsediyorum. Bu herhalde tarafların kendilerini yeniden gözeden geçirmeleri, büyük yanlış, hata ve çılgınlıklarından vazgeçip, çok sayıda olabilecek insani çözümlere varabilmeleri için de en anlamlı yaklaşım yöntemi olacaktır. Fanatizme dayalı her –ister ezen ister ezilen, ister sömüren ister sömürülen adına– milliyetçi, dinci, solcu yaklaşımın çözüm olmadığını herhalde bütün 20. yüzyıl savaşları fazlasıyla ve çok büyük acı ve kayıplar pahasına doğrulamaktadır.

Çok kaba tarihsel taslağımızdan da anlaşılacağı gibi, Kürdistan'daki gibi mücadele, kavga, savaş, terör uygulamaları kendine has bir iktidar bloğu oluşturmaktadır. Tarihin belli başlı tüm sistemlerinde geçerliliğini yoğunlaştırarak sürdüren savaşa, askeri güce dayalı bu iktidar blokları bir hamur gibi toplumun her dokusunu yoğurup biçimlendirmektedir. Ortada öyle Kürt toplumu, ulusu diyebileceğimiz kendine özgü öz dinamikleriyle oluşmuş bir yapı yoktur. Nuh'u Nebiden –gerçekten de öyle– kalma iktidarlaşmış, onun kurumsal ifadesi olmuş zorun gelenekleri tayin etmektedir. Bir zaman olmuş mitoloji, söylence olarak, başka bir dönem yüce din denmiş, çağımıza doğru ulusumuz, sınıfımız adına milliyetçiliğimiz, sos-

yalizmciliğimiz olarak meşruiyet, geçerlilik arayan bu zor aletleri toplumda karışmadıkları, belirlemeye çalışmadıkları tek bir doku bile bırakmamıştır. Asıl Kürt sorunu yaşadığı bu olguların oluş tarzından doğmaktadır. Kürt olgusunun kendisi oluşum tarzından ötürü tam bir sorunlar yığınıdır.

İşin en acı ve vahim tarafı, bu olgunun sorun çözme yeteneğini büyük oranda kaybetmiş olmasıdır. Olgu sorunsallıktan ötürü boğulmaktadır. Kanser hücrelerine benzeyen Kürt toplum dokularından bahsetmek gerekir. Ağacın kurdu ağaçtandır denilir. Öylesi Kürt kimlik ve şahısları yığınla orta yerde durmaktadır. Kürt dilinden tutalım varsa partisine, Kürt kadınından tutalım sözde en tanınmış liderlerine, köylüsünden kentlisine, aydınından hocasına, dininden milliyetçiliğine, yurtseverinden hainine, diplomatından politikacısına kadar işin abcsine bile hakim olamayan ne kadar çaresiz, sahte, kurnaz, hain, korkunç, iyi, güzel ve doğrusu vardır? Kestirilmesi güç bir soru. Sorumlusu kim? Mevcut ve tarihten şekillenmiş, gerçekten kime, ne kadar, nasıl hizmet ettiği de pek kestirilemeyen iktidar parçaları ve sonuçta onları öyle tutan geçmişin, günümüzün zor aygıtları, onların her tür savaş ve terörleri. Bunlardır Kürt toplum olgusunu belirleyen, mevcut hallerde sorumlu ve çaresiz tutan.

Tersine bu aygıtlara karşı ayaklanma, gerilla benzeri yöntemlerle direniş gösterildiğinde ortaya çıkan gerçeklik, gelişmemiş, ama geliştiğinde onu da aşacak olan Filistin-İsrail çatışma modelidir. Taraflar, adına ne çıkarı denirse densin, böylesi bir modelle herhangi bir toplumsal sorun daha iyiye, güzele doğru çözülebilirler mi? Ateşin ateşle söndürülmesi gerçekçi olamaz. O halde savaşçı iktidar klikleri olarak toplumsal sorunları çözme yöntemlerini terk etmek en doğrusudur. Buna direnişçilerin aygıtlarını da dahil etmek gerekir. Yöntem başka yerde ve türde aranmak durumundadır.

Kürt olgusundaki muazzam çarpıklıkları çözmenin yöntemleri –özellikle hakim zoru elinde bulunduran iktidar güçlerinin– savaş aygıtlarından beklenmemelidir. Herhalde ilk yapılması gereken, eğer karşı taraf zorla bir şey dayatma iddiasında bulunmayıp, çözümün siyasal, barışçıl demokratik tarzını esas alıyorsa ve bunda samimiyetini anlaşılabilir nedenlere dayandırmışsa, hakim gücün de askeri aygıtı devreden çıkarması, aynı yöntemlerle cevap vermesi gerekir. Tartışma ve çözüm yollarını sivil demokratik diyalog araçlarına bırakmak, insani olduğu kadar ekonomik ve toplumun ezici çoğunluğun da çıkarınadır.

"Kürdistan'da Zorun Rolü" adlı derlemeyi 1982'lerde hazırlamıştım. Zoru çözdüğünü sanmıştım. Daha sonraki pratik bu kendime güvenimin

büyük yetmezliklerle dolu olduğunu gösterdi. Bu satırları bir giriş olarak belirtip yeniden Kürdistan'da zorun rolüne dönerken, gerçekten bu sefer varolan bilimsel derinliği yakaladığından ötürü güvenim gerçekçidir. Çözüm yolunu sanıldığı gibi –ve sosyalizm adına bir benzerini yaşadığımız– *'kutsal şiddetten'* geçmediğinin, tersine çok zorunlu ve gerekli ***'meşru savunma'*** dışındaki tüm zorların en lanetlenmesi gereken insan pratikleri olduğunun derinden farkına vararak, Kürt olgusu ve Kürt sorunundaki çözümleme sorumluluğunu göstermeye çalışıyorum.

3- Kürdistan kültürü üzerinde zoraki asimilasyon politikaları

Savaş ve iktidar bloklarının en çok başvurdukları toplumsal politikalarından biri asimilasyondur. En genel deyimiyle kültürel eritme anlamına gelen asimilasyon politikalarındaki temel amaç, tahakküme tabi tuttuklarının tüm karşı direnç yeteneklerini ellerinden almak için, başta zihniyetin temel kullanım aracı olan yerel dili uygulama dışı tutup, hakim dilin yoğun işlenişini ifade eder. Resmi dil yoluyla yerel dil ve kültür kadükleşip dolaşımda rol oynamayacak kadar daraltılır. Hakim dil kültür yükselmenin, okumanın, siyaset ve ekonominin ifade dili olarak kullanana kazanım sağlar. Baskı altına alınan dil ve kültür ise kullanana zarar kaydettirir. Bu ikilem altında yerel dilin iktidar dili karşısında dayanması gün geçtikçe zorlaşır. Hele yazı dili haline gelmemiş, hakim lehçesini kuramamışsa, bu dil ve lehçelerinin sonu karanlık olur. Asimilasyon yalnız dil alanında değil, iktidarın şekillendirdiği tüm toplumsal kurumlarda uygulanır. Hakim ulus veya dinin, grubun kurumsal gerçekliğine uyarlanma her düzeyde yaşanır. Siyasal, sosyal, ekonomik, hatta zihniyet alanı resmen tanınıp hukukça korundukça, diğer azınlık ve yenilmişlerin eş kurumları kendilerini hakim kurumlara göre zoraki veya gönüllü asimilasyona uğratarak, resmiyetinin içinde yer alırlar. Baskı ve ekonomik, siyasi çıkar ne kadar devreye girerse, erime o denli rol oynar.

Kürdistan kültürel varlığı üzerinde en az savaşlar ve terör kadar, zoraki asimilasyon tahripkar rol oynamıştır. Aynı tarihsel yöntemi uygulayıp ilk çağlara kadar gidebiliriz. Sümerce'nin belki de ilk ve en büyük asimilasyon dili ve kültürü olduğunu belirtmek mübalağa sayılmamalıdır. Kelime ve cümle düzeninden bu gerçeği anlamaktayız. Sırayla Hurrice, Mitanni, Urartu, Med ve Persçe'den önce Sümer dili, sonra sırayla Akadça kaynaklı Babilce ve Asurice, sonraları Aramice Ortadoğu'nun ilk çağlardaki en büyük asimilasyon dilleriydi. Bu gerçeği Hitit, Urartu, Mitanni, Med ve Pers yazıtlarında görmek mümkündür. Bir nevi günümüz İngilizce'si gibi

dönemin *'interetnisite'* dili olan Aramice ortak anlaşma aracıdır. Özellikle aristokrasi ve devlet bürokrasisinin yazı dilinin bir tanesinin Aramice olması yaygın rastlanan bir örnektir. Yerel dil ve Aramice birlikte kullanılmaktadır. Bugün de yaşadığımız gibi hakim iktidar dili nasıl resmi dil olarak devlet ilişkilerinde esas ise, o dönemlerde de Aramice –daha önceleri Akadça ve Sümerce– esas dil olup, yerel dil daha çok okuma yazması olmayan halkın sözlü iletişim aracıdır. Aristokrat kesim büyük ihtimalle işbirlikçisi olduğu devletin resmi dili ile konuşmaktadır. Urartu yazılı belgelerinde bu gerçeği görmek mümkündür. Tıpkı bağımlı ülke yöneticilerinin çoğunlukla İngilizce ve Fransızca konuşmaları gibi.

Pers anıtlarında Aramice'nin yeri açıktır. Dönemin hem diplomasi hem ticaret ortak dili olarak tüm Ortadoğu'da dolaşımdadır. Asimilasyonun mimarlıkta, devlet yönetiminde, edebiyatta, hukukta yoğun rol oynadığı bu alanlar ile ilgili tüm belgelerde gözlemlenmektedir. İsa'nın bile Aramice bildiği tahmin edilmektedir. Aramice'nin daha ulusal biçimi olan Süryanice diğer yaygın bir asimilasyon aracıdır. İbranice'nin sınırlı bir etki alanı olması nedeniyle, karşı yayılma halindeki Helenizm'in dili Helence de giderek Ortadoğu'ya nüfuz etmektedir. Bugünkü İngilizce ve Fransızca gibi Helence ve Süryanice rekabet halindedir. İkisi de Kürdistan'da, özellikle şehirlerinde etki savaşı vermektedir. Urfa bunun tipik bir örneğidir. Aramice, Ermenice, Süryanice, Arapça ve Kürtçe'yi, en son Türkçe'yi yaşamış bir kültür derinliğine sahiptir. Fakat aşırı asimilasyon aşırı bir kozmopolitizme de yol açmaktadır. Urfa'nın bugünkü halinden de bu gerçeği anlamak mümkündür.

Süryanice'nin Kürdistan kültüründeki yeri daha sonraki Arapça'dan ileridir. Bir aydınlanma dili olarak rol oynadığı belirtilebilir. Süryanilerin esas olarak kentte oturmaları bu sonucu doğurmaktadır. Kürtler Komagene halkı olarak göçerliğin, köylülüğün sözlü dili olarak Kürtçe lehçelerini kullanmaktadır. Yazılı kaynakları sınırlıdır. Ama hiç olmadığı anlamına gelmez. Özellikle Mitannilerin başkenti ***Waşukkani****'de* (Hoşpınar, bugünkü Suriye-Türkiye sınırındaki Resulayn ve Amude kentleri) bulunan çok sayıda yazılı belge, MÖ 1500'lerde proto-Kürtçe'nin yazı dili olarak kullanıldığını göstermektedir.

Kürdistan'da MÖ 300-250 Helen krallıkları döneminde Helen kökenli halkın varlığı ve özellikle kentlerdeki ağırlıkları, Helence'nin de uzun süre kullanıldığını göstermektedir. Bir nevi sömürgeci dili rolünü oynuyor. Günümüzdeki gibi Kürdistan kentleri yabancı dil ve kültüre göre yaşarken, kırsaldaki halk yerel dil ve kültürü yaşamaktadır.

İslamiyet ile birlikte öne çıkan dil Arapça'dır. Önceleri bedevilerin dili olan Arapça, kentleşme ve islamiyetin doğuşu ile birlikte Ortadoğu'nun en prestijli dil, edebiyat ve bilim dili oldu. Savaş ve iktidarın resmi dili olarak Arapça büyük bir üstünlük kazandı. Zayıf Afrika kökenli diller karşısında tüm Kuzey Afrika'dan Zagros-Toros sisteminin güneyine kadar hakim dil oldu. Kültür ve bilim de Arapça ile yaşanmakta ve yapılmaktadır. Ayrıcalıklıdır. Onu kullanan, bürokraside yer alabilir. İlim sınıfına girebilir, bilim yapabilir. Dolayısıyla Arapça yükselmenin, çıkarların etkin dilidir. Bugüne kadar ki önemini bu maddi gerçeklere borçludur. Arapça'dan sonra Farsça'nın etkisi daha sınırlıdır. O da özellikle Selçukluların İran'daki iktidarlarında resmi dil olması nedeniyle yaygınlaştı. Selçukluların Anadolu'yu ele geçirip Konya merkezli bir devlet kurmalarında da resmi dil Farsça'dır. Mevlana ***Mesnevi**'yi* Farsça yazmıştır. Türkçe de Kürtçe gibi o dönemde daha çok kırsal alan halkının sözlü dili ve edebiyatının aracıdır.

Arapça'nın hakimiyeti Kürdistan'da çok etkili olmuştur. Özellikle 'melle-molla' tabakasının Arapça'yı ibadet dili olarak kullanma gereği bunda temel rol oynar. Ayrıca Arap yaşam tarzına özenti şehirlerde hakim olur. Kılık kıyafetten tutalım, şecere soy belirlemeye kadar Arap gibi olmak moda değeri kazanır. Herkesin hanedanlık öykülerinde bir Arap kulpu takmak usulden sayılır. Eğitim, öğretim, moda, siyaset, diplomasi, sanat, bilim alanındaki hakimiyet Farsça gibi güçlü bir devlet deneyimi olan dil üzerinde bile etkilidir. Yarı yarıya Arapça'nın istilasına uğrar. Tüm Ortadoğulular Arap isim ve lakaplarını takarlar. Bu üstünlük ulus devletlerin ve ulus bilincinin gelişmesine kadar yoğunca devam eder.

Kapitalist sistemin yaygınlaşması, 'ulus devletin' biçimlenmesi, Kürt kültürü ve dili üzerindeki asimilasyon sürecini daha da yoğunlaştırdı. Arapça, Farsça baskısına Türkçe'nin yükselen baskısı da eklendi. İlk ve ortaçağlarda etnisite bünyesinde varlığını koruyan Kürt dili ve kültürü, bilim ve tekniğin artan olanaklarını resmi dil ve kültür olarak kullanan üç hakim dil ve kültürün etkisi altında iyice ezildi, eritildi. Ortaçağda bile birçok edebi eser (Ahmedê Xani'nin Mem û Zin'i gibi) veren Kürt dili ve kültüründe siyasi baskının da etkisi ile gittikçe daralma yaşandı. Kürtlük dil ve kültür olarak kuşkulu hale dönüştürüldü. Suç konusu oldu. Giderek Kürt olmak kriminalize edildi. Burjuvazinin suç hapishane pratiğinin en aşırı bir biçimi ile karşı karşıya kalındı. Kürt olgusu ve ona dayalı sorunsallık en tehlikeli suçlar kategorisine sokuldu. Her üç ulus devlette –Türk, Fars ve Arap ulus devletinde dil ve kültürü aşan,

tüm varlığı üzerinde bir eritme, uzaklaştırma, hakim dil ve kültüre bağlama kampanyası bütün şiddeti ile yürütüldü. Kürtçe anadil eğitimi dahil, tüm eğitim okullarına kavuşma yasaklandı. Ancak o da imkanları olanlar için hakim ulus okullarında modernizm öğrenilebilirdi. Kürt ve Kürtçe her bakımdan modernizm kapsamı dışına çıkarıldı. En basit Kürtçe müzik, gazete, kitap yayını *'Kürtçülük'* sayılarak siyasi suç kapsamına alındı. Halbuki kendileri kendi dillerinde Hitler'i geride bırakan bir milliyetçiliği uyguluyorlardı. *'En yüce ulus'* teorilerinden geçilmiyordu. *'Necip millet'* Arapların unvanıydı. Türklük, mutlu olma gerekçesiydi. Farisilik en büyük tarihsel soyluluktu. Kapitalizmin uyandırdığı milliyetçi duygular bütün gerilik durumlarını örtbas eden bir uyuşturucuya dönüştürülmüştü.

Ancak kapitalizmin üçüncü büyük küreselleşme hamlesi, yerelliğin yükselen değer haline gelmesi, teknolojinin –radyo, TV– dil yasaklarını anlamsız kılması, yurtdışı faaliyet imkanları Kürt ve Kürtçe'nin biraz alan bulmasına, kendine gelmesine katkıda bulundu. Tabii bu olgunun temelinde çağdaş direniş gerçeğinin de belirleyici bir etkisi oldu. Ulusal demokratik direniş beraberinde Kürt kimliğini, dil ve kültürünü, kendine güveni getirdi. Asimilasyonu –zoraki– yaratan savaşçı iktidar zoru karşısında savunmacı direniş, ulusal dil ve kültürün yeniden doğuşuna ebelik ediyordu.

4- Kürdistan'da etnisite, sınıflaşma ve uluslaşma

Toplumların varoluş biçimlerinde etnik, sınıfsal ve ulusal düzeylerde tanımlanma, bütünselliği yakalamak açısından önemlidir. Toplumlar özde birdir. Farklılık biçimlenişte ortaya çıkar. Bunların başında da etnik, sınıfsal ve ulusal özellikler gelir. Etnisite, klan ve kabile tarzı oluşumların aşılması, soy farklılıklarının belirginleşmesi, çıkar kümeleri olarak bilince çıkarılması halinde olgusallık kazanır. Klan ve biraz daha gelişmiş biçimi olarak kabileler halinde yaşam, insan türünün en büyük zaman dilimini teşkil etmiştir. Gezgin halde pek farklılaşmamış grupların pratiğinde soy bilinci zayıftır. Buna yol açacak çelişkiler henüz gelişmemiştir. Neolitik dönemden önceki uzun paleolitik devirlerde yaşam biçiminin klan tarzını geçmediği tahmin edilmektedir. Kabilelerin etnik yapı haline gelebilmesi için çıkar bağıyla bağlı olduğu alanları ve bu alanlar üzerinde örgütlenerek belli bir aidiyet kazanmayı gerektirir. Ortak üretim ve dil, grupları giderek daha çok birbirine bağlar. Dış saldırılar, kıtlık gibi etkenler birliklerinin önemini her geçen gün daha çok açıklar. Bu yönlü gelişmeler yönetim ve

savunmaya olan ihtiyacı daha da artırır. Toplumsal hiyerarşi, cinsiyet tahakkümü ataerkilliği doğurur.

Bütün bu gelişmeler etnisite dediğimiz soy biçimini netleştirir. Yerellik ve zamansallık, toplumsal kültür dediğimiz tüm birikimleri farklılaştırarak karşılıklı savunma ve sentezlere zorlar. Bazı soyların öne çıkması, aralarında da hiyerarşinin kurulmasına yol açar. Bundan etnik veya aşiret federasyonları doğar. Süreç hızlanarak konfederasyon, oradan koşullar elverişli ise ve çözülme geriye değil ileriye doğruysa devletleşme ve sınıfsallaşma gelişir. Neolitik üretim biçiminde bu süreçlerin yaşandığı hem çokça gözlemlenmekte hem de belli bir rasyonalite ile tahmin edilmektedir. Aşiretlerin oluşum ve gelişim çağı, altın devri neolitik dönemdir. İlk tarımsal devrim, hayvanların evcilleştirilmesi ve köy düzenine geçiş aşiretsel düzenle iç içedir. Ataerkillik bu dönemin ileri aşamalarında gelişir. Başlangıçta evcil ana düzeninin ağırlıkta olduğuna ilişkin güçlü veriler bulunmaktadır. Süreç evcil analıkla başlarken, artan hiyerarşi ile birlikte ataerkillikle en şaşaalı dönemini yaşamaktadır.

Sınıflaşma dinamiği hiyerarşi ile bağlantılı olmasına rağmen, asıl olarak askeri zümrenin derlediği ayrıcalıklı grupla başlar. Bu grubun içinde akrabalık bağlarından çok kişisel hünerler belirleyicidir. Savunma ve avcılık yetenekleri güçlü olanların en güçlü adamın önderliğinde birleşmeleri, ilk dönemlerde görülmemiş bir ayrıcalık yaratır. Güçle hükmetme olgusunu ortaya çıkarır. Güçlü şefin hükmü altında toplanma, aşiret ilişkilerini aşan ilişkilere yol açar. Bu yeni ilişkiler sınıftır. Sınıf, aşiretlerden kaçan, aşiret olamamış daha küçük gruplarla bazı meslek gruplarından oluşabilir. Aşiret ise, akrabalık bağlarından ötürü sınıfsallaşmaya karşı direnir. Aşireti sınıfsallaştırmak zordur; tabiatı gereği sınıf ilişkisini tanımak istemez. Sınıfsallaşmaya karşı aşiretlerin özünde sürekli bir direnme vardır. Köleci sistemin 'barbarları' olarak sürekli sistemi tehdit etmeleri bu yapıları nedeniyledir. Sınıflaşmanın yaygınlaşması ekonomik üretkenlik ile at başı gider. Köle emeği verimli hale geldikçe, kölece tarz sınıflaşma yoğunluk kazanır. Devletleşme ile birlikte bu süreç daha da hızlanır. Devlet esas olarak örgütlenmiş köleci sistem yönetimidir. Özünü tanrısal fikirde, ulusal çıkarda, güvenlikte aramak boşunadır. Bu anlamda devlet ve sınıfsallık arasındaki bağ kesindir.

Ana aşiretin bölünmesi, ortak dil ve kültür grupları olarak halk veya *'kavim'* dediğimiz şekillenmeye yol açar. Kavim veya halk derken, aralarında gevşek ilişki bulunan, ortak bir dil ve kültüre az çok dayanan toplumsal grupları kast etmiş oluyoruz. Bu anlamda etnisite=halk=kavim

bağlantısını kurmak doğrudur. İlk çağın ilerlemiş dönemleri ile, ortaçağın başlıca toplumsal kategorik ifadelerinden birisini teşkil eder. Soy gruplar birliği olarak, ortaçağın doğuşunda büyük rol oynarlar. Cermen boylarının Roma'yı, Arap boylarının Bizans ve Sasanileri, Türk ve Moğol boylarının islam dünyasını istila etmeleri kavimsel niteliklerle de yakından bağlantılıdır.

Kavimlerde toprağa yerleşiklik ve kültürel ayrışma daha da belirgindir. Hakim sınıf aristokrasi ve serf köylülüğüdür. Şehirlilik bu genel kategoride yer almasına karşın, sınırlı bir bağımsızlığı ve kozmopolitizmi temsil eder. Şehir biraz da etnisite ve kavim bağlarından uzakta kalmış, sınıf ilişkisi daha belirgin, özerk bir ünite olarak görülmelidir. Feodalitede hakim ve mahkum sınıf aynı etnisiteden olmakla birlikte, aralarındaki yabancılaşma oldukça gelişmiştir. Köleci sistemde efendi köle ikilisinin aynı aşiretten olması nadirdir.

Uluslaşma ve ulus olgusu kavimsel ilişkinin yoğunlaşarak devam etmesi ile ortaya çıkar. Feodal çitlerle ayrılmış ekonomik yapının çözülerek daha gelişmiş bir ortak pazarın ortaya çıkarılması, uluslaşmanın varoluş biçimlerinden biridir. Ortak pazar her ne kadar kapitalizmi akla getirse de, kapitalizmle özdeş bir olgu değildir. Kapitalizm öncesi ve sonrası toplumsal sistemlerin de ortak pazarları olabilir. Pazar toplumsal gelişmenin genel bir kategorisidir. Sosyalist düzenlerde de varlığını sürdürmesi doğaldır ve yararlıdır. Gelişmiş pazarlar etrafında ortak dil ve kültür ulus bağlarının gelişmesine yol açar. Daha doğrusu ortak dil ve kültür gelişerek ulusun en temel bağı, ilişkisi olur. Üzerinde kapitalist sistem de gelişebilir. Kapitalist olmayan komünal, demokratik ve sosyalist düzenler de ortaya çıkabilir. Eğer ulusun içinde kapitalist sınıf tahakkümcülüğü geçerliyse, burjuva veya kapitalist ulus nitelemesi anlam taşıyabilir. Ama burada kapitalizm ile ulusu özdeşleştirmek doğru değildir. Sömürü bağları zayıfsa ve demokratik, komünal ilişkiler başatsa, bu tür uluslara da demokratik ve sosyalist uluslar denebilir.

Ulusların içinde etnisite, cins, sınıf bağlarında karmaşa artar. Temel sınıflar burjuvazi ve işçiler olmakla birlikte, birçok tabaka ve köylü sınıf yenilenir. Çok sayıda kavmin, sınıfın ve ezilen cinsin ulusun bünyesinde görülmesi mümkündür. O zaman hakim ulus, sınıf ve cins kavramları daha da belirginlik kazanır. Resmi dil, ulusal ayrıcalık, ezilen etnik ve kültürel gruplar oluşur. Ulus devlet her ne kadar ulus olgusu içinde ortaya çıkan devleti ifade ediyorsa da, daha çok milliyetçi bir kavrama işaret eder. Devletin ideolojisi milliyetçilik olursa, hakim milliyetten ötürü ulus devlet de-

nir. Çok uluslu devletler de olur. Bu durumdaki devlete herhalde ulus devlet yerine başka bir şey demek gerekir. Her ulusu bir devlet, her devleti bir ulus ile nitelemek milliyetçiliğin en tehlikeli yanlarından birisidir. Devlet ve ulus kategorilerini birbirine fazla karıştırmadan, devleti teknik bir ortak örgütlenme olarak nitelemek, ulusların özgür, eşit ve demokratik olmalarına daha iyi hizmet eder.

Ulus ötesinden, yakın ve ortak çıkarlı ulus gruplarının sentezini anlamak en doğrusudur. Birbirlerini inkar eden değil zenginleştiren ulus sentezleri üzerinde yoğunlaşmak hayli çözümleyici ve üretken sonuçlara yol açabilir. Ne ulus nihilizmi –inkarcılığı– ne ulus fanatizmi; bilakis farklı ulus değerlerinin sentezciliği, günümüz ulusçuluk (milliyetçilik) karmaşasından kurtulmanın en iyi ve en doğru yolu olabilir.

Temel kavramlaştırmalarımıza bağlı olarak Kürdistan'da etnisite, sınıf ve ulus gerçekliğini daha iyi irdeleyebiliriz. Etnisitenin ana doğuş yeri olarak Kürdistan'ı belirlemek gerçekçi bir yaklaşım olabilir. Neolitik devrimin en gelişkin ve en eski merkezlerinden birisi olması, halen etkili olan etnik yapıların izahını kolaylaştırır. Kürt toplumu belki de tarihte en eski ve yoğun yaşanan bir etnik topluluklar mozaiğidir. Alanın kuzey güney, doğu batı akışkanlığına binlerce yıl merkezlik yapması, tarımsal devrimin üretkenliği bunda temel rol oynar. Aşağı Mezopotamya ve Mısır'da koşullar daha hızlı sınıf temelli uygarlaşmaya uygunken, Yukarı Mezopotamya ve çevresi etnik topluluklar halinde yaşamayı daha avantajlı kılmaktadır. Yarı göçebelik koşulları, savunma, dağ ova ilişkileri, mevsimlik koşullar bu bölgeyi etnisite için ideal kılmaktadır. Neolitik devrim de zaten bu koşulların sonucudur. Nüfusun hızlı artışı yerleşim ve üretim alanları üzerinde erkenden bir mücadeleye yol açmaktadır. Dolayısıyla aşiret tipi örgütlenme en temel savunma, yerleşim ve üretim birimi olabilmektedir.

Devlet tarzı örgütlenme çok yönlü saldırılardan ötürü her an yıkılabilecek özellikler taşımaktadır. Koşullar erken bir devletleşmeye uygun düşmemektedir. Aşiret, daha küçük köy, kabile birimlerinde yaşam şansı sınırlıdır. Ya bir etkili aşirete katılmak, ya göç etmek, ya da sonuna kadar direnmek seçenekleri teşkil etmektedir. Zor koşullara sığınanların ekseriya direngen ve dar gruplardan olmaları bu görüşü doğrulamaktadır. Ova yerleşimleri ise, ekseriya bir devletin etkisine en kolay giren kesimler olmaktadır. Dağ ve ova aşiretlerini gözlemlediğimizde, en saf, fazla karışmamış olanları dağlık alanda barınmışken, ovada yaşam sürenlerin yoğun bir asimilasyondan geçtikleri görülmektedir. Dağ ve ova Kürtlüğü arasında ciddi farkların oluşması bu nedenledir.

Kürt dil grubunun prototipi tahminen 12.000 yıl öncesine dayanmaktadır. Tarım ve hayvancılık dili olması, benzer yaşam düzeninde olanların kökenini de teşkil etmekte etkili olmaktadır. Farklılaşarak Hurrilerin belirginlik kazanmasında da temel rol oynamıştır. Hint-Avrupa dil gruplarının güçlü olması, dayandıkları temelin binlerce yıl tarımsal devrimi oluşturmuş olmasından ileri gelmektedir. Böylesi bir dil kökeni olmasaydı, geniş coğrafyadaki temel kelimelerin izahı mümkün olamazdı.

Kürdistan'dan yayılmayı fiziki değil kültürel olarak düşünmek gerekir. Tahminen 6.000 yıl önce aşiret oluşumu tam belirginlik kazanmıştır. Kürt aşiretlerinin dağ kökenli olanlarında kullanılan bazı kelimelere Hurrilerde rastlanmaktadır. Hatta tüm Hint Avrupa dil gruplarında kullanılan murd=ölüm, jin=kadın ve yaşam, ra=güneş, star=yıldız gibi çok eskiden kalma kelimeler de bu gerçekliği yansıtmaktadır. Tanrılar ve mitolojik düzen arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir.

Sümer-Hitit uygarlıkları arasındaki geçiş konumu, proto Kürtleri aşiret varlıklarını güçlendirmeye iten diğer bir etkendir. Erken devletleşmeleri tasfiyelerini daha kolaylaştıracağından, yarı göçer, bir nevi yarı gerilla tarzı bir yaşamı tercih etmelerini beraberinde getirmektedir. Etraflarında ne kadar devlet kurulursa, o denli aşiret yapılarını güçlendirme gereği ortaya çıkmaktadır. Kürtlerde aşiret yarı gerilladır. Aşiret örgütlenmesi içinde aileye daha yakından baktığımızda, ana erk ve özgürlük öne çıkmaktadır. Kadın hayli etkin ve özgürdür. Bundan çıkan sonuç, aşiret direngenliğinin yarı gerilla tarzında gelişmiş olmasıdır. Bir kez daha kadının özgürlük düzeyinin toplumun özgürlük düzeyini belirlerken görmekteyiz. Kürt kadınının geleneksel atikliği, gücü, yiğitliği çok eski bir tarihi gelenekten kaynaklanmaktadır. Aşiret tarzı yaşamın olumsuz yönü ise, daha gelişkin bir topluma dönüşme imkanının kısıtlı olmasıdır.

Sınıflı toplum kenti doğurmaktadır. Kentle birlikte yazı, sanat, bilim daha hızlı gelişmektedir. Devletin kuruluşu düşünce ve eylem kapasitesini son derece artırmaktadır. Ekonomik verim ile birlikte kalabalık nüfus bir arada yaşayabilmektedir. Yeteneksiz olduklarından değil, tersine çok yetenekli olmalarından ötürü Kürtlerin ülkelerinde özgür yaşamda ısrar etmeleri, belki köleci uygarlığın gelişiminden kendilerini alıkoymuştur. Ama varlıklarını korumaları da bu özgürlük direnişi sayesinde olmuştur.

Aslında gelişmişlik kriterlerini özgürlük olarak belirlersek, Kürtler belki de tarihte en ileri halk, etnik grubudur. Mezopotamya merkezli uygarlıkların MÖ 330'lara kadar gelmesinde Kürt aşiret statüsü bölgenin en çok itibar edilen, ilişkisi aranılan özellikler taşımaktadır. Bunun için en iyi

kaynak Heredot Tarihi'dir. Sık sık Medlerden bahseden Heredot, o dönemde bile gelişkin Grek toplumunu Med işbirlikçisi sayan eğilimlere işaret etmektedir. O dönem Kürtleri olarak Medler aranılan özelliklerini özgür kimliklerine borçludurlar.

Zerdüşt dini özgür ahlaklı niteliği en güçlü dindir. Kadın erkek ilişkilerinde eşitlik ve özgürlüğe yakın bir sisteme sahiptir. İdeal bir eşlik düzenini salık vermektedir. İyi bir eş olmayı iyi ahlakın seçkin bir erdemi saymaktadır. Çocukların yetiştirilmesine özen göstermekte, doğruluk ilk eğitim ilkesi olmaktadır. Yalan söylememek büyük önem taşır. Hayvan ve çevreye en çok dikkat çeken dindir. Kürt ailesinin güçlü olmasında Zerdüştlüğün bu etkileri barizdir. Halen ezidi ve alevi Kürtlerinde bu benzer gelenekler canlıdır.

Uygarlıkların etkisine girdikçe ahlakları ve aşiret düzenleri bozulmaktadır. Helenizm istilasından sonra Doğu-Batı sentezi uygarlaşma yolunda yeni bir aşama sağlamaktadır. Komagene krallık anıtı olan Nemrut harabelerindeki yazıtlar bu gerçeği iyi yansıtmaktadır. İslamiyetin doğuşuna kadar Kürt sosyal yaşamında dağ yerini korumaktadır. Bununla birlikte önce Pers, daha sonra Part ve Sasani İmparatorluğu'nda bir Kürt aristokrat sınıfının yer edindiği tahmin edilebilir. Etnisiteden ayrışan bir aristokrasi kendi başına bir sınıf olmaktan uzaktır. Belki Pers öncesi bu yeteneği vardır. Ama imparatorluk işbirlikçisi olduktan sonra daha çok bende, kul tarzı bağlılıkları beklenebilir. Eldeki veriler aristokrat sınıfın bu niteliğini iyi yansıtmaktadır. Kürt etnisitesi ne kadar özgürse, aristokrasisi de o kadar silik ve işbirlikçidir. Bu temelde sınıflaşma çarpık ve soy inkarcılığıyla iç içedir. Bir Grek, Roma, Pers aristokrat sınıfı Kürt toplumunda öne çıkamamaktadır. Daha çok hakim aristokrasilerin içinde, onlara özenerek şekillenmektedir. Kraldan çok kralcı nitelemesi Kürt işbirlikçiliği için kullanılabilir. Bir Roma aristokrasisi, hatta Sümer, Mısır benzeri bir devlet sınıfı doğsaydı, şüphesiz Kürdistan'daki toplumsal gelişme farklı olurdu. Kendi kentleri yoktur. Kurulmuş kentlerin bendeleridir. Helenlerin kurdukları kentlere baktığımızda büyük farkı görüyoruz.

Tüm bu dönemler boyunca köy kent ayrımı derinden bir toplumsal ayrıma eşlik etmektedir. Pers egemenliğinden beri kentler yabancı merkezler rolünü oynarken, kom ve göçebelik yerel kültüre taşıyıcılık yapmaktadır. Uzun süre bu gerçeklik devam edecektir. Kentler önce Sümerlerin, sonra sırasıyla Babil, Asur, Pers, Helen, Roma, Bizans, Osmanlı ve daha sonraki ulus devletlerin damgasını taşıyacaktır. Buna karşılık köy ve kom, Kürtlüğü taşıyıp temsil edecektir. Kürtlerin köy ve kom toplumu

olarak kalmasında keyfilik değil, acımasız istila, işgal ve yabancı kentleşme belirleyici rol oynamıştır. Kent yabancılaşma köleleşme ve işbirlikçilik anlamına gelmektedir.

İslamiyetin Kürt etnisitesi ve aristokrasisi üzerindeki etkisi çok yönlü olmuştur. Etnik işbirlikçiler ve kent aristokratları ilk biat eden kesimlerdir. Teslimiyetleri köklüdür. Ortaçağ sınıflaşmasındaki rolleri günümüze kadar süren ihanetlerin temelidir. Kırsal alan Kürtlüğünden kendilerini ayrı sayıp hakim iktidar grupları içinde örgütlenebilmektedir.

Bu konuyu objektif ele aldığımızda daha iyi çözebilmekteyiz. Etraf binlerce yıl evvel uygarlık alanı olarak örgütlenmiştir. Kentler tamamen yabancıdır. Kendi öz kentlerini kurma fırsatı tanınmamaktadır. Birer fatih olarak dağdan inmemektedirler. Çoktan beri işbirlikçiler yolu açmıştır. Daha sonraki gelene düşen, o yolu takiptir. Sümerleşmeden tutalım Helenleşmeye, Persleşmeden tutalım Araplaşmaya kadar her hakim soy grubunda erimekten geri kalmamışlardır. Kendi hiyerarşisini bu temelde kaybeden veya yaşayan etnisitenin kendi dil ve kültürünü geliştiremeyeceği anlaşılırdır.

Ortaçağda bazı Kürt hanedanları olmuşsa da, bunlar Arapça ve Farsça'nın etkilerini aşarak milli bir hanedan seviyesine erişememişlerdir. En ünlüleri Mervaniler ve Eyyubiler (MS 990-1090, 1775-1250) egemenlik dönemlerinde Arap hanedanlarından pek farklı olamamışlardır. Kürtçe ile herhangi ciddi bir çaba ortaya koyamamışlardır. Klasik çizgi sürdürülmüştür. Halkın islamiyeti çeşitli mezhep ve tarikatlar biçiminde yaşaması, özünün biraz korunmasında yararlı olmuştur. Ortaçağ feodalizmi Kürtlerin kavmi niteliğini tüm olumsuzluklara rağmen silmeyi başaramamış, bilakis sınırlı da olsa siyasi, entelektüel, edebi birçok gelişmede varlıklarını ortaya koymuşlardır. ***Şerefname*** (1596), ***Mem û Zin*** (1690'lar) Kürtçe'nin ve Kürt kavimsel özelliğinin gelişkinliğine örnek gösterilebilir. İlk defa aşiret gruplarından ayrılmaların olduğunu görmekteyiz.

Kurmanc dediğimiz ayrışma aşiret dışı bir kitleyi nitelemektedir. Gerek aşiret düzeninin dağılması, gerek kopmalar bu kitleyi sürekli beslemiştir. Şehrin ilk varoşlarını halk olarak Kurmanclar teşkil etmiştir. 19. yüzyıldan sonra bu sürecin hızlandığı görülmektedir. Kapitalizmin işçileştirme sürecine de benzetilebilir. Kurmanc tam Kürtlüğe denk düşmektedir. Aşiret Kürt'ü ile Kurmanc arasında fark bulunmaktadır. Aşiret hiyerarşisiz düşünülemez, Kurmanc ise ailesi iledir. Bir nevi bir Kürt işçisidir. İşçi sınıfıdır. Karker bu grubu doğru nitelendirmektedir.

Serf, gulam Kürt'ü ağanın bendesidir. Ortaçağda gelişen ağalık Kürt aristokrasisinde özgün bir yere sahiptir. Aşiretten serf yaratmayı başarmış-

tır. Ağalık özellikle Osmanlı döneminde gelişme kaydetmiştir. Daha çok tarımsal olanakları olan köylerde gelişmiştir. Etnisite eğer bir tarım köyüne yerleşmişse, hiyerarşide ağalık biçiminde dönüşüm sağlamaktadır. Ağa sertliği ile tanınmaktadır. Aşiret reisinden farklıdır. Sopa gücüne eğilimlidir. Aşiret reisi ise akrabalık bağlarına dayanarak yönetmektedir. Şeyhlik kurumu daha çok bir Arap geleneği olarak benimsenmiştir. Dinsel etkinliğin yarattığı bir kurumdur. Ekonomik temelli olmakla birlikte, ortaçağ entelektüelliğini daha çok temsil eder. Tarikat şefi ile benzerlikler taşımaktadır. Aşiret reisi, köy ağası ve dini tarikat şeyhliği ortaçağın Kürt hakim sınıfları olarak nitelenebilir. Sınıfsallıkta belli bir gelişme ortaya çıkmıştır.

Osmanlılarla Şerefhanlıların (Bitlis Emiri İdris-i Bitlisi manevi önderleri olmaktadır) işbirliği etmesinde çıkar sağlayan bu hakim tabaka, 19. yüzyıldan itibaren çıkarlarını yitirince isyan sürecine girişmiştir. Merkezi devletin ağır vergi ve askerlik talebi eski statüyü aşınca, 19. yüzyıl boydan boya isyanlar ile geçmiştir. Fakat Kürt milliyetçiliği seviyesine ulaşamamışlardır. Batıdaki burjuvanın, hatta yanı başlarındaki Ermeni ve Süryani milliyetçiliğinin seviyesine bile erişememişlerdir. Yenilmeleri halk üzerinde bile olumsuz etki bırakmıştır. Özgürlük düzeyinin düşmesine neden olmuştur. Kürt kavmini bir ulusal harekete taşıyamamışlardır. Geleneksel rolü pek aştıkları söylenemez.

Kürtler için baş aşağı gidişi bu 19. yüzyıl isyanlarıyla başlatabiliriz. Tarihte ilk defa Kürt statüsü silinmekte, herhangi özgün siyasi bir rolü kalmamaktadır. I. Dünya Savaşı'ından sonra Osmanlı sultanlığının yıkılması Kürt işbirlikçilerini de zor duruma düşürmüştür. Ulusal kurtuluş savaşının halifenin kurtarılması için değil, cumhuriyet için olduğunu anlayınca, başlangıçtaki işbirlikçiği isyanlara dönüştürmüşlerdir. Yenilmelerinin arkasından en inkarcı ve işbirlikçi bir statünün gelişmesinde rol oynamışlardır. Kürt niteliklerini önemli oranda yitirdikçe, devletler içinde ajan bir klik gibi hareket etmekten geri durmamışlardır. Azınlık grupları gibi kendilerini kabul ettirmek için hakim ulusların en keskin milliyetçisi kesilmekten geri durmamışlardır. Dincilikleri de, milliyetçilikleri de her halk ve ulus için tehlikelidir.

Kürt uluslaşması değişik ve çelişik bir seyir izlemektedir. Ortak pazarın etrafında kendi dil ve kültür sınırlarında gelişme olanağını bulamamıştır. İsyanlar ve sert bastırmalar bu şansı vermemiştir. Direnişlerin kırılması ve çağdaş bir ulusal hareketin yaratılamaması çok geri bir uluslaşma düzeyine yol açmıştır. Çağdaş ulusal parti ve hareketlere dönüşememişlerdir. Kürt aydınlanmasına da kayda değer bir katkı sunulamamıştır. Türkler ile birlikte cumhuriyet kurulmasına rağmen, eski düzen arayışları, cumhuri-

yeti tanıyamamaları bu şansın da boşa gitmesine ve yeni isyanlarla daha çok Kürtlerin aleyhine dönmesine sebep olmuşlardır. Daha sonraki asimilasyona yatışları, hakim ulus siyasetlerinde ilkesiz ve haince yol almaları, ulusal kurtuluş çağı olan 20. yüzyılın Kürtlerin aleyhine en kötü geçen yüzyıl olmasında belirleyici rol oynamışlardır. Kendi milliyetlerini kirlettikleri oranda, içlerinde rol oynamaya çalıştıkları milliyet veya milletleri de kirletmişlerdir.

Kürt uluslaşmasının ne pazar etrafında ne de burjuva ulusal hareketleri biçiminde gelişme kaydetmesi pek olası görünmemektedir. ABD'nin yeni Ortadoğu hamlesinde Kürt işbirlikçileri ile burjuva ulusçuluğuna hangi oranda katkıda bulunacağı tartışmalıdır. İlkeli bir müttefikten ziyade, çıkarlarına son derece bağlı hareket etmektedir.

Geriye Kurmanc tarzı oluşumla demokratik komünal toplum faaliyetlerinin sağlayabileceği gelişmeler kalmaktadır. Demokratik, komünal ve sivil toplum etrafında bir Kürt uluslaşması en sağlıklı ve çağdaş yöntemlerden biri olabilir. Klasik devlet odaklı ulusal hareketten farklı olması, uzun vadeli ulusal kurtuluş savaşı yöntemlerine dayanma yerine, işlevsel sivil toplum ve demokratikleşme faaliyetlerine öncelik vermesi demokratik ulusal şekillenmeyi sağlayabilir. Özellikle kadının özgürlük temelinde katılımı önemini daha da artırmaktadır. Milliyetçilikten arınmış, din radikalizmine yer vermeyen, yerel kültürün özgür ifadesine, toplumsal cinsiyet özgürlüğüne ve çevreci ekolojik çalışmaya dayanan bu tür uluslaşma, ayrılıkçılık ve şiddet içermeyen yöntemleriyle demokrat ulus olmanın en sağlıklı yoludur.

Kürt uluslaşması bu yöntemle Ortadoğu gibi etnik, dini, mezhebi, milliyetçi boğazlaşmanın en yoğun yaşandığı bölgede çözümleyici değeri yüksek bir örnek olabilir. Özellikle İsrail-Filistin örneğinden büyük bir çıkmaza giren milliyetçi yöntem yerine yeni yöntemler kaçınılmaz olmaktadır. Sorunları şiddet ve ayrılmalarla çözmenin gerçekçi ve çözümleyici yol olmadığını tam anlamanın zamanıdır. Yine devlet terörü ile milli gerçekleri yok etmenin olanak dışı olduğu anlaşılmalıdır. Daha da önemlisi, farklı ulusal, etnik ve dini kültürlerle yaşamanın bir kaygı, kayıp etkeni değil, zengin canlı bir yaşam yolu olabileceği de anlaşılmalıdır. Farklı ulus ve kültürlerden olmanın farklı devlet gerektirmediğini, ancak tam bir demokrasi gerektirdiğini anladıkça, çözülemeyecek bir ulusal sorunun olmadığı da daha iyi anlaşılacaktır.

Günümüzde Kürt uluslaşması iki yöntemi de birlikte ve iç içe denemektedir. Birincisi, Batı kapitalist sistemin desteklediği ve şimdilik programı-

nı Federe Kürt devleti olarak somutlaştıran ilkel milliyetçi feodal burjuva Kürt hakim tabakasının yolu; ikincisi, özgücü esas alan, demokratik ve özgürlükçü bir ulus olmayı hedefleyen emekçi Kürt halkının yolu. Birincisinde gericileşmiş, çıkara dayanan feodal, dinci ve aşiretçi bağları kullanırken, ikincisinde dar aşiretçiliği aşmış, feodal, dinci eğilimlere dayanmayan, demokratik, özgürlükçü, eşitçi bağları esas almaktadır. Birincisi ağırlıklı olarak ABD'nin işgal koşullarında Irak Kürdistan'ında öncülük etmeye çalışırken, ikincisi özgücüne dayalı, Türkiye'nin demokratikleşmesinde Kürdistan'ı bir köstek değil destek olarak değerlendirmede öncü kılmaya çalışmaktadır. Bu iki yolun ya da yöntemin önümüzdeki dönemde Ortadoğu çapında ağırlaşan ulusal demokratik sorunların çözümündeki rolleri, önemi daha iyi anlaşılacaktır. Kürdistan'ın daha kapsamlı bir yeni İsrail-Filistin mi olacağı, yoksa demokratik barışçı çözüm ülkesi mi olacağı bu yöntemlerin ağırlık kazanmasına göre belirlenecektir. Dar etnik, kavmiyetçi, dinci ve milliyetçi yöntemlerden ne kadar uzak durulur ve askeri yöntemlere itibar edilmezse, Kürdistan'daki çok karmaşık toplumsal sorunların demokratik, özgür ve eşitçi çözümü de o denli demokratik uluslaşmanın yoluyla olur.

5-Kürdistan'da resmi ideoloji ve iktidar tarzı

İdeoloji ve iktidarın öyküleri yazılsa, herhalde toplumsal gerçekliğin modern teorisinde en önemli adım atılmış olurdu. Sosyolojide ideoloji ve iktidar olgularının çözümlenemediğini iyi bilmek gerekir. Ortak düşünme ve hakimiyet tarzı olarak ideoloji ve iktidarın yürütülüşü, diğer toplumsal dokuların şekillenmesindeki rolleri tam konulmadıkça ekonomik, sosyal ve siyasal tahliller son tahlilde toplumsal cehaletin en tehlikeli biçimine yol açar. Bilimsel yöntemin toplumla toplumdışı dünyaya uygulanması arasındaki farkı görmeden, bilme ve yapma sorunu daha da karmaşıklaşır. Toplumun kendini bir tür tanıması da o gerçeklikten sayılır. Kendini tanımlamak belki de toplumların en temel niteliğidir. Kendini tanımlayamayan toplumun varlığından bahsetmek güçtür. Buna toplumun cesetleşmesi demek de mümkündür. Kendini tanımlamanın diğer adı toplumsal ideolojidir. İdeoloji irade haline gelmiş ortak fikirler paketi olarak da tanımlanabilir. Bunun da diğer bir adı toplumsal ahlaktır. Toplumsal ahlakın temel işlevi toplumsal varoluşu kesinleştirmektir. Toplumsal varoluş ancak kendine sahiplenme, yani ideolojik güç haline gelmeyle gerçekleşebilir. Halka böylece tamamlanır.

İktidar ideolojiyle çok sıkı bağlantı içinde olmakla birlikte, farklı bir olgu olarak özellikle tahakküm toplumlarında asıl belirleyendir. İktidarın kendisi ise şiddetin toplumdaki kurumlaşmasıdır, şiddetin kamuflaj aracıdır. Dolayısıyla iktidarın kendi başına tanımlanması belki de gerçekleşemez. Bir maskeyi tanımlamak ancak neyin kamuflaj aracı olduğunu bilmekle mümkündür. Maskeler kendi başına tanımlanamaz. Şiddet ancak patladığında anlaşılır. O zaman maske düşer, kendi başına bir şey olmadığı anlaşılmış olur. Olsa bile şiddetin bir tamamlayanı, aldatıcı bir yüzü olduğu daha net görülür. Şiddetin belirlediği bir toplumun olağan hali olamaz, patlama hali olabilir. Sürekli patlama hali doğada olduğu kadar toplumlarda da nadirdir. Kaldı ki duygusal ve analitik zekanın muazzam işbirliği imkanı, toplumsal patlamaları (savaş, devrim, karşıdevrim, ayaklanma, kavga) önleme kabiliyetindedir. Sorunlu hal aldığında patlamasız çözümler kesinlikle mümkündür. Yani şiddetten, askeri yoldan başka çare yoktu demek gerçekçi değildir.

Kürdistan'da resmi ideoloji ve iktidarı değerlendirmek açısından bu kısa tanımlamaları yapma gereği var. Resmi ideoloji varolan devlet iktidarının toplumda geçerli kıldığı statükoyu savunma, meşrulaştırma aracıdır; devlet iktidarının tek taraflı kendini onaylatmak, sürdürmek için zihniyet yaratımı ve uygulamasıdır. Örneklendirirsek, Sümerlerde mitoloji, Greklerde felsefe, modern Avrupa'da bilim, ortaçağ dünyasında din esasta ideolojik araç olarak işlev görürler. Uygulanmaları (ibadet ve ritüel olarak) tali düzeyde bir işlevdir. Ana zihniyet kalıpları olması belirleyicidir.

Resmi ideolojilerin Kürdistan'daki temel ideası Kürt denen olgunun pek olmadığı, olsa bile önemli olmadığı, önemli olsa da açığa vurulmasının çok tehlikeli olduğu biçiminde bir savlar zinciri oluşturur. Bunun için bin dereden sular getirilir. Kimisi buz gibi, kimisi kaynar su gibi başa dökülür. Yürürlükteki iktidar ve onunla ilgili her şey kabul ve onay görünceye kadar bu işlev ısrarla sürdürülür. Bu işlevin altındaki temel gerekçe ise, Kürdistan'ın çoktan fethedildiği ve Kürtlerin de bununla birlikte teslim olduğu biçimindedir. İşin tuhafı, Kürtler bu idealların hiç farkında değildir. Bir Türk, Arap ve Fars iktidar sahibi kendi bünyesindeki Kürt ve Kürdistan'ı hangi anlı şanlı savaşlarla fethettiğini gayet iyi anlatabilir. Hatta bu fetihlerin kahramanlık öykülerini de anlatmaktan zevk alır. Kürt ise –eğer varolduğunu iddia edecek yüzü ve yüreği varsa– bu hikayeleri aval aval dinleyebilir. Fethedilenin ne, kim olduğunu sorgulayabilecek pek az yetenek gösterir. Toplumsal zihniyet ve bağlantısı olarak ahlakın bittiği yerdir mevcut konumu.

Resmi ideolojiler yüzyıllardan beri farklı biçimler altında günümüze kadar uzanırlar. Hem de bir zincirin halkaları gibi. Kopukluk tanımazlar. Örneklendirirsek, Araplar zaten islamın fetihleri gibi ellerinde bir tanrı belgesi olduğunu en temel kanıt olarak ileri sürerler. "Fethettik, o halde bizimdir." Tanrı adına fethetmekten daha büyük hak mı olur? İdea budur ve halen çok güçlü ileri sürülür. Farslar biraz daha ileri giderek, Kürtleri bir kademe aşağı akrabaları olarak görüp her şeylerine çoktan sahip olduklarından, onların da bunu çoktan onayladıklarından emindirler. Öyle uzun boylu gerekçe sıralamayı gereksiz bulurlar. Büyük devlet ideolojileri ve iktidarları karşısında Kürtlük de bir idea mı olabilir der gibidirler. Türkler aynı fetih senaryolarını ileri sürerler. Anadolu'nun bir parçası olarak binyıl önceden fethettiklerini hiç sorgulamaksızın ileri sürerler. Sanki fethetmek mutlak hak doğururmuş gibi bir ideanın yanılmazlığından emin konuşurlar.

Aslında belki Balkan fethi, İstanbul fethi anlamlı olabilir. Ama Diyarbakır'ın hiç fethedilmediğini, Selçukluklardan beri ortak siyasetlerle hareket edildiğini, esas tarih çizgisinin bu olduğunu kanıtlamak, fetih hakkına veya ideolojisine saldırı olarak değerlendirilir. Halbuki iyice ortaya koyduk ki, on beş bin yılı aşkındır yaşadığı topraklarda kültürleşen, ülkeleşen –Welat olmak– Kürtlerin fetih hakkından bin kat daha geçerli hak ideaları vardır. En azından temel hak kaynağı olarak yaz kış ekmiş, tarla haline getirmiş, köy ve şehir kurmuş, binlerce yıl kahrını çekmiş, direnmiş, ölmüş, karış karış göz nuru dökmüş, velhasıl emeğin her biçimiyle gergef gibi işlediği toplumsal varlığı ve üzerinde yaşadığı ülkesi bir vuruşla nasıl Arab'ın, Türk'ün veya Acem'in olabilir? Haklı olarak idea edebilir ki, sen haksızca belki bir sefer işgal ettin, ama ben yüzlerce nesil vererek her gün fethediyorum.

Resmi ideolojilerin diğer bir ideası, Kürt ve Kürdistan kavramlarının önemsiz, tehlikeli, hatta terörle bağlantılı bölücülüğün gerekçesi olabileceğine ilişkindir. Halbuki tarihen oldukça kanıtlandı ki, Kürt ve Kürdistan kavramları daha ortada Arap, Fars ve Türk yok iken, binlerce yıl önce mevcut idi. Ayrıca önemsiz olmayıp uygarlığın ana kaynaklarından en başta geleni olduğu da ortaya konuldu. Bölücü ve şiddete kaynaklık edebileceği ideası ise tersini kanıtlar. Bağdakini kovan hırsız misali tavır bölücüdür. Kürtler binlerce yıl emekleriyle yarattıkları toprakları niye bölsünler? Yine kendileri sürekli vuruluyor, işgal ediliyor, asıl şiddet araçları dışardan gelenlerde. Neden şiddet kullansınlar? En zorunlu meşru savunma neden bölücü şiddet olsun ki?

Resmi ideolojiler formüle ettiğimiz hususları o kadar açık söylemezler, ama özde idealar bunlardır. Gerisi atasözü haline getirilen *"alavere dalavere, Kürt Mehmet nöbete," "Kürt ne bilir bayramı, hor hor içer ayranı"* tekerlemesidir. Resmi ideolojiler bu temel idealarını uzun tarih, ekonomi, siyaset, edebiyat, hukuk, diğer sanatlar, askerlik, hatta din ve ahlakın bilimi olarak resmi okullarda vermeyi temel görevden sayarlar. Böylece toplumsal meşruiyetin sağlandığına inanırlar. İdeoloji burada katliamdan daha tehlikeli bir işlev içinde olmaya çalışmaktadır. Bir toplumun halkının zayıf düşürülmüşlüğünden veya yenilmişliğinden yararlanıp kendisini yadsımak sadece hak ihlali olmayıp, özünde tüm dinsel, felsefi ve bilimsel gerçeklerin hilafına inkar etmektir. Bundan daha tehlikeli bir toplumsal bir sorun olamaz. İnkar eden yok edebilir de.

Bu süreçlerin Arap, Fars ve Türk devletlerinde nasıl idea edildiğini uzunca tartışmak bu yazının görevi değildir. Sadece ideolojik işlevin bir tanımı yapılıyor. Bir de ideolojik araçlar sorunu vardır. Daha önce gezginci hoca, derviş ve seyitlerle, sonra kitaplarla, günümüze doğru gazete, radyo ve televizyonlarla, resmi okul ve camilerle bu ideolojik idealar temel gerçekmiş gibi günde bin sefer tekrarlanıp meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Tersi bir tez ileri sürmek ise, ağır bir ceza konusu olarak derhal güvenlik kuvvetleri ve yargı organlarınca kovuşturma, yargılama, cezalandırma ve ağır infazlara konu edilmektedir. Bir toplumun, halkın en temel onuru olan kendini ifade etmesi bile bu denli engellemelere tabi olduktan sonra, ister hakim ister mahkum olsun, o toplumlardan, insanlarından artık hayır gelebilir mi?

Resmi ideolojilerin ciddi bir sorun yarattıkları açıktır. İktidarın şiddet özünü meşrulaştırıp egemen, haklı kılmayı baş görev edinerek bir statü yaratmakta kullanılmaktadır. İster hakim ister mahkum olsun, toplumun temel paradigmasını oluşturup tek taraflı bakış açısını egemen kılmaya çalışmakla gerçeği algılamayı, dolayısıyla sağlıklı yaklaşımları engellemektedir. Olası toplumsal barışı, dayanışmayı gerçeklik özünden boşaltmaktadır. Tersine, her an karşı ideaların ortaya çıkmasına ciddi neden teşkil ederek, kavgalı ve şiddetli ortama davetiye çıkarmaktadır. Toplumsal barışı önleyen savaşlara gerekçe yaratan, tarihte her zaman ideolojilerin gerçek dışı savlarıdır. Bu da sürekli karşı ideolojilere, beraberinde karşı yapılanmalara yol açarak, toplumu gergin ve çatışmalı halde tutmaktadır.

İdeolojik alanda gerçek bir barış düşünce özgürlüğünden geçer. Avrupalılar yüzyıllarca süren büyük ideolojik savaşlardan sonra düşünce özgürlüğünün önemini fark edip temel haklar haline getirmişlerdir. Düşünce özgürlüğü ideolojik yaklaşımların içeriğindeki zaafları, yanlışlıkları ortaya çıka-

rarak daha gerçekçi kılınmasına yol açmaktadır. Fikirsel üretim de böylece gerçekleşmektedir. Kürdistan'da Kürt olgusu etrafındaki ideolojik kuşatmayı kaldırmak, özgür ifade için kitap, gazete, sinema, radyo ve TV araçlarını serbest bırakmak sadece demokratikleşme ve insan haklarının bir gereği değildir. Asıl olarak toplumun gerçeği algılama olanağını yaratarak bilimsel bilgi ile tanışmasına, dolayısıyla bilgi toplumu olmasına temel katkı rolünü oynamaktadır. Doğru bilgilenme sorunların en gerçekçi, dolayısıyla rasyonel barışçıl çözümünün de sağlam yolu olmaktadır. Avrupa'yı dünyada temel değer kılan, toplumlarına bu gerçeği layık görmeleridir.

Mevcut resmi ideolojiler Kürdistan'da ve Kürt olgusunda sürdükçe, dıştan her türlü istismara uygun bir ortamı canlı tutmakla gerçek tehlike nedeni olurlar. Irak'ta yaşananlar bu gerçeği gayet iyi ifade etmektedir. Resmi ideolojilerin kamburunu sırtında taşıyanlar, çağdaşlaşma yolunda her zaman aksamaktan kurtulamazlar. Dolayısıyla idea edilenin tam tersine, geçerli resmi ideolojiler bölücülüğe ve şiddete gebe bir durumu sürekli canlı tutmakla ülke ve devlet bütünlüğüne yönelik gerçek tehlike kaynaklarıdır. Tarih bu yüzden kör savaşlara girmiş, bölünmüş, büyük kayıplara uğramış çok toplum, devlet ve ülke tanımaktadır.

Kürdistan üzerinde etkili resmi ideolojinin biraz daha somut biçimlenişini göz önüne getirdiğimizde, dincilikle milliyetçilik egemen olmaktadır. Kürdistan'ın dört parçasında islam bir devlet ideolojisi olarak işlev görmektedir. Her ne kadar laiklik tartışmaları yapılıyorsa da, tümünde islamın siyasal bir rol oynadığı, bireyle allah arasında –özünde bireyle devlet, iktidar arasında– bir ilişkinin aldatmaca olduğu iyi bilinmelidir. Bazı ülkeler, örneğin İran bunu açık yaparken, diğerleri örtülü yapmaktadır. Türkiye'de diyanetin yüzbini aşkın kadrosu vardır. Belki İran'da bile böyle bir din ordusu yoktur. İmam hatip okulları resmi liselere yakındır. Kuran kursları, enstitü ve ilahiyat fakülteleri ile yarım milyonluk bir kadro ortaya çıkar. Eğitim üzerine laiklik cilası vurmakla sekülerleşme –dünyevileşme– sağlanamaz. Ancak dinsel düşüncenin sosyolojik çözümlenmesi ve edebiyatla aşılarak gerçek dünyevileşme geliştirilebilir. Bu ülkelerde dinsellikle bilimsellik en kötü bir karışım oluşturmaktadır. Zihniyetteki kilitlenmeyi bu karışım sağlamakta; yaratıcı düşünce, soylu edebi paradigma sağlayıcı felsefi gelişmelerin önündeki engellerin de başında gelmektedir. Bu ülkeler islam ideolojisiyle aslında ne yapabileceklerini de iyice düşünmüş değiller. Güncel iktidar hesaplarında, toplum, kadın kontrolünde bir araç olarak yararlanmaktalar. Fakat bilimsel paradigmayı geliştiremedikleri için de en büyük kayba uğradıklarının farkına varamamaktadırlar.

Buna ek olarak örgütlenmiş zihniyet olan tarikatlaşma, partileşme direkt politikaya bulaştı mı, daha da içinden çıkılmaz bir durum yaratılmaktadır. Dindar olup olmama kendi başına fazla anlam taşımaz. İyi bir dindar toplumda önemli bir rol oynayabileceği gibi, hiç dindar olmayan bir laik de aynı rolü oynayabilir. Ama bunun için dinin sosyolojik çözümü şarttır. Dini gelenek asla küçümsenemez; saygısızlık edilmemelidir. Temsil ettiği anlam kesinlikle kavranmalıdır. Böyle olursa, toplumun önemli kimlik tanımı olarak değerlidir. Yok böyle yapılmayıp kuru ritüel, ibadet ve dualardan ibaret bir ezberciliğe indirgenirse, zihni ve duyguları uyuşturmaktan, etkisizleştirmekten ve bilmeye kapatmaktan öteye rol oynamaz. Özellikle keyfi yönetimin –despotizmin– sertleştiği dönmelerde dine sarılmalar bu nedenlerledir. Onunla toplumun bilinci ve iradesi uyuşturulmaya çalışılmaktadır. İran'da olduğu kadar Irak, Suriye ve Türkiye'de de din bu temelde yoğunca kullanılmaktadır. Atatürk'ün din politikasında sosyolojik bir içerik vardır. Bilimsel zihniyetten yana tercihi açıktır. Bir zihniyet mücadelesi verdiği yadsınamaz. Fakat dinsel geleneğin derinliğine yorumunun yapılamaması, dinin felsefeyle aşılamaması, Diyanet teşkilatıyla kontrol altına alınması uzun vadeli sonuçlar açısından pek yararlı olmamıştır. Avrupa tarzı bir laiklik gerçekleştirilememiştir.

Atatürk sonrası dönemde dinsel paradigmanın daha yozlaştırıcı ve politik amaçlı kılınmasıyla cumhuriyetin bu yönlü kazanımları oldukça aşındırılmıştır. DP ve AP iktidar dönemlerinde dinin siyasallaştırılması daha açıktan yapılmıştır. 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbelerinde Türk islam sentezi adı altında resmi bir ideolojik görünüme bürünmüştür. 1980 sonrası Türkiye'si aslında bir nevi İranlaşma yoluna gitmiştir. En son AKP iktidarıyla islami ideoloji resmen iktidar olmuştur. Sanıldığının aksine siyasal islamın iktidar olması bir tercih olmayıp, devletin uzun süreden beri yürüttüğü din politikasının sonucu olmuştur. Hem de islamın en tutucu bir mezhep yorumu olan sünni nakşibendi ekolü yoluyla bu dönüşüm sağlanmıştır. İran islamıyla çelişki özde değil biçimdedir. Toplumsal yanı daha ağır basan şia mezhebiyle, tutucu devletçi yanı ağır basan sünni nakşibendi yorum çekişme halindedir.

ABD ***'yeşil kuşak'*** teorisiyle komünizme karşı yürüttüğü islami hareketi, günümüzde sözde radikal islama karşı ılımlı islam olarak devam etmek istemektedir. Bunu Türkiye üzerinde deneyerek, özellikle Fettullah Gülen önderliğinde bölge ve dünya çapında büyük bir islami reform projesi yürüterek gerçekleştirmeye çalışmaktadır. İslami ideolojinin siyasi ve toplumsal rolü son tahlilde toplumları şeffaf olmaktan alıkoydu-

ğundan olumsuzdur. Toplumsal geleneğin gerçek yorumu olmaktan uzaktır.

Kürt ve Kürdistan üzerinde siyasi islamın ağırlıklı biçimi sünni nakşibendi tarikatıdır. Uzun bir tarihi geçmişi olan nakşiciliğin Ortadoğu'daki gelişiminde Kürt şeyh ve tarikat başlarının payı büyüktür. Bir nevi ideolojik boşluk nakşicilikle doldurulmak istenmiştir. Beylerin ayaklanma dönemlerinden sonra ideolojik önderliğin nakşi şeyhlerinin eline geçtiği görülmektedir. ***1878 Nehri isyanı***, 20. yüzyılda ***1914 Bitlis-Mutki***, ***1925 Şeyh Sait***, ***1930 Şeyh Ahmet Barzani*** ve ***1960'lardaki Barzani*** ve ***Talabani*** önderlikli hareketlerin ideolojik motiflerinde nakşicilik belirgindir. 1980 sonrasında Türk islam sentezinde de nakşicilik belirgindir. ***Turgut Özal*** ile nakşicilik ANAP'ta önemli bir hamle yapmıştır. Daha önceki DP ve AP içinde de tarikatlar etkilidir. Fakat 12 Eylül sonrasında devletin himayesinde partileşme, vakıf, okul, dernek, medya, holding gibi her alanda kuruluşlara gitmişlerdir. Kemalist cumhuriyet ideolojisine karşı bir ideolojik karşıdevrimin yapıldığı kesindir. Fakat model açık değil, sessiz ve gizlice yürütülmüştür. Halen bu karşıdevrim karanlıkta bir konudur. ABD ile bağlantıları olmakla birlikte, iç resmi boyutları açığa çıkmamıştır.

Kilit öğelerden biri ***Fettullah (Gülen) Hoca****'dır.* Fettullah Hoca'nın ***Said-i Nursi****'yi* –cumhuriyetin kuruluşundan 1960'a kadar en önde gelen geçiş döneminin nakşi önderi– güncelleştirdiği söylenmektedir. ABD ile ittifak halinde bir nevi islam dünyasının evangelist tarikatı önderi de denilebilir. ***Erbakan Hoca****'nın* ve ***Ecevit****'in* ABD ve bürokrasiye tam uyum sağlayamaması sonucunda, yeni dalganın ***R.T. Erdoğan*** önderliğinde AKP ile yükselişe geçtiği görülmektedir. Nakşiliğin siyasi bir zafer kazandığı söylenebilir. Bunda Kürt nakşi önderinin rolü de çok önemlidir. 2002 ve 2004 seçimlerinde de açıkça görüldüğü gibi, Şeyh Sait ve Said-i Nursi mirasçılarından ***Abdülmelik Fırat***, ***Cüneyt Zapsu***, ***Hüseyin Çelik***, ***Zeki Ergezen*** (Abdülmelik Hak ve Özgürlükler Partisi Başkanı, Zapsu R.T. Erdoğan'ın Başdanışmanı, Hüseyin Çelik Milli Eğitim Bakanı'dır) gibi birçokları sayılı Nakşi önderleri olarak devlet ve resmi siyaset içinde tam yer almışlardır. YNK lideri Talabani ve KDP lideri Barzani de aynı nakşi şeyhleri olup, Türkiye'deki nakşi geleneğinin destekleyicileridir. Kürt emekçi ve demokratik hareketine karşı Özal'dan beri devletle birlikte birçok ortak operasyon geliştirmişlerdir.

Kürt nakşiciliği yarı gizli çalıştığı için, Avrupa ve ABD ile Ortadoğu'daki diğer örgütlenmeleri tam kestirilememektedir. Ama en azından şia kadar etkili olduklarını bilmek gerekir. ABD ile kurdukları ilişkiler strate-

jik olup, Büyük Ortadoğu Projesi'nde önemli bir ideolojik ve siyasi rol oynadıkları tartışmasızdır. Ilımlı islam esasında nakşi islamıdır. ABD ile ittifak halinde Orta Asya'ya kadar bir program dahilinde hareket ettikleri her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Yenilenmiş ılımlı islam ile eski ***Baasçı*** Arap milliyetçiliği, CHP'nin ***kemalist*** milliyetçiliği, Suudi Arabistan'ın ***Vahhabi*** mezhepçiliği, Mısır'ın ***Müslüman Kardeşçiliği*** İran'ın ***Hizbullah****'ına* alternatif olarak çıkmaktadır.

Resmi ideolojinin ikinci büyük versiyonu burjuva milliyetçiliğidir. 19. ve 20. yüzyılın gözde ideolojileri olan bu eğilimleri, burjuvazinin içte işçi sınıfını dışta reel sosyalist akımları güçsüz düşürmek için devlet ideolojisi olarak özenle işlediği bilinmektedir. Bu, ulus devlet anlayışının doğal bir sonucudur. Bir nevi çağdaş dindir. Etnisitenin (aşiret milliyetçiliğinin) vardığı son biçimdir. 19. yüzyılda Avrupa'da, 20. yüzyılda Avrupa dışı ülkelerde en etkili resmi ideoloji rolünü oynamıştır. Toplumsal çelişkileri uyuşturmak, yeni doğan burjuvaziyi devlete taşırmak, ortak bir pazara sahip kıldırmak ve diğer ulusların, etnisitelerin topraklarına saldırı düzenlemekte etkili rol oynamıştır.

Türkiye'de Tanzimat'la 1840'larda proto bir biçimi ***Namık Kemal****lerle* başlayan Türk milliyetçiliği imparatorluğun dağılmasının önlenmesine odaklanmıştı. Yöntemde ise meşruiyetçiydi. 1876 sonrası dönemde Abdülhamit saltanatına karşı daha radikalleşip ***Jöntürk*** milliyetçiliği ***İttihat ve Terakki Cemiyeti*** ile hem meşrutiyeti ilan etmeyi hem de politik iktidarı tümüyle denetime alarak dağılmayı önleme çabasını esas almaya devam etti. Almanya'nın Ortadoğu ve Orta Asya açılım politikası Türk milliyetçiliğinde ırkçılığı da beraberinde getirdi. Sonuç Ermeni, Rum, Asuri ve kısmen Kürtlerin tasfiyesi oldu.

Cumhuriyet dönemi milliyetçiliği katı bir ulus devlet anlayışıyla toplumu zırh gibi sardı. Tek dil, tek ulus ve devlet anlayışı derinleştirilerek soycu yaklaşım adeta dinselleştirildi. Geri plana itilen klasik şeriat biçimi yerine, sanki yeni bir dini mezhep gibi bir kült yaratıldı. Bunda geçmiş yüzyılların hanedanlık rejimi, yaşanılan işgal, izolasyon temel etken oldu. Hanedanlık yerine geçen cumhuriyet, Fransız Devrimi'nin milliyetçi etkisini daha da güçlendirerek birliği sağlamayı esas amaç belliyordu. Sınıfsız, imtiyazsız ulus anlayışı yüce bir amaç olmasına karşın, gerçekleşme araçlarından yoksundu. Soyut kalmasıyla ideolojik bir bağnazlığa düşme tehlikesini barındırıyordu. Milliyetçilik tüm iktidarların zafiyetlerini örtbas etme misyonunu yüklendi. Her şey abartılmış *'yüce Türklük'* sloganı altında topluma yutturulmaya çalışıldı.

Mustafa Kemal milliyetçiliği aslında bilimden uzak olmayan, maceracılığa kaçmayan, yurtsever yanı ağır basan biçim taşımasına rağmen, bu özünü hızla yitirip siyasal iktidarın temel kitle uyuşturma aracına dönüştürüldü. 1980'den sonra islamın sünni nakşi anlayışıyla katıştırılıp yeni Türk islam sentezi halinde sunulmaya çalışıldı. Bunda içte aşırı Türk milliyetçiliğini –MHP ülkücülüğü– ehlileştirmek ve daha da önemlisi önemli bir hamle yapan Kürt hareketinin daha fazla büyümesini engellemek temel bir rol oynadı. Nakşi gelenekli Kürt üst tabakası sisteme eklenerek, Kürt direniş hareketine katılması engellenmek istendi. Dışta da aynı tutum Barzani ve Talabani nakşiciliği desteklenerek PKK'ye karşı cephe geliştirilmek istendi. Bunun karşılığı cumhuriyetin devrimci ideolojisinden önemli oranda taviz verme oldu. Sonuç, Türkiye'de AKP iktidarı, Irak'ta Kürt Federe Devleti olarak kendini gösterdi.

Tam resmi ideoloji denmezse de, ona yakın bazı ideolojik eğilimler daha da belirdi. Liberalizm burjuva bir eğilim olarak devleti fazla etkileyemedi. Sosyal demokrat denemeler de aynı akıbeti yaşıyor. Sol ideolojiler her ne kadar iktidar karşıtı olduğunu söyleseler de, devletçiliği aşacak ufuktan yoksundular. Tüm bu ideolojiler iktidar ilişkilerinde nasıl bir rol oynadıklarını ortaya koymakla gerçek karakterlerini ortaya çıkardılar.

İdeolojiler –toplumların ortak zihniyet yapıları– iktidarın üstünü örterken, iktidarın da şiddet temelinde kurulmuş toplumsal gerçekliği örttüğünü çok iyi çözümlemek gerekir. İdeoloji-iktidar-şiddet üçgenini çözmedikçe, herhangi bir toplumsal olguyu ve sorunu açıklığa kavuşturmak zordur. Toplumsal zor ve sömürü ideolojik ve iktidar mekanizmalarıyla kuşatılıp yürütülmedikçe kolay kolay gerçekleşmez. Zoru ve sömürüyü mümkün kılmak için ideolojik biçimlenişi ve iktidar kurumlarını –devlet biçimlerini, rejimlerini– özenle geliştirmek *"Sümer rahip devletinden beri"* en temel siyasal görevdir. İdeoloji mi siyaseti, siyaset mi ideolojiyi üretir ikilemi daha derin toplumsal ilişkilere bağlıdır. Zoru ve istismarı toplumda kolayca yürütmek yüzeyde sanıldığı gibi değildir. İdeoloji ve politika bu anlarda devreye girer. Toplumda gönüllüce, demokratikçe yürütülemeyecek, tersine sert tepkiyle karşılanacak tüm maddi ve manevi ilişkileri yürütmek ideoloji ve politikanın gerçek işlevidir.

Kürdistan'da ideoloji ve politikanın geçerli olan resmi biçimlerinde bu işlevleri sürekli göz önünde bulundurmak gerekir. Aksi halde Kürt olgusunu çözmek, Kürt sorununa çözüm aramak zor değilse bile, ancak daha karanlık ve yumak olmuş biçimlere taşır. Tarih taslağımızda zorun ve iktidarların kısa bir gelişimi verilmeye çalışılmıştı. Bu verilerce belirlenen gün-

cel iktidarları çözümlediğimizde, yürürlükteki tüm rejimler sadece kaba bir fetih hakkı fetişizmine –fetih tapıncı, bununla her şeyi izah etmek, öyle sanmak– dayanarak varlıklarını tanımlamakta ve savunmaktadır. İşin özünde bir zamanlarda atalarından bazıları Kürt ve Kürdistan denilen olguları zorla, savaş yoluyla ele geçirmişler. O günlerden beri atalarından devrede devrede, günümüzde kendilerine kadar bu hak ulaşmış oluyor. Savaşın, zorun tüm hakların biricik kaynağı olduğunu, yani fetih hakkının kutsal olup tüm hakları bahşettiğini bazıları inanç olarak benimseyebilir. Ama sosyolojik olarak bu sadece çıplak zorun, savaşın, iktidarın yegane kaynağı olarak yorumlandığını kanıtlar.

Bu gerçekçi bir görüş olabilir. Ancak hakların yegane kaynağı olduğunu izah etmeye yetmez. Avrupa bu bağlamda korkunç savaşlar verdi. Sonuçta geldiği nokta meşruiyet kaynağının temel insan hakları ve demokrasi olmasının en doğru yol olduğu biçimindedir. Fetih haklarından her geçen gün uzaklaşılmakta, insan hakları ve demokrasinin kullanım alanını geliştirerek, bireysel ve kamusal hakların bu temelde sağlanmasının en değerlisi olduğunu tüm yasa ve anayasalarının temeli haline getirmektedir.

Ortadoğu'nun tümünü bir tarafa bırakıp Kürdistan'da statü sağlayan devletlerin iktidarlarına baktığımızda, neredeyse ilk yayılmacı Sargon'dan beri kendilerini bu toprakların mutlak fatihleri olduğunu ve iradeleri dışında bir çakıl taşına bile yan bakılamayacağını idea etmekteler. Bundan daha açık şiddet temelli bir iktidar tanımının yapılamayacağını Kürdistan'daki iktidar uygulamaları çarpıcı biçimlerde göstermektedir. Kürt kendi diliyle eğitim yapamaz, modern iletişim teknolojilerini kullanamaz. Kendi siyasi kararlılığını belirleyemez. Ekonomik düzenleme yapamaz. İç ve dış politik ilişki geliştiremez. Milli ve demokratik kurumlar oluşturamaz. Bu gerçeklikler şiddetin, fetih hakkını, iktidarı; –her nasıl olmuşsa– iktidarın ise genel düzeydeki tüm kamusal, sosyal, ekonomik ve entelektüel kurumları belirlediğini kanıtlar. Adalet bunu kabul etmese bile, zihniyet yapısı ve iktidar kurumları belirleyici olanın güç ilişkisi olduğundan kuşku duyamazlar.

Daha da somutlaştırdığımızda, Kürdistan'daki devlet iktidarları bu toprakları ve halkını hiçbir karşı irade ileri sürmeden, diledikleri gibi –öldürme dahil– biçimlendirme hakkından kuşku duymak şurada kalsın, tanrısal, ulusal bir görev olarak kabul ederler. Neyini nasıl sömüreceklerini, kime neyi nasıl öğreteceklerini, ne kadar vergi ve asker toplayacaklarını, kimi iş güç sahibi yapacaklarını, neyi kime yasaklayacaklarını, kimi suçlayacaklarını ancak kendileri kararlaştırabilir. Siyasal, sosyal ve ekonomik kurum-

laşmaları, bilimi, sanatı yine ancak resmi irade belirleyebilir. Türk, Arap ve Fars iktidar sınıfları, güçleri, teorik olarak bile Kürt ve Kürdistan kavramlarına açık ve saygılı değildirler. Tersine, hep bu kavramları kriminalize etmeyi devletin en önemli ciddi işlerinden sayarlar. Bunu yüksek gizlilik kodu altında yapmayı, milli güvenliğe ne denli önem verdiklerinin göstergesi sayarlar. Kürt'ü bir toplum olarak tanıma, bazı hakların süjesi sayma yoluyla bir güvenlik anlayışını hiç akıllarına getirmezler. Ordu güçleri en temel görevleri olarak Kürt ve Kürdistan olgularını, sorunsallılıklarını en detaylarına dek yadsımanın, diriliş özlerini tahrip etmenin, olası başkaldırıları ezmenin ince plan ve projelerini yaparlar. Uygulamasını ve bu temelde diğer kurumları denetlemesini de asli görevlerden sayarlar. Hükümet, parlamento ve bürokrasi askerin ikinci planda bıraktığı işleri yasa, kararname ve yönetmeliklerle tamamlamaya çalışır; bunlar sorunu daha da katmerleştirmekten geri durmazlar. Siyasetin bir çözüm alanı olduğunu Kürt sorununu dışlayarak hatırlarlar. Kürt sorunu için evvel ahir tek yöntemin şiddet olduğundan –yılanın başının küçükken ezilmesi– asla kuşku duymazlar. Aksi halde iktidarlarına ciddi bir halel geleceğinden emindirler. Geleneksel politika kendileri için aslında bir refleks halini almıştır. Kendiliğinden bir futbol maçındaki amigolar gibi tepki verirler.

Siyasi partiler ve benzer yarı siyasi kuruluşlar bu mekanizmanın halka yönelik propaganda kolu rolünü oynarlar. Halkın taleplerini siyaset olarak benimsemeyi, örgütlemeyi zaman zaman hatırladıkları fuzuli işlerden sayarlar. En iyi parti, devleti en iyi temsil eden partidir. Partinin devletin değil, toplumun bir irade taşıyan kurumu olduğunu partilerin kendileri bile akıllarına getirmez; devlet partisi olmayı şeref sayarken, toplumsal parti olmayı bir ayak bağı gibi görürler. Partiler bu nitelikleriyle devletin propaganda bürosu haline geldiklerini fark bile etmezler. Bunu vatan ve devlete ulusal bağlılık sanırken, toplumsal ve ekonomik sorunların çığ gibi büyümesi onları ilgilendirmeyen doğal sorunlarmış gibi, anlamazlıktan gelmeyi siyaset sayarlar.

Devlet iktidarını sınırlandırma olarak tarif edilmesi gereken sivil toplum kurumları bile her zaman devleti esas alırlar. Birey ve toplumun talepleri ikincil planda tutulmaya devam edilir. Geleneksel kutsal devlet, tanrı-devlet anlayışının halen ne kadar güçlü olduğunu görmekteyiz. İktidarın bu tarz yürütülüşünden ekonomi de payını alır. Ekonomi, tamamen iktidarın çıkarına göre düzenlenmesi gereken bir saha çalışmasıdır. O değil, kendisi ekonomiyi belirler. Ekonominin yasaları, kendi zoru yanında ciddiye mi alınır? Açlık, işsizlik bu sistemin yapısal bir ürünüyken, bundan da ik-

tidar adına yararlanmayı temel politikadan sayarlar. Aç ve işsiz olana, devlet iktidarı ve partisine ne kadar bağlanırsa, kendisine o kadar değer verileceğini adeta kalın bir çizgi halinde kafalarına çizerler. Kürt'e ekonomiyi o denli acımasız uygularlar ki, en zorunlu ihtiyacını gidermenin yolunun devlet iktidarlarına bağlanmaktan geçtiğini belli ederler.

Son Türkiye belediye seçimlerinde, Kürt yurtsever demokratlarının kazanma ihtimali olan yerlerde tüm devlet partilerinin birleşmesi ve tüm bürokrasi ile bütünleşmesi yetmiyormuş gibi, bir de her şehire trilyonlar aktarılarak, zor durumdaki kütle, tarihsel satılık Kürt bir kez daha oy karşılığında satın alınarak, güya sistem tam güven altına alınmış oldu. Kürt illeri bir kez daha fethedildi. Çaktırılmadan, hem de AKP eliyle. Yavuz Selim'in de Bitlis'i denetime alırken heybeler dolusu altın yolladığını tarih yazar. Bingöl'de "İdris-i Bitlisi –Osmanlı ajanı Kürt– burada, Yavuz nerede?" derken, tarih hortlatılmak istenir. Doğu cephesinde değişen bir şey yok! Diğer ülkelerin uygulamaları daha da kabadır. Türkiye'de hiç olmazsa çok sınırlı da olsa piyasa mekanizması işler.

"Üç S" –uyuşturucu, sanat, spor, seks– de bu genel iktidar mekanizmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Üç S'ler, bireyden geriye kalan bir şey varsa onun da içini boşaltarak, kişiyi tam işe yaramaz bir tortu olarak bir tarafa atarlar. Genelde tüm toplumsal ve ulusal sorunlarda uygulanan bu yöntemler 20. yüzyılın en gözde politikalarıydı. Sonuçta faşizm, savaş ve terörle dolu bir dünyaya yol açtı. En güvenlikli politikalar en güvenliksiz bir dünya doğurdu. En son ABD Başkanı Bush, *"politikalarımız istikrar adına despotizm üreterek, terör ortamını hazırladı. Demokrasi bundan kurtulmanın yoludur, onu esas alacağız"* derken, aslında 20. yüzyıl politikalarını itiraf ediyordu. Böylece önemli politika değişiminden haber veriyordu.

Türkiye'nin yakın dönem, 1950'ler sonrası politikasının arkasında ABD vardı. Stratejik hedef olan Sovyetler Birliği'ne karşı milliyetçiliği destekleyerek –bizzat kontrgerilla olarak örgütlemeye yeşil ışık yakarak– 1970'ler ortamına faşist terörü dayattı. Bir dönem Almanların körüklediği İttihatçı milliyetçiliği –sonuç imparatorluğun dağılması– yerine, bu sefer ABD'nin desteklediği faşist milliyetçilik cumhuriyetini de patlamanın eşiğine getirdi. Kürtleri isyana zorladı. 12 Mart ve 12 Eylül'le, en acımasız politikalarla toplumsal muhalefet ezilirken, şiddetin bir kez daha asıl belirleyici olduğu kanıtlandı. 1980'ler sonrası Kürdistan boydan boya bir şiddet alanı oldu. Her sınıftan askeri ve yarı askeri örgütlenmelerle ve Kürt ihanetçiliğinin klasik kullanımıyla yurtsever demokratik hareket ezilmek istendi. İran'da İslam Devrimi adına, Araplarda Baas milliyetçiliğiyle ay-

nı rejimler sürdürüldü. ***Halepçe*** katliamları gibi olaylar yaşandı. Kürdistan'da binlerce köy boşaltmalar, on binlerce cinayet sürüp gitti. Yürürlükteki rejimin karakterinde tek bir değişiklik görülmedi.

Hukuk, yargının özüne en ters davranan kurumların başında geldi. Yüzbinlerce insanı kriminalize etme, sorgulama, suçlama ve yargılama yaşandı; tek yanlı yargısız infaz şeklinde hukukun en garabet bir biçimi uygulandı. Hukuk aslında katıksız bir faşist uygulama rolü oynadı. İktidarın en gayri adil kurumu işlevini gördü. Kürt olmak, hele hele onurlu Kürt kimliği taşımak suçlanmak için yeter de artardı bile. Kürt ve Kürdistanlılık tümüyle hukuk dışı ilan edildi.

Sivil toplum, sanat, spor, cinsel açlık ve seksten de genel politikalar gözetilerek yararlanıldı. Kürt ve Kürdistan direnişinin bastırılmasında genel ve özel ev, politikanın temel hücreleri olarak kullanılmaktan kurtulamadılar.

Kürdistan'da iktidar uygulamamalarının bu denli olumsuz rol icra etmeleri, özünde gizli bulunan şiddet politikasının sınırlı da olsa işlevsiz kalmasından duyulan korkuydu. Sistem sınırsız bir zor üzerine kurulmuştu. Hiçbir çağdaş tanımı olmaksızın uygulanıyordu. Hedef Kürt ve Kürdistan olgularının tarih ve toplum dışı bırakılmasıydı. Buna karşılık resmi ideolojiler milliyetçiliklerini ve dinciliklerini en aşırı biçimlerde ilan etmekten geri durmadılar.

Türkiye'de resmi iktidarın şu andaki temel politikası Kürt direnişini tamamıyla *'terörist'* ilan edip tüm dünyaya kabul ettirmektir. Başta ABD'yle olmak üzere, ilgili tüm devletlerle Türkiye'nin ekonomi başta olmak üzere tüm stratejik ve askeri değerleri bu politikanın kabul edilmesi temelinde piyasaya sunuldu. PKK'nin terörist ilan edilmesi için AB ülkelerine vermediği taviz kalmadı. Benzer politikalar nerede bir PKK bürosu varsa oraya taşındı. Kendilerine göre topyekun savaş böyle olurdu. Avrupa ve birçok ülke gerektiğinde tehdit de edildi. Şerbet ve sopa politikası birlikte uygulandı. Suriye'ye savaş tehdidi dayatılarak ***Abdullah Öcalan*** çıkarıldı. Büyük takip İmralı'yla aşama kaydetti.

ABD'nin önceki bölümlerde anlatılan dünya ve Ortadoğu politikaları, Kürdistan'a dayatılan bu iktidar politikalarını tüm alt ve üstyapı kurumlarıyla birlikte sarstı. Federe Kürdistan olgusu her şeyi yeniden gözden geçirmelerine yol açtı. İran, Türkiye ve Suriye üçlü toplantılara bir kez daha başladılar. İktidar statülerini ilk defa alışageldikleri gibi sürdüremeyeceklerini derinden hissettiler. İktidarın bu yapılanış ve uygulanışının Kürt birey ve toplumu üzerindeki etkisini bundan sonraya bı-

rakırken, hakim ulus devlet bireyleri dört dörtlük iktidar kuşatması altında herhangi bir ciddi insani ve demokratik çözüm önerebilecek güç ve yetenekten uzaktılar. Devlet ne sunduysa kana kana içtiler. Sarhoş oldular. Sivil toplum ve sol geçinen cemaatler de sanki ataerkil bir anlayışla *'büyüğünün sözünü'* dinlemekten ve gerekli kendiliğinden refleksi sergilemekten geri durmadılar. Karşılığında buldukları ise yoğun ekonomik krizler, artan iç ve dış borçlar, çığ gibi işsizlik, politikanın tükenişi, dış destek olmadan ayakta durulamaz hal ve her zamankinden daha güvensiz bir Türkiye, İran, Irak ve Suriye oldu. Yanlış hesap her zaman olduğu gibi yine Bağdat'lardan geri döndü.

Konuyu sonlandırırken bir hususta net olmak önem taşır. O da devlet ve iktidarın karşılaştırılmamasıdır. Tüm çözümlemelerimizden anlaşıldığı üzere, devlet hiyerarşik toplumdan beri süregelen özet bir toplumdur. Toplumsal varoluşun en üst, analitik mantığı en gelişkin, tüm toplumla ilgili ilişkilerin yoğunlaştırıldığı, geleneğe dayalı, kapsamlı, resmi kurumu ifade eder. Çoğunlukla yapılan dar sınıf tahakkümü ve sömürü aracı olarak devlet tanımlaması önemli yetersizlikler ve yanlışlıklar taşır. Etnik veya ulusal devlet tanımları da ancak konjonktürel bir değer taşıyabilir. Mahiyeti tanımlamaktan uzaktır. İktidar ise, bu gelenek içine oturtulmuş ve neredeyse sürekli ağır basan yanı tahakküm ve istismar olan dönemsel uygulama güçlerini ifade eder. Şüphesiz iktidarsız devlet olmaz. Ama devleti tümüyle iktidardan ibaret saymak da sığ bir görüş olup birçok olguyu, ilişkiyi karıştırmaya yol açar.

Kürdistan'daki devlet geleneği ile uygulamadaki iktidarı ayırt etmek önemli bir kavrama olayıdır. Devlete karşı olmakla iktidara karşı olmak arasındaki farkı da iyi görmek gerekir. Benim savunmamda esas aldığım ve sürekli açıklamaya çalıştığım hususun özü bu konuya ilişkindir. Devletin, genel bir güvenlik –toplumca üzerinde uzlaşılmış– ile kamusal yarar –toplumun yine üzerinde uzlaşılmış ortak yarar konuları– aracı olarak reformdan geçilerek, demokratik uygarlık çağında varlığını –küçük, ama etkin ve işlevsel olarak– koruması gereklidir. Buna karşın dönemsel olarak tanımlanması yapılan ve bu kısa değerlendirmemizde de Kürdistan'ı da içine alan devlet iktidarlarının moda deyimle hortumculuğa kadar batmış, faili meçhul cinayeti politika sayan, hukuk, sosyal demokratik özellikleri sözde varsayan biçimlenişinin reddi esastır. İki tanımlama arasındaki farkı görmeden, tutarlı bir hukuk, sosyal ve demokratik bir mücadele vermek zordur. Özellikle Kürt hareketindeki ayrı bir devlet güdümlüsü akımlarla, devlete yönelik yaptığımız tanımlamaları esas alan demokratik, sosyal, hu-

kuki devlet yaratmak, bunun için demokratik siyaset ve toplum için mücadele veren akımlar arasındaki farkı iyi görerek teorik ve pratik sahibi olmak büyük önem taşır.

6- Kürdistan'da Kürtlerin kendilerini fark etmeleri ve direnişin kısa özeti

Bölümün tümü bu konuyu tanımlarken, kısa bir özet ve sonuçla tamamlamaya çalışalım. Avrupa siyasal devrimleri halkların kendilerini krallık rejimlerinden fark etmeleriyle başlar. Bu fark ediş öncelikle kendi tarihlerinin krallık tarihinden farklı olduğuna ilişkindir. Daha önceki tüm tarihler yekpare olup krallıkların, imparatorlukların oluşum ve sürdürülme öyküleri biçimindedir. Ortadoğu'da bu tarih anlayışı daha yoğundur. Kral ve imparatorlar ya bizzat tanrı ya da tanrının gölgesi olarak, toplumla ilgili her şeyi mutlak belirleyen gücü ifade ederler. Onlardan ayrı bir varlık, beden düşünülmez. Kul bireyler ancak krallık bedeninin bir parçası olarak anlam bulabilirler. Ayrı bir kimlik, insan hakları, hele hele demokrasi düşüncede bile olmaması gereken lanetli konulardır. Bunlar kendi kutsallıkları karşısındaki lanetli gerçeği ifade ederler.

Bu anlayış 1640 İngiltere Devrimi öncesinde ve 18. yüzyıl başlarında İngiltere ve Fransa'da bazı aydın ve tarihçilerce tartışılmaya başlandı. Sonuçta kraldan ayrı bir halk ve ulus kimliği, yine krallık tarihinden ayrı bir halk ve ulusların tarihi olduğunun farkına varıldı. Arkasından ulusal haklar adı altında çeşitli sınıf talepleri belirmeye başladı. Her sınıf kendini ulusla özdeşleştirmeye gitti. Böylece Avrupa'da önce büyük ulus dalgası, ardından sınıfsal hareketler peş peşe boy verdi.

Ortadoğu ve Türkiye'de padişahlıktan farklı halk ve ulus olmanın başlangıç bilinci ***1840 Tanzimat*** sonrası ***Genç Osmanlılar*** ve ***Jön Türkler*** hareketiyle ilk adımlarını attı. ***I. ve II. Meşrutiyet*** aydınları padişahlıkla ulus arasındaki ayrımı yavaş yavaş dile getirdiler. Cumhuriyetle Türk ulusu çok radikal bir söylemle dile getirildi. Atatürk ataerkil yanları olsa da, Osmanlı'dan farklı bir ulus anlayışını ve pratiğini geliştirmek açısından büyük bir adım attı. Fransız ulusal anlayışından şiddet etkilenmişti. İşgal koşullarında radikal bir ulusçuluk anlayışının gelişmesi beklenebilirdi. Kurtuluştan sonra aşırı ulusçuluk konjonktürün etkisiyle toplumsal gerçekliğin üstünü bastırdı. Dolayısıyla devrimci değeri sınırlı kaldı. 1950'lerden sonraki milliyetçilik faşizmle iyice yüklendi. 1980 sonrası Türk-İslam sentezciliği

ulus ve ümmet karışımına yol açarak, sınıfsal çelişkinin iyice bozulmasını sağladı. Neo islamcılık bu genel eğilimin tersi olarak düşünülebilir.

Benzeri gelişmeler İran ve Arap sahasında da yaşandı. Kendilerini yeniden fark etme ve direniş birbirini besleyen olgulardır. Günümüzde toplumsal fark edilişler ekoloji, feminizm ve alt kültürler alanında derinleşerek devam etmektedir. Farklılığın anlaşılmasının özgürlükle yakın ilişkisi vardır. Farklılık anlaşılmadan, bütünlüklerin köleleştirici, uyuşturucu etkisi aşılamaz. Farklılıklara dayalı kimlikler daha özgür ve yaratıcı toplumlara yol açmaktadır.

Kürdistan'da Kürtlerin kendilerini bir ulus, halk olarak fark etmeleri daha geç olmuştur. Her ne kadar 19. yüzyıl isyanları Kürtlük duygusunu uyandırmış olsa da, bu duyuş padişahlık, meliklik ana kavramlarını aşamamıştır. Ayrı bir Kürtlük, kralcı bir Kürtlüktür. Ortaçağ sultanlık anlayışından kopuşu pek düşünmez. Dolayısıyla 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar Kürt ulus ve halk bilinci uyanmış ve fark edilmiş olmaktan uzaktır.

20. yüzyılın ikinci yarısında aydınlar arasında yapılan tartışmalarla Kürt halk gerçekliği açığa vurulmaya başlandı. Esas olarak bu akım Türkiye sol geleneği içinde başladı. Güney Kürdistan'daki aşiret ve şeyh ağırlıklı Kürtçülük klasik eğilimi aşacak güçte değildir. Türk, Arap, Fars melik yerine Kürt melik geçmeli anlayışından öteye bir derinliği yoktur. Reel sosyalist komünist partilerle küçük burjuva, feodal partiler de ayrı bir Kürt ulus ve halk kavramına ulaşmaktan uzaktırlar. Taktik amaçlı bazı değinmelerle yetindiler. Ciddi bir tarih ve politika çalışması yapamadılar. Türkiye sol geleneğinin özellikle 1970'ler hamlesi Kürt halk bilincinin aktüelleşmesine önemli bir katkı yaptı. ***Deniz Gezmiş****lerin* idam sehpasında Kürt-Türk özgürlüğü ve kardeşliğini sloganlaştırması tarihi bir anlama sahiptir. Başta ***Mahir Çayan*** ve ***İbrahim Kaypakkaya****lar* olmak üzere çok sayıda devrimcinin halkların kardeşliğine ilişkin çıkışları da benzer bir anlama sahiptir.

Fakat sloganlaştırma kendi başına direniş, eylem sağlamaktan uzaktır. Direniş başlı başına yeni bir aşamayı gerektirir.

Kürt halk farklılaşması iki boyutlu bir gelişmeyle başladı: Türk şoven ulus anlayışından kopuşla Kürt ilkel milliyetçiliğinden ayrışma iç içe gelişti. İki taraftan kurulan ve sol devrimci maskeli geçinen ağır ideolojik hegemonyanın kırılması bir yandan, devlet iktidarıyla işbirliği halindeki yerel tahakkümcü güçlerin diğer yandan kurdukları sert baskı ortamından kurtulmak hiç de kolay değildi. İdeolojik ve pratik tahakküm hem entelek-

tüel gücü hem de örgütlenmeyi zorunlu kılıyordu. Bu ise hızla direnişe götürüyordu. Yasal ve siyasal ortam sağlıklı bir zihniyet çalışmasına imkan vermiyordu. Bir nevi Mekke'deki ***Hz. Muhammet****'le* Kudüs'teki ***Hz. İsa****'yla*, Rönesans Avrupa'sında ***Galileo Galilei*** ve ***Giordano Bruno*** tarzı bir hareket içinde olmayı gerektiriyordu.

Bu süreci ilk yaşayanlardan biri olarak öyküselleştirmeye çalıştığımda gerçek daha iyi anlaşılabilir. Daha ilkokulda Kürt farklılığının başa sorun açacağını hissetmeye başlamıştım. İlkokuldan liseye kadar konuyla ilgili zihniyet çalışmasını yapacak güçte olmamakla beraber, daima ayağa takılacak bir bukağı –ayak kelepçesi– gibi, olgu kendisini dayatıyordu. Ben kaçtıkça o gölge gibi takip ediyordu. Fakat okullarda sıkı öğretilen resmi ideolojiyle, iğne ucu kadar bir ipucuyla cevap bulamıyordum. Tamamen Türklüğü kabul etsen de, eski Kürt geleneği, aileden tutalım içine girdikçe, Kürt olduğu belli olan tüm yerel alanlarda 'ben varım' diyordu. Kişi büyük bir ikiyüzlülükle karşı karşıyaydı. Gelenekten kopmak, gerçeğin büyük bir bölümünden aldatıcı kaçınmak gibi bir sahteliği üretiyordu. Kişilik aşındırılıyordu. Kendi kimliğinden kopmak, bu durumda ağacından kopan yaprak misali tam bir boşluğa düşüştü. Kişilik açısından toplumun moral yapısını kaybetmek anlamına da geliyordu. Geçmişini, geleneğini, toplumunu inkar etmenin tam bir kişilik patolojisine –hastalıklı kişilik– yol açacağı yaşamla her geçen gün daha iyi anlaşılacaktı. Buna karşı Türklük –İran'da ve Arap sahasında benzer durum– doğal özümsemenin çok ötesinde, dilini bilmediğimiz *'dinsel ayinler'* tarzında ezbere işleniyordu.

Ha dilini bilmediğin Arapça'yla islamlaşmak, ha resmi törenle Türkçülük öğretimi, ikisi de aynı sonucu doğuruyordu. Anlamadığın dualara 'amin' demek! Zaten Kürt kişiliği yüzyıllarca islamlaşma adı altında bir sığlığın, cehaletin içinde yuvarlanırken, çağdaş görüntülü din olarak aşırı Türkleştirme kişililik bozulmasını daha da derinleştiriyordu. Olgun yaşlarda islam olmak, Türk olmak belki anlaşılırdır. Toplumsal ihtiyaçlar bu tür bütünleşmeleri anlamlı kılabilir. Ama günlük ibadetler halinde islamcılık ve Türkçülük kesinlikle olağan, çağdaş bir eğitim konusu olamaz.

İkisine de anlam vermek istedim. Daha ilkokulda yeni bir dindar ve Türk kökenli olma özentisi duydum. Ama nereye kadar? 1970'lerin yoğun tartışmalı ve içinde ***'Kürt sorunu'*** da geçen entelektüel sol ortamında kararlılık gelişmeye başladı. Yıllarca dinci ve Türkçü yüklenimler sol karşısında dayanılacak gibi değildi. Genç yaşıtlarımızın Kürt-Türk ayrımı yapmadan, ama her iki halkın bağımsızlık ve özgürlüğünü, eşitliğini cesaretle söylemeleri hayat tercihimin gerçek rengini belli edecekti. Benim için bi-

rer kahraman değerinde olan önderlerin kaybıyla, artık bu kulvarda davayı takip etmem vazgeçilmez bir namus meselesi haline geldi. Bu süreçte *'Kürt olmayı'* her iki dayatmaya rağmen tam sahiplenmem tarihi bir adım olmayı beraberinde getirdi.

Bu dönemin tipik çalışması olan Kürt olgusunu araştırmalar sınırlı olanaklarla yürütülüyordu. Elde duygusal yanı ağır basan ilkel milliyetçi yorumlarla, reel sosyalizmin dogmatik ***'ulusların kaderini tayin hakkı'*** yorumları gerçeği vermekten uzaktı. Kürt olgusu var mı yok mu tartışmasıyla, Kürdistan sömürge midir değil midir tartışması arasına sıkıştırılmıştı. Tarihsel toplumcu yaklaşımlar için ne veriler ve belgeler yeterince vardı, ne de sosyolojinin derinlikli objektif yorumcuları söz konusuydu. Karanlık bir ortamda etraf hakkında hüküm biçiliyordu.

Diğer yandan siyasi ortam sürekli gerginleşiyor, devletin geleneksel Kürt korkusu çok aceleci tavırlara yol açıyordu. Taraflar bir an önce bir şeyler kotarmaya veya kurtarmaya çalışıyorlardı. Fakat çok sınırlı bilgilenme ve çağ yorumlanması bile, mevcut statükonun kabul edecek veya edilecek bir yanı olmadığını yeterince gösteriyordu. Statüko değil reformu düşünmek, sıradan olgusal bir tespiti bile derhal kriminalize edip yargısallaştırıyordu. Legal bir çalışmanın umudu yok denecek kadar azdı. Diğer yandan öğrenilen sol ve Kürtlük olgusu *'olmazsa olmaz'* kabilinden direnmeyi dayatıyordu. Sanki direnmemek insanlıktan vazgeçmekle eşti. Gerçek bir namusluluk, davaya sahip çıkmayı ve her koşul altında ve her şeyden öncelikle savunmayı gerektiriyordu. Bu durumda dar bir gençlik grubuyla ancak sınırlı bölge sempatizan grupları oluşturulabilirdi. Her ne kadar çok yoğun ulusal kurtuluş savaşları dersleri alınıyor ve gerilla yöntemleriyle istenilen destanların yazılabileceğine inanılıyor idiyse de, bunun ütopik olmaktan öteye bir şansı yoktu. Tutarsa ne ala, tutmazsa allah kerimdir; gerisi düşünülürdü!

Burada da yine Mekke'den hicret, havarilerin dağılması, bilim savaşçılarının çilesi kendini gösteriyordu. İlk kurşunun patlatılması, ilk protestolar gündemleşebilirdi. Her an inananlar grubu ilk şehitlerini ve mahkumlarını verebilirdi. Tarih birçok sosyal olguda görülen benzer trajik bir süreci Kürt olgusunun gündemine de sokuyordu. Her şey trajediye zorluyordu. Dava mutlaka fedailerini istiyordu. Diğer bir deyişle karşı taraf açısından tanrıları kurbanlar istiyordu.

Kürt farklılaşmasının geçtiği ve geliştiği bu ortamın edebiyatı henüz yapılmamış ve yazılmamıştır. Ama mutlaka yapılıp yazılması gerekir. Hem de gerçekten edebiyatın romansılaştırıcı gücünü, ütopya, trajedi, dram, öykü, sinema gibi birçok dalını alabildiğine kullanmayı gerektirir

bir dönemdir. Mesele şudur: Bir tohum saçılıyor. Saçılırken çürük mü, değil mi, pek bilinmiyor. Yeşerecek mi, yeşermeyecek mi? Sadece umut ediliyor. Adeta *"umut fakirin ekmeğidir, ye ha ye"* denilircesine sürece kadere boyun eğilir gibi boyun eğiliyordu.

1970'lerin başlarındaki Kürt farklılaşma ve direnişinin üzerinden otuz yılı aşkın bir süre geçti. Ortaya çıkan en önemli gerçeklik, sadece Kürt olgusundaki aydınlanma ve çözüm olanakları değildir. Aslında kendine komşu halk ve devletleri de kendisiyle birlikte adeta tutsak kılan bir anormalliğin yıkılmasıdır. Kof bir ulusal baskı türünün açığa çıkmasıdır. İlgili her kesimi zincirleyen, hakimi mahkumun, mahkumu hakimin tutsağı kılan bir rejimin yaşama şansının olmayacağı kanıtlanmıştır. Diğer bir ders, bir halkın toplumsal onurunu sahiplenmeden hiçbir gelişme şansının olamayacağıdır. Toplumsal onur, kendini sahiplenme ve kendine güvenmedir; kendini bilme ve geliştirme gücüdür. Bu gücü taşımayan toplumların hakimlerin içinde bir değer ifade edemeyeceği anlaşılan diğer bir derstir. Kendine hayrı dokunmayanın başkasına hayrı dokunamaz. Kürt o kadar çaresiz iken, hangi komşuya hangi değerini sunabilir? Sömürge bile olunsa, bir değer ifade edebilmek için bir değere sahip olmanın yolu açık tutulmalıdır. Yola çıkmadan Kürt'ün önü gerçekten kapalıydı. Bir cangıl ormanından daha kötü yolsuzluk yaşanıyordu.

Denilebilir ki, bu birkaç ders için bunca acı ve kayıplara uğramaya değer mi? Bu soruya verilecek en iyi cevap toplumlar için olduğu kadar, kişiler için de geçerli olan bir karşı soruyla verilebilir. Toplum ve kişiler onursuz yaşayabilirler mi? Kastedilen tarihte ve çağdaşlıkta herkesin olmazsa olmaz saydığı kimliğini taşıma ve özgürce ifade etme olmadan, yaşamın bir anlamı, değeri olabilir mi? Bu anlam ve değeri kaybedenlerin başkasına vereceği bir değeri olabilir mi?

Türk, Arap ve Fars da dahil, yönetim elidi dilsiz, çaresiz, bitik Kürt'ü kendisi için en uygun durum olarak değerlendirirken yanılıyor. Türkiye tarihinin en kritik dönemlerinde Kürt'ün bir katkısı olmuşsa, bu sadece Kürtlerin de o dönemde bir değer taşıdıklarından ötürüdür. Bu değerleri olmasaydı, Kürtler Kurtuluş Savaşı'na katılabilirler miydi? O zamanlar Kürt-Türk arasında uçurum yoktu ve geleceği ortak gelişme umutlarıyla paylaşıyorlardı.

Günümüzde bir savaş olsa, acaba Kürt eskisi gibi Türk'le omuz omuza olabilir mi? Buna en iyi cevabı Irak Kürtleri vermektedir. Rejim Irak Kürtlerini kardeş gibi yanında tutabilseydi, bugünkü trajik duruma düşer miydi?

Kürt-Türk –dolayısıyla Arap, Fars– arasındaki ilişkinin özellikle 20. yüzyıl boyunca en büyük anomaliye uğradığı iyi anlaşılmalıdır. Yavuz Sultan Selim'den sorunları şiddetle çözme anlamında daha şedit ikinci bir Osmanlı sultanının olmadığını tarih yazar. O bile Kürt politikasını oluştururken beyaz sayfalardan ibaret kağıt gönderir. Öyle söylenir. *"Dilediğinizi yazın, kanun değerindedir"* der. Çünkü o beyaz sayfaların altında Yavuz'un imzası vardır. Bu öykünün vermesi gereken bir ders olmalı ve günümüzün inanılması güç duyarsızlıkta ısrar eden yönetici elidi bunu anlamalıdır.

Atatürk yönetici elit için bir değer olarak hep anılır. Ama Atatürk'ün de sorunlara bir yaklaşımı vardır. Mutlaka toplumsal anlamını esas alır, mutlak ezilmesi gerekiyorsa ezer, yok başka bir tür yaklaşım gerekiyorsa o tavrı sabaha kadar yatmadan düşünür ve gerekeni yapardı. Böyle bir önder olduğundan kimse kuşku duymaz. Ama bir meseleyi ülkesini ve devletini bu denli zorlayacak, borçlandıracak, hep tehlikede tutacak bir halde bırakmazdı. Kaldı ki, *"özgürlük benim karakterimdir"* diyen bir kimliğin, sözde devleti kurtarmak adına onu tarikatçılarla paylaşmayacağı açıktır. Ne kadar büyük bir Türk ulusçuluğu olsa da, Kürtleri anlamaya çalışırdı. Özgürlük karakteri gereği bir hal çaresi bulurdu. Bundan şüphe edilebilir mi? İsyanlar öncesinde defalarca bu ihtimalden bahsetmemiş midir? İsyanların üzerine giderken bile, sorun Kürtlük ve özgürlüklerini engellemek değildi. Tersine, çok iyi bildiği gibi, sonuçta Kürtlüğü de, özgürlüğü de götürecek olan emperyalizm oyunları değil miydi? Bu gerçekler ne kadar gizlenecek ve yeni bir Kürt direnişine yol açması için ısrarla provokatif davranılacaktır?

1970'lerdeki direnişçilikte dogmatizm hayli etkiliydi. Doğalında geliştireceği her eylem bunun sonuçlarından payını alacaktı. Partileşme, cepheleşme, askerileşme dogmatik zihniyetin yakın etkisi altında şekillenecekti. Tüm özverili, dürüst çabalara karşın, tüm toplumsal zamanlara damgasını vurmuş dogmatik yaklaşımdan kurtulmak, dönemine göre çok toy olan bir hareketten beklenemezdi. Sosyalizm, ulusal kurtuluşçuluk ve gerillacılıktan anlaşılanlar hayata geçirilmeye çalışıldıkça, daha belirleyici olan gerçekliğin kendisi de ve rendelendikçe sınırlarını da göstermiş oluyorlardı. Yaşam teoriye göre değil, daha çok teori yaşama göre dönüşüm sağlamak durumundaydı. Benzer gelişmeler ulusal baskı sistemi için de geçerlidir. Dogmatik yaklaşımı sistem de oldukça etüt etmiş olup, kendini olası bir duruma göre hazırladığına inanmaktadır.

Önümüzdeki dönem otuz yılı aşkın sürenin dersleriyle değerlendiril-

mektedir. Sadece direnişin dersleri değil, dünyanın yaşadığı dönüşüm de aynı değerlendirme kapsamındadır. Kürdistan'da Kürt olgusunun kendisinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır, yaşanmaktadır. Ama esas olarak sorun kaotik durumu korumaktadır. Ortadoğu genelinde olduğu kadar Kürdistan somutunda da çözümün hem siyasi hem askeri yöntemleri –taraflarca denenebilecek– gelişim sağlayabilir. Tarihin bu uğrağında en büyük ders olarak alınan tüm sorunların demokratik çözümü için barışın esas alınması ve şiddetin karşılıklı terk edilmesi ısrarla gündemleştirildi. Eğer yine aynı ısrarlılıkla itibar gösterilmezse ve askeri yolda inatla yürünürse, tarihsel toplumsal gerçekliğin kaostan çıkışı için aktif askeri direniş gerekli olacak ve bu sefer aktif askeri direniş kendini gündemleştirecektir.

1970'lerde çatallaşan yollar askeri, siyasi anlamda yoktu. Direniş bir kader gibiydi. Ama 2000'li yıllar için aynı şeyin söylenemeyeceğini bu savunmada kanıtlamaya çalıştım. Her iki yolun, askeri ve siyasi çözümün olası gelişme sorunlarını, olanaklarını daha yakından görmek için fırtınalı geçen son otuz yılın gelişmelerini tüm yönleriyle değerlendirmekte büyük yarar vardır.

V. Bölüm

Abdullah CALAN

PKK hareketi, eleştiri-özeleştiri ve yeniden yapılanma

A- PKK'nin kısa tarihçesi için değerlendirme taslağı

1- Birinci PKK'leşme hamlesi

PKK'nin temelinin atılmasının 31. yıldönümünde kapsamlı bir değerlendirme, eleştiri, özeleştiri ve yeniden yapılanma ihtiyacı yakıcı bir sorun ve yerine getirilmesi gereken temel bir görevdir.

Amatör bile denilemeyecek bir tepki grubu olarak 1973 Nisanı'nda Ankara Çubuk Barajı kıyılarında kah ayakta kah oturarak, ayrı bir Kürdistan grubu olarak hareket etmenin daha doğru olacağını, bunun temel nedeninin de Kürdistan'ın klasik sömürge bir ülke olmasından kaynaklandığını bir sır gibi ilk defa altı kişilik gruba toplu olarak ifşa ederek başlamış bulunduk. Daha önce tek tek doğruları açıklama tarzını toplum yapma tarzına dönüştürmek, ilk başlangıç olarak değerlendirilebilir. Bu tarzın örgütlenmeye götürme gibi bir özelliği vardır. 1974-75-76 yılları grubu ***ADYÖD (Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği)*** çatısı altında geliştirme dönemiydi. 1977 Martı'nda Ankara'dan Kürdistan'a yaptığım Ağrı, Doğubeyazıt, Kars-Digor, Dersim, Bingöl, Elazığ, Diyarbakır, Urfa ve Antep gezi ve toplantıları, grubun ülkeye taşırılması anlamına geliyordu. Ardından Ankara'ya dönüş ve ***Haki Karer****'in* Antep'te –toplantıdan üç gün sonra– şehadeti bir şok etkisi yarattı. Buna verilen yanıt partileşme biçiminde adım atılması oldu. Aynı yılın sonunda Antep'te ***Program Taslağı'nı*** hazırladım. 1978 yazına doğru iç ihanet yüklü belalı bir evlilikle büyük ihanete uğramış Kürdistan'ın merkezi Diyarbakır'a uçtuk. 27 Kasım'da ***Fis köyünde*** 22 kişilik amatör grubumuzla partileşme sözü verdik. Partileşme unvanı altında kentlerde fazla yaşanılamayacağı anlaşılıp, hem

dağ hem de Ortadoğu seçeneklerinin kullanılması gereği doğduğunda, adeta ikinci bir ***Hz. İbrahim*** hicreti halinde 1979 1 Temmuzu'ndan itibaren Urfa'dan Suriye'ye, oradan eski Kenan ellerinde özgürlük aramaya doğru yola çıkıldı.

15 Ağustos 1984*'e* kadar geçen yaklaşık on yıllık sürecin hangi ideolojik ve politik ortamda ve nasıl geçtiğini daha yakından görmek gerekir.

1970'ler kapitalist sistem tarihinde önemli bir kırılmanın baş gösterdiği dönemin başlangıcıdır. Sistem II. Dünya Savaşı'ndan kendini toparlayarak çıkmış, ABD'nin öncülüğü kesinlikle kazanmış, Avrupa yeniden ayağa kalkmış, Japonya bir Uzakdoğu devi olarak doğmuştu. Reel sosyalist sistem zirveye tırmanırken, ulusal kurtuluş hareketleri en güçlü dönemlerini yaşıyordu. Tam bu noktada ***1968 Gençlik Hareketleri*** yeni bir zihniyet devrimi başlatıyordu.

Böylesine zirveye ulaşmış bir tarihsel-toplumsal sistemin kaotik bir sürece girmesi şaşırtıcı olabilir. Ama zirveden sonraki bir adımın düşüşün başlangıcı olduğunu hatırlarsak, gerçek bir kaos sürecinin doğduğu ve etkilerini hızla yaydığı kabul gören temel bir görüştür. Bugün geriye yönelik olarak baktığımızda, bunun altında yatan temel etkenin reel sosyalizm, ulusal kurtuluş ve sosyal demokrasinin yüz elli yıllık devlet odaklı hareketlerinin amaçlarına ulaşmalarına rağmen, halk yığınlarına vaat ettiklerini gerçekleştirmekten uzak olduklarının anlaşılması olduğu görülecektir. Bir kez daha hıristiyanlığın mı Roma İmparatorluğu'nu fethettiği, yoksa tersinin mi doğru olduğu ikilemi doğmuştu. Belki ikisinde de doğruluk payı vardı. Hıristiyanlık imparatorluk kültüyle sentez kurduğunda ortaçağ feodalizmini doğurmuştu. Eşitlikçi ve barışçıl olmasa da, farklı bir toplumsal sisteme erişildiği söylenebilirdi. Ama özündeki özgürlüğü, eşitliği büyük oranda yitirdiği de bir gerçekti.

Kapitalist sistemin vahşi evresi diyebileceğimiz döneminde doğan sosyalist, sosyal demokrat ve ulusal kurtuluş akımları sonuçta sistem bağlantılıydılar. Ondan doğmuşlardı. Şüphesiz tümüyle sistemin yedek akımları olarak hazırlandıklarını söylemek gerçekçi olmaz. Ama sistemin rasyonalitesini, yaşam tarzını aşma diye bir sorunları olmadığını, olsa da söylemde kaldığını bugün rahatlıkla söyleyebiliriz. Eşitlikçi, özgürlükçü ideolojilerin kökeni sınıflı ve hiyerarşik toplumun dışındadır. Komünal ve demokratik duruş özleminden doğarlar. Fakat sürekli sınıflı ve hiyerarşik toplumca ya zorla ya tavizler karşılığında özlerini yitirmeye dek yozlaştıklarına dair birçok tarih örneğini de bilmekteyiz. Bugün reel sosyalist ülkelerin çözülüşünü, ulusal kurtuluş sonrası devletlerin içine düştüğü bunalımı ve

sosyal demokrat hükümetlerin muhafazakarlardan pek farklı bir yanları kalmadığını göz önüne getirdiğimizde, bu akımların sistemin birer mezhebi olmaktan öteye gitmediğini daha rahatlıkla belirtebiliriz. 1970'ler bunalımı, sistemin artık bu yedek mezheplerden yeterince yararlanamayacağının açığa çıkmasıyla yakından bağlantılıdır. 1968 Gençlik Hareketi de özünde bu gerçekliği ifade eder. Umdukları sonuçlar doğmamıştır. Her üç akım iktidara geldiği halde vaat ettiklerini gerçekleştiremiyorlardı. Yeni bir kapitalist sınıf ve bürokrasi doğurmuşlardı. Klasik kapitalizmden çoğu yönden daha da geriydiler. Yol açtıkları bunalımlar, özgürlüksüzlük ve eşitsizlik, eleştirdikleri sistemi adeta yeniden arattırıyordu.

Bu gerçeklik kapitalist devletin meşruiyeti için ciddi bir tehditti. Artık kitleleri etkileyebilecek ciddi yeteneklerden yoksun kalacaktı. Halk muhalefetleri devlet odaklı olmayan akımlara yöneleceklerdi. 1968 devrimciliği birçok eksiklik taşısa da bunun yolunu açmıştı. Yeni soldan tutalım, feminizm, ekolojik hareket ve yerel kültür akımlarına kadar geniş bir yelpazede devlete karşı yeni bir muhalefet tarzı gelişti. Sistemin kaosa girmesinde en temel etken buydu. Diğer yandan artan çevre sorunları, tavizler politikası sonucu ücretlerin yükselişi, yığınların yoksulluğundan ötürü talep yetersizliği maliyet ve arz fazlalığına yol açıyordu. Sistemin iç çelişkileri ABD-AB-Japonya ekseninde artmıştı. 1980'ler sonrası neoliberalizm bu yeni kaotik bunalıma çare olarak öngörüldü. 1990'da Sovyetlerin çözülüşü sistem için başarı değil, bunalımı arttırıcı bir etkendi. Neoliberalizmin yeni *'küresel hamlesi'* bu koşullar altında gündemleşti. Tekelleşen medyanın ağır bombardımanı altında sahte paradigmalar üretilmeye çalışıldı. Sistem için yeni hedef belirlemeye yönelik teorik inşalar hızlandırıldı. Komünizm yerine *'uygarlıklar çatışması'* revaçta olan görüştü. Özellikle islam adı altındaki coğrafyada kurulu rejimlerin sistemin çıkarlarıyla bağdaşmazlığı gittikçe öne çıkıyordu.

1970'lerin başlarında dünyada bu yönlü büyük gelişmeler yaşanırken, Türkiye'deki sol ve Kürt ulusal sorunu bağlamındaki Kürt hareketi, klasik sol ve milliyetçi eğilimi pek aşamamıştı. Dünya oldukça geriden takip ediliyordu. Türkiye solu Sovyet, Çin, Arnavutluk ve Avrupa komünizmi kanalından beslenirken, cılız bir aydın hareketi olan Kürt solu, ilkel Kürt milliyetçiliği ve Türk sol etiketli bir karmaşayı yaşıyordu. Bu dönemde şahsen her iki eğilimle de ilgilendim. Sempatizan olmaya çalıştım. ***Dev-Genç*** çıkışlı ***THKP-C****'ye* sempatizanlığım önde olmakla birlikte, Kürt sorununa daha kapsamlı yaklaşım gösteren bazı örgütler ilgimi çekmeye devam ediyordu. ***THKO*** önderi ***Deniz Gezmiş****lerin* idam sehpasındaki Kürt-

Türk özgür kardeşlik vurgusu sürekli bağlı kalınması gereken bir mesajdı. Bunun yanında 1970'te İstanbul ***DDKO*** üyesi olmuştum. 12 Mart fırtınası estiğinde böylesi karmaşık örgüt ortamında her an kanun dışına çıkabilirdim. Nitekim ***Mahir Çayan****ların* Mart 1972'de şehadeti sonrasındaki SBF (Siyasal Bilgiler Fakültesi) boykotuyla içeri alınma ve yedi ay sonra tanık yetersizliğinden çıkışla birlikte, umduğum örgütlenmelerin iç açıcı olmadığını bizzat görerek, yeni bir örgütlenmeye gitmenin daha doğru olacağı kanaatine vardım.

1973 baharında Ankara'da bağımsız bir örgütlemeye gitme kararlılığı, sahip olunan olanaklardan ziyade anlam itibariyle önemliydi. Ne ilkel Kürt milliyetçisi bir eğilim, ne de sosyal şoven dediğimiz özünde Türk milliyetçisi bir sol eğilim değil, kendine özgü bir tarih ve güncellik yorumuyla ***'Kürdistan Devrimcileri'*** olarak çıkış yapmak daha uygun geliyordu. Bu çizgisel bir değişiklikti ve önemi her geçen gün daha iyi ortaya çıkacaktı. Ne tahakkümcü hakim ulus eğilimleri içinde ne de tahakkümcü ulus iktidarların bir uzantısı olan işbirlikçi Kürtlerin eğilimi ilkel milliyetçilik içinde ideolojik olarak erime olmalıydı. Politik olarak inisiyatif kazanma özgür bir kimlik kazandırıyordu. Bu tercihin doğru olduğuna inanıyorum. Kürtleri, dolayısıyla katkıları ölçüsünde diğer halkları özgür halk olma bilincine götürecek özellikleri bağrında taşıyordu. Hem ezen hem de ezilen ulus milliyetçiliğine kapılmadan özgür halk kimliğini hedeflemek, dünya çapında kapitalizmin mezhepleri haline gelen reel sosyalizm, ulusal kurtuluş ve sosyal demokrat sapmalarına karşı da yerinde ve zamanında bir güvenceydi. Doğru bir zihniyet gelişimi kadar, demokratik siyasete götürecek yol olma özelliğine de sahipti. Ulusal kurtuluşa aşırı vurgu yapmak belki bir sapmaya yol açabilirdi. Bunda ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesinin dogmatik yorumu etkiliydi. Her ulusa bir devlet, ilkenin biricik ve tek doğru yorumu olarak anlaşılıyordu. Reel sosyalizmin iktidar anlayışından da kaynaklanan bu durum çizginin yaratıcılığını engelliyordu. Fakat 1978'de PKK olarak ilan edilme bu sapmanın daha fazla gelişmesini önledi. Tipik bir Afrika ulusal kurtuluş hareketi haline düşmek yerine, halk özgürlüğüne dayalı bir çizgi olma konumu daha da güçlendi. Gelişme dünya çapındaki sol dönüşümlere –çok bilinçli olmasa da– denk düşüyordu. Geleceği olan bir çizgi olma şansını bağrında taşıyordu.

Net ve derinlikli olmamakla birlikte çizginin ideolojik boyutunun gelişmeye açık olması, büyük ve kalıcı sapmalara düşmesini engelliyordu. Israrla temsil ettiğimiz sosyalizme ***'bilimsel sosyalizm'*** dememiz sosyal bi-

lime olan ilgiyi açıklayabilir. İdeolojik katılaşmadan kaynaklanabilecek gerçeği yeterince görememe hastalığına karşı tedbirli olmaya çalışıldı. Fakat sosyal bilimin kendisinin yaşadığı ağır problemler, daha yeni yeni kültür, ekoloji ve kadın sorununa ilgi duyması, yine de çizginin önemini kanıtlar. Çizgi sosyal bilim karmaşasından alıkoymakla özgürlük ve eşitlik idealini daha canlı ve öncül kılıyordu. En azından sosyalizmin ve sosyal bilimin yaşadığı krizin tahribatları çizgiyle sınırlandırılabildi. Türkiye'nin diğer sol çizgileri bu yeteneği gösteremedikleri ve dogmatik karakterle kof bir bireysel liberalizm arasında gidip geldikleri için marjinalleşmekten kurtulamadılar. Mezhepleşmenin daha küçük odakları haline gelmekle politikleşme şansını da başından yitirmiş oldular. Kürt solu denen grupçuklar da aynı süreci daha silik yaşadılar.

PKK çizgisinin politikleşme şansı ideolojik özellikle yakından bağlantılıdır. Nitekim ona taban teşkil edebilecek halka hızla ulaşabilmesi bu gerçeği kanıtlar. Dar bir ulusçuluk veya sınıfçılık hastalığına tutulsaydı, diğer örneklerde görüldüğü gibi marjinalleşmekten o da kurtulamayacaktı. Derinliğine bir politikleşmenin yaşandığı bilinmektedir. Bunu 'kadrolaşma sorunu'na bağlamak gerekir. Kadronun kendisi mevcut biçimlenişinden ötürü bir engel konumundaydı. Daha sonra reel sosyalizmi çöküntüye götürecek temel etkenlerden biri olarak kadro sorunu çözümlenmeden, yapılacak tüm siyasal belirlemeler ve örgütlenmeler işlevsiz kalmaktan kurtulamayacaktı. Politik çizgi kadar onun örgüt modeli gelişmeye uygundu. Kendini savunma anlamında meşru silahlı savunmanın da dönem itibariyle doğruluğu savunulabilirdi. Ama bunu isteyebilecek kadronun olmayışı çizginin sürekli kırık vermesine yol açtı. Örgütsel kriz de diyebileceğimiz sorunlar aşılmak istendi. Sınırlı bazı gelişmelerin sağlanması esasında hareketin kitleselleşmesinden kaynaklanıyordu. Çizginin daha büyük gelişmeler sağlaması profesyonelliği gerektiriyordu.

PKK'nin politik çizgisinde aydınlatılması gereken en önemli konu ayrı bir devlet içerip içermediğine ilişkindir. ***"Bağımsız Kürdistan"*** sloganı çok kullanılmasına rağmen, bunun bağımsız bir devlet anlamına geldiğini söylemek zordur. Konuyu en yakından yaşayan biri olarak, genelde devlet, özelde Kürdistan devleti kavramını derinliğine düşünüp tartıştığımızı söylemek doğru olmaz. Ütopik anlamda bir eğilim olsa da, realist açıdan gündemleştirilmesi fazla ilgi çekmiyordu. Bunun isteyip istememeden çok, çözüm değeri hakkında net olmamaya dayandığını sanıyorum. Devlet sahibi olmanın çözüm demek olduğu kesin değildi. Teoride de bu sorunun tartışmalı olduğu biliniyordu. Demokratik sosya-

lizm mi, proletarya diktatörlüğü mü sorusu sürekli kafa karıştırıyordu. Dünya çapında yaşanan devlet haline gelmeyle emekçilerin ve halkların sorunlarının çözüm bulamadığı görüşü de etkileyiciydi. Bütün bunlar ayrı devlet üzerinde yoğunlaşmayı çekici kıldığı gibi, altından çıkılması güç sorunlar yaratacağını da hissettiriyordu. Ayrıca Türkiye ve Ortadoğu koşullarında Kürt devleti kurmanın zorlukları kadar, ortaya çıkaracağı yeni sorunlar konuyu daha da nazik kılıyordu. Sonuç olarak devlet yerine, statüsü tam kestirilemezse de, anavatan olarak Kürdistan kavramı daha çok tercih edildi. Temel slogan olarak seçilen ***'Bağımsız, Demokratik ve Sosyalist Kürdistan'*** deyiminde de açık bir devlet tercihi bulunmadığı anlaşılabilmektedir. Ortalama ve en gerçekçi devrimci kavramın "***Özgür Kürdistan"*** biçiminde somutluk kazanabileceği tahmin edilebilirdi. ***Kürdistan Devrimcileri=Özgür Kürdistan Yanlıları*** olarak tercüme edilmesi daha doğru bir yorum olabilir. Bu sorunun önemi daha sonra ortaya çıkacaktı. Özellikle 1990'ların başında ilan edilen ***'Federe Kürdistan'*** devleti ve PKK direnişinde yaşanan *'özgür alanlar'* devlet iktidarı konusunda daha çok düşündürüyordu.

Devlet sorununun sosyalist ideolojide de tam çözümlenememesi bulanıklığı artırıyordu. Fakat sorunun ağırlaşmasında –ulusların kendi kaderini tayin hakkında– her ulus için bir devlet düşüncesi temel rol oynuyordu. Devlet deyince de işin içine zor ve savaş giriyordu. Meşru savunma gereği savaş değil, politik amaç için genel olarak savaşın mubah görülmesi konuyla bağlantılı diğer önemli bir sorundu. Savaş, hem de uzun süreli bir savaş olmadan ulusların kurtulamayacağı, uluslar kurtulmadan sınıfsal kurtuluşun da olamayacağı bir stratejik düşünce olarak benimseniyordu. Tüm özgürlük mücadelesi tarihinde büyük sapmalara yol açan bu savaş ve iktidar sorunları PKK'nin de giderek daha çok gündemine girecekti.

Devletin bu dönemde üzerimize gelişi, genel olarak solun ve Kürtçülüğün gidişatının bir parçasıydı. Farklı bir konum gerektirecek bir durum da yoktu. Özgün ve uzun süreli bir direniş odağı olabileceği düşünülemezdi. Bütün göstergeler askeri bir darbenin gelebileceğini gösteriyordu. Yapılacak iki tavır vardı: Ya dağlara açılmak ya da yurtdışına, Ortadoğu'ya çekilmek. Aslında iki tavra da yönelindi. 1979 sonlarında hareket ciddi kayıp vermeden her iki yöne çekilmenin bütün olanaklarına sahipti. Çekilmeler yavaş yavaş gerçekleşiyordu. ***Mazlum Doğan*** ve ***Mehmet Hayri Durmuş*** gibi bazı talihsiz yakalanmalar dışında ciddi bir kayıp yoktu. Hareket olunabilmiş, parti ilan edilmiş ve varlığını uzun va-

deye yayabilecek konumlara ulaşılmıştı. Dolayısıyla 12 Eylül darbesine karşı öngörülü olunabildi ve 1980 askeri darbesi gelmeden gereken yapıldı. Yurtdışına açılım da uzun vadede düşünülmüyordu. Birkaç düzinelik askeri kadro eğitimiyle, uzun vadeli gerilla ile kurtuluşa kadar savaşmak bir *'devrim kanunu'* gibi yorumlanıyordu. Her şeyin planlandığı gibi yürüyeceğine inanılıyordu.

1980 sonrası Ortadoğu'da öngörüldüğü gibi birkaç grup eğitilip ülkeye yönelindi. Bazı siyasi cephe çalışmaları ***–Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi (FKBDC)–*** yapıldı. Fakat işlerin istendiği gibi yürümemesi bazı teorik çalışmaların yapılmasını gerektiriyordu. Bu amaçla 1981'den itibaren önce ***'Kürdistan'da kişilik problemi, parti yaşamı ve devrimci militanın özellikleri,'*** hemen ardından ***'Kürdistan'da zorun rolü'*** ve ***'Örgütlenme üzerine'*** adlı kaset konuşmaları yapılarak kitaplaştırıldı. PKK ***I. Konferansı*** (1981) ve ***II. Kongre*** (1982) çalışmaları da yapılarak ülkeye daha esaslı ve kalıcı yönelmeye çalışıldı. 1982 İsrail-Filistin savaşı bu süreci daha da hızlandırdı.

Aslında İran Devrimi'yle oldukça elverişli koşullar yaşayan Doğu ve Güney Kürdistan'da üslenme ve çalışma yürütmenin daha uygun olacağı ortaya çıkmıştı. Bu düşünülmedi değil. Orada Siverek çatışmalarından deneyim sahibi olan ***Mehmet Karasungur*** arkadaş bulunuyordu. Gerekeni yapabilecek durumdaydı. Ama 1983 Mayısı'nda dürüstlüğü ve amatörlüğünün kurbanı olarak şehit düşmesi ciddi bir talihsizlikti. Boşluğu doldurmak için 1982'de alana gönderilen ***Duran Kalkan*** ve ***Ali Haydar Kaytan'dan*** beklenen, çizgiyi Güney'den yönlendirmek ve oturtmaktı. Bundan daha önce '80'de ***Kemal Pir*** ve ***Mahsum Korkmaz*** önderliğinde Botan'dan Dersim'e kadar sürebilecek bir direniş hattı tutturmaları için de genel bir perspektife sahip bulunuluyordu. Kemal Pir'in talihsiz yakalanması –1980 Temmuz– ciddi bir kayıptı. Asıl çıkış yapması beklenen Duran Kalkanların konumu ilk defa çizgiyle oynama gibi bir endişeye yol açıyordu. Hatırladığım kadarıyla şöyle diyordum: *"Ortadoğu'da yapılanı tekrarlamak, eşeğini boyayıp sahibine tekrar satmak gibi bir şeydir."* Beklenen çıkışların olmaması, Diyarbakır Cezaevi'nde ***Mazlum Doğan****'ın* Newroz'da yaptığı eylem ve ardından ***Ferhat Kurtay****ların* kendilerini yakmaları, ***Kemal Pir, M. Hayri Durmuş****ların* ölüm orucundaki şehadetlerinden duyduğumuz endişe ve sorumluluk, halimize öfkeye dönüşüyordu. Bu amaçla ilk defa 1984 Ocağı'nda sınırlı sayıda merkezi bir kadroyla yapılan toplantıda bazı arkadaşların –***Duran Kalkan*** ve ***Cemil Bayık*** başta olmak üzere– durumu isim verilerek ağır eleştirildi.

2- II. PKK'leşme hamlesi

Gelinen aşama mülteci bir hareket olmayla çağdaş bir ulusal kurtuluş veya halk özgürlük hareketi olmanın ayrışma noktasıydı. Özgürlük hareketinin uzun süreli suskunluğunun tarihi sorumluluğu ağırdı. Özellikle zindan şehitleri ve işkenceli ortam mutlaka bir şeyler yapılmasını gerektiriyordu. Aksi halde ihanetle damgalanmak kaçınılmazdı. ***15 Ağustos 1984 Hamlesi****'ni* bu endişeler altında gecikmeli ve yetersiz karşılamak mümkündür. Özal'ın yeni başbakanlığı döneminde devletin yaklaşımı yine gereken ağırlıkta değildi. *'Bir avuç eşkiya'* zihniyetiyle gerillaya yaklaşılması siyasi yaklaşımlara ilişkin hiç umut bırakmıyordu. Klasik askeri güce duyulan sınırsız güvenle en yakında ezileceği bekleniyordu. Gürültülü bir propagandayla yüklenildi. 1984'ün sonuna kadar hiçbir başarı yoktu. Gerilla savaşının önü açıktı. Ama bahsedilen iç ağırlaştırma etkenlerine KDP kaynaklı engellemeler de eklenince, beklenen güçlü çıkışlar bir türlü gerçekleştirilemiyordu. Halkın tepkisi olumluydu. Ortada olmayan, hareketin yönetimini ve örgütlenmesini yürütebilecek gerçek komuta kadrosuydu. Olumsuzluklara baştan sona damgasın vuran bu sorun oldu.

Kemal Pir ve ***Mahsum Korkmaz'ın*** silahlı mücadeleye ilişkin yaptıkları eleştiriler gerçekçiydi. Belki de gerekenleri yapabilecek iki değerli yoldaştılar. ***Kemal Pir'in*** 1982, Mahsum Korkmaz'ın 1986'daki kayıpları savaşı kurallarına göre geliştirme şansına ilişkin ciddi darbelerdi. Ardından yapılan kısmi bir geri çekilme ve 1986 PKK ***III. Kongresi*** bir kriz geliştirme çalışması oldu. Olanakların yetersizliğinden değil, zorbela yaratılan bazı olanakların üzerine yatma anlayışı etkili oluyordu. Kesire'nin provokatif yaklaşımları sinirleri son haddine kadar geriyordu. 1987 tüm olumsuzluklara rağmen ciddi bir çıkış için yine geniş perspektif ve olgusal olanaklarla hazırlanmıştı. Fakat hareketin bağrına iyice oturmuş, giderek bilinçli bir hal almış olan iç çeteleşme olayı merkezi kadro sorumsuzluğuyla birleşince, değeri çok yüksek olan ve çok sayıda insanın olağanüstü fedakarlığıyla hazırlanmış çalışmaları işlemez, verimsiz, atıl durumda bırakıyordu.

Bu izahı güç durumlara karşı gittikçe adım adım bindirilen ve ağırlaşan genel önderlik konumu daha kapsamlı çözümlemeler yapmayı ve eğitimi derinleştirmeyi gerektirdi. Sorumluluklar tüm ağırlığına rağmen başarıyla yerine getiriliyordu. Hemen hemen her kadro adayının devrimci onuru için gerekli olan destek kesinlikle ve başarıyla sunuluyordu. Buna saygılı davranıp bir katkıyı da kendileri yapacağına, bir iç iktidar

havasına girmeleri tüm çalışmaları zehirliyordu. Dörtlü çete dediğimiz ***Şahin Baliç***, ***Şemdin Sakık***, ***Kör Cemal*** ve ***Hogir*** grubu resmen bir kadro katliamı başlattı. *"Çatışmada vuruldular"* adı altında ne kadar değerli kadroyu vurduklarının hesabı hala bilinmemektedir. Birçok değerli yoldaşın –karanlık– ölümü sırrını korumaktadır. Hedef olmaması gereken birçok sıradan insan, kadın ve çocuk öldürmeler başını almış yürümüştü. Ortada merkezi inisiyatif kalmamıştı. Benim uzaktan ne kadar doğru bilgilendirildiğim hala karanlıktır.

1990 Ocak ayının 25'inde çocukluk arkadaşım ***Hasan Bindal****'in* gözümün önünde alınıp *"tatbikatta yanlışlıkla vuruldu"* biçimindeki korkunç alçaklığı karşısında ancak uyanabildim. Hareketin bünyesinde yürütülen en alçakça ve izahı hiç yapılamayacak cinayetler büyük yurtseverlik ve sosyalist inançlarıma rağmen gittikçe bir duyarsızlığa da yol açmıştı. Bu arada ajan avı altında büyük ihtimalle çok sayıda suçsuz insan da katledilmişti. Yanımda yaptıklarına göre, içeride yaptıklarının boyutu korkunç olmalıydı. Bu ihanetlere '91'de Talabani'nin Türkiye'yle PKK konusunda uzlaşması ve daha önceki işbirliğini sürdüren KDP ile birlikte '92'de 'ya teslim, ya imha' seçeneğiyle hareketin üzerine gelmeleri de eklenince, tüm büyük çalışmalara, kahramanlıklara ve halk desteklemelerine rağmen krizden bir türlü çıkılamıyordu. Yapılan Kongre ve birkaç konferans su üzerine yazılan yazılar olmaktan öteye gidemedi. Tüm bu olumsuzluklara karşılık, hepsi belgeli olan derinlikli çözümlemeler, her yıl binleri aşan kadro çalışmaları ve halkın çığ gibi katılımı engellenemedi.

Devlet cephesinden ilk defa ciddi gelişmeler gözlemleniyordu. Turgut Özal'ın sorunu tartışmaya ve ateşkese olumlu yaklaşması, Süleyman Demirel'in *"Kürt kimliğini tanıyoruz"* mesajları umut vermekle birlikte güvencesizdi. '93 baharında Turgut Özal ölmeseydi, –veya iddia edildiğine göre öldürülmeseydi– hareketin içinde Şemdin Sakık anlamsız gerilla kayıplarına tepki olarak otuz üç silahsız askeri vurmasaydı, belki de ateşkesin sonucu kalıcı bir barışla noktalanabilirdi. Fakat gerek devletin iç durumu, gerek PKK'de çeteciliğin inisiyatifi elde tutması, Talabani ve Barzani ihanetleri bu şansın gerçekleşmesini önledi. İşler daha da karıştı ve çığırından çıktı. 1994-95-96-97-98'e kadar tam bir kendini tekrarlama inadı tarafları müthiş yıprattı. 28 Şubat sürecinin farklı bir ses olması ve '98'de devletin de ilgisiz kalmayacağı inancıyla tek taraflı girilen ateşkes süreci, Suriye üzerindeki dayatmalar sonucu çıkış yapma zorunluluğum nedeniyle çözümleyici bir sonuca yol açmadı. Devlet yoğun saldırı konumundan vazgeçmedi. Kendince fırsatı yakalamıştı ve işi kesin askeri yolla bitirmek

kararlılığındaydı. Bilinen Avrupa macerası ve İmralı sürecinin gerçekleşmesiyle farklı bir döneme girildi. Bu durum ikinci PKK'leşme hamlesi anlamına geliyor.

15 Ağustos 1984 ile 15 Şubat 1999 arasındaki bu onbeş yıllık düşük yoğunluklu savaş diyebileceğimiz süreç hakkında çeşitli açılardan ve çok yönlü değerlendirmeler yapılabilir. Değerlendirmeler önderlik, siyasi ve askeri yönetim pratiği açısından yapılabileceği gibi, savaş ve iktidarcılık sanatı açısından da yapılabilir. Temel doğrular ve yanlışlar kadar, hiç yapılmaması ve mutlaka yapılması gereken işler bakımından da değerlendirilebilir. Yine dünya çapında özellikle '90'da Sovyetlerin çözülüşü, ABD'nin başına Clinton'un gelişi, Irak krizi ve yeni küreselleşme hamlesinin derinlikli çözümlenme gereği açısından da değerlendirilebilir. Bağlantılı olarak eski solun aşılması, yeni solun nasıl olması gerektiği, devrimci ütopyanın kendisi gibi teorik konular da yeniden değerlendirmeye tabi tutulabilirdi. Yapılan değerlendirmelerin eksikliği, yanlışlığı görülüp tamamlanabilirdi.

3- PKK üzerine bazı değerlendirmeler

PKK tarihinin kısa bir özet taslağını vermeye çalıştım. Bazı değerlendirmeleri yapabilmek için hayli öğreticidir. Daha önceleri şöyle bir deyim kullanmıştım: ***"Çözümlenen an değil tarihtir, kişi değil toplumdur."*** Bu deyimi PKK'ye uyguladığımızda daha da anlaşılır olur. PKK'de çözümlenen hem Kürt tarihi hem toplumudur. Bütün olumlu ve olumsuz yanlarıyla böyledir. Yeter ki doğru okumasını bilelim ve derslerini iyi çıkaralım.

PKK'leşmenin çağdaş bir Kürt miladı –doğuşu– olduğundan hiç kuşku duymadım. Ama Kürt denen bireylerin bir yandan bu denli çelişkili, anlamsız ve zayıf, diğer yandan düz ve çizgili, fedakar ve yiğit olabileceğini tam kestirememiştim. Kişilik üzerine birçok çözümlemeler yaptım. Hala Kürt'ü tam yakaladığımı, çözdüğümü söyleyemem. Çünkü kendisi olmaktan epeyce uzaklaştırılmıştı. Şeklen Kürtvari gözükse de, özde başkalaşmıştı. İhanetinin boyutlarının farkında bile değildi. Ona ne insan yasaları ne de hayvan yasaları işliyordu. Adeta üçüncü bir varlık türünü oynuyordu.

PKK'leşmede asıl oynamaya çalıştığım rolün zihniyet anlamıyla ilgisi açıktı. Fakat gerek birey olarak, gerek yansıdığı kaynak olarak Kürt'ü ve toplumu eldeki toplumsal teorilerle çözmek, tüm denemelerime rağmen eksik ve yanlışlarla dolu olmaktan kurtulamıyordu. Daha '75 çıkışında M.

Hayri Durmuş'a adeta Zerdüştvari buyuruşla emperyalizm ve sömürgecilik üzerine taslak düşüncelere başlamıştım. Elde olduğunu tahmin ettiğim bu taslak hala öneminden bir şey kaybetmemiş olarak duruyor. Şimdi de olduğu gibi kullanılabilir. Dönemin devrimciliğine damgasını vurmuş düşüncelerin iyi bir taslağıydı; Kürdistan Devrimcilerinin zihniyet savaşımına ciddi bir katkı yapabilirdi. Bu taslağa dayalı olarak yaptığım Kürdistan gezileri dikkat çekiciydi. '76 Martı'nda Ankara Mimarlar Odası'nda yaptığım konuşmayla start vermiştim. Ağrı, Doğubeyazıt, Kars-Digor, Dersim, Bingöl, Elazığ, Diyarbakır, Urfa, Antep ve tekrar Ankara'yla mayısta noktalamıştım. 15 Mayıs'ta biten yürüyüşüme yanıt 18 Mayıs'ta ***Haki Karer'in 'Sterka Sor'*** adında kuşkulu bir grubun adına ***Alaattin Kapan*** komplosunda şehit düşmesi, başımıza bir kaynar kazan suyun dökülmesi anlamına geliyordu. Tarihin seyrini değiştiren bir olaydı bu. Grubun KDP'yle, bazı Türk grup artıklarıyla ve devlet adına bazı gruplarla da bağı olma ihtimali, zihniyet savaşını acele ve karmaşık bir hedefler topluluğuna karşı geliştirmemizi acilen gündemleştirdi. Zihniyet savaşı erkenden bir kaba maddi savaş araçlarına dönüşme tehlikesine düştü.

Dönem, 1 Mayıs'ta İstanbul işçi mitinginde komplo sonucu 37 yurttaşın öldüğü, Bülent Ecevit'e suikast düzenlendiği zamanlara denk düşüyordu. Türkiye'nin en kirli bir iç savaş görüntüsü verdiği zamanlardı. Grubun hızla partileşmesi kararına bu şartlar altında varıldı. Haki Karer'in anısına bağlılık gereği Antep'te aynı yılın sonbaharında Program Taslağı'nı hazırladım. Tekrar Ankara ve orada ilginç bir evlilikle birlikte '78 yaz başlarında Diyarbakır uçuşu yapıldı. Bu evlilik olayını büyük bir zihniyet, politik savaş ve duygusallık savaşı olarak değerlendirmek daha doğrudur. Kesire kişiliğinin alevi, Kürt ve devlet olması, içine girdiğim zihniyet savaşı açısından hayli tahrik ediciydi. Gruba girdiğinde kadın olarak açılım yapmalı ve sürükleyici olmalıydı. Durgun ve derin bir su gibi içine girildikçe boğucu etki göstermeye başlamıştı. Yapılacak iki şey vardı: Ya tümüyle uzaklaşmak ya da tehlikeyi boğucu olmaktan çıkarmak gerekiyordu. Uzaklaşmak ucuz bir yoldu ve yenilgi anlamına gelirdi. Evlilik önermem ise, bir yandan grubun esenliği açısından, diğer yandan asıl hesaplaşmanın benimle olması gereğini doğru bulmamdan kaynaklanıyordu. Siyasi, duygusal ve zihni bir ilişki olduğu açıktı. Kürt sosyalisti olursa ne ala; bir ihtimal devlet görevlisi çıkar ise, kimin kimi kullanacağı bir zeka işiydi. Bu konuda sınırlı da olsa kendime güvenim vardı. Fakat gururum şeklen oldukça Kürt olan bir kadını mevcut haliyle devletten saymayı kaldıramıyordu. Olsa bile adeta devletle bir kadın üzerine gerekirse mücadele de veri-

lebilirdi. Belki tarafları bu mücadele sadece ağır savaşlara değil, uzlaşma ve barışa da götürebilirdi. Böylesi sezilerim vardı.

Alevilik konusunu ise, sünni gelenekliliğimi pek ciddiye almadığım için ilişki kurmanın diğer tahrik edici bir unsuru olarak gördüm. İlişki kanalıyla Kürt sünni ve alevi birlikteliğine katkı sağlayabileceğini düşündüm. Dersim isyanında ailesinin kemalistler safında yer almış olması ve geleneğin takipçisi CHP'nin sosyal demokratlık denemesi benim için bir fırsat olarak görüldü. Sosyal demokratlık bir uzlaşma ve barış kapısı olabilirdi. Fakat daha sonra anlaşılacağı gibi, CHP'nin sosyal demokratlığı nasıl bir devlet cilası ise, Kesire'nin solculuğu ve sosyal demokratlığı da benzer cila karakterini açığa çıkaracaktı. On yıllık bu büyük zihniyet savaşında kadındaki Kürtlük, alevilik ve sol devletçilikle uzlaşma olmadı. Örgütün öldürme tavrını doğru bulmadım. Ne tuhaftır ki, benim alçakça kaçırılmamda olduğu gibi yine Yunan istihbaratı yardımıyla kaçırıldı. 1987'de gerçekleşen bu olaydan sonra bir daha su yüzüne çıkmadı.

Bazı alçaklar hem örgüt içinde hem dışında bu ilişki nedeniyle şahsıma yönelik büyük iftiralar, kuşkular, dedikodular yaymaktan çekinmediler. Halbuki hayatımın en zorlu, dayanılması insanüstü gayret gerektiren, belki de özgür Kürt insanının, özellikle özgür kadının şekillenmesine götüren bu büyük zihniyet savaşı, yurtseverliğin, özgürlüğün, aşkın savaşıydı.

Sorulması gereken soru, zihniyet savaşlarını bu tür politik ve hatta şiddet olaylarına tahrikler sonucu bulaştırmanın ne derece doğru ve isabetli olabileceğine ilişkindi. Tahakkümcü siyasetin doğasında bu tür sorulara pek yer yoktur. Bu tür siyaset hastalığı açık ki yavaş yavaş bize de bulaşıyordu.

Yaptığım ikinci büyük zihniyet hamlesi ***"Kürdistan Devrimi'nin Manifestosu"*** adlı değerlendirmeydi. Bu değerlendirmeyi bizzat el yazmamla 1978 Temmuzu'nda Diyarbakır'da yaptım. Bu değerlendirmenin gerçekleşen 'evlilik' belasının savaş ortamında yazıldığını belirtmem ilginç ve aydınlatıcı olabilir. Denilir ki, bu dönemde Mehmet Hayri Durmuş ve Cemil Bayık (diğer bir arkadaş Kemal Pir olabilir) kaldığım eve geldiklerinde, mevcut ilişki durumumuzu görünce büyük bir kızgınlığa düşerler. *"Bu kadın önderimize –bu sıfat yavaş yavaş oluşuyor– nasıl böyle davranabilir? Gelin, bu arkadaşın haberi olmadan öldürüp kim vurduya getirelim ve bu beladan arkadaşı kurtaralım"* derler. Her zaman büyük kalmasını bilen Kemal Pir'in bu tavra yaklaşımı oldukça olgundur. Demiş ki, *"arkadaşın herhalde bir bildiği vardır. Biz karışmayalım."* Ama Diyarbakır Zindanı'nda ölüm orucundayken, adeta vasiyeti olarak, *"bu konuda*

partinin çok dikkatli olması ve unutmaması" gereğini vurguladığı belirtilir. Manifesto, ilan edileceği düşünülen partinin kuruluş manifestosudur. Yayınlanması düşünülen ***'Serxwebun'*** adlı gazetenin ilk sayısı olarak yayınlanır. Manifesto için geriye dönüp baktığımızda, 1973 toplantısı, 1975 buyrultusu ve 1977 seri konuşmalarının bir zirvesi ve en derli toplu ifadesi olarak değerlendirilebilir. ***Komünist Manifesto****'ya* anıştırma yaptığı açıktır. Sadece Kürdistan halkına değil, dolaylı olarak tüm Ortadoğu toplumlarına seslenmeye çalışıldığı içeriğinden bellidir. Üslubu ve içeriği ulusallıktan ziyade toplumsal özgürlüğe daha yakındır. Özgür olmayan bir ulusallık kabul edilmediği gibi, ulusal rengi olmayan bir özgürlük de düşünülmemektedir. Manifestodan alınan hızla partileşmeye gitmek kaçınılmazdı. Sadece isim ve kimlerle başlanması gibi bazı teknik detaya ilişkin sorunlar o kadar önemli değildi.

Parti kurmak dönem itibariyle bir onur meselesiydi. Ortada hemen yanıt oluşturabilecek olanaklar yoktu. Fakat muazzam bir onur boşluğu her adımda belliydi. Nereye baksam adeta alçaklık hissediliyordu. Her şey ihanete uğramış gibiydi. Dağ ova, köy kent, tarih güncellik, birey toplum, devlet yurttaş, kadın erkek, çocuk ebeveyn, yol yolcu, kısaca her ikilem körce ve haince bakıyordu. Bir şeylerin yapılması gerektiği kesindi. Parti belki de bu ikilemlere anlam katarak çözüm yoluna sokabilirdi. Kurulan dar anlamda parti değil, yeni bir yaşam tarzıydı. Kimlik dönüşümü dayatılıyordu. Ülke ve tarihle, çağdaşlıkla bu kadar uyuşmazlık hiçbir gerekçeyle izah edilemezdi. Gerekçelerimiz, zayıflıklarımız ne olursa olsun, mevcut duruma müdahale şarttı. Bu durumda partileşme bir nevi intihar eylemiydi. Ama bilinçli bir birey intiharı değil, toplumun yaşanmazlığına tepki anlamında iğne ucu kadar da olsa onurlu yaşam şansını denemek için bir intihar; bir nevi namusu kurtarma eylemi. Değişik biçimde uygulanan namus eyleminin özgün bir biçimiydi partilileşmemiz. Şahsen çocukluktan beri kaçındığım dar amaçlı namus kavramları için kendini feda etme yerine, tarihsel toplumsal anlamı olan bir namus eylemi tercih edilebilirdi. Bu eylemi gündemleşen sınıfsal ve ulusal, etnik, dini, ailevi çıkarlarla izah etmek güçtür. Ana etken kendini zorbela yetiştirmiş, biraz aydınlanmış halk insanlarının eylemi olarak izah etmek doğruya en yakındır. Tarihte iyi bilinen ***Rus Narodniklerine*** benzetmek daha anlaşılırdır. Etkisine baktığımızda, partileşme tarzının rolünü oynadığını söyleyebiliriz. Genel ve onursal bir ihtiyaca cevap verdiği gelişmelerden bellidir.

1980 başlarında yaptığımız zihniyet çalışmaları biraz daha siyasetle zor ilişkilerinin çözümüne yatkındır. "***Kürdistan'da zorun rolü,"*** "***Ulusal***

Kurtuluş Cephesi," "***Kişilik problemi"*** ve ***"Örgütlenme üzerine"*** konuşmalar daha somut sorunların çözümüne yöneliktir. Ortadoğu, İsrail-Filistin deneyiminden etkilenme olmuştur. Yıllarca süren zihniyet çalışmaları ancak çok sınırlı bir gençlik kesimini uyandırabilmiştir. Toplumun genel ve derinden sarsılışı herkesi etkileyecek politik askeri adımlara bağlıdır. Gerçek partileşme, rüştünü bu adımları atmakla ispatlayabilirdi. Aksi halde bir çocukluk hastalığından ölmek gibi olurdu. Zindan direnişçiliğiyle Ortadoğu çalışmaları birleşince, gerilla hamlesi kaçınılmazdı. Bunu önleyecek en ufak olumlu karşı hamle yoktu. Devlet topyekun inkar ve bastırma halindeydi. İki olgu birbirini mutlak tanımama, kabul etmeme pozisyonundaydı. Uzlaşma zemini aramak boşunaydı. Kesire ve o dönemde ortaya çıkan ***Avukat Hüseyin Yıldırım'ın*** ilginç tavırları acaba devlet endeksli olabilir mi diye sonradan düşünüldü. Ama bu anlama gelebilecek bir ipucu bulmak zordu. Kaldı ki, cesaret edilmesi daha da zordu. ***Mehmet Şener*** ve ***Selim Çürükkaya'nın*** daha sonraki tavırları da bu yönlü kuşkular uyandırdı. Fakat tavırları olsa bile, sıradan bir ajanlığı aşacak güçte değildi. Dolayısıyla ciddiye almak düşünülemezdi.

15 Ağustos 1984 Hamlesi'ne yönelik ana değerlendirme, neden olduğu değil de gerçekleşen biçimin çapsızlığına yönelikti. Yaratıcı bir askeri yaklaşımda hiç bulunulmadı. Gerilladan başka her şeye benzedi. Niçin doğru bir gerilla çizgisine girilmediği hep soruldu. Partileşmenin asgari gerekleri bile gerillaya yansıtılamadı. Bunda iki etkenin rol oynadığı kanısındayım: Birincisi, baştan itibaren ne zihniyet savaşımına ne de pratik çabalara köklü bir inanç ve bilinçle katılamayan kişilik yapılanması ve benim olağanüstü çabalarla bu kişilik zayıflıklarını ayakta tutmadaki büyük inadım. Yapı Türk solunda olduğu gibi bir barutluk atılımla kendini sonuçlandırmak istiyordu. Biz ise onları yaşanır kılmak, başarır kılmak istiyorduk. Bu arada hızla sivrilen bazı yerel unsurlar komuta boşluğunu sezmekte ve doldurmakta gecikmediler. Dörtlü çete olarak daha sonra somutlaşacak bu eğilim değil partileşme, asgari toplumlaşmanın gereklerini bile tanımıyordu. Eşkıyalıktan da öte, hatta en değme ajan provokatörlerin bile bilinçli yapamayacakları tahribatları bu unsurlar gerçekleştirecekti. Bir nevi yerel eşkıyalıkla zayıf parti etkileri karşılaşınca, ortaya çıkan bir gelişme söz konusuydu. Bu durum ikinci partileşme hamlesinin boşa çıkarıldığı dönemin sonuna kadar devam etti.

Partileşmenin ilk hamlesi daha zihniyet aşamasında ***Kesire***, ***Şahin Dönmez*** vb tarafından işlemez kılınmaya çalışılırken, ikinci hamlesi çeteleşmenin elinde adeta can veriyordu. Buna önlem olarak düşünülen her

hamle çeteciklerin oldukça kemikleşmiş yapılarında eriyip gidiyordu. Bunda ne Önderlik olarak yetersizliğimiz ne de devletin ve işbirlikçilerin yönelimi yol açtı. Çeteleşmenin gücünü kestirememe ve etkili tavırlar geliştirememe asıl neden oldu demek daha gerçekçidir. Zafer ne önderliğin ne de devletindi, zafer çeteciliğindi. Zaten devletin yanındaki köy korucularının durumuyla çoğu itirafçı olan çete elebaşılarının mevcut durumu bu olguyu daha iyi izah eder. Fakat devletin daha sonra iyice yapıştığı bu silah bumerang etkisi gibi kendisini vuracak etkilere de sahipti. İlerde bu görülecekti. 1990'ların başlarında daha boyutlu çeteler olarak düşünebilecek güneydeki aşiret önderlerinin desteklenmesi nasıl federe devlet olarak karşılarına dikilmişse, kuzeydeki işbirlikçi elebaşıları da köy koruculuğu ve tarikatlar temelinde devletin hem siyasi hem askeri yapısında artık kolay kolay karşıya alınamaz bir ağırlığa oturmuştu.

İçerik olarak Önderlik kurumu bu dönemde rolünü fazlasıyla oynamıştır. İdeolojik, siyasi ve askeri çizgi sorunlarını olduğu kadar, temel kadro eğitimi ve kitle ilişkileri, lojistik ve silahlanma çabalarında da fazlasıyla beklenen rol oynanmıştı. Belki üslenme açısından yer değişikliği eleştirilebilir. Ama bunda da uzun süreli güvenlik içinde hareket olanaklarıyla karşılaştırılınca, eleştiri gücünü yitirir. Çizginin pratik önderliğinin ne siyasi ne askeri olarak o kadar hazırlanmış olanaklara rağmen rolünü oynamaması en çok üzerinde durulması gereken husustur. Elde başarılı olabilmek için her şey vardı. Silahtan paraya, üslenmeden dış irtibatlara, kitle ilişkilerinden devlet ilişkilerine, her tür kadro ve savaşçı adaylarından eğitilmiş çok sayıda askeri ve siyasi kadroya kadar varolan olanaklar sadece dürüst bir askeri, siyasi, örgütsel yönetimin elinde biçimlendirilseydi, gelişmelerin seyri çok başka olurdu. Belki bir devlet iktidarına ulaşılmazdı. Kaldı ki, pek de planlanmayan bir amaçtır bu. Buna rağmen demokratik bir çözüme rahatlıkla ulaşılabilirdi. Hem de taraflar o kadar kayıp vermeden ve acı çekmeden bu sonuca ulaşılabilirdi. Sonuca ulaşılamamasında içte PKK'nin, dışta devletin çeteleşmesi ve bunda sorumlu tutulması gereken PKK Merkezi'nin rolüne sahip çıkmaması asıl engelleyici etkenler olmuştur. Devletin de PKK'nin de kazanmadığı, çok şey kaybettiği açıktır. Buna karşı tarih boyunca sinsi ve işbirlikçi olan Kürt feodal üst tabakası çıkarlarını iyi yürütmüştür.

Güney Kürdistan'daki geleneksel aşiret önderliği, Türkiye'nin PKK ile girdiği savaşımın en kritik anında kendince önemli çıkarlar karşılığında en büyük ihanete cesaret edebilmiştir. Cezaevinde ve savaş ortamındaki ihanetlerle karşılaştırılınca, çok daha sinsi, planlı ve gizli yürütülen bu ihanet

Türkiye'yi çete politikalarına daha çok sarılmaya teşvik etmiştir. Siyasiler yapıları gereği buna baştan açık iken, ordunun da yaşadığı zorlanmayla bu politikaya yatması bugünkü Federe Kürt devleti'ne giden yolun başlangıcıdır. Türkiye yönetimi bu sonucu hiç şüphesiz beklemiyor, taktik bir ilişki olarak değerlendiriyordu; PKK'nin tasfiyesiyle bitirilebileceğine emindi. Ayrıca ABD'nin Irak planlamasının gerçek boyutlarından habersizdi. İşbirlikçi Kürt önderliği amaçlarında daha bilinçli ve planlıydı. Bunu hem PKK, hem TC ile ilişkilerinde ustaca uyguluyordu. Yüzeysel ve basit yaklaşan, pratikteki PKK ve TC komuta kademesiydi. Bu sürecin kapsamlı değerlendirilmesi birçok gerçeği ortaya çıkaracaktır. Özellikle TC bünyesinde de klasik devlet anlayışı ile çeteci devlet anlayışı arasındaki ilişki ve çelişkilerin aydınlanması büyük önem taşır. Devletin varlığına karşı sadece PKK'nin değil, devlet içinde de gerçek tahribatı hangi politikacılar ve kurumların yaptığı açığa çıkarılması gereken temel hususlardandır. Cumhuriyetin devrimci ilkelerinden tamamen kopuk, Türk islamcı sentez adı altında bambaşka bir devlet yapılanmasına doğru nasıl gidildiği; bunda Kürdistan'daki savaşın rolü, Kürt aşiretçiliği, köy koruculuğu ve geleneksel feodal dinci çevrelerin tarikatçılığı yoluyla nasıl cumhuriyet karşıtı ve ilerde Kürt Federe Devleti'ne benzer gelişmelere yol açılabileceği de anlaşılmak durumundadır.

Bu duruma gelinmesinde uluslararası gelişmelerin payını görmek de önemlidir. Bu gelişmeler olmadan, yalnız başına PKK ve TC bünyesindeki gelişmelerle durum yeterince izah edilemez. 1990'da Sovyetlerin çözülüşü, küreselleşme ve Clinton önderliğinin Ortadoğu, Türkiye ve Kürdistan üzerindeki etkisi hem dolaylı hem direkt yoldan kapsamlı olmuştur. Sovyetlerin çözülüşü Suriye'nin kararlılığını etkilediğinden bilinen çıkışa yol açmıştır. Diplomatik destek zayıflamıştır. Olası kapsamlı destekten yoksun kalınmıştır. Küreselleşme, Ortadoğu'da yol açacağı değişim zorlamasıyla önümüzü daha iyi görmemiz gerektiğini zorunlu kalmaktadır. Aksi halde Irak başta olmak üzere birçok ülkede gelişme önceden kestirilemez. Eskinin paradigmasıyla tutucu ve önünü zamanında görememe durumuna düşülür. İlaveten Clinton'un gelişiyle daha farklı taktiklerle bölgeye yaklaşım gösterebileceği kestirilmeliydi. ABD'nin bölge, Türkiye ve Kürdistan politikaları derinliğine anlaşılsaydı, Suriye'deki çıkış sonrası durumlara düşülmeyebilirdi. Yüzeysel ve geç değerlendirmeler zamanında hareket etmemeye ve inisiyatifi kaybetmeye yol açar.

Mevcut tıkalı duruma düşülmesinde zamanında teorik paradigmatik değişimin yapılmaması da etkili olmuştur. 20. yüzyılın son çeyreğinde so-

lun durumu, kültürel hareketler, feminizm ve ekolojik açılımlar iyi takip edilemedi. Ayrıca sivil toplum ve insan hakları mücadelesinin önemi derinliğine anlaşılamadı. PKK programı, örgütlenmesi, strateji ve taktikleri reel sosyalizmle ulusal kurtuluşçu akımların derin etkisi altındaydı. Kongrelerde yapılan değişiklikler taktik düzeyden öteye gidemiyordu. Temel dünya paradigmaları değişmemişti. Çözümlemeler derinleştirilse de, yeni paradigma yoksunluğu köklü değişime olanak vermiyordu. Toplumsal gelişmelere hala şematik yaklaşılıyordu. Dogmatik zihniyet doğa ve topluma bakışta etkiliydi. Ortaçağ zihniyeti aşılmıştı, fakat reel sosyalizm şematikliği de doğa ve topluma yaklaşımın üretken bir teorisine yol açmıyordu. Kalıpsal yaklaşım zengin olgular dünyasını, dönüşüm ve değişim zenginliğini görmeyi perdeliyordu. Daha da önemlisi, aşırı politik ve askeri yoğunlaşma kişiliği tek boyuta indirgiyordu. İlişkilere hiyerarşik boyutu dayatıyordu. İktidarlaşma hastalığı bulaşıcı hastalık gibi hızla yayılıyordu. Devrimin halkların özgürlüğü, eşitliği için olduğu, demokratikleşmenin bunun için zorunlu bir durak olduğu ikinci planda kalmıştı. Askeri politik yaklaşım tüm ilişkilerin belirleyeni olmuştu. Askeri ortamda anlamı olabilecek bu davranışların tüm halka yansıtılması zaten reel sosyalizmin temel hastalığıydı.

Yeni teorik yaklaşımlar ve paradigma değişikliğine ilgi de duyulmuyordu. Belki de görüşlerin yanlışlığından ürküntü duyuluyor, sonuçlarından çekiniliyordu. Halbuki Sovyetlerin çözülüşü sosyalizmi yeniden ele almayı zorunlu kılıyordu. Kadın ve çevre sorununa ilgi artmışsa da, gereken teorik derinlik sınırlıydı. Etnisite'ye daha gerçekçi bir yaklaşım dar sınıfçı, ekonomist eğilimleri kırıp zengin bir komünal ve demokratik duruş perspektifine götürebilirdi. Zamanla daha ilgili yaklaşımlar sergilense de, mevcut tıkanmaları aşmayı sağlayacak derinlikte değildi. PKK de 2000'lere doğru aslında 1970'ler paradigmasıyla gelip dayanmıştı. Tümüyle dağılmasa da, işlevselliğini önemli oranda yitirmişti.

Hiçbir olgusal gelişmede her şey olumsuz olarak değerlendirilemez. PKK'nin tarihi, aynı zamanda Kürt ve Kürdistan tarihi ve toplumsal yapısında büyük değişim ve dönüşümlerin de tarihidir. Denilebilir ki, 20. yüzyılın son çeyreği Kürdistan'da PKK'nin damgasını taşımaktadır. Getirdiği zihniyet dönüşümü, politik ve toplumsal alt üst oluşlar tarihe mal olmuştur.

Örgütlenme tüm tahribatlara rağmen varlığını büyük oranda sürdürmektedir. Ülke içinde ve dışında, tüm Kürdistan parçalarında her tür örgütlenmeye gidebilecek potansiyel bir zemin, lojistik imkan, kadrolar ve

çok sayıda gruplar, sivil toplum kuruluşları mevcuttur. Halkın politik bilinci oldukça gelişmiştir. PKK kitlesi tüm Kürdistan'da başat durumdadır. Ayrıca ülke dışında ve komşu metropollerde milyonlarca sempatizan halk kitlesi mevcuttur. Kadında muazzam bir uyanış ve örgütlenme vardır. Kadın etrafında adeta yeni bir dünya doğmaktadır. Yeni teorik ve paradigmatik yaklaşımların asal öğeleri kadın özgürlüğünden geçmektedir. Gençlik benzer durumdadır. İlgi ve sıcaklığından bir şey kaybetmemiş olan gençlik, özgür toplum idealinin kararlı takipçisidir. ***"Ya özgür yaşam ya hiç"*** sloganı gençliğin elinden düşürmeyeceği bayrağı olmuştur. Partileşme tümüyle boşa gitmemiştir. Muazzam tecrübesiyle, binlerce kadrosuyla, on binlerce sempatizanı ve yüz binlerce kitlesiyle uygun gördüğü öz ve biçimler altında rahatlıkla kendisini yeniden yapılandırabilir. Gerilla hiç hak etmediği kayıplara ve çeteleşme anlayışlarına rağmen, Kürdistan'ın merkezinde ve tüm stratejik üs alanlarında binlerce kişiyle varlığını sürdürmektedir. Kendini geçmişin ağır hastalıklarından arındırırken, kazandığı büyük tecrübeyle ve hedeflediği daha gerçekçi politik program altında başarılı olmaya her zamankinden daha hazırdır. Tüm aleyhteki kuşatmalara rağmen, PKK dünyanın her köşesinde dost mevziler ve ilişkiler ağını korumakta ve gelişmesini sürdürmektedir. Binlerce kahraman şehidi kendilerini doğru temsil edebilecek zihniyet ve pratik sahibi yoldaşlarını beklemektedir.

Özcesi, özgürlük adına sarf edilen çabalardan hiçbir zaman pişmanlık duyulmaz. Sadece anlamsız kayıplar, kör inatlaşmalar, vaktinde ve yerinde yerine getirilemeyen görevlerden ötürü acı duyulur. Acılar ise değerini bilen herkes için daima en iyi öğretmenler olmuştur. Bu sefer en iyi öğretmenden iyilik, doğruluk ve güzellik dersleri emeğinin hakkıyla en iyi biçimde öğrenilecekti.

B- PKK adına eleştiri ve özeleştiri

Tarihte bilgeler ve peygamberler en büyük savaşın insanın kendi nefsiyle yaptığı savaş olduğunu söylerler. Büyük İskender'in, kendi rızasıyla Hindistan'dan yanına gelen bilge ***Kalanos****'un* şenlik öncesinde kendini yakmak istediğini ve ısrarla eylemden vazgeçmeyeceğini görünce şöyle dediği söylenir: *"O benden daha büyük rakiplerini yenmiştir."* İskender tarihin en büyük savaşçısıdır. O bile bilge savaşçılığının kendininkinden daha büyük anlam taşıdığını bilmektedir. ***Hz. Muhammet****'in* de ordular

arası savaşı *"cihad-ı suğra: küçük savaş"* olarak adlandırırken, insanın nefs savaşını, bir anlamda iç zihniyet savaşını *"cihadı ekber: büyük savaş"* olarak adlandırması aynı anlama gelmektedir. Tutarlı ve gerçekten dönüştüren bir özeleştiri birey için en büyük savaş anlamına gelir. Özeleştiri insanın kendi zaaflarına, yetmezliklerine, yanlışlıklarına karşı yürüttüğü savaştır. Daha bilimsel bir ifadeyle, analitik zekanın duygusal zekanın yanlış olan güdüsel izlerini aşma, onu analitik zekanın doğru belirlediği konuma tabi tutma savaşıdır. Zaten aklın gelişimi dediğimiz olay da budur. İnsanla hayvan arasındaki fark aslında analitik zekanın bilgelik tarzında gelişmesinden kaynaklanır.

Kürt kimliğini şüphesiz genel insan topluluklarının kimliklerinde aşırı bir farklılık olarak tanımlayamayız. Çağların genel tanımlamaları her toplumsal grup kimliği için benzerdir. Özgünlük farkı ortaya koyarken, gerisi büyük oranda benzerliği ifade eder. Kürt kimliğindeki özgünlük tarihsel ve toplumsal biçimlenişiyle belirlenir. Savunmaların büyük bir oranını bu özgünlüğün tanımına verdik. Aşırı bastırılmışlık, tahakküm güçlerinin etkisi altında biçimlenme özgürlük ve özgünlüğü büyük oranda sakatlamıştır. Marjinal olmaktan çok sakat, patolojik (hastalıklı) bir toplum tipine daha çok benzetilmiştir. Kişilik çözümlemeleriyle bu patolojik özellikleri belirlemeye çalıştık. Giderilmesi için çok büyük eğitici ve pratik tedbirler geliştirdik. Bu anlamda PKK sanıldığının aksine aslında çağdaş insana doğru bir normalizasyonu –Kürt'ün çağdaş insan haline gelmesi– ifade eder. Ne kadar başarılı olup olmadığı tartışılabilir. Ama toplumsal anlamlarından birinin bu içerikte olduğu inkar edilemez.

Eğer PKK somutunda dönüşüm çok sancılı oluyorsa, bunun temel etkeni dayanmak istediği toplumsal zemindir. Eğer örgütsel yapılanma demokratik özellikler taşıyorsa, toplumsal zeminden birçok etkinin örgüt içine sızarak yeni oluşan bireyi etkileyeceği ve kendisinin bir uzantısı durumuna çekeceği beklenebilir. Bu durumda ya toplumsal özelliklerde hiç etkisi olmaz, duyarsız kalınır, o zaman örgütün toplumdan tecridi kaçınılmaz olur; ya da örgütsel yapı olduğu gibi toplumsal uzantıların bir yansıması, benzeri olur; o zaman da örgüt hastalıklı olur veya değiştirilmek istenen toplumdan bir farkı kalmaz. Dengeli ve arzulanan konum ise, toplumsal zeminden gelen etkileri örgütün devrimci değiştirici etkileriyle sentezleyip daha zengin bir üst oluşuma sıçramaktır. Devrimci örgütle değiştirmek istediği toplum arasındaki diyalektik gelişme bu çerçevede gerçekleşir.

Eleştiri düşüncesi gelişmenin diyalektik işleviyle ilgilidir. Diyalektik işleyiş tarzı uygun olmayanı açığa çıkarıp gidermeyi amaçlar. Gelişmenin

mecrasında olmasını, doğasına uygun akışını esas alır. Özeleştiri düşüncesi ise, gelişmenin öznesi –aktif sağlayanı– durumunda olanın olması istenen, sağlanması gerekenle uyuşmayan, amaca taşımayan durumlara, olaylara, süreçlere yönelik düşünceyi ifade eder. Yani diyalektiksel gelişmeye denk düşmeyen başarısız düşünce, tasarı, tavır ve hareketlere son verip doğru olan düşünce ve pratiğe bağlanmayı ifade eder.

PKK'nin çağdaş normalizasyonu sağladığını, bunu tam başardığını söylemek zordur. Bilakis yapılan değerlendirmelerde de görülmektedir ki, önemli yanlışlıklar, eksiklikler göstermekle kalmamış, içte ve dışta ağır ihanetlere de konu olmuştur. Dolayısıyla kapsamlı eleştiri özeleştiri düşüncesini sürekli kullanmak durumundadır. Eğer eleştiri özeleştiri yapıp pratikte beklenen ortaya çıkmamışsa, demek ki bilgelerin *'nefs savaşı'* dediği savaş gerçekten yapılmamıştır. Yine bilgelerin dediği gibi *'zevahiri, görünüşü kurtarma'* adına ya bilerek ya bilmeyerek kendini ve çevresini kandırma yoluna gidilmiştir. Bu ise ilgili özneyi daha zor duruma sokar. Suçlu konumuna, ikiyüzlü, yalancının konumuna düşürür. O zaman sadece eleştiri özeleştiriye değil, daha ağır yaptırımlara başvurmak gerekir. Bu yaptırımlar itiraflar, teşhir ve tecritler, cezaevine konmalar, değişik pratik işlere koşturmalar dahil birçok biçimi içerebilir. Amaca ulaşılıncaya kadar düzeltici yaklaşımlar devam eder. Örgüt bunu yapmazsa özüne ters düşmüş olur, amaç ve pratiğine saygısızlık etmiş olur. Çok daha ileri giderse ihanete düşmüş sayılır. İhanet konumu ise bir kişinin mensup olduğu toplum veya örgüt karşısında en kötü ve tehlikeli durumdur. İhanette ısrar kaçışla sonuçlanmamışsa açık savaş anlamına gelir ki, ya fiziki ya da fikri olarak ölme ve öldürme anlamına gelir.

Eleştiri özeleştiri gerçeğini böylece tanımlayıp PKK'ye uyguladığımızda, tarihi önemi olan bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Peşinen şunu da eklemeliyiz ki, tutarlı bir eleştiri özeleştiriye cesaret eden kişi veya örgütler zayıf konumda olmayı değil, güçlü konumda bulunmayı ifade eder. Ancak zayıf, öz güveni olmayan örgüt ve kişiler eleştiri özeleştiriden kaçar. Bunlar için eleştiri yıkım demektir. Özeleştiri ise bitiştir. Tersine özgüveni olanlar için eleştiri özeleştiri amaç doğrultusunda daha başarılı olmak demektir. Başarıdan alıkoyanı aşıp, kesin ve güçlendirilmiş adımlarla amaca ulaşmak demektir. PKK adına yapacağım eleştiri özeleştiride çoğu kez değindiğim, değinilen ikincil konulara fazla ve gerekmedikçe değinmeyeceğim. En temel konulara açıklık getirmeyi daha belirleyici gördüğümden birkaç konuya ağırlık vereceğim:

1- ***Evvela parti kavramından başlamak gerekir.*** Çağdaş partiler daha çok 19. ve 20. yüzyılda gelişen kapitalist toplumdan kaynaklanır. Onun sınıfsal, sosyal kategorilerine dayanırlar. Başta temel sınıflar olarak burjuva işçi ikilemini esas alırlar. Yığınla da ara sınıf olarak *'küçük burjuva'* partiden bahsedilir. Bu partilerin hepsi için devlete erişmek temel hedeftir. İster devrimci yöntemlerle ister seçim yöntemleriyle olsun, her partide devlet konumlarına –başta parlamento ve hükümet olmak üzere– ulaşmak, yer edinmek başarı anlamına gelmektedir. Bu devlet ister kurulu bir devlet olsun, ister kurulmak istenen bir devlet olsun, hepsi için geçerlidir. Devletleşmek; yücelmek, nimetlere konmak, gelişiminin motoru başına geçmekle özdeş sayılmaktadır. Ayrıca bu tanım ayrım yapmaksızın tüm sınıflar için geçerlidir.

PKK'nin de kuruluş amacında devletleşmek eğilimi olduğu söylenebilir. Çok açık olmasa da, tüm umudunu ya mevcut devlete erişerek ya da kendilerine göre yenisini oluşturarak amaçlarını devlet yoluyla gerçekleştirmek temel bir varsayımdır. Tüm faaliyetler, ideolojik, politik, askeri, örgütsel, propagandasal boyutların hepsi son tahlilde devlet amaçlıdır ve ona erişmeyi hedeflemektedir. Her ne kadar teorik olarak sınıfsız, sömürüsüz bir komünist toplum amacından bahsedilse de, bu amaca ulaşmada bile uzun süre *'proletarya diktatörlüğü'* denen devlet olmadan ulaşılmayacağı peşin bir varsayım olarak kabul edilmektedir. O halde devlet amacı tüm yüzyıl partilerini olduğu kadar PKK'yi de bağlayan ana unsurların başında gelmektedir. Tüm partilerin olduğu kadar PKK'nin de devlet ilgisi devlete ulaşma, devleti temsil etme iradesi taşıdığı inkarı zor bir hususdur. Bu amaç için ne kadar bilinçli, ustalıklı mücadele ettiği tartışılabilir. Ulaşıp ulaşmayacağı değerlendirilebilir. Yine burjuva proleter devlet ikileminde hangisine daha yakın olduğu da değerlendirilebilir. Ama PKK'nin devlet odaklı olmaya hiç niyeti yoktu demek gerçekçi olmaz. Ayrıca devletleşmeden kastettiğinin Kürt veya başka bir ulus, ülke etiketli olması da işin özünü değiştirmemektedir. Önemli olan, devlet odaklı olmayı esas alıp almadığıdır. Alması en güçlü olasılık olduğuna göre, tüm pratiğine ve alt amaçlarına damgasını vuranın devletleşme tarzı kişilik, örgüt, çalışma tarzı olması da doğaldır. Teorinin temel ilgi odağı siyaset ve devlet olacağı gibi, strateji ve taktik yaklaşımın esas konusu da devleti ele geçirmenin, ona ulaşmanın uzun veya kısa vadeli sınıf mevzilenmesi, dost müttefik seçmesi, örgüt ve eylem biçimini belirlemesi olacaktır. Günlük tüm çalışmalar bu teorik, stratejik ve taktik esaslara bağlı olarak gerçekleştirilecektir.

Tüm 19. ve 20. yüzyılın parti cephe çalışmalarının bu doğrultuda ger-

çekleştirilmesi de bu varsayımımızı doğrulamaktadır. Sorulacak temel soru, partileşmenin bu tarzıyla amaçlarına ulaşıp ulaşmadığıdır. Her sınıf ve ulus adına kurulan partilerin devletleşmesi sağlandığına ve yeterince iktidar zamanları da olduğuna göre, amaçlarına ulaştıkları söylenemez. Bu gerçeği tespit etmek için fazla kanıt göstermek gerekmez. 19. ve 20. yüzyılın savaşların, eşitsizliklerin, zulmün, yıkımın en çok gerçekleştiği yüzyıllar olduğu açıktır. İnsanoğlunun ensesine atom bombası dayatılmıştır. Baskı ve katliamların, asimilasyonların her türü denenmiştir. Sonuç 2000'lerin başında daha eşitsiz, savaşlı, özgürlük yoksunu, fakir-zengin uçurumlu, çevre kirlilikli, toplumsal cinsiyetçi bir uygarlığın sürüp gitmesidir. Büyük amaçlarla kurulan proletarya partileri de bu sonuçtan en az burjuva partileri denenler kadar sorumludur. Reel sosyalizmin deneyimlerinin klasik burjuva deneyimlerinin daha gerisinde sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Bundan da önder parti olarak komünist partilerin sorumlu olması tabiidir.

O halde devlet odaklı bir irade olarak partileşmenin kendisi sosyalizm olarak niteleyebileceğimiz eşitlik ve özgürlük idealine terstir; onunla çelişki halindedir. Devlet olmayı amaçlayan partilerin eşitlik ve özgürlük idealine ulaşması beklenemez. Aksine onunla arayı daha da açması yaşanan pratiklerin kanıtladığı bir husustur. Bu çelişkiyi çözmenin aracı, devlet odaklı bir irade taşımaktan vazgeçmektir. Yani devlet=özgürlüksüzlük, devlet=eşitsizlik tanımında buluşarak devlet odaklı parti olmayı ilkesel olarak aşmaktır. Devlet adına parti olmak veya devlet sahibi olmak için parti kurmak bir temel yanlışlık olarak görülüp samimi bir özeleştiri ile bu tür partileşmeden vazgeçmek en doğru tutum olmaktadır. Hem devletleşme hem özgürlük ve eşitlik ideali birlikte taşınamaz. Biri diğerini aşmayı gerektirir. Dikkat edelim: Yıkmaktan, altüst etmekten bahsetmiyorum. Aşmak kavramı Engels'in daha 19. yüzyıl sonlarında dikkat çektiği *'devletin sönmesi'* kavramıyla bağlantılıdır. Sosyalizm için devlet yavaş yavaş söndürülmesi gereken bir ateş topudur. Ben buna ***'kartopu nar, topu teorisi'*** demiştim. Binyılların yuvarlana yuvarlana çığ gibi büyümüş bu kartopunun değil sosyalizm olarak eşitlik ve özgürlüğü getirmesi, tahakkümü altına aldıklarının eşitsizliğini ve özgürlüksüzlüğünü daha çok geliştirmesi söz konusudur. Devlet en eski bir hiyerarşik ve sınıflı toplum geleneği olarak özgürlük ve eşitlik elde etmenin bir aracı olarak seçilemez.

Sosyalizm, her tür eşitlik ve özgürlük ideali için devlet tercihi en büyük hatayı teşkil etmiştir. Tarihin derinliklerine indiğimizde de bu hatanın büyüklerini görmekteyiz. Roma İmparatorluğu'na karşı üç yüz yıl savaşan

hıristiyanlık bile devletleştikten sonra yoksulların eşitlik ve özgürlük ideali olmaktan uzaklaşmıştır. Kendisi sınıflı bir toplumsal imparatorluk olmuştur. Büyük göçlerin komünal ve demokratik pozisyonlu halkları devletleştikten sonra hızla eşitlik ve özgürlük konumlarından uzaklaşmıştır. Büyük Cermen, Arap ve Türk göçebe toplumları, üst tabakaları devletleştikten sonra eski komünal demokratik ve eşitlikçi yapılarını yavaş yavaş yitirmişlerdir. Tarih bu tarz özgürlük ve eşitlik yitirimlerinin sayısız örnekleriyle doludur. Neden o halde devlet tercihi üstün çıkıyor sorusuna vereceğimiz cevap onun iktidar özüyle ilgilidir.

2- ***O halde iktidarı çözmeliyiz. İktidar nedir?*** İktidar devlet kurumunun icraya geçmiş halidir. Dönemsel devlettir. Devletin dönem sınıf ve tabakalarıyla, etnisite, din, kavim üst tabakalarıyla içinin doldurulmasıdır. Kurumlarına yeni sınıf, etnisite, hanedan, mezhep, ulus gibi kategorilerden örgütlü grupların hakim olmasıdır. Bu kategorilerin ilişki, örgüt ve eylemlerinin tahakküm ve sömürücü güç olarak belirmesi devlet anlamına gelir. Öyle devletçi ideolojilerin iddia ettiği gibi devlet ne tanrının kendisi ne de gölgesidir, ne kutsal ana ne kutsal babadır, ne tanrı kral, ne de aklın en yüce somutluğudur. Artıdeğer ve ürünler başta olmak üzere, toplumların bin bir emekle biriktirdiklerine zorba ve yalancı bazı grupların tarihin ilk hiyerarşik ve sınıflı toplumundan beri el koyma faaliyetleridir. Bu faaliyetlerin gerçekleştiği kurum ve kurallardır. İktidar işte bu kurum ve kuralları istedikleri gibi dolduran, işleten grupların eylemi olarak işlev kazanmaktır.

Toplumlar bölümünde uzunca tanımladığımız için kısa kesmeye çalıştığımız iktidar tanımı, öz olarak o kadar çekici olmasını toplumsal değerler birikimine en çok sahip olma avantajını vermesine borçludur. İktidar olmak birikmiş zenginliklere, onları daha da artırmanın kurum ve kurallarına, gücüne ve yöntemlerine sahip olmayı ifade ediyor. Süslü laflarla onunla özgürlük, eşitlik, kalkınma getireceğim demek, bilerek veya bilmeyerek kendisini, çevresini ve dayandığı toplumu aldatmak ve oyalamak demektir. İktidarlarla ne devrim yapılır, ne değişim sağlanır. İktidarla değer gasp edilir, bölüşülür. Ayrıca iktidar değer üretmenin yeri değil tüketmenin yeridir. İster vergi biçiminde ister zorla, toplumdan alıp mensupları arasında dağıtır. Yatırım ve üretime geçmesi de, yani devlet ekonomisi de talanın, değer elde etmenin değişik bir yolu olmasından öteye fazla bir anlam taşımaz. Denilebilir ki, Lenin gibi bir emekçi sınıf politikacısı neden bu gerçeği göremedi? Kapsamlı izahlar gerekir. Ama çok kı-

saca belirtelim ki, bütün sosyalizmin yüz elli yıllık tarihi iktidara gelme paradigması üzerine kurulmuştu. Lenin'in yaptığı en kestirmeden bu paradigmayı uygulamaya geçirmek, onun yol ve yöntemlerini doğru kestirmekti. Her ne kadar *"sosyalizme en gelişmiş demokrasiden gidilir"* demişse de, kendi ve partisi en kısa proletarya diktatörlüğü yoluyla sosyalizme gitmeyi temel bir taktik hat olarak görmüşlerdi. Emperyalizm koşullarında parti iktidar olmadan ayakta durulamayacağını bir temel anlayış olarak bellemişlerdi. Fakat tarih bu görüşün doğru olmadığını aradan yetmiş yıl geçse de en sonunda göstermiştir.

Bu gerçeklik leninizmin, marksizmin her şeyiyle yanlış olduğunu göstermez. Sadece parti iktidar tezlerinin yanlışlığını, sosyalizme götüremeyeceğini kanıtlar. Marks'ın, Engels'in konumu şüphesiz teorisyenlikle sınırlı olduğu için devlet ve iktidar için konumları tam kestirilemez. Ama devleti kısa süreli bir tahakküm aracı olarak burjuvaziye karşı kullanmak gereğinden bahsetmişlerdir. Devletçi olmayan anarşistler de vardır. Birçok ütopyacı da vardır. Devletçi olmayan demokrasiler de birçok alanda ve dönemde uygulanmıştır. Birçok sosyalist devleti eleştirmiş, hızla sönmesi gereğinden bahsetmiştir. Sovyet Rusya bunun da tarihi örnekleriyle doludur. Sonuç olarak devlet ve devlet iktidarını kurtuluş, özgürlük ve eşitlik için hedeflemek, kullanmak amaca ulaştırmıyor, uzaklaştırıyor. Gerçekten bu amaçlara bağlılık ve başarıları isteniyorsa, temel mücadele aracı olan parti ve koalisyonları için başka siyasi modeller tasarlamak, teorik ve paradigmatik görüş haline getirmek vazgeçilmez tarihi bir öneme haizdir. Yeni partiler ancak bu sorunun cevapları doğru verildiğinde anlam taşıyabilir.

İktidarla bağlantılı sorulması gereken soru şudur: İktidar gücünü nereden alır; bu kadar nimete konma, değerlere hükmetme nasıl gerçekleşmektedir? Bu sorular bizi iktidarın kaynağının güç olduğu, gücün de savaşta belirlendiği hususuna götürür. Devletin, dolayısıyla iktidarın kaynağında toplumsal aklın değil gücün, savaşın yattığını iyi görmek gerekir; devlet değil gücün, savaşın yattığını iyi görmek gerekir. Devlet ve iktidar toplumsal sorunların çözüm araçları olarak oluşmazlar. Sorun çözme kaynağı olarak kamusallıkla, tahakküm ve istismar gücü olarak devlet ve iktidarını ayırt etmeden her tür karışıklığa düşeriz. Günümüzde iktidarın karışmadığı hiçbir toplumsal etkinlik yok gibidir. Aileye dek devlet sızmıştır. Küresel kapitalizmin geldiği aşama, devleti hem en yoğun uygulanan hem en gereksiz duruma düşen araç konumuna düşürmüştür. Devletin en gereksiz konuma düşmesi zayıfladığı anlamına gelmez. Tersine dişini tırnağına ta-

karak ve gerektiğinde en tavizkar politikaları kullanarak etkinliğini sürdürmeye çalışır. Devlet iktidarının bu durumu totalitarizm olarak adlandırılır. Belki eskisi gibi bir faşist totalitarizm veya reel sosyalist versiyonu aşılmıştır. Fakat yine de devlet totaliterdir. Günümüzde totaliter olmayan devlet yoktur. Bu durum kapitalizmin gerekleri, içinden geçtiği kriz ve alternatiflerinin devreye girişiyle bağlantılıdır.

Özcesi devletin kurulduğundan beri dayandığı güç, savaş olgusu halen devam etmektedir. Savaş iktidarın temelidir. İktidar olmak, savaş kültürüne dayanarak toplumu her düzeyde biçimlendirmek ve statükoda tutmak demektir. Başlıca belirleyen olarak devlet iktidarı kendini yadsıma anlamına gelebilecek özgürlük ve eşitlik idealleriyle örtüşmez. Uygulamalarıyla o ideallere hizmet etmez. Tersini yaparak işlevini sürdürmek ister. Dolayısıyla bu aracı hedefleyen partilerin özgürlük ve eşitlik idealleri, iyi niyetli de olsalar, devlete ulaşıldığında ancak boşa çıkar.

3- ***O halde yeni özgürlük ve eşitlik partileri tutarlı olmak istiyorlarsa,*** devlet odaklı olmayan siyaset ve toplum biçimlerini programlamak durumundadırlar. Devletin alternatifi demokrasidir. Devleti demokrasi dışı alternatiflerle karşılamanın şimdiye kadar takip edilen bütün yolları boşa çıkartmıştır. Demokrasi sanıldığı gibi kapitalist devletin bir biçimi değildir. Ayrıca demokrasi dışında hiçbir rejim devleti sınırlamaz, hukuk içinde tutmaz, daraltmaz ve küçültmez. Bir devleti yıkmak, devlet kültürünü aşmak anlamına gelmez. Yerine her an yenisi kurulur veya başka biri boşluğunu doldurur. Sadece demokrasi devletle alan paylaşır, onu sınırlayarak toplumun özgürlük alanını genişletir. El koyduğu değerleri azaltarak eşitliğe biraz daha yaklaştırabilir. Demokrasiyi tanımlarken, onu devlet dışı toplumun kendini yönetme hali olarak belirtebiliriz. Demokrasi, devlet olmayan yönetim demektir; toplulukların devletsiz kendini yönetebilme gücüdür. Sanıldığının aksine, insan toplumu oluştuğundan günümüze kadar daha çok devleti değil demokrasiyi yaşamıştır. Belki genel bir ülke veya ulus demokrasisi durumu yoğun yaşanmamıştır. Ama toplumun varoluş şekli komünal ve demokratik pozisyonludur. Komünalite olmadan, demokratik reflekse sahip olmadan toplumun yalnız devletle yürütülmesi olanaksızdır. Devlet ancak komünalite ve demokrasi aleyhine büyüyerek hükmedebilir. Devletin içinden yükseldiği ve yaşadığı zemin toplum komünalitesi –bir aradalık gereği– ve demokratik duruştur. İkisi arasında diyalektik bir bağ vardır. Dolayısıyla toplumla uygarlık bir araya geldiğinde, temel çelişki devletle demokrasi arasındadır. Birinin azı diğerinin çoğudur. Tam demok-

rasi devletsizlik halidir. Tam devlet egemenliği ise demokrasi yoksunluğudur. Buradan çıkaracağımız sonuç, demokrasiyle devlet arasındaki ilişki birbirini yıkma değil, aşma tarzındadır.

Devleti ancak devlet yıkabilir. Demokrasi devleti yıkmaz; reel sosyalizm gibi ancak daha yeni bir devletin yolunu açabilir. Demokrasinin temel işlevi böylelikle ortaya çıkar. Devleti sınırlayarak, küçülterek, toplum üzerindeki ahtapot misali kollarını kırparak ancak özgürlük ve eşitlik olanaklarını artırabilir. Sonuna doğru ise belki devlet tümüyle gereksizleşerek söner. Engels'in, kısmen Lenin'in anlayışı da böyle olmakla birlikte, teoriyi tam geliştirdikleri de söylenemez. Demokrasili devletlerde de şüphesiz devletin biçiminde önemli değişimler ortaya çıkar. Giderek toplumun *'genel güvenlik'* ve ortak yarar alanları olarak *'kamusal alan'* dışında tüm gereksiz kurum ve kurallarını terk etmek zorunda kalır. Özellikle AB ülkelerinde geç ve çok yavaş da olsa, farkına varılan ve uygulanan bu tarz bir devlet ve demokrasi uygulamasıdır. Bir nevi tüm insanlık adına devlet ve demokrasi konusunda özeleştiri yapmaktadır.

Bu kısa değerlendirme ile göstermek istediğimiz husus, devlet odaklı parti olmanın baştan itibaren dünya görüşümüzde temel bir yanlışlık içerdiğidir. İster devlet kursun, ona erişsin, ister kurmasın ve erişmesin, bu partiler demokratik, özgür ve eşitlik amaçlarını devlet yoluyla gerçekleştiremezler. Bu yoldan dönülmedikçe, yeni özgürlükçü ve eşitlikçi parti olunamaz. Kısaca demokratik ve sosyalist parti olmanın yolu devlet odaklı teori, program, strateji ve taktiklerde dönüşüm yaparak yenilenmeyi sağlamaktan geçer. Devlet odaklı olmayan bir demokratik sosyalist teoriye, program, strateji ve taktiklere ihtiyaç vardır. Özeleştiri bu temelde gelişirse anlam ifade eder. Aksi halde yenilik adı altında tekrar eski konumlara düşmek kaçınılmazdır. Reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş partilerinin durumu bu gerçekliği gayet açık olarak doğrulamış bulunmaktadır.

4- ***PKK kapsamlı bir özeleştiriyi bu kapsamda yaparsa,*** bunu pratikleştirmede gücünü gösterirse, yeniden yapılanma anlam taşır. Geçmişe bir kez daha baktığımızda, tüm yanlışlıklar ve yetmezliklerin altında klasik devletçi parti anlayışının yattığını görmek mümkündür. Kürdistan'ı ister tek başına ister ortak, federatif bir devlet olarak düşünelim, devletleşmeyi esas ufuk kabul edip tüm çalışmaları bu ufka göre ayarlayınca, tüm kadro, örgüt, eylem ve propaganda çalışmalarının niteliği de belirlenmiş olmaktadır. Karşılarında tarihin en eski devlet gelenekleri bulunan PKK kadro-

larının daha siyaset bilimini anlamadan içine girecekleri iktidar ilişkileri, çoğu kere açık bir eleştiri olarak belirttiğimiz gibi, *'çingeneye paşalık verilmiş, önce babasını asmış'* deyimindeki uygulamaları yaşatır. Sovyet sosyalizminin bile yetmiş yıllık uygulamadan sonra neden vahşi bir kapitalizme geri döndüğünü daha iyi anlıyoruz. Çünkü demokrasi terbiyesinden geçmedi. Alelacele devletçilik toplumun genlerinde totalitarizm ruhunu ekti. Baskı kalkınca ilk dönemdeki gerilik adeta hortladı. Çarlık Rusyası'nın geriliğiydi gizli ve demokratikleşmemiş olan. Devlet kapitalizmi cilası sadece yetmiş yıl bunu gizlemeyi başarmıştır. O halde PKK gibi kimliği adeta katliamın eşiğinde bulunan bir toplumda kadroyu güç, silah ve siyaset ilişkisine soktun mu kendisini yitirebileceğini, çingene paşalığına dönebileceğini –Şemdin Sakık pratiğini bu yönlü ve bu terimle çok eleştirdim– bilmek, tahmin etmek gerekir. Hangi kurumu oluşturuyorsak ya hiç farkında olmuyor ya da küçük bir *'despotçuk'* olup çıkıyorlardı. Bunun altında da yatan temel etken, siyasi eğitim yetersizliği ve en önemlisi demokrasiyi hiç tanımamasıdır. Demokrasinin kurumsal, kuralsal ve işleyiş üslubunu bilmeye bile yanaşmamasıdır. Geleneksel kültür nedeniyle demokratikleşmeden kaçınma bir alışkanlık ve kolay yaşam yolu oluyordu. Demokratik tarz bilimselliği, toplum bilincini, siyaset bilimini, toplumsal yönetim deneyimini gerektirir. Bu erdemler de kolay elde edilemez. Çok sıkı eğitim ve tecrübe gerektirir.

Benzer partilerin tümünde görülen politbüro ve merkezin kendini hiyerarşikleştirmesi, kolay ulaşılamaz, dokunulamaz kılması devlet geleneğini esas almanın bir sonucudur. Devlet olmak otorite ile başlar. İnsanlara sert ve soğuk yaklaşmayı gerektirir. Tarihte Med şefi ***Deikos**'un* ilk Med Konfederasyonu'nu oluşturduğunda yaptığı ilk işlerden biri, eskinin tüm insancıl ilişkilerini bir tarafa bırakıp hiç kimse ile görüşmemesidir. Yeni kurduğu başkent Ekbatan'ı yedi surlu bir duvar ile kapatır. İlginç bir durum oluyor. Devlet olmak için hep kendini perdeleyeceksin, maske sahibi kılacaksın. Osmanlı padişahları hep perde arkasından bakarlardı. Özcesi sosyalist partiler de üst yönetimlerden başlamak üzere aynı yola girmek zorundaydılar. Çünkü devlet olmanın gereği böyledir. Bu pratiğin en başta içinde yer alan biri olarak en zorlandığım konunun bu olduğunu itiraf etmeliyim. Devlet tarzına, protokolüne hiç alışamadım. Demokratik yapımla devletleşen yapım arasında büyük bir bocalama yaşadım. Adeta iki arada bir derede kaldım. PKK büyüdüğünde iktidarcılık oyununu daha iyi anladım. Açık belirtmeliyim, hiç hoşnut olamıyordum. Özde en büyük savaşı devlet adamı gibi olup olmama konusunda yaşadım. 1995'lere doğru be-

nim hevesimi asıl zorlayan olgu, gittikçe amacımdan uzak düştüğümü anlamış olmamdı. Devlet bile olsam, karşımdaki insanların küçüldüğünü fark ettim. Adeta boyun eğiyorlardı. Biliyordum içten olunmadığını. Fırsat bulduklarında tehlikeli olabileceklerini de tahmin ediyordum. Beni sıkan gelişme buydu. Hiç de idealimdeki ilişki düzenine benzemiyordu. İlk defa bu yöntemle ne başarılabileceğine ne de başarılı olunması halinde bunun arzulanan bir amaç olacağına inandım.

PKK'de 1995 sonrası sıkıntılı konunun özünde bu olduğunu daha iyi belirtebilirim. Tüm kadro, kurum ilişkileri ve yapılarında ortaya çıkan, uyduruk bir memurculuk anlayışıydı. Ütopya sahibi olmak, coşku dolu, her gün arayışlar peşinde olmak, yeniyi yaratmak sorun olmaktan çıkmış, herkes zorbela elde edilmiş devrimci bir değer üzerinde ucuz yaşamanın hevesine kapılmıştı. En tehlikeli hastalıklardan biri buydu. Devrimci PKK'nin bir yandan çeteleşmesi –çingene paşalığı– diğer yandan memurlaşması, bitmesi anlamına da geliyordu. Yaptığım büyük çalışmalar cüce insanlar ortaya çıkarmıştı. Aslında bu olguyu çözmek için çok büyük çaba harcadım. 1990'lar sonrası çözümlemeler bu çabaların ne denli yoğun olduğunu gösterir. Eleştiri silahını çok yoğun kullanıyordum. Ama hastalığın nedeni doğru teşhis edilmeyince, tedavinin anlam ifade etmesi beklenemezdi. Devletleşmeyi idealize eden bir partinin kadrolarından merkezden en alta doğru Kürdistan koşullarında köylü kökenlilerin en vahşi çete olması, yarım aydınların da bir despotik memur kesilmesi doğal olmalıydı. Hedefin doğasında bu bozulma vardı.

İkinci PKK'leşme hamlesinin boşa çıkarılması derken bu gerçeklikten bahsediyorum. Hamlenin askeri teknik anlamda yenilip yenilmemesi söz konusu edilmiyor. Bunlar tali hususlardır. PKK bir ucundan devlet olsaydı da bitecekti, devrimci özü bakımından bitecekti. KDP ve YNK gibi bir oluşuma yönelmek durumunda kalacaktı. 1995-2000 arasında bu sorunu tam çözme gücünde olmam zordu. 1995 öncesinde yönetim PKK, ütopya PKK'siydi. Coşkusu, inancı güçlüydü. Dönem sonuna yaklaşıldığında işlerin altında ciddi bir sakatlığın olduğunu hissediyor, aşırı bir tekrarlama konumunu yaşadığımızı görüyor, ama çarenin nerede yattığını göremiyorduk. Yapılan sadece mevzileri dolu tutmak, birkaç mevzi daha kurmaktı. Zevahiri kurtarmak denen duruma düşülmüştü.

İmralı süreci esas olarak bu sorunu çözmemde rol oynamıştır. Bunun bilimlerin doğasını, dolayısıyla toplumsal realiteyi daha gerçekçi gözlemlemem ve yoğun pratikten kopmanın yarattığı avantajla bağlantısı vardı. Eğer dogmatizm hastalığım derin olsaydı, yüzde 99 kadrolarda görüldüğü

gibi bilinen çözüm gücünü gerçekleştiremezdim. Benim açımdan sadece marksizm değil, tüm özgürlük ve eşitlik ütopyaları çözümlenmiştir. Yine devlet ve demokrasi olgusu da çözümlenmiştir. İktidar ve savaş ilişkisinin şifresini de çözmüş durumdayım.

Devletleşme, iktidarlaşma hastalığı özellikle geri toplumsal zeminden kaynaklı, ciddi bir bilimsel insani eğitimden geçmemiş bireylerde çok tehlikeli bir *'despotik'* tip yaratır. İktidarını tatmin için en basit sorunu silahla halletmeyi esas alır. Geri unsurlarda bu çok açıktı. Özellikle çeteleşme sürecinde çok vahşi tipler türedi. Adeta gözlerine konmuş sinek misali, rahatsız oldukları en değerli yoldaşları kalleşçe vurmayı önderlikte ve komutanlıkta bir tarz haline getirmişlerdi. En büyük dehşet buydu. Hatta en basit ihtiyaçları için, kurtulmak istedikleri arkadaşları bertaraf etmek için onları imhalık eyleme gönderme sık uygulanan yöntem olmuştu. Tabii yozlaşmanın bu biçimi çok sonraları fark edilecekti. İktidar olmak, komutanlık almak en çekici konu haline gelmişti. Tam bir gözü karalık oluşmuştu. Çünkü amaç belledikleri her şeye bu tür iktidarlardan gidiliyordu. Ezeli iktidar hastalığı fena bulaşmıştı. İktidarcılık oyunu en hoşlandıkları ve birbirlerine karşı darbelerle oynadıkları en iyi oyun olmuştu. PKK'nin en tehlikeli yozlaşması bu yönüydü. Bunun halka yansıması daha olumsuzdu. Altın gibi bağlı insanlar bile kahrediliyordu.

Eylemlerde de asla yapılmaması gerekenler yapıldı. Kadın, çocuk ayrımı unutuldu. Hayvanlar bile telef edildi. Açık ki, bunlar insanlık adına kabul edilemezdi. Ama unutmamak gerekir ki, iktidar pratiğinde şehirleri ve köyleri toptan haritadan silmek ve toprağa gömmek az görülen olaylardan değildir. Memurlaşma daha az bir hastalık değildi. Ölüm kalım savaşında memur kariyerine sığınmak, bitmenin en kötü biçimlerinden biriydi. Geriye kalanlar da ahbap çavuşluk, suya sabuna dokunmama, varolanla yetinme gibi yetmezliklerle süreci tamamlıyorlardı. PKK'leşmenin bir dönemi böylece kapanıyordu. Açık ki, tüm bu olumsuzlukların kaynağında partileşmenin temel devletçi niteliği yatmaktadır. Özgürlükçü ve eşitçi ilan edip de bunun temel gerçekleşme aracı olarak devleti esas aldın mı, içine düşülecek durumlar peşi sıra böyle gelişmek durumundaydı. Bu durumu aşmak ancak bu temel niteliğe bağlı parti olmaktan vazgeçmek, onu aşmakla mümkün olabilirdi. Yeniden partileşmek bu gerçekliğe ulaşmaktan geçecekti.

5- ***PKK'nin ikinci önemli bir yanlışı, ulus ve ulusal kurtuluş savaşı tanımından kaynaklanmıştır.*** Ulus olmayı ve bunu da ulusal kurtuluş sava-

şıyla sağlamayı sanki bir Kuran emri gibi bellemiştik. Çünkü sosyalizmin bütün klasik eserleri ve çağdaş savaş örnekleri bunu emrediyordu. Ulus olunmadan ne özgürlük, ne eşitlik sağlanabilir, hatta ne de çağdaş insan olunabilirdi. Bunun yolu ise, tüm gücünü üç stratejili –savunma, denge ve taarruz– bir ulusal kurtuluş savaşına vermekten geçiyordu. Yollara, yurtdışına, dağlara, zindanlara, köylere, kentlere, her yere bunun için çıkılmıştı, girilmişti. Ortadoğu insanında neredeyse gensel bir özellik haline gelen dogmatizmle yaklaşınca, artık bir ulusal kurtuluş savaşı verecektik. Onurlu bir ulus olmanın bunun dışında başka bir yolu yoktu. Savaş artık kutsal bir kavram olmuştu. Bu yolda savaşmak islamın cihadından bile daha önemliydi. Açık ki yaklaşımda bir dogmatizm hastalığı nüksetmişti: Diğer olgulara yaklaşımda olduğu gibi.

Savaşı bir olgu olarak çözümlediğimizde, aslında insan toplumuyla bağdaşmaması gereken bir hastalıktır. Zorunlu savunma dışında savaşın hiçbir türü mubah görülemez. Özünde zorbalık ve gasptır. İstenildiği kadar maskelensin, doğası hırsızlık, tahakküm ve talandır. Fetihle her hakka sahip olacağının sanılmasıdır. Bu nitelikler altında savaşı en büyük felaket ve kötülük olarak nitelemek yanlış olmaz. Savaşın ancak varlığını, özgürlüğünü ve onurunu korumanın, sağlamanın başka bir yolu kalmadığında bir anlam ifade edebileceği derinliğine kavranmamıştı. Kavradığımız ulusal kurtuluş savaşı yeniden her şeyi fethetmeyi kapsıyordu. Kolaylıkla meşru savunmayı aşabilirdi. Bir intikama, karşılıklı zapt etmeye dönüşebilirdi. Bu yönlerden hiç endişe duyulmuyordu. Meşru savunma savaşı üzerinde durulsaydı, bunun teori, strateji ve taktikleri diğer tüm savaş türlerinden ayrıt edilseydi, şüphesiz birçok yanlışa, acıya, kayıplara düşülmeyebilirdi. Bütün umudun kazanılması gereken ulusal kurtuluş savaşına bağlanması, objektif gerçeklik açısından da büyük sakıncalar içeriyordu.

Mevcut dünya, güç mevzilenmesi, örgütlenmesi, lojistik gibi hususlar göz önüne alındığında, gözü kara bir ulusal kurtuluş savaşının şansı tesadüflere bağlıydı. Tüm bu gerçeklikler görülmeden, yaşanan on beş yılı aşkın düşük yoğunluklu bir savaş pratiği de 1995 sonrasında ancak kendini aşırı tekrarlayarak varlığını sürdürüyordu. Bu savaş hiçbir sonuç doğurmadı denilemez. Ama tek yol gibi düşünülüp uygulanmasının beraberinde birçok anlamsız kayba ve başka tür çabaların ürününden yoksun olmaya yol açtığı da bir gerçeklikti. Üç stratejililik de tam bir dogmatizm örneğiydi. Halbuki gerçekçi bir savunma savaşı Kürdistan coğrafyasına ve halkla ilişkilerine göre en uygun üslerden en uygun taktiklerle gelişseydi, kesinlikle devlet amacına ulaştırmasa da, tutarlı bir demokratik çözüme

götürebilirdi. Benim şahsi anlayışım, içerideki komuta kadrolarının bu yeteneği göstereceğine dair bir inanç taşımaktaydı. Bunu hep bekledim. Büyük destek sundum. Eşine ender rastlanan fedakarlıklarda bulundum. Ama aynı iktidar hastalığı daha tehlikeli biçimde bu alanda da ortaya çıkmıştı. Hatta çetecilik kendi en değerli yoldaşlarını rahatlıkla tasfiye edebilecek yozlaşmaya, caniliğe kadar tırmanmıştı. İçinde bilinçli provokatörlük ve işbirlikçiliğin ihaneti olup olmaması o kadar belirleyici değildi. Savaşın genelde kirli bir sanat olması, özelde ulusal kurtuluş için dogmatik tarzda ele alınması bu sonuçları doğuruyordu. Her tür milliyetçiliğin, kör şiddet ve ayrılıkçı eğilimin tırmanması ve toplumsal kaosu derinleştirme tehlikesini doğuruyordu.

Halbuki ulus tanımını fetişleştirmemek, gevşek bir toplum biçimi, olgusu olarak tanımlamak, asıl olanın demokratik, eşit ve özgür bir ulusal topluluk olmayı bilmek olduğunu esas alsaydık, gerçeğe daha duyarlı sonuçlara ulaşılabilirdi. Birleşmiş bir ulus, tam bir devlete sahip olma bir ulus için ideallerin en iyisi, güzeli ve doğrusu olamazdı. Yine önemli olan devlet çatısı altında olup olmamak değil, demokratik olup olmamaktı. Buna giden her yol ve yöntemle savaş değil, olsa olsa anlamlı bir savunma savaşı, demokratik toplum çalışmaları, buna hizmet eden her tür örgütlenme ve dayanışma biçimi olabilirdi. Böylelikle ne ezen ne ezilen ulus milliyetçiliğine düşmeden, ayrılıkçılığa ve aşırı şiddete meydan vermeden, eşitliğin ve özgürlüğün geliştirilmesi sağlanabilirdi. Fakat ulusların kaderlerini tayin hakkı kaynaklı dogmatik yaklaşım çok zengin çözüm alternatiflerini görmeyi engelliyordu. Böylelikle Türkiye demokratikleşmesinin önü de açılamıyordu. Oligarşik milliyetçilik korkunç körüklenerek, sonuna kadar ekonomik ve siyasi rant elde etmeyi bulunmaz bir politika saydı. Kürtlerin aynı devlet çatısı altında ortak bir vatanda özgür bir ulusal topluluk olarak Türkiye'nin genel ulus devletinde, ülke bütünlüğünde nasıl stratejik ve vazgeçilmez bir öğe olduğu kanıtlanarak siyaset yapılsaydı, hatta eylemler bu amaca hizmet etseydi, sonuçlar taraflar için oldukça çözümleyici olacaktı. Böylesine zengin ve çözümleyici yolların düşünülmemesi, başta vurguladığımız partileşme, iktidarlaşma, devletleşme, uluslaşma, bunun için savaşma anlayışıyla yakından bağlantılıdır.

Dogmatizmin aşılmasıyla devlet, iktidar, savaş, ulus ve ulus devlet tanımına daha gerçekçi boyutlar getirmem, gerektiğinde kapsamlı bir meşru savunma savaşına da açık demokratik bir toplum için yeniden partileşmeye dayalı bir çözümün yolunu açtı. Bu yaklaşım sadece stratejik ve taktik bir dönüşüm değildir. Ardında köklü bir bilimsel düşünceye dayalı teorik

ve paradigmatik görüş, daha zengin bir siyasi düşünce ve partileşme tarzı vardır. Sosyalizmin yüz elli yıllık gelişmesine damgasını vurmuş devletçilik hastalığını aşma, burjuva ulus anlayışını terk etme, toplumsallığın komünal ve demokratik tarzını tarih boyunca esas alma, özgürlük ve eşitlik idealini bu köklü değişimlere bağlama dönüşümü vardır. PKK adına bu temelde yapılan eleştiri ve özeleştiri, doğal olarak yeniden yapılanma sorununu gündemleştirmektedir. Güncel durumun kısa bir özetine dayalı yeniden partileşme, meşru savunma ve temel halk örgütlenmesi olarak Kongreleşme, yakıcı ve acilen çözümlenmesi gereken sorunlar ve görevler olarak önümüzde durmaktadır.

C- PKK'de yeniden yapılanma sorunları

2000 başlarında ***PKK'nin*** ağırlıklı olarak iç nedenlerden ötürü tıkandığını, mevcut yapısıyla sürdürülmesinin sorunlara çözüm değil çözümsüzlük üreteceğini belirterek, mirasını başka bir ad ve yapılanma içinde sürdürmesinin daha doğru olacağını belirtmiştik. Savunmalarda yeni durum değerlendirmeleri, çağ ve tarih yorumları geliştirerek, olası yeni yapılanmaların içeriğini ve biçimini aydınlatmaya çalıştık. Önce ***KADEK***, daha sonra ***KONGRA GEL*** deneyimlerine bu anlayış temelinde gidilmeye çalışıldı. Tutukevinde çok sınırlı olarak aldığımız bilgilendirmeler temelinde özeleştirilerin samimice yapıldığını, dolayısıyla yeni yapılandırmalara gidilebileceğini uygun görmüştük. Bu arada 1998'den beri tek taraflı yürütmeye çalıştığımız ateşkesin kalıcı ve anlamlı olabilmesi için İmralı sürecinde alabildiğine duyarlı davrandık. Dolaylı da olsa soruşturmaların bir devamı niteliğinde bazı diyalog ve mektuplaşmalarla sorumlulukların yerine getirilmesine ilişkin önerilerde bulunduk. 11 Eylül sürecine kadar çözüm yolunda umutlu olmaya çalıştık. Fakat ABD'nin yeni ***'antiterörizm'*** hamlesi, sanıyorum bir fırsat olarak görülüp TC yöneticilerinde imha temelli bir yaklaşıma yol açtı. Dolaylı diyalog süreci kapandı.

Bu arada Türkiye'de 2002 kasım seçimleri gündeme girdi. Hareketin yeni yönünü belirmeden önce, seçim sonuçlarının beklenmesini uygun gördük. Tek başına iktidar olma şansını yakalayan AKP hükümetine, Kürt sorununun diyalog yoluyla çözümü için yeni başbakana bir mektup yolladım. Cevabın niteliğine göre yolumuzu belirleyecektik. En azından yapının benden beklentilerine net cevabımı verecektim. Süre çeşitli defalar uzatılmasına rağmen cevap gelmedi. En son içine girdiğim ***'demokrasi ve***

barış uzlaşması,' deklarasyonu süresinin 1 Eylül 2003'te sona erdiğini duyurdum. Artık KADEK kendi yolunu kendisi belirleyecekti. Yeni hamle olarak kendileri 1 Kasım 2003'ü göstermişlerdi. Bu arada hareketin KNK (Kürdistan Ulusal Kongresi) ve KADEK olarak iki başlı olması yerine, KONGRA GEL olarak tek başlı olmasının daha doğru olacağını önererek, resmi kuruluşun KONGRA GEL olarak ilanını uygun gördüm. Kabul gördü. 2003 sonlarında bu yapı altında hareket etmelerini resmi bir kongre ile onayladılar. Fakat beklenen yeni hamle yerine, yapının ikiye bölündüğü haberleri yayıldı.

Açık ki bu yönlü bir gelişme beklemiyordum. Yapı ve kadro unsurlarını daha önce tanıdığımdan dolayı, durumlarını yorumlamakta güçlük çekmedim. PKK'nin resmen kuruluşundan beri merkezi kadrolar beklenen yenilenme ve gelişmeyi sağlamaktan uzaktılar. Gelişmeleri için en zor koşullarda teorik ve pratik olarak çok yönlü desteklerimizi eksik etmedik. Ortadoğu'daki eğitim süreci ile, yeni olanak ve koşullarla, tecrübe kazanmış halleriyle sıçrama yapmalarını beklerken, yine işleri kendi açık olmayan niyetlerine taktırmaktan geri durmadılar. 15 Ağustos 1984 benzeri hamleleri hem geciktirmeleri hem de düşündüğümüzün ötesinde hayata geçirmeleri rahatsızlığımı sürekli artırdı. 1981'den beri çok sayıda konferans, kongre ve eğitim toplantılarıyla, eğitici konuşmalarla çizginin gereklerine göre kendilerini pratiğe yönlendirmek istedim. Sert eleştiriler yaptım. Fakat daha çok onlar beni kendi tarzlarına zorlama yolunu seçtiler. Önceki bölümlerde yaptığım değerlendirmelerde ortaya koyduğum tutumları ısrarla sürdürdüler. Bu tutumun PKK'nin tasfiyesi ile nasıl sonuçlandığı özetle belirttiğim gibidir.

2000 başlarındaki özeleştirilerinde samimi olmadıkları, içine girdikleri bölünme tarzlarından bellidir. Tarihe, topluma, yoldaşlığa, şehitlere, ahlaka ve can alıcı siyasi gelişmelere asla uymayan, çok sorumsuz, tasfiyecilikten de öteye çirkince –ve haince demeye dilim varmıyor– bir dalaşmayı yeni hamle olarak halkın, savaşçıların gündemine dayattılar. 2003 sonları ve 2004 başlarında basına yansıdığı kadarıyla –avukatlarım beklenen izahları her nedense bana zamanında yapmadılar– bu çirkin hareket benden habersiz alabildiğine körüklenerek yayılmıştı. Bu arada dışarıyla uzun süreler halinde ilişkilerimin kesik olduğunu, kaldığını da belirtmeliyim. Yaşadığım, kapsamlı bir tecrit içinde tecrit durumuydu. Çok sınırlı bazı bilgilerden çıkardığım sonuç, şahsıma yönelik derinliğine bazı hesapların yapıldığına ilişkindir. Hesapların temelinde gelişmeler üzerinde kontrol gücümün pek olmadığını, sağ çıkmamın zor olduğunu düşünerek, dolayı-

sıyla beni devre dışı sayarak kendilerince –belki iyi niyetlerince!– tedbir adı altında çeteciliğin gerillada yaptığını bu sefer tüm siyasi, askeri, ideolojik ve kitlesel zemin üzerinde kendileri –taraf demeye dilim varmıyor– tamamlamaya çalışmışlar.

Bu sürece katılan arkadaşların niyetlerini ve gerçek konumlarını bilecek durumda değilim. Bunu pek önemli de görmüyorum. Benim açımdan açık olan, bu arkadaşların kendilerini tarihi, toplumsal, ideolojik, siyasal, örgütsel ve eylemsel hattın üstünde gördükleridir. Ne eskiden ne yeniden varolan oluşumlara özden katılmadıkları, gerekli entelektüel ve irade gücünü ortaya koymadıklarıdır. Aşkla halkın kutsal demokratik özgürlük ve eşitlik davasına katılmadıklarıdır. Ya kendilerini koyuverip objektif bir yenilgiye terk ettikleri ya da son derece benmerkezci bir tavırla gelişmeleri şahsi tutumlarına bağlamaya, kurban etmeye çalıştıklarıdır. Hareketin olanaklarından yaralanıp kişiliklerini beslemek istedikleridir. En önemlisi, benim gerek Türkiye sınırlarında, gerek Ortadoğu'da ve en son İmralı sürecinde ortaya koyduğum çabalarımın gerçek değerini anlayıp ona göre bir tavrın sahibi olamadıklarıdır. Gerçek bir yoldaşlık yapmayı becermedikleridir. Partileşmenin kendini fedakarca çalışmalara vermek olduğunu anlamadıklarıdır. Gerçek siyaset, örgüt ve fikir dünyasını tanımadıklarıdır. Kadın ve kadın özgürlüğünün değerini takdir edemedikleridir.

Benim olağanüstü duyarlılığımı en son zaaf sayıp, kendilerini bu tarzda ortaya koymalarının başka izah tarafı var mıdır? En son ortaya koydukları tavır partiselliği de aşıp halkın demokratikleşme çabalarına da uzanınca isyan etmemek mümkün mü? Halk potansiyelimizin her yerde olduğu gibi Türkiye ortamında yüzde ondan aşağı olmadığı bilindiği halde, dayattıkları tavırlarla sürekli yüzde beşlerde süründürmeleri, nicelikten çok niteliksel bir yaklaşımın sorunudur. Bu, demokratikleşmeyi hiç anlamak istemediklerini kanıtlıyor. Partileşmeyi, savaşı anlamak istemedikleri gibi, bin bir emekle toplanan halkı öyle uydurma, dıştan dayatmalarla vazgeçme durumunda bıraktıklarını anlamak bile istemiyorlar. Son belediye seçimlerinde sergiledikleri tavrı en değme provokatör başaramazdı. Küçük *'despotçuklar'* olmak belli ki epey kişiliklerine işlemiş. Sonra anladım ki, benim hukuki savunma ihtiyaçlarımı bile altı yıldır bir tarafa bırakıp, halkın demokratikleşme çabalarına yapmak istediğim katkılardan bile bazı şerefsizler rahatsız olmuş.

***Osman Öcalan**'a* karşı bir iki ciltlik eleştiri ve yargılama çabam biliniyor. Anam vefat edinceye kadar bir telefonla hatır sormayı bile halkın davasına zarar verir anlayışıyla ihmal ettim. Yani ailecilik konusunda Kürt-

lerde benden daha hassas davranan olmadığı çok iyi bilinir. Ama gel gör ki, ben de dahil olmak üzere, son dönemde tam bir karalama operasyonuna girişmişler. Tabii ki bu normal bir davranış olmanın ötesinde çok anlam yüklü bir tavırdır. Devletin bile kendini haklı görmediği ve yapmaktan uzak durduğu kaba tavırları bazı alçakların sergilemesi anlaşılır gibi değildir. Ailenin birkaç hasta kalan üyelerine bile terör anlamına gelebilecek tavırların sergilendiği görülmüştür. Bununla neyi kurtarmak istediklerini anlayamadım. Eğer güçlenmekse mesele, bunun bizimle ilişkisi bellidir. Kaldı ki, bunların önder olmalarını değil, olamamalarını kendilerine yakıştıramadık. Peki, neyin intikamını almak istiyorlar? Bir insandan isteyip de elde edemedikleri neydi?

Bir hareketin içinde aptal, ahmak, alçak, komplocu, hain, provokatör olabilir. Tıpkı yiğit, bilge, şerefli, dürüst, candan bağlı olanlar gibi. Fakat bu son ortaya çıkan biçimi hiç anlayamadım. Siyasi çeteciliğe benzetiyorum. Kendileri ile sınırlı kalsa neyse. Yarın askeri, siyasi, ideolojik konulara uzanırsa en tehlikeli sonuçları doğurur. ***Ebu Cehil****'den* daha cahil olduklarını anlamayacak kadar ahmaktırlar aynı zamanda. İnsan kendi şeref ve onurunu, her şeylerini bu kadar besleyen bir değere nasıl böyle yaklaşabilir? Bu hususları isimlendirerek uzatmak istemiyorum. Son ortaya çıkan durum hizip, sapma, kaçma vs konularını aşıyor. Başka durumlar üzerinde durmak gerekir. Osman'ı çok söz konusu –teşhir– edip gerçek durumu örtbas ediyorlar. Osman bana göre mayınlı sahaya sürülmüş bir eşek rolünü oynamaktadır. Yaptıkları, kendini en kötü tarzda bir kullanım aracı kılmaktan öteye bir anlam taşımaz. Fakat söylemeden geçemeyeceğim: ***Cemil*** ve ***Duran****ların* sürekli en gereksiz insanları kaçırtıp birçok dürüst öğeyi ya intihar etti, ya kaçtı, ya emir dinlemedi deyip yakalayıp cezalandırmaları nasıl izah edilebilecek? Sürekli böl, kaçırt, öldürt; nereye kadar? Ortaya çıkardıkları bazı isimlerin adını ve yaptıklarını söylemek istemiyorum. Neye mal olduklarını bilmiyorlar mı?

Bu üç arkadaşın iyi niyetlerini, kendilerine göre fedakarlıklarını tartışmıyorum. Ama bir halkın, binlerce değerin adına yaptıklarının neye mal olduğunu vicdanlıca anlamayacaklar mı? Bu durumlara siyaset, örgüt ölçüleri tahammül edebilir mi? Eğer santim kadar bir mücadele, savaş sorunları varsa bunu kaldırabilir mi? Burada sorumluluk payını hiç aramıyorum. Siyasette akıl denen şey bu durumları ortaya çıkartmamaktadır. Önderlik denen olay, olağanüstü öngörüyle bu tarz çıkışları değil bağır bağır bağırmak, ortaya çıkarmamasını bilmektir. Söz vermenin sonucu bu olabilir mi? Siyasal, örgütsel, eylemsel konularda sürekli özeleştiri veren, bu

durumlara yol açabilir mi? Burada kimde ne kadar haklılık var sorusunu araştırmıyorum. Eğer bir insan provokatör, alçak, bitmiş biri değilse, kendi tutumuyla bu tür gelişmelere ne alet olur ve ne fırsat verir. Hareketimizin, halkımızın ve adına çaba harcadığımız tüm değerlerimizin bu durumlara asla layık olmadığını ve onlar adına buna asla fırsat vermeyeceğimi, benim de tarihe, halka ve yoldaşlara verdiğim sözün bir gereği olduğunu yoldaş, dost, düşman herkese bir daha hatırlatmak isterim.

Bu gelişmeler karşısında benden beklenen, içinde bulunduğum koşullar gereği ancak kendi sınır çizgilerimi çekmek olacaktır. Bu çizgilerin başında yirmi yılı aşkındır kendi tarz partileşme, savaş ve kitle çizgisini yürüten arkadaşlara karşı kendi parti, örgüt, eylem ve kitlesellik çizgimi belirlemek olacaktır. Benim gibi birisinden kendilerine teslim olmam beklenemez. Devletin bile cesaret edemediğine bunlar nasıl cesaret edebilir? Bunların en az devlet kadar ciddi olmayı bilmeleri gerekir. Beni düşman bile alsalar, bunun gerektirdiği ciddiyeti göstermeleri gerekir. Hele iddia ettikleri gibi arkadaş, yoldaş olmak istiyorlarsa, artık bu geldikleri yaştan sonra bunun asgari gereklerine uyum gücü göstermeleri gerekir. Ben kendilerini kongre gerçekliğimiz içinde bir eğilim olarak kabul etmeye candan hazırım. Eğer onlarda da biraz candanlık varsa, en azından kongre görevlerine layık olma temelinde adımlara sahip olmayı mutlaka becermeleri gerekir. Halkımızın ezici bir uyanmış kesimi, son nefesime kadar benden bir şeyler istiyor. Bunu yerine getirmeye yardımcı olamıyorlarsa, engel olmamalarını istiyorum.

Sonuç olarak, kendilerini bir taraf olarak görenlerin kendilerini bir eğilim olarak örgütleme haklarını saygıyla karşılıyorum. İdeolojik, siyasi, askeri, sosyal, yaşam konularında kendilerini dile getirip pratik sahibi olabilirler. Hatta partileşebilirler. Fakat bunun asgari gereği Kongre disiplinine uymalarıdır. Kongre iradesini aşan tavırlara girmemeleri, bunun gerekli kıldığı disiplini yaşamaları, görevlere sahip çıkmalarıdır. Tabii ben de sorumluluğum gereği kendi yolumda yürüme hakkına sahibim. Düşünce ve irade özgürlüğümün bana bahşettiği hak ve görevleri yerine getirmek, onurlu insan olmanın da başta gelen gereğidir. Bu hakkımı PKK'nin –uzun süredir olgunlaştırdığım düşünsel temeller üzerinde– yeniden yapılandırılması temelinde kullanmayı esas görev bileceğim. Mevcut eğilimlerin kendilerini daha iyi tanımaları, belki yeniden birleşme koşulları doğduğunda değerlendirmek için yeniden yapılandırma en uygun yoldur. Adıma binlerce şehadet gerçekleşmiş, milyonlar ayakta ve binlerce yoldaş beklenti halindeyken, yapabileceğim en doğru tavrın bu olduğuna inanıyorum.

Arkadaşlardan ricam sorunlar karşısında yersiz duygusallıklara kapılmamaları, bilakis başlangıçta da belirttiğim gibi sadece bilgece değil, gerçek bir siyasi, askeri, örgüt kişiliği olarak halkına, insanlığa layık olmayı bilmeleridir. Hiçbir şey geç sayılmaz. Yeter ki anın tarihi görevlerine yaraşır bir sahiplenmeyi başaralım. Büyük doğrularda büyük tavrın sahibi olarak birlik ve başarı, her zaman kırık duruşlardan ve küçük tavırlı binlerce kişilikten kaynaklanan tesadüfi kazanımlardan daha değerlidir. Eski çeteciler de dahil, düştükleri durumlardan ötürü kendilerinden çok üzüldüğümü bilmeleri gerekir. Toplumsal gerçekliğimiz ne kadar lanetli özelliklerini dayatıyorsa da, insana güven esastır. Kaldı ki, gerçekten bu kadar süredir kendini en zor koşullara dayandıran arkadaşlarım kendilerini tanıyor ve saygı duyuyorlarsa, bunun siyasi, örgütsel ve eylemsel tarzını tutturamamaları düşünülemez. Kendilerinin daha uzun sürelerde büyük başarıların sahibi olmalarını diliyor, doğru yolda desteğimizin yanlarında olacağını belirtiyorum.

1- ***PKK'de yeniden yapılanmanın*** dayanması gereken tarihsel toplumsal, teorik yaklaşımı önceki bölümlerde sunmaya çalıştık. Çağımız hakim toplum sistemi olan kapitalizmin kimi özelliklerini dünya, bölge ve ülkemiz koşullarında değerlendirdik. Bunlarla iç içe demokratik toplumsal gelişmeyi ve tarihsel perspektif içinde nasıl bir seyir çizdiğini özetlemek istedik. Eşitlik ve özgürlük projelerinin tarihsel gelişmesini bir zincirin halkaları halinde görülmesi gereğini ısrarla vurguladık. Yine eşitlik ve özgürlük ideallerinin nasıl saptırılıp içeriğinden boşaltılarak tahakkümcü ve istismarcı düzenlerle eklemlendiğini göstermeye çalıştık. Ortadoğu uygarlık gerçeğini ve günümüzdeki durumunu aynı paradigmalar altında göstermek istedik. Kürt olgusu ve sorununu tüm bu çerçeveler içine oturtup çözüme nasıl yaklaşılması gerektiğini teorik olarak işledik. PKK hareketinin oluşum ve gelişimini değerlendirip, iç nedenlerle nasıl tıkandığını göstererek eleştiri ve özeleştiriyle yenilenme gereğini ortaya koyduk. Ayrıca güncel teorik, siyasi akımların bazı yeni yönlerini ekolojik, kültürel, feminist hareketler boyutunda değerlendirdik. Yeniden yapılanmanın tüm bu gelişmeleri kapsadığında anlam taşıyabileceğini ısrarla belirledik.

O halde tüm bu konulardaki varsayımlarımıza dayanarak PKK için yeniden yapılanma gündemleştiğinde yapılması gereken ilk iş dünya, bölge ve ülke somutunda durum belirlemektir. İlgili bölümlerde yaptığımız değerlendirmeleri tekrarlamadan, çok kısa da olsa bir özetlemeyle konular arasında bağlantı kuralım. Başını ABD'nin çektiği dünya kapi-

talizminin 19. yüzyılda olduğu gibi ne yeni sömürgelere yönelme imkanı kalmıştır ne de 20. yüzyılda olduğu gibi savaşla yeniden paylaşmanın koşulları vardır. Küreselleşmenin yeni koşulları eskilerine benzemez. Benzese de, kendine özgü farklılıkları vardır. Bilim teknik devrimi kapitalist sistemin eline daha değişik bir kar imkanını vermektedir. O da küreselleşmeyle ortaya çıkan ulus üstü şirketlerin kar birikimidir. Siyasal olguyu kendine göre hazırlayıp uygun hukuki çerçeveler altında dünyanın yeni hükümran güçleri ulus üstü şirketler olmaktadır. Azami karı bu şirketleşme tarzıyla gerçekleştirmek mümkün olmaktadır. Buna engel teşkil eden ulus devlet biçimleri değiştirilmekte, engelsiz siyasi yapılar ortaya çıkarılmakta ve sistem böylece kaotik ortamda bile azami karla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Sistemin ABD önderliğinde 2000'lerin başlarında Ortadoğu'yla yoğunca ilişkilenmesinin altında bu gerçeklik yatmaktadır. Bölge mevcut siyasi, askeri, ekonomik ve zihinsel yapısıyla sistemin önünde en temel engeli oluşturmaktadır. İsrail-Filistin çatışması, petrol, Kürt sorunu, radikalleşen islam, despotik siyasi yapı, işsizlik ve fakirlik üreten ekonomi, özgürlükten yoksun kadın konuları başta olmaz üzere, sorunlar yumağı bölgeyi sistemin zayıf karnı halinde tutmaktadır. Hükümran sistemin bu duruma tahammülü olamaz. Ortadoğu siyasi güçlerinin anlamak istemedikleri siyasi gerçeklik budur. Bunlar klasik siyaset mantığıyla, ulus devlet teorisiyle kendilerini sürdürebileceklerini sanmaktadırlar. ABD sistemin emperyal gücü olarak sorumluluklarının gereğini yapmak durumundadır. Diğer güçlerin kendi halklarından zevahiri kurtarmak için göstermek istedikleri muhalefet aldatıcıdır. Bunlar daha çok etkinlikten pay almanın gösterileridir. Önümüzdeki yakın dönemde sistemin tüm önde gelen güç ve kurumları koalisyonu güçlendirerek bölgeye yükleneceklerdir. BM, NATO, AB ve G-8'ler hareketinin koordinasyonu yavaş yavaş bölgeye oturtulacaktır. Kimi yer ve zamanlarda Afganistan ve Irak gibi ülkelere askeri hareketler düzenlenerek, kimi ülkelere tehdit yapılarak, bazıları ekonomik silahlar kullanılarak sistemle bütünleşmeye zorlanacaklardır. Karşı direnç oluşturan ülke ve siyasi yapılar üzerine ambargoyu genişletip iflasları sağlanarak sonuç alınmaya çalışılacaktır. Verimsiz ekonomilere birçok yeniden yapılandırma projesi dayatılıp reforme edilmeye, liberalleşmeye zorlanacaktır. Bölge tahminen çeyrek asır içinde sistemle verimli bir entegrasyona girmiş olacaktır. Toptan kopuş beklenemez; bunun ekonomik, askeri, bilimsel ve teknik temeli yoktur. Uzun süre asi devletler gibi de kalınamaz. Üstte hakim sistem, altta halk yığınları bu verimsiz siyasi ve ekonomik yapı-

ları uzun süre taşıyamazlar. Başta kadın olmak üzere, bireyler özgürleşmede hamle yapmak durumundadır.

Sistem kendi mantık ve kurumsal yapısı içinde bu yönlü davranırken, asıl toplumun kendisi, halk güçleri nasıl davranacaktır? Daha önemli olan, bu sorudur. Bölge halkları sistemi olduğu gibi kabullenmek durumunda değildir. Artık eskisi gibi ulus devletin yedeğinde değil, kendi öz demokratik, özgürlük ve eşitlik amaçları doğrultusunda çözüm araması gündemleşmektedir. Sistemin sınırlı demokratikleşme çabalarına karşı halkların devlet odaklı olmayan insan hakları, sivil toplumla bağları olan ekolojik, feminist ve kültürel hareketleri bağrında taşıyan demokratikleşme çabaları da en az sistem küreselciliği kadar uluslar üstü bir anlam taşır. Dünya ve Ortadoğu bölgesi hakkındaki değerlendirmeler önceki bölümlerde yapıldığı için tekrarlamayıp bu kısa özetle yetineceğiz. Türkiye ve Kürdistan somutuna ise daha kapsamlı yaklaşacağız.

Kürt sorununun çözümünde asıl kilit rol Türkiye'deki Kürt-Türk ilişkilerinde yatmaktadır. İran, Irak ve Suriye Kürtlerinin kendi başlarına kalıcı bir çözüme gitme potansiyelleri sınırlıdır. Daha çok yedek çözüm gücü ihtiva ederler. Irak'taki Kürt sorununun yaşadığı evreler bu gerçeği kanıtlamaktadır. Bugünkü Federe Kürt devleti olgusu, TC'nin dünya çapında ABD ve ortakları tarafından PKK'nin *'terörist'* ilan edilmesi çabaları karşılığında ortaya çıkan bir oluşumdur. TC müsaade etmeseydi, bu tarz çözümün mümkün olmadığı görülecekti. Bunun sonucu ise Irak'ın içine girdiği kaostur. Neyle sonuçlanacağı kestirilememektedir. Buna bağlı olarak feodal burjuva bir nitelik taşıyan Federe Kürdistan oluşumunun da uzun vadeli nasıl bir seyir izleyeceği, özellikle Irak'tan sonra İran, Türkiye ve Suriye üzerindeki etkileri de kestirilememektedir. Filistin-İsrail tarzını bölge çapında hem derinleştirme, hem yaygınlaştırma riski bulunmaktadır. Kapitalist sistem dahilindeki bir ideolojik türev olarak gelişecek Kürt milliyetçiliği, bölgenin Arap, Fars ve Türk milliyetçiliklerini hem aşırılaştırma ve hem de bağlantılı olarak sorunları kilitleme potansiyeli her zaman için mevcuttur. Buna karşı siyasi sınırları veri kabul eden, ama Kürt statüsünü yasal tanımaya dayalı, kendine özgü kültürel özgürlük ve demokratikleşmeye içten bağlı bir çözüm tarzı, milliyetçilik dışı yeni bir çözüm modeli olarak gündemleşebilir. Bunun hem barışla hem de ülkelerin devlet ve ulus bütünlükleri içinde gerçekleşme potansiyeli taşıması, tarihsel ve toplumsal gerçekliklerle daha çok bağdaşmaktadır. Bu her iki çözüm tarzına ilişkin dayanakları ve sonuçları kapsamlıca ortaya koymak, önümüzdeki dönemde olası gelişmeleri daha iyi görmemize katkı sağlayacaktır.

2- Tarihte Türkler ve Kürtlerle ilişkileri: ABD'nin yeniden ısıtıp gündemleştirdiği Ortadoğu Projesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt olgusuna ve Türklerle ilişkisine daha gerçekçi yaklaşmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla Türk-Kürt ilişkilerinin tarihsel boyutu da önem kazanmaktadır. Yakın dönem kaynaklı inkarcı politikaların tehlike sinyalleri çaldığı iyice anlaşılmaktadır. Filistin trajedisi gibi bir Kürt-Türk trajedisi yaşamamak, bundan sonra soruna tarihsel toplumsal perspektif içinde yaratıcı bir demokratik yaklaşımla mümkündür. Fakat son dönemlerdeki bazı demokratik söylemlere rağmen, inkar pratiğinin sağdan sola kadar tüm devlet ve toplum sistemini özde –söylemde değil– bağlaması, büyük endişeye ve yeniden daha büyük çatışmalara gebe ortama yol açmaktadır. Yaşadığımız tecrübeye dayanarak, endişelerin inandırıcı bir biçimde ortadan kalkması ve çözüm vaat eden gerçek bir ortama yol açması için düşünce ve öneriler sunmamız büyük önem taşımaktadır.

Tarih, Proto Türklerin de dahil bulunduğu Güney Sibiryalı kavimler topluluğunun MÖ 9000-7000 dönemlerinde bir yandan güneye, bugünkü Çin, Kore, Japonya, Moğolistan, Orta Asya ve daha batıya doğru indiklerine; diğer bir kısmının ise Asya-Amerika kıtası arasındaki Bering Boğazı yoluyla Amerika kıtasına yayıldığına dair önemli kanıtlara sahiptir. Gerek etimolojik gerek ırki özellikler bu tespitlere güçlü vurgu yapmaktadır. Bu dönem aynı zamanda Zagros-Toros sisteminde gerçekleşen neolitik –tarım, köy devriminin– devrimin Büyük Okyanus kıyısına, Çin kıyılarına dayandığı dönem olarak da tanımlanıyor. Neolitik devrimin üretkenliğinin bu kavimleri harekete geçirdiği tahmin edilmektedir. Uzun süre bu yeni sistemle nüfus artışı sağlamaları sürekli göç olgusuna da anlam kazandırmaktadır. Bilinen ilk uygarlık MÖ 2000'lerde Çin'de ortaya çıkmaktadır. ***Sarı Irmak*** bu kavimlerin uygarlık kurmada ***Nil***, ***Dicle-Fırat*** ve ***Pencab****'ın* oynadığı rolü oynamaktadır. Muhtemelen Sarı Irmak çevresinde uygarlık geliştikçe, çevreden kavim saldırılarına uğraması süreğenleşmektedir.

Nitekim Çin kaynakları ilk yazılı belgelerinde MÖ 200 yıllarında çevre kavimlerinden ***Uygurların*** saldırılarından bahsetmektedir. Uygurların Proto Türk olduğu genel kabul gören bir görüştür. Resmi Türk tarihinde de ***Mete Han****'la* MÖ 209'da başlayan bir kronoloji geçerlidir. Proto Türklerin hem güneye Çin'e, Afganistan ve Hindistan'a hem de batıya doğru bugünkü Kazakistan'a, oradan Avrupa'ya doğru büyük bir göçebe hareketliliği içinde olduklarını birçok tarihi belgeden izlemek mümkün olmaktadır. En çok yoğunlaştıkları bugünkü ***Kırgızistan***, ***Kazakistan***, ***Özbekistan***, ***Türkmenistan*** ve ***Çin Uygur*** bölgesi olmaktadır. MS 4. yüzyılda Avru-

pa'ya doğru büyük bir ***Hun akını*** başlamaktadır. Çin'e yönelik başarılı olamayan akınlar yön değiştirmektedir. Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki bu yayılıma karşı Aral gölü ve Hazar güneyine, Afganistan'a doğru yayılımlarda da artış vardır. Nüfus artışı ve iklimdeki kuraklaşma göçü hızlandırmaktadır. MS 6. yüzyılda İran sınırları gittikçe zorlanmaktadır. Buradaki sınırların zorlanması Persler (İmparatorluk) dönemine kadar gitmektedir. ***Efrasiyap***, ***Turan*** hikayeleri bu dönemden kalmadır.

İslamiyet'in MS 7. yüzyıl sonlarında Orta Asya sınırlarına dayanması Türklerin tarihlerinde yeni bir dönem açmaktadır. Daha önceleri kurulan ***Göktürk*** devletleri ve sonraki ***Uygur*** devleti daha çok konfederasyon niteliğinde olduklarından, güçlü bir merkezi devlet deneyiminin yaşanmadığı tahmin edilebilir. Merkezi devlet genel olarak o dönemedek Orta Asya'da uzun süreli yaşanmamış bir olgudur. Hindistan ve Çin etkisiyle denenen konfederasyonların ömrü her zaman bir iki nesillik olmaktadır. En son ***Moğol Cihan İmparatorluğu*** bile bu olguyu pek aşamamıştır.

Türklerin islamiyeti kabul edişleri dini nedenlerden çok siyasal amaçlıdır. İslamiyeti kabul etmeden geleneksel göç imkanları bulunmamaktadır. 9. yüzyılda hızlanan islamlaşma ilk siyasal oluşumlarla hız kazanmıştır. ***Karahanlı beyliği****nden* sonra ***Merv****'deki* ilk Selçuklu beyliği, Türk kabile aristokrasisinin ilk devlet deneyimidir.

1040'taki Dandanakan zaferi İran devlet geleneğinde Selçuklu hanedanlığına yol açmıştır. 1055'de Bağdat'taki İslam Halifesi ***Selçuk Bey'i*** sultan ilan ederek hanedanlık sınırlarını Akdeniz'den Afganistan'a kadar yaymıştır. Türk kavim boylarında ilk defa bu dönemde feodal temelde bir sınıf ayrışması geniş boyutlu olarak yaşanmıştır. Devletleşen aristokrat kesim çok sayıda beylikler halinde Ortadoğu'ya yayılırken, yoksul kesim olan Türkmenler kendi başlarına daha alt düzeyde göçmen boylar halinde yaşamaya devam etmişlerdir. 10.-15. yüzyılları arasında Ortadoğu'da yoğunlaşan Türk nüfusta bir yandan şehirleşme ve sınıflaşma, diğer yandan devletleşme iç içe gelişme kaydetmiştir. ***Büyük Selçukluların*** yaklaşık bir asırlık saltanatından sonra yerlerine atabekler ve beylikler kurulmuştur. Bunlardan Anadolu'dakiler birleşerek Konya merkezli ***Anadolu Selçuklu devletini*** kurmuşlardır. Anadolu'da ilk islami bir devlet kurulmuş bulunmaktadır.

Yaklaşık iki yüz yıllık (1076-1308) bir dönemden sonra daha batıdaki ***Osmanlı beyliği****nin* Bizans İmparatorluk temeli üzerinde yükselmesi, en büyük feodal merkezi Türk Osmanlı Hanedanlığı'nın imparatorluğuyla sonuçlanmıştır. Bu imparatorluk kapitalizmin gelişim ve yükseliş çağında

Batıya karşı Doğu'yu savunma durumunda kalmıştır. 19. ve 20. yüzyıllar Türk burjuva ulusçuluğunun geliştiği yüzyıllar olmuş; ***1840'ta Tanzimat, 1876'da I. Meşrutiyet***, ***1908'de II. Meşrutiyet***, I. Dünya Savaşı enkazından 1920'deki Ulusal kurtuluş savaşıyla devletleşerek Türk ulus devlet dönemi başlamıştır. Cumhuriyet dönemi Anadolu'da Türklerin kalıcı bir ulus halinde şekillendiği, feodal toplum sisteminden kapitalist toplum sistemine dönüşüm sağladığı tarihi bir evre olmuştur. Türklerin yaklaşık binyıllık Ortadoğu serüveni esas olarak Anadolu'da yoğunlaşıp devletleşirken, yine devletleşme ile birlikte kabile boylarından Türkiye ulusuna dönüşürken, bunda Kürtlerle yaşadığı ilişkiler stratejik bir rol oynamıştır.

Tarihte ***Kürt-Türk ilişkileri*** efsanevi ***Zerdüşt-Turan*** söylemine kadar götürülebilir. Pers-Med İmparatorluğu'nun Proto Türk illerine doğru seferleri –İskitler– ilişkilere efsanevi boyut kazandırmıştır. Partlar ve Sasaniler döneminde Türk boyları özellikle İran'ın kuzeydoğusundaki Horasan eyaletinde yoğunlaşırken, çeşitli nedenlerle buraya geçen Kürt boylarıyla da temasa geçmişlerdir. Asıl temas ise Büyük Selçuklu sultanlarının egemenlik dönemlerinde yaşanmıştır. Bugünkü Irak, Azerbaycan, Ermenistan ve Mezopotamya'da Türk ve Kürt boyları 10.-15. yüzyılları arasında karmaşık ilişki ve çelişkiler altında iç içe yaşamışlardır. Büyük Selçuklulardan sonra ***Akkoyunlular*** ve ***Karakoyunlular*** devleti, ***Artukoğulları***, ***Musul Atabekleri*** başta olmak üzere birçok Türk beyliği Kürt beylikleri ile birlikte olagelmiştir. Bunda islam din ortaklığı, karşılarındaki hıristiyan Bizans ve Ermeni devletleri, daha sonraki Haçlı Seferleri stratejik bir rol oynamıştır.

Kürdistan deyimini de son Büyük Selçuklu Sultanı olan ***Sultan Sancar*** –1155– yönetim birimi olarak kullanmıştır. ***Sultan Alparslan****'ın* Anadolu'nun yolunu nihai olarak açtığı 1071'deki ***Malazgirt*** zaferinde ikinci büyük kuvveti Kürtlerin oluşturduğunda tarih hemfikirdir. Alparslan'ın o dönem ***Mervani Kürt devleti****nin* başkenti olan ***Silvan****'a* 15 Mayıs 1071'de geldiği, 10.000'e yakın hazır güç, bir o kadar da aşiret kuvveti derlediği bilinmektedir. Bunun anlamı şudur: Kürt siyasi oluşumlarının desteği olmadan, Anadolu'da Türklerin varlığı gerçekleşemez. Gerçekleşse bile ciddi risklerden kurtulamaz. Şu hususu çok iyi bilmek gerekir: Bir toplum temelde hangi dengeler üzerine kurulmuşsa, uzun süre o denge üzerinde varlığını sürdürür. O denge etkeninden yoksun kalması halinde, varlığı yeni bir denge buluncaya kadar ciddi risk altına girer.

Kürtler ile Türklerin ilişkisini bu tarihten itibaren iki boyutlu düşünmek daha gerçekçi olacaktır. ***Birinci boyut*** siyasi ve devlet boyutlu olan-

dır. Kürt ve Türk beyliklerinin ilişki ve çelişkilerini ifade eder. Bu ilişki ve çelişkilerin ilk dönemi 1050'lerden Anadolu Selçuklularının yıkılışına kadar devam eder.

İkinci boyut sosyal ve kültürel alanlı olandır. Boyların iç içe geçerek doğal bir asimilasyonu yaşadıkları dönemdir. Daha çok Kürt sosyalitesi ve kültürü içinde doğal bir asimilasyonun gerçekleşmesi söz konusudur. Barışçıl ve kültürel açıdan zenginleştirici bir dönemdir. Halen devam etmektedir. Cumhuriyet ile birlikte Türk milliyetçiliğinin aşırı siyasi baskısı nedeniyle Türk ulusu içinde zoraki bir asimilasyon dönemi başlatılmıştır. Kürtler bu dönemde uygulanan siyasi, sosyal, ekonomik, askeri, eğitsel, sanatsal etkenler altında büyük bir toplumsal erime ile yüz yüze kalmışlardır.

İkinci dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuya yöneldiği ***Yavuz Sultan Selim*** döneminde stratejik bir siyasal ilişki olarak başlayan 16. yüzyıldan sonraki dönemdir. Yavuz İran'daki Safevi İmparatorluğu'yla, Mısır'daki Memluk devletiyle baş edebilmek için stratejik bir konumda olan Kürt beyliklerinin kesin desteğine muhtaçtır. Bu ittifakı sağlamak için heybeler dolusu altın ve altı imzalı beyaz kağıt senetler gönderdiğini tarih yazmaktadır. Yirmi üç Kürt beyliğiyle ayrı ayrı ittifak yapar. Yavuz'un tercihi hepsinin bir beylerbeylik halinde kendi aralarında birleşmesidir. Fakat iç çelişkileri buna imkan vermediğinden, kendisi Diyarbakır merkezli bir beylerbeyinin atamasını yapar. Bu ilişki sayesinde tüm Kürt beylerinin katılımıyla önce 1514'te ***Van-Çaldıran****'da* Safeviler, 1516'da Suriye Halep kuzeyinde ***Mercidabık***, 1517'de Mısır ***Ridaniye*** zaferleriyle Memlukları yenerek Ortadoğu'nun en büyük imparatorluğunu kurar. Bu stratejik ilişki olmadan, değil İran ve Mısır devletlerini yenmek, İç Anadolu'dan öteye bir adım atmak bile mümkün görünmemektedir. Tersine, eğer İran ve Mısır devletleri Kürt beylikleri ile zıtlaşma yerine birleşselerdi, belki de bu ilişki Osmanlı devletinin sonu olurdu. Nitekim Türkmen Sultanı ***Timur****'un* buna benzer ilişki düzeni daha önce 1402'de Ankara Savaşı'nda Osmanlı devletini yıkmıştı.

Kürtlerin Osmanlı sultanlarıyla ilişkileri 19. yüzyıl başlarına kadar hep ayrıcalıklı olagelmiştir. Kürt beylikleri birçok hükümet, beylik ve sancak beyi olarak babadan oğula geçen ayrıcalıklı bir sistemi yaşamışlardır. Diğer hiçbir tebaaya bu sistem bahşedilmemiştir. İçişlerinde tam bir özerkliği yaşarken, kültür, dil, sanat varlıklarında herhangi bir kısıtlama düşüncede bile yoktur. Kürt dil ve kültürü birçok edebi eserini bu dönemde vermiştir. Bir örnek ***Mem u Zin Destanı****'dır.* Kürtlerin sosyal, kültürel üstün-

lüğü devam etmektedir. Yalnız Sultan istediğinde ve kendi iradeleriyle hediyeler göndermekte ve seferlere katılmaktadırlar. Sultanlıkla ilişkileri iyi olan, sünni Kürt beylikleridir. Bugün de devletle ilişkileri iyi olan bu Kürt beylikleri, çoğunlukla nakşi tarikat düzeni içinde yer almaktadır. Buna karşı alevi Kürtlerin yönü İran şia mezhepli Safevi devletine doğrudur. Bu nedenle ve daha çok da özgürlüklerine bağlılık onları sürekli boy hedefi yapmıştır. Kuyucu Murat Paşa'nın Yavuz döneminde kırk bin aleviyi kuyulara doldurması, aslında stratejik bir tehlikeyi kökünden bertaraf etme niyetini taşımaktadır.

19. yüzyılın başından itibaren Kürt-Türk ilişkilerinde yeni bir dönem başlar. Batı karşısında sıkışan Osmanlıların artan vergi ve asker ihtiyaçları Kürtlere aşırı yönelmelerine yol açar. Sonuç kanlı bir isyan dönemidir. Bu isyanlar geniş özerklikli Kürt beyliklerinin öncülüğünde başlar. ***1806**'da* Süleymaniye'de ***Baban beyliği**yle* başlayan süreç, 1878'de bu sefer şeyhlerin önderliğinde devam eder. ***1925 Şeyh Sait*** ve ***1937 Seyit Rıza*** önderlikli son direnişle bu dönem yenilgiyle kapanır. İsyanlara tüm Kürtler birden katılmazlar. Mevzii olarak başlayıp ulusal seviyeye bir türlü ulaşamazlar. Feodal yapı buna engeldir. Yine de eğer İngilizlerin devletlere yardımı olmasaydı, bir ***Bedirhan Bey (1843)***, bir ***Mahmut Berzenci İsyanı (1923)*** başarıya ulaşabilirdi. Günümüzde Barzani ve Talabani önderliği bu çizgiyi en son temsil eden hem şeyh hem aşiret reisliği kökenli liderlerdir. Oldukça burjuva bir dönüşüm geçirmeleri ve Batılı ülkelerin stratejik destekleri onları tehlikelerle dolu son bir şansın içine itmiş bulunmaktadır.

Bu uzun siyasi dönemde Kürt-Türk ilişkilerinin mantığı stratejik ittifak biçimine daha uygun düşmektedir. İki tarafın da karşılıklı ihtiyaçları bu stratejik ittifakı doğurmaktadır. Eğer bu ilişkilerinden vazgeçerlerse, iki tarafın da stratejik kaybı kaçınılmazdır. Osmanlılar İstanbul ve İç Anadolu'ya sıkışırken, Kürt beylikleri varolan otonomilerini geniş ölçüde kaybedip siyasi ve sosyal bir güç olmaktan çıkacaklardır. Stratejik ittifak sağlam, tarihi toplumsal bir temele dayanmaktadır.

Sosyal ve kültürel ilişkilerde değil yasaklamak, günümüzde tahayyül bile edilemeyecek serbest bir ortam geçerlidir. Zaten etnisitelerin zoraki eritilmeleri kapitalist biyo iktidar politikalarının bir sonucudur. Beğenmediğimiz feodal rejimlerde kültürel asimilasyon etik olarak düşünülemez. İnsanlık anlayışında böylesi bir uygulama yoktur. Tüm ortaçağ siyasi organizasyonlarında bu böyledir. Halkların dil ve kültürlerini eritme ve imha etme kapitalist sistemin gayri ahlaki bir uygulamasıdır. Kapitalizmin etikten yoksunluğu buna yol açmaktadır. Türklerin kapitalist olmadan ön-

ce hiçbir halkın dil, din ve kültürel yaşamlarına dokunmamaları bu gerçeklikle bağlantılıdır. Ne zaman ki kapitalizmin milliyetçi ideolojisine kapılındı, o zaman sinsi zoraki eritme politikaları başladı. Zaten doğal asimilasyon tarihte her zaman kültürlerin karşılıklı sentezi ile birlikte zenginleşmeye yol açmıştır. Bu açıdan, yani din, dil ve kültür varlıklarına saygı açısından, Osmanlı İmparatorluğu günümüzün tüm Arap, Fars ve Türk milliyetçi devlet uygulamalarından daha ileri, özgür ve insani boyutlu bir rejimi ifade eder. Kapitalizmi her bakımdan ortaçağdan üstün ve özgürleştirici sanmak büyük bir çarpıtma ve hatadır. Bu yönüyle kapitalizm modern barbarizmi ifade eder.

Türkiye'de kapitalistleşme ve burjuvalaşma sürecini birkaç dönem halinde incelemek mümkündür. Osmanlı merkezi feodalizmi belki de tarihte kapitalizm öncesi son büyük uygarlığı temsil etmekteydi. Kapitalistleşmeye karşı en çok direnen rejim özelliklerine sahipti. Ortadoğu'daki kapitalist gelişmeyi birkaç yüzyıl geriletmiştir. Bunun sonucu Ortadoğu'nun tam sömürgeleşmemesi, islami kimliğin korunması ve gittikçe ağırlaşan modernleşme sorunlarının günümüze doğru ağırlaşarak ertelenmesi ve çözümsüzlüğe doğru tırmanmasıdır.

Kapitalistleşmeyi hıristiyan kimliğinden ötürü daha kolay benimseyen Rum, Ermeni ve Süryani burjuvalaşması erken bir milliyetçiliğe yol açmakla, aşırı güç dengesizliğinden ötürü tasfiye sürecini yaşamak durumunda kalmışlardır. Kapitalizmin kar ve birikim eğilimi bu sürecin esas sorumlusudur. Erken azınlık kapitalizmi, erken çatışma ve tasfiyeleri ile sonuçlanmıştır.

Esas kapitalistleşmeyi devletçiliğe dayalı olarak İttihat ve Terakki Partisi başlatmıştır. Önce ***Panislamist*** kimlikle tüm islam tebaasında bu yönlü bir dönüşüme çabalayan parti, gittikçe gelişen müslüman kavimlerdeki milliyetçilik nedeniyle bunu başaramayıp, imparatorluğun parçalanmasının daha hızlı gerçekleşmesine yol açmıştır.

İmparatorluğun bakiyesi üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki kapitalistleşmeyi üç aşamada değerlendirebiliriz: Birinci aşama, kapitalizmin üstyapı ve zihniyetinin esas alındığı aşamadır. M. Kemal Atatürk'ün Fransız Devrimi'nden esinlenerek gerçekleştirdiği cumhuriyet ve her düzeydeki kurumlaşması, esas olarak Batı zihniyetine dayanmaktadır. Çok gecikmiş de olsa, aslında Rönesans, reformasyon ve aydınlanma sürecini dar bir milli zırh içinde devrimci yöntemlerle gerçekleştirmek istemiştir. Avrupa'da birkaç yüzyıldaki gelişmeyi dar bir milliyetçi zırh içinde bu denli hızlı gerçekleştirme çabası önemli gelişmelere yol açmakla

birlikte, devrimci bir burjuva doğuramamıştır. Daha çok devlet içinde yoğunlaşan bürokratik kapitalizm ile ilk aşamasını gerçekleştirmiştir. 1950'lere kadar gelişen bürokrasi ve kolektif devlet kapitalizmi, bu tarihte Doğu-Batı dengesi içinde Batı'yı tercih edince, özel kapitalizm ağırlıklı bir aşamayı da beraberinde yaşamak zorunda kalmıştır.

DP dönemi özel kapitalizmin hızlandığı dönemdir. Başta İstanbul, İzmir, Adana olmak üzere birkaç büyük kente dayalı olarak gelişen tekelci özel kapitalizm 1960 darbesiyle frenlenmek istenmiştir. Darbe esas olarak devlet kapitalizmi ile özel kapitalistleşme arasındaki çelişkinin ürünüdür. Otoriter devletçi kapitalizm aşamasından oligarşik özel kapitalist aşamaya geçiş sancılı ve çatışmalı da olsa giderek hız kazanmıştır. ***DP (Demokrat Parti)*** döneminde oligarşiye daha çok ticari ve tarım kapitalizminin temsilcileri katılırken, 1960-1980 ***AP (Adalet Partisi)*** döneminde sanayici kesim ağırlığını koymuştur. 1980-2000 döneminde ise, ***ANAP (Anavatan Partisi)*** ağırlıklı hükümetlerle mali sermaye kesimi alabildiğine güç kazanmıştır. Devlette ise ordunun payı ağırlık kazanmıştır. Sivil kesimler eski ağırlıklarını yitirmişlerdir. Cumhuriyetin ilk döneminde bastırılan Kürt üst tabakası 1950-2000 arasında değişik kesimlerle de olsa oligarşideki yerini almış ve korumaya çalışmıştır. Devlet ideolojisine en çok bağlılık gösterenlere özel ayrıcalıklar tanınmıştır.

Her iki aşamanın ideolojisine esas olarak milliyetçilik damgasını vururken, 1950'ler sonrasında Türk-islam sentezciliği, şoven faşist odaklaşmalar ve tarikat tarzı islamcılık giderek devlet içinde ağırlık kazanmıştır. M. Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemindeki ulusçuluk daha çok Batı kültürü ile beslenirken, 1950'ler sonrasında ABD'nin antikomünist politikaları nedeniyle milliyetçilik, faşist ve dinsel gerici ideolojiler ile beslenmiştir. Kürt üst tabakası yoğun bir inkarcılık ve asimilasyona aracılık etmeyle ancak varlığını sürdürebilmiştir.

Bu dönemlerde devlet ve özel kapitalizm dışında kalan halk tabakalarının durumu geleneksel kaderciliği aşamamıştır. Demokratik bir hamle geliştirilememiştir. Klasik sol çıkışlar halka yansımadan bastırılmıştır. Kürt isyanlarından sonra Kürt halkındaki kültürel aşınma hız kazanmış olup, neredeyse kendisi olmaktan çıkarılmıştır. Bu süreçlerin genel tepkisini en çok PKK hareketi ifade etmiştir. PKK'yi sadece bir Kürt hareketi olarak görmek eksik değerlendirme olur. Esas olarak Türkiye ve diğer Kürdistan parçalarındaki tüm devletçi, siyasi ve ideolojik güçlere tepki olarak gelişim göstermiş bir harekettir.

Türkiye'de kapitalizmin üçüncü aşamasını 'Anadolu kapitalizmi' ana

kategorisi altında ve *'KOBİ-orta boy sermaye'*nin gelişim sağladığı bir aşama olarak değerlendirmek mümkündür. Buna Anadolu'nun kapitalizm devrimi de denilebilir. Bu üçüncü kuşak bir Türk kapitalistleşmesidir. Birinci kuşak bürokratik kolektif Türk kapitalizmi iken, ikinci kuşak büyük kentlerdeki tekelci özel kapitalizm kuşağı ve en son Anadolu Türk kapitalizmi kuşağıyla sistem tamamlanmış olmaktadır. Anadolu kapitalizminin esas patronluğuna AKP soyunmuştur. Her ne kadar DP, AP ve ANAP-RP döneminde de Anadolu sermayesi gelişim göstermişse de, bağımsız siyasi hareket olarak AKP ile kendini siyasi merkezin gerçek sahibi olarak konsolide etmeye çalışmaktadır. Burjuvalaşan Kürt kesimini de içine almaya özen göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türk-Kürt ilişkileri en kritik döneme girer. Geleneksel islam ideolojisi yerine milliyetçilik ilişkilerin zihniyet zeminine oturur. Türk milliyetçiliğini dıştan iki kaynak besler: Birincisi, Çarlık Rusya'sının baskısı altındaki Kazan Türklerinden aydınların Avrupa üzeri edindikleri tarih ve toplum bilgileridir. Osmanlı hanedanı dışında bir Türk tarihinin varlığını ilk defa derli toplu sunmaya çalışırlar. İkincisi, sömürgecilikte geç kalmış Alman İmparatorluğu'nun doğusundan Orta Asya'ya yayılabilmek için kullanmayı düşündüğü Türk topluluklarını hem ***Panislamist*** hem ***Pantürkist*** düşüncelere çekme çabasıdır. Her iki ideolojik varyasyonla Çarlık Rusya'sına karşı islamist ve Türkçü başkaldırıları destekleyip yayılma imkanına kavuşabileceğini sanmaktadır. Almanların meşhur ***Ostpolitik*** –Doğu politikası– doktrini bu tür çaba ve destekleri gerektirmektedir. 1880'lerden itibaren İngiltere ve Fransa'nın yerine geçip Osmanlı İmparatorluğu üzerinde sürekli etkisini geliştiren Almanya, I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkıp kendisiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nu da yıkıma götürecektir.

İttihat ve Terakkiperver Fırkası milliyetçiliği, Alman ve dış Türklerden kaynaklı ırkçı milliyetçi bir karaktere sahiptir. Alman milliyetçiliğinden esinlendiği için bu yapıyı kazanır. O dönem Alman tarihçileri saf ırk peşindedir. İttihatçı milliyetçiliği, Alman yayılmacılığına uygun hat üzerinde, tüm Türklük dünyasını aynı ırkçı milliyetçi bayrak altında toplamak ister. Bu yaklaşımın tarihsel toplumsal gerçeklikten kopuk olması Osmanlı İmparatorluğu'na pahalıya mal olur. Buna mukabil imparatorluk enkazından Ulusal kurtuluş savaşıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Mustafa Kemal önderlikli hareketin milliyetçiliğe yaklaşımı farklıdır. Anadolu kültür uygarlıklarını kendine esas alan, Sümerlerden Hititlere kadar gelmiş geçmiş Anadolu uygarlıklarına dayalı bu milliyetçiliğe kültür milliyetçili-

ği veya Anadolu yurtseverliği demek mümkündür. Mustafa Kemal bu farklı milliyetçi anlayışların farkındadır. Kendisine ısrarla yapılan *"yeni kurulan cumhuriyete 'Türk Cumhuriyeti' diyelim"* önerisini yine açıkça reddedip, Türkiye –yani ırk bazlı değil, ülke bazlı– adlandırmasını daha uygun görmüştür. Her ırk, soy bu milliyetçilik, daha doğrusu yurtseverlik içinde seve seve yer alabilir anlayışı içindedir. Bu milliyetçiliğe veya yurtseverliğe ırkçılık demek mümkün değildir.

Fakat İttihatçıların uzantısı bazı aydınlar ırkçı söylemi geliştirerek söylemeye devam edeceklerdir. Özellikle ***Nihal Atsız*** milliyetçiliğinde Yahudilikten dönmelerle diğer soylardan devşirmeler çok çarpıcı ve gerçekçi olarak ortaya konur. Devşirme ve dönmeleri hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde devleti ve Türklüğü bozan en tehlikeli gruplar olarak tanımlar. Bu anlayış 1948'de ***Millet Partisi***, 1960'tan sonra ***Milliyetçi Hareket Partisi*** olarak günümüze kadar taşınır. Anadolu milliyetçiliği ise ***Cumhuriyet Halk Fırkası*** içinde önce katı bir haldeyken, 1960'tan sonra sosyal demokrat söylemle özünü kaybetmeden ve dönüşmeden günümüze kadar gelir. Milliyetçi ideoloji diğer tüm sağ, sol, islami partilerde değişik dozlarda kullanılmaya devam eder. Türkiye'de kapitalizm geliştikçe milliyetçiliğin devletten topluma doğru gelişerek ve derinleşerek devam etmesi temel bir zihniyet olgusudur. Türk ataerkilliğinde hanedanlığın yerini alır.

Türk milliyetçiliği bu yönüyle ataerkil bir özellikte olarak şekil kazanmıştır. Geri bir kapitalist ülke olmanın bunda rolü belirgindir. Fakat islam ideolojisi de tümüyle terk edilmemiştir. Cumhuriyet döneminde diyanet bakanlık seviyesinde örgütlü olup, özellikle sünni islam akidesini islam olarak kontrol altına alır ve toplumun kontrolünü de önemli oranda bu tarz sözde laikle sürdürmeye çalışır. Laiklik burada sosyolojik bir olgu değil, resmi devlet ideolojisinin bir parçası olarak işlev görür. Bir nevi dinin kontrollü biçimde modernizm ile uyuşmasını sağlar. Cumhuriyet döneminin diğer ideolojik varyasyonları fazla gelişmemiş devletçi (Türkiye Cumhuriyeti'nde bugüne kadar tüm sağ sol partiler devletçidir), liberal, sosyalist eğilimlerle, daha kapalı ve yarı gizli çalışan sosyolojik karakterli islami tarikatlarla temsil edilir. Cumhuriyetin ideolojik zeminini bilimselliğe dayandırmak için bizzat Mustafa Kemal Atatürk büyük çaba harcamış olmakla birlikte, sınırlı bir başarı sağlanmıştır. Daha çok bilimselliği kuşkulu olan birçok sağ sol kapitalist söylemle feodal islam geleneği iç içe geçmiş olup, bulanık bir zemin yaratırlar.

Cumhuriyetin askeri ve siyasi kuruluşu içte ve dışta ilginç dengelere

dayanmaktadır. Tarihte kapitalizme karşı ilk defa gerçekleştirilen 1917 Bolşevik Devrimi'nin sıcak zemininde destek bulan, içte başını İngiltere'nin çektiği itilaf devletlerinin toptan parçalama ve silme tehdidini duyan Kürt ve Türk halk yığınlarını ***Misak-ı Milli*** stratejisi altında birleştiren ve hem yerel hem ulusal çapta kurtuluş hareketini organize eden Mustafa Kemal Paşa önderliği, bu denge altında hem askeri hem siyasi bir zafer sağlayacaktır. Saltanat ve hilafete son verip Fransız cumhuriyet modelini rehber edinen Mustafa Kemal önderliği, aslında ciddi bir siyasal devrim gerçekleştirmektedir. Kökleri binlerce yıl ötesine giden hanedanlık ve dinsellik üzerine kurulu devlet yapısını yıkıp cumhuriyet ilan etmek çok ciddi bir devrimci pratiktir. Bu tür geri ve işgal edilmiş ülke koşullarında, o döneme kadar eşi görülmemiş bir olaydır.

Cumhuriyetin 1920-45 rotası kapitalist ve sosyalist sistem arasındaki denge savaşına dayalı olarak gelişim gösterir. Denge 1945'ten sonra ABD önderliğinde kapitalizm lehine ağır basınca, Türkiye Cumhuriyeti dış kaynaklı bu gelişmeden yana tavır koyup önce NATO'da askeri olarak, sonra ekonomik, sosyal ve siyasal alanda sistemle eklemlenmeye çalışır. DP ile bu süreç hızlanır; otoriter cumhuriyetçilikten oligarşik cumhuriyete doğru yaşanan siyasi gelişmeler, ekonomide sanayi ve mali kapitalizmde bütünleşir. 1980 sonrasında dünya çapında yaşanan yeni liberal küresel hamleyle, dışa eklemlenme ve ulus devlet modelinden uzaklaşma ile yeni bir aşamaya erişir. ABD önderliğindeki dünya kapitalist sistemin Sovyet çözülüşünden sonraki kaotik dönemine iyice girer. Sistemle eklemlenme askeri, ekonomik, siyasi, medyatik ve kültürel alanda tamamlanmış gibidir. Önce NATO'nun Sovyetlere karşı bir kanat rolünü oynayan Türkiye, Büyük Ortadoğu Projesi'nde bir cephe ülkesi olarak kendi tarihsel ve toplumsal temelleriyle –uygarlıklar çatışması teorisine göre– yeniden yüzleşerek, ilişki ve çelişkilerini yenileyerek, kaotik ortamdan yeni bir yapılanma ile çıkmaya çalışmaktadır.

Türk-Kürt ilişkileri Cumhuriyet dönemindeki gelişmelerle bağlantılı olarak üç döneme ayrılabilir. ***Birinci dönem***, ulusal kurtuluş savaşından 1940'a kadar süren dönemdir. Ulusal kurtuluş sürecine girildiğinde, Kürt toplumunun ana gövdesi klasik ümmet anlayışı içinde devlet kültürüne bağlı olmaya devam etmektedir. Güneyde gerçekleşen İngiliz ve Fransız işgallerine karşı ortak bir refleksle karşı durmaktadır. ***Urfa***, ***Antep***, ***Maraş*** direnmesi tipik bir Kürt-Türk ortak direnişidir. Tarihsel gelenek devam ettirilmektedir. Dini ve kavmi ortaklık vardır. Kurtuluş savaşının başlangıcından sonuna kadar milliyetçi ideoloji açıkça dilendirilmemiştir. İslam

kardeşliği, ümmet anlayışına bağlı olarak daha belirgin bir rol oynamaktadır. Zaten 1920'de kurulan ***TBMM*** iki halkın ortak meclisi olarak değerlendirilmektedir. Kürt parlamenterler ***'Kürdistan mebusu'*** olarak resmen ilan edilmektedir. İki halk arasında kavmiyet çelişkisine yer yoktur. Hatta o dönemde patlak veren ***Koçgiri Kürt İsyanı*** aynı kardeşlik esprisi altında bitirilmeye çalışılır.

Cumhuriyetin kuruluş ve ilanında Kürtlerin stratejik rolü, en azından ***1701'deki Malazgirt***, ***1514'teki Çaldıran***, ***1516'daki Mercidabık*** stratejik zaferleri kadar belirgindir. Bunda Mustafa Kemal Paşa'nın stratejik ve taktik yaklaşımlarının belirleyici payı vardır. Paşa gayet açık biçimde *"Kürt-Türk ayrılığı, hele hele karşıtlığı ikisinin de sonu olur"* değerlendirmesiyle her iki halkın neden birleşik hareket etmeleri gerektiğini ortaya kor. Bazı sınırlı kışkırtmalar dışında Kürtler bu çağrıya olumlu yanıt vermişlerdir. Hem halk olarak hem de üst aristokratik kesimler olarak. 1925'te durumun olumsuzlaşmasında çeşitli faktörler rol oynar. Birincisi, cumhuriyetin Türk milliyetçiliğine dayalı gelişeceğinin, ümmetçiliğin ve dolayısıyla halifelik ve saltanatın bir daha geri dönmeyeceğinin anlaşılmasıdır. İkincisi, Kürt işbirlikçi tabakasının eski ayrıcalıklarını yitirmesi, Türk ulus devletinde kendilerine Kürt olarak yer verilmeyeceğinin gün geçtikçe açığa çıkmasıdır. Üçüncüsü, gerek İngilizlerin Kerkük-Musul sorunu, gerekse Osmanlı hanedanının saltanat ve halifelik idealarının kışkırtıcı etkisidir. İsyanlarda bir kısım Kürt aydınının oluşturduğu ***Kürt Teali Cemiyetlerinin*** rolü vardır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren oluşan ilkel Kürt milliyetçiliği II. Meşrutiyet'ten sonra birçok dernek ve gazete kurarak bazı Kürt reformlarının peşinde koşmuştu.

İsyanlar objektif olarak Osmanlı ümmet anlayışlı feodal kalıntılarla Türk milliyetçiliğinin cumhuriyet versiyonu arasındaki iç isyanların –***Aznavur***, ***Yozgat isyanları***– devamı gibi anlaşılabilir. Osmanlılıkla cumhuriyetçilik arasındaki çatışmanın Kürtlere yansımış biçimidir. Yaklaşık 1940'lara kadar sürmüşlerdir. Bu dönemdeki isyanları da üç döneme ayırabiliriz. Birincisi, 1925'de ***Hani-Genç*** dolaylarında patlak veren ***Şeyh Sait*** önderlikli isyandır. Mevzii çatışmalar halinde 1928'e kadar devam etmiştir. Yakın dönem Osmanlı ümmet anlayışının derin etkisi altındadır. sünni nakşi tarikatının etkisi belirgindir. Osmanlı dönemindeki ayrıcalıklarının elden gitmesinin de rolü vardır. Önlerine Kürdistan'ı bir hedef koymaktan çok, Osmanlı halifesi ve saltanatını geri getirmek istemi daha güçlüdür. Dini devlet eğilimi açıktır. Kürt aydınların ***Cibranlı Halit*** önderliğinde kurdukları ***Azadi Cemiyeti*** (1924), önderlerinin yaka-

lanmasından ötürü yerine getirmek istedikleri önderlik rolünü oynayamamıştır. İngiliz etkisi dolaylıdır. Adeta "Musul-Kerkük'ü bırakmazsanız, biz de Kürt isyanını destekleriz" biçiminde şantajvari bir yaklaşımla koz olarak kemalistlere karşı kullanmışlardır. Bu da Kürt-Türk ilişkilerinin olumsuzlaşmasında temel bir rol oynamıştır. Halbuki Mustafa Kemal Atatürk 1924 başlarında Kürtlerin özgürlük problemlerini kabul etmekte, bir çözüm arayışında olduklarını bu yılda yaptığı ***İzmit Basın Konferansı****'nda* dile getirmektedir.

İsyan muhtemel çözümleyici yaklaşımların tümünü ortadan kaldırır. Tam tasfiye ve asimilasyon eğilimi öne çıkar. Mustafa Kemal isyanda halife, İngiltere ve iç ümmetçi güçlerin ortaklaşa çabalarla cumhuriyeti ortadan kaldırmak istediklerine dair ciddi bir tehdit algılar. O kadar şiddetle üzerine gitmesinin temel nedeni budur. Bir Kürt probleminden ziyade, cumhuriyeti yıkmak, yerine emperyalizmi ve işbirlikçilerinin saltanatını geri getirme çabası olarak görür. Bundan sonraki tüm isyanlar bu tehdit algılamasının etkisi altında değerlendirilecek; hatta bir fobi olarak günümüze kadar aynı etkiyi sürdürecektir. Bu, cumhuriyet tarihinin Kürtlere olumsuz yaklaşımındaki en temel kırılmadır. Halbuki Kürtler cumhuriyetin kuruluşunda asli öğe rolündedir. Bu kadar köklü kırılmanın etkisinin büyük bir anormal baskıya yol açması belirttiğimiz tehdit algılamasıyla yakından bağlantılıdır. Bu tehdit algılaması bir an önce Kürtleri nefes alamaz hale getirme, hak aramak bir yana adını bile ağzına alamayacak kadar susturma politik çizgisi haline getirilmiştir. İngiliz etkisi, yani iki tarafı da provoke etme çok tahripkar bir rol oynamıştır. Aynı etkiye yol açan diğer Batılı büyük devletler Ermeni ve Asuri halkın tasfiyesinde de belirleyici rol sahibidir. Dokunmasalardı, bu halkların başına yaşadıkları felaketlerin gelmesi düşünülemezdi.

İkinci dönem*deki* isyan 1928'den 1932'ye kadar süren Ağrı'daki ***İhsan Nuri Paşa*** önderlikli isyandır. Benzer nedenlere dayanmakla birlikte, daha milliyetçi bir renge sahiptir. 1928'de Ermenilerle Kürtlerin ortak aydınlar örgütü olarak kurulan ***Hoybun Cemiyeti****'nin* ideolojik etkisi vardır. Mahalli kalmaktan kurtulamamıştır. Üçüncü dönemde ***Dersim isyanı*** vardır. Aslında Dersim o güne dek sürekli özgür kalmış bir bölgedir. Cumhuriyetin merkezi otoritesini kendine yönelik bir son gibi görmektedir. İrili ufaklı birçok isyan bölgede sürekli vardır. Sonuncu isyan olarak 1937-1938 yıllarında doruk noktasına varır. Kalıntıları günümüze kadar etkisini sürdürmüştür. Bölge alevi Kürt geleneklidir. Sünni nakşi olan Şeyh Sait isyanıyla bütünleşmemişlerdir. Bu durum Kürtler içinde temel bir bölünme-

dir. 1925'teki İngilizlerin etkisine benzeyen bir etkiyi Hatay meselesinden ötürü 1936'dan itibaren Fransızlar göstermeye başlamıştır. Bu etki de Dersim'in şiddetle ezilmesinde pay sahibidir.

İsyanlar hakkında Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar sadece ezmeyle meselenin halledilemeyeceğinin bilincindedir. Özellikle idamlarda aşırıya gittiklerini İsmet Paşa hatıralarında belirtmektedir. Cumhuriyet için derin bir yara açıldığını fark etmişlerdir. Üzerini küllendirmeyi bu nedenle çözmeye tercih etmişlerdir. Zaten dünya çapında zirvede olan hakim ulus devlet milliyetçiliğinin başka bir çözüme olanak sunması düşünülmemektedir. İmparatorluktaki yitiklerin acıları da eklenince, Kürt ve Kürdistan'ın yutulması tek bir seçenek gibi kalmaktadır. Bu yaklaşım imparatorluğun da sonunu getiren en temel etkenlerden biridir. Liberal çözümleri geliştiren İngiltere dünya üzerindeki etkisini günümüze kadar sürdürebilmiştir. İsyanları ve tenkilini –bastırılmasını– sınıfsal ve ideolojik yapılarından ötürü birbirini besleyen ve provoke eden iki büyük yanlış tarihsel eylem olarak değerlendirmek mümkündür. Şüphesiz bunda kapitalist sistemin milliyetçiliği, faşizmi ve sömürgeciliği üreten yapısının etkisi esastır.

Kürt-Türk ilişkilerdeki ikinci dönem, 1940-70 yıllarında yaşanan büyük suskunluk dönemidir. II. Dünya Savaşı'nın sert koşullarında herhangi bir hareket beklemek zordur. DP iktidarı döneminde farklı bir gelişme ortaya çıkmaktadır. DP iktidarı eşrafı yeniden devlete taşırken, Kürt önde gelenlerini de ihmal etmemiştir. CHP'ye karşı yoğun olan tepkiyi örgütlemek açısından Kürt feodal, aşiretçi ve dinci önderler büyük bir imkan sunmaktadır. DP bu potansiyeli oligarşiyi yaratma ve geliştirmede önemli bir kuvvet haline getirmiştir. Kürt üst tabakası Kürtçülükten soyutlanmış olarak devletteki yerlerini almaktan memnundurlar. Kürtçülük belasından kurtulmak ve iyi bir Türkçü kesilmek tarihsel karakterlerine de hayli uygundur. Onlar hiçbir zaman Kürt dili ve kültürünün taşıyıcı rolünü benzer örneklerine göre oynamamışlardır. Sümerlerden beri hakim iktidar gücünün dili ve kültürüyle yaşama adeta genlerine işlemiştir. İsyancılıktaki rolleri bile şantajla paylarını artırmakta bir koz olmaktan öteye anlam taşımaz. Bu dönemde çok cılız birkaç aydın dışında hiçbir Kürt etkinliği yoktur. Yalnız Irak Kürdistan'ındaki Kürt isyanının dolaylı bir etkisi söz konusudur. Bir de dışarıdan yayın yapan bazı Kürtçe radyoların etkisi vardır. Bunlar da olmazsa, Kürtlerin kendi farklarına varmaları çok zor olacaktı. Diğer yandan devlet yoğun bir asimilasyon politikası gütmekte, *"Vatandaş, Türkçe konuş!"* sloganıyla bunu tehdit derecesine vardırmaktadır. Tek bir Kürtçe gazete, dergi ve kitabın yayınlanması mümkün olmamaktadır.

Sorunun böyle küllendirilmesi, bir çözüm olacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu politikaların bütün içyüzüyle ortaya çıkarılması hayli aydınlatıcı bir rol oynayacaktır. 1970'lerde ters tepecektir.

Üçüncü dönem, 1968 gençlik hareketi sonrası başlayan ve halen devam eden dönemidir. 1968 gençlik hareketi daha çok Türkiye solu kanalıyla Kürt gençliği üzerinde de etkili olmuştur. Ulusal sorunlara ilişkin marksist yorumların yoğunca tartışıldığı bu dönemde, Kürt aydın ve gençleri 1970'lere doğru önceleri ***DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları)*** hareketini yaratmışlar, sonraları bazı fraksiyonlara bölünerek etkili olmak istemişlerdir. 1970-80 arasındaki sert ideolojik mücadeleden ***PKK*** güçlü çıkarak 1984'e başlattığı ***15 Ağustos Atılımı****'yla* sürece -Kürdistan genelindedamgasını vurmuştur. Tarihte ilk defa emekçi Kürtlerin ideolojik ve politik perspektifini esas alarak geliştirmek istediği Kürt özgürlük hareketini –yol açtığı önemli sorun ve çözümsel gelişmeleriyle– günümüze kadar etkinliğini yitirmeden devam ettirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde reform ve toplumsal dönüşüm

Cumhuriyet dönemindeki Kürt-Türk ilişkilerinde yaptığımız kısa bir özetleme, devlet ve toplumun temel tıkanma ve içe kapanma nedenlerini ortaya koymaktadır. Devlet tüm toplumsal sorunlara güvenlik açısından bakmaktadır. Nasıl bu durumlara gelindiğini *'Türkler ve devlet'* başlığı altında biraz daha ayrıntılı değerlendirmekte yarar vardır. Orta Asya'dan kalkıştan beri Türkler kendilerini ancak savaşçılıkla koruyabileceklerinin tamamen farkındadır. Kaldı ki, kendi aralarında da sürekli kabile çatışmaları halinde bir yaşam sürdürülmüştür. Ortadoğu'ya doğru attıkları her adımda, bir dost ve bir düşmanla karşılaşmadan ve çatışmadan, ileriye veya geriye dönüş mümkün değildir. Her gelişmeyi savaşmanın yasaları belirlemektedir. Savaşsız varlık sürdürmek olası görülmemektedir. Çünkü Ortadoğu Sümerlerden beri savaş ve iktidarla hüküm sürdürülen alanların başında gelmektedir. Her karış toprak, alan denetimi savaş ve iktidarı gerektirmektedir. Türk kabile boyları bölgeye yeni geldiklerinde, bu yasa daha da şiddetlenmiş biçimde hüküm yürütmektedir. Selçuklularla başlayan savaş temelli yayılma eskinin daha dar sosyal kabile göçlerinden faklıdır. Selçuklulardan itibaren Türk boyları adeta devletleşerek ilerlemektedir. Bu yürüyüş ilk siyasal ve askeri yoğunlaşmanın gerçekleştiği Merv kentinden en batıdaki ilerleme olan Macaristan'daki Zigetvar kalesine kadar hep böyledir. Geriye dönüş de savaşa savaşa olmuştur. II. Viyana kuşatma-

sından II. Balkan Savaşı'na kadar geri çekilişlerin tümünde savaş yasaları geçerlidir. Türkler sadece kendi içini değil, hükümranlıkları altındaki her topluluğu esas olarak askeri otoriteyle yönetmektedir. Siyasi güç gelişmemiştir. Sultan askeri olarak bir imparator konumundadır. Ferman dediğimiz günlük emirlerle devlet ve toplumu yönetmektedir.

Cumhuriyet döneminde de askeriyenin öncülüğü esastır. Cumhuriyet savaşla kurulduğu gibi, daha sonraki tüm temel siyasi ve sosyal kurumlaşmalar askeriyenin yakın denetimi altında gerçekleşecektir. Herhangi bir ülke, kavim ve ulustan daha çok, Türk devlet ilişkilerinde bu gerçeklik hakim bir rol oynamaktadır. Kavim ve ulus olarak devletçilik sanki Türklerin genlerine işlemiştir. Devletçilik sadece devlet sınıflarının her şeyi olmamaktadır. Toplumun her kesimi için de onsuz olunamayacak bir olgudur. Nasıl allahsız olunmazsa, devletsiz de olunmaz. Devlet ne kadar güçlü, şiddetli olursa, kendilerini o denli güvende hissetmektedirler. Devletin zayıflığı veya çöküşü kendileri için imha ve ölüm anlamına gelmektedir. Abartılı bir yaklaşım, ama tarihsel toplumsal nedenler bunu zorunlu kılmaktadır. İktidarlar kendi bünyelerinde kurulmayıp hep başkalarının elinden alındığından, ellerinden gitmesi de başkalarının eliyle olacaktır. Dolayısıyla arkadan her tür imha ve ölüm tehlikesi gelebilir. Bu ilişkiyi Türkler için bir tarihsel diyalektik gerçeklik olarak belirlemek bu nedenlerle anlaşılırdır.

Cumhuriyet de hem bu kültür üzerine kurulmuştur, hem kendisi de 'yedi düvele' karşı bir savaşımın sonucu oluştuğundan, kendisi ve toplum için güvenliğe hep birinci önceliği verecektir. Batı toplumlarından durum birçok faklı gelişmeyi içermektedir. Birçok topluluk varlığını savaşla değil, savaşçı iktidar bloğuna karşı tavırla geliştirmiştir. Sürekli savaşçı iktidar bloğunu daraltmaya çalışmıştır. Bu kültür daha kolay sivil toplum ve demokrasiye götürür. İnsan haklarına öncelik verir. Ama yine de savaş ve iktidar geleneği toplumsal ilişkilerde belirleyicidir. Farklılık yoğunlukta ve felsefi anlayıştadır. Türklerde devlet hem çok yoğun hem de en kutsal felsefi, dini yorumlarla yaşanır. Dolayısıyla devleti sınırlama anlamına gelebilecek her tür davranış, sivil toplum, insan hakları, hatta evrensel hukuk ve siyaset kuralları devlete yönelik bir tehdit olarak algılanır. Halen demokrasiye özünde güvenilememekte; devleti zayıflatıp çökerteceğinden korkulmaktadır. 1945'lerden beri yürütülmeye çalışılan iki oligarşik partili demokrasicilik oyunu bile tam bir güdümlülük altında yürütülmeye çalışılmıştır. Demokrasi devletin önünde bir tuzak gibi düşünülmektedir. Onun için sıkı kontrol hiç eksik edilmez.

Devlet odaklı toplumsal bakış açısı kendisini her kurumda hissettirir. Yükselmenin, gelişmenin tüm yolunun devletten, özellikle askeriyeden geçtiği varsayılır. Devlet kurumlarında olmak hem onur, hem en güvenceli hayat kazanım yoludur. Bu kadar devlet odaklı toplumun kendisine özgüveni ve yaratıcılığının gelişemeyeceği açıktır. Devlet adına adeta kendisini unutan ve kendisine erdem tanımayan toplum, doğal olarak sivil toplum, hukuk, ekonomik güç ve yaratıcı siyaset kurumları geliştiremez. Türklerdeki bu devlet yaklaşımı en kötü etkisini kriz süreçlerinde göstermektedir. Devlet krize düştüğünde, başka çözüm gücü devreye girmediğinden felaket olarak değerlendirilmekte; ölüm kalım anı sayılmaktadır. Halbuki her şeyi devletten beklemeden, devleti yük olmayacak bir sınırda tutmak, hem devlet hem de toplum için çağdaşlığın temel ölçütlerindendir. Avrupa devlet anlayışını bu çerçevede düzenleyerek en verimli statüyü tutturabilmiştir.

Başlı başına bir konu olarak işlenmesi gereken devlet ve siyasal partiler sorunu çok daha vahimdir. İstisnasız tüm partiler ya bilinçli ya da objektif olarak devlet odaklı olmayı esas almaktadır. Toplum gibi partiler de birinci önceliği devlete vermekle fonksiyonlarını baştan yitirmektedir. Partiler toplum taleplerini devletle dengeleme kurumlarının başta gelenleri olup, sürekli toplumu esas alma, bilinçlendirme ve örgütlemeyle görevli olmaları gerekirken, hep devletten ya devrim beklemekte, ya politik destek aramakta, daha çok da devleti rant kapısı olarak görmektedir. Bu yaklaşım demokrasiler için vazgeçilmez kurumlar olarak partileri başından itibaren antidemokratik kılmaktadır. Partileri adeta ikinci bir gölge devlet haline getirmektedir. Bir devlet yetmiyormuş gibi, her parti bir devlet modeli olmaktadır. Herkes kendini devlet adamlığı yerine koymaktadır. Dolayısıyla kendisini ve etrafını devletle beslemeyi esas alarak aslında devleti de ağırlaştırmakta ve zararını daha da artırmaktadır. Hiçbir ülkede Türkiye'de olduğundan daha güçlü 'devlet partileri' geleneği yoktur. Olsa da bu kadar yaygın ve içten değildir. Tüm değerlerin merkezine devleti koymak partilerin siyaset üretme, ekonomik politika geliştirme, demokrasiyi geliştirip güçlendirme, topluma en az devlet kadar çözümleyici bir araç sunma yeteneklerini köreltir. Dolayısıyla hem devlet hem toplum için işlevsiz hale gelirler. Halk da bu durumların farkında olduğu için, her devleti kurtarmak isteyen partiyi seçimlerde sandığa gömerek gereksizliklerini kanıtlar.

Partiler bunalım çözümleyici değil bunalımı geliştirme araçları olmuşlardır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında demokrasinin çağdaş ölçüler-

de gelişmeyişinde, partilerin bu tür güdümlü olmaları temel bir etken olmuştur. Toplumda da demokrasi kültürünün gelişmeyişine, her şeyi devletten beklemeye yol açmıştır. Günümüzde partiler sınırlı dönemler –muhalefetteyken– dışında hep devletçi olmakla günümüz siyasi ve ekonomik krizlerinin temel nedeni olmuşlardır. Cumhuriyetin kurucu partisi CHP bugün siyasi daralma ve muhalefet geliştirememenin temel nedenidir. Bu durum özellikle PKK'ye ve daha önce de devrimci sol hareketlere karşı tümüyle devlet politikalarının gönüllü savunucuları olmalarından kaynaklıdır. Sorunlar için politika üretmek yerine, devletin propaganda ve ajitasyon kolu olmalarını tercih ederek, hem kendilerini hem de devleti çözümsüz bırakarak sorunların dağ gibi büyümesine yol açmıştır.

Türklerde devletin bu tarz oluşum ve işleyiş tarzı kendini en çok Kürt olgusu ve sorununda gösterir. Kürt olgusu ve sorunu devleti anlamak açısından en gizli, açık göstergelerin başında gelmektedir. Devlet farkını ortaya koyuşundan sorunsallığına kadar Kürtleri tam bir güvenlik sorunu olarak algılar. Yaklaşım ya Kürtleri yok saymakta, ya da en ufak bir özgürlük taleplerinde başları ezilmesi gereken korkunç bir tehdit olarak algılamaktadır.

Devletin bu yaklaşımının altında milliyetçi ideolojinin çıkmazı yatmaktadır. Milliyetçilik bir hastalık olarak bulaşmasaydı, Kürt olgusuna bu yönlü bakılmazdı. Tarihte de görüldüğü gibi, yakın birliktelik eğilimi daha güçlüdür. Kürtlerin devlet yaklaşımı Türkler kadar olmasa da, dış tehditlere karşı devleti ortak bir araç olarak benimseme eğilimindedir. Osmanlı dönemi ve cumhuriyetin kuruluş yıllarında bu durumu gördük. Milliyetçiliğe dayalı tek tarih, tek dil, ulus ve devlet anlayışı, isyanların da etkisiyle Kürtlerin payına zoraki asimilasyonun düşmesine yol açmış; sistemin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerinin dışında tutulmayı getirmiştir. Artık Kürtler her bakımdan bir tehlike kaynağı olarak görülecektir. En iyi Kürt ölü Kürt'tür. Yüzde yüz Türklerin lehine çözüm bile bu tehdit anlayışından kurtulamaz. Kürtlerin en ufak kıpırdanışı, sosyal ve siyasal istemleri 'bölücülük' olarak damgalanır. Bu yaklaşımda bilimsellik, çağdaşlık, hatta ortaçağlık bile yoktur. Bu, milliyetçiliğin en ufak bir farklılığı ya tehdit ya da yutma nedeni saymasından başka bir şey değildir. Dolayısıyla tüm askeri, siyasi ve ekonomik, sosyal ve kültürel araçlarla mücadele edilmekten başka bir çare düşünülmez.

PKK önderlikli ***Kürt özgürlük hareketi*** döneminde bu politika hem devlet hem toplum tarafından siyasetin sağı ve soluyla kutsal bir amaç olarak benimsendi. Her şey ulusal birlik ve bütünlük adına denilerek,

karşı tarafın taleplerine ilişkin en demokratik çıkışlar bile bölücülük olarak damgalandı. Buna bir de 'terörist' politikası eklendi. 20. yüzyılın son çeyreğinde dış politikada her şey, devletin tüm olanakları PKK'yi terörist ilan etmeye dayalı olarak sarf edildi. Sonuç, 1990'lardan itibaren içine girilen kriz ve kaos oldu. Topyekun seferberlik ilan edildi. Hukuk yerle bir oldu. Ekonomi borç batağına sokuldu. Siyaset yalnız güvenlik politikalarının aracı kılındı. Korucular ve tarikatlar da devreye sokularak Kürtlerde aşiretçilik, tarikatçılık yeniden güçlendirildi. Güney'de ilkel milliyetçi Kürt grupları desteklenerek Federe Kürt devletine kadar gidildi. Kürt nakşi şeyhleri devletin içine taşındı. Cumhuriyet karşıtlarının eline cumhuriyetin en temel kurumları teslim edildi. Buna ***'Pirus zaferi'*** bile denilemez; kör milliyetçi politikanın iflası denilir. ABD'nin yeni Büyük Ortadoğu Projesi'yle tekrar başa dönüldü: Ya Kürt'le yürürsün, ya da durdurulursun! Çağdaş dünyanın yeni koşullarında başka türlü yol alma da mümkün değildir.

Fazla gerekçelendirmeden, bu noktada bir ***'cumhuriyet reformu'*** geliştirmeden ilerlemek bir yana, varolan yapı bile korunamaz. Son bir iki yıllık deneyim bu gerçekliği göstermiştir. Devlet sözde birçok reform yapmaktadır. Ama reformların anasına dokunmadığı için hepsi kadük kalmaktan kurtulamamaktadır. Çünkü onları tıkatan temel sorun olduğu yerde durmaktadır. Aslında büyük açılım yapmanın eşiğindeki toplum da Kürt sorunu nedeniyle içine tıkıldığı darlıktan kurtulamamakta, sürekli sağa yaslanmaya zorlanmakta, tarihi bir dönüşümden kendisini alıkoymaktadır. Devlet odaklı partiler yine bu sorun nedeniyle sürekli tasfiye olmakta ve demokratik araçlar olmaktan çok gerçek demokratikleşmenin önündeki engeller konumuna düşmektedir. Cumhuriyette ve toplumdaki tıkanmanın artık bireyin, çocukların zihniyetine kadar yansıdığı bir noktaya dayanılmıştır. Sağ muhafazakarlığın cumhuriyet devrimciliğinin kaderi olmaması gerektiği anlaşılamamaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün kendi döneminde nedenleri olabilecek bir politikayı değişmez tabu haline getirmenin acı ve kayıpları yaşanmaktadır. Politikasızlık ve lidersizliğin sonuçları tüm toplumun öfkesini en ileri noktalara taşımıştır. Açık ki, eğer gerçek bir demokratikleşme isteniyorsa, devlette reform ve toplumda dönüşüm tarihi bir aşama olarak anlam bulacaksa, bunun cumhuriyetin asli öğelerinden olan Kürtlerin özgürlüğünden geçtiği anlaşılmak durumundadır.

Tarih bir kez daha geçmişin stratejik dönemlerine uygun olarak Türk ve Kürt özgür birlikteliğine dayalı bir çıkışa ihtiyaç göstermektedir. Ortadoğu'nun kaotik durumunun aşılmasında en gerçekçi model, Türk-Kürt öz-

gür birlikteliğine dayalı olmaktan geçmektedir. ABD önderliğindeki küresel koalisyonun getirebileceği çözümlerin kendi başına yeni sorunlara kaynaklık etmesi güçlü olasılıktır. Arapların durumu çözümden çok çözümsüzlük üretmeye daha yakındır. Mevcut siyasi ve ekonomik statüko çelişkileri derinleştirmekten öteye sonuç vermez. İsrail'le düğümlenen politikaların aşılması yakın sürede pek beklenmemektedir. İran'ın kendisi dünya hakim sistemiyle problemlidir. İran'la krizlerin daha da büyümesi yüksek olasılıktır.

Geriye Türkiye kalıyor. Türkiye Kürt takıntısından olumlu temelde kurtulmadıkça, kendisi de krizlerle sık sık karşılaşmaktan kurtulamaz. Sonuç ABD'nin Kürtlere dayalı politikasının derinleşmesidir ki, bu da kendi başına yeni İsrail-Filistinler yaratmaktan geri durmayacaktır. Bütün tarih, yakın tarih ve güncellik, bölgenin demokratik dönüşümüne en yakın seçeneğinin, Kürt sorununa demokratik çözüm üretebilecek bir Türk-Kürt yeni ilişki sistematiğinin kurulmasını gerektirmektedir. Bu çözüm seçeneği bilimsel sosyolojik bir anlayışla irdelendiğinde, Türkiye'nin gerçekçi bir ulusal bütünlük ve devlet birliğine tehlike olmak şurada kalsın, kalıcı bir katkı sunduğu görülecektir. Bunun için şoven milliyetçilikten uzaklaştırılmış, farklılıklara birer zenginlik olarak bakan Türkiye anlayışıyla, devleti anlamsız şişkinliklerden kurtaran, *'genel güvenlik ve kamusal alanla'* sınırlandıran bir *'cumhuriyet reformu'* ve toplumsal cinsiyet özgürlüğü, ekolojik toplumu da kapsayan demokratik toplum ve siyaset anlayışına dayalı –toplumsal dönüşüm– temel argümanlar olarak kabul görmelidir. Bu üç temel alanda gerçekleştirilecek zihniyet dönüşümüyle birlikte, siyasal reform ve toplumsal dönüşümün Ortadoğu'daki kaostan çıkışının en doğru, ahlaki çözümünü vermesi güçlü olasılıktır.

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti ve toplumunun önündeki Kürt sorununa dayalı reform ve dönüşüm sürecinde üç yol ve üç eğilim, tarafların ilişkileri ve çelişkileri arasındaki mücadeleyle kalıcı olmaya çalışacaktır. Hangi yol ve eğilimin başat ve kalıcı olacağını taraflar arasındaki akıl, ahlak ve politik (eğitim, örgütlenme ve eylem) mücadeleyle belirlenecektir.

a) *Birinci yol ve eğilim*, yakın dönemde uygulanan ve halen güçlü etkisini sürdüren statükocu, içe kapanık, ayrılıkçı ve şiddet doğuran milliyetçi paradigma ve pratiklerdir. Bu eğilim Türk tarafında ırkçı bir milliyetçilikle yüklü, çok katı devletçi ve toplumsal olarak sağ sol ayırımı yapmadan muhafazakar bir tutuculukla kendini sürdürmeye çalışır. Devlet ve ulus, hatta toplum olarak –sürekli paranoyak bir algılamayla– son Türklük

kalesinin de düşmek üzere olduğunu, din ve imanın elden gittiğini sanacak kadar şizofrenik bir tutuma sahiptir. Günün yirmi dört saatinde *'Türk'e Türk propagandası yapmayı'* temel görev beller. İslamiyetin gereklerini de ihmal etmez; bu zihniyetle durumu kurtaracağını sanır. Sırası geldiğinde Atatürkçülüğe de sarılmaktan geri kalmaz. Halbuki Atatürkçülük denen olgu 20. yüzyılın en önemli değişim projelerinin başında gelmektedir. Bu özüne hiç anlam vermeksizin, fetişçi bir Atatürkçülük daha çok işine gelir. Özellikle çağdaşlık, kadın, bilim, cumhuriyetçilik başta olmak üzere birçok yönüyle çeliştiği halde, bu istismarcılık en güçlü bir yöntem olarak sürdürülür. Özde değil lafta bir Atatürkçülük, hem resmi devlet kurumlarında hem toplumsa alanda yaygın bir tutumdur.

Özellikle siyasal alanda rol oynayan her iki kanat partilerinde, CHP ve DP geleneğinde iyice tutuculaşan bu eğilim, Kürt özgürlük hareketindeki yükselişle birlikte 1990'lardan sonra kontrgerilla eyleminin siyasi uzantısına dönüştü. Birçok hukuk dışı saldırıyı maskelemeye çalıştı. Toplum adına siyaset yapmayı unutarak, sözde devleti kurtarmayı temel görev belledi. Sonuç daha derin bir devlet ve toplum krizi oldu. Kendileri de CHP, DYP ve MHP başta olmak üzere, bu krizlerle birlikte tarihen bitmiş oldular. Bu durumu daha gerçekçi değerlendiren sermaye çevreleri, AKP ile yeni bir süreci başlattılar. Sonuçta çok güvendiği ABD tarafından da stratejik olarak terk edilip kaderiyle baş başa bırakıldı. ABD bu eğilimi faşist tırmanış halinde 1950'den sonra sürekli destekledi: Hem AP hem MHP ve birçok antikomünist kuruluş olarak. Fakat 1980'lerdeki yeni küresel hamlede aşırı tutuculuklarını, devletçiliğini görerek, önce kısmen, sonra tamamen desteğini çekip, ANAP ve 2000'lerden sonra da AKP'yi destekleyerek tutum tazeledi. Geriye cumhuriyetin en tutucu bloğu olarak devletçi iktidar kesimleri kaldılar. Bunlar devlet ve toplumda reform karşıtı olup, *'cumhuriyet muhafazakarları'* olarak da adlandırılabilir. Son dönemde moda deyimle *'Kızıl elma'* ittifakı ismi de verilmektedir. Devrimci cumhuriyeti halk karşıtı, şoven ulusçu, devlet kapitalisti bir muhafazakar bloğa dönüştürdüler. Böylece Atatürk dönemindeki otoriter cumhuriyetten iki bloklu bir iktidar yapılanmasının, oligarşik cumhuriyetin sonuna gelindi.

Bu eğilimin Kürt politikasına yansıması inkarcılık, küllendirme, tümüyle Kürtleri sistem dışında tutma, başını kaldırdıklarında sürekli ezme biçiminde olmuştur. Kürtlüklerine ihanet etmiş geleneksel işbirlikçi bir kesimi halkın başında kontrol aracı olarak bırakma da bu politikanın önemli bir öğesidir. PKK'nin geliştirmek istediği Kürt özgürlük hareketine karşı

tüm sağı ve soluyla bu sistem yekpare hareket etti. İç ve dış politikada tek ses olmayı *'kutsal politika'* olarak benimsediler. Hukuku, ekonomiyi, siyaseti, sanat ve sporu askeri seferberlik ruhuyla kullandılar. Toplum tümüyle şoven milliyetçi, saldırgan bir bloğa dönüştü. Türk-Kürt ilişkilerinde görülmemiş bir dönem, bir yol, bir eğilim yarattılar. Aslında bunun adından çok söz ettikleri Atatürkçülükle de alakası yoktur. Mustafa Kemal Atatürk'ün Kürt politikasını antiemperyalist konumu belirler. Antiemperyalizm dışında özgür Kürtlüğe bir düşmanlığı olduğunu kanıtlayacak belge yoktur. Belki Kürtlerin emperyalizmin elinde bir cumhuriyeti yıkma, sultanlığı ve halifeliği geri getirme rolünü abartmış olabilir. Ama politikasının özünün bu olduğunu kimse inkar edemez.

Muhafazakar, şoven ulusçu, cumhuriyetçi geçinenlerin tüm politikaları ise Atatürk'ün bu yaklaşımına terstir. Başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere, Türkiye'yi onların her tür bağımlığına sokarak, Kürtlerin özgürlük mücadelesine karşı desteğini alıp ezmek istediler. PKK karşıtlığı temelinde ekonomik, politik, diplomatik ve askeri bağımlılık alabildiğine gelişti. En son ilkel milliyetçi ve feodal Kürt unsurların ABD ve İsrail ile birlikte oluşturdukları Federe Kürdistan devletinin oluşumunda Türkiye yöneticilerine ebelik rolü yaptırdılar. Devlet içinde de tarikatçı bir kesime geniş örgütlenme imkanı tanıdılar. Tüm bu gelişmelerin antikemalist olduğu açıktır.

b) *İkinci eğilim ve yol,* birincisinin içinden ayrışarak ortaya çıkmıştır. Cılız liberal burjuva yol da denilebilir. Asıl açılımını 1980 sonrası kapitalist küreselleşme hamlesinde yapmıştır. Başını ***Turgut Özal****'ın* çektiği ANAP deneyimi bu eğilimin ilk versiyonudur. İçe kapanmacı, aşırı milliyetçi devlet kapitalizmi olarak özetlenebilecek, statükoculuğa karşıt olarak gelişen bu yeni yol ve eğilim dışa açılma, liberal ve farklılıklara müsamahayla bakan özellikler taşır. Uluslar üstü küresel eğilimle eklemlenmeyi hedef beller. DP ve AP'yi aşar, ama onların yeni çağdaş versiyonu olarak hareket etmeyi esas alır. Antioligarşik değildir. Demokrasiye tümüyle açık olmaktan uzaktır. Fakat statükocu muhafazakar cumhuriyetçilerden de daha çözümleyicidir. Sorunlara çağdaş yaklaşmaya açıktır. Esas olarak Türk kapitalizminin sanayici kesiminin eğilimi olmakla birlikte, diğer kesimlerini de ortak paydada birleştirme kabiliyetindedir. ***TÜSİAD*** bu eğilimin ciddi sözcülerinin başında gelmektedir. AKP bu eğilimin ikinci versiyonu olma yolundadır. ABD, AB ve Japonya tarafından desteklenmektedir. Fakat halen kendi çizgilerinde de olsa, devlet reformu toplumsal dönüşüm

projelerinde ciddi bir başlangıç yapmaktan uzaktır. Devletin önemli odaklarından çekinmekte, bürokratik aygıtları aşamamaktadır. AKP'nin Özal kadar etkili olması bir ihtimal olmakla beraber kesinlikten uzaktır. Turgut Özal'ın donanımı, cesareti R.T. Erdoğan'da pek yansımamaktadır. R. T. Erdoğan'ın bürokrasiye teslim olma ihtimali az değildir. Özellikle Kürt sorunundaki yaklaşımında maskesinin düşmesi güçlü bir ihtimaldir. Uzun süre kaçak güreşmesi mümkün değildir.

Bu eğilimin Kürt politikası sınırlı bir çözümleyiciliğe açıktır. Özellikle Turgut Özal cumhuriyet tarihinde liberal bir yaklaşımla bazı adımlar atmak istedi. Bu da sonunu getirdi. Ölümünden sonra Türkiye'nin yaşadığı kaos durumu bu çelişkiyle bağlantılıdır. Uzun süre Birinci ve İkinci Cumhuriyetçilerin çatışması da denilen bu süreç, Abdullah Öcalan'ın İmralı süreciyle yeni bir aşamaya girdi. Kriz daha da derinleşti. Klasik inkarcı yaklaşımı esas alan B. Ecevit önderlikli DSP-ANAP-MHP hükümetinin politikaları tüm toplumu ayağa kaldırdı. Geliştirilen ateşkes süreci değerlendirilemedi. Süreci kavramaktan uzak oldukları anlaşıldı. Sandığa gömülerek statükoculuğun büyük bir darbe daha yemesine yol açtılar.

Yerine geçen AKP'nin Kürt politikasına ilişkin hiçbir ipucu yoktur. ABD ile uyumlu olmak istese de, tek başına bu konuda politika oluşturacak ve yürütecek güçte değildir. Tüm umudunu ABD'nin ***PKK-KOMA GEL*** üzerine yürümesine bağlamıştır. Bir de aynı tarikat kardeşliğini (nakşi) paylaştıkları birçok Kürt işbirlikçinin hem Güney Kürdistan'da Federe devletteki ağırlıkları hem de Kuzeydekilerin TC içinde ağırlıklı bir yer kapmaları ABD'nin şemsiyesi altında bir çözüme yatırılabilir. Yarı gizli, takıyyeci bir mantıkla bazı gelişmelerin sağlanmak istendiği giderek açığa çıkmaktadır. Kürt sorununun aşırı hassasiyetinden ötürü hem Kürt devrimci halk güçlerinden hem de Türk devletçi muhafazakar kurumlardan gizli bir yönelim için ekonomik, sosyal, dini görünümler altında hareket etmeleri beklenir. Son yerel seçimlerde bu zımni ittifak (Talabani ve Barzani AKP'yi desteklemeye açık çağrı yaptılar) kendini kısmen açığa vurdu. Böylesine kapalı, maskeli bir yönelimle Kürt sorununun çözümlenemeyeceği, her an şiddetli patlamalara yol açabileceği güçlü bir olasılıktır.

ABD ve AB tarafından güçlü maddi, diplomatik destek sağlanan bu eğilimin en tehlikeli yanı, Kuzey Irak'taki Federe Kürdistan modelinin ilkel Kürt milliyetçiliğini körükleyerek Suriye, İran ve Türkiye'ye de dayatılması olayıdır. Tıpkı PKK'nin terörist ilanı gibi KOMA GEL'i de terörist ilan edip Türkiye'yi sözde yatıştırmaya çalışıyorlar. Bu yönlü güvence ve-

riyorlar. Aslında bu yaklaşım tehlikeyi iki kat büyütmektedir. Bir yandan ilkel milliyetçilik büyük bir güçlenmeyi yaşayacak; diğer yandan PKK-KOMA GEL mevcut çelişkili konumdan fazlasıyla yararlanarak büyük açılımlar sağlayacaktır. Sonuç çok korkulan ikinci bir Ortadoğu Filistin-İsrail tarzı cepheleşmenin Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin bağrında gelişmesi olacaktır. İki tarafta da milliyetçi eğilimlerin güçlenme potansiyeli bu yönlü gelişmeleri olası kılmaktadır.

c) ***Üçüncü yol ve eğilim*** toplum odaklı, halkların ortak demokrasiler altında özgürlük ve eşitlik arayışlarına dayanmaktadır. Üst kimlik olarak Türkiye ulusu kavramı, şoven ırkçı ulus anlayışını kırarak, tüm kültürlerin ortak bir paydası olabilir. Soy esaslı ulus kavramı yerine, ülke esaslı ulus kavramı dünyanın birçok ülkesinde geçerlidir. ABD, İsviçre, İngiltere başta olmak üzere, ulusların ezici çoğunluğu çok dilli ve kültürlü oldukları halde, tek ulus devlet çatısı altında bütünleşebilmektedir. En çok kullanılan bir dilin resmi bir dil olması sorun teşkil etmez. Ama diğer dillerin her tür öğrenim ve kullanımı, haklarına kısıtlama getirilmemesi de tüm dünyada çağdaş ve yaygın bir uygulamadır.

Devlet reformunun temelinde devletin ideolojik olmaktan çıkıp teknik bir servis aracı haline getirilmesi yatmaktadır. Tarihsel kurtarıcı, fetihçi anlayış, toplumunun özgüven ve yaratıcılığı önünde engeldir. Her şeyi tanrıdan bekler gibi devletten beklemeye yol açmaktadır. Bunun için genel dış güvenlik ve toplumun her kesimine uygun görülen zorunlu kamu hizmetleri dışındaki tüm alanlardan çekilmesi köklü bir reform için esastır.

Türkiye'de devletin şişkinliği gerçekten toplumun çok gerisinde muazzam tutucu bir rol oynamaktadır. Herkes devletten her iş için çözüm beklemektedir. Ancak köklü bir devlet reformuyla bu bürokratik ve toplumsal tutuculuk aşılabilir. Devletin vatandaşlar arasında ayrım yapmayan, uluslararası antlaşmalarla da güvence altına alınmış kültürel varlıklarını özgürce ifade edip yaşamaları, etnik bir kesime kendini dayandırmaması, yine dini ve mezhebi ayrım gütmemesi reform gerektiren hususlardır. Reformun anayasal bir güvenceye kavuşması da temel bir şarttır. Yasalarda gerekli değişiklik ve yeni yasalar aynı amaca hizmet etmelidir.

Toplumsal dönüşümün temelinde toplumsal cinsiyetçi yaklaşımları eşit ve özgür kılmak yeter. Kadını bir mülk olarak gören anlayış ve uygulamalara karşı etkin tedbirler gereklidir. Kadın özgürlüğü için gerekli kültür evleri –sığınma evleri değil– kapsamlı bir proje olarak geliştirilmek durumundadır.

Türban gibi sahte tartışmaları bırakmak gerekir. Ayrıca ekolojik toplum ağırlığını her geçen gün hissettiren bir konudur. Özgür toplum ancak ekolojik olmakla mümkündür. Bilimin son verileri ışığında ekolojiye uyumlu toplum anayasal bir düzeye taşırılmalıdır. Özgür bir toplumda işsizlik, yatırımsızlık, gelir uçurumu gibi olgulara yer yoktur. Toplumun sağlıklı beslenmesini esas alan, doğal gıdaya dayalı bir ekonomiye öncelik vermek gerekir. Karı esas alan bir ekonomiden sağlıklı beslenme ve çağdaş bir yaşama el veren, metalaşmanın giderek azaldığı, kullanım değerli bir ekonomiye geçiş esas alınmalıdır.

Ana hatlarını böyle belirleyeceğimiz devlet reformu ve toplumsal dönüşümlü bu yol ve eğilimin Kürt sorununun çözümüyle yakından bağlantısı vardır. Eğilimin Kürt sorununa yansıması, barış ve demokratik çözümün kabulüdür. Barış için öncelikle karşılıklı bir ateşkes gereklidir. Demokratik çözüm için olası iki gelişmeden bahsetmek gerekir: Birinci tarz çözüm, Türkiye demokratikleşmesiyle iç içe gelişmedir. Bunun için kısaca belirtmeye çalıştığımız devlet reformu gereklidir. Kürtlerin kendi demokratikleşmeleri önüne gizli ve açık engeller koymaktan vazgeçilmeli, yasalar engel olmaktan çıkarılmalıdır. Halen Kürtçe toplantı bile yapmamak yasaların engel gücünü göstermektedir. Fiili olarak daha ciddi engeller vardır. Özellikle Kürt, Arap, Asuri, Ermeni, Rumeli ve Kafkas kökenli birçok geleneksel inkarcı işbirlikçiye dayalı devlet kadrolaşması anlayışı artık bırakılmalıdır. Bir nevi çağdaş yeniçerilik olan bu tip *'dönme ve devşirme'* kadro anlayışı kraldan çok kralcı bir anlayışla ırkçı milliyetçilikleri körüklerken, alttan da azınlık milliyetçiliğine prim vermektedir. Gerçek bir yurtseverliği, halkların özgür ve demokratik birlikteliğini bozmaktadır. Osmanlı'nın çözülmesinde olduğu gibi cumhuriyetin yozlaşmasında da bu kişiliklerin payı küçümsenemez. Demokratik bir çözüm bu kadrolarla yürümez. Tarikatçı kimlikli kadrolarla da demokratikleşme bağdaşmaz. Tarikatçılık demokrasiyi kullanır, ama erdemlerine katılmaz. Türk ve Kürt halklarının ortak bir demokratik platformda buluşması bazı düzenlemeleri gerektirir. Azınlıklar korunmalıdır.

Demokratik çözümün ikinci yolu, Kürtlerin kendi demokrasilerini bizzat kurmalarıdır. Birinci yol tıkalı kalırsa, doğal olarak içine girilecek yol demokratikleşmelerinin kural ve kurumlarını kendilerinin geliştirmesidir. Son milletvekili ve belediye seçimleri bir kez daha gösterdi ki, Kürtler kendi adaylarını seçmelerine rağmen, antidemokratik yasalar ve devletin maddi ve zoraki araçlarla koyduğu engeller, bu seçimlerin sonuçlarına saygılı olmamakta ve uygulama gücü kazandırmamaktadır. Önümüzdeki

dönemde bu kısıtlamalar devam ettikçe, Kürtlerin öz demokratik deneyimleri hız kazanacaktır. KOMA GEL'le başlayan süreç giderek ete kemiğe bürünecektir. Kendi yerel yönetimlerini ve üst koordinasyon aracı olarak KOMA GEL'i düzenli olarak oluşturmak Kürt demokratikleşmesinin özünü teşkil edecektir. Bu demokratik hareketin Kürt Federe Parlamentosu ile benzerliği yoktur. Federalizm feodal burjuva devlet anlayışını esas almaktadır. KOMA GEL devletçiliğe ilkesel anlamda karşıdır. Demokratikleşme ile devletleşme diyalektik bir zıtlık içindedir. KOMA GEL inisiyatifinde demokratik kuram ve kurumlaşmalar federatif değil, demokratik Kürdistan'ı oluşturacaktır. Demokratik Kürdistan Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin devlet ve ülke bütünlüğüne karşı değildir. Onlardan sadece demokratik uzlaşmaya dayalı bir bütünlüğe imkan verilmesini istemektedir. Dolayısıyla Demokratik Kürdistan, Demokratik Türkiye, Iran, Irak ve Suriye'dir. Milliyetçilikler temelindeki boğazlaşmayı ancak bu modelle engelleyebiliriz. Yeni Filistin ve İsrail'ler yaratılmasının önüne geçebiliriz. Bunun dışındaki her iki yol bastırma, inkar, buna karşı isyan ve savaştır. Tarih bu konuda yeterince öğretici ders sunmaktadır.

Türkiye'de demokratikleşme ve demokratik çözümün sesleri yükselmekle beraber, henüz siyasi gündeme oturmamıştır. Halbuki tüm Avrupa ülkeleri, hatta birçok Asya, Afrika ve Amerika ülkeleri demokratik modeli halk ve kültür sorunlarına yoğunca uygulamışlardır. Dünyanın gidişatı hep bu yönlüdür. En son örnek Kıbrıs çözümüdür. Yılların kangren olmuş sorunu iki ortaklı bir demokrasiyle çözüme gitmektedir. Kürt sorununun demokratik çözümü için de hayli öğretici olabilir. ***Bask***, ***İrlanda***, ***İskoçya***, ***İsviçre***, ***Belçika*** modelleri de çözüme katkıda bulunabilir.

Türk yönetiminin Kürtleri eski tarz yönetemeyeceklerini iyi anlaması gerekir. İkinci bir Irak istemiyorlarsa, demokratik çözüm ve barış üzerinde ciddiyetle durmaları gerekir. Bu çözümün Mustafa Kemal Atatürk'ün özgürlük yaklaşımının gerçekçi bir uygulamasına ters düşmediğini iyi bilmek gerekir. Atatürk'ün özgür Kürt yurttaşlığına ve kendi ortaklaşa veya ayrı demokratik organlarına düşman olduğunu, kemalizmin Kürt düşmanlığı demek olduğunu iddia etmek, milliyetçi tuzaklara düşmek anlamına gelir. Demokratik ve özgür Kürdistan Türkiye'nin devlet ve ülke bütünlüğünün kalıcı, kardeşçe, gerçek bir teminatıdır. Tarihte olduğu gibi güncelde de stratejik bir dayanaktır. İnkar edilmiş bir Kürt ve Kürdistan sürekli sorun, isyan ve dış müdahale tehlikesi demektir. TC ve toplumun tüm maddi, manevi olanaklarını tüketmesi ve krizlere sürüklenmesi demektir. Ortadoğu, Avrupa ve dünyada itibar ve gücünü yitirmesi demektir. O hal-

de Ortadoğu kaosunda Türk-Kürt ortaklaşa demokratikleşmesine dayalı bir çıkışın en az tarihteki benzer stratejik çıkışlar kadar bir anlamı vardır. Bunu görmemek ve uygulamamak için ya halk düşmanı ya da vatan haini olmak gerekir. Dünya, bölge, Türkiye ve Kürdistan'daki tüm gelişmeler barış ve demokratik çözümünü dayatmaktadır.

2000'lerde hız kazanan yeni kapitalizm sürecinin, AB ve ABD ile ilişkilerini en üst düzeye çıkararak aşama kaydetme isteği yoğundur. DP dönemine benzer bir göstermelik demokrasi hamlesine sığınmayı zorunlu görmektedir. Hem AB için hem orduya karşı bu zırha ihtiyacı vardır. Tutarlı bir demokratik çizgiye ne birikim ne de öz olarak donanım sağlaması mümkündür. İslami ideolojiyi *"muhafazakar demokrat"* olarak sunması takıyyeci etkiden tümü ile arınmış olmaktan uzaktır. İçteki ve dıştaki sert mücadele süreçlerinin yol açtığı kırılmadan güç alarak devlet içinde büyük bir ağırlığa sahip olmuştur. Önümüzdeki süreçte sosyal ve siyasal ağırlığını netleştirip gerçek yerini bulması söz konusudur.

Türkiye kapitalizminin bu son hamlesi karşısında tüm Türkiye halkının, özelde ise Kürt halkının son derece duyarlı düşünüp hareket etmeye ihtiyacı vardır. İlk iki aşamada sürekli kaybeden taraf olarak, bu üçüncü aşamada hiç olmazsa yarı yarıya kazanması gereken bir süreci oluşturması hem mümkündür hem de çığ gibi büyüyen işsizlik ve yoksulluk karşısında başvurulacak tek kurtuluş çaresidir.

Türkiye halkının temel gündemi kendi öz demokratik duruşunu örgütlü ve eylemli bir harekete dönüştürmeyi başarmasıdır. Reel sosyalist (TKP vb) ve milliyetçi sol akımlar her üç aşamada da devlet odaklı hareketler olmaktan kurtulamadıkları için, objektif olarak kapitalizm sürecini güçlendirmekten öteye bir rol oynayamamışlardır. Fakat güçlü özgürlükçü ve eşitçi bir mirasın varolduğu da bir gerçektir. Sorun bu mirastan tutarlı bir demokratik, özgür ve eşitliğe dayalı kitle tabanlı hareket oluşturmaktır. Ayağa kalkmış demokratik Kürt hareketi bunda en büyük katkıyı yapabilecek durumdadır. Esas gerekli olan, tüm Türkiye sol gruplarının devlet odaklı hareketler olmaktan çıkıp tutarlı bir demokratizme kavuşması, bu temelde birlik kurabilmesidir.

En son beş grup tarafından ***(SHP, DEHAP, EMEP, SDP ve ÖDP)*** oluşturulan ***'Demokratik Güçler Birliği'*** yön olarak doğru olmasına karşın, içerik ve formasyon olarak eski mirasın olumsuzluğundan kurtulamadıkları, devletçi ideoloji ve bürokrasicilikten köklü kopuşu sağlayamadıklarından başarılı olamamışlardır. Gerekli olan, bu yön temelinde toplum odaklı, bürokratizmden köklü kopmuş, kitle temeline (yoksul ve işsizler

başta olmak üzere, özellikle kır ve varoştakilere) dayalı bir çatı örgütlenmesi ile tabanda çok yaygın sivil toplum, insan hakları, feminist ve ekolojik hareketlerle bir yürüyüşe çıkış yapmaktır. Kürt demokratik hareketinin dinamizmiyle bu yürüyüş Anadolu kapitalizmiyle tamamlanan oligarşik iktidarlara karşı halklarımızın demokratik, özgür ve eşitlikçi özlemlerine gerçek bir yanıt verebilir ve zaferlerini sağlayabilir.

D- PKK'de yeniden yapılanma görevleri ve KOMA GEL dönemi

PKK adına geliştirdiğimiz değerlendirmeler, eleştiri, özeleştiriler ve yeniden yapılanma sorunlarına ilişkin yaklaşımlar, görevler konusunda bizleri aydınlatıcı ve uyarıcı kılmaktadır. Demokratik çözüme ilişkin değerlendirmeler ise, ***KOMA GEL*** konusunu daha iyi anlamamıza imkan sunmaktadır.

1- ***PKK adına yeniden yapılanmaya giderken***, eski yapılanmanın neden işlevsiz kaldığını çok iyi bilmek ve göz önüne getirmek gerekir. Eski yapılanmanın üç temel noktada temel eleştirisini yaptık. ***Birincisi***, parti kavramının, devlet kavramının bir uzantısı ve ulaştıranı olarak esas alınmasıydı. Devlet odaklı parti olmanın demokratikleşme, özgürlük ve eşitliğin öz ve biçimsel gelişmesiyle diyalektik bir çelişki içinde olmasıydı. PKK de kendini bu anlayıştan tam anlamıyla kurtaramamıştı. ***İkinci özeleştiri*** konusu iktidara bakıştı. İktidar olmaya göre şekillenmiş bir partinin toplumsal demokratikleşmeyi hep gerileteceği, işletmeyeceği hususuydu. Buna göre yetişmiş kadrolar halka dayanmak yerine, ya bizzat otorite olmaya ya da otoritelere dayanmaya ağırlık verirler. Onlara hep çekici gelen iktidarın rantlarına dayalı cazibeli yaşamdır. Bu yaklaşımın üç önemli devrimci akımı kapitalizmin mezheplerine dönüştürdüğünü vurguladık. Reel sosyalizmin, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş akımının demokrasi yerine erkenden iktidarı esas almaları önce yozlaşmalarına, sonra da kapitalist sistemin birer yedeğine dönüşmelerine yol açmıştı. ***Üçüncü özeleştiri***, savaş konusunda yapılmıştı. Savaşın doğasını tanımadan, ne çeşit olursa olsun, kutsal bir araç gibi yaklaşılmıştı. Halbuki hayati zorunlu savunmalar dışında her savaş bir cinayetti. Tarihte tüm sömürücü iktidarların temelinde savaşlar vardı. Toplumsal kural ve kurumlaşmalar savaşa endeksliy-

di. Savaşta başarmak tüm hakların temeli sayılmaktaydı. Bu anlayışın da sosyalist ve demokratik olamayacağı açıktı. Sosyalist bir parti demek ki ne devlet odaklı, ne iktidar amaçlı, ne de hepsinin temelinde yatan tayin edici unsur olarak savaşa endeksli olabilirdi. Kendini yeniden tanımlamadan, yeniden bir yapılanmaya gitmesinin tekrar önemli yanlışlık ve hatalara düşürülebileceği önemle belirtilmişti.

O halde parti tanımlamamız bu özeleştirilerin karşılığını esas almalıdır. Devlet odaklı olmayan, iktidar ve savaşı yeni toplumsal dönüşümün merkezine koymayan bir tanımlama gerekir. Son sınıflı toplum sistemi olan kapitalizmin temelinde de iktidar ve savaş olduğuna göre, kapitalizmi aşmayı hedefleyen bir partinin, iktidarı ve savaşı da toplumun temelinden dışlaması gerekir. Bu ancak toplumun komünal varoluş ve demokratik duruşunu demokratik, özgür ve eşitçi bir topluma dönüştürmeyle gerçekleşebilir. Bu unsurlar göz önüne getirildiğinde, parti tanımımız demokratik, özgür ve eşitçi topluma doğru dönüşmeyi esas alan bir programla, bu programdan çıkarı olan tüm toplumsal kesimleri ortak bir stratejiye bağlayan, başta sivil toplum örgütlenmesi olmak üzere –çevreci, feminist, kültürel– geniş bir örgütlenmeye ve eylem biçimlerine dayanan, meşru savunmayı ihmal etmeyen bir taktiği esas alan toplumsal hareketin kurmay örgütüdür.

Parti tanımımızın içeriğine yön veren temel bakış açısı olarak teorimize vereceğimiz ad da, bu bağlamda olmak kaydıyla yine eskiden olduğu gibi 'bilimsel sosyalizm' olabilir. Veya sosyal bilimin en kapsamlı genellemesi olarak felsefe, toplumun özgürlük bilinci olarak ahlak ve dönüştürme iradesi demek olan politika üçlüsünün ortak ifadesi olarak ***'demokratik sosyalizm'*** de denilebilir. Mühim olan ad değil içerik tanımlamasıdır. Parti teorisiz olamaz, zihniyetsiz beden düşünülemeyeceği gibi teorisiz parti düşünülemez. Teori bilimsel gelişmenin en üst genellemesini kapsamak kadar, ahlakı ve toplumu dönüştürme iradesi olarak politikayı bir sanat olarak kavramayı içermek durumundadır. Partinin zihniyeti sosyal bilimi, ahlakı ve politikayı birlikte sürekli kullanarak toplumsal dönüşümü kendi kendine yürüyen bir olgu haline getirinceye kadar, kapitalist sistem altında yaşadıkça gereklidir.

Zihniyet partinin anlam gücüdür. Parti zihniyetinin sosyal bilimi çok iyi kavraması gereği açıktır. Tüm bilimsel gelişmeyi kapsayan, bilimlerin en son tamlayanı olarak sosyal bilim, dönüştürülmek istenen toplumun aydınlatıcı gücüdür. Eskiden mitolojik, dinsel ve felsefi ekollerle aydınlatılmaya çalışılan toplumsal olgu, uzun yürüyüşünde sınırlı da olsa sosyal bilim-

sel bir izaha kavuşmaya yaklaşmıştır. Toplumu bilimsel kavramak büyük bir güç verir. Bu anlamda sosyolojiyi sınırlı da olsa kavramak, toplumsal dönüşümün en güçlü yanıdır. Fakat bu yetmez. Şu hususu iyi bilmek gerekir ki, insanlık tarihindeki tüm mitolojik, dinsel, felsefi ve bilimsel çalışmalar son tahlilde toplumsal kaynaklıdır ve toplumun gerçeğini, sorunları ve çözümlerini aydınlatmak ve gereklerini yerine getirmek için inşa edilmişlerdir. Toplumdan ayrı bir varlıkları yoktur. Toplumu anlamadan ne bireyi, ne eşya ve doğayı hakkıyla kavramak mümkündür. Toplumun başına gelen insansal felaketlerin temelinde –savaş ve iktidarlar, devlet– cehalet ve zorbalık yatmaktadır. Ancak toplumu kavradıkça bu cehalet ve zorbalık kurumlarını aşabiliriz. Devlet, iktidar ve savaş analitik zekanın sapık ürünleri olduğu halde, aşılmaları da ancak analitik ve duygusal zekanın el ele vermesiyle mümkün olacaktır. Devlet, iktidar ve savaş –dolayısıyla barış– meselesiyle uğraşanlar, toplum kavramını mutlaka yetkin ve yeterli kılmaya öncelik vermelidir.

Ahlak da parti zihniyetinin ayrılmaz bir parçası olmak durumundadır. Ahlak aslında toplumsal özgürlüğün gelenekselleşmiş biçimidir. Son tahlilde bilinçtir. Ahlakı kalmamış toplumun özgürlüğü de bitmiş demektir. Ahlaksız toplum bitmiş toplumdur. O halde toplumu dönüştürme çabalarında ahlakı esas almak, ahlaksız olmamak vazgeçilmez bir ilkedir. Ahlaka yer vermeyen sosyal akımların kalıcı olmaları beklenemez. Toplumu dönüştürme kararlılığı olanların özgürlük ahlakıyla bağlarını asla yitirmemeleri gerekir.

Zihniyetin politik irade ile ilişkisi eylemsellikle ilgilidir. Kavramak, ahlakilik ancak eylemsellikle bütünleştiğinde değer taşır, çözüm gücüne kavuşur. Politikasız ahlakilik ve bilimsellik aldatmacalarla doludur. Kesinlikle egemen tahakkümcü güçlerin adına teslim olma, kendini satmadır. İktidar bilmenin, resmi ahlakın bir parçası haline gelmedir. Bilim adamı ve birçok bilgesel tutumun etkisiz, hatta amaçlarına ters, toplumun aleyhinde rol oynamaları bu bağlantıyı ihmal etmelerinden ileri gelmektedir. Çağımızda daha da yaygınlaşan sadece ahlakla, bilimle veya politikayla ilgilenmek, tüm felaketlerin kapısını açık tutan tehlikeli bir yaklaşımdır. Belki de en çok gerekli olan, günümüzde bu kopukluğu giderecek bir tutumu etkin kılmaktır ki, bunun da en açık ifadesi yetkin bir parti zihniyetine ulaşmaktır.

Bu anlamda yaptığımız parti zihniyeti tanımlaması büyük önem taşımaktadır. Zihniyetin bu tarzını esas alıp uygulanır kılmadıkça, reel sosyalizm, sosyal demokrat ve ulusal kurtuluşçuların içine düştüğü çıkmazlar-

dan, sistemin yedek gücü haline gelmekten kurtulamayız. Dolayısıyla yeniden yapılanmaya giderken, parti tanımının zihniyet öğesine birincil önemi veriyoruz. Parti bu yönüyle zihniyet yapısıyla ne kadar güçlüyse, programını yetkin strateji ve taktiklerle o denli güçlü, doğruya yakın yürütebilir. Aksi halde en kazanılmış adımları tekrar kaybetmekten kurtulamaz. Hatta başarılmış devrimlerden sonra kurulmuş yapılanmaların yıkılmalarını önleyemez. Sovyet sosyalizmi bu yönleriyle de öğreticidir. Mesele sadece teori ve pratik birlikteliği değildir. Nasıl, hangi içerikte bir teori, bir parti zihniyetine dayanarak parti yürütüyoruz sorusu önemlidir. İçeriği net ve amaca göre tanımlanmamış bir teori ve parti zihniyeti, sonuçta yol açacağı pratikteki hatalı, yanlış gelişmelerin etkenine dönüşmüş olur. Bu nedenle teori pratik birlikteliği sağlam döşenmelidir.

Teorik sağlamlık kendini programa yansıttığında anlamlı olabilir. Bir parti için program toplumsal dönüşümün temel kriterlerini ifade eder. Program oluşturamayan, oluşturup da özümseyemeyen bir topluluğa parti demek zordur. Parti kelime anlamı olarak da dar bölüm, parça anlamına gelir. Uzun bir tarihi serüveni vardır. Toplumdaki ilk tecrübeli yol gösterici gruba parti demek mümkündür. Hiyerarşinin ilk hakim grubu da partidir. Devlet oluşumuna geçildiğinde, yönetici klik aynı zamanda ideolojik ve pratik örgütleyici grup olarak tahakkümcü partiyi oluşturur. Alttaki toplumu hem zihnen, hem üretime koşturup kendilerine bağlayarak partisiz bırakırlar. Klan, kabile boylarının kendi totemik inançları aslında kendi partileri anlamına da gelir. Topluluk gelenekleri ilkel anlamda partidir. Hz. İbrahim'in kabilesi tarihte bilinebildiği kadarıyla hem Babil, Asur Nemrutlarına, hem de Mısırlı Firavunlara karşı yoksul kabilelerin ilk ciddi özgürlükçü halk partisini temsil eder. Bu parti hem isyancı hem de halkçıdır. İsyancı halk partisi de denilebilir. Hz. İsa ise ilk defa Yahudi kabilesini bölerek yoksul kesimin parti hareketini başlatır veya daha önceki yoksulların partisini (Esseniler) ileri bir aşamaya sıçratır. Hıristiyanlık üç yüz yıl boyunca Roma İmparatorluğu'na karşı yoksulların partisi olarak savaştı. Hz. Muhammet Mekkeli eşrafa karşı yoksullardan küçük bir grupla isyana başlamıştı. İslamiyet içinde hariciler, karmatiler, aleviler aynı yoksul kabile kesimlerini, proleter unsurları temsil eden parti hareketleri olarak değerlendirilebilir.

Ortaçağın mezhepleri birer partidir. Sınıfsal ve zihniyet durumlarına bağlı olarak toplumsal bir kesimi temsil ederler. Kapitalist sistemin parti düzeni bilinmektedir. Tarih boyunca tüm bu geleneksel hareketlerin inançları, örgütleri birer program ve örgüt değerindedir. Program, üzerinde net

anlaşılan, bağlı kalınan, uygulama değeri olan toplumsal akidelerdir. Yani ilke haline getirilmiş düşünce ve inanç değerleridir. İlkelerine en çok bağlı olmayı bilenler, bunu tüm yaşamlarında yaşatmayı başaranlardır. İlkesiz, programsız olmak, hedefsiz, her esen rüzgara kapılmak, kendi kişisel zaaf ve hırslarına kapılmak anlamına da gelir. O halde kendini büyük çabalarla edinilmiş bir teorik, ahlaki ve politik zihniyete dayandıran, daha somut toplumsal dönüşüm ilkeleri olarak programa bağlayanlar, partileşmede en önemli bir adımı atmış sayılırlar. Bu iki adımı atamayanların partileşmesi sakattır veya sempatizanlıktan öteye gitmez. Partileşme çok ciddi bir iştir. Belki de onlarca yıl iç yoğunlaşmayı, nefesini terbiye etmeyi ve erdem, yetenek kazanmayı gerektirir. Örneğin dinler ve mezhepler tarihinde kırk yıl bir mağarada kendini terbiye eden aziz ve azizelere rastlamaktayız. Her üç büyük dinde, Budacılıkta bu yönlü tarihi örneklere bolca rastlanmaktadır. Parti zihniyeti ve programına bu tarihsel bakış açısıyla yaklaşılmalıdır.

PKK tarihinde de büyük zihniyet ve ilkesel bağlılık abideleri vardır. ***Haki***, ***Mazlum***, ***Kemal***, ***Mehmet Hayri***, ***Ferhat***, ***Mahsum***, ***Taylan Özgür***, ***Berzan Öztürk***, ***Zilan***, ***Beritan***, ***Bermal*** ve adlarını yazamayacağımız kadar uzun listeler halinde büyük partili olmayı başarmış yoldaşlık örnekleri vardır. Bunların hepsi okunması gereken bir kitap kadar anlam ifade ederler. Buna karşılık hain, dönek, yoz, gevşek, sefil, ufuksuz, günübirlikçi birçok öğeye de rastlamak mümkündür. Yine hamalvari çalışıp büyük zihniyet ve programsal değerden yoksun olanlar da çok sayıda bulunmaktadır.

Programlar değişmez veya yenilenmez ilke ve görüşler değildir. Değişim sürekli olduğundan, önemli dönemsel süreçlerde program değişikliğine gitmek daha doğru bir yaklaşımdır. Değişmemesi gereken, toplumun temel ihtiyaçlarına sürekli ve yoğun bir ilgiyle çözüm bulabilme çabaları olarak yeniden partileşme gücünü canlı tutabilmektir. Son nefesine kadar bu inanç ve çabalarla yaşamayı bilmek ve başarmaktır.

PKK'de program değişikliğine giderken bu çerçeveyi hatırlayıp göz önünde bulundurmak önemlidir. Bazılarının sandığı gibi yeniden yapılanmak ne tasfiyecilik ne de kendini basit bir dernek seviyesine indirgemek anlamına gelir.

PKK'de yeniden yapılanmaya hükmedecek zihniyet dünyamızın temel güçlerinden teorik görüşlerimiz (theoria= tanrısal görüş, bakış anlamına gelir. Dünyaya bakış açısı, paradigması olarak da tanımlanabilir) konusunda savunmalarımızın birçok bölümünde açımlamaya çalıştık. Evren, doğa, fizik, kimya, biyoloji, insan ve toplumu konusunda vardığımız sistematik

görüşler olarak teorimizin özelliklerine sık sık değindik. Kozmostan kuantuma, evrenin ilk oluşumundan insan düşüncesine kadar teorik yaklaşımlarımız en azından tanımlanma düzeyinde aydınlatılmıştır. Tekrarlamak yerine, gerektiğinde ilgili konulara yansıtmaya devam edeceğiz. Yani hep teorik hareket ediyoruz. Teorik olmayanlar parti hareketine kolay kolay önderlik edemez. Teorik güçlenmeyi ne kadar sağlarsak, pratik çözümleyicilik de o oranda gelişir. Yapılanma başarılır.

Program üzerinde durmaya ihtiyaç vardır. Devam edelim. Çağımızda parti programları alışılageldiği üzere dört ana bölümden oluşur: Siyasal, sosyal, ekonomik ve bireysel haklar düzlemi olarak. Siyasal düzlemde devlet ve rejim sorunları irdelenerek, yerine konulmak istenen siyasal düzenlemeler ilkeler düzeyinde belirlenir. Şimdiye kadar ki çözümlemelerimizden anlaşıldığı üzere, yeni partileşmemizin Türkiye ve Kürdistan somutuna ilişkin siyasi yaklaşımları çözümlenmeye çalışılmıştır. Devlet ve siyasete ilişkin sosyolojik bir yaklaşım geliştirilmiştir. Devletin oligarşik ve antidemokratik özelliklerine dikkat çekilmiştir. Demokrasi söylem düzeyinde olmasına karşılık, öze ilişkin adım atılmamıştır. Kürt sorununda bu husus kanıtlanmaktadır. Siyasal alan demokratikleşmiş olmaktan uzaktır. Özellikle tüm partiler siyasal alanda devletin propaganda ve ajitasyon kolu olarak çalışmaktadır. Toplumun demokratikleşme özlemi güçlü olmasına karşın, devletçi geleneğin ağır etkisi yüzünden kendini sivil toplum, insan hakları, çevre ve kadın özgürlüğüne doğru demokratikleştirememektedir. Ordunun yenilenme çabalarına karşın, geleneksel etkisi siyasal sistem üzerinde halen belirleyici olacak kadar güçlüdür.

O halde programımızın siyasi alandaki isteminin başında devletin gerçek demokrasiye laftan öte duyarlı olmasını sağlayacak bir reform düzenlemesi şarttır. Eski PKK Programı'nda devlet tümüyle dışlanmış sayılmaktaydı. Yani varlığının tümüyle kaldırılması. Yerine düşünülen ise, pek belirgin olmamakla birlikte bir Kürt devletine benzer oluşumlardı. Bu görüşün uygulanmasının zor olmasından ötürü değil, ilkesel olarak devletçi olmamız dünya görüşümüzle uyuşmadığı için, *"Türk devleti kalksın, yerine Kürt devleti gelsin"* gibi kaba bir yaklaşımı doğru bulmuyoruz. İkinci husus, *'devlet hiç olmasın'* görüşü de gerçekçi olmayıp daha çok nihilizme, eski anarşizme çağrı yapmaktadır. Ayrıca devletin Türk'ü, Kürt'ü olmaz. Tarihsel bir ağır gelenek olarak dar bir azınlığın çıkarlarına hep öncelik verir. Kamusal alana hizmeti ise oldukça dar ve göstermeliktir. Fakat kamusal alan ve genel güvenlik günümüzde de ihmal edilemeyecek konular olduğundan, Türkiye'deki ve tüm Kürdistan'daki yerleşik devlet anlayışı-

mızı yeniden yorumluyoruz. Devletin hemen ortadan kalkmasının bilimsel olarak da gerçekçi olmaması, olduğu gibi sürsün anlamına da gelmemektedir. Klasik anlamda devletin varlığı ve özellikle mevcut despotik iktidar uygulamaları ne kadar devletle özdeşleştirilmek istense de kabul edilemez. Doğru olan, genel güvenlik ihtiyacına ve kamusal alan hizmetine cevap veren, sınırlandırılmış, küçültülmüş, eski anlamıyla devlet sayılmayan, genel kamu otoritesi olarak tanımlayabileceğimiz siyasi bir kurum üzerinde uzlaşmak gerekir.

Bu kuruma cumhuriyet demek tanımlamaya uygun olarak mümkündür. Halkın yönetimi anlamına gelmektedir ki, demokrasi ile özdeş bir tanımlamadır. Fakat genel kamu otoritesi seçimi değil atamayı esas aldığı için, demokrasiyle özdeşleşmesi doğru bir görüş olmayıp, demokrasiye duyarlı, onu kabul eden devlet olarak tanımlanması daha doğrudur. Böyle tanımlanan bir Türkiye Cumhuriyeti Kürtler açısından özgür yurttaşlığı ve (anayasa dahil) yasallaşmayı ifade eder veya etmelidir. Kürtlerin yasallaştırılması demek, kanunen kimliklerinin ya genel ya da özel olarak kabul edilmesi demektir. Kürtlerin halk ve kültür olarak cumhuriyeti tanımaları, cumhuriyetin onları bir kültürel varlık ve siyasal hak sahibi olarak tanımasına bağlıdır. Tanımalar karşılıklı ve yasal güvencelere dayalı olmak durumundadır.

Türkiye Cumhuriyeti açısından, genelde tüm Türkiye için, özelde ağırlıklı konumlarından ötürü Kürtler için bir reform ve Rönesansçı yaklaşıma ihtiyaç vardır. Her ne kadar bazı yasal ve anayasal düzenlemeler yapılıyorsa da, bunlara reform demek zordur. Özellikle Kürt sorununa içten olmayan yaklaşım ve inkarcılık sürdükçe anayasal uzlaşım zordur. PKK yeniden yapılanırken, kendisini esas olarak Kürdistan'la sorumlu tutma durumunda olduğundan, bu dört devletli alanda demokrasiyle devlet iktidarının uzlaşmasını en önemli bir konu olarak görür. Devletler –buna Federe Kürt devleti de dahildir– Kürdistan'da varlığını sürdürmek istiyorlarsa, bunun kriterleri halka karşı olmayan genel güvenlik ve temel kamusal alan hizmetidir. Kürt halkının temsilcileri devlet yetkilileri ile bu kriterleri belirlemek ve uzlaşmakla görevlidir. Tek taraflı sınırsız bir devlet uygulaması, doğal olarak halkın rızasına dayalı değilse kabul görmez. Zorla dayatılırsa halkın direnme hakkı doğar. Dolayısıyla genel kamu otoritesi olarak devletle demokratik iradesini ortaya koymuş halkın görevlileri arasında bir uzlaşma gerekir.

Programın bu en önemli maddesini *"Kürdistan'da halkın kendi öz demokratik yönetimi + genel kamu otoritesi olarak devlet"* olarak özetleyebiliriz. Statüsü böyle belirlenmiş bir Kürdistan hem demokratik, hem öz-

gür ve eşitliğe yakın bir konum kazanmış demektir. Tümüyle devletsiz demokrasi demek, kendini mevcut tarihsel dönemde kandırmak ve maceraperest kılmak demektir. Sınırları belirlenmiş ve küçülerek üzerinde uzlaşılmış bir devlet varlığına ihtiyaç vardır. Zaten klasik anlamda bu otoriteye devlet denilemeyeceğini, daha çağdaş ve demokrasiye özde ve biçimde bağlı bir genel toplumsal kurum denilmesi gerektiğini ısrarla vurguluyoruz. Öte yandan Kürdistan'da demokrasi, halkın hem yerel hem genel anlamda düzenli aralıklarla kendi ekonomik, sosyal, siyasal ihtiyaçları başta olmak üzere, ortak toplumsal ihtiyaçlarına yanıt arayıp bulmakla görevli delegelerini seçmek ve denetlemek anlamına gelir. Demokrasi devleti ilgilendirmez. Halkın öz işleridir. Devlet ancak onun demokratik iradesine saygı gösterebilir. Gerekli bir hizmeti söz konusu olursa, onu yerine getirir. Kısacası önümüzdeki dönemde Kürdistan'da iyice tanımlanmış ve üzerinde uzlaşılmış, *"Demokrasi + genel kamu otoritesi olarak Türkiye, İran, Irak ve Suriye devleti"* formülü temel bir program maddesi olarak öngörülebilir. Bir program maddesi derken, tek maddelik demiyoruz. Gerekirse üç beş maddeye ayrıştırılabilir.

Kürdistan'ın demokratikleştirilmesi yasal bir sorunun ötesinde kapsamlı bir toplumsal projedir. Halkın kimliğini ve kaderini belirlemesini inkar eden kesimlere karşı ve onların dışındaki toplumsal kesimlerin kendi ekonomik, sosyal, siyasal iradelerini oluşturma, kurumlaştırma, yönetme ve denetlemelerini içerir. Sürekli işleyen bir süreçtir. Seçimler sadece bu iradenin belirlenmesi için başvurulan araçlardan biridir. Esas olarak halkın işlevsel örgütlenmesini, eylemini gerektirir. Yerel köy ve kent komünlerine, kent meclislerine, belediyelerine ve genel halk kongresine kadar uzanan demokratik bir süreçtir. Dinamik bir siyasal yaşamı ifade eder. Koşullara göre komşu halklarla ortaklaşa bir demokrasi olarak örgütlenebileceği gibi, buna imkan verilmezse kendi öz demokratik sistemi olarak da oluşturulabilir.

Siyasetin demokratikleştirilmesi de siyaset alanına ilişkin önemli bir görevdir. Demokratik siyaset demokratik partileri gerektirir. Devlet odaklı olmayan, toplumsal talepleri esas alan partiler ve yan kuruluşları olmadıkça, siyasal yaşamın demokratikleştirilmesi beklenemez. Türkiye'de parti yapılanmaları devletin propaganda kolu ve devlete konduklarında rant dağıtmayı amaçlayan araçlar olmaktan öteye anlam ifade etmezler. Toplumsal sorunlara odaklı partilere geçiş, buna uygun bir yasal statü siyasal reformun önemli bir parçasıdır. Kürdistan adına parti kurulması halen yasaklı bir konudur. Devlet partisi dışındakilere fazla şans tanınmaz.

Açık ki bu statünün değişmesi gerekir. Kürdistan adına parti ve koalisyonlar demokratikleşmenin özü ile ilgilidir. Yeter ki ayrılıkçı ve şiddet aracına başvurmasınlar.

Kürdistan'da demokratik siyaset ve toplum kavrayışı ve dönüşüm çabaları büyük önem taşımaktadır. Özellikle politik olgunun despotik karakteri demokratik kriterlerin kavranması ve uygulanmasını hayati kılmaktadır. Sadece sağ merkez politikalarının değil, sol politikaların çoğunluğu da devlet odaklı, despotik ve rant karakterindedir. Bu temel özellikler Ortadoğu haklarının neden siyasetten nefret ettiğini de iyice açıklamaktadır. Politikaya yüklenen rol aldatma ve bastırma olduktan sonra, toplumun politika dışında kalması, daha doğrusu tahakkümcü politikanın nesnesi haline gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Politikanın bu yabancılaşmasını aşacak en iyi yöntem, demokratik toplum amaçlı ve eksenli demokratik siyaset yapma sanatıdır. Demokratik politikayı teorik ve pratik olarak esas almadan, tüm toplumsal grupların içinde yürütülecek çabalar aldatıcı olmaktan kurtulamaz. Burada iyi niyet fazla anlam taşımaz. Platonik halk bağlılığıyla demokratik politika sanatı arasındaki bağı ve farkı iyice görmek gerekir.

Savunmam esas olarak Kürdistan'da demokratik siyasetin önünü açmaya birincil öncelik tanımaktadır. Bireyde ve kurumlarda çok etkili olan boyun eğme ve eğdirme kültürünü ancak demokratik evrensel kriterleri uygulayarak aşabiliriz. Son dönemde PKK mirası üzerinde de muazzam antidemokratik uygulamalara tanık olunmuştur. DEHAP'ın son seçimlerde istenen başarıya ulaşmamasının temelinde yönetim, kadro ve çalışma tarzları sorunlarında demokratik teori ve pratiğin çözüm tarzı olarak geliştirilip uygulanmaması yatmaktadır. Diğer Kürdistan parçalarında zaten despotik politika daha çok egemendir. Önümüzdeki dönemde özgür bir Kürdistan için öncelikle gerekli olan, her parçanın somut tarihsel, toplumsal özelliklerine uyarlanmış demokratik toplum ve siyaset merkezli siyasi oluşumların gerçekleştirilmesidir. Mevcut parti, dernek ve sivil toplum kuruluşlarının bu temelde dönüştürülmesidir. Demokratik siyaset dönemini tüm gücümüzle inanarak, bilerek ve uygulayarak açmaktan daha değerli bir çalışma olamaz.

Dolayısıyla her Kürdistan parçasında ve Kürt topluluklarının yoğun bulunduğu komşu metropol kentlerinde, azınlık kırsal alanlarda ve başta Avrupa olmak üzere yurtdışında demokratik bir işleyişi örgüt ve çalışma tarzında, eylemlilikte gerçekleştirmek temel görevdir. Halkımız birlikte yaşadığı Kürdistan içi azınlıklar ve gönüllü dostları da içine alma esnekliğini göstererek, kendi taban örgütlenmelerini ve eylemliliğini her şeyin önün-

de tutmalıdır. Kendi demokrasisini bizzat örgütleyip uygulamalıdır. Mevcut demokratik yasalara bağlı hareket etmek kadar, demokratik yasaların olmadığı koşullarda kendi demokratik kurallarına, tüzük ve yönetmeliklerine göre yaşam ve mücadelesini düzenlemelidir. Yılda bir alan kongreleriyle tüm demokratik kurum (Komünden KONGRA GEL'e kadar) yönetimlerini başarı ve çözüm oranlarına göre yeniden seçmelidir. Uygun yöntemlerle kendi seçim ve aday sistemini hazırlamalıdır. Bir yönetici iki dönemden fazla seçilmemeli ve ancak yeni projeler temelinde iki dönemden sonra yeniden aday olabilmelidir.

Başta Avrupa'daki halkımız olmak üzere, tüm parça ve metropollerde kendi öz demokrasisini uygun bulduğu yöntemlerle işleterek tüm kurumlarına (yerel komünden KONGRA GEL'e kadar) en başarılı bulduğu adayları seçmeli, düzenli rapor istemeli ve bu temelde denetlemelidir. Devletler kendi demokrasisine saygılı davranırsa uzlaşmalı, aksi halde uygun yöntemlerle demokratik direnişini sonuna kadar sürdürmelidir. Halkımız için en uygun özgürlük ve eşitlik yolu olan öz demokrasisini sonuna kadar kavramak ve zafere kadar uygulamak esastır.

Siyasal alanda özgür medyanın da varlığına ihtiyaç duyulur. Özgür medya olmadan, devletin demokratik duyarlılığı ve siyasal alanın demokratikleşmesi sağlanamaz. Bireysel haklar olarak değil, kamusal haklar olarak Kürdistan'da bir medyatik düzenlemeye ihtiyaç vardır. Dil ayrıcalığı olmamalıdır.

Feodal kurumların demokrasi önünde engel teşkil ettikleri bilinmektedir. Ortaçağ kalıntısı ağalık, şeyhlik, aşiretçilik ve tarikatçılık uygun yöntemlerle demokratik dönüşüme zorlanmalıdır. Asalak ve zihni uyuşturan, özgür ahlakın önünde engel teşkil eden bu kurumlar, klasik devlet kurumları kadar demokratikleşmeyi engellerler. Tüm bu hususlar uygun maddeler halinde siyasal alanda program ilkeleri olarak düşünülebilir. Siyasal alana ilişkin teorik yaklaşımı ve uygun madde düzenlemesini bu çerçevede geliştirmek, hakim sistem gerçeğiyle halkın gerçekliği açısından gerçekçidir ve uygulanma, pratikleşme şansına sahiptir.

Sosyal alana ilişkin programatik düzenlemenin özünü aile, kadın, sağlık, eğitim, ahlak, din ve sanatsal etkinliklerinin önündeki sorunlar ve çözüm görevleri oluşturur. Siyasal ve ekonomik alanla ayrılmaz bir bütünlük oluşturan sosyal alan bölümlenmesi, kolaylık sağlaması açısından ayrı bir bölüm olarak düzenlenebilir. Esas belirleyici alan olarak düşünülmesi gerekmekle birlikte, siyasi alandaki tahakküm ve ekonomik istismar nedeniyle sosyal alan büyük bir sıkışmayı yaşamaktadır. Neredeyse hastalıklı

bir gövdeye dönüşmüştür. Sosyal alanı giderek güçlendirmek ve savunmak programın temel işlevlerinden sayılmalıdır. Ağırlık ekonomi ve siyasetten sosyal alana taşırılmalıdır.

Devlet sistemlerinde toplumun kontrol edilmesinde sıkça denenen ekonomik olanakları toplumun elinden çekip, tekrar toplumun bağlanması karşılığında topluma azar azar sunulması yönteminin terk edilmesi, toplumsal düzeyin özgürleşmesinde temel bir noktadır. Toplumun ekonomi ile terbiye edilmesinden vazgeçilmelidir. Kürt toplumunda yoğun denenen bu yöntem halkımızı tam bir ***DİLENCİ*** durumuna düşürmüştür. Toplumsal alanda öncelikle bu tuzağın kaldırılması gerekir. Toplumun ekonomik kaynakları üzerinde devletin değil, toplumun hakkı kabul edilmelidir.

Aile kurumunda kadın, erkek ve çocuklar sistemin en çok tıkanan unsurlarıdır. Sistem adeta aileyi bir cürufa, tüm düzen çelişkilerinin boğduğu bir kuruma dönüştürmüştür. Evlilik, karı koca ve çocuklar eskinin feodal ilişkilerini henüz aşamamışken, kapitalizmin insafsız ilişkileri ile kuşatılmış olarak tam bir hapishane hayatı yaşamaktadır. Kürdistan'da aile kutsal sayılmasına rağmen, özellikle özgürleşme düzeyinden yoksunluk, ekonomik olanaksızlık, eğitimsizlik ve sağlık sorunları sonucu tam bir cendereye sıkıştırılmıştır. Kadın ve çocukların durumu tam bir felakettir. Namus cinayetleri denen olgu aslında genel yaşamın içine düştüğü durumun simgesel ifadesidir. Toplumun bitirilen namusu kadının başında patlatılmaktadır. İflas etmiş erkeklik bunun hıncını kadından çıkarmaktadır. Mevcut koşullarda ancak toplumun genel demokratikleşmesi ile aile bunalımı çözüm yoluna girebilir. Anadilde eğitim ve yayın kimlik bozulmasını kısmen giderebilir. Özel ekonomik destek, yoksul aileleri geçici olarak kurtarabilir.

Kürdistan'da devlet ile işbirlikçi sınırlı bir kesim dışında bir ***ÖTEKİ*** insanlık vardır ki, kimse onları ne yazıya, ne söze dökebilmektedir. Ötekilerin kimlik, özgürlük ve eşitlik sorunları çözülmeden, en kirli bir savaştan arındırıldığını söylemek mümkün değildir. Kürt toplumunda, ailesinde, kadın, erkek ve çocuklarında yaşanan tek taraflı trajik bir savaştır. Program bu konuya özgün yaklaşmayı ve yaratıcı çözümleri sağlamayı hedef almalıdır.

Eğitim hem resmi, hem anadilde özgür kılınmalıdır. Devlet yardım etmese de, halkın öz imkanlarıyla dil ve kültürüne ilişkin eğitim kurumlarını oluşturmayı engellememelidir. Sağlık kamusal bir görev olarak devlet tarafından ve sivil toplumca karşılanabilmelidir. Toplumun özgür sanat hareketleri ile beslenmesine özgürlük tanınmalıdır. Ahlaklı bir toplum olunmadan hiçbir iş başarılamaz. Özgür bir ahlak edinmek toplumun bilinçlen-

mesine bağlıdır. Dolayısıyla toplumun yaygın bilinçlenmesine engel konulmamalıdır. Özgür toplum, ahlaklı toplumdur. Bu özdeşlik toplum içindeki tüm çalışmalarda yansıma bulmalıdır. Dinin toplum hayatındaki yeri tartışılarak ayak bağı unsurlarından temizlenmeli, buna karşılık toplumun en eski geleneğini, vicdanını oluşturduğundan gerekli reformdan geçirilerek çağdaş bilim ve felsefe ile uyumlulaştırılmalıdır. Din, felsefe, bilim ve hatta mitolojinin ortak bir diline varmak, günümüz birey bunalımından çıkışın temel etkenlerinin başında gelmektedir. Din daha çok yeni özgürlük ahlakında rol alırken, bilim toplum bağlantısını kendi açısından yeniden yorumlayarak topluma sunmayı görev saymalıdır. Peygamberlerin de özünde bu rolü yerine getirdiğini iyice anlamalıyız. Din hiçbir dönemdeki kadar günümüzde olduğu gibi yoz ve işlevsiz kalmamıştır. İşlevselliğini tekrar kazanmak dinsel reformun temel amacı olmalıdır.

Programın toplumsal alana ilişkin en temel tespiti, ona kaybettirilen ağırlığını yeniden kazandırmak olmalıdır. Devlet ve ekonomiyi elinde tutan dar bir azınlık, binlerce yılın büyük acı ve çabalarını yaşayarak günümüze gelen toplum üzerindeki kemirici, soyucu yaklaşımlarını terk edip, ona gerekli saygı ve itibarı yeniden iade etmeyi temel sosyal politika olarak kabul etmelidir. Toplumu hem devlet azınlığına, hem birey çapulculuğuna, hırsızlığına ve saldırılarına karşı korumak programın sosyal alana ilişkin en temel görevi olarak anlaşılmalıdır. Kadının özgürlük düzeyi toplumun özgürlük düzeyini, toplumun özgürlük düzeyi ise genel demokratik düzeyi ve ona duyarlı sosyal devleti belirler.

Kadın özgürlüğünü ayrı bir program maddesi olarak düzenlemek konunun merkeziliğinden ötürü gereklidir. Kadın sorununa ilişkin yaptığımız çözümlemeler, toplumsal dönüşümün temel nirengi noktasını oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Reel sosyalizmin kaybettiği noktalardan biri iktidar ve savaş sorunu ise, ikincisi kadın sorunudur. Kadın ve iktidar birbiriyle oldukça çelişkili iki olgudur. Kadın ilk ezilen sınıf, cins ve ulustur. Özgürlüğü ve eşitliği tarihsel ve toplumsal gelişme içinde değerlendirilip teorisi kurulmadıkça, sağlam bir pratik gelişmesi de olamaz.

Kürt toplumundaki kadında neolitik dönemden kalma izler halen etkisini sürdürmektedir. Bununla birlikte tüm uygarlık süreçlerinin kahrını çekmiştir. Direngen bir yapıya sahiptir. Çağın ihanetine uğradığı da açıktır. Bu özellikler feminizmin evrensel çabalarıyla birleştirildiğinde, ayrı bir kadın partisi toplumsal özgürlük, eşitlik ve demokratikleşme mücadelesinde büyük bir rol oynayabilir. PAJK bu role uygun olarak kurulmuştur. Her ne kadar hakim erkeklik anlayışından kolay kurtulamamaktaysa da, özgür-

lükte ısrar vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Kadın dünyasının özgürleştirilmesi, bizzat kadının duygusal zekasıyla analitik zekayı birlikte işleterek sağlaması en iyisi olacaktır. Kadın açısından mitoloji, felsefe, din ve bilim yeniden gözden geçirilip, özgün ve özgür kadın zekasıyla yorumlanıp pratikleştirilmelidir. Teori ve pratiğe kadın zekasıyla yaklaşmak, doğaya yakın, barışçıl, özgürlükçü ve eşitlikçi bir dünyaya ve güzellikle yüklü bir yaşama daha anlamlıca götürebilir.

Kürdistan'da PAJK'ta ısrar ve gelişme tanrıça erdemlerine, melek saflığına, ***Afrodit*** güzelliğine taşıyabilir. Böylesi bir kadın sentezinin çözemeyeceği bir erkek kültürü, çekemeyeceği bir yaşam gücü, yürütemeyeceği bir eylem olamaz. Tarihte, mitolojide tanrıça kutsallığına denk bir kadın erdemini –uygarlık tarihi boyunca sürekli derinleştirilen bir kölecilik kültürü olarak, karılaşmaya ve despot erkekliğe karşı– geliştirilmedikçe, yaşamda soyluluk, özgürlük ve eşitlik sağlanamaz. Bu değerler sağlanmadan, yaşam yitik bir değer olmaktan kurtulamaz.

Program kadın sorununu bu çerçevede maddeler halinde düzenlemelidir.

Programın ekonomik alana ilişkin yaklaşımının temelinde metalaşma ve kara dayalı ekonomiden, kullanım değerine ve paylaşmaya dayalı ekonomiye geçiş olmalıdır. Karın şahlandırdığı ekonomi sadece toplumu değil, doğayı da tahrip etmiştir. Yaşanmaz bir çevreye doğru yol alınmaktadır. Burjuva ekonomi politiği durdurulamazsa, varacağı yer gerçek bir cehennemdir. Burjuvazinin azami kar peşindeki, özellikle sadece parayla oynayarak kar sağlayan finans kesimlerinin öne çıkması küreselleşmeyi en kötü tarafıyla insanlığa yaşatmaktadır. Tarihin hiçbir döneminde hiçbir toplumsal sınıf bu denli kar, değer kazanmamıştır. Toplumun yozlaşmasının en başta gelen nedeni ekonominin vardığı finans düzeyidir. Finansın sürüklediği sanayi ve ticaret ise, sürekli metalaşma ve onun en çok kar getiren lüzumsuz biçimlerini piyasaya sunduğundan, toplumun alamadığı, tüketmediği sözde bir bollukla birlikte korkunç boyutlara varmış bir yoksulluk ve açlık sınırı altında bir öteki insan oluşmasına götürmüştür. İnsanlık bu ekonomi politik ile daha fazla yaşayamaz. Sosyalizmin asıl rolü burada karşımıza çıkar. O da yavaş yavaş meta toplumundan kullanım değeri için üretim yapan topluma, karı esas alan üretimden paylaşımı esas alan üretime geçişle tanımlanabilir. Sosyalizmin ekonomi politiği budur. Program ekonomik ilkesini bu ekonomik politikaya dayandırmalıdır. Bu ekonomi politikası uygulandığında işsizlik, bolluk içinde yoksulluk, aşırı üretimin yanında açlık, kar ile birlikte çevre tahribi bir kader olmaktan çıkar.

Ekolojik toplum, özünde sosyalist bir toplumdur. Uygarlık ile birlikte

doğadan, çevreden kopan, yabancılaşan tahakkümcü toplumdan ancak sosyalist topluma geçildiğinde ekolojik denge ve toplumu anlam kazanır. Kapitalist sistem altında çevrenin kurtuluşu bir yanıltmacadır. Ekolojik dengeyi görülmemiş ölçüde bozan sistemin kendisidir. Sistemin etkisizleşmesi ve sosyalist toplum sisteminin gelişmesi ölçüsünde çevre sorunu köklü çözümüne kavuşur. Bu demek değildir ki şimdiden çevre için bir şey yapılmaz. Tersine, çevre mücadelesini daha aktif kılmak için genel toplumsal dönüşüm mücadelesi ile iç içe yürütülmesinin gereğini vurgular.

Program özellikle işsizlikle pahalılığı, yoksullukla açlığı, çevre tahribi ile aşırı metalaşmayı, aşırı üretimle kullanım değerinden yoksunluğu hakim kapitalist sistemden bilerek bunun kader olmadığını, sosyalist ekonomiye yönelişle sorun olmaktan çıkarılabileceğini güçlü vurgulayarak, maddeler halinde düzenlemelidir.

Programda özenle tanımlanması gereken bir konu malların meta ve kullanım değeri hakkındaki tercih sorunudur. Malların metalaşması kar rejimine götürürken, başta aşırı çalışma işsizlik olmak üzere yoksulluk zenginlik, bolluk kıtlık, lüks kirlilik, ezen ezilen, sömüren sömürülen, hakim mahkum, ezen ezilen cins ve benzeri ayrımları da beraberinde geliştirir. Tersine, malların kullanım değeri olarak geliştirilmesi bu ikilemlere yol açmaz. Sosyalist toplum karakterinde gelişmeler yaşanır. Örneğin her tarafa meşe ağacı ekelim. Meşe ağacının meta değeri fazla yoktur. Fakat yüksek bir kullanım değeri vardır. Palamutları değerlidir. Kerestesi sağlamdır, gölgesi çok güzeldir. Çevre sorununa mükemmel bir çaredir. Tüm çorak Ortadoğu'yu ormana kavuşturabilir, mükemmel ekolojiktir. En önemlisi, herkese iş bulabilme imkanı verebilir. Hiçbir işi olmayan eğitimsiz insan meşe ekip bakabilir. Meşeciliğin geliştirilmesiyle dünya kurtulur.

Programın enternasyonalizm ile ilişkisi bölge ve dünya boyutlu olarak belirtilebilir. Kürdistan somutu etle tırnak gibi Ortadoğu tarihi, coğrafyası ve halklarıyla iç içeliği yaşar. Milliyetçiliğin dışlanması bu gerçekle daha da anlam kazanır. Filistin-İsrail ilişki ve çelişkilerinde milliyetçiliğin esas alınması bütün felaketlerin, çözümsüzlüklerin temelidir. Din milliyetçiliği üzerine ulus milliyetçiliğinin eklenmesi felaketi büsbütün büyütmüştür. Halbuki demokratik çözüm olanakları esas alınsaydı, herhalde daha az acı çekilir, bugünlerden daha uygun bir düzen kurulabilirdi. Aşırı milliyetçi devletçi yaklaşımın çözüm değil, dehşet politikaları olduğu açıkça kendini kanıtlamıştır. Kürdistan'da aynı milliyetçi devletçi akımlar üstün çıkarsa, bir değil dört İsrail-Filistin ortaya çıkar. Bundan çıkarmamız gereken birçok sonuç vardır. Ayrıca günümüzde yaşanan ***Çeçenistan***, ***Karabağ***,

Kosova, ***Kıbrıs***, yakın dönemde ***Ermeni-Osmanlı***, ***Kürt-Cumhuriyet***, ***Arap-Osmanlı***, ***Kürt-Irak*** bağlamındaki sorunların yol açtığı sonuçlar da bilinmektedir. Yeni facialara yol açmamanın en uygun yolu, Kürt sorununu imha, inkar ve küllendirme, dilencileştirme konumuna düşürmeden, tutarlı, içtenlikli bir barış ve demokratikleşme reformu ile çözüme cesaret etmedir. Bunun genel formülü de Türkiye somutunda çözümlediğimiz, genel güvenlik ve kamusal alan ortaklığı olarak *'devlet + Kürdistan'da demokrasi'* formülünün Ortadoğu çapında genelleştirilmesidir. Kendini somutta *'Ortadoğu'da demokratikleşme + devletin demokrasiye duyarlılığı = Kürdistan'a özgürlük'*tür. Özgür Kürdistan daha çok demokratik Kürdistan'dır. Dünya genelinde Porto Allegre toplantılarını yerel demokrasilerin ulus üstü platformuna, dünya halklarının devlet odaklı olmayan ***Küresel Demokrasi Kongresi****'ne* dönüştürmektir. Sonuç olarak demokratik ***Kürdistan > Demokratik Ortadoğu Federasyonu > Küresel Demokrasi Kongresi*** önümüzdeki dönemin surnational sloganı olabilir.

Bireysel haklar, insan hakları olarak programda yer bulabilmelidir. Bireyin düşünme, söz, irade özgürlüğü her koşul altında korunmalıdır. Hiçbir ülke, devlet ve toplum çıkarı adına bireyi özgür düşünme, söz söyleme ve iradesini ortaya koyma hakkından yoksun bırakamaz. Toplumsallıkla bireysellik arasındaki optimal noktayı yakalamak temel bir amaç olmalıdır. Birey özürlüğünden geçmeyen bir toplumsal özgürlük, toplumsal özgürlüğe dayanmayan bireysel özgürlük en sonunda kaybetmeye mahkumdur. Temel insan hakları toplum olma hakkına saldırmadan, onunla ancak varolabileceğini bilerek, aşırı bireyci, toplum dışı, sorumsuz eğilimlere kapılmadan değer kazanabilir.

Eskinin uluslararası dayanışmasını değil, ulus üstü bir yaklaşımı esas almalıdır. International değil, suprenational (ulus üstü, ulus ötesi) olmalıdır. İnsanlar din, ulus, sınıf kimliğini aşmış bir dayanışmayı yakalayabilmelidir. Hem emeğin hem hümanizmin dayanışması bu temelde daha anlamlı olabilir.

Programda demokrasiyle sosyalizm arasındaki ilişkinin net vurgulanması gerekir. Sosyalizm genel olarak eşitlik sözcüğü ile tanımlanır; yolu ise mülkiyetin kolektifleşmesinden geçer diye bir anlayışla özdeşleştirilir. Ama demokrasi ve özgürlük ile bağı kurulamadı. Kurulsun da nasıl, hangi sistemle olması önemli değildir söylemine kadar vardı. Sonuçta devlet kapitalizmi olarak yozlaştı. Hem teorik, hem deneysel gelişmeler, demokrasiyi tam uygulamadan, özgürlükler yaşanmadan sosyalizme varılamayacağını göstermiştir. Devlet eliyle sosyalizm kurulamaz. Ta Sümerlerden

beri devletin yoğun kolektifleştirmeleri olmuştur. En geniş sosyalizasyon hareketlerini devletler yapmıştır. Bu durumda devlete en büyük sosyalist kurum demek gerekir. Sovyet deneyimi aynı tarihsel eğilimin devamıdır. Dolayısıyla devlet eliyle kamulaştırma, eşitlik hareketlerine genelleştirilmiş patronaj sistem demek daha uygundur. Bir efendi, bir ağa, bir kapitalist yerine hepsinin ortak kimliği olarak özde aynı rolü oynar. Eğer demokrasi en az devlet ise ve demokratik gelişmeyle eşitlik yakalanıyorsa, gerçek sosyalizme varılıyor denilebilir. Bunun özgürlüksüz olamayacağını da koşul olarak belirlemek gerekir. Eşitlik tahakkümsüzlük olarak özgürlükle birleştiğinde ancak sosyalizm olarak kavramlaşabilir. Zorakiliğe dayanan eşitlik sosyalizm olamaz. O halde en geniş demokratik uygulamayla yaşanan özgürlükler altında sağlanan eşitlikçi toplum sosyalisttir.

Sonuç olarak, programın taslak düşüncesi ve dayandığı teorik sistem ana hatlarıyla verilmiştir. Devletçi ve milliyetçi etkilerden arınmış, demokratik, özgür ve eşitliğe doğru bir toplumsal dönüşümü esas alan program anlayışı öngörülmektedir. Liberal bir program olmamakla birlikte, bireysel inisiyatife gerçekçi bir rol tanımaktadır. İktidar yerine demokratik otoriteyi, toplumsal denetim yerine özgürlüğü, liberal, metaya ve kara dayalı piyasa yerine kullanım değeri ve paylaşımcılığı, bireyle toplumun optimal buluşmasını temel çizgi haline getiren bir program söz konusudur. Açık ki, bu düşünceler taslak öneriler olup, üzerinde tartışılmak, değiştirilmek, eklemek için sunulmuştur.

2- ***PKK'nin yeniden yapılanmasında program özü oluştururken, biçimini de örgütlenme belirler.*** Teori nasıl programı belirliyorsa, program da örgütlenmeyi belirler. Örgütlenme bünyenin kemik yapısı gibidir. Kemiksiz bünye nasıl bir et yığınına dönüşürse, örgütsüz parti de iradesini işletemeyen kof bir yığın olmaktan kurtulamaz. Nasıl ki ancak iki hidrojen ve bir oksijen atomu bir su molekülü oluşturuyorsa, uygun kadro örgütlenmesi de toplumun üzerinde yükseleceği, şekilleneceği temel ve iskeleyi oluşturur. O halde örgütlenme meselesini iki ana bölüm halinde ele almak daha uygun düşer: Kadro örgütlenmesi ve kitle örgütlenmesi olarak.

a- ***Tarih boyunca partilere benzeyen her oluşumun inançlı ve iradeli bir kadrosu olmuştur.*** Kadrosu olmayan birçok oluşumun tarihin derinliklerinde unutulması kaçınılmazdır. Davalar partiler ve güçlü kadrolarıyla temsil edildiklerinde ciddiye alınırlar. Kadro sıkça vurguladığımız gibi parti zihniyetini ve program esaslarını en iyi özümseyen ve tam bir coşku

seli halinde pratiğe aktarmaya çalışan militanları ifade eder. Dönüşümün kurmay ekibidir. Teori ile pratik bağını kurabilen, kitlesel örgütlenmeyle etkinliği buluşturup yönetebilen özellikleri taşımak durumundadır. Ayrıca toplumsal ahlakı ve politikanın yaratıcılığını sanatkar düzeyinde şahsında birleştiren kimliktir. Bu tanımlamaya dayanarak, PKK tarihine, yeniden örgütlenmesine baktığımızda, birçok olumlu ve olumsuz öğeyi iç içe görmekteyiz. Eğer PKK bugün hala yaşıyorsa, bu en başta gerçekleşen soylu ve birer insanlık abidesi olan kadrolarına bağlı olduğu gibi, tam başarıya gidememesinde de ağır sorun yaşayan kadroları yüzünden olmuştur. Hem başarı, hem başarısızlık kadrodan kaynaklanmaktadır. Kadroların şahsında muazzam bir toplumsal çelişki yumağı açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkarıldıkları oranda yıkılan olduğu gibi, güçlenen de olmuştur. Bir kadro trajedisi, kahramanlığı ve ihaneti hep iç içe yaşanmıştır. Tüm eğitici ve pratikleştirici çabalarımıza karşın, çizgiyi sürükleyebilecek kadrolara bir türlü ulaşılamamıştır. PKK'leşme süreçlerindeki tıkanmalar bu kadro yetersizliğinin ürünüdür. Önümüzdeki yapılanmanın yine en temel sorunu yeterince güçlü kadrolar olabilme sorunudur.

Bu sorunun çözümü programın başarıyla hayata geçmesine yol açabilir. Aksi halde yeni tıkanmalar doğacaktır. Kadro olmak bir aşk, bir tutku işidir. Kendini amaçlarına sınırsız inanç, kararlılık ve aydınlıkla yatırma demektir. Bu nitelikleri olmayan, bir heves, kariyer tutkusu ile önü tutmak isteyen kişilikler hep olumsuz sonuçlara yol açarlar. Kadrolaşma bir heves olmanın ötesinde teorik bir öngörü, programa derinliğine bağlılık ve parti binasını kurmakta bir tutku insanını gerektirir. Yeni dönemde kadro örgütlenmesine giderken bu niteliklerin esas alınması tabiidir. Her ciddi sosyal, siyasal, ekonomik örgütlenme benzer kadro anlayışına, liderlik sanatına sahip olmak ister. Başarısında bunun payını arar.

PKK'nin yeniden yapılanma kararlılığına ulaşırken, önümüzdeki ağır sorunları esas aldığımızı daha önceki kısımlarda vurguladık. En değerli yoldaşları şehit verip geri kalanları fedakarane çalışırken, fırsatçı, kariyerist, çeteci birçok unsur değerleri için için kemirdiler. Toplumsal gerçeklik adeta parti içinde yeniden yaşam bulmuştur. Tarihin en kritik anını yaşadığımız halde, kendi bireysel hırslarını, iktidar heveslerini dayatmaktan utanmayan öğeler eksik olmadı. Yine yığınla iş dururken, sıradan bir işçi üretkenliğinin bile çok dışında tembel yaşayıp geçinenler az olmamıştır. Tepeden konmacı anlayışlarla mevkiler tutulmaya çalışıldı. Parti mirası üzerinde bir iktidar sorunu yaratılmaya çalışıldı. Çocukça, ama tehlikeli yaklaşımlardı bunlar.

Parti adına bazı düzenlemeleri yaparken, kendi esenliğimizi büyük tehlike içinde bırakıp kadroları korumaya çalıştığımızı yeterince sorumlulukla anlamadılar. Halbuki yaşayacağımız trajedilerin bilincinde yoldaşlık yapılmaya çalışıldı. Yoğun eleştirilerle sorumluluğa davet edildiler. Binlerce şehit yoldaşın anısına, büyük sorunlar altında yaşayan halkın beklentilerine layık olmalarına sürekli vurgu yapılmasına, aksi halde tarihin kendilerini affetmeyeceğini vurgulamamıza rağmen, yaratıcılıkla başarı tarzını bir türlü yakalamadılar. En olumsuzu da parti mirası üzerinde İmralı süreci ile birlikte girilen iktidarcılık oyunu oldu.

Bir yandan kendini yakan yoldaşlar, kan ağlayan halkımız, diğer yandan özüyle ve biçimiyle geleneklerimize layık olmayan iktidar grupçulukları büyük bir çelişkiydi. Bunu yeniden partileşme zemininde çözmek en doğru tutum olacaktı. Bu temelde kadro sorununa yaklaşırken, şüphesiz iktidar dengeleri, hesapları yapılmaz. Kendilerini gruplaştıranlara ricayla gelin partileşelim denilmeyeceğine göre, en doğrusu kendi teorik, programatik anlayışımızı ortaya koyup en yüce inanç ve ayırt edici bilinçle varım diyenlerle mirasımıza sahip çıkmak, özümüzü yeniden biçimlendirmekti.

Mirasımız içinde nicel ve nitel olarak defalarca partiyi besleyecek kadro adaylarına sahip olduğumuz bilinmektedir. Bunlardan gönüllüce bir araya gelmeyi, tam bir düşünce ve irade özgürlüğü içinde partileşmeye gidebilmeyi görev belledik. On iki kişilik yeniden yapılanma için Hazırlık Komitesi oluşturmaya, bir adım ileri atmaya çalıştık. Sorun hızlı atamalarla çözümlenecek cinsten değildir. Geçmişte yapılanları tekrarlamak hiç değildir. Geçmişi telafi edecek, geleceği kazanacak, yaşanılan anın gerekli kıldığı yetkinliği gösterecek, hiçbir yetersizliği bahane göstermeyen dirayetli kadroyla çalışmak esas olmalıdır. Bu nitelikli kadro adaylarıyla yeterince deneyimi başarıyla atlattıktan sonra, asil üyeler olarak kalıcı çalışabilecekleri anlaşılırdır. Taraf ve grup durumuna düşmüş olanlara gelince, köklü bir değerlendirme, eleştiri, özeleştiri ve pratik çaba içinde haklarında bir sonuca gidilebilecektir. Eski hesaplarla bir araya, partileşmeye gelinemeyeceği anlaşılmalıdır. Burada iyi niyet değil, kriterler belirleyicidir. Fakat bu tür gruplarla tüm bağlar koparılmıyor. KONGRA GEL çatısı altında çalışmaya devam edilecektir. Demokratik bir partinin her şeyden önce demokrasiyi kendi içinde yaşatması böylece kanıtlanabilecektir.

Kadro örgütlenmesi için fazla sayının yararlı ve gerekli olacağını sanmıyorum. 300-500 arası bir kadro niceliğinin programını yürütmeye ve kitlelerini seferber etmeye, her alanda temsil gücü olmaya yeterli olacağı kanısındayım.

Kadronun mekanik şemalara göre örgütlenme yerine, işlevsel bir örgütlenmeyi tercih etmesi tabiidir. Sırf alan ve görev doldurmak için değil, bekleyen görevleri başarmak için atama yapılabilir. Ölçü, bekleyen ve başarıyla üstesinden gelinebilecek görev ve kadrolarıdır. Gerektiğinde bir, gerektiğinde düzine ile temsiller, komiteler tesis edilebilir. Ama kolektivizm gerekli bir özellik olduğundan, çifte temsil her zaman tercihe şayandır. Klasik merkez komite, politbüro ve kol örgütlenmeleri yerine, bahsedilen işlevsellik daha uygundur. Şekil sorunlarına takılmak yerine, öze uygun çözümler tercih edilmelidir. Çözüm yeteneklerini kendilerinde görüp öneriyi bizzat yapmalar uygun olabileceği gibi, atamayla da görevlendirmeler olabilir. Ama zorlama uygun olmaz.

Önümüzdeki aylar zorunlu ihtiyaç duyulan alanlara yeterince görevlendirme yapılabilir. Altı ayı geçmeyen süreler içinde yüze (100) yakın kadro örgütlenmesi rahatlıkla mümkündür. Gerektiğinde daha azı ve çoğunu görevlendirmek de olasıdır. Kolektivizm ve bireysel inisiyatif iç içe kullanılmalıdır. Çalışma tarzındaki hız, gözden geçirmek ve sonucu gitmek için gerekli azmi sergileme bilinen hususlardır. Teori, program hakimiyeti kadar çalışma tarzı ve temposu gereklidir. Tüm kitle, savunma birlikleri, legal ve illegal alanlarda çalışma, bilinen *'terörist'* yafta nedeniyle özgün, yaratıcı çalışmayı gerektirir. Üslup, yaşam tarzı etrafa coşku ve çekim gücü yaymalıdır. İtici, kaçırtan üslup, en az provokasyon kadar tehlikelidir.

Özetle kadro politikası ve asgari örgütlenmesiyle işlerin, pratiğin üzerine gitme doğru olan tavırdır. Gönüllülük kadar tam bir disiplin örneği halinde çalışmak esastır. Kahramanlıklar mirası içinde ve ayağa kalkmış, özgürlüğü tutkuyla bekleyen bir halkla yürünmektedir. Büyük bir tecrübe ve iyice çözümlenmiş bir pratik sonrasında yeni görevlerin üzerine gitmek heyecan verici olduğu kadar, başarısızlığa tahammülü olmayan bir tutumu, çalışma üretkenliğini de şart kılar. Görevlerdeki başarı verilmiş sözler kadar, kişiliğin gerçek özünü de ortaya koyan en sağlam ölçüttür.

Partinin çekirdek örgütlenmesiyle bağlantılı bir sorun, tüzük konusuna ilişkindir. Genel şema bilinmektedir. Düzenli aralıklarla kongre, kongrelerde seçilmiş bir başkan ve merkez veya parti meclisi, merkezin kendi içinden seçtiği dar bir yürütme kurulu, genel sekreterlik ve yardımcıları, merkezi kurullar, aşağıya doğru bölgesel, yerel, komünsel komiteler ve alt birimler, kitlevi kol örgütlenmeleri, seksiyon örgütlenmesi (parçalara ve ülkelere ilişkin olabilir) gibi bölümleri ihtiva edebilir. Bu model hakkında lehte veya aleyhte değerlendirme yapabilecek durumda değilim. Fakat eskiden hep devletleşme tarzının bir yolu olarak kullanıldığı-

nı, otoriterliğini daha çok geliştirdiğini, demokratik yanı pek işletmediğini yaşanan tecrübelerden bilmekteyiz. İlla bu model bu sonuçları doğurur diyemeyiz. Belirleyici olanın teori ve program olduğunu, tüzüğün kendi başına bir araç olarak değil, programın uygulanmasında bir işleyiş aracı olduğunu bilir ve öyle davranırsa, demokratikleşmeye de rahatlıkla götürebilir. Bu da kadroların özüyle ilgili bir hususdur. Teori, program, kadro, tüzük ve işleyiş bir bütündür.

Kürdistan somutunda her parça için bir seksiyon örgütlenmesi gerekebilir. Her parçanın partisi ne tam bağımsız, ne tam merkeze bağımlı olmalıdır. Yarı bağımlılık olarak seksiyon tarzı uygun düşebilir. Merkezi kuruluşlardan basın yayın kurulu, bilim ve sanat akademik kurulu, hukuk ve disiplin kurulu vb örnek gösterilebilir. Kitle kol örgütlenmeleri olarak özgür kadın birlikleri, demokratik gençlik birliği, sendikalar, kooperatifler, göçmenler, çiftçiler, esnaf, işadamları vb gibileri düşünülebilir.

Kurulların işleyişinde daha dar yönetmelikler, kolektivizmle bireysel inisiyatif sağlıklı bir işleyiş için gerekli hususlardır.

İç işleyiş kuralları olarak tüzük konusunda başka modeller üzerinde de durulabilir. Burada sadece dikkati çekmek için öneri kabilinde bazı düşünceleri ifade etmek istedik.

Kadro politikasında biraz daha özgünce yaklaşım gerektiren PAJK konusunda birkaç hususa değinmeyi önemli bulmaktayım. PAJK'ın bir çekirdek kadrosunun olması gerektiğine inanıyorum. Kadın sorunu sanıldığından daha fazla tüm demokratikleşme, özgürlük ve eşitlik, hatta ekolojik sorunların çözümünde kilit bir role sahiptir. Kadının tümünü birden özgürleştiremeyeceğimize göre, bunun öncelikle dar bir kadro üzerinde gerçekleştirilmesi gerektiği açıktır. Kendini özgürleştirmeyen bir PAJK çekirdeği, belki de dünyanın en sorunlu kadın ve erkeklerini nasıl özgürleştirebilir? Benim bu konuya ilişkin diyalog ve birçok çözüm çabam bilinmektedir. O yönlü daha derinleştiğimi ve kanılarımı pekiştirdiğimi belirtmeliyim.

Uygarlık tarihi boyunca ilk köle sınıf, cins ve ulus olarak bir kadın gerçekliği ile karşı karşıyayız. Özel ve geneleve kapatılma bu köleliğin uygulama biçimleridir. Baskı biyolojik kaynaklı değil, sosyal kaynaklıdır. Karılık kocalık uygarlıktaki biçimleriyle kadın aleyhinde ve genelde tüm toplum aleyhinde işletilen bir kurumdur. Siyasal imparatorun eve yansıtılmış figürü kocadır. Koca kadın karşısında hep küçük despotu oynar. Bunun bireysel niyetle alakası yoktur. Uygarlıksal bir veri olarak anlaşılmalıdır.

Kadın özgürlüğünü tarım devrimiyle büyük aşama kaydeden evcil ana (tanrıça ana) kültüründen başlatmak daha doğru olabilir. Tanrıça-Melek-

Afrodit üçlemesini mitolojik bir tasavvur olarak bu nedenle seçtim. Basit karı kız imajını yıkmadan, kadının büyüklüğünü, saygınlığını ve güzelliğini yakalayamayız. Uygarlık ölçütleri erkek tanrısal kaynaklı olup, kadını tüm kutsal tanrısal, melek ve güzellik ölçütlerinden düşürmüştür.

Ne kadar eski ve yerleşik de olsa, çok sıkı bir namus anlayışı olarak hepinizin arasında (kadın erkek ayrımı yapmadan) geçerliliği de olsa, devrimci estetik yaşam anlayışım, bu tip karılaşma ve kocalık kültürüyle bağdaşmaz.

Analık anlayışımı da açıklamaya çalışmıştım. Bana göre kadın halen doğaya erkekten daha fazla duyarlıdır. Erkek bir nevi kadın uzantısıdır. Sanıldığı gibi merkez değildir. Bilimsel veriler bu yönlüdür. Kadına dayatılan muazzam baskı ve sömürü gerçeği onu inanılmaz ölçülerde gerçek görünümünü gizlemeye, farklı kılmaya götürmüştür. Kadına yakıştırılan moda erkek söylemi bu süreci din, felsefe, hatta bilim ve sanat adına inanılmaz anlatım, açıklama ve üsluplara götürmüştür. Bu öylesine zalim ve soysuzca bir yaklaşımdır ki, kadını en inanmadığı hususlara bile tapınmaya zorlamıştır. Gerçek bir özgürlük ve güç dengecisi olarak benim uygarlık oyununa katılmam, onay vermem beklenmemelidir. Erkek tanrılar dünyasından hoşlanmadığım gibi içyüzünü de iyi kavramışım. Bu dünyanın tanrısallığına katılmayacağım da bilinmelidir. Devlet olarak din, politika, sanat, bilim olarak kendini yansıtan bu tanrısallıklar, sadece benim açımdan çözümlendiklerinde ilgi taşırlar. Kadın tanrısallığını ilginç ve çekici bulmakla birlikte, yiğitlik ve gerçekleştirilmesi zor bir olgu olduğunun da farkındayım. Ama daha barışçıl, güzel, duyarlı, böylelikle yaşanmaya değer bir ömrün kadın özgürlüğüne, onu mümkün kılan gücüne dayanmadan yaşayacağına inanmıyorum. Tersine kadın köleliğine dayalı bir erkeksilik ta çocuk yaşlarımda olduğu gibi hala bana iğrenç geliyor. Bu iğrençliği onaylamam beklenmemelidir.

Gerisini aşk dediğimiz olgu belirleyebilir. Kadın kadro politikamıza aşkı dayattığım herhalde yavaş yavaş anlaşılıyor. Bu yaklaşım cinsiyet boyutunun ötesinde ciddi bir kültürel, siyasi, özgürlük ve eşitlik kavramıyla iç içe geliştirilmeye çalışılmıştır. Kadının kölelik kültüründen kurtulmasıyla, erkeğin egemenlik ağırlıklı kültüründen kurtulmayı içeren, siyasal alanda demokratik denge altında özgür ve eşit duruşla sağlanan bir aşk tanımını gerekli kılmaktadır. Yüzeysel, cinsel tutkulu egemen erkeklikle kadınsı kölelik arasında gelişen fahiş ilişkiyi reddeden bir yaklaşımdır. Genelde sınıflı uygarlığı, özelde kapitalist sistem altında yaşanılması çok güç kadın erkek arasında olması gereken tanrısallığı anlamayı gerektirmekte-

dir. Tanrısallıktan kastımız, yirmi milyar yıllık (son bilimsel verilere göre) evrensel öykünün insanın duygusal ve analitik zekasında kendini fark eden, büyük heyecan veren anlamsallık gücüdür. Kendi farkına varan doğadır. Kadın erkekten daha fazla bu evrenselliğe yakın doğuştadır. Bilimsel veriler bunu gösteriyor. Kadın evrensel ve tanrısaldır derken bu anlamı kastediyorum. Zaman zaman sanatın, siyasetin, bilimin, devrimlerin dünyasında kendini hissettiren bu anlam kadın erkek ilişkilerine yansıdığında, ilişkinin tanrısallığından bahsedilebilir. Öyle olması gerekiyor. Dinler bunu fark etmekle beraber, erkek ağırlıklı ideolojik, toplumsal kimlikler olduğundan, kadını dışlamakla aslında iddia ettikleri tanrısallığa da büyük zarar vermişlerdir. Bizim çabamız bu tanrısallığı her iki cins arasında dengeli, demokratik, özgür ve eşitçi bir biçimde açığa çıkarmaktadır. Tanımı fazla açma yeri bu satırlar olmadığından kesiyorum.

Peki, günümüzdeki hakim ilişki türü bu tanımla uyuşuyor mu? Tersine elinde Roma baltası gibi öldürücü aletlerle ve daha ağırı sahtekar sevgili sözcükleriyle ilişki ve beden kadın katliamları yaşanmıyor mu? Erkeğin domuz tarzı gerçekleşmiyor mu? Günümüzün meşrulaştırılmaya çalışılan kadın erkek ilişkisi belki de köleliğin en maskeli iğrenç biçimlerinin başında gelmektedir.

PAJK çekirdeğinde 300 civarında tanrıça, melek, Afrit (peri, Afrodit'ten gelme) tanımına denk düşen kavramlaştırmaları bahsedilen anlamın ışığında değerlendirmek gerekir. Tanrıça kendi evrenselliğini bilince çıkaran, demokratik güç dengesinde yerine tam oturan, özgür ve eşitliği toplumsal ilişkilerinde yürüten kadını ifade etmektedir. Bu kadın karşısında erkeğin karılaştırmaya, üzerinde egemenlik kurmaya cesaret edemeyeceği, sadece saygı ve sevgisini izhar edebileceği, kadından zoraki sevgi, saygı, hele hele cinsiyetçi ilişki beklemeyeceği açıktır. Ancak kendini demokratik denge gücüyle birlikte eşit ve özgür kıldığında, karşısındaki benzer ölçü sahibi kadından sevgi ve saygı beklemesi gerektiği temel ahlaki ilkemiz olarak anlaşılmalıdır. Bu ahlaki ilkeye uyulduğunda, belki aşk dediğimiz olgu yaşanabilir. Bu da demokrasi, özgürlük ve eşitlik mücadelesinin kahramanlığıyla gelişebilecek bir olaydır. Başka tür her yaklaşım aşka ihanettir. Aşka ihanet edildiğinde ise yaratıcılık ve başarı gerçekleşemez. PKK saflarında gerçek bir aşk başarı ile kendini kanıtlayan bir kahramanlıkla mümkündür.

Peki, gerçekleşen birçok kadın erkekli kaçışa ne ad verebiliriz? Açıkça bitmiş Kürt kimliğinin kendini kanıtlaması olarak değerlendirebiliriz. Birçok arkadaşımızın 40-50 yaşlarında hem basit kölelik içeren ilişkileri ya-

şamamaları, hem aşk çizgisinde düşünce ve pratik sahibi olamamaları acıklı bir trajedidir. Hatta komedi ile trajedinin iç içeliğidir. Bazıları çıldırmış gibidir. Bazıları kadın erkek olarak bir araya geldiklerinde tatmin oluyorlar, bazıları rüyalarında... Bazıları da evlenmeyi bir siyasi konu olarak dayattılar. Bazıları güdülerine engel konulduğu için bütün devrimci görevlerine karşı objektif bir protestoyu sergilediler. Özcesi geçerli düzen beklentilerini dayattılar. Bu arkadaşları anlıyorum. Ama biz kadın ve erkekler olarak yaşamın en ateşli imtihanlarından geçerken, birbirimize eşitlik ve özgürlük sözü verdik. Bu sözün ancak özgür bir ülke ve demokratik bir toplumda gerçekleşebileceğine ant içtik. Andımıza ve kararlılığımıza bağlı olmak için tüm çabaları sergilediğimi inkar edemezsiniz.

Aşkın savaşını bu tanımlar içinde tavsiye edebilirim. Kadınların adaletine güvenmek gerekir. Erkekler genellikle kadın boş bırakıldığında her kötülüğe açık varlıklar haline gelebileceğinden kuşku duyarlar. Bu kuşkunun altında binyılların baskı ve zulmü olduğu açıktır. Benim kanılarım hakim erkekliğin bu yaklaşımının tersini savunur. Kadın doğasında adalet, özgürlük ve eşitlik çok yaygın yaşanan olgusal gelişmelerdir. Daha doğrusu, kadın toplumsallığının özü adalete, özgürlüğe ve eşitliğe dayalıdır. Yine son derece barışçıldır. Anlamlı yaşamın ancak bu temel kavramlarla gelişebileceğinin tamamen farkındadır. Güzellik kavramında da duyarlı ve üstündür. Seçimlerinde savaşla baskıyı, eşitsizliği dayatması yine doğasına, toplumsallaştırma tarzına terstir. Bütün bu hususların anlaşılabilmesi kadının özgür hareket imkanlarına bağlıdır. Ne kadar özgür hareket ederse, o denli güzel, adil, eşit tercihler geliştirebilecektir. Dolayısıyla toplumda güzellik, adalet, eşitlik kavramlarının yaşamsallaştırılması sıkı sıkıya kadının özgürleştirilmesinden geçmektedir.

Kendine güvenen bir erkekliğin kadının bu tarz özgürleşmesine engel değil, büyük özverili desteğini gerekli kıldığını bilmesi gerekir. Benim kadınım demek yerine, özgürleşmesi gereken kadın demeye öncelik vermesi gerekir. Bu durumda aşk olgusunun koşullarını belirlemek mümkündür. Öncelikle kadının seçim hakkını tam kullanabilmesi için özgürlükte ve eşitlikte erkekle denk güce erişmesi birinci koşuldur. Bunun için de toplumda demokratikleşmenin tam sağlanması diğer bir öncül koşuldur. İkincisi, erkeğin binlerce yıldır kadın aleyhine edindiği egemenlik ölçütlerini kendinde ve erkek egemen toplumda aşması, böylelikle kadınla denk güce ulaşmayı kabullenmesi gerekir. Açık ki, bu koşullar uğruna yürütülecek demokratik özgürlük ve eşitlik mücadelesi bireyi aşk olgusuna daha yakınlaştıracaktır. Bu da öncelikle verili düzen aşklarının inkarından geçmektedir.

Gerçek yiğitlik bu tanımlamalar içinde anlam bulabilir. Böylelerinin aşk ilgilerine, eğilimine saygı duyulur. Kendini ateşe atan yiğit kızlarımız ve erkeklerimiz bizim için aynı zamanda aşka ihanet etmeye karşı bir uyarıdır. Onlar ülkemiz ve halkımız için de aşkın kutsal kurallarına uymanın hem ilkeleri, hem uygulayıcıları, hem gerçek kahramanlarıdır. Bizler en azından bu kahramanlara karşı saygı gücümüzü gösterebilmeliyiz. Bu ölçülerin çok zor olduğunu biliyorum. Ama cayır cayır yanmaktan daha zor olan ne olabilir ki! Aşk en yaman savaştıran gerçeğimizdir. PAJK içinde bu yönlü olmak isteyenler çıkabilir. Ben bunun işaretlerini gördüğüm için bu değerlendirmeleri yapıyorum. En azından böylesi çıkışların, büyük yaşam sahibi olmak isteyenlerin önünde engel olmamalıyız. Kendilerini tartışsınlar, eğitsinler, lanetli tarihten özgürlük tarihine sıçrasınlar. Aşklı, sevgi ve saygılı yaşam kurallarını geliştirsinler. Her türlü örgütlenme ve pratiklerini kararlaştırsınlar. Kongrelerinden günlük toplantılarına kadar düzenlerini kursunlar. Gerçek bir aşk gücüne ulaşsınlar. Bundan daha değerli bir şey olabilir mi? Bu güce ulaşmış bir PAJK'ın çözemeyeceği bir sorun, yürütemeyeceği bir görev düşünülemez.

Belki içimizdekiler de dahil, birçok kimse Kürt ve Kürdistan gerçekliğinde bu tür aşk anlayışları yaşanmaz diyebilir. Ben bunun halk tarihimize yakışmadığını belirtmeliyim. Destan geleneklerimiz benim tanımlamalarıma uygun düşmektedir. Yanı başımızda Botan'da, Siphan ve Sincar dağlarında yaşanan Memê Alan, Mem u Zin, Derweşê Avdi destanları tanrısallığa oldukça yakındırlar.

Aşk destanlarının güncelleştirilmesi zor olabilir. Kaldı ki, ben ve şehit yoldaşlarımız aşk yolunun işçiliğini kahramanca yerine getirmişizdir. Eğer sözde canı aşk isteyenler hala bu çabaların değerlerini anlamamışlarsa, ya kör, ya fesat, ya da alçak ve haindirler. Aşk için bizden daha ne beklenebilir?

Devrimci görevlerde hiç başarıya koşmayacaksın, sonra canım ilişki istiyor diyeceksin! Bunun utanmazca yaklaşım olduğu açıktır. Kürdistan'da aşk Hollywood ve Yeşilçam filmlerinde yaşananlara benzemez. Bilgelik kadar zafer tanrı ve tanrıçalıklarını gerektirir. Kuşlar bile yabancı eli değmemiş yerlerde yuva yapar. Gırtlağına kadar işgal edilmiş yer ve yüreklerde aşk yuva yapabilir mi? Yanına sığınacağın her güç önce aşıklara bilmem ne yapacaktır. Benim yaşadığım deneyim şunu gösterdi: Devrimci görevlere ihanet etmeden, bir düzen kadınıyla yaşamaya çalışmak mümkün değildir. Saflarımızda basit evlilikler olabilir. Ben bunu kölece ve fiziki varlığını sürdürmek için ilişki olarak yorumlarım. Bu arkadaşlara hain demememenin şartı, devrimci görevlerde başarı performansını yakalamaktır. Yoksa

devrimci görevleri ilişkisinin hizmetine koştururs a, gelişecek olan ihanettir. Kürt tarihi büyük oranda bu ilişki tarzıyla ihanete batmıştır. Diğer bir eleştiri, basit evlilik aşkın kaybı pahasına gerçekleşir. Ben hala aşkın savaşını vermekten yanayım. Bunun yaşı, sınırı olamaz. Vurguladığım gibi, kim ki aşkı cinsel tutkuya indirgerse, ona ihanet etmiş olacaktır. Bizim mücadele koşullarımızda aşk görevlerde başarı için şart olan umut, tutku, irade, anlayış gücü, güzellik arayışı, cesaret, fedakarlık ve barışta, savaşta onurlu bir sona kadar gerekli olan inançtır. Aşkın da savaşı olan yurtseverlik, özgürlük ve onurlu barış savaşımı PAJK gerçekliğinde başarı için gerekli olan gücü bulacak; özgürleşen kadında özgürleşen erkek yaratılacaktır.

b- ***Örgütlenmede parti kadar, belki de daha fazla gerekli olan bir kurum Koma Gel'dir (Halk Kongresi.)*** Halkın temel örgütlenme çatısı olarak halk kongresi Kürdistan somutunda kendine özgü bir tanımı gerektirir. Çeşitli yönleriyle tanımlamaya çalışırsak, halk kongresi her şeyden önce parti gerçekliğinden farklı bir anlama sahiptir. Partilerin ideolojik yanı ağır basarken, kongrenin siyasi yanı öncelik taşır. Uyanmış, hak talebinde bulunan ve özgürlük yürüyüşünde olan halkın kimlik ifadesidir. İdeolojisi, sınıfı, cinsiyeti, milliyeti, düşünce ve inancı ne olursa olsun, ülkeye özgürlük, halka demokrasi isteyen herkesin ortak karar ve denetim organıdır. Parlamento değildir. Klasik yasalar çıkaran bir organ olmamakla birlikte, halkın özgürlük ve eşitlik içinde bir yaşama sahip olabilmesi için her kararın ve denetiminin gücüdür. Hem yasal hem siyasal bir organdır. Halkın devlet odaklı olmayan en yüce organıdır. Devlet organı olmamakla birlikte, devlet alternatifi bir organ da değildir. Çağımızın tüm toplumsal sorunlarının çözümünde demokratik ölçütleri temel alan kurumların başında gelmektedir. Devletin çözüm gücü olmak yerine daha da ağırlaştırdığı ekonomik, sosyal, siyasal, hukuksal, ekolojik, medyatik, öz savunma alanlarında gerekli kararları almak ve uygulamasını denetlemekle görevli olup, içte ve dışta halk adına en yüksek muhatap gücüdür.

Kürdistan'da Halk Kongresini doğuran tarihi ve siyasi koşulları iyi tanımak gerekir. Burjuva milliyetçiliğinin cılızlığı, demokratik olmayan yapısı halk için kongre tipi bir yönetim aracını gerekli kılarken, demokrasiye duyarlı olmayan ulusal baskıcı devletlerin varlığı da benzer bir kurumu gerekli kılmaktadır. Halkın devleti olmaz. Ama halkın demokratik karar organı olarak kongresi şarttır. Daha açıkçası, Kürdistan'da ulusal sorunun çözümü için milli devlet halkın çözüm aracı olamayacağına göre, geriye en uygun çözüm aracı olarak kongre rejimi kalmaktadır. Halk hiçbir koşul

altında eski kölece yaşamı kabul etmeyeceğine göre ve milli devlet arayışlarının çözümsüzlüğü derinleştirme tehlikesini taşıdığı açıkça ortadayken, demokratik çözümün en uygun aracı Halk Kongresi olmaktadır.

Sorulması gereken temel soru, ulus devletle halkın demokrasisi bir arada olabilir mi sorusudur. Birçok Avrupa ülkesinde ve ABD'nin federatif yapısında olabileceğine dair birçok örneğe rastlamaktayız. Her ne kadar burjuva ulusçu devlet, demokratik sınırları aşırı daraltsa da, yine de halka önemli bir demokratik alan kalmaktadır. Türkiye başta olmak üzere, Kürdistan'da hükümran devletler aşırı üniter yapıları nedeniyle demokratik halk iradesine fazla yasal şans tanımamaktadır. Dışlama temel iç politikadır. Bu durum sürekli isyan ve bastırmaları beraberinde getirmektedir. Oluşan kördüğümü çözmenin amacı, Halk Kongresi'nin otoritesini, karar gücünü geliştirmektir. Hükümran devletler demokratik uzlaşıya gelene kadar halkın devlet dışı demokratik kurumlarını sürekli geliştirmek kaçınılmazdır. Milliyetçiliğe, rakip bir devlet oluşumuna gitmemek, mevcut statükoya olduğu gibi boyun eğmeyi gerektirmez. Tersine, karşılıklı milliyetçi boğazlaşmaları önlemek için sürekli sivil toplum ve demokratik araçları geliştirmeyi gerektirir. Toplumların büyüyen sorunlarını sadece ya eski kurulmuş ya da yeni kurulacak devlete bırakmak daha da büyümelerine yol açacaktır. Kolay kolay yeni devlet kurulamayacağına, kurulsa da sorunlarını çözemeyeceğine (22 Arap devleti kuruldu; sorunları daha da ağırlaştı. Afrika'nın elliye yakın devleti oldu; sorunları eskisinde de ağır hale geldi. Avrupa'nın ulus devletlerinin yarattığı sorunlar ancak AB aracılığıyla çözüm yoluna koyulmaktadır. ABD 52 eyalet devletinin birliğini ifade eder. Yani devlet çokluğu çözümden çok sorun artırıcı rol oynuyor) yine eski devletin çözüm yeteneği de kalmadığına göre, başvurulacak temel çözüm aracı devlet olmayan demokrasi olarak halk kongresidir.

Bu modeli gelişmiş ülkeler uzun savaşım deneylerinden sonra geliştirmişlerdir. Diğer ülkeler henüz bu çözüm tarzını kavramaktan uzaktır. Bu tarzı hep üniter devletten taviz saymaktadır. Çürüyünceye kadar ulusal üniter devlet demek, vatanseverlik ve devletlerine kutsal bağlılık demektir. Yugoslavya'da, Irak'ta ve hatta küçük Kıbrıs adasında görülen bu tip anlayışlar sonunda en beklenmedik sonuçlarla karşılaşmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti henüz demokrasilerin işlevini anlamaktan uzaktır. Hep kendisine rakip olarak görmektedir. Kuruluşunda Kürtler asli öğe olmalarına karşın, inkar etme ile sorunun altından kurtulacağına inanmaktadır. Tarihte ve günümüzde Kürtlerin stratejik rolünü anlamak istememekte ve tanımaya yanaşmamaktadır. Israrla ikinci bir Yugoslavya ve Irak modeli da-

yatmaktadır. Bunda da askeri gücüne ve ülke büyüklüğüne güvenmektedir. Halbuki küçük bir İrlanda parçasının İngiltere'ye, Çeçenistan'ın Rusya'ya ne yaptığıyla kıyaslasa, Kürtlerin rolünü daha iyi anlayabilir. Sorunların askeri çözümlerinin kalıcı olmamak kadar muazzam pahalılığını göz önüne getirdiğinde, çözüm geliştirmenin ne kadar önemli olduğunu anlayabilecektir. Kıbrıs kırk yıl çözümsüzlük içinde bırakıldı da ne kazanıldı? Kaybettirdikleri sayılmayacak kadar çoktur.

Kongre çözümüne doğru giderken, Türkiye devlet ve toplumuna Kürtlerin ve Kürdistan'ın stratejik rolü çarpıcı ve güçlü bir biçimde gösterilmelidir. Türkiye'nin aleyhinde işleyebilecek bir Kürdistan statüsü sürekli sorun, ekonomik kayıp, siyasi ve askeri tehdittir. Güney Kürdistan'da milliyetçi aşiretçi Federe Kürt devleti oluştuktan sonra etkisinin sürekli olacağı artık kesinleşmiştir. Dolayısıyla Kürdistan'ın mevcut statüsü TC aleyhine sorun üretecek bir konuma hızla erişmiştir. Eğer demokratik çözümler devreye sokulmazsa, milliyetçi hareketler kaçınılmaz olacaktır. Böyle bir süreç elli yıllık yeni bir İsrail-Filistin olacaktır. Irak'ta çoktan olmuş olanın, Türkiye'de PKK ile ilk deneyiminin hiç de yumuşak geçmediği bilinen tehlikenin bu sefer daha kapsamlı hazırlıklar ve planlama ile devreye yaygın ve şiddetli girmesi olacaktır. Devlet belki geleneksel ezme politikasına güvenmektedir. Fakat Büyük Ortadoğu Projesi'nin neye gebe olduğu tam bilinmemektedir. Ucu her tehlikeye açıktır. Kürtlerin stratejik rolünün Türkiye'nin aleyhine çevrilmesi çok önemli sonuçlarını beraberinde getirecektir. Türkiye üzerinde birçok tartışmayı, yeni talepleri gündemleştirecektir. Hızla ezme ve uyutma taktiklerinin sonuç vermediği, vermeyeceği göz önüne getirildiğinde, yeni bir alevlenmenin ister kısa ister uzun vadede olsun en sakıncalı gelişme olacağı açıktır.

Kürtlerin bundan sonra stratejik rollerini başta ABD, İsrail olmak üzere her devlet ve güçle değerlendirebilecekleri gözden uzak tutulmamalıdır. PKK teröristliğini dünyaya kabul ettirmekle rahatlamak kendini kandırmaktır. Tersine bu, dünyayı uyandırıp Türkiye'ye ilişkin talep sahibi kılmaktır. Bu yüzden az mı ekonomik, siyasi taviz verildi? Bu yolun yanlışlığı açıktır. Ayrıca Kürtler bu muameleyi asla hak etmemişlerdir. Yine vahim bir gelişme, PKK önderlikli özgürlük hareketine karşı çıksınlar diye Güney'deki Kürt aşiretçi güçlerine hediye edilen federe devlete yakında yeni şeyler eklenecektir. Kuzey'de de Kürtler PKK'ye yandaş olmasınlar diye yüz bine yakın maaşlı korucu çalıştırmakla yetinilmedi. Gerici ve ilkel milliyetçi tarikat şeflerine devlette epey yer verildi. İkinci bir Irak yaratmayı bu güçler sağlayacaktır. Ayrıca bu, cumhuriyetçiliğin ve demokra-

sinin tüm ilkelerine aykırıdır. Ekonomisi felç bir Kürdistan bütün bu gelişmeler karşılığında patlamayıp da ne yapacaktır?

İmralı sürecinde bu anlamsız dayatmayı aşmak için çaba harcadık. Bu ne kadar anlaşıldı, bilinemiyor. Yeni AKP hükümeti hiçbir hükümetin yapmadığı kadar sorunu sessizce geçirmektedir. Bol bol nakşi tarikat gücünü devlete yerleştirmekle Kürt sorununu barajlayabileceğini sanmaktadır. Seçimlerde bu güçlere her tür devlet yardımı yapılarak seçilmelerine çalışılmıştır. Stratejik bir hata yapılmaktadır ve sonuçları yakında ortaya çıktığında sorumlular hesap veremeyecek durumda kalacaktır.

Türkiye'de ortak bir demokratik çözüm arayışımızın önüne devlet kaynaklı olduğu açık olan büyük engeller çıkarıldı. Demokratik Güç Birliği önüne hem içten hem dıştan engeller dayatıldı. Kürt demokratlarının dışlanması milli güvenliğin gereği sayıldı. Bunların hepsi hatadır; statüko ve çözümsüzlükte ısrardır. Kürt halkının kendi yolunu çizemeyeceği sanılmaktadır. Açlık ve baskı altında tümüyle teslim olacağı gün beklenmektedir. Diplomasi ve iç emniyet güçleri, ekonomi ve siyaset ile birlikte sosyal politikalar halen bu amaçla sıkıca uygulanmaktadır. Hepsi tek bir strateji altında ya teslimiyet ya ölüm ikilemi ile halkı karşı karşıya bırakmaktadır. AKP hükümeti bu politikaya dinin ve tarikatların gücünü de eklemiştir. Gelinen bu aşama hem tahrik edici hem de çıkmazda ısrarı göstermektedir. Tüm *'barış ve demokratik çözüm'* çağrıları yanıtsız bırakıldı. Benzer hiçbir hareketten beklenmeyen ve herkese kazandırabilecek bir yaklaşım (Kıbrıs gibi küçücük bir soruna müthiş trafik altında gösterilen çabaların hiçbiri gösterilmeyerek yok sayılmada ısrar edildi) görmezlikten gelindi. PKK'nin bölünmesinden ve ABD'nin Irak'taki birliklerinden umut beklendi. Ortaklaşa bir demokratik çözüm gelişmediğinde, devreye girecek çözüm en olumlusuyla kendi demokrasisini öz gücüyle geliştirmek olacaktır. Artık gündemde olan kongre çözümü olacaktır.

Kürdistan halkı tüm parçalarda ve ülke dışında Kongre çözümüne seferber olmak durumundadır. Tanımı yapılan çerçevede KONGRA GEL'in son ortaya çıkan grup karşısında olağanüstü kongresini toplaması söz konusudur. Kongre mevcut iç ve dış gelişmeleri kapsamlı değerlendirecektir. Ekonomik, sosyal, siyasal, hukuksal, ekolojik, medyatik ve öz savunmaya ilişkin gerekli kararlar alınacaktır. Bir yürütme konseyi görevlendirilecektir. Bölünme ve parçalanmayı beklemek boş bir hayaldir.

Artık her Kürdistan parçasında kongre çözümü için var gücüyle çalışılacaktır. Kapatılan (barajlar) ulusal parlamentolar ve yasaklanan siyasal partiler yerine yerel demokratik yönetimler seferber edilecektir.

Her köy ve mahallede özyönetim birimleri seçilip sorumlu kılınacaktır.

Halkın tüm yaşamına demokratik çözümlerle aydınlanma sağlanacaktır. Uzun vadeli çözüm yolları gösterilecektir. Kongrenin karar gücü uygun koşullar ve olanaklar altında hayata geçirilecektir. Halkın öz eğitimi elden geldiğince yürütülecektir. Halk devlet dilenciliğine terk edilmeyecektir. Açlık sınırında halkı avlama oyunlarına şans verilmeyecektir. İnsan hakları ve kültürel özgürlüklere saldırılar olduğunda kendini savunacaktır. Yeni köy boşaltmalara engel olunacak, eskiler tekrar yerleşime açılacaktır. Her tür dayanışmayla açlığa karşı önlem alınacaktır. Her bakımdan yeni örgütlenmeler geliştirilecektir. Çok yaygın bir sivil toplum örgütlenmesine gidilecektir. Demokratik eğitim okulları her yerleşim alanında halkı kendi demokrasisi konusunda eğitecektir.

Kongre çözümü her devletle demokratik çözüme hazır olacaktır. Milliyetçi bastırma ve inkar yerine ısrarla barışı, kardeşliği esas alan, ayrılığı ve şiddeti içermeyen demokratik seçenekleri dayatacaktır. Ayrıca her saldırıya karşı kendini savunma durumunda olduğunu gösterecektir. Tüm bu çabalar ayrılıkçılık değil, gerçek bir bütünlük sağlama anlamına gelmektedir. Yeni trajedilere fırsat vermemenin en sorumlu yolu olduğu ısrarla vurgulanacaktır. Devletler bu yönlü çabaları ezmeye çalıştıkça, kendini daha da güçlendirerek karşılık verecektir. Dayanılması güç koşullar altındaki halk her zamankinden daha örgütlü ve bilinçli olarak demokratik eylemini yükseltecektir. Milliyetçi komplocu çabalara düşmemek kadar, her türlü sosyal, siyasal, hukuksal, sanatsal, medyatik ve öz savunma etkinliğinden geri durmayacaktır. Kongre çözümü olarak tanımladığımız yeni sürecin ana hatlarını böyle belirtirken, herkesi çözüm konusunda daha duyarlı davranmaya, trajediler doğmadan çözüme katkıda bulunmaya çağırmayı tarihi görev saymaktayız.

Halk Kongresi'nin tanımlanmasına ve gelişmesine ilişkin bu kısa değerlendirmeyle birlikte bazı konuları daha ayrıntılı işlemek gerekir.

Birinci husus, KONGRA GEL'in ilk toplantısından itibaren başlayan iç iktidar çekişmesidir. Demokratik çözüm için muazzam bir teorik, siyasi ve pratik gelişim dönüşüm yaşarken baş gösteren bu tutumlar, aslında demokratik siyaset ve genel olarak PKK'de siyasileşmenin ne anlama geldiğinin kavranmadığının veya bir tarafa itildiğinin, buna cesaret edildiğinin kendini çok daha kapsamlı açığa çıkarmasıdır. Bir çeyrek ömre mal olan siyasi deneyime bu tarz yaklaşımın sıkı bir çözümlenmeye, eleştiri-özeleştiriye ihtiyacı olduğunu daha önce vurgulamıştım. Kural tanımayan, koşul dinlemeyen, neye mal olacağını kestiremeyen, özünde

siyasileşmemiş, amatör olduğu kadar iktidar olayında ahbap çavuşluğu aşamamış tutumların gücünü göstermektedir. Kendini görevlerde başarı yerine ya ideolojik kalıplara ya da ucuz heveslere kaptırmış kişilik özelliklerini de yansıtmaktadır.

Bu tutumların yabancısı değilim. PKK'nin grup olarak ilk oluşum sürecinde başlayan bu tarz yaklaşımlar parti ilanından sonra devam etmiş, 15 Ağustos sürecinde son derece keyfi ve izahı halen yapılmamış tutumlar içine girmiş, on beş yıllık savaşım sürecinde de gerçek sorumluluk içine bir türlü girememiş kişiliklerin dayattıkları yaklaşımların devamı olarak görülebilir. Kendi açımdan hata, *'adam kurtarma'* adına son derece arkadaşça davranmayı kurum ve kurallar gerçeğine tercih etmiş olmamdır. Hep tecrübe kazanır, düzelirler mantığı ve inancıyla yaklaştım. Sonuç, içine düştüğüm durumdur.

İmralı sürecinde bir kere daha yanlış değerlendirilmem benden çok bu tutumlara giren ve ucuz alet olanlar için acı verici ve değerden düşürücüdür. Halbuki uyarmış ve birçok örnek göstermiştim. Bazı şeyleri bedeni dağılmamdan sonra yapabilirsiniz, bazı şeyleri mezardayken de yapamazsınız, yine bazı şeyleri sadece nefes alıp verirken hiç mi hiç yapamazsınız, demiştim. Dağların hem hayvanlaştırıcı hem özgürleştirici etkisi vardır. Belli ki özgürleştiricilik yanlış özümsenmiş. Hem PKK'yi hem ilgili devletleri uyarmıştım. Benimle oynamak hiç kimseye kazandırmaz. Doğrular karşısında elinden gelen her şeyi yapan kimliğimden asla kuşkuya düşmem. Çaresiz, zavallı gibi görülsem de, öyle olmadığımın bilinmesini de istemiştim. Ahım şahım olmasa da, onurdan tümüyle yoksun sayılamayacağımın bilinmesini de istemiştim. Ama kendi tarz yaşam ve savaş gerçeğine meğer bayılıyorlarmış. Tüm bunlara rağmen olgun davrananın yine ben olduğum, olmam gerektiğim ortaya çıkıyor.

Dıştan devletlerin, içte tarafların işlemez kılmak istedikleri KONGRA GEL gerçeği yürüyecektir. Devletleri sonraya bırakalım. Taraf diye geçinenler durumlarını tek bir şeyin kurtarabileceğini bir saniye bile unutmasınlar. O da önlerindeki görevlerde başarmak gerçeğidir. İş ne kadar ağır, önemli veya basit ve önemsiz olursa olsun, kutsal olarak kabul edilmek, başarılmak içindir. Ben şunu iddia ediyorum: Bu duruma yol açanlar acaba devrimci onurlarını kurtarmak için yaptıklarımızın bir gün için bile olsa değerini takdir edebilecek mertliğe sahipler mi? Ben iki santimlik hava deliğinden zorla nefes alıp halkımızın onur savaşında hiç de küçümsenmeyecek değerler için yaşamaya çalışırken; birliği, esenliği, zorbela bünyemi, irademi dağıtmamaya (en değme kişinin üç gün sonra yaşamına son

vereceği gerçeklikler karşısındayız) çalışırken, bu arkadaşlar acaba kendi onurlarını nasıl kurtarabileceklerini olgunca, başarılı bir çabayla kanıtlayabilecekler mi?

Bunun için düşündük, önerdik. KONGRA GEL tipi bir kurumlaşmayla gerçek bir yenilenmeyi başarabilir ve onurlarını kurtarabilirler diye inanmış, beklemiştim. Bir şeyi daha hatırlatmalıyım: Bu tip sözde iktidar savaşları en pis ölümleri beraberinde getirir. Hiç heveslenmesinler. Dağ gibi görevler önlerindeyken, insan bir anını bile bu 'Bizans oyunları'na verebilir mi? Burada bir kez daha haklı haksız ayrımı, hatta ajan provokatör, darbe söylemi ile izaha kaçmayalım. Öyle olsa bile, yöntem bir halkın kaderini böyle işlemez kılmak olamaz. Yüzlerce örneğini ben yaşadım. Ama anın görevlerine tek leke düşürmedim. Hiç kimse kazanamayacağı savaşa bile bile girmez. Taraflarımız sadece kendilerine değil, herkese, tüm halkımıza kaybettirecek savaşa bile bile girerken neyi umdular? Bir taraf kazansa bile, ihanetten daha beter bu kazanımlarını kime, nasıl pazarlayabileceklerini düşündüler mi?

İşin daha da tuhafı, benim adıma 'benim' anlaşılması zor bir tecrit içinde tecride alınmama cesaret edilmesidir. Bu kimlikler kendini tanımalı ve izahı doğru yapmalılar. İnsan her gün sütünü emdiği anasını nasıl süt vermez duruma getirmek ister? Ben anamla kavga öykümü anlattım. Anlaşılır tarihi nedenleri vardır. Ya bu arkadaşların nedenleri nedir? Ne dost, ne düşman benim değersiz duruma düştüğüme dair bir şey söylememiştir. Ya bu kimlikler kime, neye dayanarak değersizleştiğimi, öyle olmamı istemiş olabilirler? Bu sorulara cevap vermek gelişimleri için çok gereklidir.

Bu durumu yaşayanlara, bilerek veya bilmeyerek benzer konuma düşebileceklere hatırlatıyorum. Halkın onur davasına katılmak şerefli, gönüllü, iddialı insan ister. Bu yetenekleri yoksa baştan katılmasınlar. Mevkileri tutmasınlar. Mevkiciliğin demokrasi düşmanlığı olduğunu hiç unutmasınlar. Makamsız da durmasınlar. Çünkü o da çoktan iddiasızlıktır. Demokrasiye uygun davranılmadığını da mı inkar edecekler? Bazı gelişmeleri takip ettim. Uygulanan yöntemleri padişahlar bile uygulamaz. Hazır halkın iradesini kırmak nasıl izah edilebilir? Demokrasiye bu denli kapalılıkla halen içimizde nasıl yaşayabiliyorlar? Artık demokrasiyi anlamaları gerekir. Türkiye'nin en büyük kalantorları bile demagoji ile, despotizm ile başaramamışken, daha tüyü bile çıkmamış delikanlılıkla neyi becerebilirsiniz? Bu satırları zorlanarak yazıyorum. Bu yorumlardan kurtulmak istiyorum.

Eminim ki, bu arkadaşlar benim yerimde olsalardı, benim gibi birini kırk kez tasfiye etmiş olurlardı; ben yine onlarla beraber yürümeye devam

ediyorum. Ama benimle oynamayın demeyi de ekleyerek. Çok korkunç perişan olursunuz.

Kongrenin nicelik ve niteliğine ilişkin fazla belirleme yapacak durumda değilim. Belirttiklerime ilaveten kongre başkanlığının yıllık seçilmesini, iki yıl üst üste seçimin üstünden en az iki yıl geçtikten sonra yeniden aday olunabileceğini önemli bir demokratik tüzük hükmü olarak önerimi tekrarlıyorum. Tüm uzmanlık isteyen ve ideolojik olmayan halk örgütlenmelerinde bu demokratik kuralın önemli olduğunu belirtiyorum. Bir yıl olmasa bile, iki dönem demek de mümkündür. Fakat parti ve uzmanlık isteyen kuruluşlarda süre kısıtlaması kişinin konumuna bağlıdır.

Nisan ayında birkaç haftalık, yıllık kongre genel toplantıları tarihi geleneklere de uygundur. Bu öneriyi de tekrarlıyorum. Şimdi veya ileride bir kongre kenti belirlenebilir. Bu, kongrenin gücünü ve ciddiyetini gösterir. Yürütme, disiplin kurulu ve başkanını kongrenin seçmesi uygulanan genel bir hususdur. Yürütmeye gerçekten ölçüleri ve kararlılıkları yeterli olanların seçimine dikkat edilir. Yürütmenin yedi komite halinde çalışmasını önermiştim. Üyeleri hem içinden, hem dışından seçebilir. Ayrıca kongre, toplantılarda olmadığı dönemlerde de çalışan yedi komiteye karşılık, yedi karar hazırlık komisyonlarını kendi içinden seçebilir. Bunlar araştırmalara dayalı karar ve denetime katkıda bulunur, öneri hazırlar. Her komiteye özelliklerine göre büro, okul, birlik tarzı örgütlenmeler bağlanabilir. Aşağıya doğru büro, okul ve birliklere bağlı, bölgesel, yerel, mahalle ve köy esaslarına göre birimler oluşturulabilir. Mahalle ve köy komünlerine her demokraside temel ihtiyaç vardır. Kongre bu tarz örgütlenme şemalarıyla uzanmadığı, örgütlemediği, etkilemediği tek bir halk kitlesi bırakmaz. Duruma göre legal, legal olmayan yollar denenir. Legalite esas olmalıdır. Parti iradesini ancak kongre örgütlenmesi vasıtasıyla kitleselleştirebilir. Savunma birlikleri kongrenin kararlarına bağlı geliştiren ve koruyan birlikler olarak da tanımlanabilir. Legal partilerle ilişkiler sempatizan düzeyinde olabilir. Yasal kuruluşları emirle yürütmek doğru olmaz. Üslenmesini ve üye dağılımını görev esaslarına ve güvenliğe göre sağlar ve dağıtır. Bütün bu hususlar pratiğin ihtiyaçlarına göre genişçe açımlanıp tartışılarak sağlam değerlendirme ve kararlarla donatılıp güçlendirilebilir.

İkinci önemli bir husus, Kürdistan'da kongre çözüm güçleri ile devlet güçlerinin ilişki ve çelişkilerinin nasıl sürdürülüp çözümlenebileceğine ilişkindir. Şunu önemle belirtelim ki, şimdiye kadar iktidar savaşlarında *'ya hep ya hiç'* kuralı işlendi. Çok az ikili iktidar ve demokratik otoritelere yer verildi. Halbuki daha doğal ve olağan olması gereken, iktidar ve demokra-

si güçlerinin tüm ilişki ve çelişkileriyle iç içe yaşamasıdır. Aslında toplumsal gerçeklik yaygın olarak böyledir. Ama itiraf edilmiyor. Derli toplu ifade edip uygulamamız hayli çözümleyici olacaktır. 15 Ağustos Hamlesi'nde biz de 'ya hep ya hiç kuralı'na göre davrandık. Bunun doğru bir yöntem olmadığı taraflarca bugün daha iyi anlaşılmaktadır. Hem devlet, hem kongre güçlerinin aynı ülkede yaşamaları dönem koşulları gereğidir.

Ne devletler bir günde, on yılda ortadan kalkabilir ne de halkların demokratik duruşları topraklarından sökülüp atılabilir. Sürekli savaş her iki taraf için de büyük yıkım olduğuna göre, orta yol daha çok birlikte yaşam ve zorunlu olduğunda savaş ilkesidir. Önümüzdeki dönemde Kürdistan'ın tüm bölgelerinde bu ilkeye göre yaşam ve savaşımını düzenleyebilmeliyiz. Şüphesiz devletler başlangıçta ya hep ya hiç ilkesini uygulamak isteyecekler. Ama tüm saldırılar demokratik ve öz savunmacı direnişle boşa çıkartılabilir. Bunun yolunu bulmak, demokratik mücadele ve öz savunmacı savaş sanatımızın temel görevi olmalıdır. Geçmişte de bu süreç yaşandı. Ama taraflar hiç demokratik olmayı denemedikleri gibi, savaşı da kural dışı yürüttüler. Bugün Filistin-İsrail'in yaşadığı durum da diğer bir örnektir. Bu örnekleri tekrarlamamak büyük bir önem taşır. Aslında İmralı sürecinde önermek istediğim, iki taraflı ateşkes ve demokratik uzlaşım için diyalogdu. Israrla görmezlikten gelindi. Arkadaşlarımız da konunun önemini kavrayamadılar. Basit taktik saydılar. Halbuki Ortadoğu keşmekeşinden de anlaşılmaktadır ki, önerdiklerimiz dışında anlamlı bir çıkış yolu bulunmamaktadır.

AKP hükümetinden bazı beklentilerimiz olduğu biliniyor. Mektup da yazılmıştı. Fakat bugün daha iyi açığa çıktı ki, Güney Kürdistan'da milliyetçi ve aşiretçi güçlerle oynadıkları rolü, değişik biçimde AKP vasıtasıyla oynamak istemektedirler. Kürdistan'daki geleneksel işbirlikçi azınlık önde gelenleri ve Kürtler, CHP, MHP, DYP ve SP'den hızla devlet yönlendirmesi altında AKP'de toplandılar. DEHAP'ı silmek için büyük paralar döndü. 1990 ve 2000 arası çete ve Hizbullah'ın yeni adresi AKP oldu. Nakşi etiketli bir tarikat örtüsü altında devletin yeni korucu sınıfı oluşturuluyor. Bu çok tehlikeli bir gelişmedir. Hem Türkiye, hem Kürdistan halkı için demokratik çözümün içini boşaltacak bir gelişmedir. Kürdistan'da tarikatçılıkla koruculuğun bu biçimde devlet eliyle halkın üzerinde etkin kılınması yeni bir özel savaş ilanıdır. Aslında zımni bir ikinci Irak yaratılmaktadır. Kürt işbirlikçiler 1950'ler sonrası devlet içine alınırken, ekonomik olarak güçlendirilip halkla araları açıldı. Daha doğrusu ekonomik ulufeyle bu kesimi halkın başında bekçi kıldılar. Kısmen ANAP, ama yoğun bir biçimde AKP'de toplanma Kürt ilkel milliyetçi ve nakşi tarikatçı temelindedir.

Irak'taki federe devletin temelindeki sosyal oluşum da bu niteliklidir. Kürt feodalitesinden bir Kürt burjuvazisi çaktırmadan yaratılıyor. ABD'nin her geçen gün buna ağırlık koyduğu anlaşılmaktadır. Kürt milliyetçiliği başta Kürt halkı olmak üzere tüm bölge halkları için büyük sorunlara yol açabilir. Bunların içine geleneksel bazı işbirlikçi azınlıklar da yerleştirilmektedir. Sözde devlete yardımcı oluyorlar. Silahlı koruculara ideolojik korucular eklenmiş oluyor. Bunlar sınıf çıkarları için halka sürekli zarar verecekler ve demokratik gelişmesini sürekli durduracaklar. Birçok kentte bunlara antidemokratik karşıdevrimler yaptırıldı. Van, Urfa, Mardin, Ağrı, Bingöl, Siirt, Bitlis, Muş, Adıyaman, Antep başta olmak üzere, birçok il ve ilçede yerel seçimler vasıtasıyla devletin himayesi altında hükümetin yoğun çabasıyla karşıdevrim yapıldı. Dönen para ve siyasi oyunlar bilinmektedir. Halkı açlık sınırına getirip, sahte kurtarıcılar sunuluyor. Sadece açlıkla terbiye edilmiyorlar. Karşıdevrimler de yaptırılıyor. AKP'nin birçok davranışı demokrasi açısından, özellikle Kürt sorununda büyük kuşkular ortaya çıkarmıştır. ABD'nin ve AB'nin KONGRA GEL'i sözde terörist ilan etmesi bir yanıltmacadır. Yapılmak istenen, geleneksel Kürt ve azınlık işbirlikçilerine, ajanlıklarına devam için yeni güç vermektir. Irak'ta olup bitenler bu yönden de hayli öğreticidir.

Açık ki, KONGRA-GEL güçleri bu oyunu bozmaya çalışacaklardır. Devletlerin bu güçlerde ısrarı çatışmaların derinleşmesi olacaktır. Devletler, özellikle TC bu yeni işbirlikçilere dayalı politika yerine halka ve onun demokratik karakterine dayanırsa, kalıcı barış ve ülkede bütünlük sağlanabileceğini görmelidir. Kürt işbirlikçilerinde ısrar, savaş ve ayrılıkçılığın derinleşmesi olacaktır.

Kürdistan halkı feodallerin egemenliğindeki Kürdistan'dan burjuva işbirlikçilerine dayalı bir Kürdistan'a fırsat veremez. Tekrar vurgulamalıyım ki, bu süreç doludizgin bir yeni Irak ve Filistin-İsrail yaratmak olacaktır. Yapay bir Kürt burjuvazisi, özellikle Diyarbakır odaklı yaratılmak isteniyor. Diyarbakır gibi büyük demokrasi savaşını veren, faşizme geçit vermeyen buradaki halkımız, yeşil Kürt faşizmine de yer vermeyecektir. Bu halk Hizbullah örneğinden Kürt kılıklı faşistleri tanımıştır. Korucuları ve itirafçıları tanıdığı gibi. Bunların daha modern kılıklı olduklarına aldanmaz. Devlet bu konuda tehlikeli bir seçimde bulunuyor. Önümüzdeki dönemde Türkiye demokratlarına da ittifak çağrı ve çabalarında bulunarak, demokratik çözümde ısrar edecektir. Kürdistan emekçileri, halkı bu oyuna gelmeyecek ve tarihi demokratik rolünü ısrarla oynamaya devam edecektir.

Kongre güçleriyle devlet güçleri açık ki önümüzdeki dönümde bir iki-

lem oluşturacaklar. Bu ikilemin çatışmalı olmaması devletin tutumuna yakından bağlıdır. Halkın demokratikleşme mücadelesine ve zorunlu meşru savunma güçlerine yönelirse, gelişecek olan savaştır. Her düzeyde gösterilecek demokratik uzlaşı çabaları devlet tarafından ciddiye alındığında herhalde en çok kazanan, ülkenin bütünlüğü ve emekçi halkımız olacaktır. Geçmiş dönemin kör savaş oyunlarına düşmemek için kongre güçleri alabildiğine duyarlı olmalıdır; ama haklarının gaspı yetmiyormuş gibi bir de saldırıya uğrarlarsa, her tür savunma hakkı da doğar ve kullanılır. Kürt federe devlet güçleri de dahil, tüm devlet güçlerince yasal demokratik kuruluşlarına, siyasi partilerine yasak çıkarılmamalı, serbest çalışmalarına izin verilmeli ve karşılıklı bir ateşkese varılmalıdır. KONGRA GEL güçleri, eğer bu demokratik uzlaşı ve barış yolu tercih edilirse, şüphesiz olumlu tavırlarıyla destekleyici olacaktır. Aksi halde tasfiyeci, imhacı çabalara karşı her parçada ve en uygun yöntemle kendi demokratik duruşunu daha da yükseltecek bir aşamayı sağlayarak yanıt verecektir. KONGRA GEL'in yeni dönem politikaları ve yönetimi bu temelde özeleştiri ve kararlılık sözlerinin gereklerine bağlı kalarak mücadele etmeyi onurlu insan olmanın yegane yolu sayacaklardır.

Üçüncü bir husus, TC'nin uzun süredir temel bir politika olarak benimsediği PKK-KOMA GEL'i terörist saydırma çabalarıdır. Sıkça değindiğimiz gibi, ABD ile birlikte yürütülen bu politika tuzaklarla doludur. Bumerang gibi devlete dönmesi ihtimali hiç unutulmamalıdır. Teröristliği sözde kabul eden güçler "Ali olmaz, Veli'yle olur" biçiminde bir politika uygulamakta herhalde daha istekli ve ustalıklı olacaklardır. PKK ile TC'nin aralarının sürekli açık olmasını ve böylelikle Türkiye'nin güçsüz kalmasını istedikleri iyi bilinmektedir. Terörizm iddiasının uzun vadeli sonuçları iyi düşünülmelidir. ABD'nin terörist saydıklarının daha sonra hangi konumlara geldiği unutulmamalıdır. Kaldı ki, PKK ismine takılmak tam bir tuzağa kendi eliyle düşmektir. Kuzey Irak gerçeği son derece öğreticidir.

KONGRA GEL çözümünde Kürtlerin Türk tarihinde, İran ve Arap uygarlığındaki yeri sürekli işlenmelidir. Kürtlerin stratejik rolü hem anlaşılır, hem uygulanır kılınmalıdır. Kürtlerden çok komşuları stratejik rolüne muhtaçtırlar. Saddam rejimini yıkan belirleyici etken, Kürtlerin rolünü doğru hesaplamamasıdır. Aynı tehlike diğer komşu devletler için de geçerlidir. Bütün parçalardaki Kürtler birleşebilir, kendi aralarında ortak bir stratejiye ulaşabilirler. Kürtleri en çok karşılarına alan, en büyük kaybı yaşamak durumunda kalacaktır. KOMA GEL Kürtlerin bu stratejik rolünü görmek ve uygulamakla görevlidir. Şimdiye kadar görülmemesi ve uygu-

lanmaması, Kürt işbirlikçilerinin ihanetçi niteliğinden ötürüdür. Ama yeni koşullarda bu niteliğin sürdürülmesi zordur. Her geçen gün Kürtler öz stratejilerini bilince çıkarıp hayata geçirebilecek duruma daha yakın olacaklardır. Verdiğimiz tarihsel örnekler Kürtlerle Türklerin kavim ve halk olarak stratejik bir konumu birlikte yaşadıkları, ortaklaşa davrandıkları doğru değerlendirilmelidir. Kürtler bu tavrı tarihten silinsinler diye benimsemedi; gerçek bir politik gerekliliğin sonucu saydı. Önemli Türk devlet adamları da bunu böyle değerlendirdi. Eğer bu strateji Türkler yerine başka bir güçle kurulursa (ki, başta İran, Arap, İsrail, AB, Rusya, Ermeni, Yunan olmak üzere talipleri çoktur) en çok kaybedenin Türk ulusu olacağı açıktır. Bunu basit terörist iddialarla teşvik etmemeliyiz. PKK-KOMA GEL'in tasfiyesi imkansızdır. Kaldı ki, mirası her an başkalarınca en olumsuz temelde değerlendirilebilecek düzeydedir. Kürtler de Türk zıtlığının, hele hele düşmanlığının çıkarlarına uygun olmadığını kavramak durumundadır. Kürt-Türk düşmanlığı 'kaybet-kaybet'te kilitlenmiştir. Birinin kazancı diğerinin kaybı olmayacak bir ilişkidir. Bu ilişki, eğer aradaki çağdışılık aşılırsa, sürekli 'kazan-kazan' ilişkisidir. Ama bugün uygulanan 'Türk her şey, Kürt hiçbir şey' politikasıdır.

Bunun zıddı da mümkündür. Yani 'Kürt her şey, Türk hiçbir şey.' Mevcut politikalar buna tahrik ediyor. Terörizm ısrarı ve Kongre güçlerinin üzerine gidiş açık ki 'kaybet-kaybet' çarkını hızla döndürecektir. Bu yola girmemek için büyük çaba harcadığımız iyi anlaşılmalıdır. Basit nedenlerle bu tavra girilmedi. Bu savunmada konulan görüşlerden de anlaşılacağı gibi, tarihi toplumsal nedenler dikkate alındı. KOMA GEL çözümü ülke, devlet ve ulus bütünlüğüne en uygun özgür birliktelik, demokratik uzlaşı ve barış yoludur. Kürtleri çözüm araçlarından tamamen soyutlayan, işbirlikçi, anticumhuriyetçi ve antidemokratik, tarikat güçlerine peşkeş çeken bir politikanın en çok kime yaradığı görülmelidir. Türkiye'nin gerçekten demokratik güçleri neden devre dışı kaldıklarını herhalde Kürt politikasından anlayabilecek duruma gelmişlerdir. Üç maymunları oynayarak politika, hele sol sosyal demokrat politika yapılamayacağını yeterince öğrenmişlerdir.

Sonuç olarak KOMA GEL olağanüstü kongresinde dönemin doğru bir değerlendirilmesinden kalkarak, demokratik güç olma yerine, eski dar, çözümsüz kişilikte ısrarı aşacak, gerçek demokrat olma ölçütünün kurumsal gerçeklik içinde görevlerinde başarılı olmayla kanıtlanabileceğini gösterecektir. Tarihi görevlerinde başarı dışında hiçbir tavrın kabul görmeyeceğini ortaya koyarak, milliyetçi feodal oyunları boşa çıkararak, gerçekten de-

mokratik mücadelenin ve öz savunma savaşımının gereklerine yanıt vererek, rolünü başarıyla yerine getirecektir.

3- ***Kürt sorununun çözümünde halk savunma birliklerinin (HPG) rolü önemini korumaktadır.*** Parti ve kongre örgütünden ayrı bir örgütlenme olarak demokratik mücadeledeki yeri, parti ve kongre ile ilişkisi, savaş tarzı aydınlatılması gereken hususlardır.

15 Ağustos Atılımı'ndaki savaş anlayışının ezbere dayandığı bilinmektedir. Ulusal sorunlar ancak savaşla çözülür; o halde savaş sonsuzca övülmelidir, savaş tanrısına sığınılmalıdır. En yüce bir ilke olarak benimsenip gerekleri yapılmalıdır; çünkü sosyalizmde böyle yazılıdır! Açık ki, bu yaklaşım dogmatikti. Somut tarihi ve toplumsal şartları değerlendirmekten uzaktı. Ancak ilkesel düzeyde bir yaklaşım getiriyordu. Savaş teorisi marksizmde de çözümlenmemişti. Fransız burjuva feodal tarih yazarlarından ödünç alınmıştı. Engels'in sınırlı çalışmaları açıklayıcı olmaktan uzaktı. Genelde şiddet teorisinin iktidar ve toplumsal düzenlemedeki rolü irdelenmemişti. Ulusal savaşlar, egemen sömürücü güçler ağırlıklı olarak burjuva toplumunda yer bulduğu halde, sanki ayrı sosyalist bir kategoriymiş gibi değerlendirildi. Sosyalistsen ulusal savaşını vereceksin. Savaş ile ilgili çözümlememizi ilgili bölümde yaptığımız için tekrarlamayacağız. Sadece savaşın, zorun devleti ve iktidarını belirlediğine, her toplumsal düzenin altında bir savaşın yattığına, savaşı çözümlemeden iktidarı ve toplumu, hatta ekonomiyi tam çözümleyemeyeceğimize ilişkin bir değerlendirme yapıldı. Bu yaklaşımla savaşı tam bir kötülük olarak gördüğümüz söylenmiyor. Savaşın, şiddetin toplumsallık içindeki yeri irdeleniyor. Savaşta neyin ne kadar kazanılabileceği veya kaybedileceği anlatılmak isteniyor. Kısaca sosyolojik bir tahlili yapılıyor.

15 Ağustos Atılımı'nın gerekli, ama uygulamasının yanlışlık ve yetersizliklerle dolu olduğu hep söylendi. Büyük kahramanlıkları kadar, büyük alçaklıkları da yaşadığı, kazanımları kadar kayıpları da olan bu savaşım döneminin eleştiri ve özeleştirileri yoğunca yapıldı. Ardından bıraktığı büyük mirasın devamı olarak HPG, şüphesiz eski tarzı olduğu gibi sürdürecek durumda değildir. Ama işlevsiz, rolsüz kalacak da değildir. Henüz ne kalıcı bir ateşkes ne de barış durumu yaşandığına göre, HPG'nin yaşadığı sorunları, yerine getirilmesi gereken görevleri, nicel ve nitel konumu hep değerlendirmelere konu olacaktır.

Yanlış anlamalara yer vermemek için Kürdistan'da şiddetin rolüne ilişkin kısa bir değerlendirmeyi tekrar yapmalıyız. Kürdistan ülkesinin duru-

mu ve halkının yaşadığı toplum fetih hukukuyla belirlenmiştir. Temeli Sümerlerden günümüze kadar gelen bu fetih geleneği, *'hükmettiğin senindir'* anlayışına dayanmaktadır. Tüm hakların temelinde hakimiyeti, zoru görmektedir. Kim en son fethetmişse, o ülke ve halkı onundur. Özellikle islamiyet bunu yüce bir din emrine bağlamaktadır. Burjuva milliyetçiliği de fetih ilkesine sımsıkı sarılır. Halka düşen ise, fatihlerine boyun eğmek ve onların her dediğine uymaktır. Devrimcilerin ilkelerine göre savaş daha farklı tanımlanır. Baskı ve sömürüye yol açan savaşların meşruiyeti, dolayısıyla fetih hakkı bir aldatmacadan ibarettir. Zorbaların iradesini yansıtır. Boyun eğmemek, direnmek kutsal bir görevdir. Savaşın yol açtığı alçaltıcılık ancak boyun eğmeye son verdirmekle aşılabilir. Ezilenlerin savaşı kutsal ve düşürüldükleri alçaklıktan kurtulmaları için gerektiğinde başvurulması gereken temel kurtuluş aracıdır.

Günümüz Kürdistan'ında devlet hükümranlıkları kendilerini vakti zamanında buranın fatihleri olarak görmektedir. Kalıcılıklarını, hakimiyetlerini fetih hakkına dayandırmaktadır. Halkın yaşadığı çağdışılıktan, neredeyse varlığını yitirmiş halinden, her tür eşitlik ve özgürlük yoksunluğundan kendilerini sorumlu tutmamaktadırlar. Açık ki büyük bir problem var. Özü de zora dayanmaktadır. Toprakları binlerce yıldır işleyen ve adına Kürtler dediğimiz halk, hiç kimseyi buyur edip, gel beni bu hallere düşür dememiştir. Çağımızın karakteri bilindiğine göre, bu zor statüsü nasıl aşılacaktır? Bunun iki yolu vardır: Ya demokratik uzlaşıyla, bu olmazsa zora karşı zorla. Başka türlü yaşamak, çağa tümüyle ters düşmektir; açlıktır, işsizliktir, dilsizlik ve kültürsüzlüktür. Kürdistan parçalarının bulunduğu ülkelerde tam bir demokratik işleyiş olsaydı, zor ilkesine yer olmayabilirdi.

Halkların demokratik duruş ve yürüyüşleri yanlış kanallara akıtılıp devlet çarklarında boşa çıkarılarak özünün yitirilmesine yol açılmaktadır. Devleti her dört beş senede seçim oyunlarıyla tapınılan bir mabede dönüştüren günümüz uygulamalarının demokrasiyle ilgileri yoktur. Çok partili olsun olmasın, seçimlerle gerçekleştirilen devletin meşrulaştırılması ve halkın kamusal yönetiminin bir yanıltmacaya dönüştürülmesidir. Bu oyuna günümüzde demokrasi denilmesi kapitalist sistemin muazzam reklam gücüyle bağlantılıdır. Kırk defa akıllıya deli denilip öyle sanılmasına benzeyen bir yanıltma kampanyasının ürünüdür.

Halklar için demokratik duruş ve yürüyüş öncelikle kendi kimliğine sahipleniş, özgürlüğüne bağlanış ve özyönetimine kavuşmadır. Kendi kimlik bilinci, tarihine ve toplumsal gerçekliğine dayanmaktadır. Bilinç örgütlendiğinde güce ve güç de özgürlüğe yol açmaktadır. Halklar örgütlenip güç-

lenmeden özgürleşemez. Özgürleştiğinde ise, kendi öz yönetimine kavuşması zorunlu bir adımdır. Özgürleşip de kendini yönetememek akla ve ahlaka aykırıdır. Demokrasiyi bu çerçevede tanımladığımızda, halk içinde daimi bir kimlik bilinci, her düzeyde örgütlülük çalışması ve bu sürece önderlik etme, bir bütün olarak demokratik eylem denilebilir. Demokratik duruştan yürüyüşe geçiş süreci demek de mümkündür. Halkın seçim ayinleriyle devlete bağlanma yerine, kendi varlığına, özgürlüğüne ve öz yönetimine koşturulması ancak demokratik eylem olarak anlam kazanabilir. Yoksa devlet iktidarında koltuk kapmak, hüküm sürmek için halktan onay almak gerçek demokrasiye en önemli darbedir.

19. ve 20. yüzyılda demokrasinin bu duruma düşürülmesi demokrasiye karşı ihaneti tanımlamaktadır. ***J.J. Rousseau****'nun* daha 18. yüzyılda dikkat çektiği ihanetin derinliğine, genişliğine yaygınlaştırılmış halidir.

Kürdistan'da demokratik mücadeleyi bu tanımlama çerçevesinde yürütmek anlam ifade edebilir. Yoksa kendi efendilerini seçme oyunlarının kölelerin toplanıp ikide bir aynı efendiyi başlarına geçirmekten özde bir farkı yoktur. Doğru demokratik çalışma halkın toplumsal kimliğini, özgürlüğünü ve özyönetimini esas aldığında gerçekleşebilir. Nerede bir halk topluluğu, köyü, mahallesi varsa, oralarda sürekli bilinç ve örgütlenme çalışması yaparak; böylelikle halkın temel problemlerine bizzat halkla birlikte toplanıp kararlar alarak ve bu kararların uygulanma görevlilerini belirleyerek yürütmek gerçek bir demokrasi eylemidir. Düzeni meşrulaştırma aracına dönüşmüş sağ sol, dinci milliyetçi yaftalı partilerin halktan yüz bulamamaları, sık sık sandığa gömülmeleri bu gerçeklikle yakından bağlantılıdır. Kürdistan'da düzen particiliği en kirli meşrulaştırma araçlarından öteye rol oynamaz. Eskinin din tarikatları kadar yalancı, saptırıcı ve sömürücü aletidirler.

Demokratik parti olmak ve demokratik eylem yürütmek son derece soylu bir iştir. Tarihte beğenmediğimiz Atina demokrasisi, bir yandan Isparta krallık rejimini, diğer yandan iki yüz yıllık Pers monarşi imparatorluğunu ancak demokrasiyle durdurabilmiş ve tarihteki 'altın çağını' yaşatabilmiştir. Demokrasi gerçekten uygulandığında en erdemli rejim olmak kadar, bir ülkeyi, halkı her tür despota, işgalciye karşı da koruyabilen bilinçli özgür yurttaş yetiştirmenin de okuludur. Siyasette hiçbir çalışma, demokratik eylem kadar değerli değildir. Bu anlamda halkların demokrasiye aşık, onun için çalışabilen evlatlara sahip olması kendisi için en büyük güvencedir. Kürdistan'da devlet odaklı her çaba kimin adına ve hangi sıfatla yürütülürse yürütülsün, demokrasinin inkarından başka bir anlama gel-

mez. Günümüz Kürdistan'ında gerçek bir demokratik çabayı, hareketi yürütmekten daha değerli (çözümleyici, barış ve özgürlüğe götüren) başka bir pratik düşünülemez.

Ama Kürdistan çağdaş bir demokrasiden halen oldukça uzak bulunmaktadır. Ortadoğu demokrasi öncesini, savaşlarını, kaosunu yaşamaktadır. Kürdistan bu savaş ve kaosun merkezindedir. Nereden bakılırsa bakılsın, halkın savunma sorunları ağırdır ve sahip çıkılmayı gerektirir. Dil gibi en temel toplumsal iletişim aracını bile çağdaş ölçüler içinde kullanamaması, savunma sorunlarının derinliğine ilişkin bir kanıttır. Diğer yandan genel bir direniş savaşı için gerekli olan birçok koşul ve olanaktan yoksunluk, savaşın sınırlı ve dar tutulmasını gerektirmektedir. Hükümran devletlerin siyasi ve askeri güçlerine karşı yapılacak direnmede silahlı savaşım düşük ve orta yoğunluklu, bazen her ikisinden de dar hücre tipi savaşlara kadar daraltılabilir. Hiç direnmemek boyun eğmeyi sonsuz hale getirir. Direnmeyle devletlerin hükümranlıklarını yok etmek değil, demokratik uzlaşıya uygun hale getirmek çağımız koşullarında en uygun yol gibi görünmektedir. HPG'nin rolü bu biçimde tanımlanabilir: Demokratik uzlaşıya götürünceye kadar halkın demokratikleşmesini geliştirmek ve korumaktır. Demokratikleşmenin önünü açmak, antidemokratik devlet zoruyla işbirliği ettiği güçlerin dolaylı engellemelerini kaldırmaktan geçer.

Savaşın kabul edilebilecek koşullarının bir diğeri, HPG'nin bizzat varlığına yönelik saldırılara karşı savunma savaşıdır. Bunun için gerilla savaş türünü sonuna kadar kullanmak durumundadır. Üslenmeden halkla ilişkilere, lojistikten eğitime, komutadan siyasi bağlantılara kadar gerekli her sorunu çözmek görevlerindendir. Öyle dönemler olur ki, halkın ve tüm örgütlü güçlerin dayandığı en temel biçim olur. Tüm demokratik çabaların koruyucusu ve geliştiricisi olmak ona düşer. Bunun için gerekli siyasi ve örgütsel donanımı sağlamak durumundadır. Nicel ve nitel konumunu yerine getirmesi gereken görevleriyle uyumlu kılmak, strateji ve taktiklerini belirlemek çözmesi gereken görevlerdir. Tüm parti, Kongre ve tehlikede olan halktan insanların güvenliğinden de sorumlu kılınmaktadır. Bu zor ve önemli görevleri en iyi eğitilmiş askeri ve diğer güvenlik güçlerine karşı yerine getirmektedir.

Silahlı mücadelemizdeki rolümden bahsetmek diğer önemli bir konudur. 15 Ağustos Atılımı öncesi ve sonrası çalışmalarım bilinmektedir. Büyük çabalarım oldu. Fakat sürecin ilk on beş yılına ilişkin gelişimiyle savaş anlayışım arasındaki farklılık çok büyük olmuştur. Kapsamlı eleştirisi özeleştirisi olduğundan tekrarlamayacağım. Ama böyle sapıldığını bilsey-

dim, 1980 ve 1990 başlarında ülke koşullarında olmamın daha uygun olacağını belirtebilecek durumdayım. Görev alan çok sayıda grubun kendilerini içine düşürdükleri durumların esas nedeni, savaşın doğası, siyasi temeli ve ideolojik donanımından ya habersiz ya da çok az bilinç ve eğitimli olmaları önemli bir etkendir. Komutaya sahip çıkılmaması, kayıp ve yenilgilerin en önemli nedenidir. İçine düştüğüm durumların temel nedenini de bu gerçeklikte aramak gerekir. Yeteneklerim savaşı teorik ve pratik olarak bu tür yönetebildi. Oluşturdu veya istenileni oluşturamadı. Açık söylemeliyim ki, 1995'ler sonrasında aşırı tekrar yerine köklü arayışlara girmem daha doğru olabilirdi. 1993'te mevcut komuta kadrosundan başarı beklemek doğru olamazdı. 1993-95 hamlesi önemliydi. Ama denenmiş ve başaramamış kadrolarda ısrar bilinen tekrarlanmalara yol açtı. Daha önceki hamlelerin de herhangi ciddi bir komutaya dayanmadığı bilinmektedir.

1998 ayrılışım bu gerçeklerin etkisi ile oldu. Ülkeye girebilirdim. Ama bu, toptan bir imhaya yol açar endişesi ile denemediğim bir yol oldu. 11 Eylül 2002'ye kadar silahlı savaşımın asgari demokratik çözüm uzlaşımında birleşilmesi halinde bırakılmasından yanaydım. Ama 11 Eylül sonrası Türk yönetiminde uzlaşma niyetleri görülmedi. Bana göre 2002 Kasım seçimlerinden sonra hükümetin çözüme hiç yanıt vermediği anlaşılır anlaşılmaz, meşru savunma savaşına girilebilirdi. Fakat bu karar benim olamazdı. Tutukluluk koşulları bu tür kararları kaldıramaz. Benden emir beklentileri doğru olmaz. Yeni dönemin kapsamlı tahliline dayalı savaş tarzı, strateji ve taktikleri kendine güvenen sorumlu kadroların işidir. Kendilerini tamamen serbest bıraktım. Benim için savaşı zorlayıcı bir etken olarak kullanmayı ahlaken doğru bulmadım. Savaş, ancak halkın tarihi vazgeçilmez talepleri bağlamında içine girilebilecek eylemdir. Onun için halkla yoğun tartışın ve kendi kararlarınızı kendiniz verin demiştim. Bu görüşlerimi koruyorum.

Savaş konularında bazı teorik düşüncelerimi belirttim; bu savunmada daha da geliştirdim. Ülkemizde zorun rolü ve direnme savaşının doğasına ilişkin bazı ilkesel yaklaşımlarım oldu. Açık ki bunlar bir emir veya talimat değil, aydınlatılmaya ilişkin düşüncelerdi. Bu arada bazı tavsiyelerde de bulundum: Kadın birliklerinin konumuna ilişkin, demokratik özerk bölgelerin oluşumuna ilişkin, halk savunma savaşlarının özgünlüğüne ilişkin. Bunlar da dikkate alınması gereken düşünce ve öneriler olabilir. Çünkü savaş koşulları yirmi dört saatte değişebilir. Her an taktik değişiklik gerekebilir. Bu durumlarda her şey değiştirilebilir. Dolayısıyla önerilerimiz tam bir emir olarak anlaşılamaz. Savaşta esas belirleyici irade savaşçıların ken-

dileridir. Teori ve pratikleriyle karar verip uygulayacaklardır. Başarı ve yenilgilerin sahibi olarak kendilerini sorumlu göreceklerdir. Koşulları, güçleri, tecrübe ve teorileri ne kadar uygun görüyorsa, o kadar savaş veya savaşmaktan kaçınma kendi sorumluluğundadır.

Şimdiye kadar dolaylı da olsa devlet ve Kongre güçlerimize uyarı niteliğinde değinmelerim oldu. En son Kongre kararlılığını boşa çıkaran tutumları görünce, tarihi sorumluluk gereği PKK'nin yeniden yapılanması, olağanüstü kongreyle Kongre iradesine bağlılık temelinde görüş ve önerilerim oldu. Ne pahasına olursa olsun, son nefeste de olsa bu yönlü görüşlerimi belirtecektim. Yetersiz iletişim epey öfkelendirse de, elden geleni yapmaya çalıştım. En son bu savunmayla her konuda görüşlerimi derli toplu sunmuş bulunuyorum.

Kongre azami yaza kadar tamamlanır kanısındayım. Umarım anormallikler doğmaz. Bundan sonra sorumluluk sahibi arkadaşları 15 Ağustos'tan daha önemli görevler beklemektedir. Parti, Kongre ve HPG adına görev alacak olanlar öz güçlerine güvenerek yürüyecekler. Benden beklentiler fazlasıyla anlamsızdır. Sağlığım ne kadar elverişsiz olursa olsun, onurlu sona kadar gitme gücünü göstermeye çalışacağım tabiidir. Ama şunu da belirtmeliyim ki, gerçek yoldaşlar olsaydı mevcut ortamda bu biçimde davranmazlardı. ***Kemal Pir***, ***Ferhat Kurtay****ların* eylemini duyduğunda kendi kendine şöyle söylediği söylenir: *"Bu eylemi yapmak bize düşerdi."* Bilindiği üzere ölüm orucuna böyle gidildi. Ben kesinlikle intiharvari eylem yanlısı değilim ve yanlış buluyorum. Ancak Kemal Pir, Mehmet Hayri Durmuş, Mazlum Doğan ve Ferhat Kurtayların eylemini intihar eylemi olarak değerlendirmiyorum. Kendilerinin de ifade ettikleri gibi, *"en ufak onurlu bir yaşam imkanı bulunsaydı, bunu esas alır ve sonuna kadar onurlu yaşardık"* değerlendirmeleri gerekli yaşam ölçülerini vermektedir. İnsanlık onuru için yapılacak tek şey kalmıştı. O direniş eylemini de ortaya koydular. Hayri Durmuş'un bu kararlılıklarını *'başardık'* sözüyle değerlendirdiği bilinmektedir. Sloganları *"insanlık onuru kazanacaktır"* biçimindeydi. Direniş savaşımımızın geleneği budur ve doğru anlaşılıp uygulanmak durumundadır.

Cezaevinden çıkmış birçok arkadaş da yanlarınızdadır. Yaşamdan ne anladıkları sorgulanmaya değer. Sizlerden 15 Ağustos süreci boyunca bolca yaptığınız gibi intiharvari eylem bekleyen yoktur. Bu kabul de edilemez. Fakat her tür demokratik eylem ve öz savunma savaşı olanaklarının varolduğu, özgür hareket için zaman ve mekan koşullarından şikayet edilemeyeceği, dolayısıyla halkın ve kendinizin onuru için her seçeneğin de-

nenebilecek koşul ve olanaklarının mevcut olduğu inkar edilemeyecek bir husustur. 2000'ler sonrası özeleştirinizi ciddiye alarak sonuç alıcı pratiklerin sahibi olabileceğinize inanmıştık. Ortaya çıkan sonuç mirasımızı cenaze yerine koyup ikiye parçalamak ve beklentilerimize karşılık olarak bize yollamak oldu. Onur savaşının bu olamayacağı açıktır. Büyük emeklerin sonucu özgürlük vaat eden başta dağlarımız olmak üzere halkımızın ve özgür insanlığın içindesiniz. Unutmayınız ki, tek birinizin bu konuma erişmesi için ben dağlar kadar çaba harcadım. Kendim için karşılık beklemiyorum. Ama halkımızın onuruyla böyle oynama anlamına gelebilecek tavırlarınızı da asla tasvip edemiyorum. Halkı bırakın, kendi onurunuzu ne halde tuttuğunuzu anlamak durumundasınız. Biz, ben size böyle davranmanızı hakkettirecek bir yanlışlık ve yetersizlik içinde olmadık. Ben insanlığın onur savaşını doğru yorumlayıp gereklerinin takipçiliğini yapmaya devam edeceğim.

Sonuç olarak kapsamlı çözümleme ve değerlendirmeler ışığında Kürt olgusu ve sorununu aydınlatmaya ve bazı çözüm önerilerini sunmaya çalıştım. İlgili tüm çevrelere yanıtım olarak da anlaşılabilir. Bundan sonrası ilgili her çevrenin kendi yanıtını kendi sorumluluğu altında yürütmesine kalacaktır.

15 Ağustos sürecine ilişkin bazı hata ve eksikliklerimi de bu vesileyle dile getirdiğimi sanıyorum. Bunların başında başlangıçta ne istediğimize dair açık olmamaktı. 1980'lerin başında yeterince açık ve çözümleyici olmadığımı kabul ediyor ve bu savunmalarla özeleştirisel yaklaşımımı doğru yaptığıma inanıyorum. İkinci hata ve yetmezlik, yürütülecek eylem konusunda açık olamamaktır. Bu konuda da netliğe ulaşıp ilgili çevrelere yanıtımı verdiğime inanıyorum. İki türlü eylem söz konusudur. Bundan sonra,

a) ***Demokratik eylem ve çözüm olanakları.*** Çok ısrarlı ve kapsamlı yaklaşımlar geliştirdiğim ve esas tercihimin bu yönlü olduğu açıktır. Bu netliğe 1990'ların başında ulaşamamak ayrıca ciddi bir noksanlıktı. Geç de olsa, en büyük çaba ve çilesini ben çekmiş de olsam, bugünkü tarihsel koşullarda önemli gelişmelerin arifesinde anlaşılır ve uygulanabilir bir demokratik eylem ve çözüm tarzını sunabilmiş olmam önemlidir. Demokratik mücadelede iddialı olduklarını söyleyen binlerce aktivist ve milyonlarca özgürlüğe kalkmış halk gücümüz vardır. Silahlara başvurmadan da çözülebilecek sorunlara her tür cevabı verebilecek bir kitle ve militanlık gücüdür. Sözde önderlik konumunda olanların, başta gelen sorumluların bu

imkanı kullanmamaları, tarih karşısında kendilerini büyük sorumluluk altında bırakacaktır. Her tür sivil toplum ve demokratik örgütlenme ve milyonların hak talepleri ile yürünerek ülkeye özgürlük, halka demokrasi getirilebilir. Bunun için gerekli olan biraz zamandır; gerisi demokrasiyi içine sindirmiş, amacına inanmış, halkıyla et ve tırnak gibi bağ kurabilmiş bir demokratik siyasal önderliktir. Gerektiğinde demokratik olmayan yasallığı demokratik hak ve özgürlüğe götürebilecek bir hukuk savaşçılığıdır.

Halen halkın umudunu ortaçağ kalıntılarına peşkeş çeken sözüm ona sol sosyal demokrat kimliğin asgari izi varsa, ulus, cins, din, mezhep ayrımı yapmadan, asgari bir demokratlıkla günümüz Türkiye'si ve Kürdistan'ında başarılamayacak bir barış, kardeşlik, özgürlük ve eşitlik davası olamaz.

b) ***İkinci Yol:*** Tüm çağrı ve uyarılarımıza rağmen yanıtlar verilmez ve sinsice özel savaş yöntemleriyle halkımızın, halklarımızın tüm özgürlük, eşitlik ve demokratik umutları, adımları bastırılmaya devam edilip; devrimci cumhuriyet ilkelerine, ülkenin bütünlüğüne, devletin ve ulusun çağdaş ifade tarzlarına da uymayan tavırlar ısrarla dayatılırsa, verilecek yanıt, öz savunma savaşının kapsamlı uygulanması olacaktır. Bunun tercihimiz olmadığı biliniyor. Ama ortada dönen birçok oyun bu konuda son derece hazırlıklı olmayı ve her an gerektiğinde öz savunmacı direniş savaşını geliştirmekten çekinmemeyi gerekli kılmakta ve dayatmaktadır. Açık ki bunun tarzından ve yönetiminden istesem de sorumlu tutulamam. Ne önleyebilirim ne de yapmayın diyebilirim. Tarihsel sorumluluk devletlerin ve halk savunma güçlerinindir. Karşılıklı strateji ve taktiklerini kendileri belirler. Dar, geniş uygulamalar kendi güç ve yeteneklerindedir. Herkes birbirini iyi tanımalı ve ona göre adım atmalıdır.

Şunları söylemekten kendimi alıkoyamam: Karşılıklı bir ateşkes önceden kapsamlı maddeler halinde ilan edilebilir. Olası bir savaşta yine uyulması gereken savaş kuralları önceden bir deklarasyon gibi ilan edilip uluslararası ilgili çevrelerin dikkatine sunulur. Ateşkes belgesi de sunulabilir. Böylesi bir durum doğarsa, Kürdistan koşullarında esas itibariyle iki güç varolma ve yok etme durumlarına düşecektir: Devlet güçleri ve Kongre güçleri. Aradakilerin hızla tasfiyesi gündeme gelebilir. Bunlara yönelik de çağrılar yapılabilir. Hiç olmazsa boşuna siviller, ilgisizler, çocuk, yaşlı ve kadınlar zarar görmesinler. Tarafların savaş kurallarına uymaları daha insani bir yola kapıyı açık tutabilir; ateşkese getirebilir, demokratik uzlaşıya yol açabilir. Açık ki, yaşamak için lojistik

ve insan gereklidir. Gerillanın esas dayanağı dağ ve halktır. Savaşlar dağda, şehirde ve köylerde gelişebilir. El koymalar, yol tutmalar her tarafça denenecektir. Askerliğe almak ve vergiye bağlamak her zaman yapılagelen uygulamalardır. Herkes yaşamak için hedeflerini nasıl belirleyebileceğini anlamak ve uygulamak durumundadır.

Bu hususları daha fazla açmayı gereksiz buluyorum. Temennim hiç gündeme girmemesidir. Olası bir senaryoyu uyarıcı olabilir diye taraflara belirtmek istiyorum. Belki daha kötüsü de olabilir. Son Filistin-İsrail ve Irak trajedileri göz önüne getirildiğinde boş konuşmadığımız anlaşılacaktır. Bana düzenlenen komployu çözümlemenin bir gereği olarak bu hususları belirtmeyi görev sayıyorum. Türkiye ile ülkenin demokratik bütünlüğü ve devletin demokrasiye özde bağlılığı ile çözülemeyecek sorunların olmadığına inanarak belirtiyorum. İnancımın gerekleri, çok sınırlı da olsa bana daha anlamlı gelen, halklarımızın tarihsel beraberliğine çağdaş, demokratik, özgürlük ve eşitlik ilkeleri ile güç vermektir. Bunun için her özveriye açık olduğum tartışılamaz. Tek bir insanımızın ne bir damla kanının dökülmesi ne de acı anının olması üzerine en çok titrediğim husustur. Ama tüm bunların anlamını gayet kapsamlı çözüp açıkladığım insani, toplumsal ve halksal kimliğimden ayrı tutamayacağım da o denli açık bir hususdur. Zaten bu hususların dışında yaşamdan ne anlaşılacak bir yan olabilir ne de onun olanağına ulaşılabilir.

Savunmamda şimdiye kadar işlemeye çalıştığım konuların AİHM'deki davamla ne ilişkisi var diye belki yine sorulabilir. Fakat sadece Ortadoğu Projesi kapsamında her gün yenileri ortaya çıkan gelişmeler bile, çok yakın ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Batı uygarlığını çözmeden ne benim davam, ne Türkiye'nin AB ve ABD ilişkileri doğru anlaşılabilir. Bu ilişkiler doğru çözümlenmeden de, başta Türk ve Kürt halkları olmak üzere, tüm Ortadoğu halklarının artık bir kaosa, cehenneme dönüşmüş yaşam sorunlarına doğru yanıtlar verilemez. AB'nin ve AİHM'in toplumsal boyutlu davaları birbirinden koparıp bireysel boyuta indirgemesi, iddia ettiği gibi insan hakları ve demokratikleşmenin lehine olmaktan uzaktır. Avrupa uygarlığının aşırı bireyci hastalığını ve çıkarcılığını yansıtmaktadır. Savunmamın sonuç bölümünü bu hususun aydınlanmasına ayıracağım. Bununla bireye adaletin toplumuna adaletle ancak mümkün olabileceğini göstereceğim. Bireysel özgürlüğün bağlı olunan toplumun halkının özgürlüğünden geçtiğini kanıtlamış olacağım.

VI. Bölüm

Abdullah CALAN

Abdullah Öcalan davasında AİHM ve AB'nin rolü

Davamın aydınlatılmasında Avrupa uygarlığının temel etkenlerinden biri olan Hz. İsa'nın çarmıha gerilme öyküsünün doğru çözümlenmesi önemli rol oynayacaktır. Burada öykünün biçimsel gelişiminden çok özü bizi ilgilendirir. Başta İncil olmak üzere konuyla ilgili metinler derinliğine sosyolojik olarak incelendiğinde, Hz. İsa'da simgeleştirilen kült ve kültürün dönemin hızla gelişen sosyal ayrışmasına dayandığı genel kabul gören bir görüştür. Bir yanda bölgede hızla gelişen Roma İmparatorluğu etrafında birleşen geleneksel aristokratik ve bürokratik güçler, diğer yanda tüm halklardan ve kültürlerden sayıları aynı hızla çoğalan yoksullar dünyası. Kudüs o dönemde Doğu Akdeniz'de en önemli merkezlerin başında gelmektedir. Uzun tarihi bir geçmişe dayanan İbrani kabileleri de sosyal ayrışmaya uğramıştır. Yahudiye küçük bir İbrani krallığıdır. Merkezi Kudüs olup, sosyal ayrışmanın bir parçası olarak din adamları da bölünmüştür. Krallık ve din adamlarının üst tabakası sıkı bir bütünlük içindedir. Uzun bir direniş öyküsünden sonra Roma İmparatorluğu'nun işbirliğini kabul etmişlerdir.

Bu durumda geniş bir isyan havası sıkça esmektedir. Birçok muhalif odak türemiştir. Bunlardan ***Esseniler*** en başta gelenidir. ***Hz. Yahya*** bu tarikatın başı sayılmaktadır. Yahudiye işbirlikçilerine şiddetle karşı çıkmaktadır. Yahudiye içinde ***Rebeca'lı*** entrikalar sonucunda başı kesilerek çıkarlarını bozduğu çevrelere kurban olarak sunulur. Öldürülmeden önce Hz. İsa bir nevi Hz. Yahya'nın halifesi olarak sivrilmiş durumdadır. Sosyal rahatsızlığın başını çekmek artık ona düşmüştür. Özünde bir sınıf savaşını yürütmektedir. Ama somutlaşması yoksulların bir dini tarikatı

biçimindedir. Aslında o dönemde yaygın peygamberlik geleneğinin önemli bir halkası olarak da şekillenmektedir. Farkı ilk defa Yahudi topluluğundan kopup, tüm halkların sözcüsü olarak ortaya çıkmasıdır. Bir nevi Yahudi milliyetçiliğine karşı enternasyonalizmi temsil etmektedir. Zaten Roma'nın kozmopolitliği gerekli objektif zemini yaratmıştır. Ortadoğu halkları Roma egemenliği altında yeniden harmanlanmaktadır. Zenginler ve yoksullar partisi olarak iki parti doğmaktadır. Helenizm döneminde de Yahudiye'de benzer bir bölünme yaşanmaktaydı: ***Sadukiler*** ve ***Ferisiler*** olarak. Bu gelenek ilk defa Hz. İsa ile Yahudi kavminin sınırlarını aşarak her kavmin yoksullarına seslenecektir. Bundan paniğe kapılan önde gelen Yahuda kahinleri ***Roma Valisi Pilatus****'tan* Hz. İsa'nın cezalandırılmasını isterler. Pilatus kişi olarak önce kabul etmek istememesine rağmen, Yahudi işbirlikçilerin ağır basması, ortak çıkarları gereği çarmıha germeyi sonunda kabul eder.

Sonrası havarilerle aziz ve azizelerin öykülerinden ne tür bir din doğduğunu bilmekteyiz. Roma'dan rahatsız olan Grekler yeni dine en yaygın giren kavim olurlar. Dini kavmi bir direniş geliştirirler. Özellikle Anadolu ve Grek yarımadasında yeni din yoluyla imparatorluğun içine iyice yerleşirler. İmparator Konstantin ile devlete ortak olurlar ve Doğu Roma'ya Bizans adıyla damgasını vururlar. Yine dönemin güçlü ve kültürlü kavimlerinden Asuriler, Süryaniler adıyla özellikle imparatorluğun doğusunda yeni dinle birlikte büyük bir kültürel reform geliştirirler. Hem Bizans, hem Sasani İmparatorluğu içinde benzer güçlü konumlar edinirler. Hz. İsa'dan sonra geçen üç yüz yıl içinde yoksulların dini büyük piskoposların girişimleri sonucunda ilgili devletin resmi ideolojisi ve kitle tabanı haline getirilmiştir. Ortaçağ Avrupa feodalizminin temel ideolojik örgüsü olan hıristiyanlık, reformasyonla birlikte yeni çağ kapitalizminin de doğuş ideolojilerinden başta geleni olacaktır.

Bu kısa anlatımla cevabını aradığım soru, Hz. İsa'nın kanını kim akıttı ve şarap gibi içerek dünyalık oldu sorusudur. Bu, Batı uygarlığının kendisidir. Roma İmparatorluğu Avrupa uygarlığının dünyevi krallığı olarak İsa'nın kanını akıttı. Papalık ise o kanı şarap yapıp içerek manevi uhrevi krallık oldu. Avrupa uygarlığının temel moral değerlerini oluşturdu.

Hz. İsa ve yoksul, çilekeş ardıllarına ise pay olarak en büyük azaplar, takipler, öldürülmeler düştü. Batı uygarlığının temelini oluşturan bu gelişmeleri çözümlediğimizde, sistemi hem kurbanın katili hem de muştulayıcısı, yücelticisi olarak görüyoruz.

Batı uygarlığındaki en önemli çelişki bu gerçeklikte yatmaktadır. Nite-

kim ünlü Rus yazarı ***Dostoyevski*** Hz. İsa'nın özüne yabancılaşmış piskoposlarca nasıl yeniden çarmıha gerildiğini romanlarında derinlikli olarak anlatır. Bazı durumlarda maktuller katillerine tapınırken, Batı uygarlığında katil maktullerine tapınmaktadır. Aslında bu gerçeği yalnız Batı uygarlığına atfetmek doğru olmaz. Tüm tahakkümcü ve istismarcı sistemler, mağdurlarının kanı ve alın teri ile beslenirler. Halkların tüm savaşı bu durumlardan kurtulmanın öyküsüdür. Fakat sonuçta bu öyküler de efendilerini soylulaştırmaktan kurtulamazlar.

Hz. İsa'nın öyküsünden tam iki bin yıl geçtikten sonra, onun mekanına ve kültürüne yakın bir yerden, benzer bir sürecin içine düşenlerden biri de benim. Bu sefer Roma yerine ABD, Batı uygarlığının imparatorluk gücüdür. Roma Batı uygarlığının doğurucu gücü iken, ABD bitirici gücü olmaya daha yakındır. Ortadoğu'da o da tıpkı Roma gibi hızla yayılmak durumundadır. İşbirlikçilere sıkı ihtiyacı vardır. Ortadoğu toplumu zenginler ve yoksullar olarak hızlı bir ayrışmayı daha yaşamaktadır. Zenginlerin işbirlikçi partileri yanında yoksulların da birçok partisi türemiştir. Bu sefer bölgenin en yoksul halkı Kürtlerdir. Katmerli bir baskıya uğramaktadır. Öykünmeden hoşlandığım hiçin belirtmiyorum. Ama doğuş, oluşum tarzım, sistemin içine giriş, muhaliflik ve yakalanış tarzım Hz. İsa öyküsüne öz ve biçim olarak yakın durmaktadır. Ortadoğu'nun en yoksullarını taban olarak aldığım bilinmektedir. Yeni ideolojik, zihniyet arayışı belirgindir. Çok bağlı topluluklar oluşmuştur. Yeni Roma İmparatorluğu ABD ve işbirlikçileri oldukça rahatsızdır. Yine Yahudiye devleti en sıkı işbirlikçi konumundadır. Grekler içinde de sıkı taraftarlar var. Öldürücü ihanetin ***Yahuda İskaryot'u*** ***Grekli Kalenderidis*** sıkı bir sempatizan geçinmektedir. Kürt Yahudiye'sinin kralcıkları Kürt yoksullarının yükselişinden büyük korku duymaktadır. Tüm işbirlikçilerin bölgede konumlarını pekiştirme ihtiyacı vardır. Benim ideolojik politik konumum hepsini şiddetle rahatsız etmektedir. Komplo için çıkarlar son derece elverişli haldedir. Yeter ki despotlukları biraz daha beslensin.

Büyük havarilerden ***Saint Paul*** hiç olmazsa bir iki sefer sonunda kurban edildi. Roma biraz müsamahalı davrandı. Benim ise ilk Avrupa seferinde kaçırılıp yakalanmam gerçekleştirildi. Öyküyü uzun uzadıya yazmanın gereği yok. Tüm mezhep merkezlerini dolaştım. Başta Greklerin Atina merkezini, Rusların Moskova'sını, Latinlerin Roma'sını resmi düzeyde yokladığımda, buz gibi çıkar hesaplarında yerimin olmadığını anlamıştım. Devletlere dayanarak siyaset yapma hatasının (özde olmasa da biçimde) bedelini ağır ödemekten kurtulamayacaktım. İdeolojilerin, dostlukların çı-

karlar karşısında pek değerli olmadığını açıkça gösteriyorlardı. Onların düşünce ve inançları çoktan para-pullaşmıştı. Para-pul çıkarları nasıl gerektiriyorsa, çok tecrübeli oldukları komplo yöntemleri ile öyle davranmayı büyük bir ustalıkla becereceklerdi. Hz. İsa'da belirleyici otorite Roma'ydı. Roma'nın otoritesi olmadan İsa ne yakalanır ne de çarmıha gerilebilirdi. Benim yakalanmamda belirleyici otorite ABD idi. ABD olmadan benim yakalanmam düşünülemezdi. Türk yöneticilerine verilen rol cellat ve gardiyanlıktan öteye değildi. AB'ye biçilen rol ise, Batı uygarlığının hukuk gücü olarak yargıda son sözü söylemekti. Kabaca ortaya koyduğumuz bu ilişkilerdeki bağı daha da somutlaştırmak mümkündür.

Bizans İmparatorluğu Batı'dan çok Doğu imparatorluk gücüne yakındır. Haçlı seferlerinin doğuda tutunması ise feodal uygarlık dönemindeki güç dengesi nedeniyle mümkün olamazdı. İskender sonrası Helen uygarlıkları gibi erimekten kurtulamazdı. Yükselen kapitalizm temelinde ilk derli toplu saldırıyı 1898'de ***Napoleon*** düzenledi. Karşısına çıkan engel Osmanlı İmparatorluğu'ydu.

Kapitalist sistem uygarlığın yeni hakim gücü olarak yerini sağlamlaştırdıkça, Avrupa uygarlığın merkezi olacaktı. Üstünlük kesin Avrupa'daydı. Doğu uygarlığı adına Arap sultanlar 15. yüzyılın sonlarında İspanya'dan nihai olarak kovulurken, Osmanlılar 1683 II. Viyana kuşatmasından büyük bir bozgunla çıkarak hızlı gerileme sürecine gireceklerdi. Yükselen Avrupa uygarlığı karşısında tutunmaları artık mümkün değildi. Zamanı çoktan geçmişti. Napoleon'un yenilgisi ile uygarlığın öncü gücü İngiltere oldu. İngiliz İmparatorluğu da dünyadaki egemenliğin Ortadoğu'dan geçtiğinin bilinci ile 1800'lerden itibaren bölgeye yüklenmeye başladı. Kuzeyde Çarlık Rusya'sı, güneyde İngiliz İmparatorluğu arasında sıkışan Osmanlı İmparatorluğu bilinen denge politikası ile ömrünü yüzyıl daha uzatacaktı. Asıl önemli olan, bu denge politikasının kurbanlarına ilişkin gelişmelerdir. Üç önemli tarihi kavim olan ***Anadolu İyonları***, ***Doğu Anadolu ve Kilikya Ermenileri*** ve ***Mezopotamya Asurları*** bu denge oyunlarında büyük oranda tasfiye olurken, Kürtler ancak fiziki varlıklarını koruyabildiler.

Bölge üzerinde yeni hakimiyet peşinde koşan İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlılardan taviz koparmak amacıyla adı geçen bölge halklarını bir tehdit aracı olarak kullanmaya çalıştılar. Kapitalizmin maddi çıkar hesapları bu halkların binlerce yıllık tarihi kültürlerinden üstün sayılacaktı. Osmanlı Türkleri her geriledikçe, sebebini bu halklarda bulup nefeslerini biraz daha sıkacaklardı. I. Dünya Savaşı'na geldiğimizde, artık tarihin tehli-

ke çanları iyice çalıyordu. İmparatorluğun enkazı altında İyonya, Ermeniler ve Asurlar can çekişirken, Kürtler dağlarının derinliklerinde ancak fiziki varlıklarını koruyabileceklerdi. Türk sultanları ile Avrupalı feodal ve kapitalist devlet güçleri arasındaki yaklaşık sekiz yüz yıllık çekişme Avrupa'nın üstünlüğü ile sona ererken, geriye hazin kurbanlar bırakacaktı. Tarihçiler kurbanların bu hazin öyküsünü gerçek nedenleri ve sonuçları ile vermezler. Çünkü gerçekler aynasında kendi çirkin, katil yüzlerini göreceklerdir. Ortadoğu'nun son iki yüz yılında olup bitenlerden belirleyici olarak sorumlu olan büyük Avrupa devletleridir. Daha önce de aynı halklar vardı. İmparatorluk içinde kurdukları dengelerle en azından ekonomik olarak zengin ve kültürel olarak rahatlardı. Siyasi olarak da Türklerden geri değillerdi. Avrupa'ya duyulan güvenle ve gerçekçi olmayan devlet olma hesapları ile en büyük kumarı oynadılar veya oynatıldılar. Büyük kaybettiler. Ardılları, kılıç artıkları Batı'nın göçmenleri oldular. Avrupa ve Amerika'ya doğru yola çıktılar. Kendi *'vaat edilen kutsal topraklar'* ütopyasıyla yaşamaya çalıştılar.

Yahudilerin Siyonist Kongre (1896) ile yaptıkları çıkışlara benzer bazı girişimlerin günümüz ABD ve AB ülkelerinde hızlandığını görüyoruz. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nden umutlanabilirler. Irak işgali yeni heyecanlı bir döneme yol açmıştır. Kürtler projenin sağlam bir müttefiki olmaya en yakın adaydır. Hedef, bölgenin kapitalist sisteme ve İsrail'in varlığına engel ve tehdit teşkil eden ekonomik altyapısını ve zihni siyasi üstyapısını değiştirmektir. Sistemin iki organize gücü BM ve NATO, projenin aktif diplomatik ve askeri gücü olarak görevlendirilmek durumundadır. G-8'ler ekonomik gücünü esirgemeyecektir.

Asıl problem Osmanlı mirasının sahibi TC'nin bu dönemi nasıl karşılayacağına ilişkindir. İkinci bir ulusal kurtuluş sürecinin ne iç ne dış koşulları mevcuttur. Sisteme karşı direnmesi, Irak ve Yugoslavya'dan, hatta Rusya'dan daha başarılı olamaz. Tam teslim olması işine gelmez. 1950'ler sonrası müttefiklik koşulları da olduğu gibi süremez. Geriye kalan reform sürecidir. Bunun için de irade yoktur. Sürüdükçe sürünmeyi politika bellemektedir. Statükoda yaşanan her günü kazanç sanan son derece tutucu bir zihniyetle TC korunmaya çalışılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine hayli benzemektedir.

Bana ilişkin komplo TC'nin yaşadığı bu koşullar altında geliştirildi. Komplonun içyüzünü ve taraflarını iyi anlamadan hiçbir sorunun altından kalkılamaz ve TC'nin akıbeti hakkında doğru yorumlarda bulunulamaz.

Bazı ciddi yetersizlikler ve yanlışlıklar da olsa, benim genelde tüm

halkların, özelde Kürdistan halkının büyük demokratik çıkışını temsil ettiğim inkar edilemez. 15 Ağustos eylemliliğine kadar bir zihniyet örgütlenmesi geliştirmeye çalıştığım açıktır. Bunu reel sosyalist ve ulusal kurtuluş karması biçiminde bir örgü olarak hazırlamak durumunda kaldığımı, bundan daha gelişkin bir aşamaya güç getiremediğimi de kabul etmek gerekir. 15 Ağustos 1984-15 Şubat 1999 arasındaki on beş yıllık dönem zihniyet örgütlenmesinin eylem dönemidir. Eylemin öne çıktığı süreçtir. Pratiğin en iyi açıklayan olduğu söylenir. Benim de kendimi daha iyi tanımlayabilmem bu pratik süreçle daha iyi açığa çıktı. Temsil ettiğim olgusal gerçeklik, sorunları ve bireyin çözüm olanaklarını iyi denediğim, test ettiğim söylenebilir. Fakat ben derken abartmaya gitmemek önemlidir. Benimki vesiledir. Açığa çıkan, binyıllardır bastırılan bir toplumsal gerçekliğin soy halkıdır. Tanrısallığı çok iyi çözmeme rağmen, kullandığım terminoloji bilimselliğe daha çok yakındır.

Açığa çıkan Kürdistan halk gerçekliği karşısında, üzerinde binlerce yıldır işbirlikçilik yapanlarla (Gılgameş-Enkidu ikilisinden günümüzde ayan beyan ortaya çıkmış olanlara kadar) fetihçilerin büyük bir rahatsızlığı başladı. Dönemin imparatorluk gücü ABD'nin şemsiyesi altında 1998'de Ankara ve Washington süreçlerini başlattılar. Federe Kürdistan devleti anlamına gelebilecek bir siyasi program üzerinde anlaştılar. Program Ankara yönetiminin himayesi altında yürütülecekti. Bunun karşılığında A. Öcalan'ın başına ve PKK'nin teröristliğine ortak hüküm verilecekti. Bu hüküm objektif olarak *'imha ve tasfiye'* demekti. Gizli olmakla birlikte, dikkatli bir siyasi yorumcu antlaşmanın (17 Eylül 1998 Ankara-Washington) çelişkilerle dolu olduğunu, tarafların birbirini kandırmaya çalıştığını, taktik bir yaklaşım olmaktan öteye gitmediğini fark etmekte zorlanmayacaktı. A. Öcalan üzerindeki büyük kıskaç ve takip harekatı bu antlaşmayla dünya çapında hızlandırıldı. ABD'nin en azından bir kanadı kesin kararlılık gösterdi. Bunda İsrail sağının da büyük desteği ve dayatması vardı. İngiltere iyi bir planlama yaparken, İsrail-MOSSAD iyi bir ajanlık faaliyeti ile plana katılım gösterdi. Bu son komplo planı Türk Başbakanı Tansu Çiller'in elli milyon Dolar ödenekli 6 Mayıs 1996 Şam sabotajından (bin kiloluk bomba yüklü araba ile kalınan binaları havaya uçurarak imha etme) sonra, İsrail yönetimi ile yapılan askeri ekonomik antlaşmadan sonra gündeme geldi. Türk Kara Kuvvetleri Komutanı 17 Eylül'de Suriye'ye ültimatom niteliğindeki konuşması ile bir adım daha ilerletildi. Suriye ile savaş gündeme gelince, Suriye yönetiminin *'nasıl istersen öyle git'* demesinden başka bir tavır görülmedi.

Halen iç yüzü tam anlaşılamayan ve yarı resmi bir davet olarak nitelendirilebilecek bir çağrı sonrasında *'Atina macerasına'* karar erdim. Ülkenin dağlarına yönelmek benim için idealdi. Ancak benim yüzümden binlerce kişinin ölmesine yol açabilecek bu seferi ahlaki kaygılarla erteledim. Siyasi çözüm şansının Avrupa'da denenmesinin daha uygun olabileceği düşünüldü. Zaten ordu kaynaklı olduğuna inandığım 1997'den beri bazı bilgi notları Avrupa örgütümüzce iletilince, bu kanım daha da öne çıktı. Fakat Atina'da beni karşılayan gerçek dost insanlar değil, ünlü ***Troya*** kahramanı ***Hektor'u*** doğru olmayan bir savaşa çeken erkeklerin tanrısı Zeus'un anlından yaratılmış mitolojik Athena kahpesi oldu. Beni öldürücü bir saha içinde tüm kar zihniyetli uygarlık güçleri ile savaşa zorladı. Karşılığında ise güya Troya'yı (Anadolu) ve Kıbrıs'ı alacaktı. Veya en azından bu yönlü bir politik imkan doğacaktı. Benim gibi herkesin beslendiği 20. yüzyılın reel sosyalist ve ulusal kurtuluşçu ideolojik çizgisi bu hileyi çözemezdi. Tarihte çok ünlü olan ve hem İskender hem de Napoleon'da dile getirilen Athena hilekarlığından beslenmiş Yunan devlet geleneği karşısında Ortadoğu bilgeliği ve yiğitliği ne yapabilirdi?

Davamın AİHM sürecinde eleştirilmesi gereken temel konusu birey toplum ilişkisine dayalıdır. Savunmamın ilk bölümünde kapsamlıca ele aldığım gibi, insan türünün gelişiminde toplumsallık öncelik taşır. Toplumsallığa dayanmayan birey tarifleri birer aldatmacadan ibarettir. Doğu toplumlarında hakim yan hep toplumsallığı esas alır. Toplumun eskiliği ve gelişimi ile ilgili bir yaklaşımdır. Batı uygarlığının doğuşunda ise bireysellik ağır basar. Hem Grek-Roma aşamasında, daha sonra ortaçağda hıristiyanlığın yorumlanmasında bireysel arayışlar hiç eksik olmamıştır. Rönesansta ve sonrasında ise, bireysellik adeta tarihsel devrim yaşamıştır. Binlerce yıllık Doğu toplumlarında aşırı gelişen ve bireyi boğan toplumsallık peş peşe Rönesans, reformasyon, bilimsel devrim ve aydınlanma hareketi ile paramparça edilerek, önce birey toplum dengesi, 19. ve 20. yüzyıllarda da bireyin aşırı yükselişi yaşanmıştır. Çağımıza bireysellik damgasını vurmuştur. Bu sefer aşırılığa kaçan ve toplumu kemiren hastalık bireysellikten kaynaklanmaktadır. Sağlıklı toplum ve birey dengesi birey lehine adeta bir zırvalığa vardırılmıştır. Toplumsallık kölelik gibi algılanmaktadır. Aslında bu tür bireycilik bir nevi postmodern hayvanlaşma, primatlığa üst boyutlarda ve yeni koşullarda yeniden dönüştür.

AİHM'ne yansıyan sadece *'bireysel başvuru'* hakkı bu hastalığın hukuk alanına yansımasını ifade etmektedir. Tümüyle toplumsal olan, her şeyini açıkça böyle ortaya koyan bireyi toplumundan, halkının iradesinden ayrı

varsaymak tam bir hukuk hilesidir. Bu hukukun temelindeki adalet anlayışına da terstir. Ayrıca önemli bir politik gerçeği gizlemeye bilerek veya bilmeyerek alet olmaktadır. Kürt halkının özgür politik hareketini hukuk dışında bırakmaktadır. Kürt özgürlük hareketinin haklılığını gündem dışında tutup, AB'nin Kürt halkı üzerindeki sorumluluklarını örtbas etmeye yol açmaktadır. ***Leyla Zana*** ve arkadaşlarının davasında bu gerçeklik daha da sırıtmaktadır. Sözde sahiplenme adı altında cezaevindeki ve dışarıdaki (onlar da üstü açık cezaevinde sayılmaktadır) Kürt halkından ayrıştırıp sözde insan haklarını kurtarmaya çalışmaktadır. Davam dolayısıyla Avrupa uygarlığından kaynaklanan bu hileyi kabul etmem mümkün değildir. Beklenen, birey toplum dengesini kabul eden bir karardır.

AİHM hakkımda verdiği 6 Mayıs 2003 tarihli kararında Türkiye Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin verdiği kararı *'mahkemenin bağımsız olmadığı ve adil yargılanmadığım'* gerekçesi ile uygun görmemişti. Buna karşın bağımsız ve adil karar verme durumunda olmayan bir mahkeme, 20. yüzyılın en kapsamlı bir komplosu sonucu getirilmemin hukuka uygun olduğuna dair görüş belirledi. Bu görüş veya karar özünde tamamen siyasidir ve komplonun devamından ibarettir. Önceden geliştirilmiş planlamanın bir parçası olarak belirlenmiştir.

Kaçırılmam AİHS'nin 5/2 maddesine tamamen aykırı olup, getirildiğim yere iade edilmem hukukun ve sözleşmenin bir gereği olduğu halde, hiç ifademe bile başvurulmaması peşin hükümlülüğü ortaya koymaktadır. Kaçırıldığıma ilişkin bir değil binlerce delil vardır. Daha da önemlisi, ben Avrupa toprakları olarak sayılması gereken yerden kaçırıldım. Büyük Daire (AİHM) eğer gerçeğe saygılı olmak istiyorsa benim ifademe başvurması gerekir; buna gerek görmüyorsa şahit durumunda olan ***Dilan*** ve ***Kalenderidis****'in* ve diğerlerinin görüşlerine başvurmalıdır. Ayrıca avukatlarımın bu konuda kapsamlı ve güçlü argümanlarını göz önüne almalıdır. Ben yargılanmaktan kaçınmıyorum. Türkiye'nin de taraf olduğu sözleşmelerin ruhuna uygun, bağımsız ve adil bir mahkemede yargılanmak en doğal hakkımdır. AİHM için temel görev bu yönlü bir yargılanmanın yolunu açmak olmalıdır. Adil olmanın ilk adımı bu yolun açılmasıdır. Mahkeme aldığı kararla bu yolu açmamaktadır. Tersine, idamı önleyip ebedi çürümeye terk etmeyi uygun görmektedir. Ölümü gösterip sıtmaya razı olmaya zorlamaktadır. Bunun binlerce yıldır denenen tahakkümcü güçlerin bir hilesi olduğunu herhalde yorumlayamayacak kadar idrakten yoksun değilim. AİHM Büyük Dairesi, gerçekten adil bir yargılamanın yolunu açmak istiyorsa, şu hususları göz önüne almak durumundadır:

Birincisi, benim kimliğim Roma İstinaf Mahkemesi'nin verdiği kararla siyasi ilticadır. Bunun belgesi mahkemenin elindedir.

İkincisi, Atina Ağır Ceza Mahkemesi'nin hakkımda verdiği kararla benim Yunanistan sınırları içinde bulunmam gerekir. Yani ben hukuken ve mahkemenin kararına göre halen Yunan devlet sınırlarının içindeyim. İmralı adasında tek kişilik cezaevinde bulunmam hukuk dışıdır. Bu çok açık olan bir husustur. Büyük Daire'nin cevap araması gereken soru, kanunen Yunan hudutları içinde bulunmam gerekirken, nasıl oldu da halen altı yıldır tek kişilik bir hücrede ebediyete kadar hükümlü tutulmaktayım sorusudur. Bu soruya doğru yanıt bulunmadan, Birinci Daire'nin verdiği kararı onaylamak tamamen siyaseten davranılmış olunduğunu kanıtlayacaktır. Mahkeme kaçırılmanın ayrıntılı gelişmesini anlamak istiyorsa, peşin hükümlü değilse, kısaca belirttiğim ifadenin kapsamlı alınmasını ve olaya şahit tüm tanıkları dinlemek ve sağlamak durumundadır. Eğer doğru bir karar verirse, ben AB hudutları içinde olmuş sayılacağım. O zaman TC'nin iddiaları ile Kürt tarafının iddiaları bağımsız bir mahkemede dinlenerek hukuki ve adil bir karara varılmış olacaktır. TC her zaman beni otuz kırk bin kişinin ölümünden sorumlu tutmaktadır. Kürt tarafında dört bine yakın köy ve mezra boşaltılması, on bini aşkın faili meçhul cinayet, yüz binleri aşan tutuklama, sürgün, mültecileşme, kronik işkence, otuz bine varan gerilla şehadeti, gasp edilmiş tüm insan hakları ve tanınmayan demokrasi bu bilançonun küçük bir kısmıdır. AİHM bunu dikkate almadan nasıl karar verebilecektir?

Bu bir savaş bilançosudur. Tarihte hiçbir bireysel terörist otuz kırk bin kişiyi öldürecek güçte olamamıştır. Eğer ortada hem de Kürt halkı aleyhinde asimetrik olan bir savaş olduğu kabul edilecekse, o zaman tıpkı II. Dünya Savaşı sonrası ***Nürenberg***, ***Bosna-Hersek*** savaşı sonrası ***Lahey***, yine bazı Afrika ülkelerindeki katliamlardan sonra kurulan BM himayesindeki mahkemelere benzer bir yargılamanın benim ve diğer taraflar için geliştirilmesi de adil yargılamanın biricik yoludur. AİHM'nin Kürt mağdurlarına ilişkin binlerce davası vardır. Bunlar savaş bilançosunu hiç mi hatırlatmayacak? Kürtler tarihte hep aldatılmıştır. Ama Avrupa gibi açıklığın gelişkin olduğu bir ortamda aldatılmaya devam mı edileceğiz? İnsanlık vicdanı bunu nasıl kaldırır? Henüz anadil yasağını bile tam ve fiilen aşamamış bir halkı benim şahsımda bin bir entrika ile yargılayıp bunu Avrupa normları ile uyumlaştırmak suçuna AİHM nasıl iştirak ve cesaret edebilir?

Daha yüzlercesi sorulabilecek bu tip hukuki soruların yanıtı, mahkeme-

nin kendisinin siyasi etkiden bağımsız olup olmadığını, adil yargılamaya fırsat tanıyıp tanımayacağını kanıtlayacaktır. Eğer adil yargılama yolu açılmaz ve ben ve binlerce diğer yoldaşım (Leyla Zana ve arkadaşları dahil) ebediyete kadar çürümeye (dışarı çıkmak ikinci bir meseledir) terk edilirsek, bununla bizi esasta yargılayanın AB'nin kendisi olduğunu, TC yönetiminin sadece maşa olarak kullanılmak durumunda kaldığını açıkça söylemek durumunda kalacağız. Tıpkı Kürt halkına son iki yüz yıldır dayatılan asimetrik savaşın sorumlusunun önde gelen Avrupa devletleri olduğunu, buna 1950'lerden sonra ABD'nin de katıldığını, Ermeni, İyon ve Asur halklarının tasfiyesi yetmediği gibi, sıranın Kürtlere geldiğini büyük bir öfke ve açıklıkla söylemek zorunda kalacağımız gibi.

Özetle genel bir yaklaşımla bakıldığında, davamda asıl taraf AB ülkeleri ile Kürtler ve ben olmaktadır. Davayı Türkiye'ye kiralamaları kandırmacadan ibarettir. AB ülkelerinin ABD ve İsrail'in desteği ile beni Avrupa hukukunun dışına itmek için harcadıkları çabalar açıkta cereyan etmiştir. İtalya hükümeti var gücü ile bu konuda çaba harcamıştır. Müthiş bir psikolojik baskı uygulamıştır. Mali imkanlarını seferber etmiştir. İngiltere ve İsviçre ülkelerine gitmediğim halde beni *'istenmeyen adam' (Persona non Grata)* ilan etmişlerdir. Almanya ve Fransa resmen mahkemede şahsıma ilişkin yargılama başlatmıştır. Diğer birçok ülke hakkım olduğu halde iltica başvurumu peşinen reddetme haksızlığını sergilemiştir. Genelde psikolojik bir yıpratma kampanyası yürütülmüştür. Tüm bu gelişmelerin altında 15 Ağustos Hamlesi'nden sonra TC ile giriştikleri çok çirkin maddi çıkar ilişkilerine dayalı sessiz ve gizli anlaşmaları yatmaktadır. Çok iyi biliyoruz ki, Türk hükümetleri neredeyse Türkiye'nin yarısını Avrupa ülkelerine peşkeş çekerek, PKK'den uzak durma ve Kürt özgürlük savaşını 'terörist' saydırma tezini kabul ettirmiştir. Avrupa hükümetlerinin gizledikleri, ama şahsımda açığa çıkan bu çıkar ilişkileri olmasaydı, benim hemen siyasi iltica hakkını almam gerekirdi.

Avrupa hukuku (AİHS) bu çıkar ilişkileri nedeniyle açıkça çiğnenmiştir. Avrupa dışına kaçırılmam, böylelikle Avrupa hukukunun kapsamından çıkarılmam hedeflenmiştir. Kenya'ya sürülmem bu iğrenç çıkar bağlarından ötürüdür. Dolayısıyla (AİHM) gerçekten Avrupa hukuk normlarına ve sözleşmelerine bağlıysa, bu hukuk dışılığı reddetmek durumundadır. Roma İstinaf ve Atina Ağır Ceza Mahkemelerinin fiili bir anlamı olmasa da, verdikleri olumlu karar AİHM'ni de bağlamaktadır. Bu kararlar hem siyasi ilticacı olduğumu kabul etmekte hem de beni Avrupa topraklarında özgür saymaktadır. Yine bu kararlara göre İmralı'daki yargı ve infaz süreci

Avrupa hukukuna tümüyle aykırıdır, olmamış sayılmaktadır. AİHM Büyük Dairesi'nden beklenen, Avrupa hukukuna göre Avrupa topraklarındaki özgür kalma hakkımı (Atina ve Roma Mahkeme kararları) bana tanıması, İmralı'daki hukuk dışılığı reddedip, eğer bir yargılama gerekiyorsa (AİHM 1. Daire kararı) onun adil ve tarafsız olmasının yolunu açabilmesidir. Bu temelde olumlu bir karar çıktığında ancak AİHS'ne göre hareket edilmiş olacaktır. Aksi halde yüce mahkeme de (AİHM) büyük bir siyasi komplonun aleti olmaktan kurtulamayacaktır.

Savunmamın ağırlıklı bölümünü Avrupa uygarlığının açıklamasına vermem bu nedenledir. Bu uygarlık bizi yok ediyor. Siyasiler birkaç yıllık iktidarları ve efendilerinin kar hatırı için hiçbir halkın tarihten silinmesini kendilerine temel kaygı konusu yapmazlar. Bunu biliyoruz. Ama hiç olmazsa zerre kadar adalet varsa, AİHM gibi bir kurum *'bireysel boyutlu yargılama gibi'* en kardırmaca yolu bir tarafa bırakıp olup bitenin özüne ilişkin bir karar vermeli; en azından objektif, gerçekçi ve çağdaş bir yargının nasıl mümkün olabileceğini göz önüne getirerek karar geliştirmelidir. TC bir savaş tarafı olup (ki, bunu bütün dünya biliyor ve kendisi de açıkça söylüyor) beni ve örgütümü de en büyük tehlike ve düşman ilan etmişken, nasıl adil ve bağımsız bir yargılama yapacaktır? Mahkemenin (AİHM) buna aklı nasıl eriyor? Yoksa başka oyunlar var da biz mi bilmiyoruz? O halde davamı niye kabul etti? Eğer bütün bu sorulara cevap verilmezse (ikna edici biçimde), geriye önceden planlanmış siyasi bir oyunun mükemmelen oynanmaya devam ettiği anlaşılmış olmayacak mı? O zaman bu oyuna kendimi ve halkımı alet etmemek için, en azından idrakimin ve vicdanımın gereklerini yerine getirmekten başka çarem kalmayacaktır.

Bu gerçeklik savunmanın hukuki olmaktan çok siyasi olarak geliştirilmesi gereğini ortaya koyar. Kürtler ne ulusal, ne uluslararası hukukun kapsamında ele alınan bir halktır. AB hukukunun ısrarla bireysel boyutu dayatıp bunun altındaki tarihsel toplumsal gerçeği görmezlikten gelmesinin anlamı, hukuki yoldan çözülecek bir sorunun olmadığıdır. Bu anlayış Lozan Antlaşması'ndan beri süregelmektedir. TC'nin varlığını Kürtsüz kabul etmesi karşılığında, İngilizlere Musul-Kerkük bırakılmıştır. TC'nin kapitalizmi sistem olarak benimsemesi karşılığında Lozan'da onaylanma sağlanmıştır. Batılı devletler Ermeni, İyon ve Asurileri birer azınlık olarak kabul ederken, Kürtlere ilişkin hiçbir güvence verememişlerdir. Bu yaklaşım Kürtlerin fiziki olmasa da kültürel ve siyasal olarak silinmesine göz yummak demektir. Batılı emperyalist devletlerin Türk yöneticileri ile son iki

yüz yıllık süreçte girdikleri ilişki, çelişki ve çatışmaların sonuçları çok iyi irdelenmek durumundadır. Günümüzde Ortadoğu'nun geriliği, demokrasi ve özgürlükten yoksunluğunun temeli bu yıllardaki ilişkilerle bağlantılıdır. Büyük Ortadoğu Projesi son iki yüz yılın kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmelidir. İçeriği çok iyi okunmalıdır. Özellikle Kürtler bu projenin en stratejik unsuru olarak kendini her yönüyle değerlendirmek durumundadır. Savunmamın temel hedeflerinden biri de budur.

Benim İmralı'ya alınma sürecimle Kuzey Irak'taki Kürdistan Federe devlet oluşumu arasındaki bağ çok açıktır. TC yetkilileri şu gerçeği çok iyi okumak zorundadır: Federe Kürdistan'ı benim ve PKK'nin tasfiyesi karşılığında Kürt feodal burjuva güçlerine siz hediye ettiniz. Sonuçlarından da sizler sorumlu olacaksınız. Bu bugünkü Filistin-İsrail çatışmasının temellerine benzeyen bir temel atmadır. Bununla devrimci cumhuriyetçiliğin temelleri aşındırıldığı gibi, her tür milliyetçi kışkırtmacılığa uygun bir ortam da oluşturulmuştur. Halklar yeni milliyetçi kışkırtmalar altında birbirine saldırtılıp hükümranlık düzenleri yeni biçimler altında sürdürülmek istenmektedir. Filistin-İsrail çatışması neredeyse son yüzyılın sorunu haline getirilip, Arap halklarının en kötü yönetiminin meşru bir gerekçesi haline getirilmiştir. Aynı oyunun kapsamına şimdi Kürtler alınmakta, alınmaya çalışılmaktadır.

İşte bu noktada bana yönelik komplo uluslararası bir boyut kazandı. Çünkü benim ve temsil ettiğim hareketin varlığı bu oyunlara uymadığı gibi, boşa çıkarma potansiyeli de taşıyordu. Kürtlerin kontrolünün hareketimizden alınıp emperyal güçlerin elinde kalınması stratejik önemde görülüyordu. Bununla Arap, Fars ve Türk ulus devletlerinin terbiyesi sağlanacaktı. Avrupa ve ABD'de on binlerce Kürt bunun için terbiye edilmekteydi. Kendi mentalitelerine uygun bir Kürtlük ısrarla oluşturuldu. Aslında 1945'ten sonra Barzani ailesi yoluyla İsrail'in başlattığı süreç giderek genişledi. Kürtler Batı'nın yeni gözdeleri olarak önem kazanmaya bu nedenle başladılar. Ortadoğu'nun fetih gelenekli devletleri de kendi Kürtlerini yeniden ele aldılar. Güvenlik kuvvetlerinin emrinde bir istihbarat ve korucu ***Kürt Ordusu*** oluşturdular. Üçüncü kısım yoksul ve emekçilerin Kürt grubunu ise, yurtsever ve demokrat bir çizgide PKK oluşturdu. Böylelikle üç türlü Kürt grubu oluştu. ABD, AB ve İsrail'e bağlı Kürtler; bunlar eski feodal aşiretçi üst tabakanın burjuvalaşma yolundaki kesimleridir. Devletlerin para desteği ile aşiret duygusunu kullanarak etkili olmaya çalışıyorlar. Federe Kürt devleti şimdilik temel siyasi programıdır. Fetihçi Arap, Türk ve Fars ulus devletlerinin güvenlik kuvvetlerine yine para ve aşiret

duygusuyla hizmet veren Kürtlerin hedefi sadece para ve mahalli otoritedir. PKK ile yurtseverlik ve demokratik duygu ve bilinçle bağlı olanların hedefi ise, demokratikleşme ve özgür bir Kürdistan'dır. Bu üçlü ayrışma yoğun ilişki ve çelişkileri ile birçok oluşuma gebedir. Binlerce yıllık uykudan uyanmış ve hareketli bir sürece girmiş Kürdistan, Ortadoğu'nun yeni denge oluşumunda önde gelen aktör durumundadır. Birçok senaryoda çeşitli rolleri oynaması işten bile değildir.

TC'nin kuruluş sürecinde bir asli öğe olarak değerlendirdiği Kürtleri isyanlar nedeniyle tümüyle kimlikleri altında hukuk ve siyaset dışında bırakmasının konjonktürel –dönemsel– açıdan bir anlamı olsa da, sürekli bir ilke haline getirilmesi en vahim hata veya yanlışlıklardan biridir. Benim iddiam şudur: Emperyal güçler, bu yanlışın doğurduğu çelişkiyi kendi Kürt oluşumlarının lehine kullanıp çıkar uyuşmazlığı içinde oldukları Türk, İran ve Arap yönetimlerini kendilerine daha çok bağlamak, bu olmazsa etkisizleştirmek için, benim şahsımda özgürlük seçeneği olan yoksul, emekçi Kürtlerin tasfiyesine bilinçli giriştiler. Bu çelişkinin ilk ürününü Kuzey Irak Kürt Federe oluşumu teşkil ederken, gerisi de geliştirilecektir. Türkiye yönetimi yanına Iran, Suriye ve Iraklı bazı Arapları da alarak Kürtlerin üzerine giderse, asıl o zaman tuzağa düşecektir. İran ve Arapların Türk rahatsızlığı tarihseldir ve iyi bilinmektedir. Kürtler Türklerin üzerine yönlendirildikten sonra, bazı tarihsel sorunlar yeniden canlandırılacaktır. Bunların içinde İyonya, Ermenistan, Gürcistan, İran ve hatta Toroslara kadar tarihi iddiası olan Arapların iddiaları güncelleşecektir. Bu durumda Türkler 16. yüzyıldaki statüye indirgenecektir.

Yavuz Selim'in Kürt politikası bu tehlikeyi bertaraf etmişken, M. K. Atatürk'ün de 1920'lerde bu tehlikeyi önlemesi, Kürtlerle özgürlük ilişkisi temelinde kurulan bu ittifakla mümkün olmuştur. Türklerin Anadolu tarihleri Kürt ilişkileriyle çok sıkı bir diyalektik ilişki içindedir; bu ilişkinin parçalanması, tam düşman hale dönüştürülmesi, Türklerin ister farkında olsunlar ister olmasınlar, en büyük stratejik kayıpları olacaktır. İsyanlarda kusur her iki taraftadır. İlkel ve şoven milliyetçilik, feodal dini gelenekler stratejik bir ilişkiyi anlayıp yürütecek konumda değildiler. Kürt tasfiyesinde aşırıya gidilmekle stratejik ilişki yok olmanın eşiğine gelmiştir. M. K. Atatürk ve İ. İnönü bunu son dönemde görmüşlerdir. Fakat telafisi mümkün olmamıştır. 1950 sonrasında Kürt feodalitesinin yeniden ve soy inkarcılığı karşılığında güçlendirilmesi stratejik ilişkinin daha da kırılmasına, anlam yitirmesine yol açmıştır. 1980 sonrası aşırı dinci ve Türkçü Türk-islam sentezi bu stratejik ilişkiyi tamamen yok saymıştır. Bu durum karşı-

sında Batılı güçler ve bölgesel devletler geleneksel rahatsızlığını PKK'ye göz yummakla göstermişlerdir. Fakat İran ve Suriye'nin kesin desteği de dahil, hepsi Kürt Federe devletinin oluşumunda rol oynayarak, tarihsel oyunların gündemleşmesi için en önemli adımları atmışlardır. Milliyetçilik bağlantılı Kürt hareketi Türklerle geleneksel stratejik ilişkiyi tamamen yıkmak durumundadır. Örnek İsrail-Filistin, Rusya-Çeçen ve Balkanlardaki Yugoslavya ayrışmasıdır. Günlük kendini kandırmacı politikalar tarihsel ilişkinin önemini kavramaktan çok uzaktır. Milliyetçilik ve dincilik hepsinin gözünü kör etmişken, ekonomik ve siyasi rant bir gün ötesini bile hesap edemez hale getirmiştir. Şahsım ve PKK'nin bu oyunda kullanılmaması için gerçekten büyük çaba harcadım.

Önümüzdeki dönemde ABD'nin Ortadoğu Projesi kapsamında gelişmeler hız kazanacaktır. Türkiye'nin bu projede hedef mi, ortak mı olduğu henüz net değildir. Sözde projenin en güçlü ortağıdır. 1990'larda da stratejik ortaklıktan çok bahsediliyordu. Sonuçlar biraz öğretti herhalde. Türkiye ister hedef, ister ortak olsun, kesinlikle eski statükoyu sürdüremeyecektir. Eski statükoda ısrar ikinci bir Irak ve Yugoslavya'dır. Kaldı ki, Irak ve Yugoslavya kendi milliyetlerine birçok hak tanıyorlardı. Türkiye'nin şoven kalıpları hepsinden güçlüdür. Halk yıllardır bu şoven kalıplarla beslendi. Devamı halinde kırılma kaçınılmazdır. PKK ile çatışmalar bile bu gerçeği göstermeye yetmiştir. Milliyetçilikle yüklü Kürt-Türk oluşumları tarihsel stratejik ilişkiyi paramparça edecektir. Bana göre bu plan 1950'lerden itibaren bilinçli geliştirilmiştir. Önce Türk milliyetçiliği faşizme ve dinciliğe tırmandırıldı. Bu tırmandırmalar dış kaynaklıdır. I. Dünya Savaşı öncesinde de Pantürkizm ve Panislamizm biçiminde yine dış kaynaklı olarak tırmandırılmıştır. Bu gerçeği en iyi gören Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Bu iki ideolojik cereyanı engellemiş, özgürlüğe açık bir yurtseverliğe açılım yapılmıştır.

Kürt isyanlarındaki provokatif etkenler işte bu politikayı ve iki taraf arasındaki stratejik ilişkiyi bozmuştur. Aşırı milliyetçilik Kürt'ü silebileceğini sanmakla aslında oyuna gelmiştir. ***Ziya Gökalp*** gibi milliyetçiliğin babası sayılan bir kişi, *"Türk Kürtsüz, Kürt Türksüz olamaz"* diyebilmiştir. 1950'ler sonrası gelişmelerin Kürtlere yaklaşımda yeniden yorumlanması büyük önem taşır. 2000'lerden sonra ise Kürt milliyetçiliği hızlandırılmıştır. Yine dış kaynak etkili olmuştur. Bütün kusurlarına rağmen PKK'nin bölge halkları ile enternasyonalist yaklaşımı bu oyunu bozmada en temel etken olmuştur. ABD'nin PKK'nin 'teröristliğini' hemen kabul etmesi Türkleri çok sevmesinden ötürü değildir. Bu iddia çatışmayı derinleştirme

amacına yöneliktir. ABD ve AB'nin Kıbrıs'a ilişkin yaptıklarının onda, yüzde birini Kürt sorunu için yapsalardı, aslında Türkiye'ye bir Türkiye katılabilecekti. Bundan uzak duruldu. Adeta *'tavşana kaç tazıya tut'* biçiminde hayvanlara reva görülen bir politika uygulandı. Ranta boğulan ekonomi ve siyasi çevreler de bu politikaya dört elle sarıldılar. Gelinen nokta Türkiye'nin batımının az öncesidir.

Tam bu noktada benim teslim edilmemle kaba bir direnişçilik temelinde ölümüm sonrasında, Türk-Kürt ilişkilerinde toptan yıkılış sürecine girilmesi beklenmişti. Kürt hareketinin tüm ipleri bir elde toplanacaktı. Bundan sonrasında ne olacağını bugün daha iyi kestirmekteyiz. ABD ve AB iyi niyetli de olsa Kürt milliyetçiliğini desteklemekten asla vazgeçmezlerdi. İsrail Ortadoğu'da Kürt milliyetçiliğine kesinlikle muhtaçtır. Batı Kürt milliyetçiliği olmadan Arap, İran ve Türk ağırlığını istediği noktaya getiremez. PKK'yi kullanış tarzı her iki taraf için de tuzak biçiminde olmuştur. Yani tazı kovalar, tavşan kaçar politikasında kaybeden her iki taraftır. 1925 sonrasında da böyle olmuştur. 2000'ler sonrasında Kürt milliyetçiliği modern silah teknolojisine kavuştuğunda karşısında zor durulacaktır. Belki her iki taraf da stratejik olarak kazanamaz. Ama büyük kaybedecekleri kesindir. Geriye kazanan, her zaman olduğu gibi emperyal güçler olacaktır. Bu duruma gelişte Kürt milliyetçiliği kadar, Kürt inkarcılığı ve hak gaspları da eşit sorumludur. Kürt sorunu yetmiş beş yıl çözümsüz bırakılmakla TC ne kazandı? Ki, teknolojinin yeni çağında inkarcı politikalarla kazanması şurada kalsın, her gün alevlenen bir Kürt-Türk çatışmasına yol açacağını görememek için kör olmak gerekir. Askeri güce bel bağlamanın hazin sonuçları Sovyetler Birliği'nde, Irak'ta ortaya çıkmıştır. Şimdiden bile Kürdistan'a yönelik seferler ekonomik krizle eş hale gelmiştir. Kürt sorununun uzatılması, çatışmalı bir konumdan düşürülmemesi ve olası yeni bir savaş sürecine sokulması, Türkleri Anadolu'da binyıldır yaşatan stratejinin ana direklerinden birinin tamamen yıkılması olacaktır. Bunu görmemek için, tekrarlıyorum, ya vatan haini ya halk düşmanı olmak gerekir.

Hiç kimse korkunç zorlukların, çabanın ürünü olan bir hareketin kendiliğinden teslimini beklemesin. Ben 1998'den beri büyük bir sabırla tarafların tümüne, tüm ülkeye ve halkımıza kazandırabilecek en sağduyulu tavrı kendime ve örgütüme en kapsamlı ideolojik ve politik tutumla benimsettim. Arkadaşların yaklaşımını olumlu bulurken, devletin tümüyle ilgisiz kaldığını söylemiyorum. Ama çözümleyici olmaktan uzak kalındığını da belirtmek durumundayım. Daha fazla beklenti durumu süreci tümüyle bo-

şa çıkaracaktır. PKK Kürdistan'ı ne statükocu devlet gericiliğine ne de ilkel milliyetçiliğe terk edebilir. PKK'nin illa benim de bir devletçiğim olsun biçiminde dayatması olamamıştır. Ama demokratik, özgür bir Kürt ve Kürdistan projesinden de asla vazgeçmemiştir ve vazgeçmeyecektir. Demokratik diyalogun tarihin en ilerletici, çözümleyici ilişkisi olacağından kuşku duyulamaz. Türk, İran, Arap tarihine derinden bakanlar, Ortadoğu'daki statünün hep federasyona yakın olduğunu göreceklerdir. Federasyonun kısır çekişmelere yol açmamasının tek yolu ise tam demokrasidir. Tarih bundan daha etkili bir çözümü de şimdiye kadar bulamamıştır.

Genelde Tüm Kürtleri, özelde PKK hamlesini bölge üzerindeki yeni oyunlara itmemek, tehlikeli konumlara getirmemek için en iyi rolü Türkiye oynayabilir. Tarihine ve özellikle Kürtlerle stratejik köklerine en uygun düşen de bu en iyi rolü oynamaktır. Kürtleri tarihten kazımak ne mümkündür ne de bunun Türklere hayrı vardır. Tersine, birbirlerine bağıllıklarının hayatiyeti tartışmasızdır. Bu noktadan sonra beklemek, çürümek ve taraflar arasındaki olası olumlu ilişki zeminini daha da aşındırmak olacaktır. Demokratik diyalog olmazsa, Kürtlerin tercihi büyük özgürlük hamlesi olacaktır. Savaşın nasıl gelişeceğini ise tarafların, dış çevrelerin yaklaşımı belirleyecektir.

Türkiye Kürt sorununu çözmeden Ortadoğu kaosuna iyice girdiğinde, ortaya çıkabilecek gelişmeleri önemle değerlendirmek gerekir. Kürdistan üzerinde üç kuvvetin çekişeceği şimdiden açığa çıkmış bulunmaktadır. Birincisi ABD, İsrail ve işbirlikçisi Kürtler. İkincisi Türk, İran ve Arap statükocu güçleri ile az bir kısım Kürt milisleri ve işbirlikçi aşiretçi, komprador burjuva kesim. Üçüncü kesim daha ağırlıklı olup yoksul emekçi, yurtsever, demokrat halktan oluşmaktadır. Bu tip ayrışma ilk defa gerçekleşmektedir. Statükoyla hareket eden işbirlikçi Kürtlerin zamanla erimeleri güçlü olasılıktır. Irak'taki Kürtlerin konumundan bu yönlü gelişmeler çıkarsanabilir. Eğer Türk, İran ve Arap yönetimleri kendi Kürt reformlarını yapmazlarsa, yurtsever demokrat Kürtlerle emperyalizm işbirlikçisi Kürtler arasında her düzeyde farklı ittifaklar gelişebilir. Sonuçta ABD önderliğinde bütün Kürtler koalisyonda yer alabilirler. Bir uzlaşma imkanı görmezse (Türk, İran, Arap yönetimi), PKK önderlikli Kürtlerin de koalisyon güçleri ile ilişkilerini ateşkes ve demokratik çözüm temelinde geliştirmesi beklenebilir. Bu ilişkiden zaten Irak Arap yönetimi stratejik bir darbe yemiştir. Irak'ı yıkan ABD, İsrail ve Kürt ittifakıdır. Türkiye'nin Kürt çözümünü sürekli erteletmesi artık Kıbrıs'ta olup bitenden katbekat ağır sonuçlar ortaya çıkarabilir. Batılı devletlere sus payı olarak verilen kapitülas-

yonlar, yatırımlar artık yeni dönemde işlevsel olamaz. Ortadoğu Projesi'nde Türkiye'nin resmi I. Dünya Savaşı sonrası ***Sevr Antlaşması*** gibi olmasa da, dengeler (iç ve dış) ürünü olan ulus devlet olarak cumhuriyet statükocu haliyle de sürdürülemez.

Türkiye kesin bir geçiş sürecinde olup, kaostan nasıl çıkacağı yeni halini doğru kestirmekle bağlantılı olacaktır. Kürtlerle uzlaşma yerine savaş derinleşirse, Sevr ve Lozan arası bir durum beklenebilir. Kürt sorununa demokratik çözüm Kürtlerle birlikte Türkiye'nin Demokratik Ortadoğu'daki önder rolünü güçlü bir olasılık haline getirir. Aksi halde tarihsel stratejik bağ tamamen parçalanıp İç Anadolu'ya sıkışması tehlikesi belirecektir. Türkiye'nin hem kısa ve orta, hem uzun vadeli gündeminde bu yönlü gelişmeler bazen yavaş, bazen hızlı hep cereyan edecektir. I. Dünya Savaşı'ndan sonraki Türk-Kürt uzlaşmasının demokratik temelde (feodalburjuva feodalizm milliyetçilikten kaynaklanan tehlikelerle doludur) yenilenmesi, Ortadoğu kaosundan (tarihsel geçmişe uygun, ama bu sefer demokratik özgür birliktelik halinde) en güçlü taraf olarak birlikte çıkmalarına yol açacaktır. Aksi halde İkinci İsrail Kürdistan'ı kaçınılmazdır.

Sonuç olarak AİHM Büyük Dairesi adil yargılama ve tarafsız bir mahkemenin yolunu açabilecek tarihi bir kararla karşı karşıyadır. Eğer Kürt sorununda demokratik bir çözüm yolunun açılmasında hukuka düşen bir rol olacaksa, o da siyasi komplonun bozulmasından geçer. AB hukukunun barışa yönelik yüzü de bu vesileyle ortaya çıkar. Bu kadar ağır koşullar altında yargılanmanın temelinde Avrupa hukukunun uygulanmaması yatar. Kaçırılma bu hukukun kapsamı dışına çıkarılmak içindi. Bir romana konu olabilecek kaçırılma öyküsü bireysel olmaktan çok öteye anlam ifade eder. Kürt halkının özgürlük mücadelesi üzerinde son çeyrek asırdır Batılı devletlerle Türkiye arasında büyük pazarlıklar yapılmıştır. Halkımızın büyük bir yoksulluk ve acı içinde geçen mücadelesi, sermaye düzenin kar hırsı yüzünden en basit ve hiç de adil olmayan bir biçimde şahsımda bireysel hakların basit bir ihlaline indirgenmektedir. Bu temelde AB ile TC bir kez daha uzlaşmaya çalışmaktadır. Şahsımda kaybettirilen asıl kesim ise Kürt halkı olacaktır. AİHM'nin bu oyuna alet olmaması önemlidir. İradem üzerinde nasıl ve ne kadar oynandığı ortada iken, hangi hukuki gerekçe ile Türkiye'den bağımsız ve adil bir yargılanma istenmektedir? Kobay hayvanlara bile bu tür bir muamele uygulanamaz.

Türkiye'de özellikle Kürtlere yönelik yargılanmanın tepeden inme emirlerle yürütüldüğü herkesçe bilinen bir husustur. Yargı kurumu faşist odakların başında gelmektedir. Kürtlere yönelik yüzüyle en ufak bir huku-

ki özellik taşımamaktadır. Böylesi bir kurumdan tarafsız ve adil bir yargılama beklemek bana ve halkımıza hakarettir. Adımız, kültürümüz, varlığımız tanınmıyor. Hukuk Kürtleri ve Kürtlüğü yok saymaktadır. Türkiye'nin hukuki gerçeği buyken nasıl adil ve tarafsız yargı beklenebilir?

Beni uluslararası hukuka göre yakalamadılar. Avrupa hukuk alanında ben kendi irademle mi Türkiye'ye teslim oldum? AİHM'nin Birinci Dairesi çocukların bile gördüğü bu gerçeği, en aşağılık yöntemlerle kaçırılmayı nasıl tespit edemiyor? Geriye tek bir izah yolu kalıyor: AİHM yirmi yılı aşkındır Kürt halkına yönelik asimetrik savaşta Avrupa sermayesinin Türkiye'den sağladığı karlar karşılığında sistem adına borcunu ödemektedir. Asıl adil olmayan ve tarafsız bir yargılamanın yolunu kapatan, AİHM Birinci Daire'nin kararıdır. AİHM Büyük Daire bu kararı bozarak AİHS'nin gereğini yerine getirmelidir. O zaman gerçekten tarafsız ve adil bir yargılamanın yolu açılacaktır. Kürt halkının yaşadığı büyük acı ve kayıpların bir nebze de olsa telafi edilmesi imkanı doğacaktır. O zaman Türkiye'nin AB yolunda hukuka bağlı bir ülke olma şansı da gerçekten doğmuş olacaktır. Avrupa hukukuna bağlanmış bir Türkiye, barışın da temel bir garantisi olacaktır. Bütün bu gerekçeler Avrupa'nın savaşlarla dolu geçmişinin bir özeleştirisi olarak doğan, barışın ve insan haklarının en yüce erdem olarak kabul edildiği AB'nin hukukun ve demokrasinin sarsılmaz kalesi olduğunu kanıtlayacaktır.

VII. Bölüm

Abdullah CALAN

Doğru tanımlanmak isteyen bir kimlik

Bu savunmamda kimliğimi yeniden tanımlamamak önemli bir eksiklik olurdu. Daha önceki tanımlamayı tekrarlamak yerine, tamamlayıcı nitelikte eklemeler yapacağım.

Bu bölüme hazırlandığımda zihnimi meşgul eden kimlik ***Enkidu****'ydu.* İlk yazılı destan ve destanımız olan Gılgameş'teki Enkidu'yu anlamaya çalışırken, sonunda onun devlete ve şehre koşan herkes olduğunu fark ettim. Uruk sitesi tarihte bilinen ve öyküsü yazılı olan ilk şehir ve şehir devletidir. Ünlü kahraman ***Gılgameş*** (Kürtçe Gılgameş, 'büyük camus' anlamına gelmektedir. Destanın Proto Kürt kaynaklardan epeyce beslendiğini tahmin etmek mümkündür) Uruk'un çok tanınan yarı tanrı krallarındandır. Belki de Uruk'un kurucusudur. Destandan anlaşıldığı kadarıyla Uruk sitesi sık sık yabani kabilelerle hayvanların saldırısına uğramaktadır. Bir yandan şehir tarihin ilk görkemli surlarıyla tahkim edilirken, diğer yandan güçlü savaşlarla savunulmaya çalışılmaktadır. Güçlü savaşçıların yabanıl toplumdan seçilmesi tarih boyunca sık rastladığımız bir olgudur.

Kral Gılgameş de güçlü savaşçılarını bugünkü Irak'ın kuzeyindeki dağlık ormanlık bölgedeki kabile insanlarından derlemeye çalışmaktadır. Yöntemi daha da ilginçtir. Uruk sitesi yeni bir yaşamı keşfetmiştir. Şehir yaşamının şatafatı son derece çekicidir. Çekici kılan en önemli unsurların başında kadın fahişeliği gelmektedir. Daha doğrusu kutsal ana tanrıçadan geriye yavaş yavaş özel ve geneleve kapatılan kadın üzerinde keyifli bir yaşam, erkekler için hayli çekicidir. Yeni kölesi ona sınırsız zevkli yaşam olanakları sunmaktadır. Uruk tanrıçası İnanna'nın (daha önce dağdaki adı Ninhursag, eşittir dağ bölgesinin tanrıçasıdır. Neolitik uygarlığı geliştiren

evcil anayı temsil etmektedir. Ana etrafında yücelen toplumun tanrısal simge olarak kimlik kazanmasıdır) ilk erkek kurnaz tanrı olan Enki ile mücadelesi boşuna değildir. Herhalde en çok direndiği bir konu da özel ve genelevde bir cinsel meta olarak sunulmasıdır. Bu yüzden tanrıçalık üzerine büyük savaş verir. Destanda Enkidu'yu Uruk'a bağlayan temel etken olarak şehrin tanınmış zevk kadını gösterilmektedir. Bu inandırıcı bir yaklaşımdır. Yabani Enkidu'yu suyun başında avlayan da aynı kadındır. Enkidu şehir kadınına bağlandıkça, artık Gılgameş'in iyi bir asker komutanı olmuştur. ***Gılgameş-Enkidu*** serüveninin daha sonrası destanda ilk örnek olarak ölümsüz bir biçimde işlenmiştir.

İlkokula ve şehre ilk gidişlerimi Enkidu öyküsü ile karşılaştırınca, destanın aslında beni de anlattığını kavramakta gecikmedim. Bu konuda bir anımı da hatırlamakta yarar var. Çocukları komşu büyük köy ***Cibin****'e* ilkokula gitmek için teşvik ederken, bunlardan biri de ***Şevket*** adındaki bir çocuktu. İlk gerilla eylemini yaptığım ***Cumo****'nun* küçük kardeşiydi. Anası köyün yoksul ve iptidai kadınlarının başında gelmekteydi. Fakat Şevket'in okula gittiği gün yaptığı değerlendirme en değme profesöre taş çıkartır cinstendi. Halen aklımdadır, şöyle demişti: *"Şevketê me biye hükümet, eşittir Şevket'im hükümet olmuş."* Ben bu sözün anlamını ancak bu son savunmamda daha iyi çözdüm.

Hepimiz birer Enkidu olarak şehire, devlete koşturulmuş kişilerdik artık. Ana toplumdan kopuyorduk. Köy giderek bize hor geliyordu. Şehrin üstünlüğü karşısında köyümüz silindikçe siliniyordu. Anamız önemini yitirdikçe yitiriyordu. Kabile, aile bağlarımızı küçümsemeye başlamıştık. Şehir ve ondaki devlet bizi mıknatıs gibi çekiyordu. Artık etkisinden kurtulmak kolay olmayacaktı. Şehir ve ondaki devlet kendi başına objektif olarak korkunç bir propaganda aracıdır. Şehrin her şeyi harikulade sunulmuş gibiydi. İyi giysiler ve sürmeler içindeki fahişeyi reddetmek mümkün olamazdı. Her şeyiyle kendi üstünlüğü için kullanırken, köyceğimiz bir yetim gibi arkamızda kalakalmıştı. En sıradan devlet memuru yeni ilahımızdı. Her sözü, giysisi yeni tanrısallıktı. Etki öyle hazırlanmıştı. Bir de Kürt'e *'kuyruklu'* lakabı takılmıştı. Artık ondan bir an önce kurtulmak için formül eşittir, şehirleşmek –devletleşmek– Türkleşmekti. Sadece köyümüze, ailemize değil, Kürtlüğümüze de hor bakmaya başladık. Bunlar adeta ayağımızdaki bir pranga gibi geliyordu. Bütün dünyamız bu üçlü içinde geçecekti: Ne kadar şehirleşir, devletleşir ve Türkleşirsen, o kadar adam olacaksın. Yeni toplum töremiz buydu. Dinimiz, irfanımız bu temelde anlam kazanacaktı. Yeniden bu üçlü etrafında toplumsallaşıyorduk.

Buradan çıkardığım sonuç, sınıflaşma ve uluslaşmadan önce şehirleşme, devletleşme öncelik taşımaktadır. Sanıldığının aksine, şehirleşme ve devletleşme en temel toplumsallaşma etkenleri olarak en erkenden başlamaktadır. Proleterlik, sosyalistlik şehirleşme ve devletleşmenin bir ürünü olarak bizi karşılamıştır. Devlet tanrısının sıfatları gibidirler. Devlet ve şehir içinde oluşan kişilik sosyolojide henüz çözümlenmemiştir. Kırsal ve komünal kişilikle şehirsel ve devletsel kişilik aralarında çok büyük farklar bulunan sosyolojik olgulardır. Bu olguları çözümlemeden, tutarlı bir sınıf, sosyalizm ve demokrasi çözümlemesi çok eksik kalacaktır. Şehir ve devletin damgasını vurduğu toplumla kırsal ve komünal toplum arasında da köklü farklar, çelişkiler vardır. Şehir ve devletin damgasını vurduğu toplum ne kadar devletçi, otoriter ise, kırsal toplum o denli komünal (eşitlikçi) ve demokratiktir (özgürdür.) Tarihteki en önemli çelişki bu anlamda şehir devletçi toplumuyla kırsal komünal toplum arasındadır. Asıl mücadele şehir devletçi otoriterizm ile kırsal komünal demokrasi arasındadır. Bu olguyu da çok sonra fark edecektim.

Şehir ve devlete doğru yolculuğumuz askeri ve siyasi okul tutkumuzla daha da pekişti. Otorite otoriteyi çeker. Siyasi ve askeri otoriteye yürüyerek değil, koşarak varmalıydık. Engeller çıkınca da büyük üzüntü duyuyordum. Askeri okula gidemeyince, kendimi büyük şanssız sayacaktım. Bu süreçte şehirli kadın çekiciliği de ayrı, ama aynı doğrultuda çekici bir güçtü. Devrimciliğimiz bu koşullar altında en iyi devletçilik olarak anlam kazanacaktı. Sosyalizm devletin en pürüzsüz hali olarak anlaşılıyordu. Onunla en iyi kalkınacaktık. O yeni, modern uçuş aracımız gibi bir şeydi. İsyancılığımız ise, geçmişe özlem ve yeniye tepki olarak algılanıyordu. Kürtlük ise kendini hep dışavurmak isteyen bir problem olarak hissedilmekteydi.

Devletçiliğimiz Ortadoğu'da daha da ulaşılır bir olgu olarak kendini gösterince, adamakıllı bu araçla amaçlarımıza yürüyeceğimize inanır gibi olduk. Pek güven vermese de, devlete dayanmanın imkanları devrimci amaçlarımızla birleşince, yol almamız hızından bir şey kaybetmedi. Açıkça belirtmeliyim ki, ilk defa bu dönemde kişiliğimin anlam aşınmasına uğradığını hissettim. Yaşamın kutsallığı gittikçe değer yitiriyordu. Anlıyordum ki devlet ile kazanılmıyor, kaybediliyordu. Devlet makinesine binerek varılacak hedeften kuşku duymaya başladım. Ama epey mesafe alındığı için geriye dönüp de yeni bir yola nasıl gireceğimin çözümünü yapmaktan da çok uzak bulunuyordum. Devlete binmiş kişiliğimin sonu gelirken, yeni kimlikle hangi yolu arayıp bulacağım meçhullerle doluydu. Güvendiğim sosyalist devlet artık gerçek olmaktan çıkmıştı. Kapitalist devlete sı-

ğınmayı onuruma yediremiyordum. Suriye devleti ile ilişkimin ise baştan itibaren taktik düzeyde olması dayanılmasını mümkün kılıyordu. Kürdistan dağlarına hem geç kalmıştım, hem emeklerimin sonucunu görememiştim. Kendimi bir nevi ihanete uğramış gibi sayıyordum. Bu düşünce ve duygular altında Atina-Avrupa macerasına çıktığımda hayli zedelenmiştim. Devlete koşarken heyecanlıydım. Ezberciydim. Her şey rütbe almaya odaklanmıştı. Din ve iman rütbe ve paraydı. Bu kişiliği devrimcilikle aşmıştım. Ama bu devrimcilik devletçi kişilikle yürüyen bir devrimcilikti. Daha kesin ve başında benim olduğum bir otorite çekici kılıyordu. Aslında benden uzak, erişemeyeceğim devlet yerine, bana yakın kendi devletime koşuyordum. Bir nevi yeni din, milliyet arayışı, savaşı gibi bir şeydi. Diyarbakır uçuşum, Suriye-Lübnan yürüyüşüm kendi milli devlet tutkumu okşar gibiydi. Esintisi bile yürütüyordu.

Fakat o müthiş çabalara rağmen, kişilik özüm derinden bir şeyler kaybettiğimi hissettiriyordu. Devletçi zihniyet beni benden çalmıştı. Devlete odaklanmış sosyalizm, devrimcilik genelde yaşanan yozlaşmayı şahsımda da göstermişti. Atina-Moskova-Roma üçgeninde, Avrupa'nın buz gibi hesap dünyasında çelişkim büsbütün açığa çıkacaktı. Ben bu dünyanın adamı olamazdım. Ben kapitalizmin hesabına giremezdim. Ben Batı'nın yaşamına alışamazdım. Yolculuk bitmişti. Pek sığ ve gri bir ütopyanın sonu gelir gibiydi. İhanet *'geliyorum'* dediğinde bile bir şeyler hissedemez olmuştum. Dikkatli bir gözlemci Yunan hilesini fark edebilirdi. Ama ben dostluğa inanmaya devam edecektim, etmek zorundaydım. Kişiliğimin son yılları bu dostluğa dayanarak geçtiğine göre, sonuna kadar öyle gitmeliydi. *'Ben hıyanetim'* dediğinde bile, ben *'sen dostsun'* diyecektim.

Kesire olayında da böyle olmuştu. Kadın aslında korkunç biçimde bağırıyordu. Zerrelerine kadar öyle hissettiriyordu; *"ben ihanetim, yaklaşma"* diyordu. Ben, *"sen aşık olacak kadar benimle olacaksın"* diyordum. Aşkım, arkadaşlarım ve dostlarım artık bir olmuş, aynı ihanet şarkılarını söylerken; ben *"aşkım, arkadaşlarım, dostlarım ne güzel devrimci yurtsever şarkılar söylüyorlar"* diyecektim, demek zorundaydım. Yunanlı şoför Korfu adasında ciple beni havaalanına götürürken, beni Kenya'ya uçuracak uçağa bilerek çarpacaktı. Ben hala dostluğa inanmaya devam edecektim. Basiretin bağlanması derler ya, öyle bir şey olmuştu. Aslında olan ilkokula, şehre, devlete koşan kişiliğimin iflasıydı. İflas etmeliydi. Beni ben yapan değerlerin şehir ve devlet ile ilgili olan her şeyi dökülmek zorundaydı. Devlet bendeki devleti bitirmeye karar vermişti. Bu gerçek büyük devletti. ABD, AB devletiydi. Eğer basit kulları olmaya niyetim yoksa,

benden kurtulmaları, hem de karlıca satarak kurtulmaları kapitalist devletin gerçeğiydi. Bu gerçek büyücüden kurtulmak, içinde bulunulan koşullarda zordu. Başarabilirsen, çıplak canını kurtarabilirsen bravo! Leviathan denizden başını çıkarıp göstermişti.

Yunan devleti Leviathanların başında gelir. Bana göre sonuna kadar dostluk esprisi ile yürümem doğruydu. Kişiliğimden geriye kalan en önemli yanım buydu. Bununla oynamayacaktım. İhanet onlara kalsın, dostluk benim olsundu. Kenya'ya gidişim aslında mitolojideki (Yunan mitolojisi) ***Tartaros**'a* (cehennem kuyusu) atılmaktı. Zeus'un çağdaş piçleri bu günahı işlemekten çekinmeyeceklerdi. Afrika'nın sevimli zencileri Tartaros'ta görevlerini iyi yapıyorlardı. Düşle gerçek arası denilen noktadaydım. Cehennemden İmralı kayalığına ***Prometheus*** gibi bağlandığımda, tam yarı insan, ama diğer yarısının ne olacağı bilinmeyen biri konumundaydım. Enkidu müthiş savaşmış, ama kötü ölmüştü. Hegel *"devlet cisimleşmiş tanrıdır"* der. Bütün dünya tanrılarının üstüme üşüşmeleri, gerçekten yarı insan yarı tanrı Prometheus soyuna beni tam bağlamış gibiydi. Yüreğim günde bin defa yenilse de, onu yenileme gücü gösterecektim. Beynimi her gün kargalar gagalasa da çalışır kılacaktım. Şehir ve devlet toplumu midesinde beni epey çiğnemiş, ama geriye kusmuştu. Ben de midelerini parçalayamamıştım. Sonuçta şehirsel devletsel toplumla kırsal komünal, çağdaş deyişle ekolojik sosyalist toplum yan yana, uydurma bir barış ile değil de, diyalektik bir ikilem halinde nasıl bir arada yaşayabilirler? Bu sorun üzerinde yoğunlaştım. Savunmamda ciddiyetle incelenmesi gereken bazı sonuçları yansıtmaya çalıştım. Amansız bir yaşamın ve hilesiz bir düşüncenin ürünleri olduğu için incelenmeye ve büyük dersler çıkarılmaya değerdir.

Kişiliğimdeki arkadaşlık anlayışı anamla aramızdaki çelişkilerden biriydi. O bu anlayışla kendimi aldattığımı söylüyordu. Sanırım büyük arkadaşlık arayışımı, arkadaş tutkunluğumu dikkat çekici bulmuştu. Mevcut toplumsal değerlerle pek uyuşur görmüyordu. Yalnız kalabileceğimi, arkadaşlarımın çıkarlarını kollayacaklarını fark ediyordu. Bu gerçeği de çok geç fark ettim. Sorun en iyileri, en bağlıları da olsa, arkadaşlarla ne yapılabilir, nereye kadar gidilebilirdi. Bana göre yapılamayacak bir iş, varılamayacak bir hedef yoktu. Köklü arkadaşlık bağlılığı yine Gılgameş-Enkidu ikiliğini anımsattı. Tarihte hep bu tarz bir ikilik vardır. Belki de evrensel düalizmin bir gereğidir. Büyük yürümek isteyenler büyük arkadaşlık isterler. Köyde daha çocuk yaşta bu arayıştaydım. ***Hasan Bindal*** bu arayışın ürünüydü. Lanetli çete bunu nasıl fark etti de komploya dahil etti. Halen benim için çözülmesi gereken bir sorundur. Ama eğer komplo arkada-

şımla denediği oyunu tam sürdürseydi, daha o dönemde beni vurabilirlerdi. Demek ki arkadaşım büyük bir arkadaştı.

Kemal Pir de büyük arkadaşlardandır. Onun kadar duyarlı yaşayan başka birini bulabilmek çok zordur. Ne kadar yüceltilse, yaşama yansıtılsa bile azdır. Halen tam kavranıp yaşamsal kılındığını sanmıyorum. Önemleri kendilerini değil, arkadaşını yaşamaları ve yaşatmalarıydı. Demek ki arkadaşlarımı yaratabiliyordum. Binlerce örneği varolmaya devam etti. Ama büyük istismarcılar da çıktı. Soylu arkadaşlık bağlarımızın alçakça kullanıldığı, bunun sanıldığından yaygın olduğu gelişmelerden anlaşılacaktı. Ben hep arkadaşlarımın büyüklüğüne inanmıştım. Hep öyle rol oynayacaklarını düşünmüştüm. Bu hem kendine aşırı güvenmenin, hem kendini hiçe saymanın bir sonucuydu da. Sınıflı toplumun, şehir ve devlet koşusunun bireyi hangi kılıklara sokabileceğini çözemezdim. Kendi oluşum tarzımı genellemek kolay geliyordu. Herkesi kendi gibi sanmak, belki de onlara onlardan daha yakın durarak birlikteliği sağlamak istiyordum. Müthiş bir birlikçiydim. Burada aşırıya gittiğimi ve anamın haklı çıktığını zoruma gitse de kabul etmek durumundaydım. Dünyanın kanunları değişik işliyordu. Bunu anlamalıydım. Sonuç dogmatizme düşmeydi. İşler iyi gitmediği halde mutlaka ilkelere, iyiye gideceği inancı dogmatizm sınırlarına çoktan varmıştı. Ak kara ikilemine de götürüyordu bu zihniyet. Ya mükemmel iyilik, ya sonsuz kötülük. Biraz da geleneksel Zerdüşt inancının tortusu olsa gerek.

Bu köklü anlayış bir yanıyla örgütledi. İnsan bağladı. Diğer yanıyla yanılttı. Gerçekleri olduğu gibi görmemi engelledi. PKK'nin tıkanmasında da bu anlayışımın etkisini görmek gerekir. Ak kara ikilemi fazla üretken bir diyalektik yaklaşım değildir. Yüzeysel, mekanik bir düşünce tarzına götürür. Sonuçta ben de yüzeysel, mekanik düşünce tarzına düşerek renkli, canlı, daha çok işlevsel olabilme tarzının uzağına düştüm. Yüzeysel diyalektik aslında diyalektik dogmatizmdir. Reel sosyalizmde yaygın olan bu idealizm türü benim de yakama yapışmıştı. PKK'deki korkunç büyüklük, kahramanlık, iyilik, doğruluk ve güzellikle yüklü değerlerle zıtları bu nedenle bir ikilem kurmuştu. Diyalektik ikilemin bu türünden genellikle düzenin kof kimlikleri yararlanır. Gerçekten PKK'lileşmemiş olanlar, kendini öyle sanarak tüm erdemlerini hoyratça kullanacaklardı. İki keçi güdemeyecekler örgüt lideri, gerilla komutanı oldular. Kasıtlı bir gelişme değildi. Başlangıçtaki iyi niyetli, arkadaşlar her şeyin en iyisini en başarılı tarzda yaparlar anlayışı neden teşkil etmişti. Bu anlayışla daha başarılı olunamayacağı anlaşılmıştı. Ama yeni bir örgüt anlayışına nasıl ulaşılacağı da çözümlenememişti.

Sorun daha derinlerde yatmaktadır. Gücüm ölçüsünde 1980'lerin başından beri Kürt toplumsal gerçekliğini çözümleyerek bireyi çözmek ve dönüşüme uğratmak için büyük çaba harcadım. Ama karşımda ben çözdükçe 'inadım inat' diyen bir ısrarcı kişilik vardı. Kendilerinden vazgeçmiyorlardı. Tepeden tırnağa ihanet, onursuzluk, düşkünlük, laçkalık, bitik, yenilmiş, beş para etmez kişilikte olsalar da, kendilerine yaman sevdalıydılar. Bu insanlık gerçeğiydi. Fakat tersinden, bitmiş haliyle bir insanlık. Kendimi adeta un gibi öğüttüm, ekmek yapıp yedirdim. Yine de insafa gelmiyorlardı. Kendi yaşam ve sözüm ona savaş tarzlarında ısrarlıydılar. Aslında elinden bir şey gelmiyordu. Bıraksan bir atım barutluk rezervleri vardı. En değme militan geçinenin ömrü bir yılı geçemezdi. Benim de inadım inattı. İlla 'arkadaşları' yaşatacaktım. Her şeyi bir tarafa bırakıp bu insan molozlarını yaşatma savaşına giriştim. Hem de en iyi malzeme diye kendimi aldatarak. Anamın isyan ettiği nokta buydu. Kendimi aldattığımı erken yaşlarımda fark etmişti.

Kemal Pir ve ***Haki Karer*** bozulmamış iki Karadeniz çocuğu olarak benim arkadaşlık tarzıma adeta bayılarak bağlanmışlardı. Bana en ufak bir zorluk gelmesin diye en erkenden dilini, töresini bilmedikleri Kürdistan'a hepimizden önce yürümüşlerdi. Fakat ihanete uğramış toplumun çocuklarında aynı ruh hassasiyetini beklemek pek doğru olmayacaktı. Hiç birisi gönüllü ve yürekle beyni birleştirerek yürümüyordu. Adeta *'namus belasına'* takılmışlardı. Veya kendi doğrularınca yürüyerek onuru kurtardıklarını sanıyorlardı. Beş para etmez bir namusçuluk, onurculuk anlayışıydı inat ettikleri. Hepsine aile ve devletin sunamayacağı değerleri sunmaya çalıştım. Onurlarını *'gerçekten'* kurtaracak her şeyi sundum. Tam da bu noktada gerçek onurun gereklerine göre çalışmamayı yine büyük bir sorun olarak önüme koydular. Birinci PKK'leşme hamlesini başarıyla önlerine koydum. İyi birer partili olabilirlerdi. Tenezzül etmediler. Bu sefer ikinci büyük PKK'leşme hamlesini, hem de Kürdistan dağlarında, tüm parçalarında, dışta, köyde, kette önlerine koydum. Bu sefer olanaklardan başları döndü. Anlamak bile istemediler.

Ortadoğu'da, Suriye'de bir gün bile rahat bir yemek yemedim ve uyku uyumadım. On binleri aşan sayıda oğullar ve kızları besledim. Özgür kalmaları için, onurları kırılmasın da büyüsünler diye en dayanılmaz dayatmaları ben üstlendim. Sonradan anladım ki, bu eşi görülmemiş fedakarlığımı bile yanlış yorumlayacaklar. Nasıl krallar gibi yaşadığım biçiminde bir illüzyona kapılanı az olmayacaktı. Halen hatırlarım. Kendine güvenerek iyi konuşmaya çalışan ***Duran Kalkan***, bir ilişkinin telefon arayışına aniden

çıktı. Birkaç dakikalık ilişki, konuşma tarzı olduğumuz yerdeki ilişkilere son verdirilebilir cinsteydi. Güya tam devrimciler gibi konuşuyordu. Sonraki pratiğinde izledim. Objektif olarak ne kadar özverili de olsa, baştan sona bir tasfiyeciliği yaşıyor, yaşatıyordu. Farkında bile değildi. Şahsında Türk solunun kendini nasıl tasfiye ettiğini anlamak mümkündü. Duran bizde en iyilerden sayılır. Ya diğerleri? Bıraksan karınlarını doyurmaları mümkün değildi. Hele elde silah yaşamaları mucizelere bağlıydı. Yine de kahırlarına katlanacaktım. Anama inat arkadaşlarımın iyiliğini kanıtlayacaktım.

Bu olgunun daha derinliklerine bakıldığında, binyılların kaskatı kıldığı despotik toplumun kişiliğini görmek mümkündü. Kul kişiliği alttaysa köle, üstteyse despot kesilecekti. Bu kişiliği koşturmak, çözmek için harcadığım çabaların önemli bir kısmı da ters tepecekti. Komutanlıktan anladıkları çingene paşası misali *'önce babasını asmak'* biçimindeydi. En çok becerdikleri iş birbirini tasfiye etmek, boşa çıkarmak oluyordu. Ya kasıtlı ya bile bile ihmal etmekten yüzlerce dünya güzeli yoldaşın kaybına yol açtıklarını iyi biliyorum. Öyle bir zihniyet ve aşağılık, manda derili yürek ki, yoldaştan kurtulmak için onu gözünü kıpmadan ölüm seferine çıkarmak sıradan işler haline gelmişti. İçten bu tür komplo kişiliği en son benim tasfiyeme kadar işi azıttı. Bunlardan ***Şahin Baliç***, ***Mehmet Şener*** ve ***Cangir Hazır*** denen üçlü, büyük ihtimalle 1990 başında kime bağlı oldukları halen anlaşılmayan ilişkiler içinde, benim tasfiyem için prova niteliğinde çocukluk arkadaşım, köylüm ***Hasan Bindal'ı*** çok alçakça kaza süsü vererek katlettikten sonra bir şebeke oluşturmuşlardı. Sanmıyorum hepsi bilinçli ajan olsunlar. Büyük ihtimalle örgütü ele geçirmek ve çingene paşalığı yapmak için komplo yöntemlerini azıya almışlardı. Aslında daha sonra anlayacaktım ki, bu ülkede yaygınca kullandıkları bir yöntemdi. Sanıldığının aksine, Türk ordusu gerillayı yenmedi. Bu alçaklıklar içten işlemez duruma getirdi.

Fazla araştırmam olmadığı için isimlerini yazmak istemediğim en değme yiğitlik timsali arkadaşlarımdan (***Mahsum Korkmaz'dan*** başlayan) yüzlercesini böyle şehit verdik. En şöhretli olanlardan birisi de ***Şemdin Sakık'tı***, kulluk sistemiyle yetinmeyip çingene paşalığını en iyi uygulayanlardan oldu. Merkezimizin en dürüst elemanlarından, çok şey beklenen ***Cemil Bayık*** sözde hesap soracağına, Mehmet Şener, Cengiz Hazır, Şemdin Sakıkların yanında kaçmasına bile engel olabilecek yeteneği gösteremiyordu. Aslında benim varlığım olmasa, hepsini birkaç darbe ile bitireceklerdi. Bunu da fark edemiyorlardı. Eşeği dövemeyen semerini döver misali ellerindeki zavallılardan acımasız hesap soracaklardı. Örgütü, gerillayı yerle bir eden gözü karalara alan açık bırakılırken, adaptasyon sorun-

ları yaşayan gencecik çocukları cezalandırmayı disiplin gereği saymalar az görülür işler değildi. Bir ***Saime Aşkın*** vardı. Grubumuza Urfa'da öğretmenken ilk katılanlardandı. Fedakardı. Dışarı çıktı. Eğitildi. ***Duran*** ve ***Ali Haydar****ların* sorumlu olduğu ilk ülke içi kamp pratiğinde ölümle cezalandırıldığını duyduğumda şaşırmıştım. Söylenen, *"bütün askeri disiplini alt üst ediyor, her şeyi boşa çıkarıyor, dolayısıyla cezalandırılması kaçınılmaz oldu"* biçiminde bir ifadeydi. Söyleme güvenmek zorundaydım. Bu da disiplin gereğiydi. Ama kalbimin bir köşesine yerleştirdiğim bir olaydı. Bana göre suçu ne kadar ağır da olsa, öyle tasfiye edilecek birisi değildi. Ama bir şey yapamıyordum. Dogmatizm (reel sosyalist anlamda) benim yüreğimi de dondurmuştu. Devletçi sosyalizm Rusya'da en değerli yoldaşlarını da böyle katletmişti (***Buharin***, ***Zinovyev*** vb.) Milyonlarca köylü vurulmuş, alt üst edilmişti. Bunun sosyalizm değil, Rusya tarzı vahşi bir kapitalizm olduğu sonra açığa çıkacaktı. Aslında bu büyük umutlar yaratan Büyük Ekim Devrimi'nin ihanete uğramış haliydi. Birçok büyük devrimde olduğu gibi ihanetler sahiplerine çoğunlukla kar kalırdı. Muhammedilerden tut, İsevilere kadar tarih bu örneklerle doludur. Fakat kader olarak bakılmaması gereğini bu savunmamda yüksek bir teorik perspektifle gösterdiğime inanıyorum. Bunu yaratan kişiliği şahsıma varana dek çözdüğümü sanıyorum. Bir nebze de olsa teselli edecek bir çaba.

PKK'nin kendi kendine yaptığının bir tasfiye olduğu açıktı. Çağdaş tarihimizin bütün büyük kahramanlıklarını, cesaret ve fedakarlıklarını, acı ve kayıplarını göstermesine rağmen, lanetli geçmiş ve kapitalist sistemin büyücüleri soylu yücelişe, özgürlüğe kolay imkan vermiyordu. Son iki yüz yılın ulusal ve sosyal kurtuluş yöntemlerini denememize rağmen kazanımlar sınırlıydı. Onurlu bir barış gerçekleşmemişti. Denemek istediğim yöntem en azından 1975'lerinki kadar heyecan uyandıran *'demokratik çözüm ve barış'* hamlesiydi. Muhatapların yüksek anlayış gösterip katkı sunacaklarını beklemiştim. Fakat beni tam yenilmiş saydıklarından ciddiye alamadılar. Hatta alçaltıcı bir çaba gibi değerlendirdiler. Ne acıdır ki, örgüt kalıntılarımız içinde de böyle bakanlar az değildi. Bazıları açıktan beni *'burjuvaziye teslim olmakla'* suçluyordu. Diğer çoğu arkadaşım kerhen bu noktaya geldiğimi sanıp kendini kendine göre yeni döneme hazırlıyordu. Yine ne acı ki, mirasımız üzerinde yeni dönem hesapları diyebileceğimiz çabaların az olmadığı yavaş yavaş ortaya çıkacaktı. Mirasın ne olduğunu anlamayanlar soysuz birer mirasyedi gibi sözüm ona mirasa konma tutumlarını farkında bile olmadan sergilediklerini bilmiyorlardı. Her grubu yaşatacak bir şey elde edilebilirdi. Bunu sezdim.

Kendi kendini tasfiye etmiş PKK mirası üzerinde tavsiye ettiğim model, bahsedilen demokratik özdeki bir oluşumdu. KADEK ve sonrası olan KONGRA GEL'e böyle gelindi. İmralı sürecindeki bütün savunmalarımı içtenlikle demokrasinin teori ve pratiği üzerinde geliştirmek istemiştim. Yüzeysel de olsa özü böyleydi. Bu yaklaşım kişiliklerdeki kölelik ve despotizm kalıntılarını çözdürebilirdi. Halk içinde yürütülecek anlamlı bir demokratik hamle hem siyasi çözüme, hem barışa katkı sunabilirdi. İyi bir fırsat olarak dönem böyle değerlendirilebilirdi. ABD'nin bilinen 11 Eylül sonrası hamlesi TC'den beklenebilecek adımları durdururken, KADEK adı altında pek çözümleyici, geliştirici hareket edilemediği anlaşılıyordu. Demokrasi ve barış savaşının sıcak askeri savaşlardan zor olduğunu anlamıyorlardı. Barışın savaştan da daha zor ve ihtimam isteyen bir çaba gerektirdiğini, muazzam bir demokratik örgüt ve eylemlilikle ancak yürüyebileceğini anlayıp uygulamaktan uzaktılar.

Türkiye'de hayal dünyasında yaşayan Başbakan B. Ecevit önderliğindeki DSP-ANAP-MHP hükümeti alaşağı olurken, AKP adındaki koalisyon tarihi boşluktan iyi yararlanarak hükümetin yolunu tutacaktı. Sol, sosyal demokratlar ne olup bittiğini bile yorumlamaktan uzaktılar. KADEK, KONGRA GEL'in de pek farklı bir konumda olmadığını, daha da vahimi zorbela yürütülmek istenen bazı demokratik çabalar üzerine hesap kurduklarını görecektim. Derken ***Osman Öcalan****'la* ***Cemil Bayık*** önderlikli iki muhalif grupla KONGRA GEL'in daha ilk adımlarını atmadan kendi kendini işlemez duruma getirdiğini ağır tecrit koşullarında zorbela öğrenecektim. Bir hareket içinde gruplaşmalar ancak işleri somut olarak geliştirebildiği oranda meşrudur. Aksi halde iyi niyet ne olursa olsun bozguncu, fesat hareketi olarak değerlendirilmekten kurtulamaz. PKK içinde bu son gruplaşmalar da dahil, genel olarak mücadeleyi tıkatıp tasfiyeye yol açtıkları için gayri meşrudurlar. Tarihimiz bu gerçeği kanıtlamıştır. TC bünyesinde ortaçağ kalıntıları tartışmalı bir demokrasicilik oyunuyla hamle yaparken, PKK'nin de ortaçağ kalıntıları sayılabilecek zihniyet yapısında *'demokrasicilik oyununa'* da gerek görmeden, paşa keyiflerince sözde iktidara oynuyorlardı. Her iki cephe içinde demokratik olması şurada kalsın, genel ortamın çok gerisinde bazı eğilimleri, geri kişilik tutkularını *'demokratik çabalarımızı'* boşa çıkarırcasına dayatmaları söz konusuydu. Açıkça yerel seçim oyunlarını gördükten sonra (her iki cephe açısından) kendimi tecavüze uğramış sandım ve direnmem gerektiğini ortaya koydum. Demokratik hamlemle oyun oynanamayacağını, en azından onurumu kurtarıncaya kadar bu yönlü oyunları pervasızca oynayanları boşa çıkarmam gerektiği-

ni tutum belledim. Bu savunmaya yönelirken, AB'nin de bu oyun içinde kaldığını görerek topyekün bir cevap vermenin kaçınılmaz olduğunu anladım. ABD'nin Irak savaşı da eklenince, tarihi bir *'demokratik savunma'* geliştirmem hayli önem kazanmıştı.

Halk Kongresi modeli oldukça çözümleyiciydi. Devlet sorununu demokratikleşme ile aşmaya çalışırken, halkın özgürlük ve eşitlik problemlerine demokratikleşme altında en uygun açılımları sağlamak durumundaydı. Aynı zamanda kişilik problemlerini de sıkı bir demokrasi pratiği içinde eğiterek çözebilirdi. Çağdaş devrimlerin içine düştüğü çıkmazları aşmanın yolu olarak da demokratik halk kongreleri yönteminden daha uygunu düşünülemezdi. Basit gibi görünebilir, ama gerçek demokratlık tarihte ve günümüzde en değerli erdem olarak tanımlanabilirdi. Sorunları gelişmiş tekniklerle, kitlesel imhaya yol açabilecek savaşlarla çözmek yerine, yüksek eğitici yanıyla demokrasi, barış içinde ve farklılıkların hepsine bir şeyler kazandırarak en insani çözüme yol açabilir. Çok sert değil, kan dökülmüyor veya askeri güç dengesine yanıt vermiyor diye eleştirmenin fazla ahlaki, dolayısıyla insani değeri yoktur.

Kürdistan sorununda derinlikli demokratik çabalar basit gibi görünen adımlarla da olsa, uzun vadede daha kalıcı ve kesin çözümleri halk adına sağlayabilir, devletleri anlamsız zor uygulamalardan vazgeçirebilirdi. Ortadoğu'nun da çok muhtaç olduğu demokratikleşme hamlesine en güçlü katkı yapılabilirdi. Savunmamda bunun tarihsel temelini daha önce sunmuştum. Ayrıca kendini öz savunma temelinde kalıcı bir barışa kadar silahla da savunabilirdi. Meşru savunma haklarını gerektiğinde her alanda ve antidemokratik uygulamalara karşı kullanabilirlerdi. Bunun için gerekli nicel ve nitel güçlenmeyi sağlayabilirlerdi. Dar, otoriter devlet odaklı parti kültürünü aşıp, halkın demokratik eyleminin gerekli kıldığı nitelikleri kazanarak, kişilik dönüşümlerini demokratik toplumsallaşmayla iç içe sağlayabilirlerdi. Bunun imkanları teorik ve pratik olarak sunulmuş, tarzı ve şeması ellerine tutuşturulmuştu. Özünü kavramış ve demokratik aşktan nasiplerini almış olsalardı, her eylemcinin başaracak işleri olacaktı. Beklenen gelişme olmayınca zıddının olması diyalektik gereğidir. Politika kritik anlarda boşluk kaldıramaz. İşbirlikçi Kürtlük ABD ile ittifakına dayanıp önemli adımlar atarken, halk adına başarı sağlaması gerekenler tarihsel yetersizliklerini, apolitik, dar grupçu, bireysel ufuklu bakış ve niyetlerini sorun haline getireceklerdi.

Köycülük, sahte bir iktidarcılık oyununa giriştiğinin farkında değildi. Tarihi adımlara güç getiremeyenler hep aile içi kavgalara yönelirler. Ton-

larca biriken sorunları olumlu, dışa yönelik gelişmelerle çözmeyi sağlamaları gerekirken, aile mirasından kime ne düşüyor hesabı kritik anlarda yapılagelirdi. Benim tehlikeli durumum bu hesapları daha da önemli kılıyordu. Gerçek bir siyasi, askeri ordulaşmayı sağlayamayanlar, kendi ahbap çavuş gruplarını oluşturmaya bel bağlarlar. Ellerinde konuşulacak çok malzeme ve yetenek birleşmiştir. Umurunda mı onca tarihi emek, acı ve kan, halkın inanılmaz boyutlarda açlıkla terbiye edilmesi, binlerce yoldaşın zindan mahkumluğu? Bunlar önemli görülmüyor, sağa sola yalpa yapılarak neden ilerlenmediğine bahane yaratılıyordu. KONGRA-GEL'in ilk sürecini böyle tasvir etmek mümkündür. Yıllarca tarihi görevlerini başarıyla yerine getiremeyenler için anlaşılır bir durum. Ama PKK'nin mirasının bu tarzı kaldıramayacağını yorumlayamamaları, içinde bulundukları gerçeği bir kez daha hatırlatacaktı.

Uyarılarımı bu gerçekler altında yaptım. Ben baştan beri iktidar, otorite olgusundan hoşlanmadım. Ama iyi iş yapma düzeninde de çok hassastım. Halkın bazı yüce işlerini takip etmem her koşul altında bir iman, inanç meselesiydi. Sık sık şu uyarıları yaptığım çok olmuştur: Benim adımla anıldıkça, Kürt halkının da korunacak bazı değerleri olacaktır. Dikkat etmeyenler fena kayaya çarpıldıklarını er geç anlayacaklardı. İçte ve dışta fena bir kayaya çarpıldıklarını yavaş yavaş anlamanın zamanıdır.

Osman Öcalan ve Cemil Bayık etrafında grup var mı yok mu, bu pek ciddiye aldığım bir konu değildir. Hatta güçlü grupları olsa da önce beni tasfiye etselerdi diye duacı olurdum. Keşke güçlü iktidar grupları olsa, hasım belledikleri bir vurup bana da üç vursalardı, yine bravo derdim. Ama varsa eğer, bu grupların hepsinin bilerek veya bilmeyerek bir tasfiye, kaçış grubu olması kaçınılmazdı. Birisinin az, diğerinin çok olması o kadar önemli değildi. Böylesi süreçlere yol açmanın kendisi bir gerilemedir, kayıptır. Zamandan, enerjiden, onurdan kayıp.

Beni daha çok ilgilendiren konu, ister Osman Öcalan soyadındaki kelimede olsun, ister diğer grubun bana kadar yansıyan tavırlarında olsun, görünüşte birbiriyle uğraşırken özünde benimle uğraştıklarının farkında olmamalarıydı. Daha doğrusu benzer birçok örnekte yaşadığımız gibi, bana karşı tepkilerini iki sahte grup, pratik, iş yaratarak gösteriyorlardı. Mevcut aşamada direkt karşı çıkma mümkün değildi. Ancak kaçmakla mümkündü. Bu da çıkarlarına düşmüyordu. Bana karşı mücadele dolaylı ve hırsla yürütülecekti. Çünkü yıllarca kursaklarında bana kusacak çok şey birikmişti. Bir yolunu bulup boşaltmaları gerekiyordu. Basit köylü hesabıdır. Anladığımda yanılmadığımı kabul etmeleri gerekir. Yok eğer dürüstlük

var ise, o zaman her tür iç ve dış kışkırtmalara, oyunlara karşı tarihi görevlere sahip çıkmaları tek kanıtları olacaktır. Hırs ve öfkeleri soylu ise, bunu bütün halkın ve yoldaşların beklediği görev başarılarında göstermeleri, herhalde "ben dürüstüm" diyen her yoldaşın öncelikli tutumu olacaktır. Bu hakkı tanıdığımızı bir kez daha belirterek, olup bitenlerin derinliğini taraflar anlamazlarsa da ben anlatayım.

Benim için grupların özde aynı olduğunu, biçim farklılıklarının pek önem taşımadığını belirterek yine kısa bazı yorumlar yapmalıyım. Eğer çok ciddi bilgi noksanlığından ötürü hatalı yorumlamalarım varsa, zaten sürekli özeleştirisel yaşayan birisi için bunları telafi etmek, arkadaşların itibarına toz kondurmamak yapamayacağım bir iş değildir.

Görünüşte birbirlerine karşı, özünde doğru Önderlik gerçeğine tepkiyi yansıtan gruplaşmaların, sapmaların üzerinde oldukça yoğunlaştım. Hareketimizin tarihinde yaşanan, toplumsal gerçekliğimizdeki birlik olamama, özyönetimlerini kuramama, başıboş, birbirlerine karşı sürekli kışkırtılmış olmayla özdeştir; bu kültürden beslenmektedir. Bireyciliğini, çıkarcılığını konuşturmak isteyenlerin başvuracakları ilk yöntem dar grup kurmaktır. Yapılan, bir parça üzerinde etkili olmaktır. Örgütlenme tarihimizin başarısı bu kültürel etkinliğin aşılması ile bağlantılıdır. Ayrıca toplumumuzda boş konuşmalar, ilkel kaprisler, politik olamama bu tavırlarda yansır. Objektif temeli üzerinde çok durulabilir. Bu konuda kapsamlı çözümlemeler yapmıştım.

Birçok unsurda –halen hatırlıyorum– şu iddialar geliştirilmişti: *"PKK bizden yaşamımızı çalıyor."* Gerek cezaevinde gerek dışarıda birçok tasfiyeci girişim bu tür iddialar ileri sürüyordu. Gayet tabii halkını kurtarmak, ülkesini özgürleştirmek isteyen bir önderlik, bireyci ve dar toplumcu amaçlar yerine yüceltici, özgürleştirici amaçlar uğruna mensuplarının yaşamını da, canını da doğru bir temelde kullanmak durumundadır. Başka tür örgüt ve önderlik olunamaz. Sosyal yaşam edebiyatları da bunun bir aracısıdır. Gerektiğinde askeri ve siyasi yaşayamayanların sosyal yaşamlarını düzenlemelerinin mümkün olmadığını, olsa da bunun yabancılaştırılmış bir yaşam olduğunu anlamak gerekir. Eğer gerçek kahramanlık, özgürlük onuru ile değerlendireceksek, mücadelesini asgari düzeyde başarıya götüremeyenlerin sosyal yaşamı, ailesi, eşi ve çocuklarının olup olmaması da anlam taşımaz. Tutarlı mücadelecilerin bu gerçekleri hiç unutmamaları, aksi halde kendini başka türlü tanımlamaları gerekir.

Önderlik temsilimin ailecilik kokmaması için çok büyük çaba harcadığım bilinmektedir. Osman Öcalan'ın bilinen bazı eğilimlerine en kapsamlı eleştiri ve pratikleri de ben yaptım. Buna rağmen en ufak bir eksikliği-

me veya Osman bahanesine sığınıp örgüt içinde ve dışında "Öcalanizm'den" kurtulma çabalarının yaygınlaştırılmak istenmesi hayli ilginçtir. Bir gazetede birileri "kemalizmle Öcalanizm'den kurtulmadan sol gelişmez" deniyordu. Bunu diyenlerin en aşağılık bireycilikler içinde yaşadıkları bilinmektedir. Çok serseri ve gafildirler. Benim bir günlük yaşamımı yaşamaya güç getirseler, tüm mirasımı bu sahtekarlara vermeye hazırım. Bunlar biz olmazsak yaşam hakkından da yoksun kalacaklarını bilmeyecek kadar gafil ve alçaktırlar.

Osman Öcalan*'ın* uzun süredir yetmezlikleriyle hareketle birlikte beni de zor duruma düşürdüğü bilinmektedir. Süreci 1980'lerden beri bir türlü kaldıramıyordu. Duygusal kalıp teoride derinleşemiyordu. El yordamı ile yapmak istedikleri sonuç vermekten uzaktı. Yüzeysel ve yanılmaya en uygun tavırlara girilmesi kolaydı. 1992 Güneyli güçlerin ihanet savaşında yaşadıkları bir çaresizlikti. İçine girdiği eğilim, eğer tedbir alınmasaydı, Talabani'nin bir kullanım malzemesi olmayla sonuçlanacaktı. Ama objektif olarak Cemil ve Cemal'in gruplarını da imhadan kurtarmıştı. Tavrım her şeyi kaybetmektense, kurtarılabilecek değerlere sahip çıkma biçiminde oldu. Osman'ın yargılama sonuçları biliniyor. Ailecilik sorununu bu vesile ile uzun uzun açmaya çalışmıştım. Yeniden gelişme sürecine girmişti. Dar politikayı bilmekle birlikte, teorik derinlik olmadığından tehlikeli durumlara yol açma ihtimali vardı. Kişiliğinden bu beklenirdi. Akıllı bir merkez iyi değerlendirirse epey yararlı olabilirdi. Bunun için oldukça politik ve tedbirli olmak gerekirdi. Sanırım son içine girdiği ABD ile ilişkiler eskinin Talabani ilişkilerine benziyordu. Hata yapmaya müsait bir alandı. Ancak kontrollü olarak bu ilişkilerde kullanılabilirdi. Tüm yetkilerin verilmesi sakıncalıydı. Ben olsaydım böyle yapardım. Kendi başına ABD ile bu denli ilişkilere girdiğini sanmıyorum. Dolaylı ve direkt iştiraklerin olması kaçınılmazdır.

İkinci ilişkisi "çağdaş yaşam, evlilik, politika yapmak, Güney'i esas alma vs" biçiminde yansıdı. Bu eğilimi tanıyorum. Kötü niyetli olmasa da, tıpkı 1992'de olduğu gibi sonuç almaktan uzaktı. Nitekim öyle olduğu da TC ve ABD'nin tavırlarından anlaşılıyordu. Ben 1992'de diplomatik sürece inanmamıştım. 1993'te Özal eğilim gösterdiğinde *"çocuk hatası yapıyor"* biçiminde değerlendirdim. Başına gelenler biliniyor. İmralı'da geliştirilemeyen diyalogun Irak'ta nasıl geliştirileceğini merak ediyorum. Yine de fırsat varsa değerlendirmesine karşı değilim. İran, Suriye, ABD, YNK, KDP güçleri ile diplomatik siyasi ilişkiler teslimiyet anlamına gelmeyecekse, sığıntı durumuna düşülmeyecekse, her zaman denenmesi politika gereğidir. Fakat bunun temel şartı ülke içinde sağlam dayanılabilir mevzi

ve çalışmalara sahip olmaktır. Bu çerçevede görüş ve tavrımı belirlerken, çağdaş yaşam ve evlilik konuları da üzerinde daha çok durulmayı gerektiriyor. Mesele basit bir sosyal, biyolojik sınırlarda kalsaydı değinmeyecektim. Ciddi siyasal, eylemsel yanlar sonuçlar taşımaktadır. Beni de kişisel olarak yakından ilgilendirmektedir.

Sanki ben sosyal yaşam ve kadın konusunda yetersiz ve hatalı bir konumdaymışım gibi bir hava sezdim. Bu son derece cahilane ve olup biten büyük mücadeleyi görememe tehlikesini, kendini seviyesiz dayatmayı dile getiren bir yaklaşımdır. Bu savunmaya girişirken, yedi yaşından itibaren etrafımda bir sosyalite savaşına girdiğimi (tam hakkı ile değerlendirememek ne kadar büyük bir bilgisizlik veya tepkiselliktir diye) ortaya çıkabilecek anlayışları cevaplamak için hatırlatmaya çalıştım. Yedi yaşından itibaren anasının sosyalite hakkına karşı mücadele etme gücünü gösteren birine karşı *'çağdaş sosyaliteli yaşamdan'* bahsetmek bana karşı bir savaştır. Sadece sosyal değil, siyasi boyutları da olan bir savaştır. Daha aydınlatıcı olunması için Kesire örneğini bu nedenle daha uzun açımlamaya çalıştım. Ben ve kadın, *'Apo ve kadın'* meselesini anlamamak, değil yalnız PKK için, çağımız için bir kayıptır. Çağımızın en büyük kadın savaşını veren birisiyim. Bu konuda kendime çok büyük bir güvenim vardır. Sanmıyorum kadın etrafında toplumsal, siyasal, askersel ilişkileri benim kadar derinlikli çözen başka biri olsun. İster sosyolog, ister aşık, ister asker veya siyasetçi olarak. Çok yiğit erkek ve kız arkadaşlarımın ilk aşklarına, sevgilerine takoz koyduğumu, engelleme yaptığımı, bunun için akıl almaz pratik tavırlar ve teorik açılımlar sağladığımı belirtmek durumundayım. Formülü söyleyebilecek durumdayım.

Diğer bölümlerde kapsamlıca işlediğim için tamamlayıcı olsun diye belirtiyorum. Anamdan, onun da arkasında tüm Kürt ve diğer halklar geleneğinden gelen *'namus'* savaşının Ortadoğu özgülünde, özellikle kaba ve basit cinsel içeriğinden çıkarıp toplumun, siyasetin ve savaşın içinde nasıl anlam kazandığını yetkince gösterdim. Kadın ilk ezilen, sömürülen sınıf, cins ve millettir. Kadının cins, sınıf ve millet olarak özgürlüğünden geçmeyen hiçbir demokratik, sosyalist mücadelenin amacına ulaşmayacağı kesindir. Kürt toplumunda kadın ve eşitliğe dayanan, teorik ve pratik olarak bu gelişmeyi sağlayan bir ilişkiye dayanmayan hiçbir evlilik, cinsellik, aşk ilişkisinin değeri yoktur. Sıkılsam da tekrarlamaktan çekinmediğim *'özel ve genelev fahişeliğinden'* öteye bir değer taşımaz. Kadına karşı verilen söz, yapılan arkadaşlık bende çok derin bir felsefi, tarihi, toplumsal anlamı ve yurtseverlik, özgürlük, eşitlik için pratik bir çabayı içermekte-

dir. Aşkın gerçek teorisi kadar büyük savaşını da yürüttüğümü fark edememek ne acıdır!

Ben saflarımızda ortamın aşka açık bırakılmasını, özgürlüğün, savaşın, eşitliğin, demokrasinin vazgeçilmez bir gereği saymaktayım. Aşka açık olmayan bir ortamda demokrasi, özgürlük, eşitlik ve yurtseverlik gelişemez. Kadının büyük şahlanışı olmadan, halkların onursal hiçbir davası kazanılamaz. Hareketimin içinde kadın özgürlüğü en temel değerlerin başında gelmektedir. Kaldı ki, kadın hareketi dünya çapında yeni gelişmeler yaşayan sosyal devrimlerin en temel yanlarından biridir. Kadın devrimi devrimde devrimdir. Özgürleşen kadını anlamak, tarihi, toplumu, yaşamı yeniden anlamaktır. Kadını dinsel feodal gericiliğin ve kapitalizmin aşırı metalaştıran nesnesi olmaktan çıkarmak temel görevlerdendir. Yine feodalizm ve kapitalizmin hakim değer yargıları ile yüklü egemen erkek ahlakından, evliliğinden kurtulmak temel görevdir.

Fazla açma gereği duymuyorum. Kadın PAJK gerçeği ile rolünü oynamak durumundadır. Son değerlendirmemde kadına ilişkin mitolojik söylemli tanrıçalaşma, melekleşme ve Afroditleşme, özünde beş bin yıllık egemen erkek kültürüne karşı başkaldırıyı ifade ediyor. Bu kültür kadını korkunç bir duruma düşürmüştür. Mülkiyet içerikli evlilik en büyük tehditlerden biridir. Kadının özgürlüğünü sağlamadan, hiçbir konuda anlamlı ve değerli, yaşanmaya değer özgür yaşam alanını geliştiremeyiz. Kadının büyük savaşımı olacaktır. Bu savaş olmadan yurtseverlik, eşitlik gelişemez. Aşk, sanıldığının aksine, tam bir sosyolojik teori ve pratik gerektirir; iki bireyin basit tutkularına indirgenemez. Aşk büyük yiğitlik, zafer ve sevgi ister. Zaferi olmayanın aşkı olamaz. Aşkın yüzü daima özgürlüğün zafer kazanan savaşına dönüktür. Benim peşinde koştuğum aşk emekçiliği böyle tanımlanabilir.

Tabii bireylerin iki cinsten oluştuğunu biliyoruz. Ama savaş meydanındayız. Fatihler her şeyimizi aldıkları için bizim kadınlarımız diyebileceğimiz kadınlarımız yoktur. Olan kadınlar düşük kalite halinde metalaştırılan eşya kadındır. Bu kadınlarla özgürlük savaşçılarının ilişkisi özüne terstir. Bu tip erkeklerle özgürlük peşindeki kadının ilişkisi daha da terstir. Eflatun'dan beri söylenen mühim olan idealarla kendini sürdürmektir. Fiziksel varlığını sürdürme ise cinsel içgüdüye dayanır. Cinsel içgüdüyü tanıyorum. Halkımıza kendini sürdürmesi için bırakılan tek alandır. O da başa büyük bela olmuş durumdadır. Mühim olan ideal soy sürdürmedir. O da büyük toplumsal, felsefi savaşlardan geçmektedir. Sonuç olarak devrimsel aşkı geliştiremeyen, Türkiye'de de çok tartışılan türbanlı kadın tarzını deneye-

bilir. Siyasi, askeri alana taşırılmadan, kendi evinde kalabilecek bir kadınla görevlerine ihanet etmeme temelinde kul evliliklerine izin verilebilir. Ama tekrarlıyorum. Bu evlilikler düzen evliliği olup, siyasi ve askeri alana bulaştırılamaz. Aksi halde feodal ve kapitalist yaşamın köleleştirici etkisine ortam ardına kadar açılmış olur. Düzen ordularında bile bu yaşanmaz.

Bizde yaşanan olgu çok daha önemli olarak tarihseldir. Benim bir grup kadın yoldaş için önerdiğim tanrıçalaşma-melekleşme-Afroditleşme kavramı, Ortadoğu'nun kadına yönelik korkunç köleleştirici kültürüne karşı savaş içindir. Tarihin bu döneminde bu tür soy kadınlara ihtiyaç vardır. Kaldı ki, yüzlercesi en büyük kahramanlık tavırları ile şehadetlerinde bu gerçeği kanıtladılar. Onların anısı çok büyük anlam ifade eder. Halen çok sayıda yiğit kadınlarımızın olduğu kanısındayım. Büyük cesaret, adalet ve aşk kişilikleri yeni yeni ortaya çıkıyor. Duygusal ve analitik zekanın seçkin örneklerini vererek kişiliklerini yeniden yaratıyorlar. Bu çok anlamlı tarihsel bir dönüm noktasıdır. Ben bile bu özde olan kadınlara sahip olmaya, hele hele düzen anlayışı ile karılaştırmaya cesaret edemedim, edemem. Kadınların güçlenmesi için ne yapsak azdır. Onlar zaten kolektif aşkı temsil ediyorlar. Gurur duyulacak nitelikli çok yoldaş var. Ben bu aşamada özelleşmiş sevginin pek hayırlı olacağını sanmıyorum. Barış koşullarında özgür evlilikler şüphesiz olacaktır. Ama mevcut koşullarda, özellikle savaş alanlarında özgür evliliklerin ne kadar zor olduğu ben de dahil bazı arkadaşların evlilik pratiklerinde ortaya çıkmıştır.

Bu konuda Osman'ın İran asıllı kadınla evliliğinin içyüzünü bilmiyorum. Siyasi anlamı da olabilir, basit bir tutku evliliği de olabilir. Fakat bunu çağdaş yaşamın gereği diye yapıda yaygınlaştırması çok tehlikeli bir eğilimdir. Buna cesaret etmesi bile tehlikelidir. Geçmişte Türk solunda bazı gruplar bu yöntemlerle örgütlerini adeta bitirdiler. Tekrar söylüyorum: Siyasi mesele yapmadan köylü, kentli, küçük burjuva evlilik sahibi olanlar ve yeni kurmak isteyenler görevlerine hakkıyla bağlı olmak kaydıyla sınırlı olarak örgüt tarafından izinle bu ilişki içine girebilir. Keyfi bireysel kararla olamaz. Dönem sadece fiziki soy sürme değil, öncelikle zihni, siyasi, yurtsever ideallerimizin zafere koşması dönemidir. Bunun asgari koşulları sağlanmadan, karı koca, çocuklar, aşk sadece başa beladır. Sonuna kadar aşka saygılıyım. Ama ona götüren felsefe ve eylem olamadan da sonuna kadar kendini kandırmaya hayır. Bu kavramlar çerçevesinde pratik gelişmelerin daha da özgürleştirip özlediğimiz gerçek sevgi ve aşkın yolunu açacağına inanıyorum.

Çağdaş yaşam, Güney'e dayalı mültecileşme anlamlı görüşler değildir.

Olağanüstü dönemdeki yaşama devrimci yaşam denir. Mültecileşme yaklaşımları her bakımdan tehlikelidir. Sıradan çocuk, yaşlı ve bazı kadınlar için muhacirin yaşamdan bahsedilebilir. Mahmur kampı muhacir olarak tanımlanabilir. Ama Irak Kürtleri içinde erime ne özele ne genele hizmet edebilir. Suriye'de biz de mülteciliği kabul etseydik, yaşadıklarımız başa gelmezdi. Bu hususların konuşulup konuşulmadığını bilmiyorum. Ama benzeri konularda görüş ve uygulamalarımız bilinmektedir. Osman Öcalan ve beraberindeki grubun KONGRA GEL'in disiplinine uymaları kendileri için tek onurlu yoldur. Hareketin soy değerlerini sattıracak tavırlara yönelmelerinin sonuçları biliniyor. Başarıya kendilerini yatırmaları her bakımdan yaşamsaldır. Herhangi bir güce sığınmak kadar intiharvari çıkışlar da kabul edilecek tavırlar olamaz. Bu konularda tam bilgilenme halinde daha doğru değerlendirmeler mümkündür.

Cemil, ***Duran*** ve ***Rıza****'gilin* ne derece gruplaştıkların bilemiyoruz. Rıza'nın Avrupa faaliyetleri pek yaratıcı olmadı gibi yansıdı. DEHAP'a müdahale olup olmadığını bilmemekle beraber, yansımaların sonucu demokratikleşmeye katkı sunmamıştır. Darbe iddiasını ciddiye almamakla birlikte, objektif durum uzun süredir dıştan da grup havası vermektedir. Sonuçta iki başlılık çok verimsiz ve yıpratıcı olmuştur. Kendi haline bırakılsaydı acaba nereye varırdı? Kongre komitelerinde ve yürütmede kolektif yoğunluk sağlansaydı, temel görevlere hakkı verilseydi herhalde kritik bir dönemde beklenen en doğru tavırdı. Dönemin böyle kullanılması çok geri bir adım teşkil etmiş; halkı, bizleri olumsuz etkilemiştir. Eleştiri özeleştiri sözüne layık davranılmamıştır. Herhalde kongrede olup bitenlerin doğru değerlendirilmesi, eleştiri özeleştiri yapılarak tutarlılık örneği gösterilecektir.

Bu eleştiri özeleştiri sürecinde durumun daha iyi anlaşılıp netleşmesi ve bilince çıkarılması için aşağıda belirttiğimiz konuların açıklığa kavuşturulması önemlidir:

1- ***İmralı sürecine alınmamın,*** merkezi geçinen birçok arkadaşta benden sonrasının hesabının yapılmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Çok acıdır ki, aslında sorumlu bir davranış olarak yorumlanması gereken bu hesaplar yanlış temeller üzerine kurgulanmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda özde *'önderlik'* diye hitap ettikleri kurumla bütünleşemediklerini göstermektedir. Baştan beri varolan özellikler, en kritik koşullar altında bulunmam vesilesiyle açığa çıkmış bulunmaktadır. Sağ kalıp kalmamam, çözülüp çözülmemem beklentisine girilmiştir. Gerilla, kitle gücü, siyasal örgütlenme, medya, kadın gücü, muhtemelen maddi ve diğer bazı etkinlikler

üzerinde bir hakimiyet mücadelesinin benden habersiz yürütüldüğü açığa çıkan ilk hususlardandır. Bu aslında 15 Ağustos öncesi, 1992, hatta 1986, 1987, sırayla tüm kritik dönemlerde kendini az veya çok ele veren eğilimlerin bir devamı niteliğindedir. Hareketimizin tarihçesinde bu hususlar detaylıca bilinmektedir. Kendim de bu eğilimlerin farkında olup, yoldaşlığın adabını bozmayacak biçimde sürekli eleştirerek aşmaya çalıştığım bilinmektedir. Bu yoldaşça tutumumun dürüstçe değerlendirilmediği de bir kez daha açığa çıkan önemli bir diğer husustur.

Ortaya çıkan son bölünmeyi isimlendirmeyi fazla anlamlı bulmamakla birlikte, tarafların kendilerini daha iyi tanımaları için üçer isim vermekle yetineceğim. Gerekirse daha kapsamlı açıklanabilir. Birinci grup ***Cemil Bayık***, ***Duran Kalkan***, ***Rıza Altun*** olurken, ikinci grup ***Osman Öcalan***, ***Nizamettin Taş*** ve ***Hıdır Yalçın (Serhat)*** arkadaşların bileşim ve inisiyatifinden oluşmaktadır. Tam örgütlü grup demek zordur. İnisiyatif demek daha doğrudur. Arada olanlar da vardır. Bana özde ve biçimde bağlı olan kişilerin varolup olmadığını, varsa kimler olduğunu bilmiyorum. Son PKK Yeniden Yapılanma olarak önerilen 12 kişilik hazırlık grubunun bağlılık durumu ancak pratikle belli olabilir. Kişiliklerine bir itirazım olmamakla birlikte, özde ve biçimde beni ne kadar yaşamsallaştırabileceklerini gerçek pratik süreç belirleyebilir. Bu açıdan bir zorlamada bulunmak istemiyorum.

İki taraf grubun zihniyet ve mücadele tarzlarını soylu geleneklerimize, teorik perspektiflerimize ve halen hayatta 'ben' gerçekliğine yakıştıramadığımı belirtmek en hafif kelimelerle bir değerlendirme olacaktır. Bu kadar iktidar hırslısı olunabileceğini, mirasyedicilik yapılıp halkımızın ve mücadelesinin esenliğine ters tutumlara girilebileceğini, bana da saygısızlık yapılabileceğini hiç beklemiyordum. Bu vesileyle gerçek insan doğasını biraz daha yakından tanımış bulundum. Yine hiçbir uyarımın dikkate alınmamasının nasıl bir sınıf, toplum, etnisite zihniyetini tanımadığını, katı bir 'nihilizm' (inkarcılık) içinde kalındığını anlamış bulunmaktayım. Bu tür arkadaşlarımın ya kendini fena dağıttıklarını ya da benim henüz bilgisine sahip olmadığım bazı konular içinde bulunduklarını da anlamak durumundayım. Ayrıca birbirine tavır koymada bu denli pervasız hareket etmeleri dış etkenleri akla getirmektedir. Yine hemen eklemeliyim ki, bu arkadaşlara kişi olarak hiç sübjektif, duygusal bakma, değerlendirme durumum yoktur. Onlar adına kendilerini bu duruma düşürmelerini, kendimin içine düşürüldüğüm durumdan daha acı buluyorum. Ciddi bir neden yokken nasıl bu duruma düşebildiler diye şaşırıyorum.

Buna rağmen bu arkadaşlara asla hakaretvari yaklaşmayacağım. İki ta-

rafın da üzerimde oynadıklarını çok iyi bilmeme rağmen bu üslubu kullanmayacağım. Yalnız şu gerçekleri açıklayacağım:

a- ***Bana yoldaşlık, dostluk ve düşmanlık açık ve mertçe yapılmalıdır.*** Birçok defa yüz yüzeydik. Hiç de saygısızlık uyandırmıyorlardı. Şaşırıyorum: Beni nasıl böyle işlemez duruma getirmek istiyorlar? Halbuki her birisinin onurunu kurtarmak için dağlar kadar çaba harcamıştım. O korkunç güzel, özgür ve tarih kokan mekanları kendimden önce onlara hazırlamak için ne kadar korkunç çalıştığımı dünya alem bilmektedir. Bu değerleri ben yarattım demiyorum. Hepsi halkın, çok yoksul halkımızın göz yaşları, açlıkları, korkuları ve ihanete uğramışlıklarının ardından bin bir emekle toplamaya çalıştığım değerlerdir. Onların ve onların ülkesinin değerleridir. Bir tabancam, bir evim, bir eşim olsun diye asla cüret edemediğim halkımın ve ülkesinin değerleridir. Tam layık olamadığım için kendime acımaksızın, uğruna daha iyi, güzel ve başarılı olsunlar diye çırpındığım, savaştığım değerlerdir.

b- ***Durum bu iken,*** birilerinin *"benim arkamda yedi bin gerilla var, yan bakanın gözünü oyarım"* dercesine tavır koymasını hayretle ve nankörce buldum. Bunu diyen arkadaşlar o gerilla sayısı kadar gerillayı ya kaçırtarak ya da doğru taktiklerle savaştırmayarak en acı, kahredici koşullarda tuttukları bilinmektedir. Diğer bazı arkadaşların yanı başlarında hepsi birer yürek parçası olan binlerce gencin şehadetini umursamaksızın bencil tutumlar içine girmeleri de o denli acı ve nankörcedir. Halen "görev alırız, almayız" tartışmalarını acaba bu gerçekler karşısında nasıl tanımlamalıyız? Yine kendimi örnek vermeliyim. Dışarıdayken nasıl olduğumu, bir parça ekmeğin bile tadını alamadığımı herhalde anlamıştınız. Altı yıldır İmralı deniz ikliminde, nefes problemiyle ve bir küçük aralıkta zorla biyolojik varlığımı sürdürmeye çalışırken, tek bir an bile kendime öncelik tanımadım. Kendime üzülmedim. Arkadan hançerlemeyi halk için kabullenmedim. Tüm dünya güçleri zırnık kadar umut imkanı bırakmadıkları halde, yoldaşlar ve halk için, insanlık için iyi düşünce ve tavırlar ürettim. İmkansızı başardım. İnsan hiç olmazsa bu çabaya layık olmaya çalışırdı. Bu arada şunu da belirtmeliyim ki, hiç beğenmediğiniz TC'nin gösterdiği ciddiyeti göstermeyişiniz, konumumdan kendisi için sonuç çıkarmasını sizin bilmeyişiniz, siyasetlerin gidip gelmesinden bile bir ders çıkarmayışınız büyük talihsizliktir.

c- ***Fakat yürüttüğünüz hesaplar tutmuyor.*** Belki farkında değilsiniz. İktidar hesabı ve sözde savaşını yürütüyorsunuz. Ama kendiniz iktidar konusunda çamurdan daha dağınık bir kişiliktesiniz. Bir gün omzunuzu ver-

seniz dağılırsınız. Sizleri sürekli terbiyeli olmaya çağırmıştım. Çünkü dostunuz, yardımcılarınız olmayacaktır. Sizi bekleyen daha öncekiler gibi ya aşağılık bir ihanet, ya yakışmayan bir ölüm, ya da hep yaptığınız sürekli problem halidir. Bu alternatifler iyi yol değildir.

Benim gençliğinizi çaldığım hep iddia edilmiştir. Evet, çaldım. Benim tarihi görevim budur. Gençliğinizi çalıp halkın ve ülkelerinin özgürlük davasına adayacaktım. Bu sizi korkunç öfkelendirmiş. Kongrede aldığınız evlilik, bilmem ne kararları karşı intikam hareketleridir. Osman'ın da iyi bir mayın patlatma eşeği olarak rol üstlenmesinde ustalığınızın katkısı küçümsenemez. Ben hep özgür temellerde davasının hizmetindeki sevgi üretiminden yana oldum. Dediğim gibi siz ne sevgiyi, ne eşliliği biliyorsunuz. Bu konuda yaptığınız, geleneksel birbirini kirletme hareketidir. Sizleri bundan alıkoymak istedim. Emin olmalısınız ki, dünya güzeli kızları ve yiğit delikanlıları sadece doğru sevgi ile bir gün tanışsınlar diye, tarihte *'tanrı ve tanrıçaların tahtı'* diye geçen o kutsal dağlara çıkardım. Ama sizde bunu anlayacak yürek ve beyin var mı ki? Büyük bir kısmını hiçbir başarıya sahip olmadan, mezarlarının bile bilinmediği yerlerde toprağa verdiniz. Oturup her gün anılarını tazeleyeceğinize, bana bu dayattıklarınıza siz olsaydınız nasıl tavır alırdınız?

d- ***Bana karşı tez getirmeyin.*** Birbirinize karşı ne olduğunuzu biliyorum. Aranızda fark da görmüyorum. İki taraf olarak hareketleriniz bana karşıdır. Uzun uzun bunun kanıtlanmasına girmeyeceğim. Yalnız bu tarz savaşınız yanlıştır. Sizleri bu tarz savaştan alıkoyamadığım için kendimi suçluyorum. Yine yalnız beni çok güçsüz görmeyin. Bir şeyler yapacak gücüm var. Mezarda da olacak. Çok rica ediyorum, kendi esenliğiniz, can güvenliğiniz için hareketimiz içinde bu yöntemleri derhal terk edin. Hiç olmazsa ilk defa bir mertlikte bulunmuş olursunuz. Size karşı kuvvet örgütlemek istemiyorum. Adınızı bile deşifre etmek istemiyorum. Halktan ve örgütlü yapıdan affınızı isteyeceğim. Sizler de mutlaka bu aftan yararlanmalı ve uzun vadeli yaşayarak karşılığını telafi etmelisiniz. Birinci yol budur.

İkinci yol, belki örgüt içinde yedi bin olmazsa da bir grup gücünüz, gerillanız var. Korumakta ve savaşmakta özgürsünüz. Ayrı eğilim olarak isim de yapabilirsiniz. Yalnız bu gücü bana karşı kullanmayın. Çünkü o zaman kendimi savunmak zorunda kalacağım. Kimin kaybedeceği de hiç belli olmaz. Ayrıca dosta düşmana karşı savaş ve barış tarzınızı, amaç ve taleplerinizi açıkça ilan edin. Kimsiniz, neye karşısınız, nasıl savaşmak istiyorsunuz? Bunu herkes bilsin ki, etrafınızda toplansınlar. Siz de gerçek değerinizi kanıtlamış olursunuz. Bunu genel doğrularda yaparsanız ben de des-

tekleyeceğim. Son savunmamın kriterleri bellidir. O temel bir direniş, savunma savaşınıza elden geldiğince hayırla yaklaşacağım. Yani sizlerin benden esirgediğiniz anlayışı ben sizler için göstereceğim. Bu örnek bir destek olacaktır.

Fakat yakın dönem çeteciliğine karşı tavrımı biliyorsunuz. Özcesi bu kadar iktidar hesabı ancak halkın meşru talepleri için olursa anlamlıdır. Bunun için birbirinizi suçlamanıza gerek yok. Yıllardır yaptığınız savaş leş kargalarını andırmaktadır. Bunu bırakacaksınız. Birbirinizin aynısısınız. Birleşip halkın taleplerine yanıt vermekten başka çareniz yoktur. Yıllarca, aylarca televizyon ve gazetelerde hareketi işlemez kılmanın ancak rakiplerin bir hareketi yıkma çabası olarak değerlendirilebileceği açıktır. Ama halkımızın bu kadar da sahipsiz olmadığını anlamalısınız. Halk ve sanırım üzerinde hesap kurduğunuz değerler hepimizden daha güçlü ve değer sahipleridir. Biz layık olursak bizi bağrına basar, aksi halde bir günde bitirir. Bunu anlamalısınız. Halen şahsımda temsil edilen halkın bu güç ve değerlerine dayanarak nefes alıp verdiğinizi asla, bir an için bile olsa unutmayın.

Her şey sizleri samimi, alçakgönüllü ve ciddi bir özeleştiriye davet ediyor. Dürüstseniz gerekeni yapmakta gecikmeyeceğiniz açıktır. Aksi halde yolunuz dörtlü çetelerin, M. Şener ve S. Çürükkayaların yolu olduğunu, bazılarının da iyi ajan provokatör olduğunu ortaya koymaktan başka bir anlama gelmeyecektir. Halkımız, gerilla ve ideolojik önderliğimiz kendini koruyacak ve özgür yaşam davasına kararlılıkla yürümekten alıkonulamayacaktır.

2- ***Özeleştiri, uyum ve doğru bütünleşme, yeniden yapılanma gereğine inananlar,*** bunun bilincine ve vicdani sorumluluğuna kararlılıkla sahip çıkmak isteyenler için savunmam en büyük yardımcı değerindedir. Özeleştiri gereği durumu kurtarmak için yapılmaz. Tarihe, halka yanıt, başarı değeri olabilmek için yapılır. Entelektüel güce ulaşmak isteyenler için büyük önem taşır. Zaten zihniyet dönüşümü yapamayanların devrim diye bir davalarının olamayacağı da anlaşılmalıdır. Eğer en hayati bir sorunu yıllardır gündeminizde tutup da çözememişseniz, bunun en temel nedenlerini kendimizde arayacağız. Grupçuluk yaparak durumun altından kalkamayız. Suçu çevreye, başka bir gruba yıkarak sorunlar çözülmez; daha da ağırlaştırılır.

Son savunmam yeni paradigmatik değişime yanıt verebilecek hususları ihtiva etmektedir. Cümle cümle özümsenmeye değerdir. En azından anla-

yarak yetkinleşme gücüne muazzam katkı yapabilir. Herhangi bir kitap gibi okunamaz. 21. yüzyılın halklar ütopyasına, demokratik uygarlığa, sosyalizme güçlü bir perspektif sunmaktadır. Hem teorik, hem pratik değerinin yüksek olduğu kanısındayım. Daha doğrusu bu yönlü sürece açılım kazandırmaktadır. Arkadaşların özümsemeye şiddetle ihtiyaçları vardır. Güçlü pratik başarılar ancak güçlü ütopyalar, demokratik ve sosyalist düşünce ve inançlar temelinde elde edilebilir. Aksi halde ya yozlaşarak erime ya da başka güçlerin aleti olmaktan kurtuluş olamaz.

Tarihi sorumluluk duyması gereken arkadaşlar son yüz elli yıllık devlet odaklı sosyalizm ve ulusal kurtuluşçu kapitalist mezheplerinden kopuş yaptıklarının, halkların tarihi seçeneğine büyük bir coşku ve zihniyet gücü ile dönüş sağlamaya çalıştıklarının derin bilinci ile özeleştirisel olabilmelidir. Ben kendim bu konuda ne kadar yoğun mesafe aldığımı savunmamda ortaya koydum. Benden daha çok arkadaşların bu yönlü bir dönüşüm ve yoğunlaşmaya ihtiyacı vardır. Zaten bu olmadan kütük gibi yerde kaldığınızı bizzat yaşamışsınızdır. Özeleştiri konumunuz birbirinizin, grubunuzun ne kadar haklı olup olmamasından kaynaklanmıyor; savunmada ortaya koyduğum temel sorunlardan kaynaklanıyor. Böyle yaklaşım göstermelisiniz. Eğer bunu başarırsanız yeniden doğmuş gibi olursunuz. Eminim bunu başardığınızda kişiliğiniz sel gibi coşar. Aşamayacak bir bent bırakmaz. Buna ne kadar şiddetle ihtiyacınızın olduğunu çok iyi biliyorsunuz. Büyük kazanmak, yaşamak dururken, neden kendi kendini, çevresini boğan bir konumda kalmakta ısrar edilir?

Geçenlerde bir Alman aydınından bir mektup aldım. Savunmadan ne kadar heyecan duyduğunu öyle etkili belirtmektedir ki, hayran olmamak elde değildir. Tüm yapımızın büyük bir içtenlik, anlayışlılık içinde kendilerine sunduğumuz bu yoldaşça destekten layıkıyla yararlanacaklarına, değil sorunun kaynağı olmak, her sorun ve görevi üstün performansla bir başarı gücü haline geleceklerine dair inanç ve dileklerimi belirtebilirim.

3- ***Şahsıma ilişkin aydınlatılması gereken hususlar vardır.*** Benim mesajlarımın devlet engelini aşmasına rağmen cezaevlerine yukarıdan emirle sokulmaması önemli bir konudur.

Bana karşı şiddetli bir reaksiyonun bulunduğu belli olmuştur. Dışarıdan bilgi vermemek kadar, vermek istediğim bazı perspektifler de yıllardır uyutulmuştur. Bunun Osman'ın tavrından çok önce uygulandığını biliyorum. Osman'a değil, bana yönelik olan ve temeli İmralı'ya getirildiğim günlere dayanan, Ahmet Okçuoğlu'nun açıktan dile getirdiği bu komplo

aydınlatılmak durumundadır. Öyle "Osman karı aldı kaçtı" biçiminde provokatif yaklaşımlarla izah edilemez.

Benim cezaevi tavrımı reddedebilirler; yeterince devrimci, yurtsever bulmayabilirler. Bunu ilgili çevre veya çevreler açık yapabilir. Zaten örgüt ellerinde; açık yapmamaları ancak kitleden, halkın bana bağlılığından çekindikleri içindir. Amaçları için benim kullanıldığım, ama tümüyle tecrit edilerek etkisizleştirilmek istendiğim açıktır.

Başka göstergeler de vardır. Açıklamayı fazla anlamlı bulmuyorum. Öğrenmek istediğim hususlar şunlardır:

A- Örgütsel bir model mi kullanılmıştır? Niçin mesajlarım içeriye verilmemiş, medya da işlenmemiştir?

B- Osman'ın şahsında bana vurulmak istendiği doğru değilse, karşı yanıtlar nelerdir? Neredeyse tüm Urfalılık tecride alınmak istenmiştir. Benim aileci, hemşehrici olmadığım çok iyi bilindiği halde bu yollara başvurulmuştur.

C- Muhtemelen bana bağlı, saygılı hemen herkesin etkili konumdan alınmak istenmesi nasıl izah edilecektir?

D- Örgüt tümüyle elde edildikten sonra ne yapılmak isteniyor? Ciddi tasfiye girişimlerinden endişe edenler vardır. Osman'la giden grubun hepsinin karı koca peşinden gitmediği açıktır. Bu insanların önemli bir kısmı bireysel onur sahibi kişilerdir. Muhtemelen bana yetersiz de olsa bağlılıkları vardır. Asıl bu noktaya mı yönelinmek istendi? Bu arkadaşlar korkuyorlar. Savaştan korkmayan bu arkadaşlar nasıl bu hale getirildiler?

E- Bu arkadaşların ciddi suçları, yetersizlikleri olsa bile onları kazanmak için çaba gerekmez miydi? Birden neden kaçırılma pozisyonuna sokuldular? Bir tek insanı kazanmak için yıllarca dil döktüğümüz bilindiği halde, yılların emeğinin bir çırpıda böylesine harcanması hangi insani, yurtsever, devrimci tutumla izah edilebilir? Eğer bu arkadaşlar direnseydi, en azından bine yakın yoldaş ölebilirdi. Bunun sorumluluğu nasıl izah edilecekti?

F- Bu ara eski tarz silahlı grup hareketleri görüldü. Bundan da bir şey anlayamadım. Demokratik eylemliliği önermemize rağmen itibar edilmemesi nasıl izah edilebilir?

G- DEHAP'ın hiç bilgimize başvurulmadan seçimlerden çekilmesi, tüm adayların tepeden inme dayatılması demokrasinin inkarıdır. Tek başına bu husus bile örgütün tüm devrimci demokratik içeriğinden boşaltıldığını göstermektedir. Her tarafta uygulanan bu antidemokratik tutum nasıl izah edilecek? Bunun örgütlenmeyi öldürücü bir tutum olduğu anlaşılmıyor mu?

H- Osman'a karşı değil, tüm PKK mirasına yönelik bu ele geçirme iyi niyetlice de yapılabilir. Fakat neden ben etkisizleştirilmek istendim? Tamamen bitirilmek de istenmiş olabilirim. Veya bilmediğim başka nedenler vardır. Öncelikle bunları açıklayarak, manifestonuzu yayınlayarak örgütü elde etmeniz daha doğru olmaz mıydı? Gizli, mafyavari bir model uygulanmak istenmiştir. Bunu anlayışlarınıza nasıl yedirdiniz?

İ- Haydi örgütü tümüyle elde ettiniz. O zaman strateji, taktik belirlemeniz ve on bine yakın gücü harekete geçirmeniz gerekmez miydi? Bu hamleyi yapmadığınıza göre gücü nereye, neye bağlamak istediniz? Güç çalıştırılmazsa ya çürür ya parçalanır, dağılır. Bunun sorumluluğunu hiç düşündünüz mü? Eski yöntemlerle ülkeye giriş bir kaosa yol açmaz mı? 15 Ağustos'ta gelişen çeteci eğilimin on katı kadar daha tehlikelisi doğmaz mıydı?

Bu tip sorular çoğaltılabilir. Arkadaşların niyeti tümüyle iyi yönde de olabilir. Ama bahsettiğim sorular da birer gerçeklik. İradeniz dışı gelişmelerin varlığının, ihtimalinin güçlü olduğunu gösterir. Örgüt içi iktidar savaşımının ne denli vahim bir durum yarattığını herhalde dehşetle fark ediyorsunuz. Bunun hiç de sanıldığı kadar kolay olmadığını anlamış bulunuyorsunuz.

4- ***Örgüt içinde iktidar savaşına girmenin bazı koşullar altında gerekli olduğu söylenebilir.*** Benim imha sürecine alınmam sizde bu yönlü bir tedbir ihtiyacı doğurmuş olabilir. Başlangıçta her iki grup da iyi niyetlice hareket etmiş olabilir. Yani sizleri kötü niyetli bir komplocu ilan etmiyorum. Ama hem içte, hem dışta siyasi ve askeri savaş tarzınızın çok değersiz olduğunu da görmüş bulunuyorsunuz. Kendinize de, halka da, bana da anlamsız ve kötü kaybettiriyorsunuz. İyi niyetten kaynaklanan, ama bir türlü askeri, siyasi, örgütsel bir kimliğe dönüştüremediğiniz kişiliğiniz başta kendinizi bitirici niteliktedir. Halbuki çok iyi yanlarınız da var. Sanki bu yanları mezara götürmekte yeminli gibisiniz. İsteseydiniz benden acaba ne elde edemezdiniz? Arkadaşlık, yoldaşlık adına isteyip de sizlere neyi vermedim, yetiştirmedim? Kaldı ki, tüm yönetimler paylaşabileceğinizden bile fazla. Neden bu hırçınlık, kendi kendini bitirmeler?

Özeleştirilerinizi geliştirirken, bu yanları da herhalde dikkate alırsınız. Kendinizi yenilemekten korkmayın. Mevcut kişiliğinizden çok korkun. Yirmi yıldır, bu yanlarınıza karşı sabrediyorum. Tek birinizin burnunun bu yüzden kanamasını istemem. Geleceğinizden hiç korkmadan gerçek bir özeleştiri sahibi olun. Yapabileceğiniz her göreve de alçak-

gönüllüce talip olun ve küçümsemeyin. Ne küsün, ne düşmanlık edin. Kendinize yaraşan gerçek bir bilgesellik tutumuyla, ***Kemal Pir***, ***Mazlum Doğan*** ve binlercesinin aziz anıları karşısında özde bir kararlılık sözüyle görevlerinize yüklenin.

5- ***Belli ki liderlik çekişmesine girmişsiniz.*** Bu hem zaman hem tarz itibariyle yanlış olmuştur. En başta benim sosyolojik fonksiyonumu anlamamışsınız. Bu yüzden çok hata yapıyorsunuz. Son dönemlerde beni *"Kürt kemalizmi"* olarak değerlendiren bazı çevreler oluşmuştur. Daha çok da olumsuzluk anlamında bu terimi kullanıyorlar. Güya solun gelişmesi için *"kemalizmin"* ve *"Öcalanizm'in"* aşılması gerekirmiş. Kemalizm konusunda değerlendirmeler yapmıştım. Fransız Devrimini taşırma istemi çok açıktır. Dolayısıyla 19. ve 20. yüzyılın genel devrim kategorisinde görülür. Yerel koşullardan ötürü güdük bırakıldığı da çokça söylediğim bir husustur. Güncelleştirmekten de çok bahsettim. Geçende bu konuda otorite sayılan ve kitapları bulunan İngiliz yazar ***Andrew Mango*** da aynı güncelleştirme ihtiyacından bahsetmiştir.

Diğer önemli bir husus, sadece kemalizmin değil, Ortadoğu'da yerleştiğinden beri tüm Türk uluslaşması bağlamında Kürtlerle ilişki kilit bir role sahiptir. Bu ilişki 1070, 1515 ve 1920'lerde stratejik olarak doğru kurulmasına rağmen, günümüzde bu stratejik bağ kopma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla güncelleştirmenin en temel hususu, Türk-Kürt ilişkilerine ilişkin gerçekçi, özlü bir reformdan geçmektedir. Aksi halde Kürt-Türk ilişkileri stratejik bir çatışma modelinde gelişim göstermekten kurtulamaz.

Benim rolüm kısmen Kürt kemalizmini çağrıştırmasına rağmen, birçok farklılık da içermektedir. Temelde benim devletçi değil, demokratik olmam belirleyicidir. Kürtleri bir milli devlet modelinde değil, demokratik bir halk modelinde hareketliliğe ve otoriteye kavuşturmak istemim esastır ve çok önemlidir. Kemalizm Ortadoğu'nun ulusal çağını başlatıp temsil ederken, biz Ortadoğu'nun demokratik çağını başlatıp temsil etmek durumundayız. İkisi arasında Kafdağı yoktur. Fakat aynılaştırılamaz da. Güncelleştirmekten esas kastım da, kemalist Türkiye ulusçuluğuyla Kürdistan demokratçılığının bir sentezini veya uzlaşmasını sağlamanın imkanlarını araştırmaktır. Bu çizgi çok önemli bir husustur. Hem Kürt, hem Türk sorunlarının çözümünde kilit bir konudur. Ayrıca Ortadoğu kaosundan çıkışında en temel halkadır. Gerek tarihsel, gerek jeopolitik ve toplumsal koşullar bu tür bir sentezin çok büyük bir tarihsel rol ifa edebileceğini gös-

termektedir. Diğer şoven milliyetçi (sağ sol Türk milliyetçiliği) ve ilkel Kürt milliyetçiliği ile islamcılık ideolojileri çözüm sağlamaktan uzaklar veya hegemonyacılığa dayanmaktan kurtulabilecek, bağımsız bir yetenek gösterebilecek özden yoksundurlar. Bu ideolojilerin halk temeli çok zayıf olup, özünde dış güdümlüdürler.

Dolayısıyla eğer beni aşmak istiyorsanız, öncelikle ideolojik eğilimlerinizi netleştirmeniz gerekir. Beni çarpıtarak, kullanarak sonuç almak beyhudedir. Ölsem de bu zordur. Onlarca örnek denedi. Çok kötü durumlara düştüler. Herhalde bu örnekleri anlayabilecek yetenektesiniz. Bana karşı ne kadar sapmalı, ne kadar açıktan bir rakip olarak çıkmak istediğinizi bilmiyorum. Ama şunu açıkça söylemeliyim ki, herhangi anlamlı bir çizgide arayışınız olursa ve bunu düşmanca yapmazsanız, hakkınız olarak değerlendirebilirim. Demokratik kimliğim kesinlikle bunu gerektirmektedir. Ölçü asgari yurtseverlik, özgürlük tanımında birleşmektir. Ama yine dürüstçe olmayan komplovari yaklaşılırsa, kendimi savunma hakkım doğar. Yani ölümcül bir darbe yememden yararlanarak, hiçbir tutarlı ideolojik gerekçe gösterilmeden, sözde çok tali konular abartılarak örgüt ele geçirilmek istenirse, bu darbe ve komplo serisine girer. Durumların bu biçimde geliştiğini söyleyebilecek durumda değilim. Sadece bir tarif yapıyorum. Türkiye'de politik kültürde çokça görülen bu yöntemleri hiç tavsiye etmem. Bu tür yöntemler tümüyle zarar verir.

Son dönemlerde bahsettiğim tecrit içinde tecrit durumu ve tam sağlıklı olmasa da aldığım bazı duyumlar, sanki ben bir 'hanedan' kurmuşum da bu çökertilmek isteniyormuş gibi bir imaj ortaya çıkardı. Bunun kimden, hangi kurumdan, hangi oranda kaynaklandığını bilemem. Fakat bu yönlü bir havanın estirildiği objektif bir gerçeklik olarak ortaya çıktı. Osman meselesinin ortaya çıkması ve kullanılış tarzı bunda etkili olsa da belirleyici değildir. İçimizden ve dışımızdan uzantıları olan bir eğilim olma ihtimali daha yüksektir ve kökleri eskiye uzanır. İlkel milliyetçilik ve Türk solu bu söylemi yoğun işliyor. Yine bizden dönek birçok öğenin de yoğun işlediği bir konudur. Son gruplaşmanın bu konudaki en temel hatası bu tür gelişmelerden ders almadan, objektif olarak Önderliğe oynaması bir talihsizliktir. Her iki taraftan daha iyi bağlılık için de bu tavra girildiğini söylemek durumu belirgindir. Fakat dürüst olmayan yaklaşımların olma ihtimali az değildir. Netleşmesi gereken bir husustur.

Ben aşılmayı sever ve desteklerim. Hangi grup olumlu temelde başarılı olursa yine desteklemeye hazırım. Zaten devrilmeye gerek yoktur; benim tutukluluk koşullarım devrilmeyi gerektirmez. Örgüt içinde bana yö-

nelik tepki oluşturmak, olsa olsa tasfiye amaçlı olabilir. Çünkü başarılı olmak isteyen her birey ve grup için desteğimizin ne kadar güçlü ve hayati olduğu bilinmektedir. Bana yönelik yıpratmanın tasfiyecilik dışında bir sonucunun olamayacağı açıktır. Ailecilik, hanedancılık yapmanın en amansız muhaliflerinden olduğum bilindiği halde, Osman vurgusu pek doğru olamaz. Örgüt içinde örgüt olma eğilimleri bu kılıf altında tutmaz. Bu ihtimal denenmişe benzemektedir. Gruplaşmalar bu konuda çok duyarlı olmalı ve objektif olarak ne anlama geldiklerinin bilincinde olarak özeleştirisel davranmayı pratikte sergilemelidir. Önderlik gerçeği ile doğru bütünleşmek kadro politikasının özüdür. Gerekenler behemehal başarılmalıdır.

6- ***Savaş ve barış konularında beni eleştirmek anlamlı olabilir.*** Komplonun etkisi altında hemen eylemleri durdurma çağrım pek usulüne uygun olamamıştır. Ama bunda komplonun tüm yapıyı hedef alması, ihanetin pusuda yatması belirleyici etken olmuştur. Şahsım için bir çağrı olması şurada kalsın, aleyhte kullanıldığı bilinmektedir. Uzun süre yapının eylemsiz kalması kısmen benden kaynaklansa da, yapı ve komutanın durumu daha belirleyici olmuştur. Fakat şöyle köklü bir yanılgı oluşmuştur: Sanki hep benim emrimle oluyormuş gibi bir izlenim yaratıldı. Yüzde yüz ters birçok eylem, pratik bile adım kullanılarak yürütüldü. Buna asla alet edilmek istemediğim açıktır. Bu bundan sonra bu en çok dikkat etmek durumunda olacağım bir husustur. Bu konuda hayli hassas davranmaya çalıştım. Benim için değil, halk için, yapının kendi gerçekliğinde savaş ve barış koşullarını araması gerektiğini hep vurguladım. Gruplaşmaların bu zemine dayanması anlaşılır olabilirdi.

Artık açıkça belirtmeliyim ki, bu son savunmamla birlikte savaş ve barış konusundaki görüşlerim netçe ortadadır. Savaşın ve barışın emrini verecek durumum yoktur. İstesem de koşullarımın olmadığı açıktır. Benim istemime uzun süreli uyulmasını bir saygı gereği saydım. Fakat devlet yetkililerinin pek anlamlı bulmadıkları ortaya çıkıyor. Yani güçleri varsa savaşsınlar demeye getiriyor. En mütevazı koşullarda bile ne karşılıklı ateşkes ne de barış konusunda bir irade belirtiliyor. Devlet tasfiye etmede kararlı görünüyor. ABD'yi de bulaştırmak istiyor. Önünüzde iki seçenek var: Ya tümüyle teslim olmak ya da direnmek. Teslim olmadığınıza göre direneceksiniz. O halde bu gruplaşmalarınızı bir an önce gidermek durumundasınız. Aksi halde ısrarla sürdürmek isteyen provokatör rol oynamaktan kurtulamaz. Savaş stratejisi ve taktiklerinizi çok yönlü geliştirmek tamamen sorumluluğunuzdaki bir husustur. Sadece TSK'yı değil, üzerinize ge-

lebilecek tüm silahlı ve siyasi güçleri değerlendirebilecek durumdasınız. Savaşın çok yoğun tempolu, şehir, köy, dağ boyutlu olmasını birbirinize uyarı olarak belirtmek durumundasınız. Halkı önceden uyarmalısınız. Son bir barış ve ateşkes teklifinde bulunmalısınız. Savaş bölgelerini ve lojistik sorunlarını çözmelisiniz. Nicel ve nitel güçlenmeyi bilmelisiniz. Velhasıl bütün bu konular yalnız öz çabanıza bağlıdır.

Beni şimdiye kadar adeta kullanma tarzınızı bundan sonra beklemeyin. Israrla vurguluyorum: Benim durumum pratikleriniz için belirleme yapacak konumda değildir. Tamamen öz gücünüzle, stratejik ve taktik gücünüzle sonuç almak isteyeceksiniz. Aksi halde 'evliyadan' keramet beklemek olur ki, çağımız buna uygun değildir. Savaş ve barışın gücü olmanız önemlidir. Devlet veya devletler gerçek savaş gücünüzü görmedikçe barış için adım atmazlar. Ne kadar savaş, o kadar barış gibi bir formül söz konusu. Bu acı, ama bir gerçektir. Ben tek bir asker ve gerilla ölmesin demiştim. Bu çok insani bir yaklaşımdı. Ama devlet ciddiye almıyor. Askeri sonuç almak esas gibidir. Çok çetin bir gerilla savaşınız belki barışa katkı da bulunabilir.

Bu arada çok öldürmek yerine savunma, esir alma, can yerine mala zarar verme, barışa zorlayıcı eylem çizgisi taktik hususlar olarak düşünülebilir. Yine karşılıklı ateşkes, uyulması gereken savaş kurallarının önceden belirlenmesi daha insanidir. Umarım son anda diyalog kapısı açılır.

Savaş ve barışın en zor konular olduğu bilinmektedir. Her iki konuda da en büyük çabayı harcadığımı kimse inkar edemez. Fiilen ne barış için, ne savaş için katkı yapacak durumdayım. Türk ordusunun doğru değerlendirilmesi kadar, kendi savaş gerçekliğinizi değerlendirmeyi de yapmak tamamen görev kapsamınızdadır. Benim için zorluk her iki tarafın da savaş ve barışın tüm yükünü üzerime yığmasından kaynaklanmaktadır. Bu acımasız bir durumdur. Artık birbirinizle hesaplaşmayı (yani devlet güçleri ile kendiniz) bütün ustalığınızla denemekten başka çare yoktur. Kendi kendinizi tasfiye ederek bu yükten kurtulamazsınız. Savaşınızın süresi, kapsamı, tarzı tamamen ustalığınıza bağlıdır. Ne bana duygusal bağlılık ne de tepki yükünüzü hafifletebilir. Tekrar tekrar vurguluyorum. Bu savaş öz irade ve düşünce gücünüzle yürütülecektir. Doğru ve yetkin yaklaşın. İntiharvari yönelimlere ne kendinizi, ne kimseyi zora sokmayın. Savaş ve barış umutlarınızı tek başına çözme beklentinizi karşılamamın zorluklarını idrak etmelisiniz.

Öyle sanıyorum ki, hala bana dayanarak yaşamanın bile farkında değilsiniz. Gerçekçi ve yaman olun. Ucuz grupçuklar yaratarak sadece kendi

sonunuzu hazırlasınız. Ancak halkça, dost ve düşmanlarca başarılarınız takdir edilirse önderlik şansınız doğar. Gerisi fesat hareketidir. Tarihi hamlelerde başarılarınız olmadıkça liderlik konularına yaklaşmayın. Tekrar vurguluyorum: Her iki grubunuz da birbirine et ile tırnak gibi muhtaçtır. Bunu bile anlayıp halledemeyenlerin bilerek ve kendiliğinden liderlik konumuna düşmesi başa gelebilecek en büyük bela olur. Yapıp başarabileceğiniz işlere sarılmaktan başka çareniz kalmamış gibidir.

7- ***Günümüz Ortadoğu'sunda tarihi gereksinim duyulan, demokratik hareketin teorik ve pratik açılımıdır.*** Despotik devlet geleneğine karşı bu açılım tüm halk gruplarının temel taleplerine en uygun siyasal seçeneği oluşturmaktadır. Ortadoğu halklarının demokratik uygarlık sürecine geçişi, dünya jeopolitiğinin ve tarihsel zamanların niteliksel bir aşamasına denk düşmektedir. Ortadoğu kaosunun demokrasi ile aşılması, savaşçı iktidar çağından barış ve demokratikleşme çağına dönüşümün belirleyici etkeni olacaktır.

Kürdistan'daki demokratikleşme bu açıdan kilit rol oynamaktadır. Ortadoğu'da demokrasiye giden yol, Kürdistan halkının demokratik seçeneğinin despotik devlete karşı sağlayacağı başarıya bağlıdır. Her Kürdistan parçasındaki halkın demokratik partileşmesi bu nedenle büyük önem taşımaktadır. Sağlanacak başarı Ortadoğu halklarının zincirleme demokratikleşmesini hızlandıracaktır.

Daha çok önem taşıyan bir konu da demokratik partinin nasıl oluşturulacağına ilişkindir. Şüphesiz tepeden inmecilik demokratikleşmenin hem özüne, hem biçimine aykırıdır. Kişi ve gruplar ancak demokrasiye aşık olacak tarzda halk tabanında sürekli eğitim, örgütlenme ve eylem halinde olmakla demokratik sıfatını kazanabilirler. Demokratik sistem farklı bir yaşam paradigmasına sahip olup, felsefe ve uygulamasıyla bir bütündür. Seçimler, koltuklar demokrasiler için ancak sınırlı bir anlama sahiptir. Demokrasi esas olarak halkın özgürlük ve onuru için sürekli bilinçli ve örgütlü halini ifade eder. Kendi özyönetimine, otoritesine kavuşmasını, egemen halini ifade eder. Gerçek bir demokratik parti bu tanıma uygun olarak halk tabanında en kapsamlı örgütlenmeyi, eylemi yürütmekle kendini kanıtlayabilir. Halkın bir sürü gibi güdülmesi despotik devlet kültürünün bir sonucu olup, demokratik partinin sürekli bir mücadele ile aşması gereken bir durumdur.

Halkın demokratik örgütlenme ve eyleminde kendini kanıtlamayan hiçbir kadro ve önder, demokratiklik sıfatına layık olamaz. Bu tanımlama çer-

çevesinde baktığımızda, ortaya çıkan gruplaşma eğilimlerinin demokratikleşme çizgisinin farkında olmadıkları, bildikleri dar ahbap çavuş, klikleşme çabalarında ısrarlı oldukları anlaşılmaktadır. Bu anlayış ve tavırlar çok önceleri çözümlediğim toplumsal demokratik önderliği kavrayamama, onunla bütünleşememeyle de bağlantılıdır. Altında geri toplumsal zihniyet ve formları yatmaktadır. Eğitim ve pratikle aşma gücünü gösterememeleri ve özgürlük iradelerinin güçlü olmamasından kaynaklanmaktadır. Sadece dar parti çalışmalarında değil, kongre ve yasal partilerin örgütleniş ve eylemsel çizgilerinde de kendini çokça göstermektedir. Halklaşmama, toplumlaşmamanın kendini ele verdiği temel kurumlardır bu alanlar. Genelde tüm hiyerarşik ve devletçi iktidar yaklaşımlarının denediği üstten atama, geride durarak el altından kontrol etme, bunları gizlilik perdesi altında yürütme tarzında birleşmektedirler. Ancak demokratik olmayan, toplum üzerinde hiyerarşi, otorite, iktidar kurmak isteyen çevre, güç ve sınıf temsilcileri böyle davranabilir. Reel sosyalizm de dahil olmak üzere, çağdaş devlet odaklı örgütlenmelerin yaklaşımı da bu çizgi doğrultusunda olmuştur.

Hem kişi hem de hareket olarak bu geleneksel hiyerarşik, otoriter, dar klikçi hükmetme anlayışını aşmak için büyük çaba harcadığımız kanısındayım. Başlangıçta kendiliğinden yaşadığımız bu demokratik duruşu, büyük devletler komplosundan sonra daha bilinçli, teorik ve yapısal nitelik kazanmış bir sürece soktuğumuz yeterince anlaşılamamıştır. Son gruplaşmaların gösterdiği cüret bunu doğrulamaktadır. Her tarafta halkça örgütlenip, demokratik irade ile belirlenmesi gereken adaylık sistemleri, delege seçimleri neredeyse padişahlık yetkilerini aşan atamalar biçiminde yürütülmeye çalışılmıştır. Kitlemizin oldukça değerli olan demokratik duruşuna bu tepeden inmeci yaklaşımlar büyük zarar vermektedir. Zaten halk örgütlenmesi, demokratik tutkusu olmayanların açığa çıkması da bu noktada çarpıcı olmaktadır.

Bu anlayışlarla demokratik çalışmak zordur; başarıları da olmaz. Türkiye'de solun durumu bu gerçeği iyice kanıtlamıştır. Gerçek demokratik bir halk haline gelmekte olan Kürt halkına dayatılan bu tepeden inme tavırlar kesinlikle aşılmak durumundadır. HEP'ten DEHAP'a kadar yaşananlar aslında demokratik bir örgütlenmenin oluşmaması, demokratik kadroların eğitilmemesi, demokratikleşmede sağlanabilecek büyük gelişmelerin sağlanmamasının esas nedenidir. Genelde solun yaşadığı bir durum. Bunun da altında yatan temel etken belirtilen hiyerarşik devletleşme kültürü ve ütopyasıdır.

Hareketimizin son savunmamla birlikte derinlikli bir demokratik çizgi-

ye hem teorik hem pratik olarak yöneldiği, içselleştirdiği iyi bilinerek, özeleştirisel bir yaklaşımla yeniden katılım gösterilmelidir. Bu gerçeği hala yüzeysel özeleştiriler, otoriter, grupçu pratiklerle sürdürmek, birlikte yürünürmüş gibi oyalanmak kaybetmekten başka sonuç vermez. Demokratikleşme çizgimiz beş bin yıllık hiyerarşik devletçi toplum çizgisinin antitezi olarak derin bir teori ve soylu bir pratikle şekillenen halkın demokratik yükselişini temsil etmektedir. Ne kadar örgüt içinde örgüt kurularak, dar klikçi eğilimler oluşturarak, çeteleşerek hareket edilirse edilsin, halkın demokratik önderliğe bağlılığı karşısında yenilmekten kurtulunamayacağı bilinmelidir. Son tahlilde demokrasiye aşık evlatları oldukça, halkları eski kölelik ilişkileri, demagojik otoriteler ve sahte devrimci sosyalist dogmaları altında tutmak mümkün olmayacaktır.

Sonuç olarak PKK hareketinde baştan beri bir anlamda doğal karşılanması gereken gruplaşmalar, gelinen aşamada eğer ısrar edilir ve içeriği, biçimi oldukça açığa kavuşmuş yapılanmalarla bütünleştirilmezse, tasfiyecilikle sonuçlanmaktan kurtulamaz. Her gruplaşma mutlaka kötüdür denilemez. Ama bunun şartı daha üst düzeyde bütünleşme, çözümleyici güç olma, geri anlam ve örgüt biçimlerini aşmadır.

Şahsımda geliştirmek istediğim ideolojik, politik, örgütsel ve ahlaki çizgiyi oldukça netleştirdiğim kanısındayım. İdeolojiden kastım, devrimci zihniyet gerçekliğidir; yeni bir dünya, evren paradigmasıdır. Büyük inanç ve düşünce boğuşmaları sonucunda evrenin işleyiş yasalarının özüne varılmıştır. Son savunmamda sınırlı da olsa bu anlayışı yansıtmaya çalıştım. Özünde Avrupa Rönesansı yatmakla birlikte, onu aşmaya çalışmak da söz konusudur. Ortadoğu'da doğup gelişen hiyerarşik ve devletçi paradigmanın çözümlemesini yetkin yaptığıma inanıyorum. Avrupa Rönesansı sonrasında aşırılığa kaçan bireysellikle, Doğu toplumunda adeta yok sayılan, aşırı eritilen bireyselliğin doğru bir toplumsal tanımlamada nasıl bütünleştirilebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birey ile toplumun sağlıklı denge anlayışı gözetilmiştir. Ne bireycilik adına toplumdan ne de toplum adına birey olmaktan vazgeçilmiştir.

Benim katettiğim bu teorik, ideolojik yetkinliğe iki yoldan eşlik edilebilir: Ya güvene dayalı, samimi ve alçakgönüllüce katılım; ya da teorik öze ve ideolojik yetkinliğe yüksek bilinç çabasıyla bilerek katılım. PKK'de büyük değer ifade eden başta ***Haki Karer***, ***Kemal Pir***, ***Mazlum Doğan***, ***Hayri Drumuş***, ***Mahsum Korkmaz*** olmak üzere, binlerce yoldaş bu iki tarzın dengeli uyumu ile katılım göstermişlerdir. Bu özlü katılım onları sonuna dek en kahramansı tavrın sahibi yapmıştır. Buna karşılık

ne içten samimi, mütevazıca katılım ne de yeterince yüksek teorik ve ideolojik çabalar temelinde katılım gösterebilenler hep tökezlemiş; bazen ahbap çavuş grubu, bazen tasfiyeci gruplar ve çete eğilimleri biçiminde savrulmalar göstermiştir. Temel zihniyet gücümü kavramayan, buna saygı duymayan, mütevazıca ve yüksek performansta teorik katılım gösteremeyenlerle ortak zihniyette buluşmamız zordur. Burada katılım sağlanması gereken, yüksek zihniyet sahipliğidir. Yoksa geri zihniyete prim vermek sapmaya yol açar.

Politik çizgimin doğal demokratik duruştan, bilinçli ve eylemli demokratikleşmeye doğru büyük açılım gösterdiği ve halkla bütünleşmenin sağlandığı anlaşılması gereken ikinci temel hususdur. PKK'de benimle temsil edilen önderlik kurumlaşmasının ulusal kurtuluşçu ve reel sosyalist yalpalanmalardan kurtulduğu, burjuva yaşam eğilimlerine iltifat etmediği önemle bilinmelidir. Kürdistan gerçekliğinde ne teslimiyet biçiminde ne de milliyetçilik temelinde devlet odaklı olan, demokratik, özgür ve eşit politik bir çizgi hem anlayışta hem pratikte başarılmıştır. PKK kadro yapısından beklenen, bu politik çizgiyi özümsemek ve kitleselleştirmektir. Tam kavramadan, uğruna büyük pratik çaba sergilemeden içine girilecek politik üslup er geç tasfiyecilik biçiminde sahiplerini vuracaktır. Politika çok yüksek duyarlılık, terbiye isteyen bir sanattır. Yapının bu konudaki temel zaafı rasgelelik, sürekli hassasiyetten uzak, dinamik bir tutumdan yoksun tavırda ısrardır. Bu tarzda varılacak sonuç erkenden kaybetmedir; tasfiyeciliğe, ahbap çavuşluğa alet olmadır. Politikanın boşluk kaldırmadığı sürekli göz önüne getirilerek pratikle dolu yaşamak başarı için esastır.

Daha yedi yaşından beri hep örgütlü ve eylemli yaşamayı esas aldığım bilinmelidir. Zaten örgütlülük eylem, eylem örgütlülük gerektirir. Bunun hakim yönü yıkıcılıktan çok yapıcılıktır. İnşa, üretim esastır. Çok az yıkma çabası içine girilmiştir. Ancak önemli gelişmelerin önünü tıkayan yapıların yıkılması uygun görülmüştür. Yıkmayı, gaspı, el koymanın her biçimini mahkum eden bir eylem kişiliği söz konusudur. Arkadaşlık anlayışım hep soylu işler amacına yönelik olmuştur. Kendini oyalama, eğlendirme, kazanç temin etme biçiminde insanlarla asla ilişkiye girilmemiştir. Temsil ettiğim önderlik gerçeğinin bu yönü özenle bilinmek ve takip edilmek durumundadır. Aksi halde benim önderliğimde politik birlikten, örgütsel ve eylemsel yaşamdan bahsetmek zordur. Sürekli örgütlü ve ağır basan yönü pozitif eylemlilik olan bir yaşamı sergileyemeyenlerin, önderlik kurumunda başarıyla rol oynamaları imkansıza yakındır.

Örgütlenme ve eylemlilik bir görevden de öte yaşam hali olarak anla-

şılmalıdır. Nasıl susuz ve havasız olunmazsa, örgütsüz ve eylemsiz yaşanmayacağı da bilinerek, Önderlik gerçekliğimize anlam verilmelidir. Yoksa örgüt içinde örgüt, kendi başına yıkıcı, boş, amaçsız eylemcilik başa hep bela getirir. Çok yetkin örgütlenme, bunu ideolojik ve politik çizginin özüne uygun somutlaştırma, amaçlı ve verimli bir eylemlilikle bütünleştirme tek doğru bağlılık türüdür. Sonuca götürebilen, tarihi çabaları boşa harcamayan, her tuğlayı binayı daha yüksek kılmak için koymaya götüren tutumdur. Yapının örgütsel ve eylemsel anlayışını, silahlı mücadele de dahil, bu konuma yükseltmekten başka başarı şansı yoktur.

PKK önderlik gerçekliğinde ahlaki tutum ideolojik, politik ve örgütsel çizgi temelinde oluşan yeni toplumsallığa kanun ve kurallardan da öte tutkuyla bağlanmayı ifade eder. Bu yeni toplumsallığı yaşamın varoluş biçimi olarak algılar. Yaşam yeni toplumsallığımızdır. Bunun dışındaki yaşam arayışları, kaçamakları boşluk, kayıp anlamına gelmektedir. Mümince bir yaşamdan ziyade bilimselliği esas alan, politik özgürlüğü yeni yaratımların çabası olarak gören bir yaşam ustalığı, bilgeliğidir; çağdaş müminliktir. Bu ahlaki gücü gösteremeyenin her çabası sapmalara uğramaktan kurtulamaz. Ahlaki yaşam özünde insan toplumunun varoluş tarzına sürekli zihniyet ve özgür irade ile katılım gücünü göstermeyi ifade eder. PKK'nin gerçek büyük değerleri bu ahlaki tutuma sahip olanlarca gerçekleştirilmiştir. Gerçekten PKK çizgisinde bir yaşam çizgisine sahip olmak isteyenler bu ahlaki gücü göstermek durumundadır.

Özcesi şahsımda temsil etmek durumunda kaldığım bu önderlik tanımı herkese katılımını gözden geçirerek yeniden nasıl bütünleşmesi gerektiğini göstermektedir. Bu çizgideki önderlik tüm evreni, insansal varoluşu, toplumsal gerçekliğimizi, halkın demokratik özgürlüğünü bağrında taşımaktadır. Sadece ulusal değil evrenseldir. Kusuru ve yanlışlıkları varsa, bu temel kategorilerde aranmalıdır. Yoksa gölgesinde yaşayarak, basit bencil veya kölecil dünyalar kurarak yaşanabileceğini sanmak gaflet ve hatta sapıklıktır. Savunmam gerçekleştirilen önderliğin tüm temel niteliklerini yansıtmaktadır. İlgi duyanlara öncelikle düşen görev kavramasını başarmaktır. Eğer yanlış ve yetersiz bulunan hususlar varsa, bunları göstermek ve tamamlamak yoldaşlığın gereklerindendir. Görünüşte katılım gösteriyormuş gibi davranıp pratikte başka konumlar arz eylemek, eski tabirle 'münafıklıktır.' Önderlik gerçekliğim kabul edilmeyebilir. O durumda uygun bir açıklama ile ayrılmak bir haktır. Bir yandan anladık deyip katılmamak veya katıldım deyip gerekeni yapmamak yoz, sorumsuz bir yaşamı ifade eder ki, bunun da kalıcılığı ve anlamı olamaz.

Önderlik tarzım asla dayatma değildir. Büyük bir inanç ve bilgelikle beslenir. Bu yönlü gücü olmayanlar uzak durmalıdır. Çağımızın hasta ettiği bireyler bu tarz önderliğe katılamaz. Katılsalar da sonuç alamazlar. Son gruplaşmaların temelinde, başından beri Önderlik gerçeğine yeniden yaptığım tanımlama temelinde katılımını gerçekleştirememek rol oynamıştır. Eğer bize ilgi ve saygı varsa, gerçekten ideolojik, politik ve örgütsel bir ortak yürüyüşte iddialı, kararlı ve eylemli olmak isteniyorsa, benim onlara değil, onların bana katılımı gerekir. Benim bedenen diri olmam veya ölmem belirleyici değildir. Ulaşılan anlam, irade ve ahlak belirleyicidir. Bu yalnız ben değil, bende dile gelen tüm bir evren, varolan insanlık ve toplumsal gerçekliğimizdir. Ona dayalı halkımızın demokratik, özgür ve eşitlik içinde yeniden yapılanmasıdır.

Anıları karşısında sürekli sarsıldığım başta şehitlerimiz, mazlum ve çilekeş halkımız, kardeşlik ve insanlık anlayışımız olmak üzere tüm soylu değerler, yoldaşları üretkenliğe yol açan çizgimiz temelinde bütünleşmeye ve başarıdan başka bir yaşam yürüyüşüne fırsat tanımamaya çağırıyor. Selam ve sevgi bu soy değerlerin bayrağı altında toplananlaradır.

Görüldüğü gibi yukarıda samimi ve tutarlı eleştiri özeleştiri gereğine önemli vurgu yapılmaktadır. Gerçek PKK'lilik de ancak bu temelde ortaya çıkarılabilir. Benim bu konudaki tutumum bilinmektedir. PKK'yi yeniden yapılandırma en doğru tavırdı. PKK'yi işlemez kılan, yenileştirmeyen tavırların aşılması aslında yeniden doğuş anlamına gelir. Tarihi dönemler tarihi görevler anlamına gelir. Buna hakkını verenler her zaman halkının ve insanlığın onur defterinde hakkettikleri yeri alırlar.

Yaşam öykümde son dönemin doğru anlaşılması önemlidir. Genelde de yaşamımın doğru yorumlanmaması arkadaşların büyük hata yapmasına, fırsatları değerlendirmemesine, çarçur etmelerine yol açıyor. Bu sığ durumlar ne pahasına olursa olsun terk edilmelidir. Çünkü kişiye hiçbir katkı sunmuyor. Tekrar ***Kemal Pir*** yaklaşımını hatırlatırım. Özellikle zindan çıkışlı arkadaşların Kemal Pir'in anısını yaşatmaları öncelikli görevleridir. Tabii bu diğer tüm arkadaşlarının simgesi olarak değerlendiriliyor. Binlerce böyle soy değer var. Bunların onda birine layık olanların üstesinden gelemeyecek bir görevleri olamaz. Özgür ortamda olan arkadaşları anlamlı başarılardan başka hiçbir çaba kurtaramaz. Büyük düşünmek ve en soylu tavırları sergilemek, sonuç alıcı başarıları sağlamak zamanıdır.

15 Ağustos sürecini hazırlarken gösterdiğim çabanın bir benzerini barışın hazırlanması için de gösterdiğimi biliyorsunuz. Barış en az savaş kadar teorik birikim, dayanma gücü ister. Kesinlikle basite alınacak bir çalışma

değildir. Zorlukları savaştan daha fazladır. Hareketimize olduğu kadar devletlere de dengeli yaklaşıma büyük özen gösterdim. Suriye'de olup bitenden herhalde ders çıkarıyorsunuz. Nefes nefese, kuyumcu titizliğiyle oluşturduğumuz ilişkiler ne hale geldi! Avrupa çalışmaları için de aynı şey söylenebilir. Hatta Türkiye'deki demokratik barış çabaları için de. Kaybetmek sanki kadermiş gibi bir tutumun sergilenmesi aslında eski hastalıklı kişiliklerin sonucudur. Biz başlarken sıfır kilometredeydik. Sizlere ise yarı yarıya başarılmış bir pistin ortasında koşu bayrağını verdik. Verdiğiniz cevap "ayağımız takıldı, düştük" olmaktan öteye anlam ifade etmiyor. Mesele kahırlı yaşam değildir. İdraksiz insanların kahrı bir anlam ifade etmez. Önemli olan kahırlı yaşamın soy başarılarıdır. Bu olmadıktan sonra saçı ağartmışsınız, neye yarar. Size yakışan, mutlaka bir yolunu bulup emeğinizin karşılığı olması, hakkınızı rakiplerinizden, dostlarınızdan, hatta arkadaşlarınızdan almaktır. Benim sihirli havamdan kurtulup özgürlük alanlarında başarılı bir çıkış hepinizden en yaraşanı ve beklenen tavırdır.

Açık belirtmeliyim ki, TC ile en elverişli koşullarda, sınırsız güvenle barış çabalarıma arka çıkmanız yoldaşça bir yaklaşımdı. Ama içinde bulunduğum koşullar, devletin bana göre atması gereken tarihi adımı atmaması büyük bir kayıp anlamına gelir. Devlet 11 Eylül'den beri ketum davranıyor. Sanırım Güney Kürdistan'daki gelişmeler şok etkisi yarattı. Halen sonunu kestiremiyor. ABD ile her şeyi halletme politikasından kopamıyor. İnanılmaz ölçüde ABD'ye bir bağlılık var. 1950'den beri her şeyi ABD üzerinden yürütmüşler. ABD yeşil ışık yakmış, kapkara bir faşizm uygulanmış. Şimdilerde karanın yerini yeşil olan renk alıp ne olduğu tam belli olmayan bir düzen kuruluyor. Türkiye'nin yeni dengelere doğru gitmesi kaçınılmazdır. Kürt sorununu çözmeden bu dengeleri lehinde kurması I. Dünya Savaşı sonrasından daha zordur. Tüm gücünü 'PKK teröristliğine' vermesinin, tıpkı Güney Kürdistan politikası gibi ters sonuç vermesi güçlü olasılıktır. Bildiğiniz gibi, büyük bir olgunlukla Türkiye'nin Ortadoğu kaosundan güçlenerek çıkmasının tek yolu olan Kürt sorununun demokratik çözümünü ısrarla dayatmamız zayıflık olarak anlaşıldı veya taktik yaklaşım olarak değerlendirildi. Bölünmeye ve ABD'ye bel bağlandı. Askeri yolun kutsal yol olduğu anlayışı bir türlü terk edilmiyor. ABD ile nasıl üzerinize geleceğini bilemiyorum. Benim üzerime nasıl gelindiği biliniyor, herhalde gerekli sonuçları çıkarmaya devam ediyorsunuz. Ben ABD ile ilişki olmasın demiyorum. Ama Osman'a mal edilen ilişkinin de anlamlı olmadığı açığa çıkmıştır. Kongre sonrası muhtemelen tek ses olarak gerekli kararlarınızla birlikte sorumluluklarını hatırlatma temelinde ilişkilenirsiniz. TC bu yolu tercih ediyor.

Tam bu noktada kendi durumumu sizlerle yeniden paylaşmak isterim. Maalesef peşinen belirteyim ki, eğer böyle giderse önümüzdeki dönem sizleri 15 Ağustos sonrasını katbekat aşan savaşlar beklemektedir. Önlemek için benim duyarlılığım yetmiyor. Benden herhangi bir rol istenmiyor. Belki de sizleri yerle bir edecek bir savaş planı vardır. Yani devlet savaşı dayatmak istemiş olabilir. AKP iktidarının havası Tansu Çiller hükümetinden daha iyi değildir. En kötü bir vurdumduymazlık sergileniyor. Başbakan, *"kendinize Kürt demezseniz Kürt sorunu olmaz"* demektedir. Siirt'teki provokasyonlar tahammül edilir gibi değil. MHP'nin yapamadığı her şeyi yaptılar. Bir avuç ilkel Kürt milliyetçisi hainle ne yapmak istedikleri sorgulanmaya değer.

Eğer tutarlı demokratik barışçıl bir adım açıkça atılmazsa, sizleri bekleyen kapsamlı bir savaştır. Sanırım bütün hesap tasfiyeniz üzerine kurulmuştur. Mektup ve mesajlar ile uyarmama rağmen, hiç ciddiye alınma yoktur. Gerçekten tüm gücümü harcayarak bu savunmayla sadece kazandıran bir barış ve demokratik bütünlük çizgisi için çabalarımı sunmuş bulunmaktayım. Sadece sizlere değil, en azından sizler kadar devlet kademelerine de sunduğumun farkındayım. Yorulup yıprandığım için değil, anlamlı olmadığı için, açık ki birbirinizle bir kez daha hesaplaşmanız gerekiyor. Yani sorumluluğum taraflarca artık düşünülmemeli; bu aşırı yıpratıyor. Sağlam iradeli olmasaydım, her tür tahriki yapardım. Korktuğum için değil, anlayışsızlıktan ötürü, gelişmeler insafa getirir diye sabrettim. Ben pek fedaice davranmayı anlamlı bulmayan birisiyim, ama gelinen noktada ölüm tehdidi altında hareket etmenin anlamı kalmamıştır. Önemli olan doğru görev anlayışıdır. En ufak bir ölüm tereddüdüm yoktur. Ölüm eğer vaktinde olmazsa acıdır. Vaktindeki ölümler değerlidir. Bunu fedailiğe hazırım anlamında söylemiyorum. Birçok alçak benim yıllarca dayanamayacağımı sandı. Bazı çevreler siyasi çıkar için uzun süre akıbetimi bekledi. Kim bilir, devlet de ne hallere düşeceğimi test etmeye çalıştı. MGK Eski Sekreteri ***Tuncer Kılınç***, *"ona telafisi olamayan bir sistem uyguluyoruz. Bir defa değil her gün öldürüyoruz"* biçiminde bir değerlendirmede bulundu. Ama dayandım. Gerekirse altı yıl daha dayanırım. Fakat bu o kadar önemli değildir. İyi bir dayanma gerçekleştirilmiştir. Sadece süre açısından değil, anlam ve içerik açısından da iyi dayanılmıştır. Ben sorumlu davranmayı olağanüstü bilen biriyim. Üstüme düşen olursa yine yaparım. Ama bundan fazlası gerçekten mümkün değildir.

Hepinizle ilgili bende gelişen bir kanıyı paylaşmak isterim. Kadro politikamda uzun vadeli yaşamanıza öncelik tanıdım. Önünüze çıkacak koşul-

ların size eğiteceğine çok güvendim. Bu güvenimin pek gerçekçi çıkmadığını biliyorsunuz. Fazlasıyla sorumsuz davranıldı. Ne beni uygulayabildiniz, ne kendinizi. Bunda benim rolüm hep belirleyici oldu. Çoğunuzun yaşı epey ilerledi. Bana göre sahip olduğunuz yeteneği hayata geçirmediniz. Nedenini kendinize sormalısınız. Bunda benim aşırı desteğimin, birçok değeri hazır sunmamın payı da büyük rol oynadı. Fakat tehlike sizlerin kendinizi hem çok ucuz kaybetmeniz hem de yanı başınızdaki çok değerli başta gençler, yoldaşlar olmak üzere birçok değeri imhaya, yozlaşmaya, verimsizliğe terk etmenizdir. Yaşamak uğruna harcanan çabalara layık biçimde sahip çıkmayışınız bende hep öfke yaratmıştır. Kendinizi ucuz yaşatmak ve kaybetmek başta olmak üzere, şüphesiz hem sizlere hem halka çağdaş, özgür yaşam yolunda büyük bir disiplin uygulamak istedim. Bu gerekliydi. Ama açıklamakta zorlandığım tepkileriniz çok tutucu, geriletici olmuştur.

Aslında dört dörtlük ideolojik, politik birlik beklemiyorum. En azından onurunu kurtaracak bir pratiğe sahip olmanızı çok bekledim. Başta merkezi düzey olmak üzere, nasıl tepki verdiğinizi biliyorsunuz. Gençler de söz verdikleri gibi kendilerini yaşatmayı ve başarılı kılmayı beceremediler. Beni asıl işlemez duruma getirenin bu durum olduğunu da biliyorsunuz. Bunu sezer sezmez dağlık sahaya gelmeliydim. Bilseydim böyle çıkacağınızı, kesinlikle 1980'lerin başında herkesten önce ben ülkede olurdum. Özellikle 1990'ların başında gerçekler epey açığa çıkmıştı. O zaman gelmeliydim. Bu dönemde gelmeyişime büyük bir kayıp gözüyle bakıyorum. Ama tüm bunların nedeni, arkadaşlar diye bellediğim sizleri korumak, süreklileştirmekti. Artık istesem de eskisi gibi sizleri yaşatmanın, çekip çevirmenin anlamı yoktur. Eğer gerçekten biraz da Kemal Pirlerin zihniyetiyle bir onur anlayışınız varsa, biriken büyük tecrübe ve anlayış gücünüzle karşınızdaki büyük anlayışsızlık, haksızlık ve çözümsüzlük dayatan unsur ve yapılara karşı tarihi hesaplaşmayı yapmakta özgürsünüz demem gerekiyor. Bu hem hakkınız hem görevinizdir. Karşılıklı haklarımızı helal etmek durumundayız. Ama yine de savaş ve barışta esas olan özgür yaşam hakkının elde edilmesidir. Anlamsız 'öl ve öldür' politikamız olamaz; ancak çok tarihi görevler karşısında ölme ve öldürmenin anlamı olabilir. Kemal Pir'in deyişiyle bu biçim ölüm ve öldürme bile onurlu yaşamı çok sevdiğiniz ve hak etmeniz içindir.

Bazılarınız yiğit savaşkan olabilir. Onları frenledim. Bazılarınız çok kolay ölebilirdi. Bunları da engelledim. Hiç başarı şansı olmayan çabaları da engelledim. İstediğim birçok şeyi de sizler engellediniz. Velhasıl ne size ne bana yaraşan işler pek başarılmadı. Çoğunuzun saçları ağardı. Büyük

tecrübeleriniz var. Bana göre büyük bir onur meselesi yapsanız, büyük başarma imkanınız vardır. En azından mültecileşme tehlikesini yırtabilirsiniz. Herhalde on binleri aşan şehadetlerden sonra bırakıp soysuzlaşacak değilsiniz. Ben istesem bile, her tür soysuzlaşmayı lanetleyip bir parça da olsa ülkenizde özgür yaşamakta ısrarlı olacaksınız. Bu tip kararlar ben de olsam dıştan dayatma ile olmaz. Özgür iradeniz ve azminiz ile olur. Bunu tahmin ettiğim için savunmamda da çekinmeden Kürdistan'ın tüm parçalarında ***'bir devlet + bir demokrasi'*** formülünü geliştirdim. 15 Ağustos'ta devletler hiç kalmasın diyorduk. Bu gerçekçi ve özümüze uygun bir yaklaşım değildi. Fetihçi devletler gitse bile, yerine tahakkümcü Kürt devleti gelirdi. Yine 'bir devlet + bir demokrasi' formülü gerekecekti. Ben devletin nasıl dini olmazsa, milliyetinin de olduğuna inanmam. O her zaman bir azınlığın çıkar koalisyonudur. Devletin Araplısı, İranlısı, Türklüsü görüntüdedir veya konjonktürel bir yaklaşımdır. Öz farklı ve savunmamda uzunca açıkladığım gibidir. Milliyeti ne olursa olsun, onlar devlet örgütleriyle varlarsa, biz de demokrasimizle varolacağız. Özellikle yerel demokrasiler en temel varlık alanlarımız olmak durumundadır. Gerektiğinde dağlarımızda oraları savunuruz. Halkımız neredeyse, orada demokratik ünitelerimiz olacaktır. Kabul edilirse legal, kabul edilmezse yarı legal, illegal olmaya devam edecektir. Mümkün mü diye sorulabilir. Başka çaresi olmadığından ötürü mümkündür. Yani ya ölüm ya demokrasimiz dışında bir yaşam seçeneği yoktur.

Devletler gerçekten uzlaşı istiyorlarsa gerekeni yaparlar. Yoksa sonuna kadar mücadele de yaşamı geliştirici bir yoldur. Demokrasinin bir kuruculuk çalışması gerektirdiğini bilerek, inanarak yaklaşmalıyız. Teorik ve pratik olarak uzun uzun değindim. Ülkede en azından üslenip korunmaya, savunmayı başarıyla sürdürmeye elverişli her alanda nicel ve nitel güçlenmemiz mümkündür. Halkın da başka seçeneği kalmamıştır. Devletlerin mutlak otorite anlayışı halkın demokratik otoritesini zorunlu kılmaktadır. Hangi çağda yaşadığımızı anlamak bile istemiyorlar. Anladıkları tek şey olarak, *"hakim devlet ve ulusu her şey, Kürt ise hiçbir şey"* formülü uygulanmaktadır. Demin söylediğim gibi bu formülün yanlışlığı kanıtlanıp doğrusuna geçilmesi kaçınılmazdır. Bu hamlenin birçok yenilik taşıdığını fark edecek ve ona göre taktik ve stratejilerinizi geliştirebilecek durumdasınız.

Yeni döneme ilişkin düşüncelerimi böyle özetleyip sundum. Sizlerin ve ilgili devletlerin tavrını bilmiyorum. Mühim olan, benden olası beklentileri çok kapsamlı cevaplandırmış olmamdır. En olgun yaklaşımları sunduğumdan hiç kuşkum yoktur. Aksi halde hepsi uzun vade de birer Saddam-

lık duruma düşeceklerdir. Saddam'ın örgütlediği Kürtlerin rolü iyi anlaşılmalıdır. Başka seçeneklerin de mümkün olduğu anlaşılmalıdır. Türkiye, Suriye, İran kendilerini Kürtler karşısında çok güçlü sayıyorlar. Belki öyle olabilir. Ama bu tehlikeyi ortadan kaldırmıyor, daha çok tahrik ediyor. Saddam inadı gerçekten yararlı olmadı. Kaldı ki, üç devletin inadı Saddam'dan daha ilerde. Ortadoğu'nun kaosundan bir şey anlamak istemiyorlar. Koltuklara ve güce aşırı tapınıyorlar. Kürtlerin zayıflığına aşırı güveniyorlar. Bu beni öfkelendiriyor. Çünkü hiçbir halkın ve vatanın çıkarına değildir. Kürtlerin ezilmesine kendilerini kaptırmalarını da aptalca buluyorum. Sizleri bir serseri güruh, terörist olarak değerlendirmeleri de vahim bir hatadır. Yılanı yaralı bırakırsan daha çok ısırır. Bilemiyorum, ne yapmak istiyorlar.

Teslim olmamak kadar bazılarınız savaşta da sıçrama yapabilir. Hep aptalları oynayacak değilsiniz. Büyük tecrübe ve dayanma gücünüzü kullanmayı bilirseniz, 300 kişilik bir gerillayla her ülkeyle baş edebilirsiniz. Bunu uzun uzun düşünmeli ve ilgili devletlere anlatmalısınız. Kapsamlı bir savaştan önce karşılıklı ateşkesten savaş kurallarını belirlemeye, yerel yönetim statülerini oluşturup kendinize bağlamaya, karşılıklı misilleme ve tutuklamalara kadar her şeyinizi savaş ve barış kuralları halinde hazırlayıp birbirinize sunmalı, halka da ilan etmelisiniz. 15 Ağustos'ta olmayan buydu. Demokratik eylem süreciyle sorunların hallini çok isterdim. Ama ortada demokrasiye, çalışma tarzına sahip değer pek yoktur. İş yine dağlara binecek. Tarih ve ilahlar bir kez daha bunu istiyor diyeceğim, ama kaderciliğe kaçar. Hemen mi ölürsünüz, öldürür müsünüz, onu da bilemem. Tarih öyle bir noktada ki, ya demokratik barışçıl adım ya da kapsamlı demokratik savaşçıl adım olarak karar vermekle yüz yüzedir. ABD'ye ve İran'a da uyarı yapabilirsiniz. Büyük devletlerdir, belki bir yol önerebilirler. Ama ısrarla savaş dayatılırsa, bunu kaldıracak güçte olduğunuza inanarak sonuç alıcı hamlenizi peş peşe sergileyebileceksiniz.

Sonuç olarak önümüzdeki dönemde Ortadoğu kaosunda üç seçenek ve karmaşık biçimleri başat olmaya çalışacaktır:

Birincisi, fetihçi devlet geleneğinin statükocu Kürdistan politikalarıdır. Kurulu sistem yeni dönemin, ister içten ister dıştan kaynaklansın, değiştirici etkenlerine karşı direnecektir. Kürtleri yadsımak, olmadıysa basit kırıntılarla oyalamak isteyecektir. Esas politika ise başından sopayı eksik etmemek olacaktır. Muhtemelen Arap, İran ve Türk statükocuları kendi aralarında bir ittifakı daha da geliştirmek isteyeceklerdir. Buna karşılık ABD, AB ve İsrail ilkel Kürt milliyetçiliğini tüm Kürdistan parçalarında destekleyip federe statüde ısrar edecektir. Kıbrıs bu yaklaşımın provasıdır. Sıra

Filistin ve Kürdistan'a gelecektir. Giderek tüm Ortadoğu'ya bu yönlü model oturtulmaya çalışılacaktır. Statükocu bölgesel devletler buna karşı direnirken, diğer yandan geleneksel güçlerini kullanarak işbirlikçi Kürt milislerini daha da silahlandırabilirler. TC'nin Barzani ve Talabani'ye uyguladığı politikaları yaygınlaştırma ihtimali vardır. AKP'de rol tanınan, aslında nakşibendicilik maskesi altındaki Kuzey Kürdistan'daki ilkel Kürt milliyetçiliğidir. ***Cüneyt Zapsu***, ***Melik Fırat***, ***Hüseyin Çelik***, ***Zeki Ergezen***, ***Mücahit Can***, ***Mustafa Zeydan***, ***Siverekli İzol*** vb kişiliklere bu gözle bakmak gerekir. Örtülü, yarı feodal yarı komprador burjuva Kürt ilkel milliyetçisi kesileceklerdir. Zaten yerel seçimlerde ortaya çıktı. Bingöl'de "İdris-i Bitlisi burada, Yavuz nerede?" sloganını atanlar aslında gelişmeyi özetlemiş oluyorlar. Muhtemelen dışarıda, özellikle ABD'de de yeni islami Kürt figürler olarak Ortadoğu'nun geneli için hazırlanmaktadır. ***Fethullah Gülen*** Türkler için neyse, Cüneyt Zapsu ve Melik Fırat da Kürtler için aynıdır. İslami-Kürt sentezini temsil ediyorlar. Ortadoğu'daki Hizbullah'ın Batı yanlısı biçimine oynamaktadırlar. Ülkücülerin Kürt biçimini temsil etmektedirler.

TC büyük oranda iki nakşi tarikat kolunun etkisine girmiştir. Başbakan R.T. Erdoğan'ın *"Kürt adı kullanılması olmazsa Kürt meselesi olmaz"* demesi tıpkı türban ve benzeri konulardaki takıyye politikalarını çağrıştırmaktadır.

AKP'nin muhafazakar demokratlar olup olmadığı netleşmemiş bir konudur. Özellikle yerel seçimlerde ortaya çıkan gerçeklik, güdümlü sağcı bir *'devlet partisi'* olma ihtimalini güçlendirmektedir. Türban, laiklik tartışması gerçek gündemi saptırmak için uydurulmuş bir oyun olabilir. İflas eden ve halkın derin nefretini çeken DSP, ANAP ve MHP koalisyonu ile *'Cumhuriyet muhafızları'* rolünü oynayan tamamen devletçi CHP ve kontra-çete partisi DYP'nin bıraktığı boşluğu alelacele doldurmak için, tekelci ve orta boy şirketlerle devletin bir bölümünün ortak girişimi ile AKP'nin sahneye çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Ilımlı islamla karışık muhafazakar demokratlığın bir ideolojik kılıf, cila olarak yorumlanması daha doğrudur. ANAP'tan bile daha sağcıdır. Bir şirketler grubunu andırmaktadır. Özellikle ABD ve AB'nin desteğini elde etmek için uydurulmuş Türk-İslam sentezli koalisyonu andırmaktadır. Toplumsal gelişmelerin hızlanması halinde ANAP'tan daha hızlı dağılabilir. Tutarlı demokratik bir muhalefet olmazsa, merkez bir sağ parti olarak kalıcılaşabilir. İşbirlikçi Kürtler zayıf bir ilkel milliyetçi nakşi-sünni din anlayışı ile AKP'de yoğunlaşabilir. Talabani ve Barzani desteği boşuna değildir.

TC içinde Barzani ve Talabani dahil, nakşi sünni ilkel milliyetçiliği ile geniş bir ittifakın PKK karşıtlığına bağlı olarak geliştirildiğini iyi okumak gerekir. 1990'larda Özal'la başlatılan ve arkasında ABD'nin olduğu bu politika şimdilik TC içinde önemli bir tedirginliğe yol açmış bulunmaktadır. Kürt feodal burjuva blokunun ABD-İsrail-AB'yi mi, TC'ni mi esas alacakları en tartışmalı, çelişkili konuların başında gelmektedir. Her an yeni çatlama ve uzlaşmalara açık bir konudur. PKK'nin önderlik ettiği yeni dönem demokratik direniş ve yurtseverlik çizgisi bu statükocu dayatmalara karşı 1990'ların başından beri yürüttüğü direnişçi tavrını sürdürmek durumundadır. Çünkü statükocu işbirliğin temeli anti PKK'ciliğe dayanmaktadır.

İkinci olası gelişmeye karşılık, yeni politika ve statüler devreye girebilir. İlkel Kürt milliyetçiliği derinleşecek Ortadoğu kaosundan ayrı devlet eğilimini güçlendirerek çıkmak isteyebilir. Irak'taki Federe Kürt devletine İran, Türkiye ve Suriye Kürtlerini de katmak gündeme gelebilir. Bu durumda ABD, AB ve İsrail ile ittifaklar daha da derinleşip kapsamına PKK'yi de almak isteyebilirler. Aslında KONGRA GEL vesilesiyle baş gösteren gruplaşmanın özünde bu istemi görmek mümkündür. 1991'de de denenmek istenmişti. Fakat PKK kendini çok yönlü sistematik bir güç haline getirmeden, kişisel gruplarla katılım erimeye yol açacağından, tasfiyecilik olarak sonuçlanmaktan kurtulamaz. Kürt milliyetçi dalga yükselecektir. Birkaç tane İsrail-Filistin, Irak, Kıbrıs, Çeçen ve Kosova türü gelişme ortaya çıkabilecektir. Buna karşılık Türkiye, İran ve Suriye ortak politikalar halinde tavır koymaya çalışacaktır. PKK ise, özellikle yeniden yapılanma temelinde ***Demokratik ve Özgür Kürdistan*** çizgisini korumak durumundadır. Halkın demokratik otoritesinin yükselmesine çalışırken, çizgisinin derin ufuklu, sağlam teorik, programatik, stratejik ve taktik esaslarını özenle koruyacaktır. Bir devlet + bir demokrasi formülünde ısrarlı ve yaratıcı davranacaktır.

Üçüncü olası politik seçenek demokratik çözüm ve barış seçeneğidir. Yeniden yapılanma temelinde PKK ve KOMA GEL bu sürecin başat gücü konumundadır. Fetihçi devlet gelenekli politikalarla ABD destekli ilkel milliyetçi Kürt politikaların çözümsüzlüğü derinleştirmesiyle demokratik çözüm ve barış seçeneği gelişim sağlayabilir. Bunun için özellikle Türkiye'de sağ milliyetçi ve dinci politikalar yerine, demokratik sol politikaların bir umut olarak doğup gelişmesi önem taşmaktadır. Çözümsüzlükte ısrar eden statükonun Kıbrıs Türklerinde görüldüğü gibi Türkiye Türklerinde de gerilemesi gerekir. Türkiye'nin gündeminde pek tutarlı olmasa da, AKP aslında bu sol seçeneği kullanarak hükümete gelebildi. Solun yaşadığı kriz ve

çözümsüzlük AKP'nin başarısında belirleyici etkendir. Hatta DEHAP'ın demokratik çizgiyi uygulayamaması yüzünden Kürdistan'da da AKP sıçrama yapabildi. Politikanın boşluk tanımayacağı bir daha açığa çıktı. Hem Türkiye hem tüm Kürdistan parçalarında yürütülecek sıkı bir demokratikleşme çalışması, demokratik otorite teşkili bu çizgiyi hayal olmaktan çıkarıp gerçeğe dönüştürebilir. Aslında çağdaş eğilim bu yönlüdür. Ama Türkiye ve Kürdistan'da bu çizgiyi kavram ve uygulama olarak özümseyip iddialı kılacak kadro, önderlik ve yaratıcı çalışmadan yoksunluk yaşanmaktadır. Yoksa başarılı olma Ortadoğu genelinde tarihi bir öncülüğe taşıyabilir. Benim hep bahsettiğim, tarihi toplumsal temeli demokratik federasyona uygun olan, hatta onu zorlayan Ortadoğu kültürü, coğrafyası ve demografik yapısı, bu çizgiyi en şanslı politik seçenek kılmaktadır.

Bu üç seçeneğin karmaşık biçimler halinde gündemleşmesi pratikte daha çok mümkündür. Seçenekler ak kara ayrımı taşımazlar. Hep iç içe bazen biri, bazen diğeri başat rol oynayabilir. Dinamik, değişken bir yapı halinde gerçekleşirler. Statüko ve ilkel milliyetçiliğin uzun vadeli çözüm şansı sınırlı olduğundan, gelecekte en çok tartışılıp gündemleşecek olan Kürdistan'da demokratik çözüm ve barış seçeneği, yeniden yapılanmış PKK ve KOMA GEL önderliğinde tüm Ortadoğu halklarının da umudu olarak gelişmek ve başarılı olmak durumundadır. Her şey bu çizginin derinliğine özümsenip yaratıcı yaklaşımlarla pratikleşmesine bağlıdır.

Demokratik seçenek için bir model oluşturması beklenen Demokratik Güçler Birliği'nde pratikte bazı ciddi tutarsızlıklar olduğu sonraki gelişmelerden anlaşılmıştır. SHP'nin, muhtemelen ÖDP'nin DEHAP'a yaklaşımları bir kısım DEHAP'lılarla birlikte tasfiyeci nitelikte olmuştur. Özellikle halkın sahip çıktığı ve sloganlaştırdığı Abdullah Öcalan'dan duyulan rahatsızlık ve tecrit çabaları bu gerçeği görünür kılmıştır. Objektif olarak CHP ve Deniz Baykalvari bir yaklaşım olduğu açıktır. Halkın buna tepkisi oy yüzdesinde ortaya çıkmıştır. Demokratik Güçler Birliği'nin şansı, CHP'nin aşırı devletçi etkisini aşmaya ve teoride olduğu kadar pratikte de toplum odaklı bir seçenek olmayı inandırıcı biçimde kanıtlamalarına bağlıdır. Anti Apoculuğu direkt veya dolayı sürdürmeleri dağılmalarını beraberinde getirecektir. Kürt halkının devlet odaklı olmayan demokratik gerçekliği son derece örgütlü ve bilinçli olduğu partisinden ve temel politikalarından vazgeçmeyeceğini 'birlikçi güçler' iyi anlamalıdır.

Özet

Bireysel ve örgütsel yaşamımı üç döneme ayırmak mümkündür. ***Birinci dönem***, anamla kendi toplumsallığımı kendim kurabilmeliyim iddiasıyla başlayıp, önce aileye ve köye karşı gösterilen tepkiden sonra ilkokula gitmeyle başlamıştır. İlkokula başlamak devletleşmeye ilginin ilk ciddi adımıdır. Kişilik komünal toplumdan devletçi topluma doğru bir dönüşümün adımını atar. Şehirleşmeyle birlikte yürür. Şehir değerleri kırsal komünal değerlere göre üstün sayılır. Orta, lise, memurluk ve üniversite son sınıfına kadar okumak devlet adamlığı için ön hazırlıktır. Herkeste bu yaşlarda kati bir şekilde şehir devlet kişiliği hakim olur. Geri bırakılmışlık ve ezilen milliyet konumu devlete tepkiye dönüşür. Sol sempatizanlık aslında adil, eşitçi ve daha kalkınmacı devlet arayışından başka bir anlama gelmez. Kişilik bu dönemde ezici biçimde geleneksel toplumun bağlarından kopartılmıştır. Anacıl komünal, kırsal ve soy toplumu büyük oranda inkara uğramış, bunun yerine kendinde geçmişini inkar eden, küçük gören, devlet ve şehir büyüklüğüne tapınan, gözü kara resmi düzene koşan oldukça marjinal bir kişilik oluşmuştur. Oldukça trajik bir kişilik katliamı yaşanmıştır.

Eski toplumu, ana babasını, kardeşlerini, komşularını, köyünü, akrabalarını, yaşlıları, çocukları, kadınları, soyunu, sınıfını hor gören bu yeni 'ne oldum delisi' kişilik tüm az gelişmiş ülkelerde bir afet halini almıştır. İçerikten yoksun bir modernizmle insanın temel toplumsal değerlerine karşı derin bir yabancılaşmayı yaşar. Kapitalist sistemin ezici üstünlüğü altında gelişen bu kişilik sahte bir tepki ile solculuk yaptığında bile marjinaldir. Toplumdan kopukluğu derinleşerek devam etmektedir. Okul, şehirde işçi-

lik ve devlet memuriyeti bu kişiliği tarihten ve gelenekten koparıp 'teneke' bir kişilik haline getirmiştir. Duyarsız, inkarcı, maaşa bağlanmış, şehir fahişeliğine takılmış bu kişilikten kaynaklı her şey kapitalizmin ve ona engel toplumun değerleri karşısında iflas etmek durumundadır. Reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluşun gerçek bir toplumsal dönüşümü sağlamlayamaması bu kişilikle yakından bağlantılıdır. Çağımızın her tür sapmacı, faşist totaliter ideoloji ve pratiklerinin sosyal temeli bu kişilik oluşumuna dayanmaktadır. Fransız Devrimi ile sıçrama yapan bu kişilik 1990'larda eski cazibesini yitirerek, tekrar bir normalizasyon sürecine girmesiyle sonuçlanmıştır.

İkinci dönem, bu sefer burjuva toplum ve devletinden kopup kendi çağdaş toplumsal ve siyasal sistemini kurma amacına yönelik bağımsız bir ideolojik grup kurma denemesiyle başlar. İlk toplumsallaşmanın çocuklarla dinsel dualar, ilkokula gitmeler temelinde oluşturulmasına karşılık, ikinci toplumsallaşma üniversite öğrencileriyle sol ve ulusal ideoloji temeli üzerinde geliştirilir. Kapitalizmin yaydığı değerlere, hakim ulus şovenizmine karşı her ne kadar kendi öz toplumunu yeniden arama çabası varsa da, mevcut sol ve ulusalcı cereyanlar kapitalist yaşamın normlarını aşacak güçte olmadıklarından, bu çabalar gerçek hedefine ulaşmaktan uzaktır. Birinci PKK'leşme aşaması da diyebileceğimiz bu süreç 1970'lerin fırtınalı dünyasında aslında savrulmuş bir yaprak misali savrulur durumdadır. Geleneksel dünyadan koptuğu kadar, kapitalizmin öz değerleriyle de bütünleşilmemiştir. Tipik mezhepleşen, marjinalleşen süreç yaşanmaktadır. Benzer biçimde kurulup da hızla biten sayısız gruplaşma vardır. Karşı çıkılan devlet karşısında fille karınca misali bir çekişme başlamıştır. Teorik ve pratik arayışlarla toplum ve ülke yeniden keşfedilmek istenecektir. Aslında dünya genelinde yaşanan sol moda takip edilmektedir. Eski topluma bir aşı atılıyor. Ya tutarsa gibi bir havada başarı beklenmektedir. Kendimize özgü artık bir fikrimiz var. Grubumuz sayısal olarak da gelişiyor. Kendimizi farklı bir şey saymaya başlıyoruz. Aşının tutma ihtimali yüksektir. Kozasından çıkan kurtçuk misali yurtdışına adım atılınca, özgüven ve delikanlı kesilme dönemine adamakıllı girildiği kabul edilecektir. Ütopya gerçekleşmeye dair umut vermektedir. Grupsal destekten kitlesel halk desteğine ulaşma güveni daha da pekiştirecektir. Silahların gücü ile tanışılmıştır. Çağdaş ulusal hareketlerin gerilla grubu eğitilmiş ve silahlanmış olarak ülkenin erişilmesi güç doruklarına ulaşılmıştır. Geriye yeni tarihi hamleye sıra gelmiştir.

Yaşamımın 1972-1984 yıllarını kapsayan bu dönemin ilk bölümü çok

çeşitli açılardan değerlendirmelere konu olabilir. Yoksul Kürt halkının çağa uyanış hamlesi de denebilir. İlk isyan, kör kadere ilk kurşun da denebilir. Namus ve onurun haykırışı olarak da değerlendirilebilir. Hz. Davud'un Golyat'a karşı ilk başarılı eylemi olarak da anlam kazanabilir. Düşünce özgürlüğüne cesaret etmenin ilk adımlarından biri de sayılabilir. Binyılların köklü kölelik normlarından kopma hamlesi de olabilir. Anlamlı, başarısı biraz şans, biraz da emek ve inanç isteyen adeta ikinci doğuş, yeniden paradigma kazanma olarak da tanımlanabilecek bir dönemdir.

Yaşamımdaki ikinci dönemin ikinci bölümü 15 Ağustos 1984-15 Şubat 1999 yıllarını kapsar. On beş yıllık bu süreç ikinci PKK hamlesi olarak silahlı mücadelenin ağırlık teşkil ettiği müthiş bir süreçtir. Ortadoğu tarihinde ***Babek***, ***Hariciler***, ***Karmatiler***, ***Hasan Sabah*** gruplarına benzetilebilir. Birinci bölümde İsevilik ağır basarken, ikinci bölümde ***Musevilik*** ve ***Muhammedilik*** karışımı bir ağırlık söz konusudur. Zor yürüyen muhacirin grubu *'vaat edilmiş topraklara ulaştırma görevi'* büyük çaba ve yetenek istemektedir. Ulaştırma Hz. Musa'yı çağrıştırırken, savaş eylemleri Medine'deki Hz. Muhammed'inkini andırmaktadır. Öyle ruhsal bir iman, inanç atmosferi hakimdir. Kendini inanca adama tam mümincedir. Bilimsel sosyalizm iman gücünü kazanmış olarak yürütülmektedir. Savaş tam kutsal bir eylemdir. İnsan birey giderek hiçleşirken amaç her şeyleşir. Tarihin tipik bir iktidar hastalığına tutulduğunu fark etmek bile çok güçtür. Yılların devlet ve şehir ortamında bombardımana tutulmuş zayıf kırsal kişilik, iktidara yapışmaktan başka yetenek zor tanır veya hep tek boyutla kalmaktan bir türlü kurtulamaz. Kapitalizmin müthiş yalnızlaştırdığı kişilik kendi malı bir sistematiğe bağlandığında, tersi bir eğilimle bu sefer müthiş bir toplumsallığı yaşayabilir. En tipik özellik en kutsal eylemdir inancıyla her şeyin feda edilmesidir.

Aslında en kutsal değer yaşamdır demek gerekirken, tersine *"amaç her şeydir, yaşam hiçbir şeydir"* inancıyla fanatizm derecesinde bir kişilik öne çıkıyordu. Dogmatizmin bu türünde kadercilik, bazı ilkelere bağlılık bir nevi dinselleşme olarak da tanımlanabilir. Kazanılan paradigma yalın ve soyuttur. Analitik zeka şahlanırken, duygusal zeka boğuntuya getirilmiştir. Ölmek ve öldürmek tamamen teknik bir meseleye indirgenmiştir. Son tahlilde kapitalizmin kara dayalı çalışma aşkı ideolojik yörünge altında yürütülmüş olmaktadır. Çağın genel karakterine uyulmuştur. Ayrı bir mezhepleşme biçiminde olsa da, içinde yüzülen, yaşanılan kapitalizmin dünyasıdır. Kapitalist eğilimin en soyut düzeyde reel sosyalist ve ulusalcı genellemelerle birikimini sağlıyor, siyasal ve askeri oluşumu için çılgınca koşturuluyordu. Çağa başka tür ulaşılamazdı.

Tabii bu tür koşturma dingonun ahırında yapılmıyordu. Sistemin sahipleri vardı. Kendi kurallarınca egemen dünyalarının gereğini yapacaklardı. 15 Şubat 1999 günü, benim için kapitalist dünyanın Azrailleşmiş gücünün bin bir hile ile boğazıma sarılış günü olarak da değerlendirilebilir. Yaşamımın bu döneminde bazı stratejik hatalardan bahsetmek gerekir. 1982'de gerçekten silahlı gruba önderlik edecek bir kadroyu yaratabilmeliydim, öyle ülkeye yollanmalıydı. Kemal Pirler 1980'de değil 1982'de daha geniş grupla Güney ve Doğu Kürdistan üzeri ülkeye yollansaydı, daha doğru ve açılım sağlayıcı olabilirdi. Başta ***Duran Kalkan***, ***Ali Haydar*** ve ***Mehmet Karasungur****'un* alanda görevli olmaları stratejik hata düzeyinde yetmezliklere yol açmıştır. Ortadoğu'daki sürecin bir kopyasını hem de geriden tekrarlamaları bu stratejik hatanın temelidir. KDP kuyrukçuluğu, halka yabancılaşma, arkadaşlara layık olamama, fuzuli işlerle uğraşma, halledilmiş çalışmaları yenileme, KDP ve YNK çatışmalarına anlamsız karışma, önlerindeki potansiyeli, İran-Irak Savaşı'nın yol açtığı durumu görememe bu stratejik yetmezliklerin devamı olarak kendini göstermiştir. Tarihi ana cevap verilmemesi, buna denk çalışma tarzının sergilenmemesi, anlamsız keyfi yorumlama, çabalara stratejik darbe vurma biçiminde sonuç vermiştir. İyi niyet ve çaba bu konumda sadece cehennemin yoluna döşenmiş iyi niyet taşları rolündedir.

Ortaya çıkan çeteleşme eğilimlerini erkenden tespit edememe ve yeterince tavır koyamama ikinci önemli stratejik yetmezliktir. Bu rolü güvenilir arkadaşlara bırakmak dogmatizmin diğer bir sonucudur. O kadar soylu değeri çarçur ederlerken, mutlaka fark edebilmeli ve dur diyebilmeliydim. PKK'nin bütün soylu çabalarına en büyük darbeyi bu yönlü gelişmeler vurmuştur. Adeta canavarlaşmış bazı kişiliklerin inanılmaz nitelik arz etmelerinin izahı güçtür. Büyük emeklerle hazırlanan yapının bu öğelere kolay teslim olması daha da anlaşılmaz konudur. Bendeki müthiş arkadaşlık anlayışı hep en iyisini yaparlar, en dürüstüdürler, ellerinden gelmeyecek iş yoktur, çağdaş havarilerdir biçimindeki dogmatizme varan inanış bu gelişmelerde etkili olmuştur. Geç uyandık. Tam uyandığımızda veya fark ettiğimizde, stratejik olarak hem zaman hem büyük çabaların ürünü başta genç savaşçılar, halk, maddi ve manevi birçok değer kaybedilmişti.

1992-1993 derslerini daha derinliğine çıkarmalıydım. Irak-Kuveyt krizi ile 1991'de ülkedeki gruplarla olmak daha doğru olacaktı. 1982'lerde yapmadığım işi, atmadığım adımı bu sefer yapma ve atma biçiminde olmalıydı. Ortadoğu çalışmalarını ikinci plana bırakmak gerekirdi. Fakat aynı yaklaşım, yoğun takviyeler altından başarıyla kalkıla-

cağına beni inandırmıştı. Binlerce nitelikli kadro içinden mutlaka sürece cevap verenlerin çıkacağı hep beklenmişti. Fakat hareketin bağrındaki çetecilik ve sorumsuz merkezi yaklaşım tüm katkıları boşa çıkarıyordu. Tarih göz göre göre başarısızlığa götürülüyordu. Disiplin ve fedakarlıkla fazla değer kurtarılamaz, görevler başarılamazdı. 1992 sonlarındaki Osman Öcalan'ın YNK ile boyun eğmeyi andıran uzlaşması, Murat Karayılan ve Cemil Bayık'ın intiharvari çabaları tesadüfen birleşerek sürecin daha büyük kaybını önledi. Köklü ders çıkarılması gereken nokta buydu. Ülke içi ihmal edilmemekle birlikte, merkezi kadro yapısının köklü çözümüne ihtiyaç vardı. Bunu Suriye üzerinde yeni okullar açmayla telafi etme ve aşırı tekrarlama çalışmaları beni oldukça tıkadı. Çabaların anlamı pek kalmamıştı. Bizzat müdahaleyi yapmada geç kalmıştım. O kadar değer kaybından sonra yönelmeyi kendime yediremiyordum. Tıkanmayı askeri değil, siyasi yollardan açma deneyimi daha anlamlı geliyordu. Askeri yönelim toptan intihara götürebilirdi. Siyasi çalışma ise, daha potansiyelli hareketi mümkün kılabilirdi. Yapıda tekdüzelik sürdü. Aynı tarz çalışmalar KONGRA GEL dönemine kadar yansıdı. Son iç bunalımların kökeni aslında ülkeye gidiş ve orada üsleniş, çalışma tarzı ve temel taktik anlayışların bir devamından ibarettir. Özeleştiriler anlamlı yapılmamıştı. Eski kişilik ve çalışma tarzında ısrar vardı. Bu da her zaman ve her yerde anlamsız kayıplara, yerine getirilemeyen görevlere, acılara ve sonuçta tasfiyelere yol açmaktan öteye gidemezdi.

İkinci yaşam dönemi devlet odaklı olduğundan, ama daha henüz yitirilmemiş komünal demokratik duruş özelliklerinden ötürü çelişkiliydi. Sonucu bu çelişkilerin boğuşması belirleyecekti. 15 Şubat 1999 aynı zamanda devlet odaklı yürüyüşe ölüm darbesi indirmişti. Eğer devlet odaklı particilik, devletçilik bir hastalıksa, o halde 15 Şubat 1999'da tüm kapitalist dünya devletlerinin bana vurduğu darbe aynı zamanda üçüncü doğuşum için bir ilaç, bir ebelik rolünü oynayacaktı.

Üçüncü yaşam dönemi, eğer adına ve özüne yaşam denilebilecekse, 15 Şubat 1999'dan sonuna kadar gidilebilecek aşama olarak ayrıştırılabilir. Belirgin niteliği, genelde devlet odaklı, özelde kapitalist modern yaşamdan kopuşla başlamasıdır. Tekrar yaban yaşama koşmuyorum. On bin yıl öncesine gidecek değilim. Ama insanlığın bazı temel değerlerinin o yıllarda gizli olduğu da kesindir. Uygarlığın bin bir hile ve zorbalıkla kestiği o dönem insanlığı bilimsel teknik seviyeyle bütünleştirilmedikçe, insanın gerçek kurtuluşu, özgürlüğü mümkün olamazdı.

Uygarlık ve devlet odaklı yaşamdan kopmak gerileme değildir. Tersine

doğadan ölümcül kopuşa, kan ve yalana dayalı şişirilmiş iktidar kişiliğinden vazgeçme belki de en temelli sağlığa kavuşma imkanıdır. Hastalıklı toplumdan sağlıklı topluma, sıkboğaz, obez, çevreden kopmuş, bir nevi kanserleşme olan aşırı şehirleşmiş toplumdan ekolojik topluma, tepeden tırnağa otoriter ve totaliter devletli toplumdan komünal demokratik ve özgür eşit topluma doğru bir yöneliş söz konusudur. Avcı kültürüyle hayvan katliamına, uygarlığın insan katliamına, kapitalizmin doğa felaketine yol açan zincirleme halkasından kurtulma yeni bir insanlığa kapıyı aralayabilir. Hayvanlarla dost, doğayla barışmış, kadınlarla dengeli güç yapısına dayanan, barışçıl, özgür eşit, aşklı yaşam, bilim ve tekniğin gücünü savaş ve iktidarın oyuncağı olmaktan çıkarmış ahlaklı politik bir kişilik, beni, en azından ENKİDU'yu şehre ve devlete bağlıyan çekim gücü kadar çekiyor, anlamlı kılıyor. Tek kişilik tutukevinin yarattığı bir özlemden kesinlikle bahsetmiyorum. Büyük bir düşünsel, ruhsal paradigmadan bahsediyorum. Kategorik yaklaşımdan, büyük güce tapınmadan, çağın, tüm uygarlıkların kan lekeleri altında parıldayan yaldızlı yaşamlarından gerçekten hem bıktım hem nefret ediyorum.

Çocukken genlerime işlemiş avcı kültüründen ötürü gözümü kırpmadan başlarını kestiğim, kopardığım, kurnazca avladığım kuşlardan, vurduğum hayvanlardan özür dilemekle başlamak istiyorum yeni yaşam dönemime. En büyük saadetin kaşaneli köşklerde değil, yeşil çevreli kulübemsi mekanda yaşandığına inanıyorum. Doğayı tüm renkleri, sesleri ve anlamları içinde dinleyerek, bütünleşerek yaşamın erdemine ulaşılacağına inanıyorum. Gerçek ilerlemenin dev kentlerden ve iktidar otoritelerinden geçmediğine, tersine bunların en büyük hastalık kaynağı olduğuna; buna karşın eski köyü de, yeni kenti de aşmış, ekolojik yerleşimi bilimin ve tekniğin en son verileri ile karşılayan bir mekansal yaşamın gerçek devrim olduğuna inanıyorum. Aradaki kocaman uygarlık yapılarının insanlığın mezarı olduğuna inanıyorum. Bir gelecek yürüyüşü olacaksa, bu gerçekler temelinde olursa anlamlı ve yürümeye değer olduğuna inanıyorum.

Hiyerarşik devletçi sınıf uygarlığından kopmak en büyük özeleştiridir. Bunu başaracağıma inanıyorum. İnsanlığın çocukluğuna, emekçilerin, halkların unutturulmuş tarihine, kadınların, çocukların ve çocuk ihtiyarların ütopyalarındaki özgür eşit dünyalarına katılmayı, başarıyı orada sağlamayı daha çok istiyorum.

Bunların hepsi ütopya. Ama bazen ütopyalar mezardan beter yapılar içindeki yaşamın tek kurtarıcı esinidir. Günümüzdeki mezarlardan beter yapılardan tabii ki öncelikle ütopyayla çıkış yapılacaktır. Durumum hiç-

bir insana benzemiyor. Benzemesini de istemiyorum. Daha iyi anladığıma, hissettiğime göre iyi yoldayım. Anlamın ve hissin yaşattığı bir insan en güçlü insandır. Büyüklere benzeme günahını bir daha işlemeyeceğim kesindir. Zaten benzemeyi ne çok istedim ne de becerdim. İnsanlığın geçmişi daha gerçektir. Ona saygılı olacağım ve yaşamı orada arayıp bulacak ve yeniden başlatacağım. Gelecek bu çabaların işleyiş halinden başka bir şey değildir.

Hep kendimi mi düşünüyorum? Değil. Savunmam tüm insanlık için bir şeyler öğretebilir. Yeniden yapılanmış PKK bütün soylu arkadaşlarımı, anlam gücü ve iradesi olan yoldaşlarımı birleştirebilir. KOMA GEL tüm Kürdistan halkını ve dostlarını demokratik bir çatı olarak toparlayabilir. Yaşamımıza, ülke ve toplumumuza rasgele saldıracaklara karşı HPG iyi bir savunma savaşı verebilir; anlayışsız, zalim ve haksızdan hesap sorabilir. En soylu kadınlarımız tüm zamanların tanrıça olgunluğu, anlayışlılığı, melek saflığı ve azizeliği ve Afrodit güzelliğini kimliğinde bütünleştiren PAJK'da birleşebilir.

Bu savunmayla temel insanlık anlayış ve idealimi uygarlığın son temsilcisi olarak hayli gururlu ve kendinden emin AB'nin yargı organı AİHM'e sunarken, olumlu beklentilerden ziyade, sistemin kar büyücülüğüne alet olmaktan öteye bir rol oynamayacağından ötürü üzüntülerimi belirtebilirim. Daha demokratik, özgür ve adil toplum dileklerimle saygılarımı sunarım.

27 Nisan 2004
Tek Kişilik Tutukevi/ Mudanya/ Bursa
Abdullah ÖCALAN

1